ILLUSTRERAD MISSIONSHISTORIA

EVANGELIETS SEGERTÅG GENOM VÄRLDEN

HISTORISK ÖFVERSIKT AF DEN EVANGELISKA MISSIONENS UTVECKLING AF HENRY USSING

TEOLOGIE LICENTIAT, KYRKOHERDE (JESUSKYRKAN I VALBY, KÖPENHAMN)

MED 107 ILLUSTRATIONER OCH 1 KARTA

AUKTORISERAD ÖFVERSÄTTNING AF PONTUS SJÖBECK

LUND C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

LUND BERLINGSKA BOKTRYCKERIET 1902

Förord till den elektroniska utgåvan

Det danska verket *Evangeliets Sejrsgang ud over Jorden* (1902, 532 sidor) översattes samma år till svenska (536 sidor). Den andra danska upplagan (1908, 594 sidor) översattes lite senare (1912, 579 sidor). Ett exemplar av första svenska upplagan digitaliserades i januari 2018.

ÖFVERSIKTSKARTA ÖFVER RELIGIONERNAS UTBREDNING PÅ JORDEN.

FÖRETAL.

I och med detsamma jag utsänder detta försök, känner jag behof af att — i betraktande af arbetets särskilda, stora svårigheter — bedja den kunnige läsaren om öfverseende.

För det första har jag i det stora hela icke haft några förarbeten att stödja mig på. Efter hand som jag trängde djupare in i missionslitteraturen, fann jag till min öfverraskning, att i ordets sanna betydelse ännu icke ens skrifvits någon missionshistoria, som omfattar den nyare tiden. Det finnes en öfverväldigande mängd skrifter om missionen. Bland dessa märkas förträffliga monografier, skildringar af sällskaps och orters missionshistoria. Men allt, hvad som finnes af arbeten om missionen i dess helhet, saknar den egentligen historiska synpunkten och öfverblicken. Man framställer måhända nog historiskt utvecklingen af missionens första uppspirande intill den stora missionsväckelsen för hundra år sedan, man följer också historiskt de olika missionssällskapens uppkomst hemma i de kristna landen, men skildringen af själfva missionsarbetet under det senaste århundradet är öfverallt geografiskt ordnad: missionen i Amerika för sig, och därunder Grönland särskildt för sig, Västindien för sig o. s. v. Skälet härtill är lätt att förstå; endast på detta sätt kan man lämna en samlad uppfattning af hvad missionen på de olika orterna uträttat. Men till en verklig öfverblick öfver hela missionen, en historisk helhetsbild med påvisande af det inre sammanhanget i det stora verket, skänkes därigenom intet bidrag. Till och med den nyare missionsvetenskapens mästare, Warneck, bjuder i sin utmärkta »Geschichte der protestantischen Missionen», hvad det senaste århundradet beträffar, blott på en materialsamling för historien i denna mening.

Och dock skall den tänkande läsaren aldrig upphöra med att fråga efter den historiska tråden och sammanhanget i det hela. Ja, jag misstager mig säkerligen icke, då jag säger, att en af orsakerna till att missionshistorien haft så svårt för att intressera den bildade världen ligger i dess splittring, dess brist på sammanhang och blick för det hela. Men om man tager i tu med uppgiften, mötes manaf den andra stora svårigheten: den öfverväldigande litteraturen, som därvid borde genomgås — både i världs-, kyrko- och kulturhistoria, etnografi och religionsvetenskap, förutom allt hvad som skrifvits om själfva missionen. För min del har det midt under en stor, praktisk verksamhet alls icke varit möjligt att genomföra ett

dylikt studium. Därför har ofta mitt mod sjunkit, och jag har varit frestad att öfvergifva detta arbete, som blifvit mitt hjärta kärt.

Men en sak har öfvervunnit alla betänkligheter: arbetet måste utföras. Herren har behof däraf, Det är Han, som skrider fram i missionen, och han kan för visso fordra, att de, som självfve fått ögonen öppnade, efter all förmåga sträfva efter att göra andre seende.

I den stora världen förbises ännu missionens arbete som oftast helt och hållet, eller på sin höjd betraktas det som ett fromt svärmeri, hvarmed föga eller intet uträttas — så vida man icke, såsom nu i Kina, finner ett lämpligt tillfälle att gifva missionen skulden för ens egna synder. Och dock kan denna betraktelse, för så vidt den icke leder sitt ursprung från ett doldt hat till kristendomen, ej bero på annat än okunnighet om hvad som verkligen vunnits och uträttats på missionsfältet, strider och segrar, som — rent mänskligt sedt — göra missionen till ett af 19:de århundradets storverk.

Till och med inom församlingen finnas ännu några, som, upptagne af det kyrkliga lifvets stora uppgifter i hemlandet, anse hednamissionen som någonting mera fjärran stående, en sak blott för de däraf särskildt intresserade. Och dock är det visst och säkert, att den, som ser ljus i Guds ljus utan att känna och älska missionen, är ännu blott enögd och går miste om en outsäglig välsignelse.

Och tänka vi slutligen på missionens vänner, så, lika ofta som det blifvit sagdt, att kärleken har behof af att näras genom kunskap, besannas det åter och återigen, att kunskapen om Herrens stora gärning är ringa. Lösryckta smådrag ur missionen kunna visserligen väcka kärleken, men de skänka ingen kunskap. Till och med större skildringar af enskilda personer eller af arbetet å särskilda orter tillfredsställa icke, förrän de kunna inpassas i en öfverblick af det hela.

Därför har jag icke vågat öfvergifva detta arbete, som vidt skilda kretsar uppmanat mig att utföra, och sålunda går denna bok ut i Herrens namn som ett anspråkslöst försök. Måtte det föranleda andra med större förmåga och lärdom att taga denna uppgift upp och föra den vidare fram emot sin lösning!

Ännu blott ett par ord om bokens plan, på det att läsaren på förhand må veta, hvad han här kan hafva att vänta sig.Den uppgift, jag föresatt mig, nödvändiggör en stor och genomförd begränsning.

Det geografiska, etnografiska och religionshistoriska stoffet eger i och för sig sin berättigade plats i missionsskrifter. Gäller det att studera missionen bland ett visst folk, så är det nödvändigt att också lära känna landets naturbeskaffenhet och folkets religion och seder. Men i en historisk betraktelse öfver missionens samlade utveckling bör allt detta trängas tillbaka för att icke genom sin ofantliga massa hindra öfverblicken.

Vidare torde det vara alldeles tydligt, att en historisk öfverblick, som icke skall drunkna i detaljer, kan lämna blott ett begränsadt urval af de viktigaste personer och händelser. Därför får man icke vänta fullständighet i behandlingen af de särskilda landens och sällskapens mission. Boken är icke en uppslagsbok, utan en sammanhängande historisk skildring.

Till slut ett ord om bokens anda och grundtanke. Jag har önskat att skildra Guds gärning i historien. Jag vill icke skyla öfver den största verkligheten för att gifva boken sken af större »objektivitet». För den, som har ögon att se med, har Herren i missionshistorien mer än någon annanstädes »blottat sin arm». Boken är skrifven af tro, — måtte den genom Guds nåd lända till tro!

Valby i november 1901.

Henry Ussing. VII

Illustrationer.

Sid.

I.

ÖFVERSIKT AF MISSIONENS ÄLDSTA HISTORIA.

A. Den apostoliska missionen.

Missionens Herre.

Johannes skildrar i Uppenbarelseboken, huru han i anden såg Lammet inför Guds tron taga boken med de sju inseglen (Uppenb. 5). Men då Lammet bröt det första inseglet, se, då visade sig »en hvit häst, och den, som satt därpå, hade en båge, och honom vardt gifven en krona, och han drog ut segrande och för att segra» (Uppenb. 6: 2).

Det är missionens Herre, som Johannes i anden ser. Det är Han, som går i spetsen för evangeliets segertåg, hvilket under alla skiftande öden, under alla jordiska vedermödor utgör medelpunkten, det egentliga lifsinnehållet i den historiska utvecklingen.

I tidens fullbordan sände Gud sin Son till världens frälsning. Människosonen vandrade omkring bland människorna och

förkunnade Guds rike — själf den höge, fullkomlige förebilden för alla missionärer.

Inom det utvalda folk, bland hvilket Gud genom lagen och löftet uppfostrat en liten skara sanningssökande själar, samlade han åt sigen krets lärjungar, som han uppammade till att sprida Guds evangelium ut öfver världen. Stor var den icke denna hop: etthundratjugo till antalet voro de bedjande och förbidande troende i Jerusalem (Apg. 1: 15), och då Paulus en gång nämner »mer än femhundra bröder» (1 Kor. 15: 7) — hvarvid han efter all sannolikhet syftar på det stora mötet i Galileen, dit Jesus önskade samla alla de sina — så hafva vi därmed säkerligen fått uppgift på hela antalet af dem, som verkligen vunnits genom Herrens egen predikan.

Sedan lät han sig upphöja på korset för att draga *alla* till sig (Joh. 12: 32) och, uppstånden från de döda, sände han sina lärjungar i världen, liksom Fadern sändt honom i världen (Joh. 17: 18), i det han på berget i Galileen gaf dem det stora, konungsliga budet: »Gån ut i hela världen och prediken evangelium för hela skapelsen!» (Mark. 16: 15). »Mig är gifven all maktMed all *makt* menas — såsom grundspråket utvisar — här (liksom i Joh. 17: 2) icke Herrens *gudomsmakt*, utan hans myndighet, hans *rättighet* att härska öfver alla. Hvad David förutsåg i anden (Ps. 2: 8), har nu fullbordats. Genom sitt kärleksoffer har Jesus erhållit rättigheten till alla jordens folk (jfr Uppenb. 5: 9); och i denna sin eviga kärleks rätt till människorna utsänder han sina lärjungar, för att människorna verkligen skola blifva hans. i himmelen och på jorden. Gån fördenskull ut och gören alla folk till lärjungar ... Och se, jag är med eder alla dagar intill världens ände!» (Matt. 28: 18—20).

Och efter att hafva lofvat dem »kraft af höjden» skildes han från dem och satte sig på Gud Faders högra sida (Luk. 24: 49 ff.), där han lefver evinnerligen för att bedja för oss (Ebr. 7: 25). Vid Faderns högra sida finnes därför missionens eviga lifs- och kraftkälla. Därför kan missionen aldrig dö. Därför är dess seger evigt viss. Därifrån sände han på pingstdagen sin bedjande och bidande lärjungeskara sanningens Ande, som jämte dem skulle bära vittnesbörd om honom (Joh. 15: 27), och i Anden återkom han själf för att med dem draga ut intill världens ände »segrande och för att segra».

I hans namn gingo de ut. I kraft af hans namn utförde de underbara verk. Han verkade med dem (Mark. 16: 20), ja, i dem (2 Kor. 13: 3) och förde dem alltid i triumf och uppenbarade lukten af sin kunskap genom dem allestädes (2 Kor. 2: 14) — såsom han lofvat göra alla dagar intill världens ände.

Judarne.

»Frälsningen är från judarne» (Joh. 4: 22). Detta Herrens ord har nått sin fullbordan. Judafolket har så till vida utfört sitt värf: af en krets lärjungar, som han uppammade till att sprida Guds evangelium ut öfver världen. Stor var den icke denna hop: etthundratjugo till antalet voro de bedjande och förbidande troende i Jerusalem (Apg. 1: 15), och då Paulus en gång nämner »mer än femhundra bröder» (1 Kor. 15: 7) — hvarvid han efter all sannolikhet syftar på det stora mötet i Galileen, dit Jesus önskade samla alla de sina — så hafva vi därmed säkerligen fått uppgift på hela antalet af dem, som verkligen vunnits genom Herrens egen predikan.

Sedan lät han sig upphöja på korset för att draga *alla* till sig (Joh. 12: 32) och, uppstånden från de döda, sände han sina lärjungar i världen, liksom Fadern sändt honom i världen (Joh. 17: 18), i det han på berget i Galileen gaf dem det stora, konungsliga budet: »Gån ut i hela världen och prediken evangelium för hela skapelsen!» (Mark. 16: 15). »Mig är gifven all maktMed all *makt* menas — såsom grundspråket utvisar — här (liksom i Joh. 17: 2) icke Herrens *gudomsmakt*, utan hans myndighet, hans *rättighet* att härska öfver alla. Hvad David förutsåg i anden (Ps. 2: 8), har nu fullbordats. Genom sitt kärleksoffer har Jesus erhållit rättigheten till alla jordens folk (jfr Uppenb. 5: 9); och i denna sin eviga kärleks rätt till människorna utsänder han sina lärjungar, för att människorna verkligen skola blifva hans. i himmelen och på jorden. Gån fördenskull ut och gören alla folk till lärjungar ... Och se, jag är med eder alla dagar intill världens ände!» (Matt. 28: 18—20).

Och efter att hafva lofvat dem »kraft af höjden» skildes han från dem och satte sig på Gud Faders högra sida (Luk. 24: 49 ff.), där han lefver evinnerligen för att bedja för oss (Ebr. 7: 25). Vid Faderns högra sida finnes därför missionens eviga lifs- och kraftkälla. Därför kan missionen aldrig dö. Därför är dess seger evigt viss. Därifrån sände han på pingstdagen sin bedjande och bidande lärjungeskara sanningens Ande, som jämte dem skulle bära vittnesbörd om honom (Joh. 15: 27), och i Anden återkom han själf för att med dem draga ut intill världens ände »segrande och för att segra».

I hans namn gingo de ut. I kraft af hans namn utförde de underbara verk. Han verkade med dem (Mark. 16: 20), ja, i dem (2 Kor. 13: 3) och förde dem alltid i triumf och uppenbarade lukten af sin kunskap genom dem allestädes (2 Kor. 2: 14) — såsom han lofvat göra alla dagar intill världens ände.

Judarne.

»Frälsningen är från judarne» (Joh. 4: 22). Detta Herrens ord har nått sin fullbordan. Judafolket har så till vida utfört sitt värf: afdet är världens Frälsare efter köttet (Rom. 9: 5). Dock var det Jesu sorg (Luk. 19: 41) liksom ock aposteln Pauli oaflåtliga kval (Rom. 9: 2), att folket i sin helhet ej ville känna sin besökelsedag. Liksom vingårdsmannen bad för det förtorkade fikonträdet (Luk. 13: 8), bad Jesus på korset för det folk, som själft öfver sig nedkallade hans blod, och det fick ännu en nådatid till omvändelse (se Apg. 2: 39; 3: 17; 19: 26). Därför började missionen som Israelsmission, och Herrens apostlar tänkte från första början alls icke på att öfverskrida Guds gamla egendomsfolks gränser. Ja, till och med sedan hednamissionen med stor välsignelse tagit sin början, betrakta de gamle apostlarne sig själfve som apostlar för de omskurne (se Gal. 2: 7—9).

Denna nådatid vardt ej heller förgäfves. »Kvarlefvan enligt utkorelsen af nåd» (Rom. 11: 5) blef inbergad, och på gammal, helig mark blomstrade upp ett församlingslif, som i alla tider skall lysa som en förebild för Kristi kyrka. Samtidigt blefvo judarne under förskingringen den underbara, af Gud gifna dörren ut till den stora världen, i det att äfven Paulus, då hednamissionen tog sin början, följde den grundsatsen: juden först, så ock greken (Rom. 1: 16).

Men både i hemlandet och utomlands fortfor dock judafolkets stora massa i sin förhärdelse. Under förskingringen måste det därför gå, såsom aposteln Paulus yttrade till judarne i Antiokia i Pisidien: »Till eder måste Guds ord först talas, men då I stöten det från eder och icke ansen eder själfve värdige det eviga lifvet, se, så vända vi oss till hedningarne» (Apg. 13: 46). Och i det heliga landet nedkallade det vantrogna, förblindade folket själft öfver sig den af Herren förutsagda straffdomen. Jerusalem blef alldeles i grund lagdt öde, och af templet lämnades icke sten på sten. Folket blef upplöst, såldt och förskingradt öfver hela jorden — där det ännu i dag flackar omkring med vantrons täckelse för hjärtats ögon såsom ett tyst vittnesbörd om sanningen af Herrens ord. Och den första ebreerförsamlingen dog ut under loppet af ett par släktled.

»Från Jerusalem till Rom» — denna öfverskrift har man med rätta gifvit åt Apostlagärningarna. Och därmed menas ej blott den geografiska flyttningen af evangeliets tyngdpunkt från öster till väster, utan det väldiga öfvergångsstadiet i den frälsningshistoriska utvecklingen: att hedningarnes tider nu varda fullbordade (Luk. 21: 24).

Först inemot slutet — detta är den hemlighet, hvarom Paulus siar i Rom. 11: 25 ff. — skall täckelset försvinna från Israels ögon (2 Kor. 3: 14), så att de skola skåda upp till honom, som de stungit hafva (Zak. 12: 10), och ånyo ropa: »Välsignad vare han, somkommer i Herrens namn!» (Matt. 23: 39). Då skall det så länge ofruktbara, förbannade fikonträdet grönska ånyo, såsom varande det sista stora tecknet till att sommaren är nära (Matt. 24: 32) med »lif ifrån de döda» (Rom. 11: 15).

Gud vare lof, att tecken antyda, att detta börjar ske. Men under den långa, mellanliggande tid, med hvilken missionens historia nästan uteslutande sysselsätter sig, är målet det, att »hedningarnes fullhet» måtte ingå i Guds rike.

Hedningarnes förberedelse. Tidens fullbordan.

Hednafolken ville icke känna Gud, därför hade han öfverlämnat dem i deras hjärtans lustar (Rom. 1: 21 ff.) och låtit dem gå sina egna vägar (Apg. 14: 16). Och likväl lämnade Gud icke sin frälsningsplan ur sikte, utan förberedde dem genom yttre och inre tillskickelser att en gång komma tillbaka liksom den förlorade sonen.

Här möta vi det, som i missionshistorien kallas tidens fullbordan. Detta ord har en långt vidsträcktare betydelse, i det att detsamma ju betecknar slutmålet för hela den gudomliga förberedelsen till Jesu födelse och Guds rikes upprättelse och sålunda i sig innesluter resultatet af Guds tvåtusenåriga uppfostran af Abrahams efterkommande. Men liksom det i Israel finnes en tidens fullbordan, så äfven i hednavärlden — dock inträffar den icke samtidigt för alla hednafolk.

En grupp af folk får först höra evangeliet, och sedan varar det ofta århundraden, innan nästa folkgrupp ryckes med. Men detta är icke ett verk af slumpen. All nåds Gud har sina tider, och det är just detta, som vi mena med tidens fullbordan för ett visst hednafolk eller en grupp sådana: den tidpunkt, då Gud genom yttre eller inre tillskickelser ledt detsamma därhän, att nådens tid ingått för detta folk, d. v. s. att det är moget för Guds rikes skörd.

Den del af hednavärlden, hvilken evangeliet först måste nå, var den, som man kallar den grekisk-romerska världen, och i såväl yttre som inre måtto var inom densamma allting på ett underbart sätt lagdt till rätta för evangeliets framgång.

Från yttre synpunkt betraktadt möter oss det mäktiga romerska riket, som ensamt inom sig förenade det allra mesta af hela den då kända världen (södra och västra Europa, norra Afrika och sydvästra Asien). Detta var ju hufvudsumman af hela gamla tidens historia: kommer i Herrens namn!» (Matt. 23: 39). Då skall det så länge ofruktbara, förbannade

fikonträdet grönska ånyo, såsom varande det sista stora tecknet till att sommaren är nära (Matt. 24: 32) med »lif ifrån de döda» (Rom. 11: 15).

Gud vare lof, att tecken antyda, att detta börjar ske. Men under den långa, mellanliggande tid, med hvilken missionens historia nästan uteslutande sysselsätter sig, är målet det, att »hedningarnes fullhet» måtte ingå i Guds rike.

Hedningarnes förberedelse. Tidens fullbordan.

Hednafolken ville icke känna Gud, därför hade han öfverlämnat dem i deras hjärtans lustar (Rom. 1: 21 ff.) och låtit dem gå sina egna vägar (Apg. 14: 16). Och likväl lämnade Gud icke sin frälsningsplan ur sikte, utan förberedde dem genom yttre och inre tillskickelser att en gång komma tillbaka liksom den förlorade sonen.

Här möta vi det, som i missionshistorien kallas tidens fullbordan. Detta ord har en långt vidsträcktare betydelse, i det att detsamma ju betecknar slutmålet för hela den gudomliga förberedelsen till Jesu födelse och Guds rikes upprättelse och sålunda i sig innesluter resultatet af Guds tvåtusenåriga uppfostran af Abrahams efterkommande. Men liksom det i Israel finnes en tidens fullbordan, så äfven i hednavärlden — dock inträffar den icke samtidigt för alla hednafolk.

En grupp af folk får först höra evangeliet, och sedan varar det ofta århundraden, innan nästa folkgrupp ryckes med. Men detta är icke ett verk af slumpen. All nåds Gud har sina tider, och det är just detta, som vi mena med tidens fullbordan för ett visst hednafolk eller en grupp sådana: den tidpunkt, då Gud genom yttre eller inre tillskickelser ledt detsamma därhän, att nådens tid ingått för detta folk, d. v. s. att det är moget för Guds rikes skörd.

Den del af hednavärlden, hvilken evangeliet först måste nå, var den, som man kallar den grekisk-romerska världen, och i såväl yttre som inre måtto var inom densamma allting på ett underbart sätt lagdt till rätta för evangeliets framgång.

Från yttre synpunkt betraktadt möter oss det mäktiga romerska riket, som ensamt inom sig förenade det allra mesta af hela den då kända världen (södra och västra Europa, norra Afrika och sydvästra Asien). Detta var ju hufvudsumman af hela gamla tidens historia:- 5 -

det ena världsriket efter det andra uppstår och förgås (jfr Nebukadnezar dröm i Dan. 2). Men slutet på allt detta förvirrade tummel och larm af världsrikens omstörtande vardt uppförandet af romarväl-dets fasta byggnad, som under största delen af 4 — 5 århundraden sammanhöll folken. Och följden häraf hela världen öfver blef en ordning och trygghet, som förut varit alldeles okänd, en liflig samfärdsel mellan rikets alla särskilda delar på stora banade vägar och genom snabba kommunikationsmedel, samt ett så allmänt bruk af de bägge språken, grekiska i öster (i allmänhet den bildade världens gemensamma språk) och latin i väster, att de mest olika folkslag hade lätt att meddela sig med hvarandra.

Resultaten häraf blefvo storartade: alla folkslag tycktes bragta nära intill Rom, på det att denna folkens härskarinna skulle kunna hos sig samla all världens härlighet. Ingen anade, att högt öfver kejsaren i Rom fanns en världshärskare, som ej blott för sina egna planer begagnade den store kejsar .Augusti påbud om att all världen skulle skattskrifvas, utan ock genom hela denna världsordning förde hednafolken närmare Jerusalem och banade väg för evangeliets segertåg.

Judarnes märkvärdiga spridande rundt omkring i världen, så att det i hela romerska riket knappast fanns en enda stad, hvarest icke vid denna tid judar voro bosatte, utgör ytterligare ett underbart bidrag till dessa förberedelser, i det att desse judars hem på grund af den starka israelitiska samkänslan blefvo själfskrifna tillflyktsorter för evangelii förkunnare, hvar helst i världen de än kommo.

I inre, andligt afseende kännetecknas tidens fullbordan inom den grekisk-romerska världen därpå, att dennas gamla religion var död eller döende. Och inom det andliga området är det en allmän naturlag, på hvilken vi finna bekräftelse alla tidehvarf igenom, att de hedniska religionerna hafva hvar och en sin tid, under hvilken den i dem inneboende andliga kraften uppfyller och upprätthåller folkens lif, så att det icke finnes rum för någonting annat. Först då dessa religioner börja invärtes tvina bort och därigenom förlora sin makt öfver folket, blifva människornas hjärtan mottagliga. Så var just förhållandet vid denna tidpunkt. De gamla gudarna hade förlorat makten. Offerprästerna trodde icke själfve på de ceremonier, som de utförde, fritärikeri och materialism spredo sig bland de mera bildade folkklasserna, under det att allehanda vidskepelse var rådande inom de djupa folklagren. Man lärde folket att tända offer åt kejsarens bildstod, man lät införa dyrkan af främmande, österländska gudar i hopp oni att— 6 —

finna hvad man saknade, och man slutade med att uppresa altaren åt okända gudar, enär man märkte, att man ändock icke funnit hvad man önskat (Apg. 17: 23).

Man bör likväl icke i den mening förstå den häraf uppkommande tidens fullbordan, som om med den gamla religionens

förfall vore förbunden någon allmänt utbredd längtan eller ett allvarligt sökande efter en högre religion, efter den dolde Guden eller efter samvetsfrid.

Erfarenheten bekräftar ej detta hvarken under den dåtida jäsningen eller under missionens senare historia. Enstaka undantag, en eller annan allvarligt sanningssökande själ kan det nog finnas i hedna-världen. Men för folken såsom helhet är det alltid hedendomens elände, att samvetet är invaggadt i dödens sömn. Det är först Guds ord, som förmår väcka samvetet och sålunda bringa människan till insikt om hennes behof. Den förberedelse, som föregår evangeliets ankomst, är därför icke tillräcklig att framkalla positiv längtan; den utgör blott ett negativt undanrödjande af hinder, ett nedbrytande af de mörkrets fästen, som dittills hållit folken i träldom, en tomhet, som genom Guds ord kan komma till medvetande och då kan leda till ett sökande i sanning.

Hednamissionens början.

Det är en märkvärdig kedja af händelser, som Lukas för oss skildrar i Apostlagärningarna kap. 8 — 13, och hvarigenom missionen bland hedningarne först tog sin början. Det var i sanning Herren själf, som måste gifva första stöten. Trots Jesu befallning före himmelsfärden (Matt. 28: 19) och trots pingstdagens väldiga underverk, att Guds stora gärningar förkunnades på fjärran boende hednafolks tungomål, hyste apostlarne ingen tanke på att draga ut till hedningarne, ja, de ansågo rent af, att desse först måste blifva judar för att blifva delaktige af Guds rike.

Det är då, som Herren först skingrar de kristne från Jerusalem genom förföljelsen, som började med Stefanus (Apg. 8: 4 ff.; 11: 19) de troende kunde icke annat än vittna om frälsningen, hvarthän de än kommo —, vidare genom en underbar skickelse låter Filippus döpa den etiopiske skattmästaren (Apg. 8) och Petrus meddela dopet åt höfvitsmannen Kornelius (Apg. 10) samt slutligen ur fiendernas egna leder tager det utvalda redskapet, som blifver den store banbrytaren och förkämpen för den självständiga hednamissionen (Apg. 9). — 6 —

finna hvad man saknade, och man slutade med att uppresa altaren åt okända gudar, enär man märkte, att man ändock icke funnit hvad man önskat (Apg. 17: 23).

Man bör likväl icke i den mening förstå den häraf uppkommande tidens fullbordan, som om med den gamla religionens förfall vore förbunden någon allmänt utbredd längtan eller ett allvarligt sökande efter en högre religion, efter den dolde Guden eller efter samvetsfrid.

Erfarenheten bekräftar ej detta hvarken under den dåtida jäsningen eller under missionens senare historia. Enstaka undantag, en eller annan allvarligt sanningssökande själ kan det nog finnas i hedna-världen. Men för folken såsom helhet är det alltid hedendomens elände, att samvetet är invaggadt i dödens sömn. Det är först Guds ord, som förmår väcka samvetet och sålunda bringa människan till insikt om hennes behof. Den förberedelse, som föregår evangeliets ankomst, är därför icke tillräcklig att framkalla positiv längtan; den utgör blott ett negativt undanrödjande af hinder, ett nedbrytande af de mörkrets fästen, som dittills hållit folken i träldom, en tomhet, som genom Guds ord kan komma till medvetande och då kan leda till ett sökande i sanning.

Hednamissionens början.

Det är en märkvärdig kedja af händelser, som Lukas för oss skildrar i Apostlagärningarna kap. 8 — 13, och hvarigenom missionen bland hedningarne först tog sin början. Det var i sanning Herren själf, som måste gifva första stöten. Trots Jesu befallning före himmelsfärden (Matt. 28: 19) och trots pingstdagens väldiga underverk, att Guds stora gärningar förkunnades på fjärran boende hednafolks tungomål, hyste apostlarne ingen tanke på att draga ut till hedningarne, ja, de ansågo rent af, att desse först måste blifva judar för att blifva delaktige af Guds rike.

Det är då, som Herren först skingrar de kristne från Jerusalem genom förföljelsen, som började med Stefanus (Apg. 8: 4 ff.; 11: 19) de troende kunde icke annat än vittna om frälsningen, hvarthän de än kommo —, vidare genom en underbar skickelse låter Filippus döpa den etiopiske skattmästaren (Apg. 8) och Petrus meddela dopet åt höfvitsmannen Kornelius (Apg. 10) samt slutligen ur fiendernas egna leder tager det utvalda redskapet, som blifver den store banbrytaren och förkämpen för den självständiga hednamissionen (Apg. 9).7 —

Med Barnabas' och Sauli utsändande från Antiokia genom Andens omedelbara tillskyndelse (Apg. 13: 2) börjar den sammanhängande, målmedvetna hednamissionen. Och det är icke någon tillfällighet, att denna icke påbörjats i följd af något gemensamt beslut af apostlarne, ja, icke ens utgått från kristenhetens dåvarande medelpunkt, Jerusalem. I självfva missionens första gudomliga början varseblifva vi det fria initiativets rätt inom församlingen. Först lifvet, sedan formerna (se Apg. 15). Mänskligt att skåda är början en ren tillfällighet, hvarvid Herren själf gifver tecknet, där Anden vill.

Och denna fria utveckling fortsättes under den följande tiden. Ehuru Paulus är erkänd som hedningarnes apostel (Gal. 2) och smord med Andens myndighet att lägga grund och bygga upp vida omkring, finnes dock intet spår till att han uppgör planer eller styr kosan utanför egna, utstakade vägar. Församlingar uppkomma, utan att vi veta, huru de blifvit stiftade (t. ex. i Rom), och då Barnabas icke vill följa med Paulus, drager han ut på egen hand. Det är i fullaste mening Herren, som på sitt eget, förborgade sätt styr och leder sina tjänare i frihet till att göra just Hans vilja (se bl. a. äfven Apg. 16: 7—10).

Den apostoliska missionens mål.

Missionens mål är satt af Herren själf, nämligen hela världen — alla folk. Och hur ringa och oansenlig kristendomens början än var, slogo apostlarne dock icke af på anspråken. Det är för visso, mänskligt att skåda, en olöslig gåta, först att världshistoriens största tanke, alla jordens folks andliga enhet, födts i en afkrok af världen, hos timmermanssonen från Nasaret, och detta icke blott som en aning, utan uttalad i sin fulla klarhet och satt som det bestämda målet för det samfund, som han stiftade, och vidare, att hans lärjungar, obildade och svaga människor, hvilka icke i något afseende nådde honom i djup eller kraft, icke blott icke ville afkorta på detta mål, utan drogo åstad emot detsamma »segrande och för att segra .

Ja, utan något slags jordiska maktmedel, utan härsmakt och vapen, utan så mycket som en staf i handen, utan penningunderstöd eller bistånd — allenast iklädde Guds fulla rustning, ensamt genom ordet, drifne af den Helige Ande, vågade de att gå ut i all världen, och de kommo icke på skam. Med sitt eget blod vattnade de säden och blefvo just därigenom oöfvervinnlige. 7 —

Med Barnabas' och Sauli utsändande från Antiokia genom Andens omedelbara tillskyndelse (Apg. 13: 2) börjar den sammanhängande, målmedvetna hednamissionen. Och det är icke någon tillfällighet, att denna icke påbörjats i följd af något gemensamt beslut af apostlarne, ja, icke ens utgått från kristenhetens dåvarande medelpunkt, Jerusalem. I självfva missionens första gudomliga början varseblifva vi det fria initiativets rätt inom församlingen. Först lifvet, sedan formerna (se Apg. 15). Mänskligt att skåda är början en ren tillfällighet, hvarvid Herren själf gifver tecknet, där Anden vill.

Och denna fria utveckling fortsättes under den följande tiden. Ehuru Paulus är erkänd som hedningarnes apostel (Gal. 2) och smord med Andens myndighet att lägga grund och bygga upp vida omkring, finnes dock intet spår till att han uppgör planer eller styr kosan utanför egna, utstakade vägar. Församlingar uppkomma, utan att vi veta, huru de blifvit stiftade (t. ex. i Rom), och då Barnabas icke vill följa med Paulus, drager han ut på egen hand. Det är i fullaste mening Herren, som på sitt eget, förborgade sätt styr och leder sina tjänare i frihet till att göra just Hans vilja (se bl. a. äfven Apg. 16: 7—10).

Den apostoliska missionens mål.

Missionens mål är satt af Herren själf, nämligen hela världen — alla folk. Och hur ringa och oansenlig kristendomens början än var, slogo apostlarne dock icke af på anspråken. Det är för visso, mänskligt att skåda, en olöslig gåta, först att världshistoriens största tanke, alla jordens folks andliga enhet, födts i en afkrok af världen, hos timmermanssonen från Nasaret, och detta icke blott som en aning, utan uttalad i sin fulla klarhet och satt som det bestämda målet för det samfund, som han stiftade, och vidare, att hans lärjungar, obildade och svaga människor, hvilka icke i något afseende nådde honom i djup eller kraft, icke blott icke ville afkorta på detta mål, utan drogo åstad emot detsamma »segrande och för att segra .

Ja, utan något slags jordiska maktmedel, utan härsmakt och vapen, utan så mycket som en staf i handen, utan penningunderstöd eller bistånd — allenast iklädde Guds fulla rustning, ensamt genom ordet, drifne af den Helige Ande, vågade de att gå ut i all världen, och de kommo icke på skam. Med sitt eget blod vattnade de säden och blefvo just därigenom oöfvervinnlige.Alla folk — det var det stora målet, som de med klart medvetande hade till ögonmärke. Världen var visserligen för dem långt mindre än för oss. De anade icke »den nya världens» tillvaro på andra sidan oceanen. Men så långt som enligt deras förmenande jorden sträckte sig, så långt sträfvade de att nå. Paulus kände sig stå i skuld hos alla, både hos greker och barbarer, både hos vise och ovise (Rom. 1: u), och kunde icke tänka sig att stanna, förrän han uppnått yttersta västern (Rom. 15: 23 f.).

Och målet hägrade icke för dem i en aflägsen, dimhöljd framtid. De tänkte sig kunna uppnå detsamma under sin egen lifstid. »Herren är nära» (Fil. 4: 6) — det var den stora förväntningen, som under apostlatiden var den bärande tanken. De väntade själfve att få upplefva hans återkomst. Visserligen är det icke därför riktigt att säga, att Jesu återkomst var det stora missionsmotivet *). Den egentliga drifkraften, som förde arbetet framåt, är Herrens befallning (Matt. 28) eller med andra ord Kristi kärlek, som fyllde deras hjärtan (jfr 2 Kor. 5: 14). Men den stora förhoppningen lyste öfver deras arbete,

och det samband, som Jesus själf satt emellan sin återkomst och missionen (Matt. 24: 14), utestängde för dem alldeles möjligheten att till kommande, aflägsna tider uppskjuta någonting.

De särskilde apostlarnes missionsarbete.

Uppnådde de då icke detta mål? Paulus svarar med skriftens ord: >Jo visserligen. Deras ljud har utgått öfver hela jorden, och deras ord till världens ändar» (Rom. 10: is). Om Paulus veta vi af hans egna skrifter och Lukas' berättelse — oaktadt vi ju blott genom pastoralbrefven få en mycket svag inblick i hans sista stora resa — tillräckligt mycket för att erhålla en liflig bild af kyrkans störste missionär. Vi få ett mäktigt intryck af den nödvändighet, som dref honom (1 Kor. 9: iö), den kärlek, som aldrig tröttnade på att vara allt för alla, den offervillighet och det mod att lida, med hvilket han i sanning kan berömma sig af sina skröpligheter, den Andens kraft, hvarmed han gång på gång återupptager kampen såväl mot sina egne förstockade landsmän som mot hednavärldens vise, den outtröttliga reslusta, som drifver honom skyndsamt från ort till ort för att förkunna Kristi evangelium öfverallt, där Kristi namn icke var kändt

*) Såsom man velat finna detsamma i 2 Petri 3: 12. Där är det emellertid icke frågan om missionsarbetet, utan om helgelsen. Alla folk — det var det stora målet, som de med klart medvetande hade till ögonmärke. Världen var visserligen för dem långt mindre än för oss. De anade icke »den nya världens» tillvaro på andra sidan oceanen. Men så långt som enligt deras förmenande jorden sträckte sig, så långt sträfvade de att nå. Paulus kände sig stå i skuld hos alla, både hos greker och barbarer, både hos vise och ovise (Rom. 1: u), och kunde icke tänka sig att stanna, förrän han uppnått yttersta västern (Rom. 15: 23 f.).

Och målet hägrade icke för dem i en aflägsen, dimhöljd framtid. De tänkte sig kunna uppnå detsamma under sin egen lifstid. »Herren är nära» (Fil. 4: 6) — det var den stora förväntningen, som under apostlatiden var den bärande tanken. De väntade själfve att få upplefva hans återkomst. Visserligen är det icke därför riktigt att säga, att Jesu återkomst var det stora missionsmotivet *). Den egentliga drifkraften, som förde arbetet framåt, är Herrens befallning (Matt. 28) eller med andra ord Kristi kärlek, som fyllde deras hjärtan (jfr 2 Kor. 5: 14). Men den stora förhoppningen lyste öfver deras arbete, och det samband, som Jesus själf satt emellan sin återkomst och missionen (Matt. 24: 14), utestängde för dem alldeles möjligheten att till kommande, aflägsna tider uppskjuta någonting.

De särskilde apostlarnes missionsarbete.

Uppnådde de då icke detta mål? Paulus svarar med skriftens ord: >Jo visserligen. Deras ljud har utgått öfver hela jorden, och deras ord till världens ändar» (Rom. 10: is). Om Paulus veta vi af hans egna skrifter och Lukas' berättelse — oaktadt vi ju blott genom pastoralbrefven få en mycket svag inblick i hans sista stora resa — tillräckligt mycket för att erhålla en liflig bild af kyrkans störste missionär. Vi få ett mäktigt intryck af den nödvändighet, som dref honom (1 Kor. 9: iö), den kärlek, som aldrig tröttnade på att vara allt för alla, den offervillighet och det mod att lida, med hvilket han i sanning kan berömma sig af sina skröpligheter, den Andens kraft, hvarmed han gång på gång återupptager kampen såväl mot sina egne förstockade landsmän som mot hednavärldens vise, den outtröttliga reslusta, som drifver honom skyndsamt från ort till ort för att förkunna Kristi evangelium öfverallt, där Kristi namn icke var kändt

*) Såsom man velat finna detsamma i 2 Petri 3: 12. Där är det emellertid icke frågan om missionsarbetet, utan om helgelsen._ g

(Rom. 15: 20), och dock samtidigt den ihärdighet, med hvilken han stannar kvar åratal på samma plats, om Gud där öppnar honom en dörr (1 Kor. 16: 9), och ständigt besöker de en gång grundlagda församlingarna, samt sist men icke minst det trägna — bakom all hans utåt riktade verksamhet liggande — mäktiga förbönens arbete, hvarmed han i sitt hjärta omfattar alla sina församlingar och, till och med fjättrad i bojor, drifver missionen fram emot dess stora mål.

Om de andre apostlarnes missionsverksamhet har nya testamentet föga eller intet att meddela oss, men ingen anledning finnes att tvifla därpå, att forntidens många legender innehålla en kärna af hi-

PAULUS och PETRUS.

Bronsmedaljong i Vatikanens bibliotek, funnen i Roms katakomber.

storisk sanning. Föga trolig är visserligen den uppgiften af Eusebius (Kyrkohist. III: 1), att apostlarne strax efter Kristi himmelsfärd skulle hafva sins emellan fördelat missionsarbetet i världen, så att hvar och en på förhand fick sitt arbetsfält sig tillmätt. Men i det stora hela torde man dock få antaga, att de verkligen arbetat på de orter, som han enligt traditionen uppgifver. Och detta är mer än nog för att uppfylla oss med beundran öfver missionens öfvernaturliga

utbredningsförmåga. Trots den svindlande storheten i denna tanke har den apostoliska missionen redan tydligt fattat sitt mål i sikte: alla- 10 -

folk, hela världen (så vidt man då kände densamma) — alldeles på samma sätt som det sedermera upprepas hvarje gång missionens ande ånyo vaknar med styrka. Ty detta ligger i missionens innersta väsen, det kommer från missionens Herre. Det är Han, som sänder dem ut, och därför påträffas desse Kristi apostlars spår öfverallt i den då kända världen.

Jakob den Äldre, Sebedei son, led martyrdöden i Jerusalem redan omkring år 42 under Herodes Agrippa (Apg. 12: 2).

Petri gestalt står tydligt för oss såsom den första församlingens högste ledare (Apg. 1—5; 8; 10 —12; 15), men sedan han lämnat Jerusalem (Apg. 12: 17), finna vi blott spridda spår af honom. Han har varit i Antiokia (Gal. 2: 11), i Mindre Asien (1 Petri 1: 1), i Babylon (1 Petri 5: 13) och enligt gammal tradition i Rom, där han bekämpade Simon Magus, och där han samtidigt med Paulus led martyrdöden under Neros förföljelse.

Johannes säges hafva stannat i Jerusalem till Jesu moders död och har därefter haft sin verksamhet i Mindre Asien (Efesus och omnejd), där han, den siste af apostlarne, »i sanning bar det öfverste-prästerliga hufvudsmycket såsom öfverherde öfver alla kristna församlingar i dessa trakter.

Andreas lär hafva farit rundt omkring Svarta hafvet och predikat samt, efter en flerårig vistelse i Byzans (Konstantinopel) besökt Tracien, Macedonien och Grekland, där han led martyrdöden i Pa-tras i Akaia.

Filippus skall hafva verkat i Scytien och Frygien och lidit martyrdöden i Hierapolis i Frygien.

Bartolomeus uppgifves hafva arbetat i Indien, där Pantænus, den förste kände läraren vid kateketskolan i Alexandria, under en missionsresa omkring år 200 ännu påträffade det Matteus-evangelium, som Bartolomeus hade medfört dit. Han säges hafva blifvit korsfäst i Albanopel i Armenien.

Tomas lär mycket tidigt (enligt sägnen på Jesu egen uttryckliga befallning) hafva verkat för evangeliets predikan i det berömda Edessa och sedermera hafva dragit åstad till Partien, Persien och Indien, hvarest ännu den dag i dag finnes ett gammalt kyrkosamfund, som kallas »Tomaskristne», med urgamla traditioner om att han verkat ända till sydspetsen af Indien och långt österut, enligt några sägner till och med in i Kina.

Matteus säges till att börja med hafva troget arbetat i Judeen på judarnes omvändelse. Därmed öfverensstämmer ock grunddraget— 11 —

i hans evangelium. Sedermera lär han hafva dels förkunnat evangeliet i Macedonien, dels hafva trängt långt söderut till Etiopien, där han säges hafva från de döda uppväckt drottning Kandakes son, och under hennes efterträdare skall han hafva lidit martyrdöden i en stad vid namn Naddaber. Säkert är, att den ärevördiga etiopiska kyrkans spår leda tillbaka till den allra äldsta kristna tiden.

Jakob, Alfei son, lär hufvudsakligen hafva predikat i Spanien.

Om Judas Taddeus berättas, att han först arbetat i Galileen, sedermera i Arabien, Syrien och Mesopotamien.

Simon Zelotes for i Nordafrika ända bort till Mauretanien (Marocko), ja, han skall enligt andra (dock mera tvifvelaktiga) utsagor hafva hunnit till de britiska öarna och lidit döden därstädes.

Om den efter himmelsfärden utvalde Mattias öfverensstämma icke de gamla sägnerna inbördes; troligast är det måhända, att han verkat i Macedonien.

På det nya Jerusalems grundvalar skola Lammets tolf apostlars namn stå (Uppb. 21: u). De skola ock alltid minnas som de store banbrytarne för evangeliets segertåg genom världen. Och med dem samt efter dem följer den stora skaran af lefvande vittnen under apostlatidehvarfvet: profeter, evangelister, församlingsherdar och lärare — ja, en hvar enfaldig kristen, som förde vittnesbördet med sig öfverallt, dit han drog hän för att uppenbara lukten af Kristi kunskap allestädes (2 Kor. 2: u).

\

B. Den äldsta kristna kyrkans mission efter apostlarnes dagar. ¥

Missionens omfång.

Den apostoliska missionen, hvars verksamhet i enskildheter vi här icke kunna närmare inlåta oss på, har höjt missionens stolta banér: hela världen, alla folk! Och den nådde målet, icke i den meningen, att folken kristnades, ej heller så, att

evangeliet förkunnades och frälsning därigenom erbjöds hvarje enskild själ, utan i så måtto, att vittnesbördet fick göra sin röst hörd i alla land, och att rundt — 11 —

i hans evangelium. Sedermera lär han hafva dels förkunnat evangeliet i Macedonien, dels hafva trängt långt söderut till Etiopien, där han säges hafva från de döda uppväckt drottning Kandakes son, och under hennes efterträdare skall han hafva lidit martyrdöden i en stad vid namn Naddaber. Säkert är, att den ärevördiga etiopiska kyrkans spår leda tillbaka till den allra äldsta kristna tiden.

Jakob, Alfei son, lär hufvudsakligen hafva predikat i Spanien.

Om Judas Taddeus berättas, att han först arbetat i Galileen, sedermera i Arabien, Syrien och Mesopotamien.

Simon Zelotes for i Nordafrika ända bort till Mauretanien (Marocko), ja, han skall enligt andra (dock mera tvifvelaktiga) utsagor hafva hunnit till de britiska öarna och lidit döden därstädes.

Om den efter himmelsfärden utvalde Mattias öfverensstämma icke de gamla sägnerna inbördes; troligast är det måhända, att han verkat i Macedonien.

På det nya Jerusalems grundvalar skola Lammets tolf apostlars namn stå (Uppb. 21: u). De skola ock alltid minnas som de store banbrytarne för evangeliets segertåg genom världen. Och med dem samt efter dem följer den stora skaran af lefvande vittnen under apostlatidehvarfvet: profeter, evangelister, församlingsherdar och lärare — ja, en hvar enfaldig kristen, som förde vittnesbördet med sig öfverallt, dit han drog hän för att uppenbara lukten af Kristi kunskap allestädes (2 Kor. 2: u).

\

B. Den äldsta kristna kyrkans mission efter apostlarnes dagar. ¥

Missionens omfång.

Den apostoliska missionen, hvars verksamhet i enskildheter vi här icke kunna närmare inlåta oss på, har höjt missionens stolta banér: hela världen, alla folk! Och den nådde målet, icke i den meningen, att folken kristnades, ej heller så, att evangeliet förkunnades och frälsning därigenom erbjöds hvarje enskild själ, utan i så måtto, att vittnesbördet fick göra sin röst hörd i alla land, och att rundt— 12 —

omkring i hela den då kända världen funnos små spirande frön, ur hvilka Guds rike kunde växa vidare. I den meningen kan Paulus uttryckligen (Rom. 15: 19, 23) säga om sin egen gärning, att han »från Jerusalem och rundt omkring ända till Illyrikum har fullgjort förkunnandet af Kristi evangelium», så att han »icke mera har utrymme i dessa trakter».

Men apostlarne kallades hädan, och Herren hade ännu icke återkommit. Därigenom öfverlåter han på den efterföljande tiden uppdraget att fortsätta apostlarnes mission. Och denna fortsättning betyder — såsom historien visar oss — tillsvidare icke, att framgent nya landvinningar skola göras. Missionen stannar i hufvudsak inom det område, som apostlarne med sin verksamhet omslutit. Herren dröjer, d. v. s. han lämnar tid för att — om möjligt — alla måtte vända sig till bättring (2 Petri 3: 9). Därför skall den värld, som evangeliet redan i det stora hela har omslutit, mer och mer genomarbetas. Såsom härolder hafva apostlarne förkunnat konungens ankomst, Guds rikes upprättande; nu skall segern tillkämpas genom arbete, från själ till själ, från stad till stad. Det stora odlingsfältets gränser äro utstakade, och såningsarbetet börjadt, nu skall fältet uppodlas bit för bit. Därför har kyrkan århundraden igenom under hela återstoden af gamla tiden — tillräckligt af arbete inom samma område. Ty att vinna en själ här, en annan där och samla smärre kretsar af troende kan jämförelsevis snart uppnås, men att bryta den hedniska världsandans välde i stort och genomtränga folklifvet måste nödvändigt kräfva hela släktleds kamp och arbete.

För att bilda sig ett omdöme om denna utvecklings fart, har man — tydligen gissningsvis — gjort, hvad martyr kyrkan vidkommer, den beräkningen, att omkr. år 100 e. Kr. funnos vid pass 200,000 kristne och omkr. år 300 (ännu under martyrtidehvarfvet) ungefär 8 millioner, d. v. s. en femtondedel af hela romerska rikets befolkning. Mången skall måhända förundra sig öfver de låga siffrorna, men, rätt sedt, ådagalägga just dessa senapskornets underbara växtkraft.

Från en ofattligt ringa början utgår en rörelse, som strax är sig sitt världsomspännande mål fullt medveten och likväl tillväxer så sakta och stilla, att vi blott af dess inneboende kraft kunna finna en förklaring på att världens mäktige i denna rörelse kunde skåda en farlig fiende. Och trots alla förföljelser fortfar tillväxten ständigt och segervisst. Omkr. år 300 är alltså blott hvar femtonde inbyggare i romerska riket en kristen, och kejsar Galerius kan ännu tro sig vara i— 13 —

stånd att utrota hela »sekten», och dock är i själfva verket segern redan vunnen, hela marken undergräfd, och några få år därefter — under Konstantin den Store har bladet för alltid vändt sig.

Denna kristendomens eröfring af det romerska riket är någonting fullkomligt allenastående i världshistorien och skall aldrig kunna till sin grund förstås, om man icke känner »ryttaren på den hvita hästen*.

Ordets förkunnelse.

I fråga om den efterapostoliska missionens tillvägagångssätt följer man till en början i allt väsentligt apostlarnes spår. Ordets förkunnelse är det ena stora medlet; Andens makt är ju den enda, som kyrkan äger. De efter hand grundade församlingarna underhålla sig själfva och erhålla så snart som möjligt egne föreståndare, men de kringresande evangelisterna och profeterna, som äro apostlarnes närmaste arftagare, stå ännu som bärare af den högre andliga myndigheten och utöfva sålunda ett slags uppsikt öfver lokalförsamlingarna, på samma gång som de bilda ett förenande band mellan dessa inbördes.

Härutinnan inträffar emellertid, enligt sakens natur, snart en förskjutning. Efter hand som lokalförsamlingarna vinna stadga, flyttas den andliga tyngdpunkten, så att de kringresande evangelisterna kunna umbäras, och de fast bosatte ledarne blifva själfständige, ja, öfverordnade: biskopsmyndigheten uppväxer — ett tydligt bevis på att evangeliet slår fastare rot inom de olika landen. Och därmed får också missionen en förändrad prägel. I stället för att, såsom i början, hafva sitt ursprung från enskilda personer, som reste omkring, i många land kanske, erhåller missionen nu mångfaldiga spridda utgångspunkter, i det att hvarje liten församling arbetar inom sin närmaste omgifning, och de större stadsförsamlingarnas mera öfverlägsne ledare blifva uppsyningsmän öfver missionsarbetet inom de olika landsdelarna.

Ett annat drag, som visar oss de mera utvecklade förhållandena, är katekumenatet. Hedningars öfvergång till och upptagande i den kristna församlingen försiggick i missionens barndom naturligtvis ganska fritt och utan bestämda former, men småningom medför utvecklingen vissa gemensamma grundregler, och behofvet af mera fasthet i de större förhållandena slutar med skapandet af fullkomligt ordnade former för dessa förhållanden, så att man under 3:e århun- —
13 —

stånd att utrota hela »sekten», och dock är i själfva verket segern redan vunnen, hela marken undergräfd, och några få år därefter — under Konstantin den Store har bladet för alltid vändt sig.

Denna kristendomens eröfring af det romerska riket är någonting fullkomligt allenastående i världshistorien och skall aldrig kunna till sin grund förstås, om man icke känner »ryttaren på den hvita hästen*.

Ordets förkunnelse.

I fråga om den efterapostoliska missionens tillvägagångssätt följer man till en början i allt väsentligt apostlarnes spår. Ordets förkunnelse är det ena stora medlet; Andens makt är ju den enda, som kyrkan äger. De efter hand grundade församlingarna underhålla sig själfva och erhålla så snart som möjligt egne föreståndare, men de kringresande evangelisterna och profeterna, som äro apostlarnes närmaste arftagare, stå ännu som bärare af den högre andliga myndigheten och utöfva sålunda ett slags uppsikt öfver lokalförsamlingarna, på samma gång som de bilda ett förenande band mellan dessa inbördes.

Härutinnan inträffar emellertid, enligt sakens natur, snart en förskjutning. Efter hand som lokalförsamlingarna vinna stadga, flyttas den andliga tyngdpunkten, så att de kringresande evangelisterna kunna umbäras, och de fast bosatte ledarne blifva själfständige, ja, öfverordnade: biskopsmyndigheten uppväxer — ett tydligt bevis på att evangeliet slår fastare rot inom de olika landen. Och därmed får också missionen en förändrad prägel. I stället för att, såsom i början, hafva sitt ursprung från enskilda personer, som reste omkring, i många land kanske, erhåller missionen nu mångfaldiga spridda utgångspunkter, i det att hvarje liten församling arbetar inom sin närmaste omgifning, och de större stadsförsamlingarnas mera öfverlägsne ledare blifva uppsyningsmän öfver missionsarbetet inom de olika landsdelarna.

Ett annat drag, som visar oss de mera utvecklade förhållandena, är katekumenatet. Hedningars öfvergång till och upptagande i den kristna församlingen försiggick i missionens barndom naturligtvis ganska fritt och utan bestämda former, men småningom medför utvecklingen vissa gemensamma grundregler, och behofvet af mera fasthet i de större förhållandena slutar med skapandet af fullkomligt ordnade former för dessa förhållanden, så att man under 3:e århun-—
14 —

dradet fordrade två eller flera års undervisning och deltagande i församlingens gudstjänst, innan man genom dopet

upptog de forne hedningarne i församlingens gemenskap.

Ett annat betecknande drag i martyrtidehvarfvets mission är det stora arbete, som nedlägges på att vinna de bildade inom hednavärl-den. Då kristendomen under medeltiden nådde till de gotiska folken — och sedermera nästan öfverallt, om ock långt ifrån i lika hög grad kom densamma, ditförd af öfverlägsen bildning. I äldsta kristna kyrkan är förhållandet från början alldeles motsatt. Och i den mänskliga bildningen bor en makt, som måste belägras på sitt eget vis. Den store kyrkofadern Origenes yttrar därom de bekanta orden: »Jag vill röfva bort egyptiernas guld och göra altarkärl däraf». Och enligt hans föredöme blef det en vanlig sed, att de ypperste kristne ynglingar rent af studerade vid de hedniska visdomsskolorna för att kunna bemästra den anda, som utgick därifrån. Också litteraturen måste kyrkan taga i sin tjänst för att blifva hörd af den bildade världen, hvarför vi allaredan från midten af 2:a århundradet möta en hel serie kristliga försvarsskrifter (apologier), i hvilka evangeliet framställes i sin öfverlägsenhet såsom anbefallande sig åt en hvar människas djupare eftertanke och samvete.

Lefvernets vittnesbörd.

Den äldsta kristna kyrkans mission lämnar oss ytterligare en tydlig insikt om, hur stor makt de kristnes heliga lefverne i sig innebär. Det vittnar högt, äfven utan ord, och eger äfvenledes en underbart öfvertygande kraft i de fall, då människorna icke vilja höra. »Se, huru de älska hvarandra!» är hednavärldens, genom traditionen bevarade utrop af förundran öfver det kristna församlingslifvet. Och då kyrkans lif antog större former och kunde göra sig gällande inom samhället, utöfvades de goda gärningarna icke blott man och man emellan, utan den kristna barmhertigheten satte i verket gemensamma företag, som erhöllo den mest afgörande betydelse för hela samhällets omdaning. En ordnad fattigvård, barmhertighetsyttringar mot »samhällets styfbarn», sjukhus m. m. voro någonting okändt i gamla tiden och vittnade därför så mycket kraftigare om den nya kärlekens ande. Ja, så stor var kraften af dessa gärningar, att kejsar Julianus Affällingen, som midt i fjärde århundradet gjorde sitt märkliga försök att återupplifva den redan besegrade, döende hedendomen, — 14 —

dradet fordrade två eller flera års undervisning och deltagande i församlingens gudstjänst, innan man genom dopet
upptog de forne hedningarne i församlingens gemenskap.

Ett annat betecknande drag i martyrtidehvarfvets mission är det stora arbete, som nedlägges på att vinna de bildade inom hednavärl-den. Då kristendomen under medeltiden nådde till de gotiska folken — och sedermera nästan öfverallt, om ock långt ifrån i lika hög grad kom densamma, ditförd af öfverlägsen bildning. I äldsta kristna kyrkan är förhållandet från början alldeles motsatt. Och i den mänskliga bildningen bor en makt, som måste belägras på sitt eget vis. Den store kyrkofadern Origenes yttrar därom de bekanta orden: »Jag vill röfva bort egyptiernas guld och göra altarkärl däraf». Och enligt hans föredöme blef det en vanlig sed, att de ypperste kristne ynglingar rent af studerade vid de hedniska visdomsskolorna för att kunna bemästra den anda, som utgick därifrån. Också litteraturen måste kyrkan taga i sin tjänst för att blifva hörd af den bildade världen, hvarför vi allaredan från midten af 2:a århundradet möta en hel serie kristliga försvarsskrifter (apologier), i hvilka evangeliet framställes i sin öfverlägsenhet såsom anbefallande sig åt en hvar människas djupare eftertanke och samvete.

Lefvernets vittnesbörd.

Den äldsta kristna kyrkans mission lämnar oss ytterligare en tydlig insikt om, hur stor makt de kristnes heliga lefverne i sig innebär. Det vittnar högt, äfven utan ord, och eger äfvenledes en underbart öfvertygande kraft i de fall, då människorna icke vilja höra. »Se, huru de älska hvarandra!» är hednavärldens, genom traditionen bevarade utrop af förundran öfver det kristna församlingslifvet. Och då kyrkans lif antog större former och kunde göra sig gällande inom samhället, utöfvades de goda gärningarna icke blott man och man emellan, utan den kristna barmhertigheten satte i verket gemensamma företag, som erhöllo den mest afgörande betydelse för hela samhällets omdaning. En ordnad fattigvård, barmhertighetsyttringar mot »samhällets styfbarn», sjukhus m. m. voro någonting okändt i gamla tiden och vittnade därför så mycket kraftigare om den nya kärlekens ande. Ja, så stor var kraften af dessa gärningar, att kejsar Julianus Affällingen, som midt i fjärde århundradet gjorde sitt märkliga försök att återupplifva den redan besegrade, döende hedendomen,15 —

framför allt sträfvade efter att hedningarne skulle vinnlägga sig om dylika gärningar. Det är lefvernets vittnesbörd, som redan till hälften vunnit segern, äfven om hedningen ännu trotsar ordet.

Och såsom kronan på lifvets predikan lyser genom hela denna tid blodsvittnesbördet under de romerske kejsarnes

grymma förföljelser. Ordet martyr, som egentligen betyder blott »vittne», har däraf fått sin särskilda betydelse inom kyrkan. »De heliges tålamod och tro» under alla lidanden, deras orubbliga hopp om seger och glädje öfver att dö blef den allra starkaste missionskraften, så att fångvaktare, bödlar, ja, till och med domarne vunnos åt Herren. Martyrernas blod blef kyrkans utsäde, och hvarje dylikt nederlag förvandlades till en seger.

I detta sammanhang bör vidare erinras därom, att, liksom kyrkan genom katekumenatet sökte hålla vakt vid sin dörr, så höll hon genom kyrkotukten vaksam uppsikt öfver tillståndet inom sina egna murar, på det att icke otrogne kristne genom uppenbara synder, för-nekelse eller annat ovärdigt skulle försvaga kraften af lefvernets vittnesbörd inom församlingen.

Men här skulle säkerligen en noggrann betraktelse visa oss äfven de svaga punkterna i den tidens mission, i det att man redan under 3:e århundradet hörde klagomål öfver att de kristne började att i yttre skick och bruk mera följa världslig sed — ett försvagande af församlingens lifskraft, hvilket helt visst dolt sig under det goda missionssyftet: att sålunda vinna flere, om motsatsförhållandet till världen blefve mindre, och de heliga krafven icke gjorde brytningen så svår. Men hvad som på detta sätt vanns, har ingalunda styrkt kyrkan och ej heller påskyndat evangeliets seger, enär lefvernets vittnesbörd försvagades, så att det ofta måste väcka förargelse hos de allvarligare bland hedningarne.

Och inom kyrkan framkallas härigenom en söndring mellan de vanlige världskristne, som mer och mer nöjde sig med ett visst minimum, och dem, som åtrådde den heliga fullkomligheten och därför började känna sig nödsakade att från världslifvet bege sig ut i öknen, in i klostren, dit snart tusenden följde dem efter — en söndring af den mest genomgripande betydelse för kyrkans hela följande utveckling (ända till reformationen). Också för missionen får denna söndring en säregen betydelse, i det att grunden därigenom lägges till den uppfattningen, att den stora massan af vanlige kristne inskränker sig till att vara passiva medlemmar af kyrkan och undandrager sig ansvaret och arbetet för Ouds rike, under det att blott den mindre— 16 —

kretsen, som fasthåller vid krafvet på att följa Herren, blir kyrkans bärande och framdrifvande kärna. Med andra ord: i det att världskyrkan håller på att uppkomma, glider man bort från det apostoliska, att alla kristne lefva för Guds rike och äfven hafva en andel i evangeliets utbredande; missionen blir en sak, som åligger blott kyrkans ledare och den trängre kretsen af fullkomlige.

Kejsarkyrkans mission.

Genom Konstantin den Store inträffar nu den väldiga förändringen i kyrkans ställning. Kristendomen, som varit förföljd med eld och svärd alltsedan Neros dagar, förklaras först genom toleransedikten år 311 och 313 för en »tillåten religion och upphöjes därefter, sedan Konstantin blifvit ensam härskare i hela det romerska riket (år 323), till ett slags statsreligion.

Förändringen är en historisk följd af den förutgående utvecklingen. Evangeliet har undergräft romarväldets gamla statsreligion och uppenbarat sin öfverlägsenhet öfver gamla världens anda. Men ehuru förändringen sålunda måste komma (och skall komma på samma sätt allestädes, där evangeliet genom ett stilla framträngande i ett hedniskt land har fått bukt på den rådande världsandan), var det (och kommer alltid att blifva) en högst kritisk tid för missionen.

Allt, hvad som förut hämmat evangeliet, blir nu främjande. Den världsliga makten, kejsarens föredöme, hans gunst m. m., allt detta lockar nu till kristendomen lika starkt, som det förut afskrämt från densamma. Ack, snart skall det icke stanna därmed; snart tvingar världsmakten hedningarne att blifva kristne.

Det skimmer af religionsfrihet, som kastar sitt ljus öfver 4:de århundradet, beror icke därpå, att man vunnit en ideell uppfattning af frihetens eviga rätt; det är framkalladt uteslutande af praktisk nödvändighet, i det att den gamla religionen måste afstå från kampen emot den nya, och den nya religionen ännu icke eger tillräcklig styrka att kunna utplåna den gamla. Så snart kristendomen blifvit den till antalet öfverlägsna och nu, under de förändrade förhållandena, går tillväxten med stormande fart — ställer sig tvånget på dess sida. Under åren 381—92 följa slag i slag kejserliga förordningar, som förbjuda öfvergång till hedendom och slutligen allt offrande i templen. Och den kristnade världen påbörjar, liksom ett nytt Guds folk, ett heligt utrotningskrig emot de hedniske kananiterna. — 16 —

kretsen, som fasthåller vid krafvet på att följa Herren, blir kyrkans bärande och framdrifvande kärna. Med andra ord: i det att världskyrkan håller på att uppkomma, glider man bort från det apostoliska, att alla kristne lefva för Guds rike och äfven hafva en andel i evangeliets utbredande; missionen blir en sak, som åligger blott kyrkans ledare och den trängre kretsen af fullkomlige.

Kejsarkyrkans mission.

Genom Konstantin den Store inträffar nu den väldiga förändringen i kyrkans ställning. Kristendomen, som varit förföljd med eld och svärd alltsedan Neros dagar, förklaras först genom toleransedikten år 311 och 313 för en »tillåten religion och upphöjes därefter, sedan Konstantin blifvit ensam härskare i hela det romerska riket (år 323), till ett slags statsreligion.

Förändringen är en historisk följd af den förutgående utvecklingen. Evangeliet har undergräft romarväldets gamla statsreligion och uppenbarat sin öfverlägsenhet öfver gamla världens anda. Men ehuru förändringen sålunda måste komma (och skall komma på samma sätt allestädes, där evangeliet genom ett stilla framträngande i ett hedniskt land har fått bukt på den rådande världsandan), var det (och kommer alltid att blifva) en högst kritisk tid för missionen.

Allt, hvad som förut hämmat evangeliet, blir nu främjande. Den världsliga makten, kejsarens föredöme, hans gunst m. m., allt detta lockar nu till kristendomen lika starkt, som det förut afskrämt frän densamma. Ack, snart skall det icke stanna därmed; snart tvingar världsmakten hedningarne att blifva kristne.

Det skimmer af religionsfrihet, som kastar sitt ljus öfver 4:de århundradet, beror icke därpå, att man vunnit en ideell uppfattning af frihetens eviga rätt; det är framkalladt uteslutande af praktisk nödvändighet, i det att den gamla religionen måste afstå från kampen emot den nya, och den nya religionen ännu icke eger tillräcklig styrka att kunna utplåna den gamla. Så snart kristendomen blifvit den till antalet öfverlägsna och nu, under de förändrade förhållandena, går tillväxten med stormande fart — ställer sig tvånget på dess sida. Under åren 381—92 följa slag i slag kejserliga förordningar, som förbjuda öfvergång till hedendom och slutligen allt offrande i templen. Och den kristnade världen påbörjar, liksom ett nytt Guds folk, ett heligt utrotningskrig emot de hedniske kananiterna.17 —

Här finna vi, hvilken förlust kristendomen blott från en enda sida sedt — har lidit genom att blifva statsreligion. Den hedniskromerska statsmaktens anda med sin grundsats om statens allt omfattande enhet, hvarvid religionsfrihet är utesluten, råder nu omkr. 1400 år, innan den kristliga frihetens anda förmår upplösa de tryckande banden. Detta kommer också att märkas i missionens historia.

En dyr seger! Mycket vanns, men det vanns icke helt och hållet, enär man, för att vinna det myckna, gaf till spillo åtskilligt, som aldrig borde hafva tillspillogifvits, och som kyrkan måst använda sekler på att återvinna, ja, delvis ännu icke återvunnit.

Och dock får man icke förstå detta så, som om Guds rike icke vid den tiden skulle egt mäktiga andliga krafter. Några af kyrkans största namn — en Atanasius, en Augustinus — lysa under kejsartiden. Och om vi nu kunna se, hvad den tidens kyrka icke uppnådde, så böra vi för visso därför icke förbise, hvilken stor gärning som skedde, därigenom att den hittills ringaktade och förföljda, föga talrika församlingen fick sig den uppgiften förelagd att under loppet af några få mansåldrar i sig upptaga den vida öfvervägande delen af romarväldets befolkning. Det var en ofantligt stor missionsuppgift, och det var ett i världshistorisk betydelse storslaget arbete, som kyrkan offrade på lösningen af densamma.

Det romerska riket slutade som ett kristet rike. Utlefvade under hedendomens träldomsok som de romerska folken voro, egde de icke krafter nog att bära upp framtidens historia. Måhända de ännu hade kunnat genomgå en föryngringsprocess, om de under l:a och 2:a århundradena hade anammat evangeliet, men då ville de icke. Och nu var det för sent. Kyrkan erhöll då den historiska uppgiften att gifva dem en god dödsberedelse och att på nya, lifskraftiga folk öfverflytta deras efterlämnade arf.

C. Medeltidens mission.

Den gotiska missionens uppgift.

Vi stå vid en förunderlig vändpunkt i världshistorien. Utvecklingen tycktes hålla på att afstanna. Men då liksom knakar det i fog-

11. Ussing, Illustr. Missionshistoria. 2 17 —

Här finna vi, hvilken förlust kristendomen blott från en enda sida sedt — har lidit genom att blifva statsreligion. Den hedniskromerska statsmaktens anda med sin grundsats om statens allt omfattande enhet, hvarvid religionsfrihet är utesluten, råder nu omkr. 1400 år, innan den kristliga frihetens anda förmår upplösa de tryckande banden. Detta kommer också att märkas i missionens historia.

En dyr seger! Mycket vanns, men det vanns icke helt och hållet, enär man, för att vinna det myckna, gaf till spillo

åtskilligt, som aldrig borde hafva tillspillogifvits, och som kyrkan måst använda sekler på att återvinna, ja, delvis ännu icke återvunnit.

Och dock får man icke förstå detta så, som om Guds rike icke vid den tiden skulle egt mäktiga andliga krafter. Några af kyrkans största namn — en Atanasius, en Augustinus — lysa under kejsartiden. Och om vi nu kunna se, hvad den tidens kyrka icke uppnådde, så böra vi för visso därför icke förbise, hvilken stor gärning som skedde, därigenom att den hittills ringaktade och förföljda, föga talrika församlingen fick sig den uppgiften förelagd att under loppet af några få mansåldrar i sig upptaga den vida öfvervägande delen af romarväldets befolkning. Det var en ofantligt stor missionsuppgift, och det var ett i världshistorisk betydelse storslaget arbete, som kyrkan offrade på lösningen af densamma.

Det romerska riket slutade som ett kristet rike. Utlefvade under hedendomens träldomsok som de romerska folken voro, egde de icke krafter nog att bära upp framtidens historia. Måhända de ännu hade kunnat genomgå en föryngringsprocess, om de under l:a och 2:a århundradena hade anammat evangeliet, men då ville de icke. Och nu var det för sent. Kyrkan erhöll då den historiska uppgiften att gifva dem en god dödsberedelse och att på nya, lifskraftiga folk öfverflytta deras efterlämnade arf.

C. Medeltidens mission.

Den gotiska missionens uppgift.

Vi stå vid en förunderlig vändpunkt i världshistorien. Utvecklingen tycktes hålla på att afstanna. Men då liksom knakar det i fog-

ningarna hela världen utöfver. »Den stora folkporten» (mellanrummet mellan Kaspiska hafvet och Uralbergen) öppnar sig, och folkvandringarnas underbara skådespel utvecklar sig inför våra blickar. De gotiska folken, såsom vi med ett gemensamt namn kunna kalla dem, intränga på historiens skådebana, omstörta det fordom oöfvervinnliga romerska riket och fördela sins emellan dess landområden.

Det är en upplösningstid, hvarunder allt det gamla tyckes störta samman, och det nya tumlar omkring i förvirring. Herrens öga ensamt förmår genomskåda virrvarret. Han håller styret i sin hand och har sitt stora mål, för hvars genomförande alla de jäsande krafterna måste göra tjänst. Gud danar en ny folkvärld och öppnar därigenom ett nytt kapitel i människosläktets historia, en ny utveckling af Guds rike på jorden.

Och återigen se vi då — liksom vid början af gamla tidens mission bägge de sidor, som tillsammans beteckna, att tidens fullbordan är inne för de nya folken: å ena sidan hela raden af yttre, politiska händelser, folkvandringar och krig, som bringa dessa folk i nära förbindelse med kristenheten, och å andra sidan de stora inre förändringar, hvarigenom den gamla gudaläran förlorade sin makt öfver sinnena, och utrymme lämnas för någonting nytt.

En ny, väldig missionsuppgift föreläggés kyrkan, och morgonen till en ny, stor missionstid gryr.

En särskild försynens skickelse för denna se vi däri, att det romerska riket, hvarest kyrkan slagit rot, är i yttre afseende vanmäktigt just vid den tid, då den stora uppgiften föreläggés. Eljest hade vi otvifvelaktigt fått en fördärflig tvångsmission, som visserligen kunde hafva åstadkommit stora yttre resultat, men som skulle hafva för evangeliet gjort den slutliga segern långt svårare att vinna.

Nu är det de besegrades religion, som skall besegra segerherrarne. Därför få vi ehuru friheten icke är uppfattad som en nödvändighet för lifvet — genom de yttre förhållandenas makt en hel kedja af andliga missioner, där ordet får verka genom sin egen makt.

Man tänke blott exempelvis på västgöternas apostel Ulfilas i fjärde, Patrik i Irland i femte, Columba på Skotlands öar i sjätte, Wilfred och Wilibrord bland friserna i sjunde, Tysklands apostel Bonifacius i åttonde och Nordens Ansgarius i nionde århundradet.

Den gotiska missionens egendomliga prägel.

En skillnad förefinnes i tvenne punkter mellan den gotiska missionen och den tidigare, såsom vi här skola se.

I missionens ledning är andens frihet ännu märkbar nog. Rundt omkring finna vi missionärer, som uppenbarligen drifvas ensamt af missionens Herre i höjden. Likväl spåras snart äfven medeltidsandan med dess stora auktoritet och dess lagbundna form. Gregorius den Store, som, drifven af innerlig kärlek till de engelske fångarne, hvilka han såg i Rom,

utsänder Augustinus till England, är den förste påfve, som, så att säga å Herrens vägnar i egenskap af hela kristenhetens hufvud, börjar taga missionen om hand. Och det påfliga öfver-väldet tränger icke så lätt igenom. Just i missionens historia framträder brytningen öppet. Den kuldeiska missionen från Irland och Skotland kämpar en lång och hårdnackad kamp, innan den erkänner Roms öfverordnade myndighet. Men småningom genomföres dock den medeltida centralisationen äfven i fråga om missionen; till och med de frivilligt utgångne missionärerna anse för nödvändigt att vinna påflig sanktion, och Petri efterföljare i Rom utsänder korsfanan till fjärran boende furstar, där han anser kristendomen skola göra landvinningar.

Den andra punkten rör missionens maktmedel. Visserligen saknar den gotiska missionen till en början icke stödet af politisk öfvermakt, men äfven där, hvarest ordet förkunnas af frivillighet, rycker kyrkan emot de nya folken med en makt, som i visst afseende är henne öfverlägsen, nämligen kulturens. Medan romarväldets politiska byggnad sjunker i spillror, kvarstår kyrkan som innehafvare af den romerska kulturen med en mänsklig upplysning och utveckling, som på förhand gör de besegrade till segerherrarnes öfvermän.

På detta sätt står den gotiska missionen såsom en historisk förebild för evangeliets framträngande bland folk, hvilka stå på en lägre utvecklingsgrad i mänsklig kultur än de kristne, under det att den gamla missionen måste bana sig väg in i en högre kultur.

En särskild företeelse, som däri eger sin förklaring, är klosterkolonierna. Ett litet samhälle af munkmissionärer drager åstad och utser åt sig midt inne i det mörkaste hednaland en liten jordbit, där de bygga sina kloster, börja att uppodla marken och utöfva sin konst, för att sålunda därifrån låta ljus lysa öfver trakterna rundt omkring.

En följd af denna missionens egendomliga ställning är det säkerligen, att martyrskapet visserligen icke upphör, men blifver— 20 —

mera sällsynt, och särskildt att systematisk förföljelse af kristendomen i ett helt land på öfverhetens befallning är någonting ovanligt och i alla händelser af kort varaktighet.

En annan, enligt sakens natur förklarlig, men genom sina verkningar mycket farlig följd af detta förhållande är, att missionen med jämförelsevis stor lätthet strax eller åtminstone snart får insteg hos konungar och furstar, och att evangeliet mycket ofta börjar sin vandring i landet i och med konungens öfvergång, hvarpå sedan vanligtvis snart folket i sin helhet följer efter.

Sålunda få vi nu se hela folk öfvergå till kristendomen, hvarvid denna blir landets officiella religion efter blott en eller ett par mansåldrar. Och då kan man — vida mer än i romerska riket under Konstantin den Store — på förhand veta, att öfvergången mestadels skett utan rätt begrepp om kristendomens andemening. Evangeliet har — genom sitt förbund med kulturen på sätt och vis alltför lätt att öfvervinna den hedniska bildningen. Men då blir däremot den sant andliga missionsuppgiften ingalunda löst, utan öfver-lämnad åt en senare kyrklig uppfostran af folket.

Och hafva blott konungarne väl blifvit vunne och den världsliga makten kommit på kyrkans sida, så följer under dåtida förhållanden af sig själft, att tvånget kommer sedan. De gotiske furstar, som taga arf efter det romerska riket, öfvertaga alltför gärna dettas gamla riksideal, samtidigt med att de enligt Kristi bud känna sig kallade att utbreda Guds rike, och följden blir en svärdsmission, som är så vidt skiljaktig som möjligt från Ouds rikes sanna väsen. Karl den Store, frankernas mäktige konung, som vunnit den romerska kejsarkronan, påtvingar genom blodiga korståg (772—804) saxerna kristendomen, och den ryske storfursten Wladimir den Store i Kiew drifver folket i hela skaror ut i floden Djnepr (992) för att på en gång döpa så många som möjligt en evangeliets »seger», som påfven prisar i höga toner.

Och i samma anda fortsätter medeltidens mission, till dess icke blott alla de gotiska folken, utan också slaverna dragits in under kyrkans gemenskap, så att man omkring år 1300 kan räkna hela Europa (med undantag af några lappfolk längst upp i norr) för kristnadt.

Nestorianernas mission i Asien.

Under förra hälften af medeltiden upptages hela världshistoriens intresse af de gotiska folken. Utvecklingens tyngdpunkt flyttar sig — 20 —

mera sällsynt, och särskildt att systematisk förföljelse af kristendomen i ett helt land på öfverhetens befallning är någonting ovanligt och i alla händelser af kort varaktighet.

En annan, enligt sakens natur förklarlig, men genom sina verkningar mycket farlig följd af detta förhållande är, att

missionen med jämförelsevis stor lätthet strax eller åtminstone snart får insteg hos konungar och furstar, och att evangeliet mycket ofta börjar sin vandring i landet i och med konungens öfvergång, hvarpå sedan vanligtvis snart folket i sin helhet följer efter.

Sålunda få vi nu se hela folk öfvergå till kristendomen, hvarvid denna blir landets officiella religion efter blott en eller ett par mansåldrar. Och då kan man — vida mer än i romerska riket under Konstantin den Store — på förhand veta, att öfvergången mestadels skett utan rätt begrepp om kristendomens andemening. Evangeliet har — genom sitt förbund med kulturen på sätt och vis alltför lätt att öfvervinna den hedniska bildningen. Men då blir däremot den sant andliga missionsuppgiften ingalunda löst, utan öfver-lämnad åt en senare kyrklig uppfostran af folket.

Och hafva blott konungarne väl blifvit vunne och den världsliga makten kommit på kyrkans sida, så följer under dåtida förhållanden af sig själft, att tvånget kommer sedan. De gotiske furstar, som taga arf efter det romerska riket, öfvertaga alltför gärna dettas gamla riksideal, samtidigt med att de enligt Kristi bud känna sig kallade att utbreda Guds rike, och följden blir en svärdsmission, som är så vidt skiljaktig som möjligt från Ouds rikes sanna väsen. Karl den Store, frankernas mäktige konung, som vunnit den romerska kejsarkronan, påtvingar genom blodiga korståg (772—804) saxerna kristendomen, och den ryske storfursten Wladimir den Store i Kiew drifver folket i hela skaror ut i floden Djnepr (992) för att på en gång döpa så många som möjligt en evangeliets »seger», som påfven prisar i höga toner.

Och i samma anda fortsätter medeltidens mission, till dess icke blott alla de gotiska folken, utan också slaverna dragits in under kyrkans gemenskap, så att man omkring år 1300 kan räkna hela Europa (med undantag af några lappfolk längst upp i norr) för kristnadt.

Nestorianernas mission i Asien.

Under förra hälften af medeltiden upptages hela världshistoriens intresse af de gotiska folken. Utvecklingens tyngdpunkt flyttar sig— 21 —

mot väster och norr, och äfven missionshistorien är därför i väsentlig grad upptagen af missionen bland dessa folk. Men det vore orättvist att därför förgäta, att kyrkan i österlandet, som icke kom i beröring med de gotiska folken, icke glömde bort missionen, utan just under den tidigare medeltiden trängde långt in i hjärtat af Asien och vann så stort insteg, att det verkligen kunde hafva blifvit början till en slutlig seger, om icke de österländska församlingarna snart hade tynat bort.

Det är den syriska, nestorianska kyrkan, som i synnerhet är verksam. En väldig marmortafla, hvilken år 1625 påträffats i det inre af Kina (utanför Singanfu i provinsen Tientsi), berättar om en betydande utbredning af kristendomen redan i 7:de århundradet. Och sedermera möta vi omkr. år 1000 de märkliga sägnerna om »prästkonungen» Johannes i Tartariet norr om Kina, hvarest 200,000 människor sades vara döpta.

Tyvärr råkade nestorianerna i Kina sedermera ofta i strid med de romerske kristne, hvilka i egenskap af påfvens sändebud sökte att vidare utbreda missionen i dessa land.

Den påfliga missionen under den senare medeltiden.

Sedan de gotiska folken i yttre måtto vunnits för kyrkan, af-stannar missionen ånyo nära nog. För långa tider har nämligen kyrkan nog af att uppfostra de vunna folken och inlösa sina åtagna förpliktelser. Det var endast den yttre ramen, som åvägabragts; det gällde nu att skaffa den innehåll.

Därtill kom, att den öfriga hednaväriden låg så aflägse, att den liksom icke existerade för kristenheten i allmänhet. På samma sätt som romerska riket för gamla tiden utgjorde hela »världen», så utgöra de gotiska och romerska folken medeltidens värld, utom hvars gränser tanken sällan går.

Blott på tvänne punkter fortfar beröringen med den icke kristna världen, i det att från söder araberna, af den falske profeten från Mecka († 632) sända ut på islams blodiga eröfringståg, och från öster mongolernas vilda horder på det mest kännbara sätt låta kristenheten märka sin tillvaro.

På dessa bägge punkter finna vi också allt, hvad mission heter under senare medeltiden. Den härflyter ur två olika källor.
— 21 —

mot väster och norr, och äfven missionshistorien är därför i väsentlig grad upptagen af missionen bland dessa folk. Men det vore orättvist att därför förgäta, att kyrkan i österlandet, som icke kom i beröring med de gotiska folken, icke glömde bort missionen, utan just under den tidigare medeltiden trängde långt in i hjärtat af Asien och vann så stort insteg, att det verkligen kunde hafva blifvit början till en slutlig seger, om icke de österländska församlingarna snart hade tynat bort.

Det är den syriska, nestorianska kyrkan, som i synnerhet är verksam. En väldig marmortafla, hvilken år 1625 påträffats i det inre af Kina (utanför Singanfu i provinsen Tientsi), berättar om en betydande utbredning af kristendomen redan i 7:de århundradet. Och sedermera möta vi omkr. år 1000 de märkliga sägnerna om »prästkonungen» Johannes i Tartariet norr om Kina, hvarest 200,000 människor sades vara döpta.

Tyvärr råkade nestorianerna i Kina sedermera ofta i strid med de romerske kristne, hvilka i egenskap af påfvens sändebud sökte att vidare utbreda missionen i dessa land.

Den påfliga missionen under den senare medeltiden.

Sedan de gotiska folken i yttre måtto vunnits för kyrkan, af-stannar missionen ånyo nära nog. För långa tider har nämligen kyrkan nog af att uppfostra de vunna folken och inlösa sina åtagna förpliktelser. Det var endast den yttre ramen, som åvägabragts; det gällde nu att skaffa den innehåll.

Därtill kom, att den öfriga hednaväriden låg så aflägse, att den liksom icke existerade för kristenheten i allmänhet. På samma sätt som romerska riket för gamla tiden utgjorde hela »världen», så utgöra de gotiska och romerska folken medeltidens värld, utom hvars gränser tanken sällan går.

Blott på tvänne punkter fortfar beröringen med den icke kristna världen, i det att från söder araberna, af den falske profeten från Mecka († 632) sända ut på islams blodiga eröfringståg, och från öster mongolernas vilda horder på det mest kännbara sätt låta kristenheten märka sin tillvaro.

På dessa bägge punkter finna vi också allt, hvad mission heter under senare medeltiden. Den härflyter ur två olika källor.- 22

Påfvemakten har blifvit kristenhetens medelpunkt. I egenskap af Kristi ståthållare skall påfven å ämbetets vägnar tänka på kyrkans världsställning och uppgift, och hans politiska betydelse under medeltiden gör det för honom ytterligare maktpåliggande att ingripa, där de kristna folken råka i beröring med hedningarne. Därför sände påfven Innocentius iv ett sändeskap till mongolerna, då de i midten af 1200-talet öfversvämmade Ryssland och hotade mellersta Europa. Detta efterföljdes af flera, och sålunda öppnades en förbindelse, hvarigenom Jesu namn blef nämndt i den aflägsnaste östern under ett hundratal af år.

Det var, såsom man lätt kan tänka sig, i synnerhet munkar och framför allt franciskaner- och dominikaner-munkar, som påfven i dessa syften använde. Bland desse framlyser ett namn såsom det yppersta: Johannes af Monte Corvino. Denne italienske franciskanermunk (född 1246) verkade först i Persien och Indien, men därefter en lång följd af år i Kina, hvarest han — under ständig strid med de nesto-rianske kristne — i självfva Peking vann 6,000 själar, uppförde en ansenlig kyrka och inlöste 150 hednabarn, som han lät undervisa i kristendomen. Påfven utnämnde honom till ärkebiskop i Kambalu (Peking), och där afled han vid 80 års ålder omkr. 1330. Men en mansålder efter hans död störtades mongolernas välde i Kina. Buddismen strömmade in öfver det jättestora landet, och förbindelserna med Europa afbrötos småningom helt och hållet.

Muhamedanmissionen under medeltiden.

Gentemot muhamedanerna tyckes däremot påfvarne icke hafva haft mod eller tillförsikt nog att tänka på någon mission. Påfvarne predikade korståg mot »de otrogne» och förmådde Europas konungar och riddare att tvänne århundraden igenom förslösa en stor del af sina bästa krafter på att med svärdet återeröfra det heliga landet. Men museimännens själar har blott en och annan tänkt på.

Här stå vi vid den andra källan till medeltidens mission. Visserligen är kyrkan omyndiggjord, och man väntar ej någon kristlig rörelse, utan att impulsen därtill kommer uppifrån. Men så länge Guds Ande öfver hufvud taget rör sig inom kyrkan, kan det fria, enskilda initiativet dock icke helt och hållet dö ut. Ur enskilde troendes eget inre hjärtelif hafva därför några få spridda missionsförsök sitt ursprung. De blifva visserligen i det stora hela resultatlösa, men - 22

Påfvemakten har blifvit kristenhetens medelpunkt. I egenskap af Kristi ståthållare skall påfven å ämbetets vägnar tänka på kyrkans världsställning och uppgift, och hans politiska betydelse under medeltiden gör det för honom ytterligare maktpåliggande att ingripa, där de kristna folken råka i beröring med hedningarne. Därför sände påfven Innocentius iv ett sändeskap till mongolerna, då de i midten af 1200-talet öfversvämmade Ryssland och hotade mellersta Europa. Detta efterföljdes af flera, och sålunda öppnades en förbindelse, hvarigenom Jesu namn blef nämndt i den aflägsnaste östern under ett hundratal af år.

Det var, såsom man lätt kan tänka sig, i synnerhet munkar och framför allt franciskaner- och dominikaner-munkar, som påfven i dessa syften använde. Bland desse framlyser ett namn såsom det yppersta: Johannes af Monte Corvino. Denne italienske franciskanermunk (född 1246) verkade först i Persien och Indien, men därefter en lång följd af år i Kina, hvarest han — under ständig strid med de nesto-rianske kristne — i själfva Peking vann 6,000 själar, uppförde en ansenlig kyrka och inlöste 150 hednabarn, som han lät undervisa i kristendomen. Påfven utnämnde honom till ärkebiskop i Kambalu (Peking), och där afled han vid 80 års ålder omkr. 1330. Men en mansålder efter hans död störtades mongolernas välde i Kina. Buddismen strömmade in öfver det jättestora landet, och förbindelserna med Europa afbrötos småningom helt och hållet.

Muhamedanmissionen under medeltiden.

Gentemot muhamedanerna tyckes däremot påfvarne icke hafva haft mod eller tillförsikt nog att tänka på någon mission. Påfvarne predikade korståg mot »de otrogne» och förmådde Europas konungar och riddare att tvänne århundraden igenom förslösa en stor del af sina bästa krafter på att med svärdet återeröfra det heliga landet. Men museimännens själar har blott en och annan tänkt på.

Här stå vi vid den andra källan till medeltidens mission. Visserligen är kyrkan omyndiggjord, och man väntar ej någon kristlig rörelse, utan att impulsen därtill kommer uppifrån. Men så länge Guds Ande öfver hufvud taget rör sig inom kyrkan, kan det fria, enskilda initiativet dock icke helt och hållet dö ut. Ur enskilde troendes eget inre hjärtelif hafva därför några få spridda missionsförsök sitt ursprung. De blifva visserligen i det stora hela resultatlösa, men23

midt under medeltidens mörker vittna de dock om, att missionens innersta källsprång icke utsinat, och gifva sålunda förebud om en annalkande vår.

Det var den helige Franciscus, den »lille fattige» från Assisi, från hvilken lefvande vattuströmmar på mångahanda sätt utgingo öfver kyrkans förtorkade åkerfält, hvilken ensam midt i en bister tid, som ej tänkte på annat än hat och hämnd öfver de otrogne, kände sig af Kristi kärlek drifven att utgå som missionär till Egypten för att inför sultanen och hans folk vittna om Jesus (1219). Visserligen uträttade

franciscus af assisi.

han blott föga, men såsom den andliga missionens första lilla stjärna lyser han ensam i medeltidens natt.

Efter Franciscus hafva ej så få franciskaner- och dominikaner-munkar dragit ut bland de otrogne.

Francisci föredöme har därför haft afgörande betydelse föi den man, som nog bör nämnas som den senare medeltidens störste missionär: Raimundus Lullus. Född på Majorka 1236, lefde han ända till sitt 30:de år ett världsligt lif som hofman, men sedan han blifvit väckt till den Korsfästes tjänst, offrade han sitt lif åt saracener-mis-24

sionen. Outtröttligt talade han inför konungar och påfvar om upprättandet af skolor för utbildande af missionärer. Själf författade han en lärd skrift, som skulle öfvertyga de otrogne om kristendomens sanningar. Tre gånger for han öfver till Afrika för att själf inför den falske profetens anhängare vittna om frälsningens nåd, till dess han efter att hafva utstått fängelse och andra vedermödor — vid inemot 80 års ålder blef stenad af muhamedanerna.

Men något varaktigt resultat vanns ingenstädes. Och de enstaka försöken, som lysa fram under dessa tider, uppenbara så mycket tydligare det allmänna mörker, i hvilket kristenheten förlorat ur sikte missionens höga mål och stora kraf.

Islams betydelse.

Ett desto märkvärdigare skådespel erbjuder den framträngande

islam.

Det förefaller, som om missionens eld och kraft öfvergått till muhamedanerna. Profetens lära utbreder sig, visserligen förkunnad med svärdet, och stora delar af kyrkans område det heliga landet,, Syrien, Armenien, Mindre Asien och hela Nordafrika måste gifva sig. Likt en uppstigande hafsvåg hotar muhamedanismen till och med århundraden igenom att bryta in öfver Europa, först i väster från Spanien (mohrerna), i söder från Syditalien (saracenerna) och sedermera i öster från den grekiska halfön (turkarne).

För en rätt uppfattning af kyrkans och missionens historia är det väl värdt att fråga, hvad detta »Guds gissel» hade för uppgift, och i vår förundran må vi vörda Guds rådslag, då vi skönja, huru Han till och med genom kristendomens blodigaste fiender arbetar på kyrkans förnyelse och förbereder en ny missionstid.

Jag skall i detta sammanhang påpeka blott fyra punkter:

Såsom en Guds straffdom förkunnar denne förstörare Gudsvrede öfver den försummelse, som kristenheten låtit komma sig till last. Denna har i stort omfång öfvergifvit sin första kärlek och därigenom förlorat sin egentliga kraft. Därför blir ljusstaken flyttad från sitt rum (Uppb. 2: 4 ff.) till varning och väckelse för den del, som ännu skonas.

Genom den arabiska bildningen, som i följd af en fruktbar utveckling öfverträffar den dåvarande europeiska, så att den senare måste gå i skola hos den förra, bringas ett nytt, frisinnadt, mänskligt 24

sionen. Outtröttligt talade han inför konungar och påfvar om upprättandet af skolor för utbildande af missionärer. Själf författade han en lärd skrift, som skulle öfvertyga de otrogne om kristendomens sanningar. Tre gånger for han öfver till Afrika för att själf inför den falske profetens anhängare vittna om frälsningens nåd, till dess han efter att hafva utstått fängelse och andra vedermödor — vid inemot 80 års ålder blef stenad af muhamedanerna.

Men något varaktigt resultat vanns ingenstädes. Och de enstaka försöken, som lysa fram under dessa tider, uppenbara så mycket tydligare det allmänna mörker, i hvilket kristenheten förlorat ur sikte missionens höga mål och stora kraf.

Islams betydelse.

Ett desto märkvärdigare skådespel erbjuder den framträngande

islam.

Det förefaller, som om missionens eld och kraft öfvergått till muhamedanerna. Profetens lära utbreder sig, visserligen förkunnad med svärdet, och stora delar af kyrkans område det heliga landet,, Syrien, Armenien, Mindre Asien och hela Nordafrika måste gifva sig. Likt en uppstigande hafsvåg hotar muhamedanismen till och med århundraden igenom att bryta in öfver Europa, först i väster från Spanien (mohrerna), i söder från Syditalien (saracenerna) och sedermera i öster från den grekiska halfön (turkarne).

För en rätt uppfattning af kyrkans och missionens historia är det väl värdt att fråga, hvad detta »Guds gissel» hade för uppgift, och i vår förundran må vi vörda Guds rådslag, då vi skönja, huru Han till och med genom kristendomens blodigaste fiender arbetar på kyrkans förnyelse och förbereder en ny missionstid.

Jag skall i detta sammanhang påpeka blott fyra punkter:

Såsom en Guds straffdom förkunnar denne förstörare Gudsvrede öfver den försummelse, som kristenheten låtit komma sig till last. Denna har i stort omfång öfvergifvit sin första kärlek och därigenom förlorat sin egentliga kraft. Därför blir ljusstaken flyttad från sitt rum (Uppb. 2: 4 ff.) till varning och väckelse för den del, som ännu skonas.

Genom den arabiska bildningen, som i följd af en fruktbar utveckling öfverträffar den dåvarande europeiska, så att den senare måste gå i skola hos den förra, bringas ett nytt, frisinnadt, mänskligt25

jäsningsämne in i släktets andliga uppfostran, som håller på att insnöras och stelna i den katolska kyrkans former.

Genom korstågen, kristenhetens stora, gemensamma motdrag mot islam, framkallas en hittills okänd förbindelse landen emellan, en samfärdsel och en omsättning, som genom att gifva handel och politik nytt uppsving och utvidga kunskapen om vår jord förbereda på ett genomgripande sätt frigörelsen.

Och slutligen verkar turkarnes eröfring af den grekiska halfön (från 1356) och slutligen af Konstantinopel (1453) en invandring af grekiske lärde till västra Europa, hvilken gifver impulsen till en frisk och rik pånyttfödelse af de klassiska studierna. De stora andliga rörelserna renässansen och humanismen uppstå, gripa omkring sig och utveckla på nya vägar släktet, så att detta börjar känna sig moget att afskudda sig det omyndighetsok, som påfvekyrkan pålagt detsamma.

D. Nyare tidens katolska mission.

¥

Den andliga förnyelsen genom reformationen.

Vi stå ånyo vid en världs- och missionshistorisk vändpunkt.

De gotiska folken växa ifrån påfvekyrkans tvång, under hvilket de århundraden igenom blifvit uppfostrade. Den stora uppgift, som förelades kyrkan, då dessa folk nästan samtidigt öfvergingo till kristendomen, nämligen att uppfostra dem till rätt uppfattning och till-egnande af de skatter, de eftersträfvade, har visserligen blott delvis blifvit löst, enär det var en förkrympt kristendom, som bjöds dem af romarkyrkan, och denna är belåten med en yttre, formell underkastelse. Men

kristendomens etiska, humaniserande kraft har dock långsamt, men säkert genomsyrat samhället, och den kultur, af hvilken kyrkan vid medeltidens gryning stod som den enda innehafvarinnan, har dels med, dels mot kyrkans vilja blifvit en gemensam egendom för de mera utvecklade.

En frigörelse, emancipation, måste alltså komma. Men att denna icke ledde bort från Kristus, därför tillkommer äran Herren allena. 25

jäsningsämne in i släktets andliga uppfostran, som håller på att insnöras och stelna i den katolska kyrkans former.

Genom korstågen, kristenhetens stora, gemensamma motdrag mot islam, framkallas en hittills okänd förbindelse landen emellan, en samfärdsel och en omsättning, som genom att gifva handel och politik nytt uppsving och utvidga kunskapen om vår jord förbereda på ett genomgripande sätt frigörelsen.

Och slutligen verkar turkarnes eröfring af den grekiska halfön (från 1356) och slutligen af Konstantinopel (1453) en invandring af grekiske lärde till västra Europa, hvilken gifver impulsen till en frisk och rik pånyttfödelse af de klassiska studierna. De stora andliga rörelserna renässansen och humanismen uppstå, gripa omkring sig och utveckla på nya vägar släktet, så att detta börjar känna sig moget att afskudda sig det omyndighetsok, som påfvekyrkan pålagt detsamma.

D. Nyare tidens katolska mission.

¥

Den andliga förnyelsen genom reformationen.

Vi stå ånyo vid en världs- och missionshistorisk vändpunkt.

De gotiska folken växa ifrån påfvekyrkans tvång, under hvilket de århundraden igenom blifvit uppfostrade. Den stora uppgift, som förelades kyrkan, då dessa folk nästan samtidigt öfvergingo till kristendomen, nämligen att uppfostra dem till rätt uppfattning och till-egnande af de skatter, de eftersträfvade, har visserligen blott delvis blifvit löst, enär det var en förkrympt kristendom, som bjöds dem af romarkyrkan, och denna är belåten med en yttre, formell underkastelse. Men kristendomens etiska, humaniserande kraft har dock långsamt, men säkert genomsyrat samhället, och den kultur, af hvilken kyrkan vid medeltidens gryning stod som den enda innehafvarinnan, har dels med, dels mot kyrkans vilja blifvit en gemensam egendom för de mera utvecklade.

En frigörelse, emancipation, måste alltså komma. Men att denna icke ledde bort från Kristus, därför tillkommer äran Herren allena.— 26 —

Han hade lofvat, att helvetets portar icke skulle vara hans kyrka öfvermäktiga. Därför lät han icke den mänskliga emancipationen blifva till en stor straffdom öfver kyrkans otrohet genom att hamna i ett allmänt fritänkeri, hvarmed renässansen och humanismen hotade, utan vände dessa till att tjäna kyrkans förnyelse genom reformationen.

På förborgade vägar har Herren ledt de lefvande vattuströmmarna fram genom medeltidens svåra tider. Nu öppnar han Andens slussar, och fram bryter ett nytt religiöst lif, som förmår att rycka med sig ej blott de bildade klasserna, utan massan af folket, och blifva medelpunkten i hela denna världsrörelse. Det är kyrkans Herre, som lägger om rodret för världsutvecklingen, så att kristendomen hädanefter blifver den bärande kraften i släktets historia, och »uppväcker anden» i sitt folk, på det att detta må kunna återupptaga Hans arbete för världens frälsning — en uppväckelse och en förnyelse, som sträcker sig långt utöfver de land, som blefvo protestantiska, i det att romerska kyrkan själf delvis väcktes upp ur sin sömn genom den evangeliska rörelsen och, för att kunna hålla stånd, nödgades afskaffa sina värsta missbruk och uppbjuda all den andliga kraft, som ännu fanns kvar i densamma.

Upptäckterna och den nya missionsuppgiften.

Samtidigt härmed upplåter Gud nya världar. Christofer Columbus, som själf hyste missionstankar, upptäcker Amerika 1492, och Vasco da Gama finner sjövägen till Indien 1498. Världskartan undergår en ofantlig förändring, och Europas folk få sig förelagda alldeles nya uppgifter, hvilka ensamma vore tillräckliga att beteckna en ny epok i världshistorien.

Väldiga landområden upptäckas, och européerna komma i beröring med hednafolk, hvilkas tillvaro man aldrig anat. Gud själf gifver sålunda signalen till en ny missionstid.

Men här möter oss en svårighet att strax förstå Guds vägar. Det förefaller, som om trådarna gå i sär i stället för att förenas. Gud öppnar en ny lifsutveckling i sin kyrka, och samtidigt härmed upplåter han portarna till nya delar af hednavärlden. Måste man då icke tro, att de nya krafterna skulle användas till den nya uppgiften? Men i stället visar

historien oss det egendomliga skådespelet, att den evangeliska kyrkan i långliga tider nästan intet får med missionen att skaffa, under det att den nya missionsuppgiften af Gud själf föreläg- — 26 —

Han hade lofvat, att helvetets portar icke skulle vara hans kyrka öfvermäktiga. Därför lät han icke den mänskliga emancipationen blifva till en stor straffdom öfver kyrkans otrohet genom att hamna i ett allmänt fritänkeri, hvarmed renässansen och humanismen hotade, utan vände dessa till att tjäna kyrkans förnyelse genom reformationen.

På förborgade vägar har Herren ledt de lefvande vattuströmmarna fram genom medeltidens svåra tider. Nu öppnar han Andens slussar, och fram bryter ett nytt religiöst lif, som förmår att rycka med sig ej blott de bildade klasserna, utan massan af folket, och blifva medelpunkten i hela denna världsrörelse. Det är kyrkans Herre, som lägger om rodret för världsutvecklingen, så att kristendomen hädanefter blifver den bärande kraften i släktets historia, och »uppväcker anden» i sitt folk, på det att detta må kunna återupptaga Hans arbete för världens frälsning — en uppväckelse och en förnyelse, som sträcker sig långt utöfver de land, som blefvo protestantiska, i det att romerska kyrkan själf delvis väcktes upp ur sin sömn genom den evangeliska rörelsen och, för att kunna hålla stånd, nödgades afskaffa sina värsta missbruk och uppbjuda all den andliga kraft, som ännu fanns kvar i densamma.

Upptäckterna och den nya missionsuppgiften.

Samtidigt härmed upplåter Gud nya världar. Christofer Columbus, som själf hyste missionstankar, upptäcker Amerika 1492, och Vasco da Gama finner sjövägen till Indien 1498. Världskartan undergår en ofantlig förändring, och Europas folk få sig förelagda alldeles nya uppgifter, hvilka ensamma vore tillräckliga att beteckna en ny epok i världshistorien.

Väldiga landområden upptäckas, och européerna komma i beröring med hednafolk, hvilkas tillvaro man aldrig anat. Gud själf gifver sålunda signalen till en ny missionstid.

Men här möter oss en svårighet att strax förstå Guds vägar. Det förefaller, som om trådarna gå i sär i stället för att förenas. Gud öppnar en ny lifsutveckling i sin kyrka, och samtidigt härmed upplåter han portarna till nya delar af hednavärlden. Måste man då icke tro, att de nya krafterna skulle användas till den nya uppgiften? Men i stället visar historien oss det egendomliga skådespelet, att den evangeliska kyrkan i långliga tider nästan intet får med missionen att skaffa, under det att den nya missionsuppgiften af Gud själf föreläg-— 27 —

ges de katolska folken, i det att nämligen dessa först erhålla tillträde till de nya landen (Spanien i väster och Portugal i öster).

Vid närmare undersökning skola vi icke blott finna detta begripligt, utan ock därigenom lära oss att yttermera beundra den gudomliga Försynens visa vägar.

Ty å ena sidan är den evangeliska kyrkan ännu icke beredd att drifva mission. Hon har anden, men det måste nödvändigtvis taga tid, innan hon kan vinna den nödiga stadgan efter de stora skakningarna, och innan hon kan helt och hållet befria sig från traditionens hämmande band. Sålunda sedt, är det en Herrens nåd, att hon icke får sig hednamissionens uppgift förelagd ännu.

Å andra sidan äro de nya hednafolken ej heller beredda att inträda i Guds rike. Tidens fullbordan är för dem ännu icke i sin fulla betydelse inne. Visserligen bringas de närmare kristenheten i yttre afseende, politiskt; men en inre, andlig förberedelse, sådan som vi funno vid den romerska och gotiska missionen samtidigt med den yttre, har här icke egt rum. Landen äro — delvis — öppnade, folken däremot icke. Snarare må vi säga, att det är den nu börjande yttre beröringen med Europa, som först efter ett par århundraden skall medföra tidens fullbordan i andlig måtto.

Kan någon förklaring gifvas på denna märkliga skillnad? Jag tror det. De romerska och gotiska folken hafva, äfven såsom hednafolk, varit i utveckling stadda folk, och just därför hafva de i följd af sin egen rörlighet nått en punkt, där de hade behof af någonting

Columbus uppäcker S:t Domingo.— 28 —

nytt. Men de folk, som nu föras in på historiens skådeplats, äro dels alldeles outvecklade naturfolk, som tyckas sakna alla inre utvecklingsmöjligheter, dels gamla asiatiska kulturfolk, som visserligen en gång hafva genomgått en utveckling, men som på ett för oss oförklarligt sätt stannat i växten och stelnat i en fullkomlig orörlighet, ur hvilken blott en påverkan utifrån tyckes kunna rubba dem.

Och förhåller det sig sålunda, så kunna vi förstå, att, innan någon egentlig missionstid kan upprinna för dessa folk, måste en förberedande beröring med västerns folk föregå. Med andra ord: vi ana bakom händelserna Gud, den evige, som kan

räkna med sekler och som genom det, som nu händer, allaredan förbereder den 2 — 300 år senare uppträdande evangeliska missionen.

Men denna förberedelse öfverlåter Herren till en början åt den katolska kyrkan. Ty denna är ju färdig, för så vidt som hon öfver hufvud taget blir det. Hon har sitt andliga system fullständigt i ordning och eger i sina munkordnar en härstyrka, som redan är mobiliserad för att sändas ut öfver jorden. Och för dess mission äro också hednafolken tillräckligt beredda. Ty hon har förlorat blicken för det andliga lifvets frihet och tror på ett yttre inordnande under kyrkans former, hvartill ingen andlig förberedelse kräfves.

Den nyare tidens romersk-katolska mission.

Med allvar och kraft tog den katolska kyrkan den stora missionsuppgiften om hand — ett nytt, historiskt bevis på den oförgängliga missionskraft, som förefinnes till och med i förkrympta former af kristendom. Hvarje gäng ett nytt hednaland öppnas, blifver ryttaren på den hvita hästen ånyo synlig, och kyrkan måste följa honom.

I stora skaror drogo de gamla munkordnarna, i synnerhet franciskanerna och doininikanerna, öfver Atlantiska hafvet och inlade ett storartadt och troget arbete på att uppfostra de vilda rödskinnen (indianerna). På Västindiska öarna, i Mexico och Centralamerika, i Peru och andra trakter af Sydamerika finna vi spår af dem, ofta i allvarsam kamp för att skydda infödingarne mot de guld- och blodtörstige européerna, som icke drogo i betänkande att göra dem till slafvar och pålägga dem trälarbete, så att de dukade under i tusental.

Missionshistorien störste man i dessa trakter är spanjoren Bar-tolomeo de las Casas (1474— 1566), soni. fastän misskänd och — 28 —

nytt. Men de folk, som nu föras in på historiens skådeplats, äro dels alldeles outvecklade naturfolk, som tyckas sakna alla inre utvecklingsmöjligheter, dels gamla asiatiska kulturfolk, som visserligen en gång hafva genomgått en utveckling, men som på ett för oss oförklarligt sätt stannat i växten och stelnat i en fullkomlig orörlighet, ur hvilken blott en påverkan utifrån tyckes kunna rubba dem.

Och förhåller det sig sålunda, så kunna vi förstå, att, innan någon egentlig missionstid kan upprinna för dessa folk, måste en förberedande beröring med västerns folk föregå. Med andra ord: vi ana bakom händelserna Gud, den evige, som kan räkna med sekler och som genom det, som nu händer, allaredan förbereder den 2 — 300 år senare uppträdande evangeliska missionen.

Men denna förberedelse öfverlåter Herren till en början åt den katolska kyrkan. Ty denna är ju färdig, för så vidt som hon öfver hufvud taget blir det. Hon har sitt andliga system fullständigt i ordning och eger i sina munkordnar en härstyrka, som redan är mobiliserad för att sändas ut öfver jorden. Och för dess mission äro också hednafolken tillräckligt beredda. Ty hon har förlorat blicken för det andliga lifvets frihet och tror på ett yttre inordnande under kyrkans former, hvartill ingen andlig förberedelse kräfves.

Den nyare tidens romersk-katolska mission.

Med allvar och kraft tog den katolska kyrkan den stora missionsuppgiften om hand — ett nytt, historiskt bevis på den oförgängliga missionskraft, som förefinnes till och med i förkrympta former af kristendom. Hvarje gäng ett nytt hednaland öppnas, blifver ryttaren på den hvita hästen ånyo synlig, och kyrkan måste följa honom.

I stora skaror drogo de gamla munkordnarna, i synnerhet franciskanerna och doininikanerna, öfver Atlantiska hafvet och inlade ett storartadt och troget arbete på att uppfostra de vilda rödskinnen (indianerna). På Västindiska öarna, i Mexico och Centralamerika, i Peru och andra trakter af Sydamerika finna vi spår af dem, ofta i allvarsam kamp för att skydda infödingarne mot de guld- och blodtörstige européerna, som icke drogo i betänkande att göra dem till slafvar och pålägga dem trälarbete, så att de dukade under i tusental.

Missionshistorien störste man i dessa trakter är spanjoren Bar-tolomeo de las Casas (1474— 1566), soni. fastän misskänd och29

förföljd, dock aldrig tröttnade på att tala indianernas sak inför påfve, kejsare och nybyggare, till dess det omsider lyckades honom att förmå kejsar Karl V att alldeles förbjuda indianernas slafveri (1547)*).

Jämte de andra ordnarna framträder nu också på missionsfältet den orden, som leder sitt ursprung ur den dåtida religiösa väckelsen inom romerska kyrkan, nämligen jesuiterorden, stiftad af Ignatius Loyola 1540. Hos oss protestanter väcker helt naturligt detta namn en stark ovilja, ty denna orden satte sig protestantismens utrotande till mål och uppenbarar i

historien de hemskaste sidorna af katolsk villfarelse. Men dess ofantligt stora historiska betydelse skola vi icke kunna förstå, oni vi förbise, att oaktadt all skefhet låg en religiös väckelse där bakom. Det var nitälskan för Guds rike. som dref dem framåt och gaf dem styrka.

Allaredan en af stiftarne, Francisco Xavier, som för öfrigt i sin ungdom i Paris varit påverkad af evangeliet, inplantade missionsifvern i jesuiterorden. Själf är han romerska kyrkans störste missionär och nämnes som »Indiens och Japans apostel», i självfuppoffring och nitälskan för visso en apostolisk man. Ar 1542 landade han i Goa i Ostindien, och 1552 dog han på en ö utanför Kina, där han suckade efter att denna klippa måtte öppna sig för Herren.

Efter honom har jesuiterorden utsändt skaror af missionärer, som ofta förenat den högsta mänskliga bildning och förslagenhet med kristligt nit, och af hvilka många under otroliga lidanden uthärdat ståndaktigt intill martyrdöden. Därför hafva de ock om man ej tänker på den andliga halten af deras arbete — uträttat stora ting, både i Indien (Nobili † 1656, Brito † 1693 och Beschi † 1747), i Kina (Ricci † 1610, Ad. Schall † 1666 och Verbiest † 1688), i Japan, där man redan 1579 räknade 300,000 kristne, i Nordamerika, särskildt i Kanada och Kalifornien, och i Sydamerika (jesuitstaten Paraguay 1616 1767).

Till stöd för missionen upprättade påfven Gregorius xv, den förste af jesuiter uppfostrade påfve, den stora propagandastiftelsen (»Congregatio de propaganda fide», hvartill fem år senare foga-

*) Af gammalt hysa inånga den åsikten, att Bartolomeo de las Casas är upphofsman till negerslafveriet. Så är icke fallet. Redan 1442 förde portugiserna slafvar från Afrika till Lissabon. Och påfven Nicolaus V gaf 1452 konungen af Portugal »i kraft af sitt apostoliska ämbete oinskränkt fullmakt att i evigt slafveri försätta saracener, hedningar och andre otrogne». Men nog gaf B. i sitt medlidande med indianerna det rådet att öfverföra till Västindien några negrer, soin bättre kunde tåla arbetet — något som han sedermera bittert ångrade såsom sitt lifs största fel.- 30 -

des propagandakollegiet), som utvecklat en världsomfattande verksamhet för den romerska kyrkans utbredande.

Och öfverblickar man hela denna katolska missionsverksamhet under 16:de, 17:de och 18:de århundradena, så erbjuder den förvisso ett storartadt skådespel, icke blott i yttre bemärkelse, i det en af jordens mäktigaste institutioner utvecklar sin kraft intill världens aflägsnaste trakter, utan ock i andligt afseende, därför att det verkligen låg en andlig makt däri. Det är ändock romerska kyrkans kristliga kärna, som härvid trängtar efter att få tjäna Herren i hans rikes största angelägenhet, och därför innesluter denna katolska missionshistoria så många lysande exempel på trosnit, mod och ståndaktighet intill martyrdöden.

Men desto starkare tränger sig då äfven den sucken fram ur vårt hjärta: att ändå så rika andliga krafter skulle vara fjättrade i villfarelse och på grund häraf icke uträtta mera af evigt beståndande värde!

Ty huru långt hafva vi icke här aflägsnat oss ifrån den apostoliska missionen! »Kristi ståthållare» gillar den fullständigaste sammanblandning af världslig eröfring och mission. År 1493 uppdrager påfven Alexander vi en »demarkationslinje», hvarigenom de nyupptäckta världarna delas mellan Spanien och Portugal på det villkoret, att inbyggarne göras till kristne. Till och med hos de bäste finna vi intet begrepp om andens frihet. Xavier kände icke något af de in-föddes språk och bönfaller konungen af Portugal att under hot af de strängaste straff påbjuda sina guvernörer och vice-konungar i Indien, att »göra många kristne». Syftemålet är blott att föra hedningarne inom kyrkans ram. Och hur upprörande var icke det sätt, på hvilket jesuiterna gingo på ackord med hedendomen! För att vinna brah-minerna uppträdde Nobili som en brahminsk »samiasi» och förnekade all gemenskap med de simple »kristne», som tidigare inkommit i landet. Brito föregaf sig hafva påträffat »den femte Veda-boken». Och i Kina upptog man inom ramen för helgondyrkan förfäders-kulten m. m.

Åtskilliga bland dessa fel hafva sitt direkta ursprung från katolska villfarelser. Andra bero på den gemensamma tidsanda, som ännu vid denna tid satt sin prägel på både protestanter och katoliker. Detta sistnämnda förhållande utgör därför ett nytt bevis på, att kyrkan i andligt afseende ännu icke är beredd, utvecklad för att i sanning upptaga den stora missionsuppgiften.- 31 -

Ej underligt alltså, att största delen af detta verk måste sjunka samman igen. Om man undantager de central- och sydamerikanska landen, där katolicismen rent af blifvit statsreligion och sålunda upprätthålles genom yttre maktmedel — men ack, hvilken katolicism var det icke! äro resterna af de gångna århundradenas stora arbete blott helt obetydliga. I Indien har visserligen den katolska missionen alltjämt fortsatts, men i förhållande till det långvariga arbetet äro dess resultat ganska ringa. Ja, i början af 1800-talet yttrar sig den berömde abbé Dubois, som tillbragte ett långt lif som indisk

asket, i högsta grad misströstande om hela missionens ställning och framtidsutsikter. I Japan och Kina tillbakaträngdes kristendomen igen och blef genom blodiga förföljelser (på 1600- och 1700-talen) i grund upprifven.

På 1800-talet har under den allmänna religiösa väckelsen den romerska kyrkan vunnit nytt lif och ånyo med betydlig kraft tagit hand om missionen, — därtill eggad af den evangeliska missionen, till hvilken den i våra dagar måst se upp såsom i många hänseenden dess läromästare. Också den grekisk-katolska kyrkan i Ryssland utöfvar för närvarande en ganska betydande mission i Asien. Men på dessa saker kunna vi här icke närmare inlåta oss. Sorgligt är det, att nästan öfverallt, där katolsk och evangelisk mission mötas i hednaland, är det blott som motståndare, i det att den katolska missionen betraktar den evangeliska andan som sin fiende fullt ut lika mycket som hedendomen. Och romerska kyrkans ytlighet och ackorderande med hedendomen framträder visserligen icke så bjärt som i jesuiternas mission på 1600-talet, men hon har dock icke ändrat princip. Hur ofta man därför än må beundra de katolske utsändingar-nes personliga hängifvenhet, kan man dock icke utan vidare anse den romerska missionens eröfringar som Herrens eröfringar. Det högsta vi kunna säga är att instämma i aposteln Pauli ord: »Hvad rner? Kristus varder dock förkunnad på hvarje sätt, det må vara för skams skull eller i sanning, och däröfver glädjer jag mig» (Fil. 1: is). Det är allaredan en stor sak, att Jesu namn blifver nämndt i hednavärldens dödsmörker. Och missionens store Herre, som trots all mänsklig villfarelse styr fram till sitt mål, vet också, på hvad sätt han kan begagna det vittnesbördet till att bereda väg för sitt rikes ankomst. II.

DEN EVANGELISKA MISSIONENS FÖRSTA UPPSPIRANDE.

A. Den första tidens brist på missionsblick. ¥

Reformatorernas ställning till missionen.

Då vi med afseende på missionen betrakta den evangeliska kyrkans första tid, kunna vi blifva öfverraskade öfver att här, hvarest Guds Ande bragt lifvet till en ny, kraftig oeh segerviss utveckling, icke förspörja något om missionen. Man saknar icke blott praktiska missionsföretag, utan till och med blick för själfva uppgiften.

Och detta under ett tidehvarf, då genom de stora upptäckterna tanken på hednavärlden måste ligga nära till hands för alla vakna sinnen. Hos Luthers berömde samtida Erasmus af Rotterdam finna vi ock både klara och varma ord om kyrkans missionsplikt. I sin »Ecclesiastes» suckar han: »Odödlige Gud, hur mycken åker finnes ej, där det evangeliska utsädet antingen ännu icke blifvit utsådt eller är strödt så, att det däraf blir mer agnar än hvete. Europa är den minsta af världsdelarna, och dess mest blomstrande del är Grekland och Mindre Asien, som nu äro nästan helt och hållet i muhameda-nernas våld. Hvad ega vi i det stora Asien, och hvad finnes väl i Afrika? Och dock är det intet tvifvel underkastadt, att inom dessa

ofantliga områden finnas vilda och obildade folkslag, som lätt skulle kunna lockas till Kristus, så framt man sände dit personer, som kunde utså den goda säden. Och det finnes äfven trakter, som hittills varit okända, och flera sägas ytterligare finnas, dit aldrig någon af våra landsmän kommit — för att nu icke tala om den stora skara judar, som lefva midt ibland oss, och många fler, som i själfva verket äro hedningar under namn af kristne».

Visserligen gifves det äfven i våra dagar trogne lutheraner, som icke kunna tåla, att det finnes brister hos vår kyrkas fader, och som därför ur Luthers rika skrifter framdragit en hel rad utsagor till bevis för att han både förstått missionen och efter förmåga verkat för densamma.

Men vid närmare granskning visar det sig, att nästan öfverallt, där Luther tolkar skriften och omtalar hedningarnes frälsning, syftar han på de icke judiska folk, som hafva inträdt i kyrkan (»vi hedningar», såsom han säger om sina landsmän). Och då han på ett och annat ställe talar om ett vittnesbörd för då lefvande hedningar, sträcker det sig icke längre än till den allmänna vittnesplikten för kristne, som af annan grund bo tillsammans med hedningar. Det är icke fråga om att draga ut eller sända någon ut för att förkunna evangeliet för dem, som sitta i hedendomens mörker.

Nej, tvärtom finnas uttalanden, som bevisa, att reformatorerna icke ens i principen egt någon blick för kyrkans missionsplikt. Melanchton häfdar den åsikten, att missionsbudet i Matt. 28 gällde blott apostlarne, icke kyrkan i kommande tider. Det antydes, att evangeliet dels redan blifvit förkunnadt, dels ock (genom kristnes tillfälliga beröring med hedningarne) blifver det, så mycket som är af nöden. Luthers lära om nådavalet, enligt hvilken t. ex. turkarne betraktas som Guds rikes förhärdade fiender, som äro hemfallne åt djäfvulens våld, spelar därvid också in. Och reformatorernas förväntan, att världens slut vore nära förestående, så att det blott gällde att genomkämpa de sista vedermödorna, kunde också lätt bidraga till att aflägsna tanken på särskilda, stora anstalter för Guds rikes utbredande.

Men om vi sålunda medgifva, att reformatorerna saknat blick för missionen, så få vi dock icke glömma, att denna brist

nästan med nödvändighet följde af deras kyrkohistoriska ställning. De voro icke (såsom Erasmus) kammarlärde, som kunde sitta och tänka sig till, hur det borde vara — utan att det därför blef något resultat däraf. De satte alla sina krafter in på verklighetens stora stridsfält, och där hade Herren icke förelagt dem missionsuppgiften. Han

H. Ussing, Illustr. Missionshistoria. 3- 34 -

hade åt dem gifvit en annan uppgift: kyrkans inre förnyelse, rening och frigörelse — en uppgift så stor, att det skulle kräfvas mer än vanligt mått af människoförmåga till att genomföra densamma, och den måste naturligtvis upptaga alla deras tankar och krafter. Och härigenom tjänade de också missionens Herre på allra bästa sätt, i det att de dymedelst skapade förutsättningarna för all framtida evangelisk mission. Men hednalanden tilldelade Herren, såsom vi sett, tillsvidare åt andra. Reformatorerna fingo visserligen höra de stora upptäckterna omtalas, men de nya hednafolken lågo dem fortfarande fjärran, ja, dörren till de upptäckta landen skulle säkerligen icke ens hafva stått dem öppen, så framt de försökt att fatta fast fot därstädes.

Blott på ett enda ställe öppnade Herren i de dagarna en dörr för evangelisk mission, nämligen i de protestantiska land, hvarest hedningar bodde inom landets gränser. Och därvidlag erkände reformatorerna till fullo missionsplikten. Enär nämligen det evangeliska kyrkolifvet öfverallt måste söka sitt stöd hos landsherrarne, betonades starkt desses plikt att sörja för undersåtarnes kristliga behof. Och härifrån ledde reformationstidens enda praktiska missionsverk sitt ursprung, nämligen Gustaf Vasas arbete för de hedniske lapparne i Lappmarken. Detta verk fortsattes af Karl ix och Gustaf ii Adolf, men var i sitt utförande ännu alltför mycket blott en utvidgning af statskyrkans ram för att kunna andligen blifva synnerligt fruktbärande. Lappmissionen bär med andra ord ännu väl mycket en medeltidsar-tad prägel — ett enstaka bevis därpå, att den evangeliska kyrkan ej heller i sin inre utveckling är färdig att utöfva verklig mission.

Den lutherska ortodoxien.

Efter reformationens genomförande kommer den ortodoxa perioden (i synnerhet 1600-talet), då de lutherske teologerna med innerlighet och kraft skyddade den evangeliska kärnan mot alla faror och satte kyrkans lära i system, men på ingen punkt skapade någonting nytt eller vidgade blicken utöfver hvad reformationen hade skänkt eller skådat.

Det kan därför icke förundra oss, om vi icke finna stort mera missionsblick under delta tidehvarf. Tvärtom är att vänta, att reformatorernas brist sättes i system såsom ett rent af principenligt afvisande. Med undantag af enstaka svaga röster (som innehålla ett mer - 34 -

hade åt dem gifvit en annan uppgift: kyrkans inre förnyelse, rening och frigörelse — en uppgift så stor, att det skulle kräfvas mer än vanligt mått af människoförmåga till att genomföra densamma, och den måste naturligtvis upptaga alla deras tankar och krafter. Och härigenom tjänade de också missionens Herre på allra bästa sätt, i det att de dymedelst skapade förutsättningarna för all framtida evangelisk mission. Men hednalanden tilldelade Herren, såsom vi sett, tillsvidare åt andra. Reformatorerna fingo visserligen höra de stora upptäckterna omtalas, men de nya hednafolken lågo dem fortfarande fjärran, ja, dörren till de upptäckta landen skulle säkerligen icke ens hafva stått dem öppen, så framt de försökt att fatta fast fot därstädes.

Blott på ett enda ställe öppnade Herren i de dagarna en dörr för evangelisk mission, nämligen i de protestantiska land, hvarest hedningar bodde inom landets gränser. Och därvidlag erkände reformatorerna till fullo missionsplikten. Enär nämligen det evangeliska kyrkolifvet öfverallt måste söka sitt stöd hos landsherrarne, betonades starkt desses plikt att sörja för undersåtarnes kristliga behof. Och härifrån ledde reformationstidens enda praktiska missionsverk sitt ursprung, nämligen Gustaf Vasas arbete för de hedniske lapparne i Lappmarken. Detta verk fortsattes af Karl ix och Gustaf ii Adolf, men var i sitt utförande ännu alltför mycket blott en utvidgning af statskyrkans ram för att kunna andligen blifva synnerligt fruktbärande. Lappmissionen bär med andra ord ännu väl mycket en medeltidsar-tad prägel — ett enstaka bevis därpå, att den evangeliska kyrkan ej heller i sin inre utveckling är färdig att utöfva verklig mission.

Den lutherska ortodoxien.

Efter reformationens genomförande kommer den ortodoxa perioden (i synnerhet 1600-talet), då de lutherske teologerna med innerlighet och kraft skyddade den evangeliska kärnan mot alla faror och satte kyrkans lära i system, men på ingen punkt skapade någonting nytt eller vidgade blicken utöfver hvad reformationen hade skänkt eller skådat.

Det kan därför icke förundra oss, om vi icke finna stort mera missionsblick under delta tidehvarf. Tvärtom är att vänta, att reformatorernas brist sättes i system såsom ett rent af principenligt afvisande. Med undantag af enstaka svaga röster (som innehålla ett mer- 35 -

eller mindre begränsadt teoretiskt erkännande af missionen) är det stora flertalet af lutherske dogmatici motståndare till missionen, så snart denna öfverskrider landsherrens skyldighet.

Den tyske riksgrefven Truchsess vände sig enligt tidens sed till teologiska fakulteten i Wittenberg med följande spörsmål:

»Enär tron kommer allenast af predikan, huru kunna då österlandet, södern och den fjärran belägna västern blifva omvända till den allena saliggörande tron, då jag icke ser någon bland den Augs-burgiska bekännelsens anhängare draga dit ut, något som billigtvis borde ske för att lyda Kristi befallning: Gån ut i hela världen?»

1 ett afgifvet betänkande, som tydligt ådagalägger skillnaden mellan den tidens och vår tids tankegång, lämnar fakulteten härpå svar under följande hufvudpunkter:

1). Herrens befallning i Matt. 28 gällde blott apostlarne och är redan utförd. Apostlarne hafva däremot insatt biskopar och präster öfver särskilda församlingar (Apg. 14: 23; Tit. 1: 5 m. m.). Därför »kunna hvarken papister eller lutheraner uppvisa någon gudomlig befallning att predika i hela världen, utan en hvar är skyldig att förblifva vid den kyrka, till hvilken han rätteligen kallats».

2). Men frågar man, på hvad sätt österlandet m. m. skall blifva omvändt, så bör det svaras, att ingen människa kan inför Gud ursäkta sig med sin ovetenhet, ty Han har uppenbarat sig för alla människor icke blott i ljuset af den naturliga uppenbarelsen (Rom. 1 2), utan Han har ock upprepade gånger låtit predika — genom Adam, Noah och de helige apostlarne — för hela människosläktet.

3). Det tillkommer den världsliga öfverheten, som genom krigets rätt eller andra tillåtliga medel bragt sådana syndare och okristliga folk under sitt herravälde, att främja den sanna gudstjänsten, bygga kyrkor och skolor och anställa präster, på det att den sanna kunskapen om Gud må kunna fortplantas öfverallt.

En helt ensam tidig svala, som ju icke kunde göra någon sommar, möter oss i Peter Heiling från Lübeck, en jurist, som under inflytelse af den berömde Hugo Grotius, tyckes det, drog åstad till Abessinien omkr. år 1634 och lär därstädes hafva verkat i tjugo års tid till stor välsignelse, till dess han led martyrdöden.

Den första, kraftiga väckelserösten inom den lutherska kyrkan är en lekman, en österrikisk friherre Justinianus von Weltz (född i Chemnitz 1621). Alltifrån sin tidiga ungdom gripen af ett lefvande tros-nit, som säkerligen företrädesvis fått näring genom Johann Arndts »Sanna kristendom®, satte han som sitt lefnadsmål dessa tvänne upp-— 36 —

gifter: att väcka och fördjupa troslifvet i kristenheten samt att utbreda evangeliet bland hedningarne. Det är värdt att lägga märke till, hur klart den förste verklige missionsprofeten (såsom Warneck kallar honom) insett det nödvändiga sammanhanget mellan dessa bägge saker. Också finna vi strax i hans första skrift framställd tanken om ett fritt sällskap af troende till missionens främjande.

Bland skäl till missionens upptagande anför Justinianus fyra: Guds vilja (1 Tim. 2: 4), gudfruktige mäns föredöme i alla tider, kyrkobönernas uttryck, att Gud skall låta de på villovägar stadde komma till sanningens kunskap och utbreda sitt rike, samt slutligen papisternas missionsarbete. Och klart och bestämdt gendrifver han teologernas skengrunder emot missionen.

Sedan den bekante svärmaren Gichtel vunnits för dessa idéer, vände de sig med Justiniani skrifter till de evangeliskes gemensamma representation på riksdagen i Regensburg 1664. Här blef saken visserligen icke afvisad, men resultatet blef ej annat, än att man bad den fromme och ansedde teologen Johann Heinrich Ursinus, superintendent i Regensburg, om ett betänkande. Denne erkänner visserligen i sin mot-skrift i princip en viss missionsplikt för kyrkan — ett verkligt framsteg —, men förkastar dock alla Justiniani planer, »därför att de icke hålla sig inom Guds ords och det kristliga förnuftets gränser.» Vid sidan af djupa tankar om Försynens ledning och beskickade tider finna vi yttranden sådana som dessa: »Om man verkligen med utsikt till framgång skulle predika för hedningarne, så borde de för det första icke vara vilda folk, som äro främmande för allt mänskligt; för det andra få de icke vara grymma och tyranniska, så att de icke tillåta någon främling att bosätta sig bland dem. För det tredje få de ej heller vara halsstarrige bespottare och förföljare af den kristna religionen, som deras förfäder gått miste om på grund af sin afskyvärda otacksamhet. Åt sådana hundar och svin skall man icke kasta Guds helgedom». . . »Är saken af Gud, så skall han själf främja sin sak och anvisa medel och utvägar därtill, så att hedningarne komma flygande som dufvor till fönstren».

Ursinus afvisar slutligen såsom varande högmodigt svärmeri Justiniani tankar på höjandet af det kristna troslifvet och

varnar för det föreslagna »Jesussällskapet» med dessa ord: »Därför bevara oss, käre Herre Gud!»

Justinianus skref ytterligare en väckelseskrift, som slutar med följande starka ord:- 37 -

»Inför Jesu Kristi domstol instämmer jag eder, I mån kallas ärevördige hofpredikanter, högvördige superintendenter eller höglärde professorer, och fordrar svar på följande samvetsfrågor: Jag frågar eder, hvem som gifvit eder rätt att tolka Kristi befallning i Matt. 28 falskt? Jag frågar eder enligt Matt. 5, hvarför I icke visen eder som världens ljus? . . . Hvarför öfvertalen I furstar och herrar att tro, att hedningarnes omvändelse är outförbar i vår tid, då I ändock ej någonstädes försökt det? Sägen, I hycklare, hvar i bibeln finnen I det där ordet »outförbar» (unpraktizierlich)? ... Ve och åter ve öfver eder, som icke viljen bidraga till att Guds rike kan blifva utbredt i all världen!»

Men också detta rop förklingade för döfva öron. Då bröt Ju-stinianus själf upp, drog i sällskap med några få vänner till Holland, hvarest han dock mötte ännu större svårigheter, lät sig af svärmaren Breckling i Zwoll vigas till apostel för hedningarne och afgick till det holländska Guayana, där han snart fann döden, 1668.

Det torde knappast kunna förnekas, att Justinianus varit i viss mån en svärmare, och de ortodoxes högdragna afvisande af hans idéer härrörde ju påtagligen delvis af deras nitälskan för den rena läran. De hålla på en laglig »sändning» och fordra, att Gud själf skall gifva impulsen (men huru?). Men å andra sidan finnes all sannolikhet för, att hans uppriktiga tro och glödande nit skulle lätt kunnat ledas in på sunda vägar, så framt han blifvit förstådd, så att det med fog kan sägas hafva varit den ortodoxa kyrkan, som dref honom till svärmeri, därför att hon icke ville höra Guds röst.

Kyrkan hade ännu icke vaknat, men småningom få vi dock höra flera stämmor vittna om, att Justiniani väckelserop icke ljudit alldeles förgäfves. Här skola vi blott nämna tvänne dylika vittnen.

Den bekante Christian Scriver suckar i sin »Själaskatt»: »När själen läser, att nitton delar af jordens krets —- så vidt man känner denna — äro bebodda af hedningar, sex af muhamedaner och blott fem af kristne, så sväller hjärtat öfver, tårarna komma i ögonen, och själen önskar sig hafva en röst, som skulle kunna ljuda genom alla världsdelarna, förkunna den treenige Gud och Jesus Kristus den korsfäste öfverallt och uppfylla alla med hans saliggörande kunskap. Och kan själen icke göra mera, så beder den med stor ifver och andakt för de vantrogne hedningarne, judarne, turkarne och tartarerna, att Gud måtte förbarma sig öfver dem. Den tigger och beder enträget, att Herren i sin stora kärlek ville uppväcka lärare och apostlar, utrusta dem med anda, kraft och gåfvor och utsända dem till de vantrogne.»38 —

Här få vi höra den rätta, djupa tonen, och bönen blifver ock hörd.

Det andra vittnet är den store filosofen Leibnitz, som både genom sina vetenskapliga studier och i sin egenskap af diplomat hade förutsättningar för att erhålla en vidsträcktare blick. Hans intresse för missionen tyckes hafva blifvit väckt under en vistelse i Rom, där han kom i beröring med jesuitiske missionärer. Därigenom leddes hans tankar på Kina. För att få ett missionsarbete i gång därstädes vände han sig till jordens mäktige på olika håll och fick en bestämmelse i detta syfte upptagen i statuterna för den 1700 stiftade Vetenskapsakademien i Berlin.

Visserligen nådde ej heller Leibnitz' förslag till utförande, men det erhöll dock en märkbar historisk betydelse, i det att den store mannens vidsträckta blick bidrog att jämna vägen för den just då uppkommande pietistiska missionsrörelsen.

B. Reformert mission under 1600-talet.

•ß

Holländsk kolonimission.

Vi hafva i det föregående närmast talat om den lutherska kyrkans fäder. Den reformerta grenen af den evangeliska kyrkan står emellertid i början på samma ståndpunkt. Calvin delar i det väsentliga Luthers åsikter om dessa saker, och under 1500-talet har den reformerta kyrkan icke mera med missionen att skaffa, än den lutherska.

Visserligen har man velat se en första början till en verklig mission i ett franskt koloniseringsförsök i Brasilien vid midten af århundradet, men knappast med rätta. En fransk äfventyrare, som kallade sig protestant, Durand de Villegaiqnon, förde omkr. år 1555 en skara franska protestanter till Brasilien för att grundlägga ett nybygge, som skulle kunna skänka dem en tillflyktsort under religionsstriderna. Och där fjärranifrån bad han Calvin sända honom fromme kristne och präster för att arbeta både bland nybyggarne och bland hedningarne. Åtskillige drogo åstad, men i Brasilien blefvo de skamligt förrådde af Villegaignon, som emellertid blifvit katolik, och under stora vedervärdigheter måste de återvända till sitt hemland. 38 —

Här få vi höra den rätta, djupa tonen, och bönen blifver ock hörd.

Det andra vittnet är den store filosofen Leibnitz, som både genom sina vetenskapliga studier och i sin egenskap af diplomat hade förutsättningar för att erhålla en vidsträcktare blick. Hans intresse för missionen tyckes hafva blifvit väckt under en vistelse i Rom, där han kom i beröring med jesuitiske missionärer. Därigenom leddes hans tankar på Kina. För att få ett missionsarbete i gång därstädes vände han sig till jordens mäktige på olika håll och fick en bestämmelse i detta syfte upptagen i statuterna för den 1700 stiftade Vetenskapsakademien i Berlin.

Visserligen nådde ej heller Leibnitz' förslag till utförande, men det erhöll dock en märkbar historisk betydelse, i det att den store mannens vidsträckta blick bidrog att jämna vägen för den just då uppkommande pietistiska missionsrörelsen.

B. Reformert mission under 1600-talet.

•ß

Holländsk kolonimission.

Vi hafva i det föregående närmast talat om den lutherska kyrkans fäder. Den reformerta grenen af den evangeliska kyrkan står emellertid i början på samma ståndpunkt. Calvin delar i det väsentliga Luthers åsikter om dessa saker, och under 1500-talet har den reformerta kyrkan icke mera med missionen att skaffa, än den lutherska.

Visserligen har man velat se en första början till en verklig mission i ett franskt koloniseringsförsök i Brasilien vid midten af århundradet, men knappast med rätta. En fransk äfventyrare, som kallade sig protestant, Durand de Villegaiqnon, förde omkr. år 1555 en skara franska protestanter till Brasilien för att grundlägga ett nybygge, som skulle kunna skänka dem en tillflyktsort under religionsstriderna. Och där fjärranifrån bad han Calvin sända honom fromme kristne och präster för att arbeta både bland nybyggarne och bland hedningarne. Åtskillige drogo åstad, men i Brasilien blefvo de skamligt förrådde af Villegaignon, som emellertid blifvit katolik, och under stora vedervärdigheter måste de återvända till sitt hemland.- 39

Den första allvarliga missionsrösten inom den reformerta kyrkan höjer sig i Holland, där professor Savaria i Leyden vid 1500-talets slut klart och tydligt med utgångspunkt från Matt. 28 framställer kyrkans ständiga missionsplikt, men han bekämpades häftigt af både de reformerte (Beza) och lutheranerna (Joh. Gerhard och Brochmand).

Vid början af 1600-talet förändras emellertid de politiska förhållandena så, att de reformerta landen komma i ständig och nära beröring med hednalanden. Och under det att Herren sålunda själf lade hedningar invid de kristnes dörrar, funnos också kristne, som förstodo hans maning och upptogo arbetet, om ock under motstånd från många håll. Därför tager den evangeliska hednamissionen sin början i Holland och i England.

Holländarne, hvilka — till stor del af religiösa skäl uppreste sig emot det katolska Spanien (1579) och under blodiga strider vunno samt bibehöllo sitt oberoende, drogo med af friheten stärkta, friska krafter öfver världshafvet, undanträngde snart portugiserna från deras flesta ostindiska besittningar och grundade ett mäktigt kolonivälde på Ceylon, Molukkerna och Formosa. I öfverensstämmelse med reformationens åsikter om den världsliga öfverhetens plikt ålade generalstaterna uttryckligen det nederländska ostindiska handelskompaniet (genom privilegiet af 1602) att vaka öfver kyrkans behof och i de nya besittningarna omvända hedningar.

Visserligen var den innersta tanken härmed från början mera statskyrklig och antikatolsk (portugisernas fördrifvande) än sant evangelisk. Därför blef t. ex. också på Ceylon, där den katolska missionen alltifrån Xaviers tid haft stor framgång, all katolsk gudstjänst vid dödsstraff förbjuden, och de omvände katolikerna försattes i en mera ogynnsam ställning än hedningarne. Likväl framkallade själfva den förelagda uppgiften snart flera lifliga missionsröster (Heurnius, som sedermera drog ut som missionär m. fi.). Ja, 1622 upprättades på förslag af teologiska fakulteten i Leyden ett indiskt seminarium, som utsände en rad duglige män. Den starka missionsandan behagade dock icke kolonistyrelsen, i följd hvaraf seminariet måste efter tolf års arbete nedläggas. Och säkerligen funnos under seklets lopp icke så få lefvande vittnen bland de holländske koloniprästerna, hvilka med nit och själfuppoffring arbetade bland hedningarne, men flertalet voro dock egentligen blott legohjon, som endast af nödtvång stannade sina fem år ute i främmande land. Och trots många prisvärda evangeliska grundsatser blef missionsarbetet i allmänhet i hög grad ett utvärtes.40

Holländarne hälsades vid sin ankomst af de infödde såsom deras befriare från portugisernas ok, men snart uppträdde de själfve som förtryckare. Och i missionen efterapade man det portugisiska masskristnandet, lockade genom yttre fördelar, hotade med straff och döpte tusentals personer utan någon andlig förberedelse. Då en af konungarne på ön Timor (öster

om Java) 1674 hade förklarat, att han och hans folk önskade blifva kristna, ditsändes en präst för att kort och godt »förrätta det nödvändiga*. På Amboina (en af Mo-lukkerna) fingo höfdingarne sig ålagdt att, hvarje gång prästen besökte ön, hafva en skara infödingar till reds att döpas, och prästen erhöll en viss penningsumma för hvarje hedning, som döptes! Vid 1600-talets slut beräknade man antalet af kristne på Ceylon till 3 — 400,000, på Java till 100,000 och på Amboina till 40,000.

Men till och med denna yttrf omsorg för kristendomen blef för mycket för det 18:de seklet. Den tiden kom — och har fortfarit nästan ända till våra dagar — då holländska kolonistyrelsen af politiska skäl gynnade muhamedanismen, så att man rent af motarbetade den kristna missionen.

Ej underligt alltså, att resultaten för Guds rike blefvo ringa. På Formosa, hvarest det tyckes hafva funnits mest andligt innehåll i missionen, upprycktes alltsammans af kinesiske sjöröfvare 1661. Då holländarne förlorade Ceylon 1796, föll allt deras kyrkväsen därstädes ömkligt i spillror. Och på Java vidmakthölls visserligen en död skenkristendom, men infödingarnes lefverne var knappast synnerligen skiljaktigt från hedningarnes, innan vår tids missionsväckelse tog upp arbetet bland dem.

Engelsk mission på 1600-talet. Ostindien.

Ett af den nyare tidens märkligaste grunddrag är, att den politiska tyngdpunkten flyttas mot norr, och att särskildt världsherraväldet till sjös öfvergår från de katolska till de evangeliska landen.

Holland ryckte först fram och blef, trots sin litenhet, en stormakt i Asien. England följde snart efter. Genom sin seger öfver den »oöfvervinnliga» spanska armadan 1588 grundlade det britiska öriket sin härskarmakt på hafvet, och snart sträckte det sina armar ut öfver jorden både mot öster och väster. På bägge hållen kom man naturligtvis i nära beröring med hedningar. 40

Holländarne hälsades vid sin ankomst af de infödde såsom deras befriare från portugisernas ok, men snart uppträdde de själfve som förtryckare. Och i missionen efterapade man det portugisiska masskristnandet, lockade genom yttre fördelar, hotade med straff och döpte tusentals personer utan någon andlig förberedelse. Då en af konungarne på ön Timor (öster om Java) 1674 hade förklarat, att han och hans folk önskade blifva kristna, ditsändes en präst för att kort och godt »förrätta det nödvändiga*. På Amboina (en af Mo-lukkerna) fingo höfdingarne sig ålagdt att, hvarje gång prästen besökte ön, hafva en skara infödingar till reds att döpas, och prästen erhöll en viss penningsumma för hvarje hedning, som döptes! Vid 1600-talets slut beräknade man antalet af kristne på Ceylon till 3 — 400,000, på Java till 100,000 och på Amboina till 40,000.

Men till och med denna yttrf omsorg för kristendomen blef för mycket för det 18:de seklet. Den tiden kom — och har fortfarit nästan ända till våra dagar — då holländska kolonistyrelsen af politiska skäl gynnade muhamedanismen, så att man rent af motarbetade den kristna missionen.

Ej underligt alltså, att resultaten för Guds rike blefvo ringa. På Formosa, hvarest det tyckes hafva funnits mest andligt innehåll i missionen, upprycktes alltsammans af kinesiske sjöröfvare 1661. Då holländarne förlorade Ceylon 1796, föll allt deras kyrkväsen därstädes ömkligt i spillror. Och på Java vidmakthölls visserligen en död skenkristendom, men infödingarnes lefverne var knappast synnerligen skiljaktigt från hedningarnes, innan vår tids missionsväckelse tog upp arbetet bland dem.

Engelsk mission på 1600-talet. Ostindien.

Ett af den nyare tidens märkligaste grunddrag är, att den politiska tyngdpunkten flyttas mot norr, och att särskildt världsherraväldet till sjös öfvergår från de katolska till de evangeliska landen.

Holland ryckte först fram och blef, trots sin litenhet, en stormakt i Asien. England följde snart efter. Genom sin seger öfver den »oöfvervinnliga» spanska armadan 1588 grundlade det britiska öriket sin härskarmakt på hafvet, och snart sträckte det sina armar ut öfver jorden både mot öster och väster. På bägge hållen kom man naturligtvis i nära beröring med hedningar.- 41 -

År 1600 stiftades det engelsk-ostindiska handelskompaniet, som 1613 började att förvärfva land och småningom växte upp till en stormakt. Redan på 1500-talet hade engelsmännen fattat fast fot på tre ställen, som blefvo utgångspunkter för deras herravälde öfver halfön, nämligen Bombay, en liten kuststräcka på Koromandel-kusten, där nu Madras är beläget, och ett ringa stycke land vid Hugli (en af Ganges' flodarmar), hvarest de byggde Fort Williams, Kalkut-tas första upphof

(1686).

Indisk pagod vid Huglifloden (där sedermera H. Martyn bodde).

Kompaniet anställde »kapellaner» på alla sina större handelsplatser (faktorier), och såväl bland desse som bland kompaniets direktörer funnos på 1600-talet flere utmärkte kristne. Under Cromwells regering i England fanns det en tid, då direktörernas brefväxling med den engelska regeringen delvis påminner om en nutida missionskorrespondens. Och då Wilhelm iii af Oranien blef Englands konung, erhöll ostindiska kompaniet år 1698 ett privilegiebref (charter), hvari uttryckligen föreskrefs, att öfverallt skulle anställas präster och lärare, hvilka äfven fingo sig ålagdt att tillegna sig de inföddes språk »för att bättre kunna undervisa de infödde i den protestantiska religionen».

Med allt detta blef dock missionsarbetet en bisyssla för koloniprästerna, som därför blott undantagsvis uträttade någonting vidare.- 42 -

En självständig mission, hvarigenom hedningarnes frälsning blefve hufvudsyftet, uppnåddes ej. Och flertalet af de invandrade européerna hade redan på 1600-talet ett sådant rykte om sig, att de infödde sade: »Kristen religion, djäflareligion; kristne dricka mycket, göra mycket ondt, slås mycket, bedraga mycket». Ja, under 1700-talet förändrades tidsandan till den grad, att det ostindiska handelskompaniet rent af blef missionsfientligt och utgjorde under långliga tider det värsta hindret för evangeliets framgång i Indien.

Engelsk mission i Nordamerika.

I Nordamerika medförde missionen ett betydligt bättre resultat än i Indien, otvifvelaktigt därför att den icke närmast utgick från någon direktion och regering, utan härrörde af troende kristnes fria till-skyndelse. Ty till Nordamerika utvandrade i synnerhet under första tiden — icke särskildt sådana, som törstade efter jordisk vinning, såsom fallet var med utvandrarne till Indien, utan allvarlige kristne män och kvinnor, som sökte en fristad för sin tro.

Allaredan 1583 grundlade Gilbert på New Foundland den första engelska kolonien västerut, och följande år upptäckte hans halfbror Walter Raleigh den kuststräcka, som han till drottning Elisabeths ära kallade Virginien (nu Nord-Carolina). Här mötte man för första gången verklige hedningar, och 1588 stiftades ett sällskap för kristendomens utbredande bland rödskinnen. Raleigh bidrog härtill med 100 pund sterling, hvilket gärna omtalas som den första missionsgåfvan inom engelska kyrkan. Virginien blef (från 1600) i synnerhet befolkadt af episkopal-kristne (»kavaljererna»).

Större betydelse för missionen fick nästa ström af utvandrare. År 1620 landsatte skeppet »Majblomman» de berömde »pilgrimsfäderna» på Nya Englands kust, där de anlade New-Plymouth (i Massachusetts). Det var de i tron starke puritanerna, som af missnöje med episkopalkyrkans tvångsok sökte sig ett nytt hem. I deras spår följde under nästa mansålder tusentals likasinnade. Och här ute mötte de ett vildt naturfolk, bland hvilket de strax måste känna sig kallade att drifva mission.

Konung Jakob i uttalade uttryckligen i utvandrarnes privilegie-bref, att det förnämsta syftet var att vinna infödingarne och bibringa dem kunskap om Gud och Frälsaren. Ja, i Massachuselts-kompaniets sigill fanns en indian samt denna inskrift: Kom öfver och hjälp - 42 -

En självständig mission, hvarigenom hedningarnes frälsning blefve hufvudsyftet, uppnåddes ej. Och flertalet af de invandrade européerna hade redan på 1600-talet ett sådant rykte om sig, att de infödde sade: »Kristen religion, djäflareligion; kristne dricka mycket, göra mycket ondt, slås mycket, bedraga mycket». Ja, under 1700-talet förändrades tidsandan till den grad, att det ostindiska handelskompaniet rent af blef missionsfientligt och utgjorde under långliga tider det värsta hindret för evangeliets framgång i Indien.

Engelsk mission i Nordamerika.

I Nordamerika medförde missionen ett betydligt bättre resultat än i Indien, otvifvelaktigt därför att den icke närmast utgick från någon direktion och regering, utan härrörde af troende kristnes fria till-skyndelse. Ty till Nordamerika utvandrade i synnerhet under första tiden — icke särskildt sådana, som törstade efter jordisk vinning, såsom fallet var med utvandrarne till Indien, utan allvarlige kristne män och kvinnor, som sökte en fristad för sin tro.

Allaredan 1583 grundlade Gilbert på New Foundland den första engelska kolonien västerut, och följande år upptäckte hans halfbror Walter Raleigh den kuststräcka, som han till drottning Elisabeths ära kallade Virginien (nu Nord-Carolina). Här mötte man för första gången verklige hedningar, och 1588 stiftades ett sällskap för kristendomens utbredande bland rödskinnen. Raleigh bidrog härtill med 100 pund sterling, hvilket gärna omtalas som den första missionsgåfvan inom

engelska kyrkan. Virginien blef (från 1600) i synnerhet befolkadt af episkopal-kristne (»kavaljererna»).

Större betydelse för missionen fick nästa ström af utvandrare. År 1620 landsatte skeppet »Majblomman» de berömde »pilgrimsfäderna» på Nya Englands kust, där de anlade New-Plymouth (i Massachusetts). Det var de i tron starke puritanerna, som af missnöje med episkopalkyrkans tvångsok sökte sig ett nytt hem. I deras spår följde under nästa mansålder tusentals likasinnade. Och här ute mötte de ett vildt naturfolk, bland hvilket de strax måste känna sig kallade att drifva mission.

Konung Jakob i uttalade uttryckligen i utvandrarnes privilegie-bref, att det förnämsta syftet var att vinna infödingarne och bibringa dem kunskap om Gud och Frälsaren. Ja, i Massachuselts-kompaniets sigill fanns en indian samt denna inskrift: Kom öfver och hjälp- 43 -

oss!» Vi finna ock allaredan 1621 en man utsänd att predika för hedningarne, och man började med godt uppsåt att ställa sig i vänligt förhållande till de infödde. Men det varade icke länge. Missförstånd och oförrätter medförde till slut öfverfall och blodiga krig, och snart blef bland de invandrade hvite den åsikten allmän, att indianerna voro trolöse, och att det i alla afseenden vore omöjligt att komma i något godt förhål-

Pilgrimsfädernas landstigning.

lande till dem. »Den ende gode indianen är den döde indianen!» så lydde den hätska lösen. Och från invandrarnes sida utöfvades en sådan mängd af orättvisor, svek och våldsbragder i ändamål att undantränga rödskinnen, att hela folkstammar alldeles utrotats och blott några få hundratusen ännu återstå *) — och detta icke i följd af någon högre »lag» om naturfolkens utdöende, utan på grund af krig, europeiska sjukdomar, brännvin och grym behandling från de hvites sida. Med allt skäl kunde president Jefferson utbrista: »Jag ryser vid tanken därpå, att de synder, som af de hvite begåtts emot indianerna, skola draga med sig hämnd öfver våra efterkommande».

Norr om de land, som sålunda koloniserades från England, upptäcktes af den store forskningsresanden Hudson (som dog på isen

*) De beräknas uppgå till inalles omkr. 335,000, hvaraf 250,000 i Förenta Staterna._ 44 -

öfvergifven af sitt manskap, 1611) ofantliga landsträckor, hvarifrån det engelska Hudsonbukt-kompaniet (1669) hämtade väldiga rikedomar (synnerligast i pälsverk). Också detta handelssällskaps köpmän voro ovilligt stämde mot all kristendom; det föll dem aldrig in, att de egde något slags förpliktelse mot infödingarne, som behandlades endast som slafvar eller oskäliga djur.

Naturligtvis är det världsandan, som af egenkärlek (för att sätta sig själf i säkerhet) och vinstlystnad alstrat denna skandal. Men sorgligt är att nödgas tillstå, att också flertalet af de invandrade puritanerna, trots allvaret i deras tro, alltför snart uppgåfvo tanken på att vinna indianerna och gillade kriget mot dem. Efter vanligheten betraktade de sig självfve, då de blefvo angripne, såsom Guds eget folk och sina fiender såsom kananiterna, hvilkas utrotande var för dem en plikt. Ja, det blef nästan bland dem en dogm, att rödskinnen härstammade från djäfvulen, som skulle hafva flytt till Amerika i sällskap med några häxor.

Undantag funnos, Gud vare lof. Kväkarne, som år 1682 invandrade till Nordamerika, där William Penn åt dem förvärfvade Pennsylvanien, hafva aldrig besmittat sig med misshandling af indianerna. Penn ingick en vänskapstraktat med indianerna, den enda af dylikt slag, som icke bekräftats med ed och som ej heller bröts. Och ingen droppe kväkarblod har någonsin utgjutits af indianerna. Kvä-karsektens stiftare, G. Fox, har också uttryckligen ålagt alla »vänner», som i sin tjänst hade indianer eller negrer, att predika evangeliet för dem.

Äfven i andra engelska kolonier finnas ljuspunkter, en mängd vackra försök på verklig mission, genom hvilka de bland invandrarne, som hyste kärlek till Kristus, försökte att godtgöra de andres fel. Denna indianmission är i självfva verket den första rätta evangeliska missionen. Om ock ryckvis och från olika håll, har den dock fortsatts intill våra dagar och företer ett af de mest romantiska, heroiska, men på samma gång äfven tragiska skedena af missionshistorien.

Indianernas apostel.

Den man, som med rätta bär detta namn, den förste större evangeliske missionären, är John Eliot. Född 1604 i England af gudfruktiga föräldrar, erhöll han, efter studier i Cambridge, anställning som lärare vid en elementarskola och blef som sådan väckt. _ 44 -

öfvergifven af sitt manskap, 1611) ofantliga landsträckor, hvarifrån det engelska Hudsonbukt-kompaniet (1669) hämtade

väldiga rikedomar (synnerligast i pälsverk). Också detta handelssällskaps köpmän voro ovilligt stämde mot all kristendom; det föll dem aldrig in, att de egde något slags förpliktelse mot infödingarne, som behandlades endast som slafvar eller oskäliga djur.

Naturligtvis är det världsandan, som af egenkärlek (för att sätta sig själf i säkerhet) och vinstlystnad alstrat denna skandal. Men sorgligt är att nödgas tillstå, att också flertalet af de invandrade puritanerna, trots allvaret i deras tro, alltför snart uppgåfvo tanken på att vinna indianerna och gillade kriget mot dem. Efter vanligheten betraktade de sig själfve, då de blefvo angripne, såsom Guds eget folk och sina fiender såsom kananiterna, hvilkas utrotande var för dem en plikt. Ja, det blef nästan bland dem en dogm, att rödskinnen härstammade från djäfvulen, som skulle hafva flytt till Amerika i sällskap med några häxor.

Undantag funnos, Gud vare lof. Kväkarne, som år 1682 invandrade till Nordamerika, där William Penn åt dem förvärfvade Pennsylvanien, hafva aldrig besmittat sig med misshandling af indianerna. Penn ingick en vänskapstraktat med indianerna, den enda af dylikt slag, som icke bekräftats med ed och som ej heller bröts. Och ingen droppe kväkarblod har någonsin utgjutits af indianerna. Kvä-karsektens stiftare, G. Fox, har också uttryckligen ålagt alla »vänner», som i sin tjänst hade indianer eller negrer, att predika evangeliet för dem.

Äfven i andra engelska kolonier finnas ljuspunkter, en mängd vackra försök på verklig mission, genom hvilka de bland invandrarne, som hyste kärlek till Kristus, försökte att godtgöra de andres fel. Denna indianmission är i själfva verket den första rätta evangeliska missionen. Om ock ryckvis och från olika håll, har den dock fortsatts intill våra dagar och företer ett af de mest romantiska, heroiska, men på samma gång äfven tragiska skedena af missionshistorien.

Indianernas apostel.

Den man, som med rätta bär detta namn, den förste större evangeliske missionären, är John Eliot. Född 1604 i England af gudfruktiga föräldrar, erhöll han, efter studier i Cambridge, anställning som lärare vid en elementarskola och blef som sådan väckt.- 45 -

Enär han på grund af sina mera fria åsikter icke kunde blifva präst i England under Lauds högkyrkliga styrelse, utvandrade han jämte en krets af vänner till Amerika 1631 och blef i Roxbury, något söder om Boston, deras präst, en plats som han bibehöll i nästan 60 år.

Stor förmåga och en betydande lärdom förenade sig hos honom med en lefvande tro och ett glödande nit för Guds rike. Han egde en järnvilja och en okuflig ihärdighet och på samma gång en mildhet och en hjärtegodhet, som drog alla till honom. En gång, då han lyft sin aflöning, mötte han på hemvägen en fattig. Men skattmästaren hade med afsikt mycket hårdt tillsnört penningpungen, för att Eliot icke skulle gifva något ut, innan han kom hem. Då denne emellertid icke lyckades öppna pungen, skänkte han den bort med hela dess innehåll. Men den största egendomligheten hos E. var, att han lefde och andades i bön. Då han fick höra någonting nytt, plägade han ofta säga: »Låtom oss förvandla det i bön!»- 46 -

Snart blef Eliot gripen af en lefvande kärlek till indianerna, och med tillhjälp af en infödd, som han upptagit i sitt hus, lärde han sig tala deras svåra språk med sådan skicklighet, att man trodde, att det blifvit honom af Gud särskildt uppenbaradt. Han författade en ordbok öfver detsamma och öfversatte de tio budorden, Fader vår samt några bibelspråk och böner.

Den 28 oktober 1646 begaf han sig i sällskap med tre vänner på sin första utflykt till indianerna vid Charlesfloden. Af höfdingen mottogs han gästfritt, och inför en talrik församling höll han en lång predikan öfver Hezek. 37: 3 (»Kunna dessa ben få lif?»). Infödingarne hade mångahanda märkvärdiga saker att fråga honom om, så att sammankomsten varade i tre timmar. Fjorton dagar därefter upprepade han sitt besök, och en gammal krigare frågade under tårar, om det icke för honom vore för sent att komma till Gud. Snart spred sig rörelsen, och under hans predikningar lyftes många ögon och händer upp mot himmelen, under högljudd gråt. Allt fler och fler samlade sig vid Charlesfloden, där Eliot i Nonanetum (»Vår glädje») bildade ett litet samhälle. De hedniska sederna afskaffades. Söndagen firades strängt. Daglig morgon- och aftonbön infördes i alla »wigwams», och hela lefnadssättet normerades genom en lag, till hvilken Eliot gaf utkastet. Hans grundtanke var att föra indianerna fram på samma väg, som Herren fordom fört Israel. Därför blef hela deras borgerliga lif underordnadt lagen. Allting skulle ordnas enligt den heliga skrift; Herren ensam skulle vara deras lagstiftare, domare och konung. På mångahanda sätt spåras häri puritanernas lagiska anda; men Eliot har alltifrån början haft klar blick för den nödvändiga föreningen af kultur och mission. Skola hölls för barnen, och de vuxne undervisades i

åkerbruk och handtverk.

Snart mottog han från höfdingar på andra orter uppmaning att komma och predika för dem, och outtröttlig drog han ut på ofta ganska långa och faruppfyllda predikofärder. »Jag har nu», skrifver han en gång, »icke haft torrt på mig alltifrån tisdag till lördag, hvarken dag eller natt. Då jag skall sofva, drager jag af mig stöflarna, urvrider mina strumpor och tager dem sedan på mig igen. Men Gud står mig bi. Jag jublar, då jag får upplefva många tröttsamma dagar och nätter under faror bland hedningarne, faror i urskog och öken. Ofta, då jag vadade öfver floder, steg vattnet högt upp på mig, men jag förlitade mig på Herrens löfte: »Om du ginge igenom vatten, är jag med dig». (Es. 43: 2).- 47 -

Bland indianerna rasade trollkarlarne emot honom, och hos de invandrade hvite mötte han vanligtvis köld, ja, motstånd och hån, si att man ej blygdes för att mot honom utslunga den beskyllningen, att »hela planen gick ut på att förtjäna pengar!» Men trots allt motstånd ökades »de bedjande indianernas» antal, och med Nonanetum till förebild uppstod ett annat samhälle längre borta.

Eliot önskade emellertid att samla de indianer, som han vunnit, i en alldeles själfständig koloni, där de skulle kunna undandragas påverkan af både hedningarne och de ogudaktige hvite. År 1650 lyckades han af regeringen åt sig få öfverlåtet ett landområde, och här grundlades den nya kolonien Natik, dit de allra fleste bedjande indianer flyttade, och där hela deras samhällslif kunde ordnas i enlighet med Eliots åsikter.

Ännu hade dock ingen hedning blifvit döpt, ty i denna punkt var Eliot ytterst varsam. År 1652 hölls i närvaro af alla de närmast boende koloniprästerna ett stort förhör med katekumenerna. Men, oaktadt de aflade mången gripande bekännelse, som vittnade om både djupt syndmedvetande och en hjärtlig frälsningsåstundan, uppsköt dock Eliot dopet i nära fyra års tid.

Under tiden hade hans arbete likväl — trots mycket motstånd vunnit erkännande både hemma i England och i Amerika. Han erhöll årligt penningunderstöd till sin mission, och hans vänner upprättade ett läroverk (college) i Cambridge (Amerika) för tjugo unga indianer, som skulle utbildas till präster. De ådagalade stor flit, lärde engelska, latin och grekiska, men de stora förhoppningar, som härvid knötos, gingo dock icke i uppfyllelse. Det visade sig nu — liksom ofta sedermera - att dessa naturfolk rent kroppsligen icke kunde tåla den tvära öfvergången till civiliseradt lefnadssätt. Planen måste uppgifvas, och huset i Cambridge omdanades till ett tryckeri. Men i stället använde Eliot stor flit på sina indianske skollärares vidare utbildning.

Eliots förnämsta verk var en fullständig indiansk bibelöfversättning, som utgafs 1663, och hvaraf ännu ett par enstaka exemplar finnas kvar såsom sorgliga minnesmärken af en folkstam och ett språk (algonkinska), som för länge sedan alldeles dött ut.

Genom Eliots exempel uppmuntrades äfven några få andra européer till ett nitiskt missionsarbete, och evangeliet spred sig. År 1671 funnos i Massachusetts 6 kristna kolonier förutom Natik, och under de följande åren uppstodo ytterligare 7 andra.

Dessa 14 nybyggen räknade 1,100 själar, och i hela Nya England funnos 3,600 indianer under kristlig uppfostran. Åsyna vittnen- 48

uttala sin innerliga glädje öfver de härliga frukter af gudaktighet, som uppenbarade sig bland dem.

På Eliots äldre dagar skockade sig molnen öfver honom. Hans kroppskrafter aftogo, hans hus hemsöktes af stora sorger, som han bar med sällspord trosstyrka. Tre af hans söner, som redan börjat blifva sin fader behjälplige, rycktes bort. Och år 1675 utbröt slutligen — efter en lång fredstid — det sorgliga indiankriget, som skulle omintetgöra så mycket lofvande arbete. En stamhöfding, Meta-komet — engelsmännen kallade honom kung Filip hyste ett in-grodt hat till de hvite. Han klagade öfver, att de, trots lagligen ingången förlikning, fortforo att tillegna sig allt mer och mer land, förstörde hans folk genom det fördärfliga »eldvattnet> och inför rätta läto en hvit kältrings vittnesmål gälla mera än tjugo hederlige indianers. Hans sträfvan gick därför ut på att förmå de infödda stammarna till ett gemensamt krig, men engelsmännen kommo honom i förväg, och en fasansfull tid med mord och brand följde därpå.

De kristne indianerna i de nya samhällena tillhörde de upproriska stammarna och läto sig till största delen ryckas med i kampen, som slutade med dessa stammars fullständiga utrotande. De sju äldre nybyggena höllo sig utanför striden, men de fingo ändock utstå förfärliga lidanden. Engelsmännen trodde dem icke, bevakade dem strängt och misshandlade dem hänsynslöst. Själfve Eliot och andra indianvänner misstänktes och hånades af den offentliga meningen. Slutligen befallde regeringen, att Natik skulle i grund förstöras och rödskinnen flyttas öfver till en ö. Med blödande hjärta församlade den

åldrige Eliot dem och förmanade dem att med undergifvenhet och tro bära olyckan. Från olika kolonier samlade sig småningom omkring 500 bedjande indianer på ön, och Eliot fortfor, så länge hans krafter tilläto honom det, att besöka, uppmuntra och styrka den kvarlefva, som återstod.

Ar 1690 gjorde han sin sista predikofärd. Men äfven sedan han icke mera orkade resa eller predika, kunde han dock icke öfvergifva missionen. Med innerlig sorg såg han, huru de hvite började hålla negerslafvar, och han förmådde då några bland slafegarne att sända negrerna till honom, för att han skulle få undervisa dem. Till och med på sin dödsbädd hade han hos sig en blind negergosse, för hvilken han föreläste bibelspråk och böner. »Ett mörkt moln hvilar öfver evangeliets verk bland indianerna», suckade han på sitt yttersta; »Herren ingjute nytt lif däri och främje detsamma, då jag är död.» Och vid 87 års ålder utandades han med de orden: »Välkommen, glädje!- 49

Kom, Herre, kom!» I sanning, en evangeliets stridsman, som förblef trogen intill änden, en man, som — äfven om hans lifsverk icke rönte framgång i de närmast följande släktleden — dock varit till timlig och evig välsignelse för tusentals förmörkade människosjälar!

Familjen Mayhew.

Vi kunna icke här nämna alla dem, som jämte Eliot togo fatt på arbetet för rödskinnens frälsning. Bland dem finnes också den första kvinnliga missionären (fru Bland). Men en familj kan icke förbigås. Thomas Mayhew var en engelsk köpman, som 1641 tillsammans med många andra utvandrade till Nordamerika och inköpte flera

Indianläger i Nordamerikas skogar.

öar i Massachusetts, bland hvilka »Martas vingård» blef den mest bekanta. Kolonisterna valde till präst hans son Thomas, en nitisk, troende yngling, och snart dref kärleken äfven honom, ungefär samtidigt med Eliot, att taga sig af indianerna. Han vann en ung inföding vid namn Hiakumes, hvilken snart visade prof på en sann omvändelse. Återställd från en svår sjukdom, bekände han inför alla Jesu namn, och höfdingen inbjöd Mayhew till att undervisa folket. Trollkarlarne (»povas») motsatte sig detta med raseri, och hela folket fruk-

Kom, Herre, kom!» I sanning, en evangeliets stridsman, som förblef trogen intill änden, en man, som — äfven om hans lifsverk icke rönte framgång i de närmast följande släktleden — dock varit till timlig och evig välsignelse för tusentals förmörkade människosjälar!

Familjen Mayhew.

Vi kunna icke här nämna alla dem, som jämte Eliot togo fatt på arbetet för rödskinnens frälsning. Bland dem finnes också den första kvinnliga missionären (fru Bland). Men en familj kan icke förbigås. Thomas Mayhew var en engelsk köpman, som 1641 tillsammans med många andra utvandrade till Nordamerika och inköpte flera

Indianläger i Nordamerikas skogar.

öar i Massachusetts, bland hvilka »Martas vingård» blef den mest bekanta. Kolonisterna valde till präst hans son Thomas, en nitisk, troende yngling, och snart dref kärleken äfven honom, ungefär samtidigt med Eliot, att taga sig af indianerna. Han vann en ung inföding vid namn Hiakumes, hvilken snart visade prof på en sann omvändelse. Återställd från en svår sjukdom, bekände han inför alla Jesu namn, och höfdingen inbjöd Mayhew till att undervisa folket. Trollkarlarne (»povas») motsatte sig detta med raseri, och hela folket fruk-

tade så mycket för dem, att all framgång tycktes omöjlig. Då uppträdde Hiakumes inför en stor församling och vittnade: »Jag förtröstar på himmelens och jordens Gud, och därför kunna all världens trollkarlar icke skada mig.» Då till folkets förvåning intet ondt drabbade honom, var bojan liksom bruten, och 22 indianer afsade sin fäderneärfda vidskepelse. Ja, år 1656 blefvo till och med två trollkarlar omvände.

Först 1650 gjorde Mayhew bekantskap med Eliot, och nu grundlades på »Martas vingård» ett kristet indiansamhälle i likhet med Na-tik. Verket uppblomstrade härligt. Men 1657 omkom Thomas Mayhew d. y. vid ett skeppsbrott på väg till England. Församlingen bad Eliot öfvertaga vården om densamma, men han vågade icke sträcka sig så långt utan tillrådde dem att utse bepröfvade kristne ur sin egen midt. Jämte dem återupptog då äfven den 70-årige fader Mayhew, öarnas ståthållare, sin sons arbete och drog omkring och predikade, till dess han hemkallades i en ålder af 93 år.

Efter honom följde hans sonson John Mayhew († 1689), hvars son Experience därefter i 65 år arbetade troget och nitiskt bland hedningarne. Och såsom den sista länken i denna apostoliska kedja verkade slutligen den sistnämndes son Zacharias Mayhew, som, 88 år gammal, afled först år 1803 och fick alltså upplefva den evangeliska missionens stora morgongryning. På »Martas vingård» består ännu i denna dag en liten indianförsamling, med civiliseradt lefnadssätt.

Uppspirande missionssinne i England.

Vi lämna nu indianmissionen, icke därför att det ej finns mera att berätta om densamma (allt emellanåt och å olika ställen förnimmas äfven under nästa århundrade ljusglimtar i Amerikas urskogar), utan för att följa den historiska tråden, något som härvidlag är hufvudsaken.

Sin största betydelse för missionens historia har indianmissionen fått genom sin väckande återverkan på de kristne i England. Det blef icke, såsom vår lutherska kyrkas fäder drömde, någon kyrklig myndighet, som i laga form fattade beslut om missionärers utsändande. Nej, Herren uppväckte anden i enskildes hjärtan, och desses arbete öppnade småningom ögonen på troende människor i hemlandet.

Naturligtvis inneburo själfva koloniförhållandena i Nordamerika tillräcklig maning för åtminstone en och annan att tänka på missio-

tade så mycket för dem, att all framgång tycktes omöjlig. Då uppträdde Hiakumes inför en stor församling och vittnade: »Jag förtröstar på himmelens och jordens Gud, och därför kunna all världens trollkarlar icke skada mig.» Då till folkets förvåning intet ondt drabbade honom, var bojan liksom bruten, och 22 indianer afsade sin fäderneärfda vidskepelse. Ja, år 1656 blefvo till och med två trollkarlar omvände.

Först 1650 gjorde Mayhew bekantskap med Eliot, och nu grundlades på »Martas vingård» ett kristet indiansamhälle i likhet med Na-tik. Verket uppblomstrade härligt. Men 1657 omkom Thomas Mayhew d. y. vid ett skeppsbrott på väg till England. Församlingen bad Eliot öfvertaga vården om densamma, men han vågade icke sträcka sig så långt utan tillrådde dem att utse bepröfvade kristne ur sin egen midt. Jämte dem återupptog då äfven den 70-årige fader Mayhew, öarnas ståthållare, sin sons arbete och drog omkring och predikade, till dess han hemkallades i en ålder af 93 år.

Efter honom följde hans sonson John Mayhew († 1689), hvars son Experience därefter i 65 år arbetade troget och nitiskt bland hedningarne. Och såsom den sista länken i denna apostoliska kedja verkade slutligen den sistnämndes son Zacharias Mayhew, som, 88 år gammal, afled först år 1803 och fick alltså upplefva den evangeliska missionens stora morgongryning. På »Martas vingård» består ännu i denna dag en liten indianförsamling, med civiliseradt lefnadssätt.

Uppspirande missionssinne i England.

Vi lämna nu indianmissionen, icke därför att det ej finns mera att berätta om densamma (allt emellanåt och å olika ställen förnimmas äfven under nästa århundrade ljusglimtar i Amerikas urskogar), utan för att följa den historiska tråden, något som härvidlag är hufvudsaken.

Sin största betydelse för missionens historia har indianmissionen fått genom sin väckande återverkan på de kristne i England. Det blef icke, såsom vår lutherska kyrkas fäder drömde, någon kyrklig myndighet, som i laga form fattade beslut om missionärers utsändande. Nej, Herren uppväckte anden i enskildes hjärtan, och desses arbete öppnade småningom ögonen på troende människor i hemlandet.

Naturligtvis inneburo själfva koloniförhållandena i Nordamerika tillräcklig maning för åtminstone en och annan att tänka på missio-

nen. Sålunda bad en krets engelske och skottske präster år 1644 parlamentet om understöd för utsändandet af missionärer bland indianerna. Men först genom berättelserna om Eliots arbete väcktes för denna sak så mycket intresse, att någonting kunde uträttas. Det uppvaknande missionssinnet fann stöd i den åsikten, som hystes af icke så få teologer, att indianerna voro efterkommande af de bortförda tio Israels stammar.

År 1646 stadfäste genom lag det s. k. långa parlamentet upprättandet af en särskild missionsförening för indianerna (»Corporation for promoting and propagating the Oospel of Jesus Christus in New England»). Sällskapets inkomster betryggades genom inköp af fast egendom, och Eliot erhöll ett särskildt understöd på 50 pund sterling (omkring 900 kr.) *).

Under Cromwell vann indianmissionen kraftigt understöd af regeringen. En kyrkokollekt för densamma påbjöds i alla Englands kyrkor, och bland indianerna utsändes kringresande skollärare. Ja, Cromwell umgicks med en ännu större plan,

nämligen att upprätta en stor internationell evangelisk propaganda-anstalt såsorn motstycke till den romersk-katolska. Hans död afbröt hans planer (1658).

Vid Stuartarnes återinsättande (1660) sökte man att plundra sällskapet, men det räddades och erhöll 1662, i synnerhet genom den berömde vetenskapsmannen Robert Boyles inflytande, ett nytt privilegium. I egenskap af detta sällskaps ledare under hela trettio år och såsom direktör i ostindiska kompaniet verkade denne man kraftigt för evangeliets förkunnande både i öster och väster, för bibelöfversättningar m. m. Han stod i ständig brefväxling med Eliot och andre missionärer och testamenterade sin egendom till Guds rikes befrämjande.

Allvarliga, väckande missionsröster hördes (Alleine, Oxenbridoe, Prideaux) men trots allt blef det icke något samfälldt och varaktigt missionsarbete från moderkyrkans sida. Det var blott ett ringa fåtal, i synnerhet puritaner, som började få ögonen öppnade.

Något lifligare upplågade efter Stuartarnes fördrifvande 1688 ifvern för Guds rikes utbredande. Wilhelm iii af Oranien understödde i egenskap af Englands konung alla ärliga bemödanden i kristlig riktning. År 1698 stiftades — under kyrkans kamp mot den beryktade ateist- och deistklubben — det nuförtiden så stora och berömda »Sällskapet till främjande af kristlig kunskap» (»Society for

*) Detta första missionssällskap verkade, om ock svagt, ända till 1775 under det nordamerikanska frihetskriget. De återstående penningmedlen kapitaliserades. År 1786 återupptogs dess arbete i nuvarande britiska Nordamerika (sedermera äfven i Västindien).- 52 -

promoting Christian Knowledge), ett kyrkligt traktatsällskap med officiell episkopal representation. Jämte sitt egentliga syftemål att främja spridningen af bibeln och god kristlig litteratur har det i de engelska kolonierna direkt verkat för hednamissionen. Den lutherska missionen i Ostindien under 1700-talet erhöll ock ett väsentligt stöd därifrån.

Och kort därpå förmådde d:r Thomas Bray, biskopens af London nitiske »kommissarie för Maryland» (Nordamerika), kyrkans män att taga ett ytterligare steg. På framställning af ärkebiskopen sanktionerade parlamentet 1701 upprättandet af »Sällskapet för evangeliets utbredande i främmande världsdelar» (Society for the Propaga-tion of the Gospel in Foreign Parts), som nu är det största högkyrkliga missionssällskapet, hvilket utvecklar en storartad verksamhet inom alla världsdelar. Det kom att bestå af 96 medlemmar; Englands bägge ärkebiskopar, Londons biskop och tvänne domprostar, de två förnämste teologie professorerna m. fi. äro själfskrifne ledamöter af detsamma.

I och med dessa sällskap stå vi inför verk, som icke blott blomstrat en liten tid för att sedan vissna bort, utan som hafva tillväxt och utvidgat sig ända till våra dagar. Men om de ock voro organiserade med tillräcklig fasthet för att kunna trotsa kommande slöa tider — 1700-talets döda kristendom och rationalism, då lifvet äfven i England tycktes skola alldeles tvina bort — voro de dock i saknad af just det, som numera skänker dem deras stora betydelse, nämligen stödet af en mäktig och lefvande kyrklig anda. Dessutom voro de engelske utvandrarne det egentliga föremålet för deras omsorg; endast genom koloniseringsarbetet verkades här och hvar något litet för hednamissionen. Det var först det andliga genombrottet omkring år 1800, som i större omfång gjorde dem till missions-sällskap.

C. Luthersk mission på 1700-talet.

Danmark och Halle.

De holländska och engelska missionssträfvandena på 1600-talet utgingo från de reformerta kyrkosamfunden. Herren ordnade ju ge- - 52 -

promoting Christian Knowledge), ett kyrkligt traktatsällskap med officiell episkopal representation. Jämte sitt egentliga syftemål att främja spridningen af bibeln och god kristlig litteratur har det i de engelska kolonierna direkt verkat för hednamissionen. Den lutherska missionen i Ostindien under 1700-talet erhöll ock ett väsentligt stöd därifrån.

Och kort därpå förmådde d:r Thomas Bray, biskopens af London nitiske »kommissarie för Maryland» (Nordamerika), kyrkans män att taga ett ytterligare steg. På framställning af ärkebiskopen sanktionerade parlamentet 1701 upprättandet af »Sällskapet för evangeliets utbredande i främmande världsdelar» (Society for the Propaga-tion of the Gospel in Foreign Parts), som nu är det största högkyrkliga missionssällskapet, hvilket utvecklar en storartad verksamhet inom alla världsdelar. Det kom att bestå af 96 medlemmar; Englands bägge ärkebiskopar, Londons biskop och tvänne domprostar, de två förnämste teologie professorerna m. fi. äro själfskrifne ledamöter af detsamma.

I och med dessa sällskap stå vi inför verk, som icke blott blomstrat en liten tid för att sedan vissna bort, utan som hafva

tillväxt och utvidgat sig ända till våra dagar. Men om de ock voro organiserade med tillräcklig fasthet för att kunna trotsa kommande slöa tider — 1700-talets döda kristendom och rationalism, då lifvet äfven i England tycktes skola alldeles tvina bort — voro de dock i saknad af just det, som numera skänker dem deras stora betydelse, nämligen stödet af en mäktig och lefvande kyrklig anda. Dessutom voro de engelske utvandrarne det egentliga föremålet för deras omsorg; endast genom koloniseringsarbetet verkades här och hvar något litet för hednamissionen. Det var först det andliga genombrottet omkring år 1800, som i större omfång gjorde dem till missions-sällskap.

C. Luthersk mission på 1700-talet.

Danmark och Halle.

De holländska och engelska missionssträfvandena på 1600-talet utgingo från de reformerta kyrkosamfunden. Herren ordnade ju ge-

nom de politiska förhållandena saken sålunda; hedningarne började ju blifva deras »nästa», och äfven om sinnet för mission i det hela taget slumrade, så måste det dock därigenom vakna i några hjärtan.

Från luthersk sida höra vi under 1500- och 1600-talen blott om ett par svenske konungars omsorg för lapparne. Vid 1700-talets början blir det emellertid annorlunda, och det är Danmark, som har äran af att därvid hafva tagit de första stegen. Från Danmark-Norge utgingo under århundradets första mansålder till och med tre olika — och af hvarandra oberoende — missioner, hvilka på flerehanda sätt fingo väsentlig betydelse för evangeliets segertåg genom världen.

Att Danmark härvid kom att gå i spetsen, sammanhänger med dess ställning som sjömakt. Därigenom stod det på förhand den trans-marina utvecklingen närmare än andra lutherska land, och på 1600-talet förvärfvade Danmark flere kolonier på andra sidan världshafvet, nämligen 1620 Trankebar i Ostindien (genom Ove Gjedde), 1671 S:t Thomas i Västindien (hvartill kommo 1684 S:t Jan och 1733 S:t Croix) och ungefär vid samma tid Kristiansborg på Guldkusten vid Guinea-bukten i Afrika. Danmark erhöll därför både ett ostindiskt och ett »dansk-västindiskt och -guineiskt» handelskompani.

Den andliga kraften till missionen kom visserligen till största delen från pietismen, men det vore dock en orättvisa mot den gamla lutherska ortodoxien, om vi förbisåge, huru den utveckling till missionssinne, hvars första frön vi sågo redan på 1600-talet, bar frukt i denna riktning, redan innan den pietistiska lifsströmmen gjorde sig gällande. Ty icke blott var Hans Eoede väsentligen oberörd af pietismen, utan äfven impulsen till den indiska missionen gafs icke af den pietistiske hofpredikanten, utan af Danmarks konung.

Fredrik iv torde nog icke få anses för en troende kristen. Trots alla de loftal, som dåtida missionärer höllo öfver sin beskyddare, envåldskonungen, var han en syndens träl, försummad som hans uppfostran blifvit af fadern. Men otvifvelaktigt har han af sig själf tänkt på den missionsplikt, som ålåg konungar äfven enligt ortodox luthersk lära.

Allaredan som kronprins lär han hafva förundrat sig däröfver, att icke från lutherska kyrkans sida gjordes några försök att omvända hedningar. Då han blef konung, bad han sina hofpredikanter, norrmannen Jespersen och den tyske Masius, att taga sig af saken. Men det torde icke hafva funnits någon stor ifver hos dem. Först då Lütkens blef hofpredikant, blefvo konungens idéer realiserade. F. J. Lütkens, som var född i Lauenburg, hade förut i 17 år varit prost i-

Berlin och gjorde där bekantskap med och blef andligen påverkad af Spener, pietismens fader, utan att dock riktigt blifva erkänd som pie-tist. Då han såg denna eld upplåga i konungens hjärta, bar han med glädje bränsle åt densamma — såsom han själf uttryckte det. På hans tillskyndan förnyade konungen sin uppmaning till de tre hof-prästerna att anskaffa missionärer — han tänkte då närmast på Västindien —, men de två undanbådo sig helt och hållet, och Sjællands

biskop kunde icke lämna någon hjälp. Då gaf konungen Lütkens befallning att förhöra sig i Tyskland, och därmed hade man slagit in på den väg, som ledde till den stora och följdrika dansk-halleska missionen. Icke utan skäl har man därför skådat Guds finger i Lütkens flyttning till Danmark, som sannolikt hade sin grund i Berlin-hofvets reformerta böjelser. Missionens Herre bragte därigenom på ett underbart sätt i beröring med hvarandra just dem, som måste mötas, för att en luthersk mission skulle kunna komma till stånd.

Ty om ock Danmark egde en konung, som var villig att sätta en mission i gång, så egde det inga män att sända ut. Det var nog tyvärr icke en tom undanflykt blott, då biskop Bornemann svarade hofpredikanten, att »de danske studenterna voro icke egnade för en

sådan gärning, utan hängifne åt öfverdåd, dryckenskap, liknöjdhet och liderlighet». Men i full gång var allaredan i

Tyskland den rörelse, genom hvilken missionsandan skulle vakna upp ur sin långa dvala.

Under Philipp Jakob Spener i Berlin och August Hermann Francke i Halle framträngde pietismen segerrikt inom de tysk-lutherska kyrkorna och väckte lif öfverallt, troslif i hjärtan, församlingslif inom smärre kretsar och ett för Guds rikes främjande praktiskt arbete, som gaf jordmån åt missionskärleken. Den missionslängtan, som började röra sig under 1600-talet, bröt nu igenom med större kraft, och de gamla falska teorierna,» som hade verkat återhållande, dogo småningom bort utan häftiga meningsstrider — gendrifna som de blefvo genom på personlig erfarenhet stödd bekantskap med hednavärldens verkliga tillstånd. Francke brefväxlade med Leibnitz om dennes planer, och öfverallt inom pietistiska kretsar finna vi öronen öppna för missionens röster. Män talar så ofta om pietismens inskränkthet, men i denna punkt är det pietismens evinnerliga ära, att den egt vidsträckt blick och sprängt ortodoxiens trånga band, låtit sig uppfyllas af Jesu allt omfattande kärlek och gått i spetsen för att evangeliet ånyo skulle blifva en världseröfrande makt.

Det behöfdes dock ett yttre tillfälle för att det inre missionssinnet skulle visa sig i handling. Och detta fattades den tyska församlingen. Man fröjdade sig öfver Eliots och de andre indianmissionärernas arbete, men därvid förblef det, till dess Herren lagade så, att impulsen till rörelsen kom från Danmark.

Den förste lutherske banbrytaren.

Sedan Lütken skrifvit till sina vänner i Berlin, sände desse strax bud till Halle, och tanken föll på en ung man, som Herren på sitt egendomliga sätt hade beredt till att blifva den förste lutherske banbrytaren på missionsfältet.

Bartholomæus Ziegenbalg var född i Lausitz den 24 juni 1683 och fördes tidigt till Herren. Bägge hans föräldrar dogo i hans unga år. På sin dödsbädd kallade modern sina barn till sig och sade: »Kära barn, jag har samlat åt er en stor skatt». På deras frågor yttrade hon vidare: »1 skolen finna den i min bibel, ty jag har fuktat hvarje blad däri med mina tårar». Denna bibel följde sedermera sonen till Indien. Då hans fader låg för döden, utbröt en stor eldsvåda i staden, och för att rädda den sjuke lade man honom i hans

sådan gärning, utan hängifne åt öfverdåd, dryckenskap, liknöjdhet och liderlighet». Men i full gång var allaredan i Tyskland den rörelse, genom hvilken missionsandan skulle vakna upp ur sin långa dvala.

Under Philipp Jakob Spener i Berlin och August Hermann Francke i Halle framträngde pietismen segerrikt inom de tysk-lutherska kyrkorna och väckte lif öfverallt, troslif i hjärtan, församlingslif inom smärre kretsar och ett för Guds rikes främjande praktiskt arbete, som gaf jordmån åt missionskärleken. Den missionslängtan, som började röra sig under 1600-talet, bröt nu igenom med större kraft, och de gamla falska teorierna,» som hade verkat återhållande, dogo småningom bort utan häftiga meningsstrider — gendrifna som de blefvo genom på personlig erfarenhet stödd bekantskap med hednavärldens verkliga tillstånd. Francke brefväxlade med Leibnitz om dennes planer, och öfverallt inom pietistiska kretsar finna vi öronen öppna för missionens röster. Män talar så ofta om pietismens inskränkthet, men i denna punkt är det pietismens evinnerliga ära, att den egt vidsträckt blick och sprängt ortodoxiens trånga band, låtit sig uppfyllas af Jesu allt omfattande kärlek och gått i spetsen för att evangeliet ånyo skulle blifva en världseröfrande makt.

Det behöfdes dock ett yttre tillfälle för att det inre missionssinnet skulle visa sig i handling. Och detta fattades den tyska församlingen. Man fröjdade sig öfver Eliots och de andre indianmissionärernas arbete, men därvid förblef det, till dess Herren lagade så, att impulsen till rörelsen kom från Danmark.

Den förste lutherske banbrytaren.

Sedan Lütken skrifvit till sina vänner i Berlin, sände desse strax bud till Halle, och tanken föll på en ung man, som Herren på sitt egendomliga sätt hade beredt till att blifva den förste lutherske banbrytaren på missionsfältet.

Bartholomæus Ziegenbalg var född i Lausitz den 24 juni 1683 och fördes tidigt till Herren. Bägge hans föräldrar dogo i hans unga år. På sin dödsbädd kallade modern sina barn till sig och sade: »Kära barn, jag har samlat åt er en stor skatt». På deras frågor yttrade hon vidare: »1 skolen finna den i min bibel, ty jag har fuktat hvarje blad däri med mina tårar». Denna bibel följde sedermera sonen till Indien. Då hans fader låg för döden, utbröt en stor eldsvåda i staden, och för att rädda den sjuke lade man honom i hans-

likkista — som han själf låtit göra för att alltid påminnas om döden — och bar honom ut på torget, där han dog. Då var Bartholomæus sex år gammal. Han egde alltifrån barndomen en svag kroppskonstitution, men stora själsgåfvor — i synnerhet stor språktalang —, ett stämningsrikt hjärta och en oböjlig vilja.

Vid 16 års ålder blef han allvarligt väckt och kom då i beröring med Francke i Halle och Joachim Lange i Berlin. Tyvärr

måste han tvänne gånger afbryta studierna på grund af sjukdom. Under den svåra kamp, det kostade honom att böja sig under »det kära korset», dyka missionstankarna upp hos honom. Han tröstar sig med, att »någon likväl utsändes till främmande land, där man icke hade synnerligt behof af den teologi, som hans svaga hälsa hindrat honom att rätt odla». Han lyckades emellertid fullborda sina universitetsstudier och började att predika både hemma och annorstädes. Hans sinne var ännu fullt af ungdomens öfvermod, men hans hjärta brann af längtan att få tjäna Herren.

Just i de dagarna kom han på besök i närheten af Berlin och blef uppmanad att blifva missionär. Ziegenbalg ryggade tillbaka af bäfvan. Men då vännerna funnit en annan, sju år äldre teolog, Heinrich Plütschau från Mecklenburg-Strelitz, hvilken med stor frimodighet antog kallelsen, var Ziegenbalg också redo, och den 1 okt. 1705 förklarade de bägge: »Vi gå i Herrens namn, och om Gud ville skänka oss blott en enda själ bland hedningarne, skulle vår resa hafva fått sin lön».

De bägge unge männen kommo till Köpenhamn, men här uppstodo nya svårigheter. Oviljan mot dem, såsom varande tyskar, och än mera mot deras pietistiska väsen, som onekligen också uppenbarade sig i en mindre klädsam, ungdomlig tvärsäkerhet, hade nära nog kunnat komma saken att stranda. Sjællands biskop förklarade dem, efter anställd examen, för oduglige och vägrade att prästviga dem. Då genomdref Lütken, att de blefvo omigen examinerade af honom och i konungens närvaro. Därefter måste biskopen på konungens befallning prästviga dem.

Den 29 nov. 1705 gingo de om bord på skeppet »Sofia Hedvig». Den ursprungliga planen var att sända dem till Västindien; sedermera hade man tänkt på Guinea, och nu blef det till Trankebar. Man vet icke, hvad som vållat förändringen. Men säkerligen var detta Guds finger, alldenstund här funnos helt andra möjligheter för en stor mission. Den följande framställningen skall tydligt nog ådaga-

lägga, hur vidtgående betydelse det verkligen fick för hela missionshistorien.

Under den långa sjöresan måste de röna både kaptenens hat och skeppsprästens ovilja, och då de den 9 juli 1706 uppnådde Tran-kebars redd, hvarvid deras hjärtan klappade häftigt vid åsynen af de på stranden församlade infödingarne, så fanns det icke ens någon, som ville föra dem i land. Efter ett par dagars förlopp förbarmade

sig en främmande skeppare öfver dem, men också i land mötte man dem blott med förakt. Tvänne oerfarne unge män med ringa teologisk och alls ingen speciell missionsutbildning, fattige och ensamme midt i den stora främmande hednavärlden — i sanning det var en lott för banbrytare! Men Herren visste, hvem han hade sändt. De visade sig sitt kall vuxne, och Ziegenbalgs bedrift här såsom banbrytare för missionen i Indien skänker honom plats bland missionens stormän.

Såsom rätte evangeliske missionärer togo de strax afstånd från de bägge slagen af mission, som hittills drifvits i östern, och som visserligen kunde imponera genom sina hundratusentals döpte, nämli-

gen den romersk-katolska och den holländsk-statskyrkliga. Deras pietistiska »inskränkthet» blef dem däremot ett af Gud förlänadt värn. De ville blott följa Andens väg. Därför gåfvo de sig strax på att studera språket. Det var för dem en självklar sak, att vägen till verklig mission ej kunde drifvas utan på folkets eget tungomål. Redan ombord hade de något satt sig in i portugisiskan, som var de fleste européers språk där ute i Indien, och som i följd häraf också förstods af desses infödde tjänare och alla, som kommo i ständig beröring med dem. Men snart kommo de till insikt därom, att detta ingalunda vore tillräckligt för att verkligen kunna komma till tals med folket. Och trots alla försäkringar om de otroliga svårigheterna försökte de lära sig det tamuliska språket.

De förmådde en tamulisk skollärare att hålla skola i deras hus och satte sig själfve på golfvet bland barnen och öfvade sig tillsammans med dem i att skrifva bokstäfver i sanden. Men det var blott bokstafstecken och ljud, som de på detta sätt fingo lära, eftersom läraren icke förstod ett enda portugisiskt ord. Omsider fingo de i sin tjänst en öfvad tolk, Aleppa, och nu gjorde Ziegenbalg ofantliga framsteg. Under hela tre år läste han nästan blott tamuliska skrifter. För att åstadkomma sådana sysselsatte han en längre tid sex afskrifvare, och sedermera köpte han för billigt pris böcker hos brahminänkor när och fjärran. Redan 1708 kunde han sända Francke en liten skrift, hvari han redogjorde för innehållet i 150 tamuliska böcker. För att därjämte lära sig ett bra uttal, umgicks han ständigt med folket och lyckades på detta sätt samtidigt sätta sig in i hedningarnes åskådningssätt och religion.

Efter fyra månaders förlopp började missionärerna att katekisera på tamuliska, och snart därefter gaf Ziegenbalg sig till att predika, i det att han först dikterade för en skrifvare 26 predikningar och sedan lärde dessa utantill.

Den 5 maj 1707 döpte de — och i denna punkt gingo de mycket varsamt tillväga — i den danska Zionskyrkan de förste hedningarne, portugisisktalande slafvar hos europeérna. Den 14 juni lade de frimodigt grundstenen till en egen liten missionskyrka, oaktadt de icke fått sig tillsända några penningar från Europa, utan själfve måste lämna hälften af sin lön (som utgjorde 200 daler årligen för hvardera) till de sparsamma gåfvor, som de kunnat insamla från annat håll. Och allaredan den 14 augusti samma år invigdes den nya kyrkan, som de gåfvo namnet »Nya Jerusalem», i närvaro af en stor mängd kristne, muhamedaner och hedningar och under stor rörelse i hela- 59 -

staden. Snart höllos här tre gudstjänster hvarje söndag, två på tamu-liska och en på portugisiska — den sistnämnda af Plütschau, som icke blef någon mästare i tamuliskan och därför småningom fick sitt speciella arbetsfält bland dem, som talade portugisiska.

Vid årets slut räknade församlingen 35 medlemmar. Nu skredo missionärerna till upprättande af skolor för barnen. För detta ändamål måste man skrifva, öfversätta och mångfaldiga läroböcker m. m. Men Ziegenbalg hade ännu större syften. Under det att han var sysselsatt med att utarbeta en malabarisk ordbok, började han öfversätta bibeln, och efter två och ett halft års förlopp var nya testamentet färdigt den 21 mars 1711. Då han kom till det bibelstället: »Sen, hurudan kärlek Fadern har bevisat oss, att vi kallas Guds barn, hvilket vi ock äro» (Joh. 3: i), brast den honom behjälplige tamuliske läraren ut i gråt och sade: »Ack, hur skola vi kunna öfversätta det? Om där stode, att vi skulle kyssa hans fötter, så vore det allaredan stor kärlek, men nu står där, att vi skola kallas Guds barn!«

Detta stora verk skaffade Ziegenbalg något, som han länge förgäfves önskat sig: ett tryckeri. Engelske vänner skänkte ett portugisiskt tryckeri, och i Halle göt man enligt hans föreskrifter de tamu-liska typerna.

Och icke blott nya testamentet, utan en lärobok, en sångbok (»Hjärteväckaren», som ännu är känd i Indien), en skrift af Ziegenbalg: »Om hedendomens förkastlighet» m. fi. blefvo nu tryckta.

Begåfvad som han var med det rätta missionärsinnet, kunde Ziegenbalg emellertid icke nöja sig med att arbeta blott för den lilla danska besittningen, som, förutom Trankebar, omfattade 15 mindre städer och räknade omkring 30,000 hedningar. Han måste ut och predika evangeliet i mera aflägsna trakter. År 1709 drog han i de inföddes dräkt åstad till det närgränsande konungariket Tandjur, men insåg dock snart omöjligheten af att vinna något resultat, hvarför han vände tillbaka.

Bättre resultat gåfvo hans resor långsåt kusten, söderut till Ne-gapatam (holländsk koloni) och norrut till Madras (engelskt). Härunder utdelade han skrifter, predikade och samtalade med hedningarne, och dessa resor uppväckte en viss rörelse. I själfva den danska kolonien gick missionsverket alltjämt framåt. Efter sex års förlopp räknade missionen därstädes 150 döpta, och huru missionärerna själfve bedömde förhållandena, kunna vi finna af ett bref från dem, hvari det heter: »Visserligen kan man af ifrågavarande omvändelser ännu icke komma till insikt om, att detta är den nådens tid, hvarunder Gud- 60 -

den sannfärdige skall insamla hedningarnes fullhet, men att Gud begagnar vårt ringa och oansenliga arbete som ett litet förspel till den välsignelsens tid och därigenom gör en liten början och förberedelse till densamma, det är utan tvifvel sanning».

Naturligtvis saknade icke missionen svårigheter och allvarliga skuggor. Strid och vedermödor hafva alltid satt ett adelsmärke på dem, som vittnat om Herren, och vi kunna på förhand tänka oss, att dylikt varit de unge banbrytarnes dagliga bröd, men härunder vunno de mognad och utvecklade sig för sitt höga kall.

Det tropiska klimatet, Ziegenbalgs skröpliga hälsotillstånd, alla det dagliga lifvets svårigheter under så främmande förhållanden — som dåförtiden voro mångfaldigt värre än nu — skola vi här icke närmare inlåta oss på. Men ett ständigt naggande missionsbekymmer för dem var förhållandet till europeérna i Trankebar. Desse voro i allmänhet vinningslystna och ogudaktiga människor, som genom sitt lefverne lände evangeliet till skam och väckte hedningarnes förargelse. Man »lämnade sin kristendom kvar vid Kap», då man seglade till Indien, och icke utan skäl trodde hedningarne, att desse »kristne» måtte hafva i kyrkorna fått lära sina laster! »Ofta hafva vi önskat», skref Ziegenbalg, »att vi finge förkunna evangeliet någonstädes, där aldrig några »kristne» uppträdt». Och han bad, att man icke skulle fortfarande skicka »samhällets drägg» till Indien.

Ej heller de bägge danske koloniprästerna blefvo missionärernas vänner. Den köld, hvarmed desse mottogo nykomlingarne, slutade med motstånd rent af, då de unge pietisterna icke kunde erkänna dem för pånyttfödde, och ehuru missionärerna icke sysselsatte sig med danskarne, utom då desse själfve sökte dem, så beskylldes de dock för otillbörligt

ingrepp i koloniprästernas ämbetsåligganden.

Tvist uppstod ock med katolikerna, enär desse utan vidare infört och hos myndigheterna fått stadfäst den ordningen, att alla de kristnes portugisisktalande tjänare och slafvar jämte deras familjer skulle lyda under deras kyrkliga vård.

Och därjämte rådde stridigheter med den danske kommendanten Hassius, en klok, men okufligt häftig man, som till en början behandlade dem välvilligt, men småningom blef deras bittre fiende. Från regeringens sida hade begåtts det stora felet, att det ömsesidiga rättsförhållandet icke blifvit ordnadt. Kommendanten ansåg sig för allenastyrande i kolonien, och nu kommo dit tvänne unge tyskar, som kallade sig »kunglige danske missionärer» och vid mötande svårigheter hotade att klaga inför sin »käre konung». Hassius satte- 61 -

sig nu på tvären, och Ziegenbalg förgick sig ganska ofta i sin hetsighet. Till gengäld anföll kommendanten i egen person honom flere gånger med knytnäfvarna.

År 1708 ankom från Danmark ett skepp med uppmuntrande bref och 2,000 daler till missionen. Men vid landstigningen blef båten krossad af vågorna, penningarna gingo till botten, och missionärerna, som länge varit i saknad af penningmedel, stodo ånyo hjälplöse. Därtill kom en ny tvist med kommendanten. Han kallade Ziegenbalg för orostiftare och en »Thomas Münzer», och en gång, då Ziegenbalg anfört klagomål inför rätta, lät han utan minsta anledning gripa honom i hans hem och kasta honom i fängelse, ett osundt, förfärligt kvaft hål, där han i mer än fyra månaders tid måste för-smäkta under sträng bevakning. Med tålamod bar Ziegenbalg sina lidanden. Trots kommendantens förbud smögo sig flere infödingar till fängelset nattetid och bragte sin älskade lärare papper och blyerts, så att han i fängelset kunde nedskrifva sina »Tankar öfver den heliga skrift». Slutligen nödgades kommendanten att frigifva honom, men på mångahanda sätt fortforo myndigheterna ännu i långa tider att ideligen plåga honom.

Och ytterligare skulle till penningnöden och andra vedervärdigheter komma inbördes split. Ar 1709 hade från Danmark anländt tvänne nye missionärer, Gründler och Bövingh, bägge tyskar, antagne af Lütkens. Redan på ditresan hade pietisten Gründler blifvit oense med den ortodoxe och lärde Bövingh. Och i Trankebar fann Bövingh allt fler och fler anmärkningar att göra mot de andres arbete. Vid förvaltningen af penningmedlen, vid arbetsfördelningen m. m. uppstodo ständiga tvister, och det slutade med, att Bövingh mot de öfrige ofta gjorde gemensam sak med kommendanten. Denne var nu tydligen sinnad att alldeles tillintetgöra missionen, och missionsarbetet hämmades på allt sätt. Då missionärerna ville sända klagomål till Danmark, förbjöd kommendanten skeppen att medtaga något bud. Plütschau lyckades dock komma hem år 1711, men hoppet om att hans berättelse skulle föranleda kommendantens hemkallande brast. Skeppet medförde 1714 blott en befallning om inbördes försoning. Då kommendanten därtill visade Ziegenbalg direktionens hemliga order att på allt sätt hindra missionen, insåg denne, alt intet annat återstode honom att göra än att äfven själf resa hem för att ordna saken, och under infödingarnes tårar lämnade han Indien den 26 oktober 1714.

I hemlandet hade emellertid stora förändringar timat.- 62 -

I Tyskland hade Ziegenbalgs första bref väckt allmän uppmärksamhet, men det var dock blott pietisterna, som allvarligt intresserade sig för missionsgärningen. Ortodoxa röster vågade ännu kalla missionärerna för »falske profeter» — naturligtvis därtill eggade af pie-tisternas skefheter — och den bekante psalmdiktaren Neumeister kvad:

Förr visserligen hette det: Gån ut i världen all!

Men nuförtiden: Stannen kvar och verken i ert kall!»

Francke i Halle utgör i de dagarna missionens andliga värn, och bland människor har man nog honom mest att tacka för den stora förändring i kristenhetens tänkesätt, att missionen nu ej längre betraktades allena som en kolonialregeringarnas riksplikt, utan såsom en sak, som måste ligga den troende kristenheten varmt om hjärtat, och att sålunda den kristliga fria offervilligheten kunde sättas i gång — särskildt för anskaffande af penningmedel till sakens befrämjande.

Alltifrån 1710 utgaf Francke de första regelbundna missionsberättelserna (fortsatta under olika namn ända till våra dagar), hvilka erhöllo den stora betydelsen att icke blott samla Tysklands missionsvänner kring saken, utan ock göra densamma känd i England och i Danmark.

I England såg det i begynnelsen ut, som om kyrkan i sin helhet skulle understödja missionen. Också öfver denna missions början strålade alltså ett ögonblick den förhoppningen, att denna Guds rikes stora lifssak skulle återförena kristenhetens skilda läger. Tranke-barmissionen bibehöll äfven värme och offervillige vänner i England, men ärkebiskopen af Canterbury och den officiella kyrkan drog sig småningom tillbaka från den »sekteriska lutheranismen».

I Danmark voro utsikterna för den nyfödda missionen ej alltför ljusa. Det stora nordiska kriget, som ånyo uppblossade 1709, tärde på rikets krafter. Därtill kommo öfversvämningar och pest, och under allt detta uppväckte de ortodoxe en häftig strid för att tillbaka-tränga pietismen. Men Herren höll dock på ett underbart sätt sin hand öfver missionen, och Han begagnade som sitt redskap konung Fredrik IV, som i själfva verket var högst okunnig i kyrkliga frågor, men som nu en gång fått intresse för Trankebarmissionen. Så själf-motsägande det än var, hade han just ett par månader före utfärdan-dandet af de stränga lagarna mot pietismen skänkt missionen i Tran-kebar »för evärdelig tid» en årlig inkomst af 2,000 daler ur postintraderna.63

Budskapet härom nådde Lütkens på hans yttersta. »Nu vill jag gärna dö,» sade han, sedan jag fått upplefva denna glädje. Gud välsigne konungen!» Men det %ar farliga tider för missionen: Lütkens efterträdare var en svuren fiende till pietisterna. Bövingh sände sina klagomål till Europa och kom snart själf efter. Men lyckligtvis nådde Plütschau ungefär samtidigt hemlandet, och Bövingh blef öfver-bevist om öfverdrifter och osanningar i sina berättelser. Konungen blef ännu mera varmt intresserad för missionen. Alltifrån december 1713 lät han sig under påklädandet föreläsa missionsberättelserna från Halle och skref ett egenhändigt bref till skydd och uppmuntran, hvilket skulle hafva gjort Ziegenbalgs hemresa öfverflödig, så framt det hade nått honom i rätt tid.

1 Köpenhamn tänkte man nu på att upprätta ett missionsseminarium för utbildande af danske missionärer, men planen misslyckades. Plütschau, som var utsedd till dess föreståndare, blef präst i Holstein, där han ända till sin död verkade för missionen. I september 1714 blef vidare Ziegenbalg utnämnd till prost, hvarigenom den nödvändiga — och redan bittert saknade — lokala öfverledningen blef lagd i rätta händer. Och slutligen upprättades i december 1714 det danska missionskollegiet under ledning af geheimeråd v. Holstein och med pagehofmästaren Wendt, en liflig vän af pietismen och missionen, till sekreterare.

Härigenom blef missionen upphöjd till att i fullaste mening vara den danska kyrkans angelägenhet. Missionskollegiet skulle äfven taga sig af arbetet för öfrige hedningar inom statens område. Och genom en offentlig skrifvelse uppmanades alla, som nitälskade för människornas frälsning — i synnerhet alla präster — att deltaga i arbetet, särskildt genom församlingens förböner hvarje söndag. Ja, man hyste tankar på att samla hela den lutherska kyrkan om detta arbete och utnämnde därför tvänne korresponderande ledamöter för Tyskland.

Så lofvande förändringar hade inträdt, då Ziegenbalg hemkom (i juni 1715). Han sökte upp konungen, som låg i läger utanför Stralsund och midt under krigsbullret skänkte honom flera timmars audiens. I Köpenhamn, liksom öfverallt, gjorde Ziegenbalg numera ett ofantligt godt intryck — motgångarna hade mognat honom —, och han lyckades efter mycken strid öfvervinna ostindiska kompaniets envisa motstånd. Därefter reste han till Tyskland, besökte Halle, där han kom i personlig beröring med Francke och tillika vann sig en brud, Maria Dorothea Saltzmann. Äfven andra intresserade orter besökte han. På utresan gjorde han ett uppehåll i England, där han64

förvärfvade sig nya vänner, och i augusti 1716 blefvo han och hans hustru med jubel mottagne i Trankebar.

Arbetet gick framåt. Man skred till upprättande af en kateket-skola för utbildande af infödde lärare och präster. Man började med att hålla fria skolor för alla barn, som ville komma, och den tillslutning, dessa rönte, föranledde till och med engelsmännen att bedja de danske missionärerna om hjälp med upprättandet af dylika i Cuddalur och Madras. Under missionens utvidgning fick man behof af en ny hufvudkyrka i Trankebar, och 1718 kunde Ziegenbalg inviga en ståtlig kyrka under namn af den nya Jerusalemskyrkan. 1 denna kyrka lät han ock — trots sina vänner pietisternas ovilja — inrätta en biktstol, liksom han öfver hufvud taget insåg värdet af många bland de kyrkliga former, som desse i sin andlighet ville afskaffa.

Beträffande det indiska kastväsendet ställde sig de förste lutherske missionärerna icke obetingadt afvisande. Medan de framhöllo och lärde de omvände, att Gud icke gör någon skillnad till personen, ansågo de kastväsendet icke vara någon religiös, utan blott en yttre borgerlig sed, från hvilken man kunde låta utvecklingen småningom frigöra folket. År 1719 beräknar man församlingens i Trankebar antal till omkr. 250 själar, hvaraf inga brahminer, 140 till största delen fattige sudras och återstoden parias. I de ofvan omtalade skolorna mottog man till att börja med blott sudras och upprättade sedermera särskilda skolor för parias. Kateketer och lärare utvalde man endast bland sudras, och deras seder och bruk i fråga om mat lade man sig icke i. Men uti kyrkliga saker i egentlig mening tålde man icke någon åtskillnad, och missionärerna själfve umgingos - trots européernas råd — med folk ur alla kaster, utan att detta spärrade dem vägen till någon.

Som bekant vidhöll den dansk-halleska missionen äfven sedermera denna mildare praxis i kastfrågan, och den har gått i

arf till den lutherska Leipzig-missionen, under det att densamma nuförtiden eljest fördömes af de fleste. Denna fråga hör till de djupaste och svåraste i hela den indiska missionen. Men äfven om man måste medgifva, att kastskillnaden icke blott är en social form, utan ock eger djupa religiösa rötter, så kan man lätt förlåta de förste missio-närnerna en möjligen felaktig syn på saken, ja kanske till och med nödgas medgifva, att under det allra första banbrytande arbetets otroliga svårighet näppeligen fanns annat att göra.

Under tiden fortsatte Ziegenbalg sina litterära arbeten. Han lyckades hinna med att få hälften af gamla testamentet öfversatt —- 65 -

det fullbordades af Schultze 1725. Och han studerade hedningarnes lefnadssätt och seder med sådan flit, att det arbete, som han därom författat, innehåller ovärderliga bidrag till religionshistorien *).

Voro än besvärligheterna med kommendanten nu öfvervunna — Hassius blef hemkallad 1716 — så måste missionärerna utstå andra svårigheter. 1 hemlandet ansåg man, att de använde för mycket penningar — en åsikt, hvartill icke saknades skäl på grund af flera olämpliga åtgärder (en pappersfabrik m. m.). Men alldeles utan grund klagade missionskollegiets sekreterare Wendt öfver den självförsakande Ziegenbalgs personliga anspråk, och med stöd af opraktiska idéer om apostolisk metod och självfunderhåll lät man dem till och med i flera år vara i saknad af all penninghjälp.

Grämelsen öfver detta misstroende från hemlandets sida verkade icke så litet nedtryckande på Ziegenbalg och bidrog till att hans gamla underlifslidande bröt ut ånyo i slutet af 1718. Ännu under julen och på nyårsdagen predikade han, men sedan nalkades slutet. Han bar sina lidanden med stort tålamod. Den 11 februari anammade han altarets sakrament och tog därpå farväl af hela församlingen. Ännu den 23 febr. var han uppe och förrättade själf morgonbönen. Men sedan kom den svåra dödskampen. Till slut sade han: »Jag förmår icke tala mera. Gud låte, hvad jag sagt, vara välsignadt! — Kristus säger: Fader, jag vill, att, där jag är, skall ock min tjänare vara». Därpå utropade han plötsligt: »Hvad det är ljust för mina ögon; det är, liksom om solen skene mig i ögonen!» och bad, att man skulle spela och sjunga psalmen: »Jesus allt mitt goda är». Därefter lyftes han upp i sin länstol och dog, ännu icke 36 år gammal. Följande dag blef han begrafven af Gründler i Jerusalemskyrkan under stor sorg och allmänt deltagande till och med från hedningarnes sida. Han var — såsom Hardeland yttrar — icke blott till tiden den förste lutherske missionären, utan han är och förblifver i hjärta och gärning äfven en af de främste.

Dansk-norsk mission bland lapparne.

Innan vi fortsätta redogörelsen för Trankebarmissionen, må vi kasta blicken åt annat håll. Ett härligt vittnesbörd om, att Herrens

*) »Genealogie der malabarischen Gotter». Ziegenbalg själf fick aldrig stor glädje af sitt verk, ty Francke vägrade dess tryckning med de orden, att missionärerna vore utsände för att utrota hedendomen i Indien, men icke för att i Europa utbreda det hedniska vanvettet. Boken blef först 1867 utgifven i Erlangen af d:r Oermann.

det fullbordades af Schultze 1725. Och han studerade hedningarnes lefnadssätt och seder med sådan flit, att det arbete, som han därom författat, innehåller ovärderliga bidrag till religionshistorien *).

Voro än besvärligheterna med kommendanten nu öfvervunna — Hassius blef hemkallad 1716 — så måste missionärerna utstå andra svårigheter. 1 hemlandet ansåg man, att de använde för mycket penningar — en åsikt, hvartill icke saknades skäl på grund af flera olämpliga åtgärder (en pappersfabrik m. m.). Men alldeles utan grund klagade missionskollegiets sekreterare Wendt öfver den självförsakande Ziegenbalgs personliga anspråk, och med stöd af opraktiska idéer om apostolisk metod och självfunderhåll lät man dem till och med i flera år vara i saknad af all penninghjälp.

Grämelsen öfver detta misstroende från hemlandets sida verkade icke så litet nedtryckande på Ziegenbalg och bidrog till att hans gamla underlifslidande bröt ut ånyo i slutet af 1718. Ännu under julen och på nyårsdagen predikade han, men sedan nalkades slutet. Han bar sina lidanden med stort tålamod. Den 11 februari anammade han altarets sakrament och tog därpå farväl af hela församlingen. Ännu den 23 febr. var han uppe och förrättade själf morgonbönen. Men sedan kom den svåra dödskampen. Till slut sade han: »Jag förmår icke tala mera. Gud låte, hvad jag sagt, vara välsignadt! — Kristus säger: Fader, jag vill, att, där jag är, skall ock min tjänare vara». Därpå utropade han plötsligt: »Hvad det är ljust för mina ögon; det är, liksom om solen skene mig i ögonen!» och bad, att man skulle spela och sjunga psalmen: »Jesus allt mitt goda är». Därefter lyftes han upp i sin länstol och dog, ännu icke 36 år gammal. Följande dag blef han begrafven af Gründler i Jerusalemskyrkan under stor sorg och allmänt deltagande till och med från hedningarnes sida. Han var —

såsom Hardeland yttrar — icke blott till tiden den förste lutherske missionären, utan han är och förblifver i hjärta och gärning äfven en af de främste.

Dansk-norsk mission bland lapparne.

Innan vi fortsätta redogörelsen för Trankebarmissionen, må vi kasta blicken åt annat håll. Ett härligt vittnesbörd om, att Herrens

*) »Genealogie der malabarischen Gotter». Ziegenbalg själf fick aldrig stor glädje af sitt verk, ty Francke vägrade dess tryckning med de orden, att missionärerna vore utsände för att utrota hedendomen i Indien, men icke för att i Europa utbreda det hedniska vanvettet. Boken blef först 1867 utgifven i Erlangen af d:r Oermann.

stund nalkas för den evangeliska missionen, ligger däri, att missionstanken ungefär samtidigt leder till ett allvarligt arbete för hedningarne äfven på tvänne andra, under den danska kronan lydande områden.

I det vidsträckta Finmarken i nordligaste delen af Norge lefde lapparne — antagligen 20—30,000 till antalet — ännu i fullständig hedendom.

Visserligen omfattade statskyrkan hela landet, och de flesta barn blefvo döpta. Men så snart de kommo hem från prästen, blef dopet med hedniska ceremonier aftvättadt, och de erhöllo hemligen ett nytt, hedniskt namn. Trollkarlarne ägde det största inflytande, och afgudaoffer och allehanda hednisk vederstygglighet gingo i svang öfverallt.

Omkr. år 1660 verkade biskop Erik Bredal i Trondhjem med ifver för lapparne, drog själf omkring ibland dem och anställde lärare för dem. Efter hans död få vi icke höra något om verklig lappmission förr än i början af 1700-talet, då en nitisk skollärare, Isak Olsen i Vadsö vid Varangerfjorden, icke blott gaf lapparne där på platsen en så god undervisning, att de fingo offentligt intyg om att öfverträffa norrmännen, utan ock drog omkring flerestädes inom de nordliga trakterna och under hat och förföljelse från hedningarnes sida banade väg för evangeliet.

Öfver större områden utbredde sig missionen dock först genom Thomas von Westen. Född 1682 och son af en apotekare i Trondhjem, hade han studerat både medicin och teologi och innehade så stora kunskaper i österländska språk, att Peter den Store i Ryssland erbjöd honom anställning som professor i Moskwa. Konung Fredrik IV ville"dock icke släppa honom, utan gaf honom 1710 det stora pastoratet Vedö med sju kyrkor, norr om Trondhjem.

Han blef själen i en liten krets af troende präster, »Sjustjärnan » kallad, som 1714 till konungen insände en böneskrift angående den norska kyrkans nöd. Biskop Krog i Trondhjem blef uppbragt på dem, men drottning Louise sände dem en egenhändig, uppmuntrande skrifvelse.

Sedan nu missionskollegiet blifvit stiftadt 1714, riktade det strax sina tankar på lapparne, och 1716 utnämndes v. Westen till lektor i teologi vid latinskolan i Trondhjem i det syftet, att denna också skulle blifva en missionsskola för Finmarken. Thomas v. Westen erhöll därjämte myndighet att anställa missionärer och lärare för lapparne, förrätta visitationer i församlingarna och öfver hufvud taget ordna de kyrkliga förhållandena. Biskop Krog lade honom alla hinder i vägen67 -

och förföljde honom med bittert hat — hvilket den andre veder-gällde genom att, då konungen 1721 ville utnämna honom till biskop i Krogs ställe, på sina knän bönfalla konungen att icke genom ett sådant straff lägga biskopens grå hår med sorg i grafven.

År 1716 företog v. Westen i sällskap med tvänne unge troende präster sin första stora missionsresa till den nordligaste delen af Finmarken ända bort till ryska gränsen. Själf uppsökte han lapparne i

THOMAS von WESTEN.

deras spridda läger, anställde sina ledsagare som missionärer där uppe och medtog Isak Olsen och ett par lappynglingar till missionsskolan. Med denna förenades ett lappseminarium, vid hvilket Isak Olsen blef lärare. I sitt eget hus höll v. Westen skola för lappska barn, och hos regeringen genomdref han uppförandet af nya kyrkor och kapell samt anställandet af kateketer och skollärare.

Tvänne andra resor företog v. Westen 1718 och 1722 under stora mödor och ansträngningar i de svårtillgängliga trakterna, så att han slutligen kunde säga, att han hade besökt nära nog hvar enda dal.- 68 -

Genom sin kärlek drog han till sig hundratals af de vilseförde, och evangeliet bar frukt i många hjärtan. Outtröttligt bekämpade han norrmännens ogudaktiga syften att blott och bart draga vinst af de stackars lapparne samt utverkade

slutligen offentliga åtgärder af regeringen till desses skyddande mot brännvinets härjningar. Också från hedningarnes sida måste han naturligtvis utstå många vedervärdigheter. På ett ställe i en aflägsen trakt samlade sig folket vid ryktet om hans annalkande och anropade alla onda andar för att hindra hans ditkomst. Men det hjälpte icke; han stannade en hel månad på denna plats, ehuru han icke ens kunde erhålla sin föda därstädes.

Men efter den tredje resan förmådde han ej längre uthärda så stora strapatser. Sjukdom, ekonomiska bekymmer, enär han användt hela sin förmögenhet i missionens tjänst, biskoparnes förföljelser och andra sorger förde honom till grafvens brädd. Dock fortfor han att med kärlek lefva för sina lappar, hvilka nu i alltjämt stigande antal kommo till Trondhjem. Ständigt voro 20 — 30 af dem hans spisgäster. Och tvänne gånger afvisade han en biskopsstol för att stanna kvar i sitt förra herdekall.

Den 9 april 1727 afled han i sin hustrus armar med de orden: >Herre Jesus, anamma min anda»! Han efterlämnade icke så mycket, att det räckte till begrafningskostnaderna. Ingen höll liktal vid hans graf. Men hans hela lefnad talar genom århundraden om ett lif i Herrens tjänst, ett arbete, som — trots den korta tiden — burit underbart rika frukter.

Thomas v. Westens lifsgärning blef tyvärr dåligt fortsatt i Finmarken *). Däremot bragte hans lysande föredöme lif i den svenska lappmissionen, inom hvilken flera kraftiga trosvittnen nämnas under 1700-talet (J. Tornberg, P. Fjellström, P. M. Högström m. fi.).

Hans Egede.

Det tredje märkliga missionsarbete, som vid denna tid togs upp — liksom genom en omedelbar tillskyndelse af missionens Herre, ursprungligen utan sammanhang med de förutnämnda — är Grönlandsmissionen. Hans Egedes bedrift är stor nog att vinna omtalande

*) Med kraft blef densamma först riktigt upptagen på 1800-talet af Niels Vibe Stockfleth, född i Fredriksstad 1787, död 1866 i Kristiania. Dennes beundransvärda missionsarbete, de märkliga väckelser, som detsamma framkallade bland lapparne (Kauta-keino), och de senare separatistiska striderna tillåter oss ty värr denna boks omfång icke att närmare behandla.

Genom sin kärlek drog han till sig hundratals af de vilseförde, och evangeliet bar frukt i många hjärtan. Outtröttligt bekämpade han norrmännens ogudaktiga syften att blott och bart draga vinst af de stackars lapparne samt utverkade

slutligen offentliga åtgärder af regeringen till desses skyddande mot brännvinets härjningar. Också från hedningarnes sida måste han naturligtvis utstå många vedervärdigheter. På ett ställe i en aflägsen trakt samlade sig folket vid ryktet om hans annalkande och anropade alla onda andar för att hindra hans ditkomst. Men det hjälpte icke; han stannade en hel månad på denna plats, ehuru han icke ens kunde erhålla sin föda därstädes.

Men efter den tredje resan förmådde han ej längre uthärda så stora strapatser. Sjukdom, ekonomiska bekymmer, enär han användt hela sin förmögenhet i missionens tjänst, biskoparnes förföljelser och andra sorger förde honom till grafvens brädd. Dock fortfor han att med kärlek lefva för sina lappar, hvilka nu i alltjämt stigande antal kommo till Trondhjem. Ständigt voro 20 — 30 af dem hans spisgäster. Och tvänne gånger afvisade han en biskopsstol för att stanna kvar i sitt förra herdekall.

Den 9 april 1727 afled han i sin hustrus armar med de orden: >Herre Jesus, anamma min anda»! Han efterlämnade icke så mycket, att det räckte till begrafningskostnaderna. Ingen höll liktal vid hans graf. Men hans hela lefnad talar genom århundraden om ett lif i Herrens tjänst, ett arbete, som — trots den korta tiden — burit underbart rika frukter.

Thomas v. Westens lifsgärning blef tyvärr dåligt fortsatt i Finmarken *). Däremot bragte hans lysande föredöme lif i den svenska lappmissionen, inom hvilken flera kraftiga trosvittnen nämnas under 1700-talet (J. Tornberg, P. Fjellström, P. M. Högström m. fi.).

Hans Egede.

Det tredje märkliga missionsarbete, som vid denna tid togs upp — liksom genom en omedelbar tillskyndelse af missionens Herre, ursprungligen utan sammanhang med de förutnämnda — är Grönlandsmissionen. Hans Egedes bedrift är stor nog att vinna omtalande

*) Med kraft blef densamma först riktigt upptagen på 1800-talet af Niels Vibe Stockfleth, född i Fredriksstad 1787, död 1866 i Kristiania. Dennes beundransvärda missionsarbete, de märkliga väckelser, som detsamma framkallade bland lapparne (Kauta-keino), och de senare separatistiska striderna tillåter oss ty värr denna boks omfång icke att närmare

behandla.- 69 -

också i den politiska historien, som eljest blott föga befattar sig med Guds rikes tillväxt. I den världsliga utvecklingen fick densamma den betydelsen, att det bortglömda Grönland ånyo drogs in under den danska kronan; i andligt afseende är hans historia ett kraftigt bevis på Herrens underbara vägar, där Han drager fram med evangeliets segerbudskap.

Det var såsom präst på Vaagen, en af Lofotens klippiga öar under midnattssolens strålar, som Hans Egede — en äkta norrman,

HANS EGEDE.

född i Nordlanden den 31 jan. 1686 — med sin djupa innerlighet och sin starka, ja, ihärdiga viljekraft, genom läsning blef upptagen af tanken på Grönland. Därstädes hade ju redan under den tidigare medeltiden rika norska nybyggen blomstrat — till och med ett biskopsdöme hade upprättats där —, men alltifrån midten af 1400-talet hade alla spår af norrmännen på Grönland gått förlorade. »Skrälin-garne», en eskimostam, hade småningom utrotat dem. I slutet af 1500-talet hade emellertid engelsmannen Davis återupptäckt landets- 70 -

västkust, och både holländare, tyskar och danskar sökte nu sin vinning (pälsverk, fiskben, hvalrosständer) i dessa aflägsna trakter, utan att dock någon tänkte på att anlägga kolonier därstädes.

Men i Hans Egedes hjärta väcktes en häftig kärlekssorg. Han förmenade, att de gamle nordbornas efterkommande ännu måste finnas kvar däruppe, vare sig att det vore de, som af hvalfångarne nu skildrades som »vilde hedningar», eller de bodde längre österut, af-stängde från all förbindelse med kristenheten, förkomne och andligen vanvårdade. Var det icke Herren själf, som kallade honom att draga dit upp och bringa dem ett nytt budskap om det gamla evangeliet?

Under mer än ett års tid kämpade Egede ensam med dessa tankar. Då först fick hans rättskaffens hustru, Gertrud Rask, aning därom, och med hela sin själs styrka motsatte hon sig dessa idéer, på grund hvaraf Egede tänkte uppgifva alltsammans. Men han förmådde det icke. Måste icke en Herrens tjänare vara redo att öfvergifva allt? Det var en lång och svår kamp, ty hans hustru var en stark ande. Men Herren var dock ännu starkare och, besegrad af Honom, gaf hon omsider efter och gick af allt sitt hjärta upp i sin mans lifsuppgift.

Hans sträfvan att komma i förbindelse med Grönland hade hittills misslyckats. Det danska missionskollegiet tycktes icke vilja hafva något med den saken att göra. Visserligen förmådde han v. Westen, med hvilken han stod i ständig brefväxling, att vända sig till konungen, men denne gaf honom intet hopp. Då afsade sig Egede 1718 sitt ämbete och flyttade med hustru och fyra barn till Bergen för att därstädes på allt sätt söka främja saken. För att en mission skulle lyckas, ansåg han för nödvändigt, att en regelbunden handelsförbindelse med Grönland åvägabragtes. Men köpmännen i Bergen ville icke sätta penningar i ett dylikt företag. I sin nöd slog sig Egede på guldmakeriet, hvarmed dåtiden ju mycket sysselsatte sig, och använde sina få hopsparade medel (300 specier) samt nästan tvänne år på fruktlösa försök.

Då slutade lyckligtvis det stora nordiska kriget och genom att själf resa till Köpenhamn lyckades Egede uppnå det resultatet, att konungen uppmanade köpmännen i Bergen att åvägabringa handelsförbindelse med Grönland. Sedan han tiggt och bedt ytterligare ett år, blef omsider ett skepp inköpt och jämte tvänne andra utrustadt för anläggande af en koloni där uppe. Egede blef utnämnd till missionär med en lön af 300 daler årligen och anträdde den 3 maj 1721 tillsammans med hela sin familj i Jesu namn resan dit.— 71

Dsn 4 juni uppnådde de sydkusten af Grönland, men den sammanhängande, flytande isen omöjliggjorde landningen. I flera veckor arbetade skeppen förgäfves på att nå land, besättningen ville vända hem igen, men Egede uppsände oaflåtliga suckar och böner till Herren. En dag voro skeppen nära att krossas mellan isbergen, men Egede tröstade sig med aposteln Pauli erfarenheter på hafvet (Apg. 27), och den 3 juli lyckades de ändtligen komma in till en ö i Balsfjorden. Egede kallade platsen Haabets Havn («Hoppets hamn»), och här anlades den första kolonien.

Eskimoerna närmade sig snart i kanoter och kvinnobåtar och voro i början ganska tillmötesgående och hjälpsamme. Men då de fingo se, att norrmännen gåfvo sig till att bygga hus, försvunno de helt och hållet, och det blef en lång och svår pröfning för Egede, att det tycktes vara alldeles omöjligt att komma i något slags beröring med dem. Och då detta sedermera lyckades honom — och det så fullkomligt, att de småningom icke ville hafva med någon annan än honom att göra —, så måste han ju bittert känna den stora missräkningen att icke finna något spår af de i forna tider ditflyttade landsmännen. Sålunda fanns ej heller någon anknytningspunkt alls för inhämtandet af eskimoernas ofantligt svåra språk, och till sin sorg märkte han, att i allmänhet desse stackars outvecklade hedningar stodo så lågt i rent mänskligt afseende, att man kunde tvifla på möjligheten att öfver hufvud taget uträtta något för dem. Men Hans Egede förlorade icke tron

därpå, att det var Gud, som hade sändt honom, och hans hjärta fylldes af en innerlig kärlek till de elända, så att han aldrig tröttnade på att färdas bland dem, bo i deras stinkande kojor, vårda dem under sjukdom och undervisa deras barn.

Redan följande år stod hela missionens tillvaro på spel. Utsikterna till en fördelaktig handelsförbindelse hade nämligen slagit fel. Hvalfångsten misslyckades, och ännu midt på sommaren 1722 hade intet norskt fartyg visat sig. Provianten höll på att tryta, och alla nybyggarne fordrade, att man skulle resa hem. Till och med Egede själf trodde sig böra gifva efter, och dagen för afresan var bestämd. Hans hustru Gertrud var den enda, som icke ville uppgifva hoppet — och så kom det länge väntade skeppet, välförsedt med Iifsförnödenhe-ter och medförande en kraftig uppmuntran från hemlandet.

Med otrolig flit studerade Egede (och den medhjälpare, Top, som han erhöll 1723) det svåra eskimospråket. Han och hans bägge söner, som blefvo honom till stor hjälp, bodde en längre tid hos grönländarne, och sedermera fick han ett par infödda barn hem till- 72 -

sig. Hans äldste son ritade bibliska bilder för grönländarne, och allaredan 1723 kunde Egede uppsätta »enfaldiga kristendomsspörsmål » för de förste, som ville låta sig undervisas. Den 10 jan. 1725 vågade han hålla sin första predikan inför en stor församling. Visserligen var detta för tidigt, ty har. kunde blott läsa upp, 'och de infödde, som knappast förstodo hälften däraf, uttröttades af de långa predikningarna. 1 enlighet med sin ortodoxi tog Egede ej heller direkt syfte på omvändelse och ett nytt lefverne, utan hoppades att genom en grundlig kristlig upplysning slutligen föra dem till en sann kännedom om sitt syndafördärf.

Men denna väg var lång och trång, och år efter år måste Egede göra utsäde utan att skönja någon frukt däraf. Af detta skäl var han också mycket försiktig med att döpa. Hufvudsakligen skedde detta blott med barn, som han fick taga under ständig, kristlig uppfostran. Men icke blott folkets slöhet, utan ock trollkarlarnes — de mäktige angekokkernas — häftiga motstånd lade honom alltjämt hinder i vägen. De hånade fräckt evangeliet och gåfvo Egede skulden för hvarje olycka, som hände, ja, de uppgjorde till och med en gång en, lyckligtvis i tid upptäckt, plan att öfverrumpla nybygget.

Då handelsföretaget emellertid icke visade sig motsvara förväntningarna, upplöstes bolaget, och hela kolonien tillföll regeringen. Och denna fattade det sorgliga beslutet att utvidga kolonien med manlige och kvinnliga straffångar, bevakade af soldater. Det var vid detta tillfälle nybygget flyttades från ön till det nuvarande Godthaab (1728). Men hade missionen redan förut lidit genom européernas dåliga lefverne, så blef det nu så illa, att man icke var säker till lifvet. Måhända alltsammans fördärfvats, om icke Herren hade tillintetgjort planen genom dödens härjningar inom denna koloni. Men sommaren 1731 medförde skeppet icke blott bud om konung Fredrik lV:s död, utan ock befallning att nedlägga hela kolonien. Från och med följande år skulle ej mera någon hjälp blifva sänd.

1 hopp om Guds bistånd beslöt Egede att stanna året öfver,, och grönländarne tröstade honom därmed, att det fanns renar och sälhundar, fågel och fisk i tillräcklig mängd för att mätta honom och hans folk, om de blott ville stanna hos dem. Nästa års skepp bragte emellertid det budskapet, att konung Kristian vi — antagligen genom Zinzendorfs påverkan —• hade beslutit att fortsätta missionen, men samma skepp hemförde ock en grönländsk gosse, som medföljt Poul Egede till Köpenhamn (där han skulle studera), och denne hade fått smittkoppor. Hastigt spred sig den härjande farsoten bland de in-- 73 -

födde. En af de förste, som dogo, var Fredrik Kristian, den ende inföding, med hvilken Egede hunnit så långt, att han kunde verka som kateket bland sina landsmän. Hundratals andra rycktes bort efter honom. Efter ett års förlopp återstodo af 300 familjer där i trakten blott 30. Inalles dogo omkr. 3,000 personer, och på själfva Oodthaab blefvo af alla de infödde blott två barn öfverlefvande. Men i denna bedröfvelsens tid utvecklade Egede och hans hustru hela sin storhet. Med outtröttlig kärlek vårdade de sjuke, tröstade och styrkte de döende, gingo in i kojorna, där hela familjer voro utdöda, och

Godthaab.

begrofvo de döde. Och Egede måste taga hand om många föräldralösa barn.

Det var en förfärlig pröfning, men Herren upprätthöll sina trogne tjänare och ingaf dem tröst och mod genom åtskillige döendes vittnesbörd, hvilka uppenbarade, att de icke arbetat förgäfves. Det kunde därför ej vara annat, än att Kristi kärlek, som så underbart uppenbarat sig bland hedningarne, måste göra ett djupt intryck på många hjärtan bland de öfverlefvande. »Du har gjort emot oss,» sade en förutvarande bespottare på sin dödsbädd till Egede, »hvad ingen af våra egne skulle hafva gjort. Ty du har både underhållit oss med föda, då vi ej längre hade något att äta, och äfven skänkt de

som eljest måst blifva ett rof för hundar, räfvar och roffåglar, en ordentlig begrafning. I synnerhet har du undervisat oss om Gud, huru vi skola blifva salige, så att vi med glädje kunna dö och vänta ett bättre lif efter detta».

Efter detta bekymmerfulla år fick Egede nya sorger. I maj månad 1733 — innan ännu koppornas härjningar hade upphört — kommo tre herrnhutiske bröder till Godthaab för att börja en mission bland eskimoerna. Egede mottog dem hjärtligt och bistod dem på allt sätt och vis. Ja, då också de, efter att troget hafva deltagit i vården om de sjuke, den ene efter den andre angrepos af kopporna, måste Egede och hans hustru vaka också vid deras sjukläger. Icke desto mindre kom intet kärleksfullt samarbete i gång. Egede fann deras lära osund, och »bröderna» förklarade honom för att vara oomvänd, höllo — ehuru lekmän alla tre — nattvard för sig själfve och blygdes icke för att utslunga fula, osanna beskyllningar mot honom.

Under dessa mångfaldiga vedermödor fann Egede sina krafter aftaga. Då därför hans son Poul, efter att hafva studerat i Köpenhamn, återkom till Grönland, beredde han sig på att i dennes händer öfverlämna missionsarbetet på Grönland för att själf i hemlandet verka för missionens sak. Sonen var bättre hemmastadd i språket, än fadern — Poul Egede öfversatte sedermera nya testamentet på grönländska och anses för den störste kännare af detta språk som någonsin funnits — och egde i alla afseenden anlag och förmåga att fortsätta sin faders verk. Dock blef Hans Egede ännu kvarhållen genom sin hustrus svaga hälsotillstånd; efter en långvarig sjukdom dog hon den 21 december 1735. I Gertrud Rask förlorade Egede en ovanlig hustru — en kristen hjältinna, hvars namn städse skall lysa i missionens historia såsom ett föredöme för missionärshustrur — och förlusten gick honom så hårdt till hjärtat, att han svårt insjuknade och måste utstå de svåraste anfäktelser, innan han genom bönen fann hvila i Guds barmhertighet.

Den 29 juni 1736 höll han sin afskedspredikan öfver de vemodsfulla orden: »Men jag sade: Förgäfves har jag arbetat; fruktlöst och fåfängt har jag förspillt min kraft; men min rätt är hos Herren, och min lön är hos min Gud» (Es. 49: 4). Jämte sina tre yngre barn och sin hustrus lik lämnade han Grönland. Men hans hjärta släppte icke Herrens verk. »Liksom jag icke för timlig fördel och nytta reste till Grönland,» skref han, »så har jag ej heller för timlig fördel eller nytta rest därifrån; utan Guds ära allena och dessa van-— 75 -

kunniga människors upplysning har, är och skall blifva mitt enda syftemål, ja, hjärtats oaflåtliga önskan intill min död». På hans förslag blef i Köpenhamn upprättadt ett grönländskt seminarium, hvilket han — sedermera under titel af superintendent (biskop) för missionen — förestod ända till 1747. Sina sista år tillbragte han hos en dotter i Stubbeköbing, där han dog den 5 mars 1758.

Missionen i Grönland har fortsatts intill våra dagar. Poul Egede († 1789) ledde först missionsgärningen i Grönland, därefter i Köpenhamn. Småningom blef hela Grönland inordnadt under kyrkan (med 8 kolonier), men — oaktadt en och annan nitisk missionär — blef det andliga arbetet i allmänhet illa utfördt, och man kan knappast ända intill våra dagar säga, att den danska kyrkan gjort sin skyldighet eller verkligen fullfört Egedes verk.

Trankebarmissionens senare historia.

Sedan vi sålunda sett de tre olika, från Danmark utgångna missionsföretagen, som utmärkte 1700-talet, vilja vi återvända till det första af dem, den ostindiska missionen. Ty icke blott erhöll denna i det stora hela en vida större betydelse tör missionshistorien, enär Finmarken och Grönland voro belägna blott i en utkant af världen; utan ock fortfor tamulmissionen att ytterligare ett halft århundrade gå framåt, buren som den var af den halleska församlingskretsens anda och förböner, under det att lapp- och eskimo-missionerna efter stiftarnes död snart tvinade bort, därför att — trots kunglig styrelse — det fattades en lefvande ande bakom desamma.

Efter Ziegenbalgs död stod den trogne, men svage Gründler ensam, men lyckligtvis ankommo redan samma år tre kandidater från Köpenhamn. Till att börja med satte Gründler dem in i arbetet och prästvigde den mest betydande bland dem, Schultze. Men strax därefter sjönk Gründler alldeles ihop. Plågad af missionskollegiets fortsatta kritik och krafvet på en »apostolisk» mission, begaf han sig trots sin svaghet ut på en lång predikofärd, men måste snart vända sjuk tillbaka och afled stilla i Herren den 19 mars 1720 i Trankebar, där han kom att få sin graf bredvid Ziegenbalgs — liksom denne för tidigt hädankallad, ett offer för enfaldiga missionsteorier i hemlandet.

Benjamin Schultze (född i Sonnenburg 1689), som nu måste öfvertaga ledningen, var en ärlig och energisk man, som satte alla sina krafter in på missionsarbetet. Men tyvärr saknade han både sund — 75 -

kunniga människors upplysning har, är och skall blifva mitt enda syftemål, ja, hjärtats oaflåtliga önskan intill min död».

På hans förslag blef i Köpenhamn upprättadt ett grönländskt seminarium, hvilket han — sedermera under titel af superintendent (biskop) för missionen — förestod ända till 1747. Sina sista år tillbragte han hos en dotter i Stubbeköbing, där han dog den 5 mars 1758.

Missionen i Grönland har fortsatts intill våra dagar. Poul Egede († 1789) ledde först missionsgärningen i Grönland, därefter i Köpenhamn. Småningom blef hela Grönland inordnadt under kyrkan (med 8 kolonier), men — oaktadt en och annan nitisk missionär — blef det andliga arbetet i allmänhet illa utfördt, och man kan knappast ända intill våra dagar säga, att den danska kyrkan gjort sin skyldighet eller verkligen fullfört Egedes verk.

Trankebarmissionens senare historia.

Sedan vi sålunda sett de tre olika, från Danmark utgångna missionsföretagen, som utmärkte 1700-talet, vilja vi återvända till det första af dem, den ostindiska missionen. Ty icke blott erhöll denna i det stora hela en vida större betydelse tör missionshistorien, enär Finmarken och Grönland voro belägna blott i en utkant af världen; utan ock fortfor tamulmissionen att ytterligare ett halft århundrade gå framåt, buren som den var af den halleska församlingskretsens anda och förböner, under det att lapp- och eskimo-missionerna efter stiftarnes död snart tvinade bort, därför att — trots kunglig styrelse — det fattades en lefvande ande bakom desamma.

Efter Ziegenbalgs död stod den trogne, men svage Gründler ensam, men lyckligtvis ankommo redan samma år tre kandidater från Köpenhamn. Till att börja med satte Gründler dem in i arbetet och prästvigde den mest betydande bland dem, Schultze. Men strax därefter sjönk Gründler alldeles ihop. Plågad af missionskollegiets fortsatta kritik och krafvet på en »apostolisk» mission, begaf han sig trots sin svaghet ut på en lång predikofärd, men måste snart vända sjuk tillbaka och afled stilla i Herren den 19 mars 1720 i Trankebar, där han kom att få sin graf bredvid Ziegenbalgs — liksom denne för tidigt hädankallad, ett offer för enfaldiga missionsteorier i hemlandet.

Benjamin Schultze (född i Sonnenburg 1689), som nu måste öfvertaga ledningen, var en ärlig och energisk man, som satte alla sina krafter in på missionsarbetet. Men tyvärr saknade han både sund- 76 -

blick och sinneslugn, hvarför han ständigt råkade i delo med de öfrige missionärerna. Visserligen försummade han icke att förkunna evangeliet — under sin vistelse i Trankebar döpte han 174 hedningar — men han ifrade entusiastiskt för skolväsen i stor skala, äfven med användande af hedniske lärare, och detta medförde svikna förhoppningar för missionen. Han hade därjämte en omättlig håg att öfversätta. Hela gamla testamentet — äfven apokryferna — en mängd psalmer m. m. öfversatte han på tamuliska språket, tyvärr med alltför stor hast, så att arbetet till stor del måste göras om. Och knappt hade han kommit till Madras, förrän han kastade sig på teluguspråket och började sammaledes göra öfversättningar till detta.

På grund af oenighet med de öfrige missionärerna flyttade nämligen Schultze år 1736 till Madras, där han snart fullständigt öfvergick i engelsk tjänst (under »Sällskapet för kristendomens utbredande»). År 1742 reste han hem till Halle för att där fortfarande lefva för sina öfversättningars utgifvande i tryck († 1760).

Den viktigaste ledaren efter Schultze var Christoph Theodosius Walther, prästson, född i Neumark 1699, utsänd till Indien jämte tvänne andre år 1725. Han var en sällspordt älsklig, troende man med ganska betydande lärdom. Han skref en kyrkohistoria på tamuliska språket, ordnade katekumenväsendet pä bästa sätt och arbetade så nitiskt och väl tillsammans med de andre missionärerna, att hans tid anses för den bästa blomstringstiden i själfva Trankebar. Tyvärr bröts hans hälsa tidigt af klimatet, och sedan han måst jorda icke blott flere af sina medarbetare, utan ock sin hustru och alla sina barn, tog han ett rörande afsked med församlingens äldste och lämnade Indien 1739. Till och med ombord på fartyget dref han, trots sin kroppsliga svaghet, mission och döpte 16 slafvar. I Köpenhamn gjorde han ett sådant intryck, att konungen ville hålla honom kvar och göra honom till föreståndare för ett nytt missionsseminarium. Men hans hälsa var bruten, och år 1741 fick han en stilla och välsignad död i Dresden.

Under hans tid skedde en betydelsefull utvidgning af tamulmis-sionen. Den danska besittningen Trankebar gränsade intill radjans (konungens) af Tandjur land, där Ziegenbalg gjort ett fåfängt försök att vinna fotfäste. Men år 1728 vände sig Radjanaiken, en underofficer i radjans tjänst och son af en katolsk fader, skriftligen till missionen i Trankebar med bön om evangelisk upplysning. Genom de honom tillsända skrifterna blef han så gripen af Guds ords härlighet, att han på egen hand började undervisa tre hedniske soldater iTrankebar, redden och fästningen (efter en gammal ritning).- 78 -

evangeliet. Från Trankebar skickade man, alldenstund det fortfarande var omöjligt för europécrna själfve att uppehålla sig i Tandjur, den bäste infödde kateketen, Aron, till hans hjälp, och många hedningar vunnos. Radjanaiken öfvergick till

den evangeliska kyrkan, trots häftig förföljelse — till och med hans fader, som också öfvergick, mördades af katoliker — och blef kateket. Och redan följande jul räknade församlingarna i det främmande landet mer än 100 kristne.

Under den fortsatta framgången måste man vara betänkt på att få skicklige infödde präster, och vid julen 1733 gjordes — under stort jubel af missionsvännerna i Europa — början härtill genom att prästviga Aron, som ock intill sin död utförde ett troget och väl-signelserikt arbete. Dock hann man icke så långt på denna väg, som man strax hade hoppats; det var endast helt få infödde, som man efter hand vågade prästviga, och rätt ofta blef man bittert besviken. Till och med Radjanaiken, som sedermera blef öfverkateket i Tandjur, hemföll slutligen åt dryckenskap, pariaskastens skötesynd, och satte sig i skuld öfverallt. Men själfva missionsarbetet gick jämnt och välsignadt framåt, om ock missionärerna ofta måtte klaga öfver församlingens ingalunda ideella tillstånd; år 1744 räknade missionsförsamlingen i Trankebar 1,640 och i landtdistrikten 2,830 själar.

Här kan det icke komma i fråga att dröja vid alla de särskilde, tid efter annan anländande missionärerna. De fleste af dem voro goda och skickliga krafter, men åtskillige dukade under för klimatet. Märkligt är, att bland alla dem finnas blott helt få danskar; den mest bekante bland dem var Maderup (i Indien ifrån 1741 intill sin död 1776). Visserligen egde Danmark blott ringa krafter till sitt förfogande, men tillräckligt många bevis finnas för att man i Halle — hvarest efter Aug. H. Franckes död 1727 hans son Gottlieb Auoust Francke († 1769) i en lång följd af år med stor kärlek och kraft bar missionens andliga börda — helst ville slippa danske missionsarbetare. Och under dåvarande förhållanden stod man sig i det hela taget bäst med att låta Halle råda.

Äfven det engelska »Sällskapet för kristlig kunskap», hvilket genom den danska missionen sporrats till att gripa verket an i Madras m. fi. ställen, sökte under sin nitiske sekreterare Ziegenhagen missionärer från Halle. Vi vilja här omnämna blott svensken Joh. Zak. Kjer-nander, som 1739 anställdes af engelsmännen i Cuddalur. År 1758 flyttade han till Calcutta och dog där i stor fattigdom 1799 (efter att förut hafva varit rik genom giftermål).- 79 -

En särskild plats intager den af alla högt värderade och älskade Johann Philipp Fabricius (f. 1711), son af en amtman i Hessen. Han kom till Trankebar 1741, men blef redan 1742 efter Schultzes hemresa dennes efterträdare i Madras. I motsats till honom samarbetade han väl med de öfrige och har inlagt en beståndande förtjänst genom sin med utomordentligt språksinne och stor omsorg genomförda tamuliska bibelöfversättning. I Indien rådde då det vildaste krig mellan engelsmän och fransmän, holländare och infödde furstar — endast Trankebar kunde under dansk flagga glädja sig åt fredligt lugn. Fabricius och hans församling led outsägligt däraf, men han höll troget ut till sin död, 1791.

Christian Friederich Schwartz.

Det förnämsta af alla Herrens vittnen inom den dansk-halleska missionen, kanske bland lutherska kyrkans samtlige missionärer, i själfva det stora missionslandet Indien knappast öfverglänst af någon, är C. F. Schwartz, hvars välsignelserika verksamhet skaffade missionen dess största utbredning.

I Sonnenburg, Schultzes födelsestad — fordom Johanniterordens hufvudsäte — föddes den 22 oktober 1726 Christian (ursprungligen döpt Christoph) Friederich Schwartz, son af en välmående bagare. Hans fromma moder dog, då han var fem år gammal, men hon hade tidigt genom bön invigt honom till Herrens tjänst och tog på sin dödsbädd det löftet, att man icke skulle hindra gossen från att blifva präst. Sina första djupare religiösa intryck fick han redan vid sju års ålder, då en troende lärare för honom öppnade bönens värld. Men trots mången allvarlig dragning under skoltiden skänkte han dock ännu icke Gud sitt hjärta, hvarför han sedermera klagar: »Det är nästan otroligt, att man trots så många väckelser kan förblifva i synden». Som student kom han till Halle, intog sina måltider å barnhuset (det hade nämligen ekonomiskt gått tillbaka för hans fader) och blef af en troende kamrat dragen in i den utveckling, som under bön och forskning, själsstrider och ångestfulla nätter slutade med att han fann sin Frälsare och skänkte sitt hjärta åt honom.

Sin första predikan höll han om Petri fiskafänge, en bibeltext, som erhöll stor betydelse för hans lif. Tillfälligtvis fick han nu arbete med att hjälpa den från Indien hemkomne Schultze med tryckningen af hans tamuliska bibel. Det tyckes nästan, som om detta - 79 -

En särskild plats intager den af alla högt värderade och älskade Johann Philipp Fabricius (f. 1711), son af en amtman i Hessen. Han kom till Trankebar 1741, men blef redan 1742 efter Schultzes hemresa dennes efterträdare i Madras. I motsats till honom samarbetade han väl med de öfrige och har inlagt en beståndande förtjänst genom sin med utomordentligt språksinne och stor omsorg genomförda tamuliska bibelöfversättning. I Indien rådde då det vildaste krig mellan engelsmän och fransmän, holländare och infödde furstar — endast Trankebar kunde under dansk flagga glädja sig

åt fredligt lugn. Fabricius och hans församling led outsägligt däraf, men han höll troget ut till sin död, 1791.

Christian Friederich Schwartz.

Det förnämsta af alla Herrens vittnen inom den dansk-halleska missionen, kanske bland lutherska kyrkans samtlige missionärer, i självfva det stora missionslandet Indien knappast öfverglänst af någon, är C. F. Schwartz, hvars välsignelserika verksamhet skaffade missionen dess största utbredning.

I Sonnenburg, Schultzes födelsestad — fordom Johanniterordens hufvudsäte — föddes den 22 oktober 1726 Christian (ursprungligen döpt Christoph) Friederich Schwartz, son af en välmående bagare. Hans fromma moder dog, då han var fem år gammal, men hon hade tidigt genom bön invigt honom till Herrens tjänst och tog på sin dödsbädd det löftet, att man icke skulle hindra gossen från att blifva präst. Sina första djupare religiösa intryck fick han redan vid sju års ålder, då en troende lärare för honom öppnade bönens värld. Men trots mången allvarlig dragning under skoltiden skänkte han dock ännu icke Gud sitt hjärta, hvarför han sedermera klagar: »Det är nästan otroligt, att man trots så många väckelser kan förblifva i synden». Som student kom han till Halle, intog sina måltider å barnhuset (det hade nämligen ekonomiskt gått tillbaka för hans fader) och blef af en troende kamrat dragen in i den utveckling, som under bön och forskning, själsstrider och ångestfulla nätter slutade med att han fann sin Frälsare och skänkte sitt hjärta åt honom.

Sin första predikan höll han om Petri fiskafänge, en bibeltext, som erhöll stor betydelse för hans lif. Tillfälligtvis fick han nu arbete med att hjälpa den från Indien hemkomne Schultze med tryckningen af hans tamuliska bibel. Det tyckes nästan, som om detta- 80 -

stora bibelarbete, som aldrig blef fullt afslutadt, hade skett endast för att Herren på sina dolda vägar skulle bereda sitt stora vittne. Då Schwartz sålunda allaredan höll på att blifva hemmastadd i tamuliskan, låg det nära till hands för Francke att uppmana honom att resa ut till Indien (mars 1749). Schwartz, som samtidigt erhöll anbud om ett pastorat i hemlandet, kämpade i bönen och slutade med att säga nej, men råkade emellertid därigenom i stor själanöd, och då kallelse kom för andra gången, vardt han strax frimodig och redobogen. Hans fader gaf honom efter tre dagars betänketid sin välsignelse med de orden: »Glöm din faders hus!» hvilket Schwartz dock icke följde i bokstaflig mening. Med trofast kärlek fortfor han att skrifva hem och sände ofta af sin ringa lön penningar till fader och efter dennes död till styfmor och syskon.

Jämte tvänne andre unge vänner sändes han till Köpenhamn. Nitiske i anden, drefvo de mission till och med under diligensresan på Sjælland. De rönte ett hjärtligt mottagande af grefve Holstein och andre missionsvänner och blefvo prästvigde af Sjællands biskop, Harboe, den 17 september 1749, vid hvilket tillfälle Schwartz predikade (liksom förut Ziegenbalg) öfver Apg. 26: 17. Genom Tyskland begåfvo de sig därpå till London, hvarest de stannade i sex veckor. Schwartz klagar bittert öfver världsligheten och sedefördärfvet inom det engelska prästerskapet. Till och med hos styresmännen för »Sällskapet till kristendomens främjande» fann han mestadels död och likgiltighet. På sjöresan blef Schwartz allvarligt sjuk, men återställdes till hälsan genom en väns bön, och den 17 juli 1750 nådde de fram till Indien.

I Schwartz' nästan femtioåriga missionsarbete under Indiens sol — utan att någonsin besöka hemlandet — kunna tydligt nog åtskiljas tre skeden: hans verksamhet i Trankebar 1750 — 62, i Trichinopoly 1762-72 och i Tandjur 1772-98.

I Trankebar blef han mottagen med glädje af de fem därvarande missionärerna och blef å sin sida dem till mycken välsignelse genom sitt kärleksfulla sinne och sin brinnande tro. Under de första fem åren egnade han sig — allt under det att han arbetade i skolorna — hufvudsakligen åt ett grundligt studium af språket, den in diska litteraturen, gudaläran m. m., hvari han uppnådde en sådan insikt, att han blef alla de senare kommande missionärernas lärare och stöd. Allaredan i november 1750 höll han sin första predikan på tamuliska språket, och sedan hans studieår voro till ända, bragte han såsom en rättskaffens missionär nytt lif i den utåtgående evangelie-- 81 -

förkunnelsen, som alltför mycket var beroende af opålitlige kateketer. Han fick särskildt på sin lott uppsikten öfver landtkretsarna och hade helst strax vågat sig ut i mera aflägsna hednaland. Af olika anledningar besökte han Cuddalur och Madras, vandrade till fots till Negapatam och seglade därifrån till Ceylon, hvarest lutheranerna — omgifne af den sorgliga holländska »missionen» — hade bedt om en missionärs besök. I Colombo blef han dödssjuk, men fann kärleksfull hjälp och blef själf till stor välsignelse.

Seringam.

I Tandjur fanns en liten styrka europeiske soldater under befäl af en tysk kapten, Berg. Denne bad — med radjans tillåtelse — om en missionär för att de skulle kunna begå nattvarden, och sålunda öppnades på glänt den länge tillslutna dörren. Schwartz besökte ett par gånger Tandjur och erhöll där uppmaning af en engelsk major att komma till

Trichinopoly (»den trehöfdades stad»), en väldig stad med en half million inbyggare, den muhamedanske nabobens residens, berömd för sina kolossala och praktfulla tempel (i synnerhet på den heliga ön Seringam), medelpunkt för Sydindiens hedniska religionskult och årligen besökt af otaliga pilgrimsskaror. Alldeles emot sina planer kvarhölls Schwartz länge i denna stad, alldenstund en engelsk officer på egen bekostnad lät uppföra ett kapell åt honom, och det slutade med att han 1762 bosatte sig på denna plats, hvarest han — under stor kroppslig svaghet — erhöll en vidsträckt själf-

ständig verksamhet. Efter åtskilliga underhandlingar trädde han här helt och hållet i tjänst hos det engelska »Sällskapet för främjande af kristlig kunskap», dock så, att han bibehöll förbindelsen med vännerna i Trankebar och fortfarande erkändes som luthersk missionär.

Hvarje söndag höll Schwartz tre gudstjänster, på tamuliska, engelska och portugisiska, ja, en tid också en fjärde på tyska; och för att kunna vittna äfven inför muhamedaner och brahminer vinnlade han sig därjämte om persiska och hindustanska språken. Han lefde i yttersta enkelhet. 1 hans rum fanns knappast plats till annat än hans säng, hans dagliga spis utgjordes af ris enligt landets sed samt litet grönsaker; ett stycke svart bomullstyg var hans enda kläder. För sin missionsgärnings skull förblef han ogift — oaktadt man en gång till och med hade sändt en hustru till honom i Trankebar! — men han var en stor barnvän. Hednabarnen skockade sig kring honom på gatorna, föräldralösa barn tog han till sig och uppfostrade dem, och ännu vid 70 års ålder var det honom en lust och glädje att fyra timmar dagligen undervisa i sina skolor.

Hans förunderligt rena, anspråkslösa och dock manliga personlighet gjorde intryck på både höge och låge. Åtskillige högt uppsatte engelsmän mottogo genom honom de djupaste andliga intryck, så att de blefvo föregångsmän inom den krets af troende engelsmän, som under tidernas lopp i allt större antal hafva verkat till välsignelse för Indien. Midt under hedningarnes afgudafester uppträdde han och vittnade om sin tro. Och bland de råe engelske soldaterna, som han en tid åtföljde i egenskap af fältpräst, framkallade han en allvarlig väckelse, så att de slöto kring honom en kristlig förening med dagliga bönstunder. »Något sådant har ännu icke varit skådadt i Indien», sade en af missionärerna i Trankebar, som besökte honom; »det tillgick riktigt himmelskt.» Och bland sina infödde kristne satt han som en patriark och afdömde alla tvister. Med sin stora kärlek hyste han öfverseende med deras fel och brister och trodde fast på ordets makt och nybörjarnes framsteg. »Vi skola vara Herrens vittnen, icke omvändare», yttrade han.

Under sin vistelse i Trichinopoly gjorde Schwartz ganska ofta missionsresor till Tandjur, och år 1769 lät konung Tuljasji tillkalla honom, hvarvid Schwartz fick tillfälle att utförligt vittna om Herren. Radjan tyckte bra om honom, kallade honom sin »padre» (fader) och önskade, att han ville stanna i Tandjur. Efter ett svårt krigs härjningar kom därför Schwartz 1772 mycket ofta till Tandjur för att samla och återuppbygga den skingrade församlingen. Den besegrade- 83 -

radjan besökte han i fängelset; under rådande svår dyrtid måste han bespisa alla de hungrande, och då han 1778 fick en annan missionär anställd i Trichinopoly, stannade han slutligen helt och hållet i Tan-djur, där han utvecklade sin största verksamhet, och småningom, erkänd af alla, stod han som biskop öfver hela den evangeliska missionen i södra Indien.

År 1778 kallades han till Palamkotta, långt söderut, där han — på resan genom Dekans sköna bergstrakter — fick nåden att se de första fröna gro i de nejder, hvarest evangeliet sedermera skulle vinna sina största segrar. Ur sitt hjärtas djup sände han bönesuckar upp till Herren, att han måtte sända arbetare till den stora skörden. Hemkommen därifrån, erhöll han af engelsmännen i uppdrag ett viktigt sändeskap till den mäktige Hyder Ali i Mysore, ty hvarken kristne eller hedningar hyste förtroende till någon annans obesticklighet. Schwartz, som eljest hade stor motvilja mot att blanda sig i politiska förhållanden, åtog sig detta värf, för att stifta fred. Om han än icke lyckades härutinnan, så gjorde han dock ett sådant intryck på den muhamedanske själfhärskaren, att denne gaf honom tillåtelse att predika i hufvudstaden, ja, bad honom stanna kvar i Seringapatam och lofvade att bygga ett kapell åt honom. Och då Schwartz icke kunde mottaga detta anbud, utfärdades en befallning att »låta den ärevördige fadern draga oförkränkt omkring öfverallt och visa honom aktning och vänlighet, ty han är en helig man» — ett lejdebref, i följd af hvilket Schwartz under det därpå följande förhärjande kriget, då Hyder Alis härar framträngde öfverallt, kunde allestädes i landet frimodigt färdas med fridens evangelium och kärlekens tröst. Och inom vida kretsar blef det allmänt ordspråk: »Den, fader Schwartz välsignar, varder välsignad; den, han förbannar, varder förbannad.»

Under Tandjurs belägring ville bönderna på grund af mellan-handlarnes bedrägeri ej längre sälja ris, så att hela staden var nära att lida hungersnöd. Men då Schwartz gick i borgen för betalningen, strömmade lifsmedlen till. Och sedermera, då landet var nästan alldeles förhärjadt efter kriget, och 65,000 invånare stodo i begrepp att utvandra, visste regeringen ånyo

intet annat råd än att ställa Schwartz — »konungaprästen», såsom han kallades — i spetsen för en kommitté, som verkligen äfven lyckades ordna de ekonomiska förhållandena och kvarhålla folket inom landet. I sin egenskap af rådgifvare för landets styrelse verkade han för folkskolors införande — ett första frö till det senare engelska skolväsendet i Indien.- 84 -

Schwartz kallades år 1787 till radjan Tuljasjis dödsbädd. Trots dennes ofta ådagalagda dragning till kristendomen hade det aldrig lyckats honom att bryta syndens bojor, men döende lade han sin tioårige arfvinge Serfodsjis hand i Schwartz' med de orden: »Det är icke min, utan din son». Efter honom förekom ej heller »sutti» (d. v. s. änkans brännande å makens bål). Schwartz ville dock icke

öfvertaga det tilltänkta förmynderskapet för sonen, utan, då den aflidne konungens bror, Rama Svami, påtagligen ärnade rycka till sig makten och kastade sin myndling i fängelse och hotade hans lif, så bragte Schwartz Serfodsji i säkerhet i Madras och blef sedermera, då Rama Svami blifvit afsatt af engelsmännen, den unge radjans vän och stöd.

Schwartz' äldre dagar förmörkades genom missionskärlekens sorgliga tillbakagång i hemlandet. Rationalismen framträngde både i Tyskland och i Danmark, och dess kyliga anda märktes både i missionens ledning och bland några af de nye missionärerna. Dock egde Schwartz ännu trogne, nitiske vänner, och det arbetades med allvar och kraft- 85 -

för Guds rike. Man beräknar, att antalet döpte, som då voro spridde ganska vidt omkring i tamulernas land, uppgick till inemot 30,000.

Ännu under 1797 var Schwartz tillräckligt kry att kunna resa omkring och predika, men i slutet af året blef han allvarsamt sjuk. Han tog ett rörande farväl af Serfodsji. Dock lefde han ända till februari följande år. Flere missionärer och infödde medhjälpare om-gåfvo honom ständigt, och hans dödsbädd blef för dem rik på andlig tröst och förmaning. »Halsen alla bröderna,» sade han till Ge-ricke, i uppenbart syfte att ännu i dödens stund varna mot rationalismen, »och sägen dem, att de alltid böra se på hufvudsaken». Den 13 februari 1798 blef hans sista dag. Han ville nu gärna komma hem till Kristus. »Hade det behagat Honom att längre uppehålla mig,» sade han, »så hade det varit mig kärt; jag hade då kunnat säga ännu ett ord till de sjuke och fattige. Men ske Hans vilje! Han mottage mig i sin nåd! I dina händer befaller jag min ande, Du har förlossat mig, Du trofaste Gud!» De tamuliske medhjälparne sjöngo sista versen af psalmen: »Ditt hufvud, Jesu! böjes, Ditt verk fullbordadt är» — han stämde själf in i sången och dog sålunda i deras trogna armar. Folket grät och klagade rundtomkring i byarna natten i ända, och saknaden kändes djupt i vida. kretsar i Indien. Serfodsji följde honom till grafven och uppreste i den ännu kvarstående kyrkan i Tandjur åt honom ett marmormonument med en afbildning af hans eget sista möte med Schwartz samt försedt med en rörande inskrift af konungen själf. Äfven det engelska handelskompaniet satte honom ett minnesmärke i kyrkan i Madras. Schwartz efterlämnade en betydlig förmögenhet (omkr. 180,000 kr.); han brukade icke på långt när använda sin lön, och på grund af sina många offentliga värf fick han — trots all vägran — mottaga många stora hedersgåfvor. Redan i lefvande lif öfverlämnade han emellertid sin egendom åt tvänne vänner i Trankebar att vårdas till bästa för missionen, och i sitt testamente skänkte han en liten summa åt sina släktingar, men hela den stora, hufvudsakliga delen af förmögenheten tillföll missionen (för hvars fortsatta bestånd han säkerligen hyste sina farhågor) samt de fattige.

Slutet på den dansk-halleska missionen.

Den mest betydande missionär under 1700-talets senare hälft näst efter Schwartz var Christian Wilhelm Gericke, Schwartz' Melanchton, som man kallat honom. Född i Pommern 1742, kom han - 85 -

för Guds rike. Man beräknar, att antalet döpte, som då voro spridde ganska vidt omkring i tamulernas land, uppgick till inemot 30,000.

Ännu under 1797 var Schwartz tillräckligt kry att kunna resa omkring och predika, men i slutet af året blef han allvarsamt sjuk. Han tog ett rörande farväl af Serfodsji. Dock lefde han ända till februari följande år. Flere missionärer och infödde medhjälpare om-gåfvo honom ständigt, och hans dödsbädd blef för dem rik på andlig tröst och förmaning. »Halsen alla bröderna,» sade han till Ge-ricke, i uppenbart syfte att ännu i dödens stund varna mot rationalismen, »och sägen dem, att de alltid böra se på hufvudsaken». Den 13 februari 1798 blef hans sista dag. Han ville nu gärna komma hem till Kristus. »Hade det behagat Honom att längre uppehålla mig,» sade han, »så hade det varit mig kärt; jag hade då kunnat säga ännu ett ord till de sjuke och fattige. Men ske Hans vilje! Han mottage mig i sin nåd! I dina händer befaller jag min ande, Du har förlossat mig, Du trofaste Gud!» De tamuliske medhjälparne sjöngo sista versen af psalmen: »Ditt hufvud, Jesu!

böjes, Ditt verk fullbordadt är» — han stämde själf in i sången och dog sålunda i deras trogna armar. Folket grät och klagade rundtomkring i byarna natten i ända, och saknaden kändes djupt i vida. kretsar i Indien. Serfodsji följde honom till grafven och uppreste i den ännu kvarstående kyrkan i Tandjur åt honom ett marmormonument med en afbildning af hans eget sista möte med Schwartz samt försedt med en rörande inskrift af konungen själf. Äfven det engelska handelskompaniet satte honom ett minnesmärke i kyrkan i Madras. Schwartz efterlämnade en betydlig förmögenhet (omkr. 180,000 kr.); han brukade icke på långt när använda sin lön, och på grund af sina många offentliga värf fick han — trots all vägran — mottaga många stora hedersgåfvor. Redan i lefvande lif öfverlämnade han emellertid sin egendom åt tvänne vänner i Trankebar att vårdas till bästa för missionen, och i sitt testamente skänkte han en liten summa åt sina släktingar, men hela den stora, hufvudsakliga delen af förmögenheten tillföll missionen (för hvars fortsatta bestånd han säkerligen hyste sina farhågor) samt de fattige.

Slutet på den dansk-halleska missionen.

Den mest betydande missionär under 1700-talets senare hälft näst efter Schwartz var Christian Wilhelm Gericke, Schwartz' Melanchton, som man kallat honom. Född i Pommern 1742, kom han- 86 -

— efter en i sitt slag exempellöst långvarig och farlig resa på 14 månader — år 1767 till Indien, där skeppsbesättningen, som till att börja med blott hånat honom, bekände, att endast hans bön hade räddat fartyget från säker undergång. Efter ett långvarigt och troget arbete i Cuddalur, hvaraf frukterna sorgligt nog sköflades genom det fasansfulla kriget, verkade han en tid i Negapatam och flyttade därpå till Madras, där han öfvertog Fabricii gärning och kom i nära beröring med Schwartz. Efter dennes död blef han Serfodsjis förmyndare.

Denne älsklige bönens man, som i så många år arbetade outtröttligt med ständig förhoppning, under stora vedermödor, fick omsider i sin lefnads afton den nåden att upplefva den i sitt slag alle-nastående väckelsen i södra Indien. Från Palamkotta, som Schwartz hade besökt och sedan troget försett med nitiske kateketer (bl. a. Sattianadan), hade rörelsen börjat breda sig inom hela Tinevelli-om-rådet och längre norrut. Den unge, af nit glödande missionären D. Jänicke (yngre bror till den bekante J. i Berlin, f. 1759, † 1800) hade också verkat här en kort tid. Men då Gericke nu år 1802 drog predikande från ort till ort söderut, blef tilloppet allt större och större, och slutligen liknade hans resa ett riktigt triumftåg. Ej sällan drog hela byn honom till mötes. Mångenstädes hade befolkningen på förhand »rensat» sina afgudatempel och inrättat dem till kristen gudstjänst, och på ett ställe hade invånarne på egen hand byggt en kyrka »för att blifva döpte i densamma». Gudstjänsterna varade många timmar, enär vanligtvis flere hundra skulle döpas (en enda dag ända till 452). På samma dag predikade och döpte han på ett ställe kl. 8 f. m. —2 e. m. och på ett annat ställe kl. 7 e. m.—12 på natten. Katekumenernas antal sprang på kort tid upp till 3,000, och de allra fleste förblefvo trogne under den förföljelse, som snart därpå utbröt mot dem.

Det var en exempellös händelse i den gamla tatnulmissionen : en härligt strålande aftonrodnad efter en välsignad arbetsdag. Och den skörd, som då inbergades, har ju återigen gifvit utsäde för kommande tider. Det var just i samma trakter Rhenius på 1820-talet döpte inemot 10,000 hedningar, och efter upprepade nådens tider är ännu den dag i dag Tinevelli den mest blomstrande delen af Indiens vidsträckta missionsfält.

Gericke dog 1803 i Madras, följd till grafven af 5,000 personer. Men allaredan före det nya århundradets gryning märkes på mångahanda sätt tillbakagången. Missionskärlekens låga i hemlandet släcktes ut af rationalismens kalla fläkt, och i och med detsamma till-- 87 -

stoppades själfva källan. Redan G. A. Franckes efterträdare som missionsledare i Halle, G. C. Knapp, söker förgäfves att göra de förut så efterlängtade missionsberättelserna »intressantare» för den förändrade tidsandan. Det blir allt svårare och svårare att ens finna missionärer att utsända. Och hurudana voro de, som kunde fås? År 1796 skrifver missionär John där fjärran ifrån: »Missionens framtid står och faller med nye hjälpare . . . Men kan man ej längre få till missionär någon ärlig man, som älskar Gud och bröderna, så låt oss hellre dö ut, än att vi få ulfvar, som ännu vida hastigare fördärfva hjorden!»

Bristen på kandidater medförde, att man enligt missionärernas önskningar år 1803 utsände som »missionskateket» en ostuderad man, en handtverkare vid namn Schreyvogel. Dock blef han 1813 prästvigd därute för att biträda den siste missionären Cämmerer, som nu var ensam i Trankebar. Men därvid förblef det.

Jämte den andliga tillbakagången måste äfven de politiska omhvälfningarna i Europa utöfva sitt inflytande. Tyskland härjades af krig och kufvades af Napoleons starka hand, och Danmarks förbund med Frankrike vållade, att Trankebar

1808 blef besatt af engelsmännen. Under de följande krigsåren kunde inga penningmedel sändas till missionen, som upprätthölls endast genom gåfvor från engelsmännen. I följd af penningbrist, som fortfor också efter freden, måste flera skolor stängas, och alla landtförsamlingarna öfverlåtas åt den engelska missionen i Tandjur.

Förhållandet till engelsmännen var emellertid icke mera alldeles sådant som under förra århundradet, då »Sällskapet för främjande af kristlig kunskap » hade låtit de lutherske missionärerna arbeta efter sin kyrkas åsikter. Under 1800-talet började den engelska episkopalkyr-kan försöka att gifva missionsarbetet en prägel af dess egen anda och yttre former. Och samtidigt härmed hade de lutherske missionärerna förlorat sinnet för sin egen kyrkas andliga grundkaraktär, hvarjämte de — under det aftagande missionsintresset inom deras moderkyrkor — naturligtvis måste söka stöd hos den i framgång varande engelska missionen. Då därför 1825 »Sällskapet för främjande af kristlig kunskap» öfverlät hela sitt arbete i Indien åt »Sällskapet för evangeliets utbredande», så genomförde detta utan vidare den anordningen, att alla från England understödda missionsstationer (Madras, Tandjur, Tine-velli m. fi.) jämte dithörande församlingar (omkr. 20,000 själar) och missionärer ställdes under den engelska kyrkan.- 88 -

Vid samma tid gick missionen i Trankebar själf sin upplösning till mötes. År 1824 väckte den danska kolonialstyrelsen förslag att upphäfva missionen och behålla endast skolorna, och 1825 blef missionsämbetet förenadt med befattningen som präst vid Zionskyrkan. Namnet »missionär» bibehöll man, men af missionsgärningen återstod blott föga. År 1837 dog den siste missionären från Halle, Cämmerer. Danmark sålde 1845 sina ostindiska besittningar till England; dock kvarstannade den siste danske prästen, H. Knudsen, i Trankebar till år 1847, då missionen öfverläts åt det evangelisk-lutherska missionssällskapet i Leipzig, i följd hvaraf lutherska kyrkan, väckt till nytt lif genom rörelsen på 1800-talet, fick återupptaga arbetet på denna gamla historiska mark och samla några återstoder af föregående århundrades stora verk.

D. Herrnhutarnes mission.

Zinzendorf och hans lilla missionsförsamling.

Vi öfvergå till en ny telning af evangelisk mission under 1700-talet, den betydelsefullaste af dem alla. Indianmissionen är en verklig evangelisk mission, men buren upp väsentligen blott af några enskilda personer, hvarför ock dess spår äro spridda och utplånas igen. Den danska missionen upprätthålles genom en begynnande församlingsrörelse, och om blott denna icke ånyo afstannat, skulle den säkerligen hafva blifvit den verkliga början till en allmän evangelisk mission. Vid herrnhutarnes mission stå vi inför en så lifskraftig planta, att den fortfarit att bära frukt och därför vuxit in såsom ett betydelsefullt led i det 19:de århundradets missionsarbete. Herrnhut utgör genom sin mission ett under i världshistorien, och den lilla »brödra-församlingen» står ännu i denna dag som det förnämsta exemplet på en verklig missionsförsamling och på den underbara välsignelse, som Herren skänker ett samhälle, som i sanning vill »hålla hans bud».

Grefve Nikolaus Ludwig von Zinzendorf föddes i Dresden den 26 maj 1700. Hans farfar var en österrikisk adelsman, som af samvetsskäl lämnat sitt fosterland. Spener stod fadder åt gossen, som, uppfostrad i sin fromma farmors hem, lärde sig alltifrån sin första - 88 -

Vid samma tid gick missionen i Trankebar själf sin upplösning till mötes. År 1824 väckte den danska kolonialstyrelsen förslag att upphäfva missionen och behålla endast skolorna, och 1825 blef missionsämbetet förenadt med befattningen som präst vid Zionskyrkan. Namnet »missionär» bibehöll man, men af missionsgärningen återstod blott föga. År 1837 dog den siste missionären från Halle, Cämmerer. Danmark sålde 1845 sina ostindiska besittningar till England; dock kvarstannade den siste danske prästen, H. Knudsen, i Trankebar till år 1847, då missionen öfverläts åt det evangelisk-lutherska missionssällskapet i Leipzig, i följd hvaraf lutherska kyrkan, väckt till nytt lif genom rörelsen på 1800-talet, fick återupptaga arbetet på denna gamla historiska mark och samla några återstoder af föregående århundrades stora verk.

D. Herrnhutarnes mission.

Zinzendorf och hans lilla missionsförsamling.

Vi öfvergå till en ny telning af evangelisk mission under 1700-talet, den betydelsefullaste af dem alla. Indianmissionen är en verklig evangelisk mission, men buren upp väsentligen blott af några enskilda personer, hvarför ock dess spår äro spridda och utplånas igen. Den danska missionen upprätthålles genom en begynnande församlingsrörelse, och om blott denna icke ånyo afstannat, skulle den säkerligen hafva blifvit den verkliga början till en allmän evangelisk mission. Vid herrnhutarnes mission stå vi inför en så lifskraftig planta, att den fortfarit att bära frukt och därför vuxit in såsom ett betydelsefullt led i det 19:de århundradets missionsarbete. Herrnhut utgör genom sin mission ett under i världshistorien, och den lilla »brödra-församlingen» står ännu i denna dag som det förnämsta exemplet på en verklig missionsförsamling

och på den underbara välsignelse, som Herren skänker ett samhälle, som i sanning vill »hålla hans bud».

Grefve Nikolaus Ludwig von Zinzendorf föddes i Dresden den 26 maj 1700. Hans farfar var en österrikisk adelsman, som af samvetsskäl lämnat sitt fosterland. Spener stod fadder åt gossen, som, uppfostrad i sin fromma farmors hem, lärde sig alltifrån sin första- 89 -

barndom att lefva i ett innerligt hjärteförhållande till Herren. Fyra år gammal, slöt den tidigt utvecklade gossen ett personligt förbund med Jesus. Sedermera gick han i skola hos Francke i Halle just under de år, då missionslifvet började vakna. Han såg Ziegenbalg 1714 och rönte däraf djupa intryck. Och sålunda utvecklade sig redan tidigt hos honom den tredubbla kärleken: till Jesus —» jag eger blott en passion, och det är Han, Han ensam!» — till bröderna, på grund hvaraf han allaredan vid femton års ålder stiftade

zinzendorf.

en »senapskornsorden» för att i hela världen samla dem, som älskade Jesus, och till de vilsefarne syndarne, angående hvilkas frälsning han vid samma tid med en vän ingick ett förbund »för omvändelse af hedningar och sådana, som eljest ingen ville bry sig om».

Och liksom om allt härvidlag skulle ordnas för den bästa möjliga början, beredde Herren Zinzendorf först och främst i andlig mening ett hem inom en lokalförsamling, ty ett samfund af troende, spridde omkring i alla land, erbjuder ännu icke någon naturlig och bärande kraft i Guds rike; därefter förlänade Han honom inom denna församling de yppersta redskap, och slutligen upplät Han själf dörrarna till ett missionsarbete.- 90 -

Under det att grefven befann sig på bröllopsresa, kom 1722 en skara flyktingar till hans gods. De voro »mähriske bröder», d. v. s. efterkommande af hussiterna, evangeliske kristne före Luther, hvilka i många generationer lidit förföljelse och förtryck af katolicismen. Nu hade de väckts till nytt andligt lif genom timmermannen Christian David, under hvars anförande de flydde undan förföljelserna i Österrike. De fingo tillåtelse att bygga på Hutberget, Zin-zendorf blef deras ledare, och Herrnhut (»1 Herrens beskydd», såsom de kallade sitt nya hem) blef medelpunkten i hans samling af själar, bland hvilka lefdes ett visserligen något svärmiskt, men skönt och rikt tros- och kärlekslif, som spred sitt sken vida omkring.

Och desse mähriske bröder — ett förnöjsamt och duktigt släkte, genom utvandring förut ryckte ur sin naturliga jordmån, vande vid förföljelse, härdade i lidanden och nu väckte till en ny, brinnande nitälskan för Guds rike — voro därjämte ett ämne att bilda missionärer af, sådana som den evangeliska kyrkan aldrig förut egt. Hittills hade en och annan missionär med besvär utsökts bland kyrkans prästämnen (teologerna); men här stod en hel församling af enkla, obildade människor med trosfrimodighet och vittnesstyrka redo att gå dit, där Herren behöfde dem.

Därför kom missionsbudet till dem, redan innan dörrarna upplåtits. Den 10 februari 1728 hölls en märklig bönedag i Herrnhut. Guds ande var mäktig i församlingen, och man kände sig manad att »våga någonting stort i Herrens namn». Då talade Zinzendorf om fjärran land: Turkiet, negrernas hemland, Grönland m. m. Och då bröderna menade, att det vore omöjligt att komma så långt bort, svarade Zinzendorf: »Herren kan och vill gifva nåd och kraft därtill» och deras hjärtan grepos så mäktigt, att 26 ogifte bröder kommo öfverens om att tillsammans förbereda sig till Herrens gärning.

Snart upplät Herren själf dörrarna. År 1731 kom Zinzendorf i sällskap med tre »bröder».till Köpenhamn för att bevista Kristian VI:s kröning, sedan han förut flera gånger afböjt konungens inbjudning. Vid hofvet träffade de en döpt neger vid namn Anton, som tjänte hos en dansk hofman, och deras vittnesbörd om frälsning öppnade hans hjärta. Han berättade nämligen för en af dem, David Nitzschmann, om negerslafvarnes eländiga tillvaro och bekände, huru han själf ofta suttit på stranden af S:t Thomas och längtat efter en uppenbarelse från himmelen. Zinzendorf fick veta allt detta. Därjämte sammanträffade han med tvänne unge grönländare, som blifvit döpte af Egede, och då han försporde, att danska regeringen stode i- 91 -

begrepp att uppgifva hela Grönlandsmissionen, bröt hans missionskärlek ut i ljus låga, och han fattade den föresatsen att själf fortsätta arbetet där uppe på Grönland. Då han kom hem, berättade han allt detta för brödraförsamlingen. Negern Anton kom äfven till Herrnhut, och snart erbjödo sig de förste fyra att afgå till Västindien, om de så själfve skulle blifva slafvar tillsammans med negrerna, samt till Grönland. Under ännu ett års tid blefvo tankarna profvade inför Herrens ansikte. Men då genom lottkastning, hvilket som bekant städse användes i Herrnhut, det svaret gafs om en af dem: »Låt pilten fara; Herren är med honom», blefvo under handpåläggning och bön af församlingens äldste de första trosvittnena utsända, nämligen Dober och Nitzschmann i augusti 1732 till S:t Thomas, de bägge kusinerna Matthias och Christian

Stach med Christian David själf som ledare i januari 1733 till Grönland — åt båda hållen alltså genom den dörr, som Herren upplåtit i Köpenhamn.

Fortsättningen visade, att den lilla församlingen icke hade börjat för ifrigt. Talrikt följde bröderna efter sina förste utskickade, och under loppet af ganska kort tid började man från Herrnhut drifva mission i de mest olika delar af världen. Man hade i sanning öppnat för de lefvande vattuströmmarna, och den lilla fattiga brödraförsamlingen i Herrnhut tog midt under den öfriga kristenhetens sömn och liknöjdhet sikte på missionens stora mål i världen, framdrifven af kärlek till Jesus och buren under alla svårigheter och lidanden af tron allena på hans ord: »Se, jag är med eder alla dagar intill världens ände».

Herrnhutarne i Grönland.

De trenne »bröderna Matthias och Christian Stach samt Christian David kommo — utan annan utrustning än de kläder, i hvilka de gingo — först till Köpenhamn, där de allra fleste klentroget skakade på hufvudet åt deras plan. Men grefve von Pless förde dem till konungen själf, och denne blef så intagen af de enkle lekmännens trostyrka och nitälskan, att han gaf dem fri resa och en re-kommendationsskrifvelse till Egede, som under tiden fått tillåtelse att stanna kvar på Grönland. Flere förnäme gynnare skänkte dem respenningar och timmer (till husbyggnad), och efter en ganska god sjöresa blefvo de vänligt mottagne af Egede och byggde sin första station, Nya Herrnhut. - 91 -

begrepp att uppgifva hela Grönlandsmissionen, bröt hans missionskärlek ut i ljus låga, och han fattade den föresatsen att själf fortsätta arbetet där uppe på Grönland. Då han kom hem, berättade han allt detta för brödraförsamlingen. Negern Anton kom äfven till Herrnhut, och snart erbjödo sig de förste fyra att afgå till Västindien, om de så själfve skulle blifva slafvar tillsammans med negrerna, samt till Grönland. Under ännu ett års tid blefvo tankarna profvade inför Herrens ansikte. Men då genom lottkastning, hvilket som bekant städse användes i Herrnhut, det svaret gafs om en af dem: »Låt pilten fara; Herren är med honom», blefvo under handpåläggning och bön af församlingens äldste de första trosvittnena utsända, nämligen Dober och Nitzschmann i augusti 1732 till S:t Thomas, de bägge kusinerna Matthias och Christian Stach med Christian David själf som ledare i januari 1733 till Grönland — åt båda hållen alltså genom den dörr, som Herren upplåtit i Köpenhamn.

Fortsättningen visade, att den lilla församlingen icke hade börjat för ifrigt. Talrikt följde bröderna efter sina förste utskickade, och under loppet af ganska kort tid började man från Herrnhut drifva mission i de mest olika delar af världen. Man hade i sanning öppnat för de lefvande vattuströmmarna, och den lilla fattiga brödraförsamlingen i Herrnhut tog midt under den öfriga kristenhetens sömn och liknöjdhet sikte på missionens stora mål i världen, framdrifven af kärlek till Jesus och buren under alla svårigheter och lidanden af tron allena på hans ord: »Se, jag är med eder alla dagar intill världens ände».

Herrnhutarne i Grönland.

De trenne »bröderna Matthias och Christian Stach samt Christian David kommo — utan annan utrustning än de kläder, i hvilka de gingo — först till Köpenhamn, där de allra fleste klentroget skakade på hufvudet åt deras plan. Men grefve von Pless förde dem till konungen själf, och denne blef så intagen af de enkle lekmännens trostyrka och nitälskan, att han gaf dem fri resa och en re-kommendationsskrifvelse till Egede, som under tiden fått tillåtelse att stanna kvar på Grönland. Flere förnäme gynnare skänkte dem respenningar och timmer (till husbyggnad), och efter en ganska god sjöresa blefvo de vänligt mottagne af Egede och byggde sin första station, Nya Herrnhut.- 92 -

Tyvärr uppstod mellan Egede och bröderna en pinsam tvist, förd mestadels genom långa skrifvelser (oaktadt de bodde på knappast en half mils afstånd från hvarandra), och Christian Davids »otidiga omvändelseifver» — såsom herrnhutarnes historia säger — omöjliggjorde samarbete. Egede fortfor dock, så länge han vistades på Grönland, både att hjälpa dem med språket, som vållade de obildade bröderna stora svårigheter, och bispringa dem under sjukdom och annan nöd.

Christian David, som blott skulle sätta arbetet i gång, återvände 1735, sedan ett par andra bröder ditkommit. Men de första åren voro outsägligt svåra. Grönländarne tycktes alldeles hafva tillstoppat öronen; de hånade bröderna, stulo deras böcker och kastade slutligen sten på dem, sökte förstöra deras fartyg, ja, omringade en gång deras hus i akt och mening att mörda dem. Men bröderna voro ståndaktige i tron, och slutligen började det att ljusna för dem. Hos en enda hade de spårat en vaknande insikt, då år 1738 en skara från södra Grönland besökte Nya Herrnhut. Missionär Beck, som just höll på med att öfversätta evangeliet om Jesu lidande i Getsemane, uppläste detta för grönländarne och, själf starkt gripen, vittnade han om Frälsarens kärlek. Då utbrast en af dem, Kajarnak: »Hur var det? Säg mig det en gång till, ty jag vill

också gärna blifva salig!» Sådana ord hade bröderna aldrig förut fått höra på Grönland. Efter ett längre samtal drog skaran bort igen, men några veckor därefter kommo många af dem tillbaka, och Kajarnak infann sig allt oftare och oftare, till dess han — trots sina landsmäns både goda och onda ord — stannade i Nya Herrnhut. Och han vittnade inför sina närmaste, så att slutligen öfver ett tjugotal infödingar uppslogo sina bopålar hos bröderna, och Herrens verk kunde märkas på fleres helt och hållet förändrade lefverne. Den 30 mars 1739 blef Kajarnak under stor rörelse döpt jämte hustru och tvänne barn.

Glädjen häröfver efterföljdes dock af nya vedervärdigheter. Hedningarne från Nordgrönland mördade Kajarnaks svåger och traktade äfven efter hans lif, så att han till brödernas stora sorg tillika med de allra fleste infödingarne flydde tillbaka till sydlandet. Därstädes vittnade de emellertid om Herren, och snart kommo andra grönländarefamiljer till Nya Herrnhut för att erhålla undervisning. Och af Kajarnak hade bröderna själfve lärt sig, huru ordet kunde finna väg till hedningarnes hjärtan. Hittills hade de trott, att man måste börja med att lära hedningarne innehållet af första trosartikeln. Det blef en fullständig omhvälfning i hela deras predikosätt, i följd hvaraf den egentliga hjärtetonen i herrnhutarnes tro blef frigjord, så att den93 -

verkade omedelbart. Och snart spårade man frukterna häraf. En alldeles ny väckelse började uppstå, grönländarne samlade sig i hundratal. Ja, år 1739 kunde missionär Bömisch skrifva: »Då man nu talar med en skara grönländare och tror, att man har alldeles obekanta och vilda människor framför sig, så kommer ständigt en och annan af dem och säger: »Det har jag allaredan hört där och där, och redan då gick det mig till hjärtat, men ovännen har fått mig därifrån igen. Nu vill jag omvända mig.»

Till brödernas stora glädje återvände Kajarnak till Nya Herrnhut 1740 och stannade hos dem såsom en trogen medarbetare, till dess han — redan följande året — stilla och glad afsomnade i tron. Den danske missionären Drachart, som från år 1739 styrde »Godthaab», slöt sig nära till bröderna och öfvergick slutligen till dem. Vid samma tid reste Matthias Stach hem och blef prästvigd, och därefter erkändes brödraförsamlingen på Grönland officiellt af den danska regeringen. Då man saknade tillräckligt stor lokal för sammankomsterna, lät man i Holland timra ett stort hus med bönsal, för hvars uppbyggande Christian David ännu en gång drog åstad till Grönland. Huset invigdes 1747 med dop och en kärleksmåltid. Sedermera visiterades Grönland af den herrnhutiske biskopen Watteville, som i hög

kajarnak.

Efter en gammal målning i Herrnhut.- 94 -

grad tillvann sig grönländarnes kärlek. Och missionsarbetet gick framåt, så att församlingen efter 25 års förlopp räknade 400 själar.

Den vidare utvecklingen af brödraförsamlingens mission på Grönland måste vi här förbigå. År 1758 anlades en ny missionsstation och efter hand allt flera. Under det att den danska missionen i långliga tider blott erbjöd anblicken af en »uselt vidmakthållen uppfostringsanstalt för utvärtes kristendom», hafva herrnhutarne egt en lång rad af lefvande, trofasta vittnen (Matthias Stach verkade på Grönland i 50 år, familjen Beck genom flera släktled i 116 år) och låtit evangeliets ljus lysa äfven under de mörkaste tider. Sedan den grönländska befolkningen i sin helhet blifvit döpt, och under senaste århundradet den danska kyrkans arbete stegrats i andlig kraft, hafva herrnhutarne omsider 1899 beslutit att lämna Grönland och åt den danska kyrkan helt och hållet öfverlåta sina sex stationer och det arbete, som ej längre kan räknas för mission i egentlig mening.

Brödraförsamlingens mission i Västindien.

Redan innan bröderna afrest till Grönland, hade Leonhard Dober och David Nitzschmann, hvardera med 6 tyska thaler i fickan, dragit ut för att predika för negrerna i danska Västindien.

I Köpenhamn måste de genomgå ett svårt eldprof. Alla människor där framställde för dem arbetet i Västindien såsom alldeles omöjligt, ja, till och med negern Anton förklarade, påverkad från annat håll, att hans egen tidigare skildring af slafvarnes längtan efter Guds ord .vore osanning. Men ingenting kunde rubba dem från deras föresats. De kunde icke ens blifva befordrade med något af det danska handelssällskapets fartyg, utan fingo omsider tillåtelse att medfölja en holländsk kapten, därigenom att högt uppsatte vänner betaide för dem. Matrosernas hån öfvervunno de genom sitt stilla uppträdande, och efter en af faror uppfylld sjöresa nådde de omsider den 13 december 1732 målet för sin längtan, hamnplatsen Tappus på S:t Thomas.

En stor lättnad i deras bekymmer var det, att en tysk plantage-egare gästfritt upptog dem i sitt hus. Redan samma dag de

anlände, uppsökte de Antons syskon och började, så godt de kunde göra sig förstådde, vittna för negrerna, som voro vane att tala rådbråkad holländska. Desse sprungo omkring och klappade i händerna af glädje öfver att sådana vackra ord också voro bestämda för de stackars neg- - 94 -

grad tillvann sig grönländarnes kärlek. Och missionsarbetet gick framåt, så att församlingen efter 25 års förlopp räknade 400 själar.

Den vidare utvecklingen af brödraförsamlingens mission på Grönland måste vi här förbigå. År 1758 anlades en ny missionsstation och efter hand allt flera. Under det att den danska missionen i långliga tider blott erbjöd anblicken af en »uselt vidmakthållen uppfostringsanstalt för utvärtes kristendom», hafva herrnhutarne egt en lång rad af lefvande, trofasta vittnen (Matthias Stach verkade på Grönland i 50 år, familjen Beck genom flera släktled i 116 år) och låtit evangeliets ljus lysa äfven under de mörkaste tider. Sedan den grönländska befolkningen i sin helhet blifvit döpt, och under senaste århundradet den danska kyrkans arbete stegrats i andlig kraft, hafva herrnhutarne omsider 1899 beslutit att lämna Grönland och åt den danska kyrkan helt och hållet öfverlåta sina sex stationer och det arbete, som ej längre kan räknas för mission i egentlig mening.

Brödraförsamlingens mission i Västindien.

Redan innan bröderna afrest till Grönland, hade Leonhard Dober och David Nitzschmann, hvardera med 6 tyska thaler i fickan, dragit ut för att predika för negrerna i danska Västindien.

I Köpenhamn måste de genomgå ett svårt eldprof. Alla människor där framställde för dem arbetet i Västindien såsom alldeles omöjligt, ja, till och med negern Anton förklarade, påverkad från annat håll, att hans egen tidigare skildring af slafvarnes längtan efter Guds ord .vore osanning. Men ingenting kunde rubba dem från deras föresats. De kunde icke ens blifva befordrade med något af det danska handelssällskapets fartyg, utan fingo omsider tillåtelse att medfölja en holländsk kapten, därigenom att högt uppsatte vänner betaide för dem. Matrosernas hån öfvervunno de genom sitt stilla uppträdande, och efter en af faror uppfylld sjöresa nådde de omsider den 13 december 1732 målet för sin längtan, hamnplatsen Tappus på S:t Thomas.

En stor lättnad i deras bekymmer var det, att en tysk plantage-egare gästfritt upptog dem i sitt hus. Redan samma dag de anlände, uppsökte de Antons syskon och började, så godt de kunde göra sig förstådde, vittna för negrerna, som voro vane att tala rådbråkad holländska. Desse sprungo omkring och klappade i händerna af glädje öfver att sådana vackra ord också voro bestämda för de stackars neg-- 95

rerna. Och hvarje söndag samlade bröderna omkring sig en skara lyssnande negrer, hvilkas förtroende de snart vunno genom sin vänlighet.

För att själfve kunna förtjäna sitt uppehälle åtogo de sig reparation och uppförande af hus, hvilket arbete Nitzschmann i egenskap af timmerman förestod, under det att Dober, som egentligen var kruko-makare, jämte några negrer gjorde tjänst som handtlangare. Nitzschmann skulle emellertid enligt brödraförsamlingens bestämmelse återvända till Herrnhut, och Dober blef ensam kvar. Snart fick denne anställning som hofmästare hos öns guvernör, en plats som han nästan blygdes öfver, därför att den var alltför god. Vid denna tid började Antons syskon visa tecken till uppspirande andligt lif, och då den nya platsen icke medgaf Dober så mycket umgänge med negrerna, som han önskade, lämnade han densamma åter och antog en ytterst usel anställning i Tappus. Här kunde han ständigt få vara tillsammans med sina väckte, hvilkas antal nu stigit till fyra. Och efter några månaders förlopp mottog han en plats som plantageföreståndare, hvarvid han erhöll det bästa tillfälle till umgänge med negrerna.

Dober är negermissionens verklige grundläggare, som först sådde lifvets utsäde i negrernas hjärtan. Men länge fick han icke lof att verka där. Ar 1734 anlände en hel koloni af bröder till S:t Thomas — med S:t Croix till bestämmelseort —, och de medförde budskap, som kallade honom hem, alldenstund han valts till äldste i Herrnhut. Med tungt hjärta lämnade han Västindien, och en tid bortåt låg missionsarbetet på S:t Thomas helt och hållet nere, ty de, som sändes för att aflösa honom, dels dogo, dels flyttade till S:t Croix för att hjälpa sina bröder därstädes. Sedan nämligen Danmark köpt S:t Croix, hade den nyssnämnde v. Pless bedt Zinzendorf om att sända en koloni öfver till hans jordegendomar därstädes för att uppodla ön, och ehuru man i Herrnhut icke tyckte om denna sammanblandning af timligt och andligt, hade man dock gått in på hans begäran. Men det aflopp illa. Klimatet bortryckte den ene efter den andre, och svage och modlöse vände 1736 de siste tillbaka till Herrnhut.

I hemlandet förlorade man dock icke modet. Då budskapet om tio bröders död anlände, uppstämde församlingen —

sedan den första sorgen lagt sig — Zinzendorfs bekanta vers:

Es maren selin dahingesäht, als wärcu sie verloren, — auf ihre Beeten aber steht: ilas ist die Saat der Mohren.- 96 -

(De tio myllats ned i jorden liksom förutan hopp och tröst — på deras graf dock läsas orden: »Se här en sådd till negerhöst!»)

Och strax voro andre villige att fylla de lediga platserna. Redan år 1735 utsändes den man, som blef i Guds hand ett redskap till stor välsignelse: Friederich Martin. Han ledsagades af en »broder», som i egenskap af skräddare skulle förtjäna lifsuppe-

hället till dem båda. Med stor nitälskan kastade sig Martin på missionsarbetet. Han begagnade hvarje tillfälle att komma negrerna nära, och spårade han hos någon tecken till att ordet gjorde intryck, så uppsökte han denne öfverallt och släppte honom icke, förrän han vunnit honom. En negerkvinna ryckte han en gång bort ur den vildaste dans och talade med henne så bevekande, att hon beslöt öfvergifva världen. Hvarje afton församlades hos bröderna en skara negrer, och då huset blef för litet för det växande antalet, byggde en neger dem ett församlingshus. Och hungern efter Guds ord tilltog,- 97 -

så att snart omkring 200 negrer dagligen sammankommo efter slutadt arbete för att lära att läsa och skrifva och därefter undervisas i kristendomen, hvartill ytterligare kommo enskilda samtal, så att sammankomsterna kunde ibland räcka ända till midnatt.

Men nu, då verkan af Guds ord förmärktes, började också förföljelsen. Somlige slafegare piskade de negrer, som gingo på sammankomster, och brände deras böcker, och särskildt måste kvinnorna, som nu ej längre ville låta sig användas i vällustens tjänst, lida mycket. »Här är en stor strid mellan ljus och mörker,» skref Spången-bero, sedermera ledare af Herrnhut, då han under denna första tid besökte bröderna; »en stor och kraftig dörr har blifvit öppnad för mig, och där äro mänga motståndare (1 Kor. 16: g). Huru gärna skulle jag icke vilja blifva kvar här för att dela brödernas försmädelse och deras välsignelse!»

Fr. Martin, som hittills verkat som lekmannapredikant, blef år 1737 prästvigd på grund af en skrifvelse från biskop Nitzschmann och kunde snart därpå döpa 30 negrer och skrida till en formlig organisation af församlingen. En liten plantage på höjderna öster om Tappus inköptes, och genom basunstötar, hvarför ock platsen fick namnet Basunberget, kallades de kristne dit till gudstjänst.

Men dessa nya händelser gåfvo fienderna anledning till ny förföljelse. Man bestred giltigheten af Martins prästvigning, på den grund att den icke blifvit stadfäst af konungen. Därjämte blefvo Martin och hans medhjälpare Freundlich, därför att de under en rättegång vägrade att aflägga ed, som de icke kunde förlika med sitt samvete, ådömde penningböter och, då de icke kunde betala dem, kastade i fängelse. Negrerna följde dem i stora skaror till fängelseporten under höga klagorop och utsatte sig ofta för soldaternas våldsamheter blott för att från fängelsets fönster få höra ett par ord från sina älskade lärare.

Och icke nog härmed. Martin hade vigt Freundlich vid en omvänd mulattkvinna; men om hans prästvigning vore ogiltig, så vore Freundlichs äktenskap äfvenledes olagligt. Därför blef denne för förargelseväckande samlif dömd till lifstids fängelse vid ankarsmedjan å Köpenhamns örlogsvarf, under det att hans hustru skulle säljas. Denna dom kom dock aldrig att verkställas.

Under dessa vedervärdigheter ankom helt oväntadt, och utan att någon anade det, Zinzendorf i sällskap med flere bröder till S:t Thomas. Innan de nådde fram till ön, frågade han sina vänner: »Hvad skola vi göra, om våra bröder ej mera finnas där?» — »Nåväl, då äro ju

vi där,» blef svaret. Och Zinzendorf utbrast: »Gens ceterna (ett oförgängligt släkte), desse mährer!» Så snart han fick erfara, hvad som händt, vände han sig till guvernören och utverkade de fängslades fri-gifvande. Vördnadsfullt kysste han deras händer, och på Basunberget samlades de alla med församlingen, som genom Guds nåd tillväxt under förföljelsen. Zinzendorf mottog ett mycket djupt intryck af de omvändes allvar och kvarlämnade, då han själf fortsatte resan till Nordamerika, tvänne bröder vid missionsarbetet.

Visserligen försökte man ännu på flerehanda sätt att förolämpa missionen och de omvände, men slutligen ingick

konungens af Danmark godkännande af Martins prästvigning. Och nu spred sig rörelsen öfver hela ön. »Det går knappast någon dag,» skrifver Martin 1741, »utan att här komma själar, som känna sin nöd och ropa om nåd. Vandrar man ut, så hör man dem bedja och gråta, den ene på sockerplantagen, en annan i skogsdungen och en tredje bakom sitt hus.» Sexton infödde medhjälpare — s. k. fiskare — drogo ut, två och två, och predikade hvarje lördag och söndag på alla plantager. På 52 olika ställen på ön funnos väckte negrer. Bröderna öfverläto nu också åt negrerna själfve att ombesörja den världsliga undervisningen i läsning och skrifning för att uteslutande förkunna Kristi kors.

Ar 1744 lyckades Martin omsider — efter flera fruktlösa försök - att grundlägga en varaktig mission på S:t Croix, hvarest han själf bosatte sig, och följande år kunde han döpa de förste på S:t Jean. Stor sorg väckte emellertid negrernas opålitlighet: efter väckelsens starka stämningar följde slöhet och återfall i synden, så att bröderna under många år icke vågade döpa någon alls, och en så sträng kyrkotukt infördes, att de uteslutne sjönko ännu djupare. Saken blef sorgfälligt behandlad på synoden i Herrnhut 1747, hvarvid man beslöt sig för ett mildare tillvägagångssätt, som därefter blef infördt af biskop Watte-ville vid hans med stor välsignelse utförda visitation 1749. Vid samma tillfälle infördes också dop af alla de döptes små barn strax efter födelsen.

Församlingarna tillväxte alltjämt. Den 1 februari 1750 dog Fr. Martin, hvarpå missionen leddes af G. Weber. Icke långt därefter öfvergingo öarna från det västindiska handelssällskapet till den danska kronan, och de förste kunglige guvernörerna voro vänner af brödernas arbete. Vid missionens 25-årsfest 1757 räknade densamma öfver 1400 vuxne negrer och 300 barn. En stor seger var vunnen, och den var icke för dyrköpt, om ock redan under de 11 första åren ej mindre än 35 dödsfall timade bland herrnhutarne därstädes.99 -

Missionens senare utveckling har varit en stilla framgång under Guds välsignelse. Ganska ofta hemsöktes öarna af orkaner, hungersnöd, epidemier och slutligen krig (i det att engelsmännen flera gånger besatte dessa öar), men brödraförsamlingens arbete har gått sin lugna gång. Många sorgliga erfarenheter fick man om negerkaraktärens opålitlighet, men också rörande vittnesbörd om Andens frukt i en innerlig, barnslig hängifvenhet och ett troget arbete i Herrens tjänst.

Efter 1700-talets midt utbredde sig herrnhutarnes missionsarbete vidare till andra (engelska) öar i Västindien, såsom Jamaika (1754), Antigua m. fi. Och öfverallt förde desse förunderlige, offervillige och trosstarke bröder välsignelse med sig. Vid 1700-talets slut funnos på 8 öar omkr. 21,000 döpte negrer under 67 herrnhutares vård. *)

Kaplandet och Surinam.

Den lilla brödraförsamlingens nitälskan hade emellertid ej nog af dessa företag, ehuru allaredan de togo stora krafter i anspråk. Man begagnade sig af hvarje dörr, som öppnades, ja, snart gick man ut till de mest aflägsna och mörka trakter, dit ingen civiliserad människa förut kommit.

Genom förbindelsen med Danmark, hvarifrån vägen till hedna-världen för bröderna först öppnades, leddes deras tankar på Guineakusten i Afrika. År 1736 började man arbeta i den danska kolonien på Guldkusten, men det feberalstrande klimatet bortryckte den ene evangeliebudbäraren efter den andre. Snart hade elfva herrnhutare funnit sin graf i Afrikas jord, och ehuru offervilligheten icke ryggade tillbaka för att fylla de stupades plats i ledet, måste arbetet dock uppgifvas. Sammalunda aflopp ett försök, som brödraförsamlingen gjorde 1754 i Trankebar och på Nikobarerna.

Under sina resor hade Zinzendorf i Holland grundat en brödra-koloni. Där, hvarest man ju stod i vidsträckt förbindelse med hela den transoceaniska världen, yppade sig en mängd nya möjligheter, och under loppet af några få år började herrnhutarne missionsarbetet både på Ceylon, där det dock snart igen måste uppgifvas, i Kap-

*) Enär planen för denna bok ej tillåter oss att återkomma till detta missionsfält, vilja vi blott ytterligare upplysa därom, att brödraförsamlingens mission nu omfattar omkr. 4,500 själar på de danska öarna, 17,000 på Jamaika och på fyra andra öar 18,000. 99 -

Missionens senare utveckling har varit en stilla framgång under Guds välsignelse. Ganska ofta hemsöktes öarna af orkaner, hungersnöd, epidemier och slutligen krig (i det att engelsmännen flera gånger besatte dessa öar), men brödraförsamlingens arbete har gått sin lugna gång. Många sorgliga erfarenheter fick man om negerkaraktärens opålitlighet, men också rörande vittnesbörd om Andens frukt i en innerlig, barnslig hängifvenhet och ett troget arbete i Herrens tjänst.

Efter 1700-talets midt utbredde sig herrnhutarnes missionsarbete vidare till andra (engelska) öar i Västindien, såsom Jamaika (1754), Antigua m. fi. Och öfverallt förde desse förunderlige, offervillige och trosstarke bröder välsignelse med

sig. Vid 1700-talets slut funnos på 8 öar omkr. 21,000 döpte negrer under 67 herrnhutares vård. *)

Kaplandet och Surinam.

Den lilla brödraförsamlingens nitälskan hade emellertid ej nog af dessa företag, ehuru allaredan de togo stora krafter i anspråk. Man begagnade sig af hvarje dörr, som öppnades, ja, snart gick man ut till de mest aflägsna och mörka trakter, dit ingen civiliserad människa förut kommit.

Genom förbindelsen med Danmark, hvarifrån vägen till hedna-världen för bröderna först öppnades, leddes deras tankar på Guineakusten i Afrika. År 1736 började man arbeta i den danska kolonien på Guldkusten, men det feberalstrande klimatet bortryckte den ene evangeliebudbäraren efter den andre. Snart hade elfva herrnhutare funnit sin graf i Afrikas jord, och ehuru offervilligheten icke ryggade tillbaka för att fylla de stupades plats i ledet, måste arbetet dock uppgifvas. Sammalunda aflopp ett försök, som brödraförsamlingen gjorde 1754 i Trankebar och på Nikobarerna.

Under sina resor hade Zinzendorf i Holland grundat en brödra-koloni. Där, hvarest man ju stod i vidsträckt förbindelse med hela den transoceaniska världen, yppade sig en mängd nya möjligheter, och under loppet af några få år började herrnhutarne missionsarbetet både på Ceylon, där det dock snart igen måste uppgifvas, i Kap-

*) Enär planen för denna bok ej tillåter oss att återkomma till detta missionsfält, vilja vi blott ytterligare upplysa därom, att brödraförsamlingens mission nu omfattar omkr. 4,500 själar på de danska öarna, 17,000 på Jamaika och på fyra andra öar 18,000.

landet på Afrikas sydspets samt i det holländska Guiana, Surinam, på Sydamerikas nordöstra kust.

Tvänne inflytelserike holländare uppmanade år 1736 brödraför-samlingen att upptaga arbetet bland Sydafrikas hedningar, de vilde hottentotterna. Därtill utsåg man Georg Schmidt. Han var född 1709 i Mähren, hade verkat som evangelist i Böhmen och därstädes för sin tros skull suttit fängslad i sex år. Ett helt år tillbragte han i Holland, innan alla hinder hos nederländskt-ostindiska kompaniet och hos de kyrkliga myndigheterna blifvit röjda ur vägen. År 1739 anlände han till den uppblomstrande Kapstaden, där man högligen

SCHMIDT OCH HOTTENTOTTERNA. (Fritt efter en gammal målning i Herrnhut).

förundrade sig öfver en sådan hittills okänd uppenbarelse: en missionär! De fleste gjorde narr åt honom. Snart drog han ut till en hot-tentott-kraal eller -samhälle, där man mottog honom med musik. Han byggde sig där en hydda och började gräfva och så. Hottentotternas språk föreföll honom mycket svårt, men bättre gick det att med tillhjälp af tolk lära dem holländska. Då emellertid några kolonister funno missionens närhet generande, fick han befallning att flytta densamma längre bort. Han slog sig ned i Bavianskloof (Apdalen), dit 18 hottentotter följde honom. Han anlade här ånyo en trädgård, lärde infödingarne åkerbruk, läste med barnen (slutligen 50 till antalet)

och förkunnade evangeliet. Stort tålamod kräfdes på grund af hottentotter-nas ostadighet, men genom sin outtröttliga kärlek vann han dock många.

Ar 1742 blef han genom bref hemifrån prästvigd, och på själfva hemresan från Kapstaden, där han erhållit detta budskap, döpte han i en flod, som de redo förbi, den förste hottentotten, sin följeslagare Willem, sedermera hans medhjälpare. Flere kommo sedan, men häröfver blefvo holländarne i staden förbittrade, enär de aldrig kunde tänka sig, att de eländige infödingarne skulie göras till deras jämlikar. Myndigheterna förbjödo honom att döpa, och hans fiender förtalade honom i Holland till den grad, att han slutligen ansåg för nödvändigt att resa hem och rättfärdiga sig.

Han tog 1744 ett rörande farväl af sin lilla hjord, som nu bestod af 47 personer, som han aldrig mer fick återse. Visserligen var det honom lätt att vid sin ankomst till Europa rentvå sig från alla beskyllningar, men holländarne förbjödo honom att återvända, och alla hans egna och brödraförsamlingens invändningar däremot voro fruktlösa. Hans hjord samlades ännu i långliga tider kring det päronträd, som han planterat, och han fortfor att i sitt hjärta bära dem på bönens armar, intill dess han dog i Herren 1785.

Ej heller Herrnhut glömde bort hottentotterna. Under ett halft århundrade aktade man på tidens tecken, om ej någon möjlighet för missionens återupptagande skulle visa sig. Och omsider ljusnade det. År 1792 fick man tillåtelse att sända tre bröder till Kap. De bosatte sig på den gamla platsen, Bavianskloof, hvarest dock stora förändringar inträffat. Här och hvar fanns ännu en kraal, men de fleste infödingarne voro nu, afsigkomne och förtryckte, i tjänst hos de holländske boerna. Desses sinnelag mot missionen var oförändradt: några hotade med att slå ihjäl herrnhutarne, andra sökte att afskräcka hottentotterna genom att inbilla dem, att främlingarne hade kommit endast i afsikt att bortföra dem som slafvar.

Men bröderna läto sig icke bortjagas. De återfunno kvarlefvorna af Schmidts forna hus och trädgård, och under hans päronträd, som nu vuxit i höjden, höllo de sin första predikan. Bland de tillstädeskomne hottentotterna fanns ock en gammal kvinna, Lena, som blifvit döpt af Schmidt. Ålderdomssvag och nästan blind, kunde hon dock ännu minnas den gode läraren och gömde som en talisman det nya testamente, som han en gång skänkt henne.

Snart kunde bröderna döpa de förste omvände, och ankommande främlingar uttalade sin förvåning öfver, huru stilla och idogt de förut så ostadige hottentotterna odlade Bavianskloofs bördiga fält. De där-- 102 -

m

på följande årens krigshändelser, som skakade Europa, medförde äfven stora omhvälfningar i Sydafrika, hvarest slutligen England annekterade Kaplandet. För missionen voro dessa förändringar gynnsamma: förstummas måste nu boernas anklagelser, på grund af hvilka ännu under den sista tiden af holländarnes välde i Kap bröderna blefvo för-drifne därifrån; allt flere och flere hottentotter samlades i »Gnaden-thal» (Nådedalen), såsom platsen nu kallades, och år 1800 invigdes en ny kyrka med utrymme för inemot 1,000 personer.*)

Ytterligare ett missionsfält öppnades för Herrnhut genom Holland. I Surinam fanns det till och med tre olika verksamhetsområden för missionen att bearbeta. De infödde indianerna, aruakerna, hade undanträngts till sumptrakterna, där de lefde ett uselt lif i trollkarlarnes våld. Nybyggarne, bland hvilka fanns en stor mängd judar, höllo negerslafvar i tusental. Och slutligen uppstod i urskogen af de bortrymde negrerna småningom en hel folkstam, busknegrerna **), hvilka under blodiga strider kämpade för sin frihet.

På alla dessa tre områden upptogo herrnhutarne missionsarbetet. Oförfärade hade de trotsat det dödsbringande klimatet, som efter hand bortryckt mer än hundra bröder, och under alla lidanden och motgångar, både från nybyggarnes och de vildes sida, funno de väg till infödingarnes hem och hjärtan. Bland den långa raden af trofasta vittnen ända intill våra dagar lyser under 1700-talet Salomo Schumann, »aruakernas apostel», vid sin död blott 41 år gammal, och hans son, som med brinnande kärlek predikade för busknegrerna från sin hängmatta, där han låg sjuk af feber och sår, samt under 1800-talet Rasmus Schmidt, bördig från Sönderjylland, hvilken först i åtta år arbetade bland negerslafvarne i Surinam och sedan jämte sin trogna maka, Marorethe Larsen, drog ut bland busknegrerna och verkade där till stor välsignelse, intill dess han efter fyra års förlopp bortrycktes af döden, 1845. Hans hustru fortsatte arbetet och stod ett helt år alldeles ensam bland negrerna.

För närvarande räknar brödraförsamlingens mission i Surinam inemot 29,000 själar.

I Nordamerikas urskogar.

Ett sällsynt vackert men också sorgligt kapitel i missionshistorien är herrnhutarnes arbete bland rödskinnen i Nordamerika. Ar

*) Nu räknar brödraförsamlingens mission i Sydafrika på 21 stationer omkr. 14,000 församlingsmedlemmar under 81 »bröder och systrar- och 368 infödde medhjälpare.

**) På Jamaika och annorstädes kallas de maronnegrer. - 102 -

m

på följande årens krigshändelser, som skakade Europa, medförde äfven stora omhvälfningar i Sydafrika, hvarest slutligen England annekterade Kaplandet. För missionen voro dessa förändringar gynnsamma: förstummas måste nu boernas anklagelser, på grund af hvilka ännu under den sista tiden af holländarnes välde i Kap bröderna blefvo för-drifne därifrån; allt flere och flere hottentotter samlades i »Gnaden-thal» (Nådedalen), såsom platsen nu kallades, och år 1800 invigdes en ny kyrka med utrymme för inemot 1,000 personer.*)

Ytterligare ett missionsfält öppnades för Herrnhut genom Holland. I Surinam fanns det till och med tre olika verksamhetsområden för missionen att bearbeta. De infödde indianerna, aruakerna, hade undanträngts till sumptrakterna, där de lefde ett uselt lif i trollkarlarnes våld. Nybyggarne, bland hvilka fanns en stor mängd judar, höllo negerslafvar i tusental. Och slutligen uppstod i urskogen af de bortrymde negrerna småningom en hel folkstam, busknegrerna **), hvilka under blodiga strider kämpade för sin frihet.

På alla dessa tre områden upptogo herrnhutarne missionsarbetet. Oförfärade hade de trotsat det dödsbringande klimatet, som efter hand bortryckt mer än hundra bröder, och under alla lidanden och motgångar, både från nybyggarnes och de vildes sida, funno de väg till infödingarnes hem och hjärtan. Bland den långa raden af trofasta vittnen ända intill våra

dagar lyser under 1700-talet Salomo Schumann, »aruakernas apostel», vid sin död blott 41 år gammal, och hans son, som med brinnande kärlek predikade för busknegrerna från sin hängmatta, där han låg sjuk af feber och sår, samt under 1800-talet Rasmus Schmidt, bördig från Sönderjylland, hvilken först i åtta år arbetade bland negerslafvarne i Surinam och sedan jämte sin trogna maka, Marorethe Larsen, drog ut bland busknegrerna och verkade där till stor välsignelse, intill dess han efter fyra års förlopp bortrycktes af döden, 1845. Hans hustru fortsatte arbetet och stod ett helt år alldeles ensam bland negrerna.

För närvarande räknar brödraförsamlingens mission i Surinam inemot 29,000 själar.

I Nordamerikas urskogar.

Ett sällsynt vackert men också sorgligt kapitel i missionshistorien är herrnhutarnes arbete bland rödskinnen i Nordamerika. Ar

*) Nu räknar brödraförsamlingens mission i Sydafrika på 21 stationer omkr. 14,000 församlingsmedlemmar under 81 »bröder och systrar- och 368 infödde medhjälpare.

**) På Jamaika och annorstädes kallas de maronnegrer.- 103 -

1735 sände Zinzendorf, hvars tankar på annan väg blifvit riktade på Amerika, till den engelska kolonien Georgia, tio bröder under ledning af G. A. Spangenbero, Herrnhuts styresman efter Zinzendorfs död. Följande år kommo dit ytterligare tjugo under David Nitzsch-mann, hvars namn vi redan känna. Vid Savannahfloden började de att för rödskinnen förkunna »det stora ordet», och lofvande tecken till församlingsbildande visade sig, då bröderna 1740 blefvo nödsakade att flytta till Pennsylvanien, därför att engelsmännen under det då utbrutna kriget mot Spanien icke kunde bevilja dem den utlofvade friheten från krigstjänst. I Pennsylvanien anlade de efter Herrnhuts förebild tvänne små samhällen, Nazareth och Betlehem (vid Delaware-floden), och där grundlade de en missionsskola också för arbetet i Västindien och Surinam.

Ungefär samtidigt drog Christian Heinrich Rauch ut bland mohikanerna. I New York hade han träffat tvänne af deras höfdingar, och trots alla européernas varningar begaf han sig till Scheko-meko, hemorten för den ene höfdingen, Tschoop. Han rönte ett vänligt mottagande, och ehuru han, sedan den första nyfikenheten hade lagt sig, fann deras hjärtan »fast tillyckta», gjorde hans ord intryck på Tschoop, som dittills varit en röfvare och en drinkare, samt äfven på en och annan bland de öfrige. Häröfver vredgades emellertid de hvite, hvilka i sitt syndiga lefverne kände sig träffade af hans predikan. De hotade att döda honom och upphetsade indianerna mot honom. Men han höll likväl ståndaktigt ut i tro och hopp. »Ingen dörr», skref han, »kan ändock vara så tillbommad af djäfvulen, att icke Kristus skulle kunna spränga densamma.» Och hans tro kom icke på skam-Tschoop, som sedan någon tid återigen varit hans fiende, blef med Guds nåd verkligen omvänd och vittnade själf inför sina landsmän.

Om sin omvändelse har denne en gång .berättat på följande sätt: »Bröder, jag har själf varit hedning och vet, hur det är ställdt med hedningarne. Det kom en gång till oss en präst, som ville lära oss, och började med att bevisa, att det fanns en Gud. Då svarade vi: »Tror du icke, att vi veta det? Gå du dit, därifrån du kommit!» En annan gång kom en präst och ville lära oss: I fån icke stjäla, icke supa, icke ljuga o. s. v. Vi svarade honom: »Din narr, tror du icke, att vi veta det? Lär dig först själf och lär de människor, från hvilka du kommer, att icke göra så! Ty hvilka supa, stjäla och ljuga mer än ditt folk?» Och därpå skickade vi honom bort. En tid därefter kom Christian Heinrich till mig i min hydda och satte sig hos mig. Innehållet af hvad han sade var ungefär detta: Jag kommer till- 104 -

dig från himmelens och jordens Herre. Han låter dig veta, att Han gärna vill göra dig salig och rycka dig bort från allt det elände, hvari du är försänkt. Fördenskull har Han blifvit människa, låtit sitt lif för människorna och utgjutit sitt blod för oss o. s. v. Därpå lade han sig att sofva på en planka i mitt tält. Då tänkte jag: Hvad är det för en man? Han ligger ju och sofver så godt. Jag kunde ju lätt slå honom ihjäl och kasta honom ut i skogen — hvem skulle väl bry sig om den saken? Men han är bekymmerslös. — Hans ord kunde jag emellertid icke blifva kvitt. Till och med i sömnen drömde jag om det blod, som Kristus utgjutit för oss. Då tänkte jag: detta är någonting annat! Och jag gaf mig till att för de andre indianerna förklara de ord, som Christian Heinrich fortfarande sade oss. På detta sätt har genom Guds nåd väckelse börjat hos oss. Därför säger jag: Bröder, prediken för hedningarne Kristus, hans blod och hans död, så framt I viljen sprida välsignelse bland dem.»

Och evangeliet utbredde sig nu icke blott i Schekomeko, utan ock i de kringliggande indiansamhällena.

Zinzendorf kom äfven själf vid denna tid till Amerika, samlade bröderna till missionsförhandlingar och företog trenne

faruppfylida och mödosamma färder till olika indianstammar, hvilka förvånade sig öfver denne märkvärdige man, som kommit hvarken för att vinna land eller idka köpenskap. Med irokeserna upprättades ett formligt vänskapsförbund, hvilket sedermera för bröderna banade vägen till en vidtomfattande missionsgärning.

Men ovännen hvilade icke. De hvite bränvinshandlandena, hvilkas varor de kristne indianerna försmådde, sökte jämte de andligen döde engelske koloniprästerna att förtala bröderna inför indianerna. Men desse gåfvo samma svar, som en af dem, nämligen: »De må vara hvilka som helst; jag vet, hvad de sagt tnig, och hvad Gud har gjort mot mig. Sen blott mina stackars vänner, som ligga i redlöst tillstånd druckne utanför era dörrar! Hvarför gifven I dem icke lärare, som skulle kunna göra dem till andra människor? För fyra år sedan var jag likadan — som ett djur —, och ingen bekymrade sig därom; men bröderna predikade för mig om Jesu blod, så att jag blifvit löst ur syndens träldom.» Sedermera utspred man bland engelsmännen det ryktet, att bröderna stode i landsförrädisk förbindelse med fransmännen i Canada. Och oaktadt deras fullkomliga oskuld utfärdades 1744 befallning, att alla bröderna skulle lämna landet. Det gafs ingen undanflykt; bröderna måste draga till Pennsylvanien. Sche-komekos kristne indianer flyttade snart efter och anbragtes — efter- 105 -

någon tids vistelse vid Betlehem — i en ny koloni vid Mahognyfloden. Detta nybygge fick namnet Gnadenhütten (Nådeshyddorna), och här uppblomstrade snart ett härligt lif, som lockade rödskinnen dit från många håll.

Den fortsatta utvecklingen af Herrnhuts indianmission är långliga tider igenom nära förknippad med DaVid Zeisbergers namn. Han var född den 11 april 1721 i Mähren. Hans föräldrar flyttade kort därefter till Herrnhut, och då de sedermera utvandrade till Geor-

david zeisberger.

gien, kvarlämnade de sonen i Herrnhut, hvarifrån han senare af Zin-zendorf fördes till Holland. Han utmärkte sig i skolan genom sina ovanliga anlag, bl. a. ett utomordentligt språksinne och en ovanlig flit, men den stränga tukten i den hernhutiska uppfostran misshagade gossen, så att han i sällskap med en kamrat rymde därifrån och en vacker dag dök upp hos sina föräldrar i Amerika. Då han ej heller här passade riktigt ihop med förhållandena i Betlehem, var det meningen, att han, nu 22 år gammal, skulle åtföljt Zinzendorf tillbaka till- 106 -

Europa. Just som man var i begrepp att lätta ankar, frågade David Nitzschmann honom, om han var glad öfver att resa därifrån. »Nej,» svarade han, »nu ligger framför allt min omvändelse mig om hjärtat.» Han fick då lof att stanna kvar i Betlehem, och sedan han funnit frid i tron, kände han sig snart fast i sitt kall som indianmissionär. *

I sällskap med en vän begaf han sig år 1745 till irokeserna. På vägen dit blef han tillfångatagen och måste, misstänkt för landsförräderi, tillbringa sju veckor i fängelse i New York. Frikänd, trängde han ånyo — i sällskap med biskop Spangenberg — under otroliga svårigheter fram till Oneidasjön, där vänskapsförbundet förnyades med irokesernas »stora råd», och Zeisberger anlade ett nybygge i Wyomik vid Susquehannafloden.

Emellertid skockade sig svåra ovädersmoln öfver indianmissionen. År 1755 utbröt krig mellan England och Frankrike, hvilka bägge staters kolonier i Amerika gränsade intill hvarandra. Och detta krig gaf återigen upphof till ett allmänt, häftigt indiankrig. Bröderna höllo sig neutrale och bemödade sig ifrigt att inom sina indiankolonier upprätthålla fredslugnet. Men de hedniske indianerna ville icke lämna dem i fred. Mot aftonen den 24 november 1755 blef »Pilgrimshuset» (missionsbostaden) i Onadenhütten plötsligen öfverfallet af en skara rasande vildar. Några af bröderna blefvo nedskjutne, blott ett par undkommo; alla de andre innebrändes. Sexhundra kristne indianer flydde till Betlehem, hvilket endast genom Guds nåd skyddades mot de vilda horderna, och därifrån fingo de tillåtelse att flytta och nedsätta sig på ett ställe i närheten, hvilket blef kalladt Nain och efter kriget uppnådde en välsignad blomstring.

Zeisberger fortsatte missionsarbetet vid Susquehanna, där en berömd indiansk profet blef omvänd och döpt. Men också här fick man känning af krigets fasor. Indianerna mördade hoptals de hvite och jämte dem sina kristnade landsmän, och de hvite utöfvade vedergällning och önskade död och undergång åt alla indianer, hvilken tro de än bekände sig till. Från alla kristna nybyggen måste man återigen taga sin tillflykt till Betlehem och därifrån ytterligare till Filadelfia, där flyktingarne måste anbringas i ett läger utanför stadsmurarna och dag och natt skyddas mot öfverfall.

Sedan omsider freden slutits, beslöt man att låta de kristne indianerna bosätta sig långt inne i landet, dit de hvite — hvilkas inbördes oenighet och sorgliga beteende mot rödskinnen var den djupaste orsaken till eländet — ännu ej nått. Med Zeisberger i- 107 -

spetsen drog den stora pilgrimsskaran åstad och nådde efter en fem veckor lång, på faror rik färd till Susquehannafloden, där de byggde Fredshyddorna, 40 blockhus med en liten kyrka midt ibland dem och små, frodiga trädgårdar rundt

omkring. Många hedningar drogos dit, och Guds ande verkade kraftigt till de vildes omvändelse och församlingens uppbyggelse.

Zeisberger drog emellertid därifrån vidare in i landet för att bana väg för evangeliet. Genom täta urskogar och manshögt gräs, där aldrig någon hvit förut satt sin fot, tillbringande natten under bar himmel, så att kläderna ofta voro genomvåta af dagg, ryckte han ohejdadt framåt till Alleghanybergen skogstrakter. Omedelbart efter sin ankomst till bestämmelseorten sammankallade han folket, och i nattens mörker skockade sig de vildaste hedningar tillsammans i en skogshydda rundtomkring ett väldigt bål. Men Zeisberger hyste ingen fruktan. Genomträngd af en innerlig fröjd, vittnade han så kraftigt, att flere bland åhörarne utropade: »Ja, det är för visso sanning,' det är den enda vägen till salighet!» Dock fick Zeisberger både vid detta första besök och följande år, då han återkom för att anlägga en fast missionsstation, erfara, huruledes mörkrets furste »hade sin tron» härstädes, så att man efter ett års kamp måste flytta till en annan ort där i bergstrakten.

Och Zeisberger drog återigen vidare åstad. Hvar helst han erfor, att indianerna hade lust att höra ordet, skyndade han dit och grundlade den ena stationen efter den andra. En af de största och mest blomstrande grundades år 1772 vid Muskimgun under namn af Schönbrunn, där Zeisberger vann flere ansedde höfdingar, så att nu hela Delawaretrakten låg öppen för evangeliet.

Då utbröt 1774 det nordamerikanska frihetskriget, genom hvilket de utvandrade engelske kolonisterna lösryckte sig från moderlandet och grundade Nordamerikas Förenta stater. Som vanligt täflade bägge parterna om att vinna indianerna, och liksom förut upp-bjödo herrnhutarne all sin förmåga för att åt sina församlingar bevara neutralitet, men blefvo just härigenom sedde med oblida ögon af bägge parterna. Schönbrunn, som låg mest utsatt, måste öfvergifvas; själfve nedrefvo de sin kyrka, för att den icke skulle blifva vanhelgad, och togo sin tillflykt till de öfriga stationerna. Under den följande tiden rådde ständig oro, och än den ena, än den andra missionsstationen måste öfvergifvas. Slutligen befallde den engelske guvernören missionärerna rent ut att med sina församlingar draga i härnad mot amerikanerna och bringa honom deras skalper. Zeisberger

kastade detta bref på elden. Då begagnade guvernören alla medel för att förmå en af de vilda stammarna till att öfverfalla och utrota de kristna indianförsamlingarna. Men det dröjde länge, innan han fann någon, som var därtill villig. Huronerna åtogo sig detta värf. Stortjutande störtade sig de vilda horderna öfvef missionsstationen. Kyrka, skolor och missionärsbostäder lades i aska, hvarvid Zeisber-gers alla dyrbara manuskript brunno upp. Zeisberger själf och de öfrige missionärerna jämte kvinnor och barn kastades halfnakne som fångar in i ett par usla kojor och sväfvade i fyra dagar mellan lif och död. Sedan blefvo de kallade inför höfdingarne och — så hade Herren vändt deras bödlars sinnen — fingo lof att åter församla sin hjord och flytta till Sanduskyfloden, sydväst om Eriesjön.

Här kommo nya vedermödor till: hungersnöd och vinterköld i den vilda trakten. Och då en del af de utvandrade vände tillbaka till det förstörda Gnadenhütten för att söka efter några lifsmedel, blefvo de därstädes på det nedrigaste sätt under sken af vänskap tillfångatagne af en amerikansk ströfkår och — 95 till antalet — skalperade och nedhuggne år 1782. Medan de ännu voro djupt uppskakade öfver denna sorgliga händelse, utfärdade den engelske guvernören en befallning, att missionärerna skulle öfvergifva församlingarna. Dock lyckades det Zeisberger och hans outtröttlige medhjälpare att ännu före krigets slut 1783 samla sina förskingrade indianer vid Huron-floden, där ett tredje Gnadenhütten anlades. Men de kunde aldrig glömma sitt älskade hem vid Muskimgan, och efter ytterligare en serie flyttningar och anläggandet af flera nya stationer — däribland Fair-field, den enda som ännu vidmakthålles af herrnhutarne — erhöll Zeisberger omsider 1798 tillåtelse att anlägga Gösen i närheten af de forna boningsorterna.

Och här vandrade han ännu vid 80 års ålder förmanande och tröstande från hus till hus, ärad af folket som en fader och ända till sin död själen i indianmissionen. En glädje blef det honom ännu beskärdt ätt upplefva: En dag satt den åldrige Zeisberger vid solnedgången utanför sin hydda. Plötsligt hördes buller — det var en skara personer, som kom. Indianerna samlade sig strax för att försvara sin älskade lärare, men skarans höfding — samme man, som en gång tillfångatagit Zeisberger — bugade sig vördnadsfullt för den gamle och sade, att han komme för att få del af den skatt, som han ägde.

I oktober 1808 kände Zeisberger slutet nalkas. Efter 67 års outtröttligt arbete i missionens tjänst väntade han lugnt på Herrens

stund. »Blott en sak gör mig ännu orolig,» sade han, »det är indianernas nuvarande tillstånd.» Dessa ord spredo sig snabbt från hydda till hydda, och snart samlade sig alla kring sin mästare med den bönen: »Fader, förlåt oss allt, hvarigenom vi vållat dig sorg! Vi vilja skänka Frälsaren våra hjärtan och lefva i denna världen uteslutande för honom.» Då reste sig

Zeisberger upp från sitt sjukläger och välsignade dem innerligt, »Frälsaren är nära; snart skall han komma och hämta mig hem till sig!» voro hans sista ord, som kunde fullt uppfattas. Sörjande stannade indianerna kvar vid hans sjukbädd och sjöngo allt emellanåt ett psalmvers för honom. Den 17 november 1808 afsomnade han stilla, hvarvid alla de tillstädesvarande under strida tåreströmmar knäböjde och bådo.

Missionen på Labrador.

Med de nämnda missionsföretagen voro dock den lilla brödraför-samlingens krafter icke uttömda. Redan före midten af århundradet utsände man missionärer både till Kina och Egypten, till Turkiet och Persien, till Rysslands hedningar både i norr och söder, men efter längre eller kortare tids kamp måste dessa försök åter uppgifvas. Efter många mödor och svårigheter blomstrade däremot ännu missionen på Labrador, den stora, öde halfön, som från Nordamerikas fastland skjuter ut mot nordost.

Ar 1741 låg ett holländskt fartyg för ankar i S:t Thomas' hamn. Styrmannen Joh. Chr. Ehrhardt gick i sällskap med några kamrater till Basunberget för att göra sig lustig åt hernhutarnes försök att omvända negrerna. Men Fr. Martins brinnande böner kommo allt hån att förstummas, och Ehrhardt infann sig oftare på sammankomster, ja, slöt sig vid sin hemkomst helt och hållet till brödraförsamlingen. Med dennas skepp for han sedan till Grönland och fattade kärlek till eski-moerna, och 1752 fick han af förmögne herrnhutare i London i uppdrag att öppna en handelsförbindelse med Labrador, hvarest man på samma gång ville grundlägga en mission. Men där blef han tillsammans med sex andre mördad af infödingarne, som i följd af sina ständiga strider med indianerna voro vida mer krigiske än andre eski-moer, och de öfverlefvande måste återvända hem.

En troende timmerman, Jens Haven, tänkte emellertid att följa Ehrhardts spår. Äfven han kom först till Grönland, där han lärde sig eskimoernas språk och anlade deras dräkt, på grund hvaraf han sedermera på New Foundland och Labrador blef med jubel hälsad

stund. »Blott en sak gör mig ännu orolig,» sade han, »det är indianernas nuvarande tillstånd.» Dessa ord spredo sig snabbt från hydda till hydda, och snart samlade sig alla kring sin mästare med den bönen: »Fader, förlåt oss allt, hvarigenom vi vållat dig sorg! Vi vilja skänka Frälsaren våra hjärtan och lefva i denna världen uteslutande för honom.» Då reste sig
Zeisberger upp från sitt sjukläger och välsignade dem innerligt, »Frälsaren är nära; snart skall han komma och hämta mig hem till sig!» voro hans sista ord, som kunde fullt uppfattas. Sörjande stannade indianerna kvar vid hans sjukbädd och sjöngo allt emellanåt ett psalmvers för honom. Den 17 november 1808 afsomnade han stilla, hvarvid alla de tillstädesvarande under strida tåreströmmar knäböjde och bådo.

Missionen på Labrador.

Med de nämnda missionsföretagen voro dock den lilla brödraför-samlingens krafter icke uttömda. Redan före midten af århundradet utsände man missionärer både till Kina och Egypten, till Turkiet och Persien, till Rysslands hedningar både i norr och söder, men efter längre eller kortare tids kamp måste dessa försök åter uppgifvas. Efter många mödor och svårigheter blomstrade däremot ännu missionen på Labrador, den stora, öde halfön, som från Nordamerikas fastland skjuter ut mot nordost.

Ar 1741 låg ett holländskt fartyg för ankar i S:t Thomas' hamn. Styrmannen Joh. Chr. Ehrhardt gick i sällskap med några kamrater till Basunberget för att göra sig lustig åt hernhutarnes försök att omvända negrerna. Men Fr. Martins brinnande böner kommo allt hån att förstummas, och Ehrhardt infann sig oftare på sammankomster, ja, slöt sig vid sin hemkomst helt och hållet till brödraförsamlingen. Med dennas skepp for han sedan till Grönland och fattade kärlek till eski-moerna, och 1752 fick han af förmögne herrnhutare i London i uppdrag att öppna en handelsförbindelse med Labrador, hvarest man på samma gång ville grundlägga en mission. Men där blef han tillsammans med sex andre mördad af infödingarne, som i följd af sina ständiga strider med indianerna voro vida mer krigiske än andre eski-moer, och de öfverlefvande måste återvända hem.

En troende timmerman, Jens Haven, tänkte emellertid att följa Ehrhardts spår. Äfven han kom först till Grönland, där han lärde sig eskimoernas språk och anlade deras dräkt, på grund hvaraf han sedermera på New Foundland och Labrador blef med jubel hälsad

som vän och landsman. Efter ett par undersökningsfärder köpte man 1771 ett eget missionsskepp »Amity» (d. v. s. Vänskap, sedermera aflöst af »Harmony», Enighet), hvarmed tillika skulle idkas handel för att dymedelst bidraga till missionens underhåll. Jens Haven och Drachart (se sid. 93) blefvo företagets ledare, och efter en stormfull resa uppnådde

man Labrador den 8 augusti och anlade den första missionsstationen Na in.

Eskimoerna mottogo dem som vänner, men visade intet tecken till andlig kunskap. Men Drachart bad: »Herre, Du har i Grönland

hoppets dal. missionsskeppets ankomst.

gjort dumma människor kloka och kalla hjärtan varma. Gör detta också här och låt oss icke komma på skam, ty det är ju din sak!» Besättningen på det hvarje år återkommande missionsskeppet kunde ock snart märka skillnad på eskimoernas lefverne. Jens Haven, som oftare drog åstad på längre undersökningsresor och sedermera anlade tvänne stationer, Okak och Hoffenthal (Hoppets dal), var i besittning af en säregen gåfva att komma infödingarne nära. De, som träffat honom förut, omfamnade och kysste honom, och en utbrast: »Ack Jens, du är blott liten, men dina tankar äro starka, och din själ oöf-- 111 -

vervinnlig.» Men den andliga framgången var blott helt ringa, och nya faror tillstötte. Ar 1782 började eskimoerna besöka de engelska nybyggena på sydkusten, och snart spårades en sorglig, världslig och trotsig anda bland infödingarne. Ja, vid en rådsförsamling 1786 beslöto de ett förbud mot att bekänna någon synd för missionärerna.

Det var en lång väntans tid med blott enstaka ljusglimtar. Men 1804 skedde en stor väckelse. En illa beryktad kvinna i Hoffenthal, till och med af hedningarne föraktad för sitt dåliga lefverne, fick höra en predikan öfver Herrens ord: »Människosonen är kommen för att frälsa det, som förtappadt är». Hon ilar ut i skogen, kastar sig på knä och ropar: »Ack, Jesus, är det sant, så låt mig också erfara det! Se, jag är den allra värsta, låt mig också blifva frälst — och, förlåt mig alla mina synder!» Frid sänkte sig öfver hennes hjärta, och hon vände tillbaka så förändrad, att en hvar kunde märka det. Först en och sedan flere blefvo väckte, intill dess rörelsen omfattade både vuxne och barn på alla tre missionsstationerna. Missionärerna blefvo öfverlupne från morgon till kväll; många kommo för att bekänna sina synder, utanför stationerna kunde man finna knäböjande människor, och från bostäderna ljödo andliga sånger och böner. Och denna väckelse var icke en rörelse af blott kort varaktighet. På mindre än tio år fördubblades invånareantalet å stationerna, och trons och kärlekens frukter blefvo märkbara därstädes. Till och med i knappa tider kom ingen att lida nöd, ja, man kunde till och med bispringa behöfvande hedningar.

Arbetet har sedan dess gått sin stilla gång. Flera nya stationer hafva anlagts. Sambandet med handelsverksamheten har bibehållits för att skydda eskimoerna mot den världsliga handelns faror. Missionsskeppet har regelbundet hvarje år gjort sina resor öfver det stora hafvet, och under de förflutna 130 åren har Herrens öga vakat öfver detsamma, så att det aldrig förolyckats. Af de 1500 infödingarne å stationerna äro nu omkring 1300 kristne, och deras andliga lif står högre än grönländarnes.

Herrnhuts betydelse i missionshistorien

Efter Zinzendorfs död den 9 maj 1760 satte man på hans grafsten dessa ord: »Han var bestämd att bära frukt — en frukt, som skall förblifva» (Joh. ev. 15: 16). Och sannerligen har hans kärlek till Jesus och för Hans skull till det, som förtappadt är, burit en frukt, som förblifvit intill våra dagar. Vida utöfver allt, hvad den fromme - 111 -

vervinnlig.» Men den andliga framgången var blott helt ringa, och nya faror tillstötte. Ar 1782 började eskimoerna besöka de engelska nybyggena på sydkusten, och snart spårades en sorglig, världslig och trotsig anda bland infödingarne. Ja, vid en rådsförsamling 1786 beslöto de ett förbud mot att bekänna någon synd för missionärerna.

Det var en lång väntans tid med blott enstaka ljusglimtar. Men 1804 skedde en stor väckelse. En illa beryktad kvinna i Hoffenthal, till och med af hedningarne föraktad för sitt dåliga lefverne, fick höra en predikan öfver Herrens ord: »Människosonen är kommen för att frälsa det, som förtappadt är». Hon ilar ut i skogen, kastar sig på knä och ropar: »Ack, Jesus, är det sant, så låt mig också erfara det! Se, jag är den allra värsta, låt mig också blifva frälst — och, förlåt mig alla mina synder!» Frid sänkte sig öfver hennes hjärta, och hon vände tillbaka så förändrad, att en hvar kunde märka det. Först en och sedan flere blefvo väckte, intill dess rörelsen omfattade både vuxne och barn på alla tre missionsstationerna. Missionärerna blefvo öfverlupne från morgon till kväll; många kommo för att bekänna sina synder, utanför stationerna kunde man finna knäböjande människor, och från bostäderna ljödo andliga sånger och böner. Och denna väckelse var icke en rörelse af blott kort varaktighet. På mindre än tio år fördubblades invånareantalet å stationerna, och trons och kärlekens frukter blefvo märkbara därstädes. Till och med i knappa tider kom ingen att lida nöd, ja, man kunde till och med bispringa behöfvande hedningar.

Arbetet har sedan dess gått sin stilla gång. Flera nya stationer hafva anlagts. Sambandet med handelsverksamheten har

bibehållits för att skydda eskimoerna mot den världsliga handelns faror. Missionsskeppet har regelbundet hvarje år gjort sina resor öfver det stora hafvet, och under de förflutna 130 åren har Herrens öga vakat öfver detsamma, så att det aldrig förolyckats. Af de 1500 infödingarne å stationerna äro nu omkring 1300 kristne, och deras andliga lif står högre än grönländarnes.

Herrnhuts betydelse i missionshistorien

Efter Zinzendorfs död den 9 maj 1760 satte man på hans grafsten dessa ord: »Han var bestämd att bära frukt — en frukt, som skall förblifva» (Joh. ev. 15: 16). Och sannerligen har hans kärlek till Jesus och för Hans skull till det, som förtappadt är, burit en frukt, som förblifvit intill våra dagar. Vida utöfver allt, hvad den fromme-

grefven själf bedt eller tänkt, har Herren skänkt den lilla missionsförsamlingen i Herrnhut. Fördenskull kunna vi ej heller lämna densamma utan att i allmänhet fråga om dess betydelse i missionshistorien.

Först och främst kan man då säga, att vi här afgjordt erfara det första genombrottet af den stora missionstanken. Herrens konungsliga befallning: »Gån ut och gören alla folk till lärjungar!» har i all sin ursprungliga storhet ljudit för Zinzendorfs andliga öra. Icke blott tillfälligtvis, om kristna människor bo tillsammans med hedningar, — icke blott som en kristlig regeringsplikt, om en furstes landområde innesluter en hednisk befolkning, — icke blott på ett enstaka ställe, liksom om man sedan kunde slå sig till ro, utan obetingadt och öfverallt. Man kan visserligen påstå, att denna tanke först gått upp för Francke, som i sitt förslag 1701 om upprättandet af ett allmänt missionsseminarium pekar ditåt. Men Zinzendorf har börjat

att sätta densamma i verkställighet. Den lilla församlingen i Herrnhut, fjärran ifrån hvarje yttre beröring med hedningarne, känner sig genom Guds ord förpliktad liksom en gäldenär till alla. Till och med det gamla Israel, som i viss mening var längre aflägset från dåtidens kyrka, tänker man på. Zinzendorf skref ett öppet bref till judarne, «ch Samuel Lieberkühn från brödraförsamlingen arbetade i 30 år bland judarne i England och på kontinenten och blef på grund af sin kärlek till Israel och sina kunskaper i hebreiska språket af judarne benämnd Rabbi *).

*) Äfven pietismen i Halle började vid samma tid ett missionsarbete för judarne. En gammal prästs bön riktade Franckes tankar åt det hållet. Hans yngre samtida CAL-LENBERG (professor i Halle, ‡ 1760) upprättade 1728 det judiska institutet, som utgaf skrifter, underhöll fattiga proselyter och utsände missionärer. Den mest bekante iland desse är STEFAN SCHULTZ (skomakareson från Polen, född 1714), som med apo-

Till denna världsomfattande uppgift hämtar man kraft allena af Herrens ord och löften. Man vågar i tron fullt ut lika mycket som i apostlarnes dagar, och Jesus låter bröderna icke komma på skam. Historien har ådagalagt det: Herren var med dem. Vi se en ljusglimt af ryttaren på den hvita hästen.

Nästa egendomlighet är, att missionen i Herrnhut i fullaste mening blir en försainlingssak, den stora lifssaken inom församlingen. Det är icke en enstaka man, som hör Herrens kallande röst och går åstad; det är icke en konung, som landsfaderligt vill draga försorg om tillgodoseendet af sina undersåtars andliga behof — det är ett samhälle, som gemensamt vill tjäna Herren, det är Guds folk, hvars hjärtan förenas i Guds rikes största gärning. Bakom Herrn-huts missionärer står en bedjande församling, som bär dem på förbönens armar, under det att de kämpa. Därför led missionen ej heller någonsin brist på krafter *); dignade tio, så gingo tjugo ut i stället, och stupade ledarne, så förde dock samhällets gemensamhetsanda saken framåt. Och från missionsfältet vände välsignelsen tillbaka till moderförsamlingen, så att man, såsom det ofta sagts, icke kan bestämdt afgöra, om missionen mottagit mest från Herrnhut, eller Herrnhut från missionen. Det är hednamissionens stora uppgift, som bevarat Herrnhut från att tvina bort, liksom andra fria mindre samhällen, eller att skrumpna hop i sektanda. Ja, under rationalismens tidehvarf var det lifvet på missionsfältet, som blef ett värn och en källa till förnyelse för lifvet i själfva Herrnhut.

Bland de speciella missionstankar, som Herrnhut fostrat, nämna vi här de tre viktigaste.

Herrnhut hade inga teologer att utsända, men det gaf, hvad det egde: enkle och anspråkslöse lekmän med en brinnande tro och en oöfvervinnljg, ihärdig offervillighet. Det har sålunda visat världen, att det ofta hos sådant folk finnes det yppersta material till missionärer.

Herrnhut öfverensstämmer med Halle däri, att man icke bör begynna missionen med dop och kyrklig organisation, utan med ordets förkunnelse för att verka omvändelse. Och nu var Herrnhuts evangelium i särskild mening blodets

evangelium, förkunnandet

stoliskt nit i tjugo år (1736 — 56) drog rundt omkring i världen och under svåra lidanden uppsökte judarne öfverallt och vittnade inför dem. Efter stiftarens bortgång ledde han det Callenbergska institutet till sin död 1776. Under rationalismens välde vissnade äfven denna planta bort, och institutet nedlades 1792.

*) Brödraförsamlingen, hvars samlade antal aldrig öfverstigit 70,000 (nu 33,000) själar, har intill våra dagar utsändt mer än 2,000 missionärer.

af den oändliga frälsarkärleken i Jesu död. De erfarenheter, man gjorde på missionsfältet, bestyrkte bröderna i den åsikten, att förkunnelsen också för hedningarne framför allt bör röra sig omkring denna kärnpunkt, och man kan säkerligen påstå, att de härutinnan blifvit läromästare åt all senare evangelisk mission.

Slutligen gaf Zinzendorf redan de först utsände bröderna den förmaningen med på vägen, att de icke skulle syfta efter massomvändelse, utan efter att samla in enskilda själar såsom en förstling åt Herren. I denna punkt var han fullkomligt ense med pietisterna. Såsom allmän och slutgiltig regel har historien icke godkänt hans tankar i detta stycke. Äfven i fråga om Herrnhuts arbete har man gjort den erfarenheten, att, till och med då man med största trohet velat hålla sig till arbetet på enskilda själar, det efter en längre utveckling slutat med att man stod midt uppe i en folkuppfostrande gärning. Men därför råder likväl intet tvifvel därom, att principen eger sin fulla giltighet som grundsats för missionen i dess början. Endast genom att klart och bestämdt föresätta sig det målet att vinna enskilda själar och vinna dem helt och hållet genom en allvarlig omvändelse, endast därigenom vinner man de första segrarna och öppnar dörren för den vidare utvecklingen, hvarvid efter hand det mänskliga samhällets natur af sig själf kommer att leda in på ett folkuppfostrande arbete på bredare basis.

E. Förberedelsen till det stora genombrottet.

¥

Politiska händelser.

Ett genombrott har skett, och det har till och med i Herrnhut-missionen uppnått fullkomlig klarhet. En eller några få svalor göra dock ingen sommar ännu. Kristenheten i det hela taget ligger ännu i dvala, det är liksom ett täckelse för dess ögon, och hednamissionen är ånyo, liksom under kyrkans allra första tid, »en hemlighet» (Efes. 3: 3-9) till och med för Guds folk.

af den oändliga frälsarkärleken i Jesu död. De erfarenheter, man gjorde på missionsfältet, bestyrkte bröderna i den åsikten, att förkunnelsen också för hedningarne framför allt bör röra sig omkring denna kärnpunkt, och man kan säkerligen påstå, att de härutinnan blifvit läromästare åt all senare evangelisk mission.

Slutligen gaf Zinzendorf redan de först utsände bröderna den förmaningen med på vägen, att de icke skulle syfta efter massomvändelse, utan efter att samla in enskilda själar såsom en förstling åt Herren. I denna punkt var han fullkomligt ense med pietisterna. Såsom allmän och slutgiltig regel har historien icke godkänt hans tankar i detta stycke. Äfven i fråga om Herrnhuts arbete har man gjort den erfarenheten, att, till och med då man med största trohet velat hålla sig till arbetet på enskilda själar, det efter en längre utveckling slutat med att man stod midt uppe i en folkuppfostrande gärning. Men därför råder likväl intet tvifvel därom, att principen eger sin fulla giltighet som grundsats för missionen i dess början. Endast genom att klart och bestämdt föresätta sig det målet att vinna enskilda själar och vinna dem helt och hållet genom en allvarlig omvändelse, endast därigenom vinner man de första segrarna och öppnar dörren för den vidare utvecklingen, hvarvid efter hand det mänskliga samhällets natur af sig själf kommer att leda in på ett folkuppfostrande arbete på bredare basis.

E. Förberedelsen till det stora genombrottet.

¥

Politiska händelser.

Ett genombrott har skett, och det har till och med i Herrnhut-missionen uppnått fullkomlig klarhet. En eller några få svalor göra dock ingen sommar ännu. Kristenheten i det hela taget ligger ännu i dvala, det är liksom ett täckelse för dess ögon, och hednamissionen är ånyo, liksom under kyrkans allra första tid, »en hemlighet» (Efes. 3: 3-9) till och med för

De första knopparna äro dock redan ett förebud till den annalkande sommaren. Missionens Herre har stigit upp och uttalat sin konungsliga befallning. Och under det att de första, på tidens tecken uppmärksamma trosvittnena draga ut med evangeliets segerbud, verkar den store världsstyresmannen själf i det fördolda och förbereder det stora genombrottet genom en hel kedja af världshändelser och folkrörelser, som vid första ögonkastet tyckas hafva föga eller intet med missionen att skaffa.

Vi hafva förut (sid. 27) sett, att den evangeliska kyrkan under 1500-talet saknade både yttre och inre betingelser för att kunna upptaga det stora arbetet med missionen. De nyupptäckta landen voro lagda utanför den katolska världens dörrar, och i sin inre utveckling var den evangeliska kyrkan ännu långt ifrån färdig att bära upp en sann evangelisk mission. Men under loppet af 1700-talet sker i bägge dessa afseenden en genomgripande förändring.

I Nordamerika tillbakatränga engelsmännen både spanjorerna (söderut) och fransmännen (norrut). Segern vid Quebec 1759 befäster deras välde i Canada. Och då mot slutet af århundradet Förenta staterna lösrycka sig från England, så betyder detta ingalunda någon förminskning, utan efter hand en mycket stor ökning af den protestantiska världsmakten. Det är en dotter, som blir myndig och får sitt eget hem, hvarifrån hon i självständighet blifvit sin moders med-hjälparinna. Förlusten af de nordamerikanska kolonierna gaf till och med England impulsen till att söka sig vidare ut i världen och börja kolonisera det nyupptäckta Australien (först såsom deportationsort för brottslingar: Port Jackson, anlagdt 1788), hvilket slutade med att hela den femte världsdelens kontinent kom under engelskt välde.

I Ostindien blefvo först portugiserna undanträngde af holländarne, och sedermera desse af engelsmännen. På ett förunderligt sätt kom efter hand största delen af Främre Indien i det engelskt-ostindi-ska kompaniets händer. Det var för visso icke kristendomen, som därigenom vann seger. Tvärtom var det jordisk vinningslystnad, som var drifkraften, och våld och list utgjorde ofta medlen. Den välvilja, som engelsmännen under 1600-talet hyst för evangeliets utbredande, gick därvid förlorad, och det ostindiska kompaniet blef under långliga tider det värsta hindret för kristendomen och missionen. Dock bör man, om man vill vara rättvis, icke glömma, huru förfärligt tillståndet i Indien var före den tiden, i ty att detta stora, härliga land ständigt sönderslets af inbördes oenighet och härjande krig mellan de olika furstarne och folkstammarna.- 116 -

Det var öfverste Clives seger vid Plassey 1757, som bredde det engelska väldet ut öfver hela Bengalen. 1 egenskap af förste öfverståthållare befäste och utvidgade Hastings detsamma därefter med hjärtlös hårdhet och ofta genom vanhederliga medel. Men också detta har Herren begagnat till att främja sitt rikes sak. Hastings' trolöshet blef slutligen bekant i England: en storm af allmän ovilja brusade genom landet, och den mäktige mannen blef återkallad 1785. Visserligen bibehöll kompaniet ännu sin makt, men inom allvarligt tänkande kretsar i England hade dock samvetet blifvit väckt, och den kamp

james cook och hans fartyg vid Hawaji.

hade börjat, hvilken icke blott slutade med att förmå kompaniet att tåla evangeliets förkunnande i Indien, utan som mer än något annat väckte den engelska kristenheten till insikt om sina plikter mot vimlande millioner hedningar och sålunda blef den starkaste drifkraften i den stora missionsväckelsen.

Härtill kom upptäckten af nya världsdelar. Den engelske sjöfaranden James Cook undersökte genom sina tre stora resor 1768 — 79 den väldiga och hittills nästan alldeles okända Stilla oceanen och förändrade världskartan öfver hela denna del af jorden. På kristendom- 117 -

tänkte han föga, och hans folk tillät sig de värsta skändligheter mot de stackars infödingarne. På Sandwich-öarna (Hawaji), som han upptäckte 1775 och flera gånger besökte, lät han sig tillbedjas som gud och begagnade sig af infödingarnes lättrogenhet för att en lång tid draga vinst af dem, men småningom förlorade han dock något af glansen, och en strid med infödingarne slutade med att han blef dödad tillika med en del af sitt folk 1779.

Cooks betydelse som upptäckare når nästan upp i jämnhöjd med Columbi. Berättelsen om hans resor väckte ett ofantligt uppseende. Skildringarna af de blomstrande Söderhafsöarna med det skenbart så barnsliga naturfolk, som bebodde dem, hafva fått en stor betydelse genom att väcka tanken på och kärleken till hednafolken. Och den sålunda återuppväckta geografiska forskningen fick icke lof att inslumra ånyo efter Cooks död. Tvärtom har den med kraft fortsatts under hela 1800-talet och kommer sannolikt icke att hvila, förrän jordkretsen ligger fullkomligt uppenbar och känd för den kristna världen — i sig själf den kraftigaste väckelse till och förberedelse för den stora missionstiden.

1 sammanhang härmed böra ock nämnas de naturvetenskapliga uppfinningar, som efter hand hafva i så många afseenden förändrat människosläktets lefnadsvilkor. Sedan de en gång börjat, hafva de fortgått i en orubblig serie och fullföljas alltjämt, ständigt ökande de civiliserade — och detta vill ju säga de kristna — folkslagens förmåga att underlägga sig jorden.

År 1768 byggde James Watt sin första ångmaskin, och därefter följde 1800-talets ångfartyg och ångvagnar. Ungefär samtidigt började telegrafen spänna sina trådar öfver land och riken. Den första telegrafkabeln öfver Atlantiska oceanen nedlades 1858. Teknikens öfriga hjälpmedel för att bana sig väg öfver jorden kunna vi här icke ens nämna alla (tunnlar genom bergen, Suezkanalen m. m.). Men följden af alltsammans är den, att afstånden på jorden ständigt mer och mer förkortas. De aflägsnaste länder komma närmare, tillträdet till dem öppnas, och de mest afsides boende folk sättas i förbindelse med den kristna världen. Härigenom banas vägarna för evangeliets segertåg.

Visserligen hafva vi härmed nått långt in på 1800-talet. Men både till den geografiska och den naturvetenskapligt-tekniska utvecklingen blef impulsen gifven och grunden lagd på 1700-talet, och i det historiska sammanträffandet af alla dessa händelser, politiska, ve-- 118 -

tenskapliga och kyrkliga, se vi med beundran och tillbedjan den Allsmäktiges finger. Missionens Herre gör allting redo för att utbreda sitt rike öfver hela jordens rund.

Kyrkans inre utveckling. Pietism och metodism.

Allt under det att sålunda i den yttre världen stora förändringar tima, hvilka på mångahanda sätt lägga vidsträckta hedniska landområden utanför dörrarna till den evangeliska kristenheten, uppstår i kyrkans inre lif en utveckling, hvarigenom den evangeliska församlingen först vinner tillräcklig mognad att kunna bära missionens börda.

Genom reformationen har det stora grundläggande stordådet utförts: lifvet har åter frambrutit inom kyrkan, väckt genom Anden, närdt och vägledt af Guds ord. Men ingen torde förundra sig öfver, att den många sekler gamla kyrkliga traditionen ännu på flere-handa sätt råkade att hämma det nya lifvet.

Härvid vilja vi särskildt påpeka tvenne punkter.

Under medeltiden hade världen i sin helhet bragts in under kyrkans former. Reformationen, som tydligt såg motsatsen mellan gudslifvet och det världsliga lifvet, insåg nog farorna af detta tillstånd, men ville icke åstadkomma någon brytning, därför att den samtidigt gaf akt på den stora uppgift, som Gud därmed förelagt sin församling. Men i praxis medförde detta, att man — för att undgå en brytning med den värld, som dock erkände kyrkans auktoritet — uraktlät att tillräckligt tydligt sätta det gränsmärke, hvarigenom ensamt Guds folk kan blifva fullt medvetet om sin egendomliga natur och själfständighet.

Härmed sammanhänger den andra punkten noga. Reformationen hade förkunnat de kristnes allmänna prästadöme och satt Guds ord i händerna på lekmannen, på det att han själf skulle kunna döma om sanningen. Men vid uppfostrandet af de breda folklagren, som ännu icke voro undervisade af Guds ande, hade man fortfarande behof af auktoritet. Därför gick det katolska prästerskapets myndighet i arf till de protestantiske teologerna, och lekmän kände, nu lika litet som förut, något ansvar för kyrkans lif och gärning.

Då nu dessa, missförhållanden, i stället för att efter hand försvinna, tvärtom rotfästes allt mer under den ortodoxa perioden och därför på mångahanda sätt hämmade själfva det andliga lifvet, så bröt detta sig nya vägar och utgöt genom pietismen (och herrnhutismen) - 118 -

tenskapliga och kyrkliga, se vi med beundran och tillbedjan den Allsmäktiges finger. Missionens Herre gör allting redo för att utbreda sitt rike öfver hela jordens rund.

Kyrkans inre utveckling. Pietism och metodism.

Allt under det att sålunda i den yttre världen stora förändringar tima, hvilka på mångahanda sätt lägga vidsträckta hedniska landområden utanför dörrarna till den evangeliska kristenheten, uppstår i kyrkans inre lif en utveckling, hvarigenom den evangeliska församlingen först vinner tillräcklig mognad att kunna bära missionens börda.

Genom reformationen har det stora grundläggande stordådet utförts: lifvet har åter frambrutit inom kyrkan, väckt genom Anden, närdt och vägledt af Guds ord. Men ingen torde förundra sig öfver, att den många sekler gamla kyrkliga traditionen ännu på flere-handa sätt råkade att hämma det nya lifvet.

Härvid vilja vi särskildt påpeka tvenne punkter.

Under medeltiden hade världen i sin helhet bragts in under kyrkans former. Reformationen, som tydligt såg motsatsen mellan gudslifvet och det världsliga lifvet, insåg nog farorna af detta tillstånd, men ville icke åstadkomma någon brytning, därför att den samtidigt gaf akt på den stora uppgift, som Gud därmed förelagt sin församling. Men i praxis medförde detta, att man — för att undgå en brytning med den värld, som dock erkände kyrkans auktoritet — uraktlät att tillräckligt tydligt sätta det gränsmärke, hvarigenom ensamt Guds folk kan blifva fullt medvetet om sin egendomliga natur och självständighet.

Härmed sammanhänger den andra punkten noga. Reformationen hade förkunnat de kristnes allmänna prästadöme och satt Guds ord i händerna på lekmannen, på det att han själf skulle kunna döma om sanningen. Men vid uppfostrandet af de breda folklagren, som ännu icke voro undervisade af Guds ande, hade man fortfarande behof af auktoritet. Därför gick det katolska prästerskapets myndighet i arf till de protestantiske teologerna, och lekmän kände, nu lika litet som förut, något ansvar för kyrkans lif och gärning.

Då nu dessa, missförhållanden, i stället för att efter hand försvinna, tvärtom rotfästes allt mer under den ortodoxa perioden och därför på mångahanda sätt hämmade själfva det andliga lifvet, så bröt detta sig nya vägar och utgöt genom pietismen (och herrnhutismen)- 119 -

i de lutherska landen och genom den därmed i hufvudsak besläktade metodismen inom den engelska kyrkan friska lefvande vattuström-mar öfver kyrkans förtorkade fält.

August Herrman Francke, som näst Spener var den tyska pietismens fader, hafva vi allaredan lärt känna såsom den andlige ledaren af Halle-missionen (s. 54). John Wesley, som torde obestridt vara Englands störste religiöse ande, har själf alldeles direkt arbetat inom hednamissionen. Hans far, prästen Samuel Wesley, var starkt intresserad af den dansk-halleska missionen, och John samt hans bror Charles drogo i sin ungdom år 1735 ut till Georgien för att pre-

john wesley.

dika för indianerna. Den obetvingliga missionsanda, som fanns hos honom, har fått sitt uttryck i hans bekanta ord: »Världen är mitt pastorat». Men bägges största betydelse i missionshistorien ligger i det andliga nydaningsarbete inom kristenheten, för hvilket de blefvo redskap. Wesley ej blott stiftade det särskilda religionssamfund, som ännu kallas metodister, utan han gaf stöten till den vidtomfattande evangeliska väckelsen. Och pietismens väckande och befruktande inflytelse sträcker sig vida utöfver hvad som är märkt med den egentliga »pietistiska» prägeln.

Det gemensamma resultatet af dessa rörelser blir därför just klargörandet af förhållandet till världen — i det att de tro-- 120 -

ende genom en brytning, en faktisk omvändelse, upplefva och förstå motsatsen mellan deras eget nya lif och världslifvet —, samt församlingens frigörelse — i det att Guds barn, drifna af Guds ande, afskudda sig det omyndighetsok, som teologerna pålagt dem.

Den välsignelserika väckelsen under 1700-talet har därigenom fått en varaktig, genomgripande betydelse för det evangeliska försam-lingslifvet. Guds barn finna hvarandra, i det att de öfvergifva världen, så att ett verkligt samhällslif uti inbördes kärlek kan taga sin början. Och frigjorde från sitt omyndighetstillstånd, börja de troende att lefva icke blott för sina egna själars frälsning, utan för Guds rike, för andras frälsning.

Och därigenom vaknar missionsandan upp ur seklers dvala, icke såsom en särskild egenskap hos enskilde ordets tjänare, utan såsom enhvar lefvande kristens sinnelag. Man väntar icke, till dess prästen, kyrkan eller konungen befaller arbetets utförande, utan hvarje troende kristen känner det som sin plikt och rättighet att vittna om Herren och verka för sina närmastes frälsning; hvarje litet samhälle blifver en missionskrets, där man bedjer för och rådplägar om Guds rikes främjande där i trakten, och just på detta sätt uppstår en resonansbotten för hednamissionen.

Det är församlingen, som börjar komma till myndig ålder; det är Herren, som bereder densamma till att på allvar upptaga missionens sak.

Rationalismen och revolutionen.

Midt under 1700-talet möter oss emellertid det sällsynta skådespelet, att pietismen måste gifva vika för rationalismen.*) De lefvande vattuströmmarna tyckas utsina, och otrons kalla vind utbreder sig, lika fördärflig för troslifvet i hemlandet som för missionen i hednaland.

Nog är det ovännen, som här är framme. Det är det oomvända världsliga sinnet, hvilket den ortodoxa kyrkan så länge har tålt inom sitt sköte, som uppreser sig emot det frambrytande lifvet och för någon tid förmår att öfverväldiga detsamma. Likväl har kyrkans Herre, som lotsar sin församling fram genom alla stormar och själf vänder till godo ovänners onda anslag, äfven begagnat denna på allt

*) Utvecklingen inom den engelska kyrkan löper härvidlag icke alldeles parallelt, men utrymmet tillåter oss icke att närmare belysa detta. Samma allmänna historiska krafter hafva dock verkat här, om ock i annan ordning.

ende genom en brytning, en faktisk omvändelse, upplefva och förstå motsatsen mellan deras eget nya lif och världslifvet —, samt församlingens frigörelse — i det att Guds barn, drifna af Guds ande, afskudda sig det omyndighetsok, som teologerna pålagt dem.

Den välsignelserika väckelsen under 1700-talet har därigenom fått en varaktig, genomgripande betydelse för det evangeliska försam-lingslifvet. Guds barn finna hvarandra, i det att de öfvergifva världen, så att ett verkligt samhällslif uti inbördes kärlek kan taga sin början. Och frigjorde från sitt omyndighetstillstånd, börja de troende att lefva icke blott för sina egna själars frälsning, utan för Guds rike, för andras frälsning.

Och därigenom vaknar missionsandan upp ur seklers dvala, icke såsom en särskild egenskap hos enskilde ordets tjänare, utan såsom enhvar lefvande kristens sinnelag. Man väntar icke, till dess prästen, kyrkan eller konungen befaller arbetets utförande, utan hvarje troende kristen känner det som sin plikt och rättighet att vittna om Herren och verka för sina närmastes frälsning; hvarje litet samhälle blifver en missionskrets, där man bedjer för och rådplägar om Guds rikes främjande där i trakten, och just på detta sätt uppstår en resonansbotten för hednamissionen.

Det är församlingen, som börjar komma till myndig ålder; det är Herren, som bereder densamma till att på allvar upptaga missionens sak.

Rationalismen och revolutionen.

Midt under 1700-talet möter oss emellertid det sällsynta skådespelet, att pietismen måste gifva vika för rationalismen.*) De lefvande vattuströmmarna tyckas utsina, och otrons kalla vind utbreder sig, lika fördärflig för troslifvet i hemlandet som för missionen i hednaland.

Nog är det ovännen, som här är framme. Det är det oomvända världsliga sinnet, hvilket den ortodoxa kyrkan så länge har tålt inom sitt sköte, som uppreser sig emot det frambrytande lifvet och för någon tid förmår att öfverväldiga detsamma. Likväl har kyrkans Herre, som lotsar sin församling fram genom alla stormar och själf vänder till godo ovänners onda anslag, äfven begagnat denna på allt

*) Utvecklingen inom den engelska kyrkan löper härvidlag icke alldeles parallelt, men utrymmet tillåter oss icke att närmare belysa detta. Samma allmänna historiska krafter hafva dock verkat här, om ock i annan ordning.

missionssinne blottade stämningsvåg såsom ett led i förberedelsen till det stora genombrottet inom missionen.

Det fattades någonting i pietismen. Trots sin lefvande anda och sin nitälskan för Guds rike var den i flera afseenden begränsad, så att den icke var fullt skickad att vara missionens bärare. Men hvad pietismen saknade, var just det, som rationalismen förde fram. Däri bestod den sanningskraft, hvarigenom den vann framgång, och dymedelst har densamma efterlämnat ett arf, hvarmed tros-lifvet verkligen riktades, då det återfick sin rätt inom kyrkan.

Rationalismens lösen var det mänskliga, det humana. Pietismen hade alltför trångsynt betonat blott det mänskligas motsats till det kristliga; för återstoden af det ursprungliga gudsbelätet hos människan saknade den all blick, äfvensom för den fond af kristligt-sedliga lifskrafter, som folkkyrkans långa utveckling aflagrat i världen. Här tog rationalismen vid, och ingen, som känner kyrkans lif före och efter rationalismen, skall kunna förneka, att den senare, trots sin öfriga andefattigdom, lärt kyrkan mycket i detta afseende.

Äfven för missionen har den friare blicken på det humana varit af väsentlig betydelse. Ty därigenom fick man, frigjord från det ortodoxa åskådningssättet, lära sig att se naturligt på hedningarne. Den gamla dogmatiken gjorde dem nästan till djäflar, ovärdiga till och med Frälsarens kärlek. Rationalismen var naturligtvis böjd för att »idealisera» dem, ställa dem alltför högt, liksom om de vore af naturen goda. Men resultatet blef, att man åtminstone fick lof att som människa betrakta dem som människor och älska dem som medmänniskor. Den stora världsrörelsen för slafveriets upphörande, hvilken alltigenom är i samklang med missionsväckelsen, vore otänkbar utan denna vidsträcktare blick.

Härtill kommer äfven en annan viktig punkt. Reformationen hade i och genom sin brytning med Rom ställt kyrkan under landsherrens styrelse, och den protestantiska kyrkan hade under sin fortsatta utveckling understödt envåldsmakten för att i gengäld erhålla stöd af denna. Också pietismen sökte skygd under absolutismens vingar (ehuru redan dess små konventiklar voro densamma en nagel i ögat), och den kunde alls icke fatta värdet af den medborgerliga friheten. Den halleska hednamissionen styrdes af ett kungligt danskt kollegium.

Här är det återigen rationalismen och de därmed besläktade historiska strömningarna, som skaffa frisk luft och skapa de lifsbetin-gelser, utan hvilka hela det senaste århundradets storartade utveckling- 122 -

af kyrkans lif och arbete i hemlandet och utomlands skulle varit en omöjlighet. Sjuttonhundratalets liberalism, som utgör blott en enda sida af den allmänna humana rörelsen, undergräfde flydda tiders föreställning om stat och konungamakt, lät medborgarne komma till insikt om sin delaktighet i och ansvar för statens väl och ve och frigjorde det enskilda initiativet (den enskildes rättighet att, ensam eller tillsammans med liksinnade, sätta i verket företag till eget eller andras väl), som sedan dess blifvit en af de mäktigaste krafterna i samhällsutvecklingen. 1 det nordamerikanska frihetskriget och strax därefter i den franska revolutionen skåda vi de väldiga utbrotten af de hittills i det fördolda jäsande krafterna. »Människorättigheterna» proklameras. Det gamla statsskickets dagar äro räknade. Individens, den enskilda människans, och de fria föreningarnas rätt gör sig gällande.

Rationalismens människovänner, den franska naturalismens och liberalismens målsmän, revolutionens blodbesudlade odjur tänkte visserligen minst af allt på att genom sina tankar och gärningar tjäna Guds rike. Men dess djupare böja vi knän i tillbedjan, då vi se, huru Han, som sitter i himmelen, mäktat att vända också dessa rörelser sitt folk till godo och begagnat till och med sina fienders arbete såsom en förberedelse för evangeliets segertåg.

Den direkta förberedelsen. Förbönen.

För den, som har ögon att se med, är det en ofantligt stor uppbyggelse att midt i den världshistoriska förvirringen skönja Guds frälsningsplaner. Det ostindiska handelskompaniets vinningslystnad, vantrogne sjöfarandes djärfva upptäcktsfärder, rationalismens jordiska tankar och revolutionens fasor — allt begagnar missionens Herre till sin saks främjande.

Oss fattas blott en sak. Världens och kyrkohistoriens händelser hafva gjort den indirekta förberedelsen till genombrottet genom att frambringa de yttre och inre betingelser, som voro nödvändiga därför. Men finnes det icke äfven en direkt förberedelse, ett direkt arbete på att väcka kyrkans slumrande missionssinne och mana densamma till att missionera?

Det säger sig självt, att detta arbete bör utgå från det missions-lif, som redan vaknat. - 122 -

af kyrkans lif och arbete i hemlandet och utomlands skulle varit en omöjlighet. Sjuttonhundratalets liberalism, som utgör blott en enda sida af den allmänna humana rörelsen, undergräfde flydda tiders föreställning om stat och konungamakt, lät medborgarne komma till insikt om sin delaktighet i och ansvar för statens väl och ve och frigjorde det enskilda initiativet (den enskildes rättighet att, ensam eller tillsammans med liksinnade, sätta i verket företag till eget eller andras väl), som sedan dess blifvit en af de mäktigaste krafterna i samhällsutvecklingen. 1 det nordamerikanska frihetskriget och strax därefter i den franska revolutionen skåda vi de väldiga utbrotten af de hittills i det fördolda jäsande krafterna. »Människorättigheterna» proklameras. Det gamla statsskickets dagar äro räknade. Individens, den enskilda människans, och de fria föreningarnas rätt gör sig gällande.

Rationalismens människovänner, den franska naturalismens och liberalismens målsmän, revolutionens blodbesudlade odjur tänkte visserligen minst af allt på att genom sina tankar och gärningar tjäna Guds rike. Men dess djupare böja vi knän i tillbedjan, då vi se, huru Han, som sitter i himmelen, mäktat att vända också dessa rörelser sitt folk till godo och begagnat till och med sina fienders arbete såsom en förberedelse för evangeliets segertåg.

Den direkta förberedelsen. Förbönen.

För den, som har ögon att se med, är det en ofantligt stor uppbyggelse att midt i den världshistoriska förvirringen skönja Guds frälsningsplaner. Det ostindiska handelskompaniets vinningslystnad, vantrogne sjöfarandes djärfva upptäcktsfärder, rationalismens jordiska tankar och revolutionens fasor — allt begagnar missionens Herre till sin saks främjande.

Oss fattas blott en sak. Världens och kyrkohistoriens händelser hafva gjort den indirekta förberedelsen till genombrottet genom att frambringa de yttre och inre betingelser, som voro nödvändiga därför. Men finnes det icke äfven en direkt förberedelse, ett direkt arbete på att väcka kyrkans slumrande missionssinne och mana densamma till att missionera?

Det säger sig självt, att detta arbete bör utgå från det missions-lif, som redan vaknat.- 123 -

Herrnhutarnes arbete blef — ehuru de voro ett litet, afsöndradt samfund och gingo till Herrens gärning utan att fråga efter andras uppfattning — småningom för alla lefvande kristne en underbart tyst, men dock kraftig predikan. Efter hand som åren gingo och det visade sig, att det hvarken var någon kortvarig svärmisk galenskap eller någon omöjlighet i och för sig — då jubelfesterna med anledning af deras missions 25- och 50-åriga bestånd drogo till sig många undrande blickar — måste det ropet ljuda för andra lefvande kristne: Herren kännes vid detta arbete, Herren vill det!

Den dansk-halleska missionen har egt sin särskilda betydelse genom att på tvänne vägar förbereda den senare missionsväckelsen. Dels drog densamma genom sin samverkan med det engelska »Sällskapet för främjande af kristlig kunskap» engelske kristne i hemlandet in i missionsarbetet, dels fick den — i synnerhet genom Schwartz — nåden att väcka och föra till rätt uppfattning af missionen en liten, men betydelsefull krets af engelsmän i Indien, från hvilka just de starkaste missionstillskyndelser utgingo vid århundradets slut.

Äfven indianmissionen har haft en mycket stor betydelse. Det var den, som redan midt på 1600-talet framkallade en ganska betydande missionskärlek i England. Och ehuru den drefs endast på spridda orter och stötvis, slocknade dock icke de tända glöderna igen, utan vidmakthöllos så smått under den efterföljande tiden. Det engelska »Sällskapet för evangeliets utbredande» började ett missionsarbete bland irokeserna; och ett skottskt sällskap, stiftadt 1709 (»Hon. Society for the Propagation of Christian Knowledge»), slog sig likaledes på indianmission. Dettas mest berömde missionär är David Brainerd, född i Connecticut 1718, en ättling af en af pil-grimsfäderna. Strängt religiöst påverkad alltifrån sin tidigaste barndom, greps han af den metodistiska väckelsen och brann af längtan efter att själf få lof att tjäna Herren. Tidigt förlorade han bägge sina föräldrar, men lyckades dock få studera vid Yales College, hvarifrån han emellertid blef relegerad, därför att han hade frånkänt en af sina lärare lifvet i Gud. Vid 24 års ålder nådde han sina önskningars mål och kastade sig under brinnande bön på missionsarbetet. Kroppslig svaghet, som dock ej hindrade honom från att uthärda svåra strapatser, och ett medfödt svårmod tryckte honom alltid. Känslan af egen ovärdighet tyngde honom så starkt, att trons frid och fröjd upprepade gånger förmörkades i hans hjärta af svåra anfäktelser. Men just genom denna ständiga kamp fanns hos honom en egendomlig, betagande glöd. Blott fyra, fem år fick han lof att verka, innan ett länge- 124 -

undertryckt bröstlidande fängslade honom vid sjukbädden. Och under denna tid flackade han oroligt omkring inom många trakter och fick blott på ett ställe upplefva en stor väckelse bland indianerna. Likväl har Brainerd fått en alldeles särskild betydelse i missionshistorien såsom ett redskap i Herrens hand till väckande af den slumrande missionsandan.

Öfverväldigad af sjukdom på en af sina resor, blef han gästfritt upptagen af den berömde amerikanske teologen Jonathan Edwards i Northampton, Massachusetts, och under hans ömma vård slöt han sina ögon den 9 oktober 1747. Men ett så djupt intryck gjorde han på sin värd, att denne skref hans lefnadsbeskrifning — en bok, som alla tider egt en säregen, gripande och väckande kraft. Den har sålunda — för att blott nämna de store — utöfvat ett afgörande inflytande på William Carey, Samuel Marsden, Henry Martyn och Thomas Chalmers. Och Edwards inskränkte sig icke härtill. Afsatt från sitt ämbete 1750 på grund af sin heliga nitälskan, drog han ut som missionär bland indianerna och verkade bland dem i mer än sex år till stor välsignelse. År 1758 antog han motvilligt föreståndareplatsen vid Princeton College, men bortrycktes samma år af kopporna, 55 år gammal.

J. Edwards var en af Nya världens störste tänkare. Hans teologiska skola är ännu icke utdöd. På samma gång var han personlig vän till Whitefield och hufvudman för den tidens stora väckelse i dessa trakter, hvarigenom den omständigheten, att Herren tände missionslågan i hans hjärta, fick en alldeles särskild betydelse. År 1742 öfverenskommo troende vänner i de väckta trakterna att — såsom ett anspråkslöst försök — tillsvidare under två år samtidigt i hvarje krets månatligen hålla ett bönemöte för Guds rikes utbredande öfver hela jorden och kristenhetens väckelse till att förstå sin heliga plikt i detta afseende. Efter de tvänne årens förlopp hade förslaget vunnit en så stor tillslutning, att det blef fortsatt och utvidgadt, och J. Edwards utsände år 1747 en flygskrift, hvari Guds folk uppmanades att förena sig i en särskild bön för trons återupplifvande och Kristi rikes utbredande på jorden.

På ett underbart sätt sammanträffade denna skrift med ett »Upprop till gemensam bön» för samma viktiga sak, hvilket just samtidigt utsändes af några skottske präster. Och i de små metodistiska kretsarna hade Whitefield alltifrån 1744 låtit införa bestämda bönemöten för »Guds andes utgjutande öfver hela den bebodda jorden». Dessa upprop erhöllo en särskild betydelse inom den engelsktalande världen- 125 -

genom att väcka samvetena och förena de väckte till ständig bön. Naturligtvis stannade det, trots allt, blott inom smärre kretsar — hvem skulle väl akta därpå i världens eller ens kyrkans historia? Och dock stå vi här inför själfva den innersta

drifkraften i Guds rike. Missionens stora genombrott har — liksom all välsignelse inom kyrkan — nedkallats genom bön.

En förunderligt högtidsfull tid i världens historia är den senare hälften af det adertonde århundradet. Stora omhvälfningar försiggå, starka nedbrytande krafter rasa inom både den yttre och den inre världen — ingen människa anar, hvarthän allt detta skall leda. Men Han, som sitter på tronen, vet det. Han håller trådarna i sin hand. Och de få, som genom Herrens nåd blifvit väckte till att höra, hvad Anden börjar säga församlingen, hafva dels allaredan dragit ut på missionsfältet, dels knäböja de i lönkamrarna eller samlas i smärre kretsar hemma för att öppna slussarna och genom tro och bön styra riktningen af historiens gång. III.

GENOMBROTTET.

A. Missionsväckelsen inom kristenheten.

¥

Banbrytaren.

En allmän historisk öfverblick af tidsförhållandena vid utgången af det adertonde seklet skulle för visso icke kunna komma någon människa på den tanken, att en missionstid då höll på att randas.

I politiskt afseende var världen full af uppror och krig, och under nära nog en hel mansålder befann sig Europa i ett tillstånd af omstörtning, som gjorde sig kännbart också ute i de mest aflägsna delar af verlden. På det andliga området härskade visserligen lif och rörelse inom litteratur och vetenskap, men inom kyrkan rådde den döda rationalismen. En ansedd jurist berättar, att han i London »gick ur den ena kyrkan i den andra utan att få höra en enda predikan, hvari det fanns mera kristendom än i Ciceros skrifter, så att det var honom omöjligt att afgöra, om predikanten var anhängare af Confucius, Muhamed eller Kristus». Och på de flesta andra ställen inom de evangeliska landen såg det icke mycket bättre ut.

I själfva verket hade Gud dock gjort sina förberedelser, såsom vi veta. En religiös väckelse var i gång, och missionslängtan och bön rörde sig mångenstädes. En och annan grep också till handling. Metodismens Xavier», såsom han kallats, d:r Coke, gjorde redan 1769 ett fåfängt försök att sända missionärer till Västafrika och- 127 -

upptog 1786, väderdrifven till ön Antigua i Västindien, en mission bland negTerna där. Sedermera seglade han i rastlös nitälskan många gånger öfver världshafven för att främja missionen och dog på vägen till Indien 1814.

Vi kunna dock anse honom blott som en föregångsman. Liksom vid alla stora vändpunkter sänder Herren den rätte mannen i det rätta ögonblicket. Tiden var så förberedd, att genombrottet måste

william carey.

komma. Och dock var tiden så vanmäktig, att det kräfdes hela denne mans kraft för att genomföra detsamma. Och väl må vi förundra oss öfver Herrens rådslag, då vi finna, huru han vid valet af denne man kommer de vise och store på skam. Det är, liksom om Herren ånyo — alldeles som vid den apostoliska hednamissionens början — ganska eftertryckligt velat lära sin kyrka, att det är Han själf, som står vid styret.

William Carey föddes år 1761 i en liten by i trakten af Northampton i England. Hans farfar och hans far voro klockare i byn.- 128 -

Gossen var skrofulos och kroppsligt svag, men visade tidigt en ovanlig vetgirighet och lust att läsa samt en okuflig vilja. »Hvad Carey påbörjar, det genomför han ock,» hette det redan bland hans unge kamrater.

Vid fjorton års ålder blef han satt i skomakarelära; han kunde ju icke lefva af att botanisera och samla insekter. Men han öfvergaf därför icke böckerna. Latin hade han förut lärt sig själf ur en gammal grammatika; nu påträffade han i en bok några grekiska bokstäfver, och han gaf sig icke ro, förrän han gjort sig förtrogen också med detta språk.

Från Bunyans »Pilgrimsresa» hade han visserligen mottagit intryck, men det var först vid en ålder af 17 år, som han blef andligt väckt under inflytelse af dels en kamrat, dels den bekante prästen och bibeltolkaren Thomas Scott. Snart slöt han sig dock till baptisterna och började, 17 år gammal, predika, allt under det att han därjämte måste sköta sitt handtverk. Följande år dog hans mästare, och Carey öfvertog affären genom att gifta sig med arftagerskan, mästarens ogifta syster, en stackars obildad flicka, som aldrig förmådde följa honom på hans höga flykt, och som — sjuklig till lynnet — hela lifvet igenom plågade honom med sina nycker och sin oböjlighet.

Därtill kom sjukdom, och fattigdom tillika med den. I sitt handtverk nådde Carey aldrig högre än att blifva en

medelmåttig skoflickare. År 1786 blef han präst vid baptistkapellet i Moulton emot en årlig lön af 300 kronor. Han började då äfven hålla skola, men förmådde icke hålla styr på barnen. Hans inkomster voro ej heller större, än att han måste fortsätta med att sy skor och hvar annan lördag vandra till Northampton med sitt bylte för att afyttra sina varor. Men i sin skola lärde han själf geografi och fick ögonen öppna för, huru stor del af jorden som ännu låg försänkt i hedendomens mörker. Härom sökte han skaffa sig vidare upplysning genom att läsa allt, hvad han kunde komma öfver af resebeskrifningar o. d. Framför allt kände han sig gripen af Cooks böcker. Hans hjärta började brinna. På väggen i sitt rum hängde han upp ett stycke papper, på hvilket han efter sin ringa förmåga gjort ett utkast till en världskarta för att ständigt hafva hednalanden för ögonen.

Vid ett prästmöte i Northampton vågade han framkasta den frågan »om icke Herrens befallning till apostlarne att göra allt folk till lärjungar vore bindande för alla tider», men mötets ordförande, Ryland, rusade upp och sade: »Unge man, sätt er ned! Om det behagar Gud att omvända hedningarne, så gör Han det utan er och- 129 -

min hjälp.» Ja, så främmande var missionen till och med för troende människors tankegång, att Careys vän, A. Fuller, en af ledarne i den kristliga rörelsen, skakade på hufvudet och sade: »Ja, om Herren ville sätta fönster på himmelen, så kunde detta ske.»

Carey öfvergaf dock icke saken. Midt i den yttersta fattigdom skref han om världens dåvarande tillstånd och kristenhetens missionsplikt en flygskrift, hvilken slutligen genom vänners hjälp utgafs 1791, och den 31 maj 1792 gaf Gud honom omsider det efterlängtade tillfället. Baptisterna hade församlat sig i Nottingham, och Carey var utsedd att predika. Få predikningar i världen hafva fått den betydelse, som denna fick. Hans text var Es. 54: 2—3: »Utvidga rummet för ditt tjäll, och spänn ut dukarna till dina hyddor, så långt du kan, gör dina tältstreck långa och dina tältpluggar fasta! Ty du skall sprida dig till höger och till vänster, och din säd skall taga hedna-landen i besittning och bygga upp ödelagda städer.»

Predikan sönderföll i tvänne hufvudafdelningar: »Vänta stora ting af Gud!» och »Försök stora ting för Gud!» Hvad Carey hade kämpat för i många år, ja, än mer, hvad missionens Herre långliga tider igenom hade förberedt, det kom nu fram med Andens kraft och gjorde starkt intryck på åhörarnes hjärtan. Likväl var man nära att åtskiljas utan att fatta något beslut, då Carey tog Fuller i armen och utropade: »Viljen 1 återigen ingenting göra?» Man beslöt då att inom fem månader hålla ett nytt sammanträde för att sätta saken i gång.

På öfverenskommen dag i oktober sammankommo tolf oansenlige, fattige sektpräster i Kettering, hvarvid »Partikular-baptisternas sällskap för evangeliets utbredande bland hedningarne» stiftades, och de förste medlemmarne tecknade sig för inalles 13 pund sterling (234 kr.). Carey erbjöd sig att som den förste missionären utgå, hvarthän sällskapet önskade. Hans egna tankar hade länge gått i riktning af Söderhafvet och särskildt Sällskapsöarna. Men då just nu en läkare, John Thomas, som varit i Bengalen i nio år och där blifvit omvänd, kom till London för att vinna understöd åt ett missionsarbete bland hinduerna, beslöt man att utsända Carey och denne tillsammans till Indien.

Många svårigheter uppstodo. Careys församling ville icke mista honom, och hans hustru vägrade bestämdt att följa honom. Trots enträgna böner vägrade det ostindiska handelsskompaniet att med sina fartyg befordra missionärerna. Och omsider, då de funnit skeppslägenhet, men kvarhöllos af storm, nedlade en af Thomas' fordrings-egare förbud mot hans afresa, och bägge två blefvo åter landsatte

H. Ussing, Illustr. Missionshistoria. 9- 130 -

utan att få sina redan betalda reseafgifter godtgjorda. Men slutligen blef dock allt klart. Careys hustru ville nu följa med, och på ett danskt fartyg afseglade de från Dover den 13 juni 1793, besjälade af missionens stora segervisshet, såsom det framlyser ur Careys ord, nedskrifna under resan öfver oceanen: »Jag hoppas, att sällskapet skall gå framåt och tillväxa, och att hedningarnes mångfald må höra sanningens härliga ord. Afrika är blott ett litet stycke väg från England, Madagaskar något längre. Sydamerika och alla de talrika och stora öarna i den ostindiska arkipelagen skola, hoppas jag, då icke blifva förbigångna.»

Väckelsen i England.

Stiftandet af det första missionssällskapet är ännu icke liktydigt med, att det kristna England blifvit väckt till missionslif. Partikular-baptisterna voro ju blott en liten, oansenlig sekt, och rörelsen började långt ute i landsorten. Likväl var impulsen gifven, och flere började vakna. Careys flygskrift gjorde verkan. D:r David Booue tog initiativet till upprättandet af tidskriften »Evangeliskt Magasin», hvari missionsvännerna kunde taga till orda. Melville Horne, som

varit präst i den engelska kolonien i Sierra Leone (Guineakusten), utsände »Bref om missionen», som i starka ordalag anklagade Englands präster för att »dölja under ett kläde den outransakliga rikedom, aposteln Paulus satte sin högsta ära i att förkunna för hedningarne».

De väckte emotsågo med ängslan underrättelser om de först utsände missionärerna. Omsider efter fjorton månaders förlopp fick man bref från Carey, och nu töfvade icke d:r Bogue längre. Baptisterna borde icke vara ensamme om arbetet och äran. I september 1793 utfärdade han ett upprop till de »evangeliske dissenters, som erkänna barndopet,» att med det snaraste stifta ett sällskap, som skulle kunna samla kristne af olika bekännelser till gemensamt arbete för missionen och utsända åtminstone 20-—30 missionärer.

Verkan häraf var alldeles öfverraskande. Från många håll anmäldes tillslutning — jämte betydliga gåfvor. En präst i den engelska statskyrkan, Haweis, gaf näring åt den lågande ifvern, och i september 1795 församlades 200 präster och en stor krets andra missionsvänner i London. Mötena varade i trenne dagar under »ofantlig» tillslutning. Det var liksom en ny pingstdag, då kristne från olika kyrkliga samfund — äfven från statskyrkan — sålunda för första

utan att få sina redan betalda reseafgifter godtgjorda. Men slutligen blef dock allt klart. Careys hustru ville nu följa med, och på ett danskt fartyg afseglade de från Dover den 13 juni 1793, besjälade af missionens stora segervisshet, såsom det framlyser ur Careys ord, nedskrifna under resan öfver oceanen: »Jag hoppas, att sällskapet skall gå framåt och tillväxa, och att hedningarnes mångfald må höra sanningens härliga ord. Afrika är blott ett litet stycke väg från England, Madagaskar något längre. Sydamerika och alla de talrika och stora öarna i den ostindiska arkipelagen skola, hoppas jag, då icke blifva förbigångna.»

Väckelsen i England.

Stiftandet af det första missionssällskapet är ännu icke liktydigt med, att det kristna England blifvit väckt till missionslif. Partikular-baptisterna voro ju blott en liten, oansenlig sekt, och rörelsen började långt ute i landsorten. Likväl var impulsen gifven, och flere började vakna. Careys flygskrift gjorde verkan. D:r David Booue tog initiativet till upprättandet af tidskriften »Evangeliskt Magasin», hvari missionsvännerna kunde taga till orda. Melville Horne, som varit präst i den engelska kolonien i Sierra Leone (Guineakusten), utsände »Bref om missionen», som i starka ordalag anklagade Englands präster för att »dölja under ett kläde den outransakliga rikedom, aposteln Paulus satte sin högsta ära i att förkunna för hedningarne».

De väckte emotsågo med ängslan underrättelser om de först utsände missionärerna. Omsider efter fjorton månaders förlopp fick man bref från Carey, och nu töfvade icke d:r Bogue längre. Baptisterna borde icke vara ensamme om arbetet och äran. I september 1793 utfärdade han ett upprop till de »evangeliske dissenters, som erkänna barndopet,» att med det snaraste stifta ett sällskap, som skulle kunna samla kristne af olika bekännelser till gemensamt arbete för missionen och utsända åtminstone 20-—30 missionärer.

Verkan häraf var alldeles öfverraskande. Från många håll anmäldes tillslutning — jämte betydliga gåfvor. En präst i den engelska statskyrkan, Haweis, gaf näring åt den lågande ifvern, och i september 1795 församlades 200 präster och en stor krets andra missionsvänner i London. Mötena varade i trenne dagar under »ofantlig» tillslutning. Det var liksom en ny pingstdag, då kristne från olika kyrkliga samfund — äfven från statskyrkan — sålunda för första

gången samlades till att gemensamt lofsjunga, bedja och arbeta för Guds rike. Stora gåfvomedel tecknades, många erbjödo sig att gå ut som missionärer, och »missionssällskapet» — såsom det först helt enkelt kallades, sedermera har det fått namnet London-missionssällskapet — stiftades den 21 sept. 1795 på följande grundval: »Vår afsikt är icke att sända hedningarne presbyterianism, independentism, episkopalism eller någon annan form af kyrklig ordning, utan Guds härliga evangelium, och det skall stå dem af hedningarne, som Gud vill kalla till sin Sons samfund, fritt att självfve antaga de former, som synas dem bäst stå i öfverensstämmelse med Guds ord». Sällskapet stiftades alltså

Missionsskeppet »Duff».

genom en sammanslutning af de olika engelska kyrkosamfunden, och såsom grundprincip fasthölls, att de mindre skiljaktigheterna i hemlandet icke finge söndra Herrens vänner i fråga om det stora missionsarbetet.

Den låga, som sålunda tändts i London, spred sig rundtomkring i landet. Samma år (1796), som den skottska kyrkans »generalförsamling» officiellt förklarade sig ej vilja hafva något med missionen att skaffa, stiftades missionssällskap både i Edinburgh (det skottska missionssällskapet) och i Glasgow, grundade på samma princip som Londonsällskapet. Och detta sistnämnda fick mottaga gåfvor från alla håll. Till och med skolbarnen ville vara med, och från missionsvänner

kontinenten sändes penningar. Inom nio månader egde styrelsen 10,000 pund sterling (180,000 kronor) i kassan, och man beslöt att börja en mission först i Sydhafvet på Tahiti och andra ögrupper, därefter på Madagaskar, i Västindien m. fi. ställen. Ett missionsskepp, »Duff», blef inköpt. Till missionens tjänst invigdes högtidligen 29 personer, af hvilka 4 voro präster, 1 läkare, återstoden handtverkare (6 af dem voro gifta), 2 barn —, och den 10 augusti 1796 gled »Duff» under åskådarnes jubelrop och sånger nedför Themsen, smyckad med sin nya missionsflagga (dufvan med olivebladet på purpurrödt fält).

Arbetets gång i fjärran land skola vi senare skildra. Här må blott nämnas, att fartyget hade en ganska märklig kapten. James Wilson hade fört ett vildt och äfventyrligt krigarlif i Nordamerika, sedan i Indien. Där hade han råkat i fransk fångenskap, rymde därifrån på det mest äfventyrliga sätt, men föll i händerna på Hyder Ali, som lät honom pinas och försmäkta ett helt år i fängelse, i hvilket 122 bland hans 153 medfångar omkommo genom döden. Slutligen befriad, begaf han sig på hemvägen till Europa, träffade på fartyget den nyss omtalade läkaren Thomas, som ihärdigt vittnade inför honom, oaktadt han tyckte sig aldrig hafva träffat på en så förhärdad människa. Efter flera års förlopp bar ordet frukt: Wilson blef omvänd och var 1795 en af de förste, som anmälde sig till missionens tjänst, hvilken han troget egnade sin förmåga intill sin död.

Den stora väckelse till Herrens gärning, som sålunda bröt fram i och med Londonsällskapets stiftande, och hvars utmärkande drag är de olika kyrkosamfundens glädjande samarbete, hade icke därmed uttömt sina krafter. Hvad som hittills inom den gamla kristenheten ansetts för otänkbart, möjliggjordes, därigenom att Guds rikes stora uppgift i fjärran land plötsligt med nyhetens hela makt stod klar för människornas hjärtan. Och sedan man först erfarit, att samverkan var möjlig, tog man fatt på andra gemensamma uppgifter på samma grundval och uppnådde just därigenom så stora resultat. År 1799 stiftades det stora »Religious Tract Society», kristenhetens största traktatsällskap, 1803 Söndagsskolföreningen och 1804 Britiska och utländska bibelsällskapet, allesamman till en början åsyftande blott arbetet inom kristenheten, men småningom — i synnerhet beträffande det sistnämnda, men ock delvis i fråga om det förstnämnda — af så stor betydelse för missionen i hednavärlden, att man öfver hufvud taget knappast torde kunna tänka sig missionssällskapens arbete möjligt utan denna hjälp.- 133 -

Jämsides med denna samkyrkliga tidsrörelse böra vi emellertid betrakta den särskilda missionsväckelsen inom den gamla engelska statskyrkan (Church of England). Från det evangeliska (lågkyrkliga) partiet i kyrkan hade visserligen åtskillige episkopale ingått i Londonsällskapet. Men i det hela taget förblef episkopalkyrkan oberörd. Missionsandan hade där ännu icke vaknat, och den gamla kyrkliga oviljan mot nonkonformisterna (de öfriga kyrkosamfunden) gjorde det stora flertalet inom kyrkan oemottagligt för en väckelse, som hufvudsakligen uppbars af desse.

Därför har missionsrörelsen inom den engelska statskyrkan sin egen historia. Den första tanken därpå kom från Indien. Charles Grant, en inflytelserik lekman i Calcutta, hade genom att dragas in under Schwartz' inflytande fått blick för den stora missionsuppgiften i Indien. I förening med den nitiske fältprästen Brown utarbetade han en plan till en vidtomfattande mission i Bengalen och insände densamma till ärkebiskopen af Canterbury. Samtidigt ombådos de bägge unge ledarne för de troende i England, lekmannen William Wilber-force och prästmannen Charles Simeon, att taga sig af saken, som man tänkte sig kunna främja genom parlamentet.

Denna statskyrkliga väg var dock icke Herrens. Ja, då Wil-berforce vid förnyåndet af Ostindiska kompaniets privilegier år 1793 förmådde underhuset att antaga en bestämmelse om uppmuntran och främjande af skolor och mission i Indien, uppväcktes inom handelsvärlden en riktig storm däremot. I ett utfärdadt upprop hette det, att tiden vore alltför upplyst för att man skulle kunna göra proselyter, och att missionärer i Indien skulle fördärfva kompaniets intressen. Biskopar och präster understödde kampen mot »fanatici», och den antagna bestämmelsen ströks igen! Men inom de små ledande kretsarna fick missionstanken icke lof att dö. Ch. Simeon, ett af Herrens stora vittnen, som under allehanda motstånd och förföljelse åstadkom väckelse i Cambridge och utbredde välsignelse rundtomkring, låg denna tanke så om hjärtat, att han på skämt kallade Indien sitt »stift», »Det eklektiska samfundet», stiftadt 1783 af en liten krets troende präster och lekmän för att rådpläga om kyrkans nöd, diskuterade också missionsfrågan, och då de bägge andra missionssällskapen anvisat vägen till målet genom fria föreningar, väckte Ch. Simeon på allvar frågan om att inom statskyrkan taga itu med liknande missionsarbete. Wilberforce och Grant, hvilken under tiden återvändt från Indien och under en följd af år innehade posten som en af ostindiska kompaniets direktörer, bibeltolkaren Thomas Scott (sällskapets- 134 -

förste sekreterare) och prästen John Venn *) i Clapham, en af Londons förstäder, efter hvilken de lågkyrklige en lång tid

benämndes Clapham-sekten, m. fi. deltogo med ifver i de allvarliga öfverläggningarna. Och den 12 april 1799 stiftades af denna krets på ett möte i London »Sällskapet för mission i Afrika och Östern». Namnet syftade på de trakter, som man särskildt afsåg, men det kom aldrig riktigt i bruk, och 1812 antog man officiellt den benämning, som redan blifvit gängse i dagligt tal: »Kyrko-missionssäl 1-skapet för Afrika och Östern (Church Missionary Society — C. M. S.).

Sällskapet var ju från början inskränkt till den engelska statskyrkan. Därför var det dock ingalunda högkyrkligt; tvärtom var det lågkyrkans män, som stiftade och uppburo detsamma, och det är dess heder och styrka, att det under de hundra år, som det nu egt bestånd, bevarat den lefvande evangeliska andan. »Följ Guds ledning och vänta välsignelse endast af Guds ande,» var en af sällskapets första grundlagar. Det har aldrig satt formen högre än lifvet. Därför har det äfven stått i ett vänligt förhållande till de andra frikyrkliga missionssällskapen. Men därför har det för visso också haft mycket svårt att riktigt göra sig gällande inom den engelska episko-palkyrkan. Under den första tiden ville ingen biskop understödja det — först 1815 slöto sig de tvänne förste biskoparne till detsamma — på grund hvaraf man ej heller kunde hoppas få några prästvigde missionärer och i långa tider måste utsända tyskar. Det var i sanning en tid af ringhet, och dock har detta sällskap, som från första början och allt framgent haft mod att verkligen vandra trons väg, genom Herrens synbarliga välsignelse vuxit upp till det allra största af alla evangeliska missionssällskap med en vidt omfattande verksamhet jorden rundt och en årsinkomst af omkring 6 mill. kronor.

Öfriga europeiska land.

Församlingens uppvaknande till missionskärlek står i öfriga europeiska land allestädes i samband med den engelska missionsväckelsen. Denna har visserligen själf sina rötter i det förberedande arbete, som annanstädes utförts under 1700-talet, men i fråga om självfva

") Son af den Henry Venn, som var en af de främste ledarne af väckelsen på 1700-talet, och fader till den Henry Venn, som blef kyrkomissionssällskapets mest berömde sekreterare.

förste sekreterare) och prästen John Venn *) i Clapham, en af Londons förstäder, efter hvilken de lågkyrklige en lång tid

benämndes Clapham-sekten, m. fi. deltogo med ifver i de allvarliga öfverläggningarna. Och den 12 april 1799 stiftades af denna krets på ett möte i London »Sällskapet för mission i Afrika och Östern». Namnet syftade på de trakter, som man särskildt afsåg, men det kom aldrig riktigt i bruk, och 1812 antog man officiellt den benämning, som redan blifvit gängse i dagligt tal: »Kyrko-missionssäl 1-skapet för Afrika och Östern (Church Missionary Society — C. M. S.).

Sällskapet var ju från början inskränkt till den engelska statskyrkan. Därför var det dock ingalunda högkyrkligt; tvärtom var det lågkyrkans män, som stiftade och uppburo detsamma, och det är dess heder och styrka, att det under de hundra år, som det nu egt bestånd, bevarat den lefvande evangeliska andan. »Följ Guds ledning och vänta välsignelse endast af Guds ande,» var en af sällskapets första grundlagar. Det har aldrig satt formen högre än lifvet. Därför har det äfven stått i ett vänligt förhållande till de andra frikyrkliga missionssällskapen. Men därför har det för visso också haft mycket svårt att riktigt göra sig gällande inom den engelska episko-palkyrkan. Under den första tiden ville ingen biskop understödja det — först 1815 slöto sig de tvänne förste biskoparne till detsamma — på grund hvaraf man ej heller kunde hoppas få några prästvigde missionärer och i långa tider måste utsända tyskar. Det var i sanning en tid af ringhet, och dock har detta sällskap, som från första början och allt framgent haft mod att verkligen vandra trons väg, genom Herrens synbarliga välsignelse vuxit upp till det allra största af alla evangeliska missionssällskap med en vidt omfattande verksamhet jorden rundt och en årsinkomst af omkring 6 mill. kronor.

Öfriga europeiska land.

Församlingens uppvaknande till missionskärlek står i öfriga europeiska land allestädes i samband med den engelska missionsväckelsen. Denna har visserligen själf sina rötter i det förberedande arbete, som annanstädes utförts under 1700-talet, men i fråga om självfva

") Son af den Henry Venn, som var en af de främste ledarne af väckelsen på 1700-talet, och fader till den Henry Venn, som blef kyrkomissionssällskapets mest berömde sekreterare.

genombrottet har England afgjordt tagit ledningen. Carey slog igenom, och den väckelse, som förberedde och följde London-sällskapets stiftelse, spridde tändande gnistor vida omkring i den evangeliska världen.

I Tyskland finna vi ungefär samtidigt flera spridda upprinnelser.

I Berlin stod »fader» Johann Jähnicke såsom ett ensamt trosvittne midt i hela det andligen döda samhället. Han var präst

vid böhmiska kyrkan därstädes och hade både genom sina förbindelser med Herrnhut och genom sin bror, som var dansk missionär i Ostindien (se sid. 86), fått kärlek till missionen. På tillskyndelse af öfver-jägmästaren v. Schirnding, som genom ett besök i England uppfyllts af ifver för Herrens sak och öfvertagit posten som tysk »direktör» för London-missionen, öppnade Jähnicke år 1800 i Berlin en missionsskola, hvilken han med stor trohet och uthållighet ledde ända till sin död 1827, men som därefter tynade bort i följd af dålig ledning. Här utbildade han icke färre än 80 — delvis mycket skicklige — missionärer (Rhenius och Gützlaff räknas bland desse), hvilka därpå utsändes, dels från England, dels från Holland, enär Tyskland ännu icke egde någon själfständig mission.

I Sydtyskland hade år 1780 »det tyska kristendomssällskapet» stiftats i Basel »till främjande af kristlig sanning och gudsfruktan» och blifvit en samlingsplats för andligt lif och utgångspunkt för mångahanda arbete för Guds rike. Härifrån tog man lifligt del i det nya engelska missionsarbetet och sökte genom ständiga meddelelser därom inom vidsträcktare kretsar väcka missionsintresset, något som var så mycket lättare, som den dansk-halleska missionen egde varma vänner i Sydtyskland och Schweiz.

Slutligen stiftade tolf troende lekmän i Elberfeld (i Rhenprovinsen) redan år 1799 för gemensam förbön för hednamissionen en liten förening, som äfven snart började utgifva en missionstidning. Och denna lilla förening tillväxte och gaf upphof åt ett bibel- och traktatsällskap, ja, till och med satte i gång ett eget litet missionsverk bland judarne.

Sålunda se vi lifvet bryta sig fram på skilda punkter i det stora landet. Visserligen nådde man ännu icke till stiftandet af större missionssällskap, men att missionsandan höll på att vakna, finner man däraf, att öfverallt, där Herrens vänner började samlas till bön och arbete för Guds rike, där gör missionstanken sig också gällande, och genom bön och hvarjehanda gärning förberedas större ting.- 136 -

I Holland — som, enligt hvad vi redan sett, framför hvarje annat land borde hafva dåligt samvete i fråga om missionen — tyckes landets politiska elände väckt till lif de första missionsrörelserna. Holland själft blef ju ombildadt till en fransk vasallstat, under det att dess kolonier eröfrades af England. Impulsen till Nederländska missionssällskapets stiftande (1797 i Rotterdam) gafs af den berömde missionären van der Kemp. Det tog Londonsällskapet till förebild och inskränkte sig i början till att understödja detta, i hvars tjänst flere holländare afgingo till Sydafrika. Ar 1813 började det en själfständig mission på öarna i ostindiska arkipelagen (Josef Kam, Mollukkernas apostel). Nederländska missionssällskapet utgjorde i ungefär femtio år föreningspunkten för det allra mesta af Hollands missionsverksamhet. Därefter uppstodo flera splittringar, och nya sällskap hafva tillkommit.

Från de skandinaviska rikena är vid denna tid ingenting att förtälja om hednamission. I Sverige hade »läseriet» börjat från år 1770 utbreda sig i Norrland, under det att Henrik Schartau (från 1785 i Lund) bragte i södra delen af landet heligt allvar in i den kyrkliga gärningen. I Norge uppstod bonden Hans Nielsen Hauoe 1797 och vittnade om det lif, som kommit till genombrott i hans eget hjärta, och tände sålunda ljus öfver landet. I Danmark sökte biskop Balle motarbeta gudsförnekelsen; lifvet i Gud gömde sig undan i kojorna, och de blifvande ledarne af den andliga förnyelsen, Mynster (född 1775) och Grundtvig (född 1783) hade själfve ännu icke hunnit till en lefvande tro. Emellertid visa redan dessa antydningar, att Herrens förberedande verksamhet var i gång äfven inom dessa land.

Nordamerika.

Oaktadt de kristne i Nordamerika alltifrån början haft missions-uppgiften utanför sina dörrar, blef det dock ej indianmissionen, som satte den stora missionsböljan i rörelse på andra sidan Atlantiska oceanen. Visserligen funnos här och hvar enskilde, som egnade sig åt denna mission, men en församlingssak blef den aldrig, och till och med Jon. Edwards starka röst förmådde framkalla blott en stilla förberedelse inom de små bedjande kretsarna.

Också här kom impulsen från England, något som på grund af Förenta staternas dåtida förhållanden var naturligt nog. Ty dessa staters själfständighet var alltför ny, för att det skulle kunna - 136 -

I Holland — som, enligt hvad vi redan sett, framför hvarje annat land borde hafva dåligt samvete i fråga om missionen — tyckes landets politiska elände väckt till lif de första missionsrörelserna. Holland själft blef ju ombildadt till en fransk vasallstat, under det att dess kolonier eröfrades af England. Impulsen till Nederländska missionssällskapets stiftande (1797 i Rotterdam) gafs af den berömde missionären van der Kemp. Det tog Londonsällskapet till förebild och inskränkte sig i början till att understödja detta, i hvars tjänst flere holländare afgingo till Sydafrika. Ar 1813 började det en själfständig mission på öarna i ostindiska arkipelagen (Josef Kam, Mollukkernas apostel). Nederländska missionssällskapet utgjorde i ungefär femtio år föreningspunkten för det allra mesta af Hollands missionsverksamhet.

Därefter uppstodo flera splittringar, och nya sällskap hafva tillkommit.

Från de skandinaviska rikena är vid denna tid ingenting att förtälja om hednamission. I Sverige hade »läseriet» börjat från år 1770 utbreda sig i Norrland, under det att Henrik Schartau (från 1785 i Lund) bragte i södra delen af landet heligt allvar in i den kyrkliga gärningen. I Norge uppstod bonden Hans Nielsen Hauoe 1797 och vittnade om det lif, som kommit till genombrott i hans eget hjärta, och tände sålunda ljus öfver landet. I Danmark sökte biskop Balle motarbeta gudsförnekelsen; lifvet i Gud gömde sig undan i kojorna, och de blifvande ledarne af den andliga förnyelsen, Mynster (född 1775) och Grundtvig (född 1783) hade själfve ännu icke hunnit till en lefvande tro. Emellertid visa redan dessa antydningar, att Herrens förberedande verksamhet var i gång äfven inom dessa land.

Nordamerika.

Oaktadt de kristne i Nordamerika alltifrån början haft missions-uppgiften utanför sina dörrar, blef det dock ej indianmissionen, som satte den stora missionsböljan i rörelse på andra sidan Atlantiska oceanen. Visserligen funnos här och hvar enskilde, som egnade sig åt denna mission, men en församlingssak blef den aldrig, och till och med Jon. Edwards starka röst förmådde framkalla blott en stilla förberedelse inom de små bedjande kretsarna.

Också här kom impulsen från England, något som på grund af Förenta staternas dåtida förhållanden var naturligt nog. Ty dessa staters självständighet var alltför ny, för att det skulle kunna- 137 -

blifva fråga om något särskildt, gemensamt amerikanskt själfmedve-tande i nationellt eller kyrkligt afseende. För dem lågo källorna till all andlig utveckling ännu i England.

Stiftandet af det baptistiska missionssällskapet i England 1792 satte först lif i de amerikanske baptisterna, och Londonsällskapets uppkomst satte andra och större kretsar i rörelse; men tillsvidare kom man dock icke längre än till förböner, utbredande af kunskap om missionen och penninginsamling till engelska missionsverket. Impulsen till en självständig amerikansk mission utgick från Samuel John Mills.

Han var prästson, född i Connecticut 1783. Hans moder helgade honom åt Herren alltifrån hans födelse och berättade för honom tidigt om Eliot, Brainerd och andra missionärer. Vid nitton års ålder blef han omvänd, och sedan han blifvit student vid Williams College, blef han själen i en liten vänkrets, som bad och besinnade Herrens kraf. År 1806 egde det berömda »höstackmötet» rum. Fyra studenter sökte under ett oväder skydd bakom en höstack, och här klargjordes genom Mills ord det stora beslutet. Två år därefter finna vi en liten flock studenter, som hemligt förpliktade sig att »i sina egna personer förverkliga en hednamission». De arbetade nu — under fortsatta studier — på att uppelda andra med tillhjälp af pressen och genom personliga besök vid andra högskolor. Och slutligen 1810 framlade Mills, Judson, Newell och Nött i Andover inför en samling af präster sin begäran att blifva utsände och fingo till svar: »Gån i Herrens namn, och vi skola hjälpa er!» Tvänne af prästerna utkastade då planen till en självständig amerikansk missionsförening, hvilken ock blef stiftad den 29 juni 1810 under benämningen »American Board of Commissioners for Foreign Missions» (A. B.) på samma gemensamt kyrkliga grundval som Londonsällskapet.

Visserligen invände en senator, att det föreslagna sällskapet hade till uppgift att exportera religion, hvaraf man icke hade för mycket. Men härpå svarades, att »religion är en sak, hvarmed det förhåller sig så, att ju mera det utföres, desto mera hafva vi kvar».

I början gick det dock smått med penningbidragen, hvarför ock en sammanslagning med Londonmissionen sattes i fråga. Därtill kom ytterligare fruktan för ett hotande krig med England, hvarigenom all kommunikation sjöledes måste afbrytas. Men de modige segrade, och i februari 1812 afseglade de fem förste amerikanske missionärerna öfver de stora världshafven till Indien.- 138 -

Sam. Mill själf blef dock icke hednamissionär. Han som gifvit uppslaget till många olika arbeten för Guds rike i Nordamerika, blef äfven utsänd till Västafrika för att undersöka landet i ändamål att anlägga en negerkoloni, men dog derstädes allaredan 1818.

B. De förste banbrytarne därute.

¥

Serampur-missionen.

Sålunda drogo dessa sändebud från olika håll ut i den stora, okända hednavärlden, där det första vägrödjande arbetet tillföll dem. Ty hvad som hittills gjorts var naturligtvis som en droppe i världshafvet i förhållande till de ännu oberörda

folkmassorna därute. Ännu låg hednamörkret tryckande öfver den större delen af jorden, och tusentals år i synd och villfarelse hade förslöat hedningarnes samveten och insnört deras lif med så starka band, att det för visso var ett svindlande stort företag, ja, mänskligt att skåda, vanvettigt af dessa få personer att tänka på att kunna arbeta sig igenom och eröfra folk och land ål Herren.

Men liksom fordomdags apostlarne, så gingo ock nu missionärerna ut i Jesu namn. De räknade icke med mänskliga möjligheter, de litade på Honom, som på den hvita hästen drager framåt segrande och för att segra. Därför kunde de midt i det svartaste mörker säga, att »utsikterna för missionen voro lika ljusa som Guds löften». Oanade vedermödor måste de utstå, många af dem stupade på valplatsen, men de höllos uppe af den segervissa förhoppningen — och historien har visat, att de därutinnan icke bedrogo sig — att den stora framryckningen hade börjat, och att det världens ljus, som de gåfvo sig åstad för att tända i hednaland, icke skulle åter slockna i dödens mörker.

Carey och Thomas landstego i Calcutta den 11 november 1793 och sammanträffade här med den åldrige Kjernander, som ännu bodde invid Calcutta, 84 år gammal. Det är den döende gamla missionen och den nya tiden, som räcka hvarandra handen. - 138 -

Sam. Mill själf blef dock icke hednamissionär. Han som gifvit uppslaget till många olika arbeten för Guds rike i Nordamerika, blef äfven utsänd till Västafrika för att undersöka landet i ändamål att anlägga en negerkoloni, men dog derstädes allaredan 1818.

B. De förste banbrytarne därute.

¥

Serampur-missionen.

Sålunda drogo dessa sändebud från olika håll ut i den stora, okända hednavärlden, där det första vägrödjande arbetet tillföll dem. Ty hvad som hittills gjorts var naturligtvis som en droppe i världshafvet i förhållande till de ännu oberörda folkmassorna därute. Ännu låg hednamörkret tryckande öfver den större delen af jorden, och tusentals år i synd och villfarelse hade förslöat hedningarnes samveten och insnört deras lif med så starka band, att det för visso var ett svindlande stort företag, ja, mänskligt att skåda, vanvettigt af dessa få personer att tänka på att kunna arbeta sig igenom och eröfra folk och land ål Herren.

Men liksom fordomdags apostlarne, så gingo ock nu missionärerna ut i Jesu namn. De räknade icke med mänskliga möjligheter, de litade på Honom, som på den hvita hästen drager framåt segrande och för att segra. Därför kunde de midt i det svartaste mörker säga, att »utsikterna för missionen voro lika ljusa som Guds löften». Oanade vedermödor måste de utstå, många af dem stupade på valplatsen, men de höllos uppe af den segervissa förhoppningen — och historien har visat, att de därutinnan icke bedrogo sig — att den stora framryckningen hade börjat, och att det världens ljus, som de gåfvo sig åstad för att tända i hednaland, icke skulle åter slockna i dödens mörker.

Carey och Thomas landstego i Calcutta den 11 november 1793 och sammanträffade här med den åldrige Kjernander, som ännu bodde invid Calcutta, 84 år gammal. Det är den döende gamla missionen och den nya tiden, som räcka hvarandra handen.- 139 -

Missionsuppgiften i all sin storhet låg nu för dem. Indiens folkvimmel af milliontals människor omgaf dem. Om hvarje hindu hade kastat blott en handfull jord på de få tusen européer, som fun-

Ahuldén Jaggernauts vagn i Orissa.

nos där, så skulle desse blifvit djupt begrafna. Och därtill kommer, att desse européer till största delen voro syndens trälar, som bragte det kristna namnet i vanrykte bland hedningarne, och fiender till all- 140 -

mission. Hela det indiska samhället var stämpladt och trälbundet genom kastväsendets starka, tunga bojor. *) Och afgudadyrkans värsta vederstyggligheter mötte dem öfverallt, delvis beskyddade af själfva den engelska styrelsen. Barnoffer (i det att flickebarn kastades i floden Ganges vid den stora årliga festen för Ganga Saugar) och en-kornas brännande på bålet samtidigt med mannens lik skedde alldeles inför deras ögon. Den vildaste osedlighet uppfyllde afgudatemplen. De förskräckligaste själfplågerier och självmord lofprisades såsom varande vägen till frälsning, och tusentals människor sökte döden under hjulen på afguden Jaggernauts vagn i Orissa.

Med sin vanliga energi kastade sig Carey strax på språkstudiet. Men mångahanda vedermödor skulle ytterligare tynga hans skuldror. Thomas som fått penningaffärerna om hand, skötte dem så illa, att de bägge snart rent af befunno sig i nöd.

Han började då idka läkarepraktik i staden, under det att Carey med sitt stora hushåll (sju personer) måste slå sig ned i en usel koja ute på landet. Hans hustru och svägerska uppfyllde huset med sin klagan, och barnen insjuknade; men han fortsatte — allt under det att han sökte bära bördorna för dem alla — att studera bengaliska språket, ja, började till och med öfversätta bibeln och predika på gatorna.

Det var under denna svåra tid, som han skref hem följande: »Då jag lämnade England, var mitt hopp om hedningarnes omvändelse mycket fast. Men under så många svårigheter skulle det hafva varit dödt, om icke Gud vidmakthållit detsamma. Fem månader var jag inspärrad på fartyget bland köttsligt sinnade menniskor, ytterligare fem månader hafva åtgått med att lära språket, hvarvid min lärare icke förstod tillräckligt engelska för att kunna öfversätta mina predikningar; min medhjälpare har skilt sig från mig, lång tid har förspillts på att söka bostad, inga skogar har jag (såsom Brainerd) att taga min tillflykt till, på grund af tigrarna (icke färre än tjugo människor hafva de på senaste tiden bortryckt här i trakten), kortligen: ingenting jordiskt att lita på. Men Gud eger jag, och Hans ord är orubbligt. Äfven om hinduernas vidskepelse vore tusen gånger djupare rotfäst, och européernas föredöme vore tusen gånger värre — om jag vore öfvergifven af alla, ja, förföljd af alla, så skall dock mitt hopp, grundadt som det är på Herrens osvikliga ord, öfvervinna alla hinder och

*) Vid senaste folkräkning i Indien funnos 8,363 underafdelningar af kasterna (521 olika slag af brahminer).

segra öfver alla pröfningar. Guds sak skall segra, och jag skall utgå ur alla frestelser ren som guld, hvilket luttrats i elden».

Snart ljusnade det också litet. På grund af tidigare bekantskap fick Thomas plats hos en förmögen engelsman vid namn Udney såsom styresman för en indigo-plantage, och denne skaffade sedan Carey en dylik anställning i Mudnabatti. Med jublande glädje skref Carey hem, att han icke längre behöfde vännernas hjälp till sitt underhåll, utan bad dem i stället använda dessa penningar till tryckning af nya testamentet på bengaliska språket.

I Mudnabatti tillbragte Carey flera år under flitigt arbete. Dagligen samlade han fabrikens arbetare, inemot 100 till antalet, till gudstjänst och predikade därjämte evangeliet i omnejden. »Jag har,» skrifver han, »ungefär tvåhundra byar häromkring, i hvilka jag ständigt går från det ena stället till det andra för att förkunna evangeliet. Det finnes många floder i denna trakt (Gangesdeltat), därför har jag två små båtar: i den ena sofver jag, i den andra lagar jag min mat. Jag vandrar från ort till ort, men vänder sedan tillbaka till mina båtar för att äta eller hvila.» Det fanns verkligen också hedningar, som gärna hörde ordet, men något djupare intryck kunde man icke spåra, och år efter år förgingo, utanatt Carey kunde berätta om någon omvändelse. Under tiden var han upptagen med bibelöfversättningen. Då nya testamentet blifvit färdigt, begärde emellertid de engelska boktryckerierna i Calcutta en oblyg summa i betalning. Men till hans stora uppmuntran skänkte Mr. Udney honom själf ett fullständigt bengaliskt tryckeri, som till stor förvåning för de infödde uppställdes i hans hem; de trodde, att det var någon europeisk afgud.

Emellertid fick Carey icke lof att stanna kvar i Mudnabatti. Fabriken betaide sig icke och måste därför nedläggas. Men just vid samma tid hade det kommit undsättning hemifrån. I följd af Careys ständiga uppmaningar utsände sällskapet fyra missionärer från England. De mest betydande voro Ward, dittills boktryckare i Derby, där Carey träffat honom före sin afresa och yttrat ett ord, som nu efter flera års förlopp drog honom till Indien, samt Marsh-mann med hustru. Marshmann var son af en väfvare från Wiltshire, en ättling af puritaner och hugenotter, begåfvad med ett brinnande kunskapsbegär, så att han begagnade hvarje tillfälle att läsa och lära, till dess han blef skollärare. Genom att läsa Careys berättelser kände han sig kallad att gå ut som missionär, men missionssällskapet hyste i lång tid betänkligheter — på grund af hans stora lärdom!

Ar 1799 kommo de dock åstad och landstego i den danska kolonien Serampur, belägen ett par mil norr om Calcutta. Just som de stodo i begrepp att draga till Mudnabatti, anlände från den engelska regeringen en skrifvelse att strax skicka desse missionärer hem igen. Men lyckligtvis var den danske kommendanten, öfverste Bie, en allvarlig och bestämd man, som afvisade all inblandning från engelsk sida. Sålunda blef det dem dock omöjligt att lämna den danska kolonien. Då emellertid Carey samtidigt miste sin plats, och myndigheterna hotade med att förbjuda honom allt missionsarbete, slutade det med, att han år 1800 tillika med allt sitt folk flyttade till Serampur, där missionen nu för långliga tider erhöll sitt hufvudsäte under beskydd af samma danska flagga, som på 1700-talet öppnat väg för evangeliet i Sydindien.

Ward fick strax brådt med att trycka nya testamentet. Marsh-mann och hans hustru Hanna, »den första kvinnliga missionären i Indien», upprättade tvänne skolor (helpensioner) för europeiska barn, hvilka skolor blefvo så utmärkt ledda, att de skaffade missionen en stor inkomst. Kort därpå öppnade de äfven för de infödde en skola, som blef talrikt

besökt.

Careys hustru hade allaredan före flyttningen blifvit sinnessjuk och återvann aldrig förståndets bruk; hon måste hållas inspärrad, men man vårdade henne med outtröttlig omsorg i tolf år ända till hennes död. För öfrigt lefde missionärerna tillsammans i ett gemensamt hushåll ett förnöjsamt och arbetsamt lif i inbördes kärlek, upptagne dels af litterärt arbete, hvarigenom de skapade en hel indisk kristlig litteratur, dels af predikan för hinduerna på gatorna och vid templen.

Omsider skedde äfven — efter sju års böner — det första dopet. En timmerman vid namn Krisjnu, som var berörd af ordet, råkade bryta ena armen. Thomas förband honom och vittnade så innerligt om Jesus, att den förstnämnde utropade: »Fräls mig, fräls mig!» Till hedningarnes fasa bröt han med sin kast genom att äta tillsammans med missionärerna, och några dagar därefter bekände han öppet sin tro. Den stackars Thomas, som alltid var något öfverspänd, blef vansinnig af glädje, och under det att hans och fru Careys skrik hördes från deras rum, drog den lilla skaran bort till floden, där Krisjnu och Careys äldste son, Felix, blefvo döpte under lifligt deltagande af talrika tillstädesvarande. Den danske kommendanten utgöt tårar af glädje däröfver.

Nästa dag kom icke en enda lärjunge i skolan för de infödde, men det dröjde icke länge, innan lärgirigheten ånyo gjorde sig gäl-- 143 -

lande hos dem. Snart döptes äfven Krisjnus familj. Thomas återvann förståndets bruk, men dog icke långt därefter.

Emellertid hade den nye engelske guvernören lörd Richard Wellesley, en äldre bror till segraren vid Waterloo, som vann sina sporrar i Indien, grundlagt en högskola i Fort William (Calcutta) i ändamål att låta unge européer, som sökte anställning vid administrationen i Indien, inhämta kännedom om indiska förhållanden och språk. Och då befanns den forne skoflickaren vara den ende, som var tillräckligt språkkunnig att öfvertaga sysslan som lärare i bengaliska språket. Ehuru han var en föraktad sekterist och uttryckligen förklarade, att han ville mottaga platsen endast på det villkoret, att han fortfarande måtte betraktas som missionär, utnämnde Wellesley honom till professor i Calcutta med en årlig lön af 6,000 (sedermera 12,000 rupier) — hvilka penningar Carey helt och hållet uppoffrade till missionens främjande.

På ett så underbart sätt blef den engelska regeringen nödgad att erkänna, ja, aflöna den förste missionären, och detta just i rätta ögonblicket. Ty 1801 blef Serampur, på grund af Danmarks krig med England, för någon tid besatt af engelska trupper, något som ett år tidigare skulle hafva varit liktydigt med alla missionärers utvisning.

Missionen fortfor därför att gå sin lugna gång; hvarje år vunnos några hedningar. Ar 1805 lämnade Wellesley Indien — en ej ringa förlust för missionen. Ty den därpå följande engelska styrelsen visade svaghet gentemot köpmännens missionsfientlighet, som nådde sin höjd under åren 1805 — 13. Samtidigt dog Careys vän, öfverste Bie. Dock fortfor missionen att ega en fristad i Serampur, och om det tidtals blef omöjligt att verka utanför det danska området, inlade vännerna så mycket mera kraft på öfversättningsarbetet. Den första öfversättningen blef oupphörligt förbättrad, större eller mindre delar af nya testamentet öfversattes på flera andra indiska tungomål, ja, Marshmann påbörjade till och med på allvar en kinesisk öfversättning. Så vidsträckt vågade desse förste trons budbärare att skåda och hoppas i fråga om evangeliets utbredning öfver hela världen.

Utrymmet tillåter oss icke att i enskildheter följa arbetets gång. Vi få nöja oss med att anföra blott några enstaka hufvudpunkter.

År 1807 afled den stackars fru Carey. Hennes man, som under tiden från Amerika mottagit utnämning till teologie doktor, gifte om sig med en förnäm dam från Slesvig vid namn Charlotte Rumohr, sjuklig och något ofärdig, rrfen from och klok, en trofast hjälparinna- 144 -

vid hans missionsgärning, hvarför han ock räknade de tretton år, deras äktenskap varade, för sin lyckligaste tid.

Ar 1821 fingo missionärerna i Serampur besök af Serfodsji, C. F. Schwartz fosterson, som med ett lefvande intresse förhörde sig om missionen — men dock befann sig på pilgrimsfärd till Benares.

År 1822 härjade koleran där i trakten, och både Krisjnu, som i tjugo år varit en trogen lärjunge, och Ward rycktes bort af sjukdomen. År 1826 besökte Marshmann England, men lyckades icke

CAREYS graf i Serampur. ^

bilägga åtskilliga stridigheter med missionssällskapet i hemlandet, så att Serampurmissionen för en tid måste bryta med detta och sörja för sig själf i tio år. Till och med missionens egendomar i Indien, i hvilka missionärerna nedlagt sina enskilda penningemedel, beröfvade man dem till största delen. Ändock hade missionen under Guds välsignelse

framgång, och Serampur-missionärerna intogo — efter hand som missionärernas antal ökades i olika trakter af Indien — en hedersplats såsom veteraner i evangeliets härskara där ute. Alla önskade besöka dem och skörda fördel af deras erfarenhet och insikter. Ja, äfven på samhället i dess helhet kunde man märka deras inflytande. De lyckades genom lag förbjuda vissa af de värsta hedniska veder-- 145 -

stygglighetarna och omöjliggjorde slutligen för handelskompaniet att rent af främja afguderiet. Carey stiftade Indiens åkerbruks- och trädgårdssällskap; själf en stor blomstervän., anlade han en botanisk trädgård i Serampur och upprättade den första sparbanken i landet. Men uti allt sitt görande bevarade han sin stora ödmjukhet. »Tala icke om William Carey,» sade han till den unge Alexander Duff, som besökte honom, »utan om Careys Frälsare.»

Omsider efter 40 års ihärdigt arbete nalkades det år 1834 mot slutet för Carey. Han arbetade dock ännu med försvagade krafter på sina öfversättningar; så låg han stilla på sin sista sjukbädd, vårdad af sin tredje hustru, och väntade på Herrens stund. Både biskop Wilson och generalguvernören lörd Bentinck besökte honom ständigt. Den 9 juni 1834 insomnade han lugnt och blef under utomordentligt stort deltagande begrafven på kyrkogården i Serampur. Hinduiske och muhamedanske fattige begräto förlusten af sin bäste vän, och öfverallt i staden flaggades på half stång.

År 1837 efterträddes han af Marshmann, hvars stora förmåga och energi haft en så väsentlig del i Serampurmissionens segrar. Denna egde vid ledarnes bortgång 33 stationer, spridda öfver landet ända så långt bort som till Delhi, med 49 präster, af hvilka hälften utgjordes af infödde, 126 goss-skolor med omkring 10,000 hednabarn, 27 flickskolor och i Serampur en ansedd högskola för högre bildning.

Fortsatt mission i Indien.

Wilhelm Tobias Ringeltaube var född 1770 och son af en präst från Schlesien (slutligen superintendent i Stettin). Han var i hemmet uppfostrad i den gamla tron, studerade teologi i Halle och blef därstädes starkt påverkad af tvänne böcker, nämligen Hans Egedes bok om Grönlandsmissionen och Kants »Kritik af det rena förnuftet». Efter aflagd examen blef han allvarligt väckt och lät sig af det engelska »Sällskapet till främjande af kristlig kunskap» utsändas till Calcutta 1797 för att återupptaga Kjernanders arbete. Detta motsvarade dock icke hans höga förväntningar, och följande år reste han hem igen. År 1883 blef han ånyo af Londonsällskapet utsänd till Indien och bosatte sig i Trankebar, för att lära språket.

I närheten af Indiens sydspets funnos alltifrån Schwartz' tid i Tinevelli och Travankor små kristna församlingar, i synnerhet bland de s. k. sjanarerna (en gren af sudras). En fakir från denna trakt,

H. Ussing, Illustr. Missionshistoria. 10 - 145 -

stygglighetarna och omöjliggjorde slutligen för handelskompaniet att rent af främja afguderiet. Carey stiftade Indiens åkerbruks- och trädgårdssällskap; själf en stor blomstervän., anlade han en botanisk trädgård i Serampur och upprättade den första sparbanken i landet. Men uti allt sitt görande bevarade han sin stora ödmjukhet. »Tala icke om William Carey,» sade han till den unge Alexander Duff, som besökte honom, »utan om Careys Frälsare.»

Omsider efter 40 års ihärdigt arbete nalkades det år 1834 mot slutet för Carey. Han arbetade dock ännu med försvagade krafter på sina öfversättningar; så låg han stilla på sin sista sjukbädd, vårdad af sin tredje hustru, och väntade på Herrens stund. Både biskop Wilson och generalguvernören lörd Bentinck besökte honom ständigt. Den 9 juni 1834 insomnade han lugnt och blef under utomordentligt stort deltagande begrafven på kyrkogården i Serampur. Hinduiske och muhamedanske fattige begräto förlusten af sin bäste vän, och öfverallt i staden flaggades på half stång.

År 1837 efterträddes han af Marshmann, hvars stora förmåga och energi haft en så väsentlig del i Serampurmissionens segrar. Denna egde vid ledarnes bortgång 33 stationer, spridda öfver landet ända så långt bort som till Delhi, med 49 präster, af hvilka hälften utgjordes af infödde, 126 goss-skolor med omkring 10,000 hednabarn, 27 flickskolor och i Serampur en ansedd högskola för högre bildning.

Fortsatt mission i Indien.

Wilhelm Tobias Ringeltaube var född 1770 och son af en präst från Schlesien (slutligen superintendent i Stettin). Han var i hemmet uppfostrad i den gamla tron, studerade teologi i Halle och blef därstädes starkt påverkad af tvänne böcker, nämligen Hans Egedes bok om Grönlandsmissionen och Kants »Kritik af det rena förnuftet». Efter aflagd examen blef han allvarligt väckt och lät sig af det engelska »Sällskapet till främjande af kristlig kunskap» utsändas till Calcutta 1797 för att återupptaga Kjernanders arbete. Detta motsvarade dock icke hans höga förväntningar, och följande år reste han hem igen. År 1883 blef han ånyo af Londonsällskapet utsänd till Indien och bosatte sig i Trankebar, för att lära språket.

I närheten af Indiens sydspets funnos alltifrån Schwartz' tid i Tinevelli och Travankor små kristna församlingar, i synnerhet bland de s. k. sjanarerna (en gren af sudras). En fakir från denna trakt,

som icke fann samvetsfrid i dyrkan af Siva, hade på en pilgrimsfärd blifvit väckt af missionär Kohlhoff från Trankebar och sökte nu en missionär till sin hemort. Ringeltaube följde med honom, men då han af radjan förbjöds att bosätta sig därstädes, slog han sig ned i Palamkotta vid Tinevelli, hvarifrån han verkade outtröttligt genom resor rundtomkring i bygden. Sedermera fick han dock tillträde till Travankor, döpte den sistnämnde fakiren, hvars barnbarn ännu i egenskap af präst verkar till välsignelse där i trakten, och väckte en betydande rörelse. I den torftigaste dräkt drog Ringeltaube genom landet, bodde i de uslaste kojor och förkunnade evangeliet öfverallt. Åt-skilliga kyrkor och skolor stå ännu som minnen af honom. Penningar aktade han för intet. När han utfått sin kvartalslön, betaide han sin tjänare för de senaste månaderna och skänkte allt det öfriga åt de fattige. Men han kunde blifva mycket uppbrusande och slog då i vredesmod sin tjänare och sina infödde kristne. Efter bästa förmåga sökte han att upprätthålla tukt och ordning inom församlingarna, byggde kyrkor och skolor och har döpt inalles öfver 900 personer.

År 1816 lämnade han Indien — man vet ej riktigt af hvad orsak; troligast är det nog, att hans hälsa blifvit bruten i följd af klimatet. Han nedsatte sig i Kaplandet, där han säges hafva blifvit mördad af kaffrerna på en resa 1820.

I motsatta ändan af det stora landet finna vi en annan ensam banbrytare, hvars korta missionslif på grund af hans ädla personlighet och brinnande nit utöfvat ett stort inflytande genom sitt föredöme. Henry Martyn var född i Truro i Cornwall (England) den 18 februari 1781. Hans far var ursprungligen grufarbetare, men hade tjänt sig upp, så att han kunde låta sin mycket begåfvade men sjuklige son studera. Vid 16 års ålder kom Henry till Cambridge och hängaf sig, full af äregirighet, åt studierna. Det var hans mål att blifva en berömd jurist. Hans lysande examina utgjorde hans faders glädje. Men år 1799 nådde honom plötsligt budskapet om faderns död. Djupt gripen häraf, gaf han sig till att läsa Guds ord och att bedja. Ch. Simeons predikningar öppnade ännu mera hans . ögon, och dennes skildring af Careys lifsgärning fick tillika med läsningen af Brainerds lefnadsbeskrifning afgörande betydelse för honom. Herrens ord: »Gån ut och gören alla folk till mina lärjungar!» träffade honom som en personlig befallning, och han anmälde sig hos det nystiftade kyrkliga missionssällskapet, som dock icke fick röna glädjen af att utsända honom.

På grund af sin ungdom stannade han fortfarande kvar i Cambridge, där han 1803 blef kaplan hos sin faderlige vän Simeon. Sedan han och hans syster emellertid förlorat sin förmögenhet, mottog han — för att på samma gång kunna följa sin kallelse och underhålla sin syster — anställning som engelsk regementspastor i Indien, där han landsteg 1805 efter att på ditresan hafva blifvit styrkt i sitt uppsåt genom att i Kap sammanträffa med van der Kemp.

Redan på öfverresan hade han studerat de österländska språken, men strax vid sin ankomst blef han så öfverväldigad af feber, att han trodde sig aldrig mera få kraft att arbeta. »Men,» skref han, »äf-

HENRY MARTYN.

ven om jag aldrig skulle lyckas att omvända någon hedning, så kan det ju vara Guds vilja, att jag genom tålamod och uthållighet skall blifva till uppmuntran för kommande missionärer.»

Sedan han åter kommit till krafter, erhöll han bostad i en gammal, öfvergifven pagod vid Huglifloden (se sid. 41), hvarest han höll gudstjänst. »Det ställe, där djäflarna förut tillbeddes,» skrifver han, »har blifvit ett kristligt bönehus.» Här låg han, badande i tårar, med förkrossadt hjärta inför Guds ansikte, »bedjande för detta lands olycklige infödingar, väl vetande, att den mest föraktade sudra i Indien egde i Guds ögon lika högt värde som konungen af Storbritannien.

Hans första garnisonsort blef Dinapar, där han höll gudstjänst på engelska språket för soldaterna och på bengaliska för deras infödda hustrur. Därjämte upprättade han skolor både för engelska och indiska barn, samtalade allvarligt med muhamedaner och hinduer, under det att han samtidigt med kraft arbetade på en hindostansk öfversättning af bibeln, af den engelska bönboken m. m. Äfvenledes påbörjade han en persisk bibelöfversättning, hvaraf man i dessa trakter hade ett stort behof, alldenstund persiskan var muhamedanernas och de förnämes språk.

Här fick han från Serampur en medhjälpare, en döpt arab vid namn Sabat. Denne, som tillhörde Muhameds egen stam och var uppfostrad uti Islams visdom, hade haft en vän, Abdallah. Men sedan denne blifvit i en armeniers hus omvänd till kristendomen, förrådde Sabat honom för myndigheterna och blef vittne till hans pina och martyrdöd. Abdallahs afskedsblick förföljde hor.om emellertid och dref honom slutligen till att själf studera bibeln och låta sig döpas. Han åtnjöt till en tid ett stort anseende bland de kristne — Buchanan kallar honom »österns stjärna» — och blef nu Martyns

medhjälpare, men vållade denne stor sorg genom sitt högmod och sitt vilda sinnelag. Han afföll slutligen åter från kristendomen, och i tjänst hos en muhamedansk höfding på Sumatra deg han en jämmerfull död.

Henry Martyn hade emellertid blifvit förflyttad till Kahnpur, sedermera bekant genom de fasansfulla händelserna 1857. Den långa resan dit under den varmaste årstiden hade nära nog blifvit hans död, men han kom dock någorlunda åter till krafter och — ehuru så svag, att han ofta svimmade af vanmakt vid sin hemkomst till bostaden — började han offentligen predika för hedningarne. Icke så få fattige hedningar och namnkristne plägade alltid bespisas i hans hem, och på söndagsmorgonen brukade han samla i sin trädgård skaror af fa-kirer, landsstrykare och alla slags människor, som — ibland 500 till antalet — läto sig lockas af löftet om en slant vid bortgåendet. Åsynen af dessa skaror lär kunnat vara tillräcklig att ingifva folk fasa. Ofta afbröto de honom med tjut och hotelser, men Martyn fortsatte ihärdigt med sitt arbete, till dess läkarne på grund af begynnande lungsot tvungo honom att tänka på någon tids ledighet, helst under en lång sjöresa, och därför föreslogo honom ett besök i England.

Då han emellertid erfor, att hans persiska bibelöfversättning icke var tillräckligt god, föredrog han att resa till Persien för att bättre studera språket och erhålla hjälp af infödde lärde. Samma dag som han invigde den första kyrkan i Kahnpur, uppbyggd genom hans ar-

bete, predikade han med vemod för sista gången för sina tiggare (1810). Han hade ej döpt mer än en gammal gumma — för öfrigt tycktes hans stora arbete alldeles fruktlöst. Själf fick han aldrig veta, att en lärd och skicklig muhamedan, Scheik Sala, tillfälligtvis en dag från en angränsande trädgård åhört hans predikan och däraf blifvit så gripen, att han alltifrån den dagen ständigt lyssnade till evangeliets förkunnande. Han blef sedermera döpt med namnet Abdul Messi (d. v. s. Messias' tjänare) och förde 39 hinduer till sin Frälsare.

H. Martyn seglade tillbaka till Calcutta och for därifrån helt ensam sjövägen öfver Bombay till Persien (maj 1811). I persisk dräkt, under otroliga svårigheter på knappast farbara bergstigar, där man på grund af den glödande solhettan kunde färdas blott nattetid, nådde han fram till hufvudstaden Schiras. Här blef han upptagen i en persers hus och arbetade så flitigt på sin öfversättning, att han redan i februari 1812 hade nya testamentet färdigt. Någon egentlig predikan inlät han sig här icke på, men under personliga samtal med softas och mollas gjorde han dock ett sådant intryck, att engelske resande många år därefter tillfrågades, om de kände denne »Guds man», och perser hafva förklarat: »Han kom här midt ibland oss, satt omgifven af våra vise män och gjorde sådana invändningar mot koranen, att ingen kunde besvara dem. Vi skulle gärna vilja höra mera om hans religion och den bok, som han lämnade efter sig åt oss.»

För att åt shahen af Persien öfverlämna sin bibelöfversättning företog han ännu en resa till dennes hofläger i Tebris, men blef afvisad, och de svikna förhoppningarna samt ansträngningarna medtogo hans krafter, till den grad, att han ånyo var nära döden. Någorlunda återställd till hälsan, beslöt han att öfver Konstantinopel återvända till England för att hämta nya krafter, men — ensam äfven på denna sista resa — dukade han under i Tokat den 16 oktober 1812, endast 31 år gammal, och blef begrafven i sanden vid stranden af en bergflod. Men hans uppoffrande lefnad har — förutom den omedelbara betydelse, som hans gärning fick i Indien och Persien — utöfvat en stor och alltjämt fortsatt väckande inflytelse i England.

Missionen på Tahiti.

Efter en lång resa nådde missionsskeppet »Duff» den 5 mars 1797 sitt mål, Tahiti, den viktigaste ön i den ögrupp, som kallas Sällskapsöarna. En son af konung Pomare infann sig, ridande på

bete, predikade han med vemod för sista gången för sina tiggare (1810). Han hade ej döpt mer än en gammal gumma — för öfrigt tycktes hans stora arbete alldeles fruktlöst. Själf fick han aldrig veta, att en lärd och skicklig muhamedan, Scheik Sala, tillfälligtvis en dag från en angränsande trädgård åhört hans predikan och däraf blifvit så gripen, att han alltifrån den dagen ständigt lyssnade till evangeliets förkunnande. Han blef sedermera döpt med namnet Abdul Messi (d. v. s. Messias' tjänare) och förde 39 hinduer till sin Frälsare.

H. Martyn seglade tillbaka till Calcutta och for därifrån helt ensam sjövägen öfver Bombay till Persien (maj 1811). I persisk dräkt, under otroliga svårigheter på knappast farbara bergstigar, där man på grund af den glödande solhettan kunde färdas blott nattetid, nådde han fram till hufvudstaden Schiras. Här blef han upptagen i en persers hus och arbetade så flitigt på sin öfversättning, att han redan i februari 1812 hade nya testamentet färdigt. Någon egentlig predikan inlät han sig här icke på, men under personliga samtal med softas och mollas gjorde han dock ett sådant intryck, att engelske resande många år därefter tillfrågades, om de kände denne »Guds man», och perser hafva förklarat: »Han kom här midt

ibland oss, satt omgifven af våra vise män och gjorde sådana invändningar mot koranen, att ingen kunde besvara dem. Vi skulle gärna vilja höra mera om hans religion och den bok, som han lämnade efter sig åt oss.»

För att åt shahen af Persien öfverlämna sin bibelöfversättning företog han ännu en resa till dennes hofläger i Tebris, men blef afvisad, och de svikna förhoppningarna samt ansträngningarna medtogo hans krafter, till den grad, att han ånyo var nära döden. Någorlunda återställd till hälsan, beslöt han att öfver Konstantinopel återvända till England för att hämta nya krafter, men — ensam äfven på denna sista resa — dukade han under i Tokat den 16 oktober 1812, endast 31 år gammal, och blef begrafven i sanden vid stranden af en bergflod. Men hans uppoffrande lefnad har — förutom den omedelbara betydelse, som hans gärning fick i Indien och Persien — utöfvat en stor och alltjämt fortsatt väckande inflytelse i England.

Missionen på Tahiti.

Efter en lång resa nådde missionsskeppet »Duff» den 5 mars 1797 sitt mål, Tahiti, den viktigaste ön i den ögrupp, som kallas Sällskapsöarna. En son af konung Pomare infann sig, ridande på- 150 -

en tjänare, och erbjöd främlingarne ett af sjöfarande tidigare uppfördt hus. Två svenske matroser, som slagit sig ned bland de infödde och själfve voro tatuerade, kommo och tjänstgjorde som tolkar. Ett jordområde med kokos- och brödfruktträd öfverläts välvilligt åt missionärerna, och koloniens anläggande påbörjades under Tahiti-bornas nyfikna och hjälpsamma deltagande.

Den första söndagen hölls gudstjänst och predikades (genom tolk) för hedningarne, som förundrade sig öfver, att den engelske gudens budskap skulle gälla för alla samhällsklasser. Nästa söndag bevistade konung Pomare i egen person gudstjänsten, och sedan han åhört en predikan öfver Joh. 3: i6, sade han: »Mycket bra, mycket bra! Något sådant hafva vi aldrig förut hört på Tahiti; det kan icke läras så snart.» Samma dag prästvigdes två bland de utsände, och man höll nattvardsgång, för första gången med begagnande af brödfrukten.

Snart seglade »Duff» vidare till andra öar. Några missionärer anställdes på Tonga- och Marquesas-öarna, och därefter styrdes kosan hemåt.

På Tahiti gick till en början allt bra. Med förundran åsåg konungen smedens behandling af järnet och gned med hänryckning sin näsa mot hans. Den stora sågen, som förmådde bita i tu stora trädstammar, väckte också stor förtjusning. Men snart började svårigheterna att hopa sig. Hedendomens vederstyggligheter blefvo alltmera uppenbara. Sålunda födde drottningen ett barn, som strax dödades. Invånarne blefvo mindre tillmötesgående, och deras tjufaktighet vållade mycket bryderi. Missionärerna förlorade sina tolkar, som konungen ville begagna uteslutande som mellanhänder vid förbindelse med främmande fartyg. De blefvo invecklade i befolkningens inre strider och blefvo ofta utsatte för personligt öfvervåld, så att de fleste af dem tappade modet. Efter ett års förlopp begåfvo sig elfva missionärer med ett fartyg till Port Jackson, den engelska hamnen på Australiska kontinenten, och endast sju stannade kvar.

Och ännu fler motgångar förestodo dem. En af missionärerna tog en hednisk kvinna till äkta och måste uteslutas ur sällskapet, en annan föll i tvifvel och synd. Från Tonga-öarna kom budskap om, att tre »bröder» blifvit mördade, och missionen uppgifvits. Och »Duff», som ånyo utsändts från London med 29 missionärer och stora förråd, uppbringades på hafvet af franske kapare. Inbördeskrig satte hela ön i uppror. Med hån och likgiltighet mottogo hedningarne numera missionärernas predikan, som för dem förlorat nyhetens intresse.- 151 -

År 1803 dog den gamle konungen, och hans son besteg tronen under namn af Pomare II. Denne hade alltid varit missionärernas bästa värn, lät sig gärna af dem undervisas och skyddade dem också mot folkets roflystnad. Men människooffren fortforo, och konungen omgaf sig med en skara vällustingar och deltog i deras utsväfningar.

Man försökte sig med barnskolor. Ett alfabet uppgjordes, en ordbok författades, och en helt liten katekes skrefs. Men under det rådande själfsvåldet var det svårt att hålla barnen till ordning och stadga, och resultaten blefvo ytterst ringa.

Så framkallade år 1807 konung Pomares våldsgärningar ett långvarigt krig, som slutade med ett stort nederlag för konungen. De upproriske plundrade missionshusen, och Pomare måste jämte alla missionärerna fly till Eimeo. På Tahiti var för långa tider intet att göra, och på flera år hade missionärerna ingenting hört från hemmet. Därför uppgåfvo de allra fleste missionsarbetet äfven på en grannö, där det dock ännu fanns möjlighet att stanna, och seglade 1809 till Port Jackson. Henry Nött ensam stannade kvar hos konungen på Eimeo. Hela det under så stort jubel påbörjade missionsverket tycktes nu efter tolf års förlopp vara fruktlöst.

Likväl bar tårarnas utsäde frukt. Följande år fingo missionärerna i Port Jackson från Pomare, som af motgången blifvit ödmjuk, bref om att komma till honom på Eimeo. De skyndade sig att göra detta, och snart kom arbetet ånyo i gång på Eimeo och öfriga oar. År 1812 bröt Pomare öppet med afguderiet, bad att blifva döpt och förklarade, att, »om ingen annan ville höra missionärerna, så ville han det, ty han önskade blifva salig efter döden och frälsad på domedag». Under pröfningstiden fick han emellertid från Tahiti uppmaning att återvända till sin gamla hufvudö, och flera år förlupo nu under skiftande öden, innan det blef lugn och ordning i landet. Pomare blef dock sin föresats trogen och uppmanade sina anhängare att blifva kristne. Och år 1813 började isskorpan kring folkets hjärtan att smälta. På Tahiti hade några af egen drift börjat hålla bönemöten. Desse kommo till missionärerna på Eimeo för att erhålla undervisning; på Eimeo slöto sig flere till dem, och vid en sammankomst förklarade 31 infödingar högtidligt, att de ville blifva kristne. Äfven på öfriga öar började infödingarne samla sig och bådo om lärare.

Den sålunda uppkomna rörelsen spred sig. Folket började förlora tron på afgudarna, och omkring år 1815 kunde antalet af »de-

bedjande» på Eimeo, Tahiti, Rajatea m. fi. öar beräknas till 5 — 600. Dock var ännu ingen döpt, ty Pomare ville vara den förste, men var tyvärr ännu en slaf under sitt gamla dryckenskapsbegär.

Evangeliets framsteg uppväckte emellertid afgudadyrkarnes vrede. En f. d. afgudapräst, Patii, brände högtidligt alla sina afgudabilder på ett bål, och åtskillige följde hans exempel. Förargelsen häröfver förvandlade den hittillsvarande likgiltigheten till fiendskap och blodig förföljelse; till offer åt afgudarna utsåg man dem som, ville blifva kristne. De hedniske höfdingarne på Tahiti lade råd om att mörda

Ön Bora-Bora.

alla kristne genom ett plötsligt öfverfall, men de onda anslagen röjdes, och det lyckades de kristne att undkomma genom flykten. Efter någon tids förlopp återvände emellertid Pomare tillsammans med dem, och till en början tecknade sig allting godt. Men den 12 november 1815 ryckte hedningarne fram för att öfverrumpla de kristne, som voro församlade till gudstjänst. Pomare lät helt lugnt gudstjänsten sluta och ordnade sedan sitt folk, som under dessa farliga tider alltid gingo beväpnade, till strid i Jehovahs namn. Några bådo, medan de öfrige kämpade. Afgudadyrkarne blefvo slagne, men konungen för-

bjöd alldeles förföljelse, våld och plundring, lät de stupade fienderna få en hederlig begrafning och höll därefter en stor tacksägelsegudstjänst. Afgudaprästen Tino, kristendomens värste fiende, tog till flykten, men blef utlämnad och behandlades med stor mildhet, så snart han blifvit omvänd. Och segrarens hela oväntade mildhet verkade på hedningarne med öfverväldigande kraft. Pomare blef i öfverensstämmelse med folkets enhälliga önskan återinsatt i sitt herravälde; offeraltaren och afgudabeläten förstördes, människooffer och barnamord afskaffades, och alla förklarade sig redo att antaga den nya läran, så att missionärerna nu kunde skrifva hem, att hela Tahiti och Eimeo i fråga om religion voro kristna öar.

På Rajatea utkämpades vid samma tid en afgörande strid, Bora-Bora och andra öar drogos också med, och år 1818 stiftades under konungens ledning ett tahitiskt missionssällskap, som snart kunde skicka en hel skeppsladdning kokosnötolja (i värde öfver 25,000 kr.) till modersällskapet i London. Den 11 maj 1819 invigdes det af konungen själf uppförda, väldiga »kungliga missionskapellet», 712 fot i längd, 54 i bredd, och hvilande på 36 kolonner af brödfruktträ-stammar. Två dagar därefter proklamerades en ny kristlig landslag, och den 16 maj blef slutligen konung Pomare döpt af missionär Henry, hvarpå höfdingar och öfrige i stort antal följde exemplet.

Man kan säga sig själf, att en så ofantlig förändring på kort tid långt ifrån öfverallt var djupgående. Missionärerna måste kämpa häftigt och länge emot de gamla, bland folket gängse lasterna, som ökades genom nya frestelser (smuggleri). Londonmissionens årsberättelse 1831 uttalar tydligt nog sanningen, då det heter: »Att många af infödingarne ännu fortfarande äro ovetande och lättsinnige, lastbare och lättjefulle, och att andre utöfva de skamliga laster, med hvilka europeisk gudlöshet ökat deras ursprungliga fördärf, är uppenbart nog, och den fruktansvärda utsträckning, detta onda utan kristendomens helande inflytande skulle hafva tagit, kan man knappast föreställa sig. Men hela församlingen består ej af sådant folk, hvilket ej heller utgör flertalet.» Evangeliets segrande makt uppenbarade sig, trots allt, märkbart nog i deras lifsvandel, hvilka ville låta sig frälsas.

Van der Kemp.

Johan Theodosius van der Kemp, född 1747 i Rotterdam, var son till en holländsk präst, som uppfostrade sina barn i

bjöd alldeles förföljelse, våld och plundring, lät de stupade fienderna få en hederlig begrafning och höll därefter en stor tacksägelsegudstjänst. Afgudaprästen Tino, kristendomens värste fiende, tog till flykten, men blef utlämnad och behandlades med stor mildhet, så snart han blifvit omvänd. Och segrarens hela oväntade mildhet verkade på hedningarne med öfverväldigande kraft. Pomare blef i öfverensstämmelse med folkets enhälliga önskan återinsatt i sitt herravälde; offeraltaren och afgudabeläten förstördes, människooffer och barnamord afskaffades, och alla förklarade sig redo att antaga den nya läran, så att missionärerna nu kunde skrifva hem, att hela Tahiti och Eimeo i fråga om religion voro kristna öar.

På Rajatea utkämpades vid samma tid en afgörande strid, Bora-Bora och andra öar drogos också med, och år 1818 stiftades under konungens ledning ett tahitiskt missionssällskap, som snart kunde skicka en hel skeppsladdning kokosnötolja (i värde öfver 25,000 kr.) till modersällskapet i London. Den 11 maj 1819 invigdes det af konungen själf uppförda, väldiga »kungliga missionskapellet», 712 fot i längd, 54 i bredd, och hvilande på 36 kolonner af brödfrukträ-stammar. Två dagar därefter proklamerades en ny kristlig landslag, och den 16 maj blef slutligen konung Pomare döpt af missionär Henry, hvarpå höfdingar och öfrige i stort antal följde exemplet.

Man kan säga sig själf, att en så ofantlig förändring på kort tid långt ifrån öfverallt var djupgående. Missionärerna måste kämpa häftigt och länge emot de gamla, bland folket gängse lasterna, som ökades genom nya frestelser (smuggleri). Londonmissionens årsberättelse 1831 uttalar tydligt nog sanningen, då det heter: »Att många af infödingarne ännu fortfarande äro ovetande och lättsinnige, lastbare och lättjefulle, och att andre utöfva de skamliga laster, med hvilka europeisk gudlöshet ökat deras ursprungliga fördärf, är uppenbart nog, och den fruktansvärda utsträckning, detta onda utan kristendomens helande inflytande skulle hafva tagit, kan man knappast föreställa sig. Men hela församlingen består ej af sådant folk, hvilket ej heller utgör flertalet.» Evangeliets segrande makt uppenbarade sig, trots allt, märkbart nog i deras lifsvandel, hvilka ville låta sig frälsas.

Van der Kemp.

Johan Theodosius van der Kemp, född 1747 i Rotterdam, var son till en holländsk präst, som uppfostrade sina barn i

fruktan. Den ovanligt begåfvade ynglingen kastade sig först på många slags studier, öfvergick därpå plötsligt till krigstjänst och steg till ryttmästare, men lefde ett gudlöst och vildt lif, så att hans far nästan grämde sig till döds däröfver. Han gifte sig sedermera med en älsklig, troende kvinna och lefde ett lyckligt familjelif med henne och en liten dotter. På grund af en tvist med prinsen af Oranien öfvergaf han krigaryrket, fullbordade i Edinburgh sina tidigare medicinska studier och blef en ansedd läkare i sitt hemland.

VAN DER KEMP.

Då drabbades han tungt af Guds hand. Under en lusttur på Maasfloden 1791 kantrade båten i följd af ett skydrag, hvarvid hustru och barn drunknade inför hans ögon, och själf räddades han endast därigenom, att en farkost rycktes loss och dref ut i strömmen till det ställe, där han låg och kämpade för lifvet. Förkrossad af sorg, gick han följande söndag i kyrkan. En underbar känsla af undergifven-

het för Guds vilja intog honom. Då ljöd i hans inre en röst: »Du får icke öfverlämna dina kära ensamt åt Gud, alltings skapare, utan åt mig!» Kemp förstod, att det var Jesus — hvilken han hade förföljt — som nu talade, och svarade: »Ja, Herre, det gör jag!» Och rösten fortfor att uppmana honom att öfverlämna äfven sig själf i Frälsarens händer. Samma dag gick han till nattvarden och hängaf sig sedan åt bibelläsning för att riktigt lära känna sin Frälsare; och Guds frid och fröjd uppfyllde honom rikligen.

Han lefde nu ett par år i stillhet och egnade sig åt studiet af österländska språk. Då föll i hans händer en liten skrift från Londonmissionen: uppmaningen att blifva missionär träffade honom som «n blixt (i synnerhet genom några ord ur Dom. 5:23), och efter många böner anmälde han sig hos missionsstyrelsen i London.

Redan före sin afresa blef han i tillfälle att gifva impulsen till stiftandet af det nederländska missionssällskapet, och i november 1798 seglade han — å ett fartyg, som skulle öfverföra 240 grofve brottslingar till Australien — tillsammans med tre andre missionärer (holländaren Kicherer och tvänne engelsmän) till Kaplandet, på hvilket Londonsällskapets tankar just då blifvit riktade. De hade en svår resa med stormar och elak sjukdom ombord, men flere brottslingar fingo de den nåden att omvända, och den 31 mars 1799 nådde de fram till sin bestämmelseort.

Det var för öfrigt ingalunda någon gynnsam tid för en mission i dessa trakter. De vilda folkstammar, bland hvilka man skulle arbeta, hottentotterna i själfva Kaplandet och kaffrerna nordost därom, längs utmed hafskusten, voro nomadfolk i naturtillståndet, tjufaktiga, lögnaktiga och lättjefulla, lefvande i månggifte, till sin åskådning helt och hållet bundna vid det jordiska, nästan i fullkomlig saknad af all annan religion än trolldomsfruktan. Till stort antal hade de i Kapkolonien blifvit de holländske invandrarnes lifegne, och boerna voro öfver hufvud taget fiender till all mission. De fasthöllo strängt vid sin egen ortodoxa kristna lära och sina sedvänjor, men till största delen var det död formkristendom, och det föll dem aldrig in att anse de stackars hottentotterna — eller de ganska talrike, införde ne-gerslafvarne — för människor *). De tålde icke ens, att de svarte fingo taga plats i en kyrka. (»Intet tillträde för hundar och hotten-

*) En missionär beskyllde en boer för att hafva skjutit en människa. »Ack, nej, Mynheer!» svarade denne. »Gud bevare mig för en sådan synd!» »Men har du då icke nyligen skjutit din dräng? — »Jaså, Mynheer menar de där »Schepsels» (kreaturen)? Jo, sådana har jag skjutit många.»

totter!» lär det hafva stått på en kyrkodörr), och de motsatte sig med hätskhet en hvar, som ville behandla desse som människor och förbättra deras ställning. — Men härtill kom ytterligare de högst ogynnsamma tidsförhållandena. Engelsmännen hade besatt den hittillsvarande holländska kolonien, och boerna befunno sig i en starkt upphetsad stämning. Många af de förtryckte hottentotterna hade flytt till kaffrerna och gjorde tillsammans med desse ständiga infall i landet, så att därstädes öfverallt rådde krigstillstånd och oroligheter.

Under sådana förhållanden anlände van der Kemp och hans följeslagare till Kapstaden. De rönte ett hjärtligt mottagande af de få troende därstädes, stiftade bland dem ett särskildt sydafrikanskt missionssällskap och drogo sedan ut, de tvänne till »buskmännen» i norr, van der Kemp och engelsmannen Edmonds till kaffrerna österut. Nära invid Kaplandets gräns försökte man öfvertala dem att stanna i Graaf Reinet, men trots krigstillståndet framträngde de dock till kaf-ferhöfdingen Gaika (skrifves ock Ngqika), som efter en lång betänketid gaf dem lof att bo och verka i landet. Det var i sanning ett mödosamt lif, de här förde. För att erhålla salt till sin magra kost (rötter o. d.) måste van der Kemp i fyra dagars tid arbeta sig genom de täta, väldiga skogssnårna ut till hafsstranden och där gräfva hål i sanden för att däri samla hafssalt, sedan vattnet bortdunstat i följd af den starka solhettan. Utan hufvudbetäckning och skor vandrade han omkring på bergsstigar genom småskog af törnbuskar för att uppsöka de spridda kafferbostäderna. Edmonds förlorade modet och öfvergaf honom, men van der Kemp höll troget ut och fick en underbar makt öfver befolkningen. De betraktade honom såsom ett högre väsen, som egde inflytande hos den osynlige konungen, inför hvilken de så ofta sågo honom knäböja.

En gång, då det rådde stark torka, bad höfdingen honom bedja om regn. Van der Kemp afböjde detta, för att det icke skulle se ut, som om han egde en trolldomsmakt af samma slag som den, hvaraf de infödde regnmakarne berömde sig. Men Gaika sände omigen bud och lät säga: »Det är grymt af dig att säga nej; om du bara knäböjer, så få vi så mycket regn, som vi behöfva.» — »I Guds namn då,» svarade doktorn och började att bedja. Regnet strömmade ned i flera dagar. Konungen sände af tacksamhet en oxe (hvilken van der Kemp dock skickade tillbaka), men tillade: »Håll litet mer måtta en annan gång, ty du höll nästan på att dränka oss!»

Van der Kemp undervisade en skara kafferynglingar och vann för sig flere hottentotter, bland hvilka de förstnämnde blefvo döpte.

Men kriget tvang snart hottentotterna att fly tillbaka till Kaplandet, och de bådo så enträget van der Kemp att följa med, att han slutligen gaf efter för deras böner och flyttade i sällskap med 60 hottentotter till Graaf Reinet. Blott 16 månader blef det honom sålunda beskärdt att arbeta bland kaffrerna, men trots deras slöhet och misstänksamhet blef hans gärning därstädes icke fruktlös. En intelligent kaffer diktade kristliga sånger och drog under sång och bön genom landet. Då missionärer sedermera anlände till kaffrerna, blefvo de mottagne med förtroende och funno Jesu namn kändt och äradt på flera orter.

I Graaf Reinet erhöll han tvänne medhjälpare från London, och missionen tog ett starkt uppsving. Boerna rasade emot dem och genomdrefvo med vapenmakt, att den kyrka, som missionärerna fått lof att begagna, blef dem fråntagen, dess golf uppbrutet, och besmit-telsen — samt orenligheten — aftvagen. De föregåfvo, att van der Kemp hade upphetsat kaffrerna mot dem, omringade Graaf Reinet och försökte skjuta van der Kemp. Men både denna gång och ofta sedermera blef han på ett underbart sätt räddad.

Bönen var hans starka sköld. En dag, då han i sällskap med en yngre missionär drog genom en skog, mötte de en skara krigare med hotfulla åtbörder. »Låtom oss bedja!» utropade den unge mannen. Men van der Kemp svarade: »Min vän, har du icke hållit morgonbön i dag?» Och de fortsatte i lugn sin färd.

För att göra slut på svårigheterna föreslog guvernören anläggandet af en ny missionskoloni vid Algoaviken för att därstädes samla de kristne hottentotterna. Van der Kemp utarbetade en fullständig plan och bröt upp (1802) tillsammans med mer än 100 infödingar, hvilket antal under vägen växte till dubbelt så många. Men det varade länge, innan man fick lugn. Först uppror och krig, därpå landets återlämnande till Holland efter freden i Amiens 1802, hvilket hade till följd, att missionärerna jämte sin församling måste söka sin tillflykt i ett fort. Den holländske guvernören anvisade dem slutligen boningsplats på en ofruktbar, torr, trädlös slätt, på grund hvaraf den härstädes grundlagda missionskolonien, Bethelsdorp *), måste kämpa en hård kamp mot de ogynnsamma förhållandena. Missionsfiender hafva skildrat tillståndet därstädes såsom eländigt och ovärdigt. Sanningen var, att van der Kemp dels saknade praktiskt sinne, i synnerhet

*) Guvernören bad van der Kemp föreslå ett namn, som dock icke finge vara bibliskt. Han föreslog då Bethelsdorp, i förlitande på att guvernörens bibelkunskap icke var så grundlig, och detta namn vann hans bifall.- 158 -

för åkerbrukets utveckling, dels var så helt ock hållet upptagen af sin sträfvan att sänka sig till infödingarnes ståndpunkt för att i kärlek blifva deras like, att han icke hade den rätta blicken för den stora uppgiften att lyfta dem äfven i rent mänskligt afseende. Han antog infödingarnes klädedräkt och lefnadssätt, ja, gifte sig slutligen med en omvänd hottentottkvinna, som dock alls icke var i stånd att dela lifvet med honom. Icke desto mindre verkade evangeliet i Bethels-dorp ej blott tilldragande på hottentotterna inom vida kretsar och i evig betydelse frälsande, utan ock mänskligt förädlande. Ett arbetsamt lif i kolonien förändrade småningom traktens utseende. Boskapsskötseln utvidgades, många slags handtverk inlärdes, och ett saltverk anlades. År 1808 hade koloniens folkmängd växt till öfver 1000 personer, af hvilka 200 tillhörde församlingen.

Ej heller här lämnade boerna van der Kemp i fred. En af dem reste till guvernören för att uttryckligen bedja om tillåtelse att skjuta den förstnämnde! Och år 1805 anklagade de missionärerna för att stå i förbindelse med landets fiender, med anledning hvaraf de blefvo instämde till Kapstaden och därstädes kvarhållne i nio månader, — hvarför de ock slutligen voro betänkte på att lämna landet och draga till Madagaskar. Under denna nöd sålde en troende enka i Kapstaden, fru de Smidt, sin egendom och flyttade till Bethelsdorp, höll skola, gjorde besök i hemmen och talade Guds ord för hottentotterna. Då eröfrade engelsmännen ånyo — och denna gång för beständigt — år 1806 landet. Missionärerna fingo lof att återvända, och fru de Smidt flyttade tillbaka till Kapstaden för att därstädes fortsätta sitt missionsarbete († 1821).

Under den engelska styrelsen fortsatte den gamle van der Kemp troget sin missionsgärning i Bethelsdorp och upphörde ej med sina bemödanden att tillförsäkra infödingarne frihet och mänsklig behandling. Men trots stödet af den nye guvernören hade han ännu många sorger att lida. Under detta arbete kallades han tillbaka till Kapstaden 1811. Londonsällskapet hade för afsikt att låta honom stanna, därstädes som öfverledare af missionen, men en häftig sjukdom bortryckte honom den 15 december samma år.

»Doktorn var en excentrisk man och gjorde åtskilligt anmärkningsvärdt, som vi icke vilja försvara,» sade en af hans medarbetare. Men hans apostoliska tro, hans innerliga kärlek till de borttappade och hans fullkomliga hängifvande åt Herrens gärning hafva medfört stora verkningar, och ännu i dag benämna kaffrerna de infödde kristne »van der Kemps människor». - 159 -

Robert Morrison.

Mycket tidigt riktade Londonmissionen sina tankar på Kina. Impulsen därtill gafs af en engelsk präst, Moseley, som under sina studier i British Museum oförmodadt påträffade en handskrift, innehållande en egendomlig och obegriplig bokstafsskrift. Det visade sig vara en kinesisk öfversättning af evangelierna och flera andra delar af nya testamentet, antagligen utförd i forna dagar af en romersk-katolsk missionär i Kina och redan för länge sedan bragt till London. D:r Moseley begagnade sitt fynd till att eftertryckligt framhålla församlingens plikt att skänka österns millioner hela bibeln på deras eget språk.

London-missionssällskapet satte sig strax i rörelse och fann snart ett utvaldt redskap för denna stora missionsuppgift, måhända den svåraste af alla.

I byn Morpeth i Northumberland bodde en troende skotte, en läst- och träskomakare, hvars yngste son, Robert Morrison (född den 5 januari 1782), tidigt ådagalade stor lärgirighet och en märkvärdig minnesförmåga. Föräldrarne flyttade till Newcastle, där gossen, efter att hela dagen hafva arbetat för sin fader, trots svag hälsa, använde aftontimmarna till att samla sig kunskaper. Tolf år gammal, genomgick han en allvarlig omvändelse. Han hade råkat i sällskap med dålige kamrater och hade en gång blifvit berusad, men, öfverväldigad af ånger, tog han sin tillflykt till Herren. »Synd blef mig

en börda,» skrifver han därom i sina lefnadsminnen, »och jag fick upplefva en total förändring af mitt lif, ja, mitt hjärta. Jag bröt med mina förre kamrater och hängaf mig åt läsning, betraktelse och bön. Det behagade Gud att i mig uppenbara sin Son, och jag fick röna i hög grad »ungdomens och trolofningstidens kärlek» (Jerem. 2: i). Och om äfven den första glöden svalnat, tröstar jag mig med, att min kärlek till och bekantskap med Frälsaren ökats.» Under sitt arbete satt han nu ständigt med en uppslagen bibel bredvid sig. Snart samlade han kring sig andre gossar till bön och gick stilla omkring till sjuke och läste Guds ord för dem.

Omsider fick han lof att komma till London och studera. Hans håg stod till missionen, och han bad själf Gud om att blifva ställd på den svåraste posten.

Han anmälde sig hos Londonmissionen, närmast i afsikt att fara till Afrika tillsammans med den bekante upptäcktsresanden Mungo Park, men den nyss omtalade skriften riktade hans tankar på Kina, och han önskade strax studera den märkliga handskriften. Långt om-- 160 -

sider påträffade han en kines, Jong-sam-tak, som gick in på att inviga honom i detta förunderliga språk, för hvars tydande man på den tiden måste söka Europa rundt för att finna en tolk.

Af denne fick han lära de första grunderna, hvilka dock till stor del måste läras omigen, då han kom till Kina, och med förundran fick han äfven efter hand inhämta ett och annat om kinesernas religion och tänkesätt. En dag hade Jong-sam-tak skrifvit något kinesiskt på en papperslapp. Sedan Morrison läst det, kastade han papperet i kakelugnen. Men kinesen blef utom sig af vrede, och först efter tre dagars förlopp lyckades det Morrisson att förmå honom till att fortsätta med undervisningen; dock skref han ifrån den stunden alltid på tafla. Det varade länge, innan Morrison fick veta anledningen härtill: om ett skrifvet papper brännes, öfvergår, enligt kinesernas tro, skriften till andevärlden, och sålunda hade ju Morrison råkat att för Jong-sam-taks förfäders andar röja han sbrott att i Kinas språk inviga en främling! — Envis och afundsjuk var hans kines, och då han ville tala med honom om Gud, fick han det afvisande svaret: »Mitt land icke bruka tala om Guds saker». För öfrigt uppsökte Jong-sam-tak honom sedermera hemma i sitt fädernesland.

Med järnflit begagnade Morrison sin vistelse i London till att inhämta äfven matematiska, astronomiska och medicinska kunskaper. Omsider blef han prästvigd, och den 28 januari 1807 afseglade han till New York och därifrån till Kina, där han landsteg i Macao den 4 september. Vid afresan från New York hade en person med öfverlägsen min frågat honom: »Jaså, ni tror verkligen, att ni kan göra något intryck på det stora kinesiska rikets afgudadyrkan?» Morrison svarade allvarligt och med eftertryck: »Nej, min herre, men jag tror att Gud kan.»

Och nu stod den förste evangeliske missionären vid porten till det största hednarike i världen. Men porten var försvarligt stängd. Den tidigare förbindelsen med Europa under 1600-talet hade nästan helt och hållet afbrutits. »Det himmelska riket» var sig själft nog och hade helst velat med den berömda kinesiska muren helt och hållet omgärda sina landamären för att utestänga en hvar främling. Allt handelssamkväm med världen utanför Kina var helt och hållet inskränkt till staden Kanton. Endast portugiserna hade på sin tid med vapenmakt eröfrat den lilla halfö, på hvilken Macao anlagts (omkring 20 mil från Kanton) såsom en nyckel till landet. Men kineserna hade med en mur afspärrat det smala näs, som ledde till Macao.— 161 —

Från Macao, där de romersk-katolske prästerna allaredan voro på sin post, skyndade sig Morrison till Kanton för att gömma sig undan bland millionstadens folkvimmel och där uppnå sitt första mål, att lära språket. Han hyrde sig bostad i en källare, lät sitt hår och sina naglar växa, klädde sig på kinesiskt vis, åt med pinnar och gick sällan ut. Genom en engelsmans hjälp erhöll han tvänne katolske kineser till lärare i mandarinspråket och i Kantons folkspråk och satt dag och natt fördjupad i studier, hvarvid han med ett par stora bibelkommentarer dolde ljusskenet från sin lilla lerlampa.

En del af den kinesiska muren.

Hans hälsa blef emellertid af detta lefnadssätt efter hand så angripen, att han måste afbryta både sin kinesiska diet och sitt stillasittande lif. På grund af den mellan England och Kina då rådande spänningen tvangs han 1808 jämte alla de öfrige engelsmännen att lämna Kanton och flytta till Macao.

Där bodde han hos en engelsk familj Morton och gifte sig 1809 med äldsta dottern. På bröllopsdagen erbjöd man honom anställning som tolk vid det engelska faktoriet, i följd hvaraf det engelskt-ostin-diska handelskompaniet, trots sin ovilja mot all mission, nödgades

erkänna och själft aflöna den förste missionären i Kina — liksom förhållandet var med Carey i Indien! Och Morrison erhöll medel, så att han ej blott kunda umbära understöd från Europa, utan till och med uppoffra betydliga summor till missionens främjande.

I Macao fortsatte han med kraft sina språkstudier, påbörjade en kinesisk ordbok (som fullbordades 1821, och hvars tryckning bekostades af ostindiska kompaniet med omkring 300,000 kr. genom att uppsätta i Macao ett särskildt tryckeri, som sedermera kom missionen till godo), granskade och förbättrade den gamla kinesiska bibelöfversättning, som han i afskrift fört med sig från London, utgaf en kinesisk språklära, en liten traktat om frälsning samt en katekes. Efter hand som hans skicklighet i språket blef känd, försvårades hans ställning ännu mera. Kineserna ansågo det nämligen för ett brott att lära deras språk och stodo honom därför efter lifvet. I långliga tider måste han hålla sig alldeles instängd. Och dock begagnade han under tiden, liksom förut i Kanton, hvarje tillfälle att förkunna evangeliet för kineserna. Någon offentlig predikan kunde naturligtvis icke komma i fråga, men två eller tre personer åt gången besökte honom hemligen om aftnarna eller på söndagarna inom lyckta dörrar.

Omsider uppfylldes hans oaflåtliga bön om en medhjälpare. Den förträfflige skotten William Milne (född 1785) anlände jämte sin hustru till Macao 1813, men blef ögonblickligen utvisad af den katolske guvernören, hvarför han måste fly till Kanton. Sedan Morrison 1814 fullbordat öfversättningen af nya testamentet, följde han honom till Kanton. Men de måste åter skiljas, i det att Milne, för att undgå kinesernas ständiga förföljelser, begaf sig ut på en längre resa till Bortre Indien, Java och öarna däromkring för att undersöka förhållandena i dessa trakter, hvarest utvandrande kineser i talrik mängd plägade nedsätta sig. Det visade sig, att kineserna därstädes voro lättare tillgänglige, så att missionen där kunde göra ett stort förarbete, som på mångahanda vägar vore i stånd att i Kina sprida evangeliets utsäde. Milne slog sig därför ned på Malakka och grundlade där den första större högskolan*) i hednaland för utbildande af kineser till evangeliets tjänst (»det anglo-kinesiska kollegiet»). År 1816 erhöll han här en ny medhjälpare i engelsmannen Medhurst, som blef en stor kännare af språket i dessa trakter. Dennes senare verksamhet inföll i Shanghai, hvarifrån han reste hem år 1856 († 1857).

Vid denna tid skördades de första frukterna. År 1814 bad den

*) Den flyttades 1844 till Hongkong, som engelsmännen under tiden tagit i fast besittning, och som snart öfverflyglade sin grannstad och medtäflare Macao.

förste kinesen, Tsaiako, om att erhålla dopet. »Vid en källa på en afsides plats döpte jag honom i den treenige Gudens namn,» skrifver Morrison. »Måtte han blifva förstlingen af en rik skörd och en af de millioner, som tro på Jesus och saliggöras genom hans namn!» Han blef stadig i tron och dog i Herren år 1818. Två år därefter kunde Milne på Malakka döpa den andre i ordningen, en lärjunge af Morrison, Liang Afa. Denne hade förgäfves hos Buddhaprästerna

sökt råd i sin syndanöd, men till slut fann han ljus i Guds ord och öfverlämnade sig åt Jesus. Efter vunnen utbildning i Malakka återvände han till Kina och skref en troslära, som trycktes med stilar, hvilka han själf skurit, hvarpå han började sprida boken bland sina vänner. Men de kinesiska myndigheterna kastade honom i fängelse samt brände hans bok och hans boktryckarestilar. Blott genom ansedde köpmäns inflytande blef han frigifven emot stora penningeböter samt 30 rottingslag. Han blef härigenom endast mera ödmjuk

och nitisk, prästvigdes af Morrison och egnade sitt lif till att vittna inför sina landsmän.

År 1822 drabbades Morrison af tunga slag. Milne dog, och kort därpå Morrisons hustru, hvars brutna hälsa ej blifvit återställd genom ett längre besök i England. Morrison måste själf fara till Malakka för att ordna förhållandena därstädes. År 1823 hade han den glädjen att fullborda utgifvandet af gamla testamentet på kinesiska. Hans försvagade hälsotillstånd nödgade honom nu till en längre vistelse i England (1824 — 26), hvarunder Liang Afa med stor skicklighet förestod missionen. 1 England blef Morrison föremål för stor uppmärksamhet och gifte sig med en miss Armstrong. Efter sin återkomst fortsatte han med förnyade krafter sin storartade verksamhet, dels i Macao, dels i Kanton, både med litterär sysselsättning och evangeliets förkunnande. Äfven på de sjuke (i synnerhet de många blinde och af hudsjukdomar lidande) riktade han sin uppmärksamhet; tillsammans med en engelsk läkare i Macao studerade han den kinesiska läkarekonsten och inrättade ett apotek, som småningom utvecklade sig till ett lasarett — en af de allra första fröna till senare tiders storartade läkaremission.

Han uppmanade det amerikanska missionssällskapet (A. B.) att upptaga arbetet i Kina och fick den glädjenatt 1830 mottaga de förste budbärarne från Amerika, Bridgman och Abeel (den sistnämnde utsänd af ett annat sällskap). Snart

kommo flere till, och han vandrade bland dem som en fader; de sökte hans hus för att bedja, och han gaf dem råd och vinkar i allehanda saker.

År 1834 förlorade ostindiska kompaniet sitt monopol på handeln i Kina, och i och med detsamma också Morrison sitt ämbete. Men kort därpå fick han anställning som sekreterare hos lörd Napier, som anlände dit i egenskap af engelsk konsul i Kina. Hans långa arbetsdag nalkades dock sitt slut. Redan samma år hemkallade Herren sin trogne tjänare. Han afled stilla i Kanton den 1 augusti 1834 (några få veckor före lörd Napier) och blef begrafven i Macao. Hans vänner i Kina grundlade till minne af honom den Morrisonska uppfostringsanstalten. Ledningen af den lilla församlingen uppdrogs åt hans nittonårige son John Morrison († 1843) och amerikanen Bridgman.

Kinesiska språkets tolkning för västern är hans lifs stora bedrift, den kinesiska bibelöfversättningen är hans varaktiga minnesmärke, och de första uppspirande fröna till evangeliskt lif i Kina äro frukten af hans bön och vittnesbörd. IV.

BELÄGRINGENS TID.

¥

A. Missionsrörelsen i de evangeliska

landen. ¥

Allmän öfversikt.

Den impuls, som gafs 1792, har visat sig utgå från Herren. Det var Hans stora marschorder för evangeliets segertåg, ursprungligen hörd blott af helt få, men sedermera spridande sig allt mer och mer utöfver hela den evangeliska kristenheten, intill dess denna öfverallt vaknade upp. Därför finna vi nu en fortsatt utveckling på alla punkter.

Ingen enstaka händelse bebådar härvidlag ett nytt tidsskede. Därför kan genombrottsperioden icke genom något bestämdt årtal afskiljas från den därpå följande tiden. Sätta vi gränsen ungefär vid år 1820, så sker öfverskridande från bägge sidor. Morrisons lefnadshistoria har redan fört oss fram till 1834, och å andra sidan måste vi här ofta gå tillbaka till tiden omkring år 1810. Ej heller skall man kunna neka några af de män, som nu komma att omtalas, namn af banbrytare i egentligaste mening. Men i det stora hela torde man kunna märka de småningom förändrade förhållandena, som för oss ådagalägga det historiska framåtskridandet.

Med afseende på den evangeliska kristenheten i allmänhet bör detta tidsskede öfver hufvud taget kallas en väckelsens tid. I Eng-- 166 -

land och Skottland uppnår den stora evangeliska rörelsen en ledande ställning inom det kyrkliga lifvet, hvartill under 1820- och 30-talen kommer den kyrkligt liberala och den högkyrkliga väckelsen inom de kretsar, som blifvit oberörda af den förra. I Tyskland, Schweiz, Holland och Norden nedbryter troslifvet med våldsamhet rationalismens bålverk och utbreder sig allt mer och mer. Söndagsskolan, uppkommen redan 1780, men först i början af 1800-talet riktigt organiserad på frivillighetens grund, blir den första stora skolan för kristlig verksamhet å lekmännens sida och fördenskull också en fostrarinna af det lefvande missionssinnet inom församlingen, — ifrån år 1844 härutinnan understödd af de hastigt sig utbredande »kristliga föreningarna för unge män».

I den sålunda förberedda jordmånen kan det vaknande missionssinnet nu sprida sig ytterligare. De väckande rösterna blifva allt talrikare, utsädet börjar spira upp i enskilda hjärtan på vidt aflägsna orter, och dessa indraga alltjämt flere och flere i kärleken till Herrens stora sak. Och hvad de väckande rösterna ej förmå, det verka efter hand budskapen från missionsfältet, hvilka tala verklighetens språk och genom de vunna segrarna öppna de troendes ögon för att Herren är med och kallar sin församling ut.

Den omedelbara följden häraf är missionssällskapens mångfaldigande: nya sällskap bilda sig icke blott i land, som förut icke kommit med, utan ock vid sidan af de redan stiftade. Och detta förhållande har åter i Herrens hand blifvit ett kraftigt medel att väcka och inom större kretsar utbreda missionsandan. Man skulle kanske på förhand vara böjd att anse det vara mera önskvärdt att ega blott ett enda stort, gemensamt sällskap för hvarje land; många olägenheter hos det spridda och oorganiserade kunde ju därigenom undvikas. Men det stora syftemålet att få rörelsen satt i gång och arbetet upptaget rundtomkring i de kristna landen på jämförelsevis kort tid kunde icke uppnås på annat sätt. Och de fria, spridda ansatser, som först småningom få behof af en större organisation, motsvara också Guds rikes beskaffenhet och missionens första början på apostlarnes tid. Det senaste århundradets hednamission har vuxit fram »af sig själf» där, hvarest Herrens ande uppväckt missionssinnet. Inga människoplaner hafva ledt rörelsen, ingen jordisk organisation har gifvit densamma form.

Det är Herren själf, som står vid styret.

Orsakerna till nya sällskaps upprättande äro olika. Dels lokala, i det att gemensamt deltagande i missionsarbetet icke faller sig lätt för större kretsar än sådana, som äfven eljest hafva gemenskap- 167 -

med hvarandra och stå i inbördes beröring, hvarför ock helt naturligt särskilda sällskap uppstå för hvarje land eller mera självständig landsdel för sig — det sistnämnda var förhållandet särskildt i Tyskland, hvars olika trakter på den tiden hade mycket ringa gemenskap med hvarandra. Dels personliga, i det att här och hvar betydande personligheter icke riktigt kunde få tillräckligt utrymme åt sig inom de utstakade trånga gränserna och för att realisera de särskilda idéer, som de med större eller mindre rätt ansågo sig hafva fått från Herren, bröto sig nya banor. Dels och kanske allra mest konfessionella, i det att kristne af olika kyrklig bekännelse allt mer och mer upptogo hvar sitt missionsarbete.

I den första glädjen öfver lifvets återuppvaknande efter rationalismens ofruktbara tidsskede hade man ju öfver hufvud taget föga blick för värdet af de olika kyrkosamfundens karakteristiska egendomlighet; till och med katoliker och prostestanter möttes på den tiden rätt ofta inom smärre kretsar i broderskärlek. Ännu mera naturligt var det då, att man i den stora gemensamma missionsuppgiften trodde sig kunna förena alla evangeliska krafter. Men efter hand som det kyrkliga lifvet utvecklade sig, öfvergick man från väckelsens obestämdhet till de gamla, mera fasta formerna och ville då naturligtvis också göra dem gällande under arbetet för Guds rike. Därför började snart de konfessionella separatintressena göra sig gällande, och småningom förskaffade sig de flesta kyrkosamfund och »denominationer» (den allmänna beteckningen för de talrika engelska samfunden) sin egen mission.

Så måste det otvifvelaktigt också vara. Ett gemensamt arbete kan ske på flera punkter, där det gäller blott ett begränsadt syfte, hvarom man är ense (sålunda framför allt i fråga om bibelspridning). Men då det (såsom i missionen) gäller grundläggandet af ett kyrkligt lif i dess helhet, så möter man både i kyrkoförfattning, sakramentsförvaltning, ordets förkunnande och barnuppfostran frågor, som olika uppfattas af de olika kyrkorna. Det entusiastiska mötet år 1795 var därför ingalunda någonting oriktigt eller fruktlöst. Det innebar andlig sanning under väckelsens första tid. Och dess stora grundtanke: »att de alla måtte blifva ett», skall fortfarande lysa utöfver den evangeliska missionen med förmaning, att det praktiska afsöndrandet under arbetet i detalj icke måtte medföra splittring och strid, utan måtte uppgå igen i en andlig gemenskap, hvaraf man må lära känna, att de — en hvar med sina nådegåfvor — äro lemmar på en och samma kropp. - 168 -

England.

Den konfessionella söndringen hafva vi allaredan under genombrottets tid spårat på tvänne punkter: baptisterna fingo ända från början (1792) sitt eget missionssällskap, och från den episkopala kyrkans sida stiftades snart därefter (1797) kyrkomissionssällskapet (C. M. S.). Denna söndring fortgår nu både utom och inom den engelska statskyrkan.

Vi kunna icke följa i enskildheter utvecklingen hos de afvikande, fria trossamfunden i England, hvilkas antal är legio. Blott metodisternas viktigaste missionssällskap må här omnämnas. Mis-sionsifvern låg ju metodisterna i blodet alltifrån början. Bröderna Wesley drogo självfe till Amerika allaredan 1736, och Th. Coke färdades under en hel mansålder omkring i världen såsom ledare af metodisternas missionsarbete (se sid. 126). Vid hans död kände man behofvet af ett organiseradt gemensamt missionssällskap, och sålunda stiftades 1816 det wesleyanska missionssällskapet, som öfvertog ledningen af den 1786 påbörjade västindiska missionen och det nyligen (1815) upptagna arbetet i Afrika (i söder och väster) samt Australien, som ännu representerar den största hufvudgrenen af metodisterna. Sedermera har det utvidgat sin verksamhet till Indien, Kina och Centralamerika. Dess hufvudsäte är London, och dess årliga inkomster uppgå till omkring 21/* mill. kronor.

För Londonmissionen, som i början hade hoppats att kunna samla alla evangeliska kyrkosamfund eller åtminstone alla de dissenters, som erkände barndopet, hade denna utsöndring den betydelsen, att efter hand blott de församlingar kvarstannade, hvilka icke genom gemensamhet i lära eller kyrkoförfattning voro organiserade till ett helt för sig, d. v. s. Londonmissionen har — alldeles på samma sätt som American Board i Förenta Staterna, där utvecklingen äfven härvidlag följer de engelska spåren — visserligen i princip vidhållit den grundval, på hvilken den stiftades, men uppbäres i själfva verket väsentligen endast af kongregationalisterna (de samme, som på 1600-talet kallades independenter), hvilka härigenom hafva i missionens historiska utveckling insatt stora och betydelsefulla krafter.

Äfven inom den engelska statskyrkan delar sig arbetet helt naturligt, enär hon inom sin vidsträckta ram innefattar så inbördes afvikande, att icke säga motsatta, riktningar, att de äfven på missionsfältet måste gå skilda vägar.- 169 -

Det var den evangeliska, lågkyrkliga riktningen, som stiftat kyrkomissionssällskapet, ty vid öfvergången till 1800-talet var detta den enda verkliga lifsrörelse, som rådde inom den episkopala kyrkan. Sällskapet blef ifrån början med ovilja betraktadt från högkyrklig sida, men tyckes i märkvärdigt hög grad hafva hållit sig själft fritt från all polemik med sin bägge »stora systrar», »Sällskapet till främjande af kristlig kunskap» och »Sällskapet för evangeliets utbredande» (se sid. 51—52). Dessas verksamhet var på den tiden icke stor, försvagade som de voro af den allmänna slöheten, och deras verksamhet rörde blott i mycket ringa mån hednamissionen. Det förstnämnda sällskapet hade 1817 blott två (lutherske) missionärer i sin tjänst bland tamulerna, och det andra hade i Nordamerika omkring 40 präster, af hvilka endast tre delvis arbetade för indianerna. Icke desto mindre visade kyrkomissionens ledare, i synnerhet sekreteraren Josias Pratt, de äldre sällskapen all ära, undvek omsorgsfullt att gå dem i vägen och gladde sig öfver hvarje framsteg, som de gjorde.

Och framsteg gjordes. Stiftandet af det stora brittiska bibelsällskapet eggade »Sällskapet till främjande af kristlig kunskap» till ett kraftigare arbete (från 1813), så att dess inkomster snart tredubblades. Och »Sällskapet för evangeliets utbredande» sköt växt från 1817, då en förbittrad ärkediakon riktade ett alldeles orättvist angrepp mot kyrkomissionen, något som först åstadkom en betydlig tillströmning till denna och vidare medförde, att åtskillige biskopar bemödade sig att göra sistnämnda sällskap till hvad det borde vara.

Man beslöt därför nu att upptaga en verklig hednamission i Indien, hvaröfver kyrkomissionens tidskrift uttalade sin hjärtliga glädje, därvid blott tilläggande, att, äfven om sällskapet åtoge sig evangeliets förkunnande för alla hedningar inom det brittiska riket, återstode dock ännu 5 — 600 millioner utanför rikets gränser. »Man behöfver blott,» skrifver Pratt, »tänka på, hur ofantligt stort det mänskliga eländet är, för att bland kristne utestänga all afundsjuka och rivalitet, med undantag allenast af täflingslusten i fråga om hvem som kan arbeta ihärdigast på att frälsa själar från döden och öfverskyla syndens mångfald». En kunglig skrifvelse ålade alla statskyrkans präster att anordna insamlingar för »Sällskapet för evangeliets utbredande», och samtidigt utsändes en anonym skrift (författad af ingen annan än Pratt), som ur alla sällskapets gamla årsberättelser framdrog kraftiga uppmuntringar från månge af kyrkans stormän, och hvilken skrift i hög grad främjade den i gång satta kollekten.- 170 -

Följden häraf blef ett betydande uppsving för sällskapet, som småningom vuxit upp till ett af världens största missionssällskap. Det har icke åsidosatt sin första uppgift, omsorgen för engelske kolonister i fjärran land. Tvärtom har det utgjort den hufvudsakliga drifkraften i den storartade »kyrko-utvidgningen», hvarigenom den anglikanska kyrkan utbredts öfver alla engelska lydland genom upprättandet af vida mer än 100 biskopsstolar och en sammanhängande kyrklig organisation, som naturligtvis också fått stor betydelse för missionen inom alla dessa trakter. Men på samma gång har sällskapet efter hand med allt större ifver slagit sig på det egentliga missionsarbetet, så att detsamma numera (af en årsinkomst på 2x/4 mill. kr.) använder tre fjärdedelar på hednamissionen.

För missionsrörelsen i dess helhet (och därigenom också för kyrkomissionssällskapet) fick det ofvan nämnda sällskapets upptagande af hednamissionen en synnerlig betydelse, i det att den allmänna kyrkliga meningen i England ännu alltjämt betraktat kyrkomissionssällskapet, liksom allt lågkyrkligt verk, såsom ett slags metodism och nu först af det ärevördiga, högkyrkliga sällskapet kunde lära, att missionen var hela kyrkans gemensamma lifssak. Men något samarbete mellan de bägge sällskapen kom icke därigenom till stånd.

Den senare tnissionsbiskopen Heber gjorde ett försök att få dem förenade, men förgäfves. Och under den följande tiden aflägsnade de sig snarare från hvarandra, då den egentliga högkyrkliga väckelsen bröt fram i början på 1830-talet. Visserligen tog kyrkomissionssällskapet ett stort steg för att tillmötesgå de mera högkyrkliga känslorna, i det att man 1841 på biskop Bloomfields förslag antog det tillägget till sällskapets stadgar, att möjligen uppkommande tvifvelsmål och tvister i fråga om kyrklig ordning och tukt på missionsfältet skulle afgöras af Englands biskopskollegium.

I följd häraf läto efter hand de allra fleste af kyrkans biskopar sig antecknas som »vice patroner» för kyrkomissionssällskapet, som sålunda erhöll en viss kyrklig sanktion; men den nya bestämmelsen i stadgarna erhöll alls intet inflytande på självfva missionen, som fortfarande leddes i afgjordt evangelisk anda. Earlen af Chichester var sällskapets ordförande 1834 — 86, och Henry Venn, en son till prästen i Clapham (se sid. 134), blef i egenskap af dess sekreterare under en lång följd af år (1841—72) dess i tron starke och utmärkt skicklige ledare.

Den växande högkyrkliga rörelsen, som, trots Newmans och månge andres öfvergång till romerska kyrkan, fortfarit att vinna allt- 171 - -

större och större makt inom den anglikanska kyrkan, aflägsnade sig däremot allt mer och mer från den evangeliska riktningen genom sin katolska sakramentslära och, om möjligt, ännu mera genom sin katolska uppfattning af

prästämbetet, enligt hvilken kyrkans hela lif anses bero af den rätta »apostoliska successionen» i serien af biskopar. Newman och hans vänner gjorde verkligen också ett försök att öfver-lista kyrkomissionssällskapet, hvars lösliga författning i och för sig lätt kunde låta tillfällig majoritet tillskansa sig väldet. Men detta af-värjdes på ett underbart sätt. Däremot förde traktarianerna, såsom riktningen på den tiden benämndes, ordet i »Sällskapet för evangeliets utbredande» och ledde dess styrelse allt mer och mer in på så högkyrkliga banor, att det slutligen blifvit främmande för allt samarbete med andra evangeliska missioner, ja, icke ens alltid hållit sig fritt från att intränga på deras arbetsfält och bekämpa deras arbete.

Under denna tidrymd infaller också stiftandet af det första kvinnomissions-sällskapet. Det var den amerikanske missionären Abeel (se sid. 164), som vid ett besök i England 1834 först berättade för missionsvännerna om de kinesiska och de indiska kvinnornas lif och lefnadsförhållanden, som man hittills nästan alls icke kände till. Då de manlige missionärerna alls icke kunde få tillträde till dem, var ett kvinnligt missionsarbete af nöden, hvarför han uppmanade dels ogifta kvinnor att draga ut för att hjälpa missionärernas hustrur i det stora arbetet, dels troende kvinnor i hemlandet att sörja för de förras underhåll. Han gaf därigenom impulsen till en alldeles ny utveckling af missionsarbetet. Det första kvinnliga missionssällskapet stiftades på samkyrklig grundval i England 1834, nämligen »Sällskapet för främjande af kvinnlig uppfostran i östern». Ett dylikt stiftades i Skottland 1837, och under nästa period tillkommo flera andra (det första amerikanska 1861).*)

Innan vi lämna England, hafva vi ock att berätta om det första sällskapet för Israelsmission. Om man än icke utan vidare vågar påstå, att apostlatidens missionsregel: »först i Jerusalem», gifven af Herren själf (Luk. 24: 47) och erkänd af Paulus (Rom. 1: ie), gäller under nuvarande »hedningarnes tider», så är det dock säkert, att Guds församling icke har lof att glömma det folk, som Herren själf icke vill glömma, som därtill bor oss mycket närmare än hedningarne, och som de kristna folken under tidernas lopp gjort så mycken orätt. Vi hafva

*) Nu finnas mer än 60 självständiga kvinnomissions-sällskap, som underhålla öfver 1,500 kvinnor på missionsfältet — häri alltså icke inräknade alla de kvinnor, som utsändts af andra sällskap.- 172 - -

ju också sett, att redan 1700-talets missionsvänner haft sina tankar riktade på judarne (sid. 112), och det varade därför ej heller länge efter genombrottet, förrän kärleken till Guds gamla egendomsfolk bröt fram i handling.

En engelsk godsegare och präst, Lewis Way, passerade under en ridt i Devonshire 1808 en vacker park. En ledsagande vän berättade honom, att egarinnan hade i sitt testamente insatt den förunderliga bestämmelsen, att parkens präktiga ekar ej finge fällas, förrän judarne hade återvändt till det heliga landet. Denna tanke grep Lewis Way till den grad, att han uppoffrade sina krafter och penningemedel (10,000 pund sterl.) på arbetet för judarnes omvändelse. På tillskyn-dan af proselyten Frey, som efter stora motigheter blifvit döpt och därpå utbildad af Jähnicke i Berlin, stiftade han i förening med Ch. Simeon i Cambridge (sid. 133), drottning Victorias far, hertigen af Kent m. fi. London-sällskapet för kristendomens utbredande bland judarne 1809.

Själf företog Way resor till åtskilliga land i ändamål att förbättra judarnes ställning och uppväcka församlingens kärlek för saken († 1840). Frey verkade som judemissionär med stort nit ända till sin död (1853) både i Europa och Amerika, där han gaf impulsen till stiftandet af det första judemissionssällskapet därstädes 1820.

Det engelska missionssällskapet omfattade till en början olika kyrkosamfund, men snart blefvo de episkopale allenarådande, och år 1842 bildade dissenters ett eget sällskap. London-sällskapet har dock fortfarit att gå i spetsen för Israels-missionen, och det är ännu i denna dag det största sällskapet för judemission. Redan 1814 uppförde det en egen kyrka i London, hvarest predikades på hebreiska, engelska och tyska för judarne. Det upprättade ock det hebreiska kollegiet för utbildande af missionärer, stora uppfostringsanstalter för barn och en arbetsinrättning för proselyter. Det fick äfven snart missionsstationer i andra land och föranledde nya missionssällskaps stiftande i Berlin, Dresden och Basel.

Tyskland.

I Basel (i den tysktalande delen af Schweiz) var förbindelsen med England lifligare. »Kristendomssällskapets» (se sid. 135) sekreterare Steinkopf blef tysk präst i London (1801), hvarifrån han hem-sände lågande bref om den stora rörelsen i England. Hans efter- - 172 - -

ju också sett, att redan 1700-talets missionsvänner haft sina tankar riktade på judarne (sid. 112), och det varade därför ej heller länge efter genombrottet, förrän kärleken till Guds gamla egendomsfolk bröt fram i handling.

En engelsk godsegare och präst, Lewis Way, passerade under en ridt i Devonshire 1808 en vacker park. En ledsagande

vän berättade honom, att egarinnan hade i sitt testamente insatt den förunderliga bestämmelsen, att parkens präktiga ekar ej finge fällas, förrän judarne hade återvändt till det heliga landet. Denna tanke grep Lewis Way till den grad, att han uppoffrade sina krafter och penningemedel (10,000 pund sterl.) på arbetet för judarnes omvändelse. På tillskyn-dan af proselyten Frey, som efter stora motigheter blifvit döpt och därpå utbildad af Jähnicke i Berlin, stiftade han i förening med Ch. Simeon i Cambridge (sid. 133), drottning Victorias far, hertigen af Kent m. fi. London-sällskapet för kristendomens utbredande bland judarne 1809.

Själf företog Way resor till åtskilliga land i ändamål att förbättra judarnes ställning och uppväcka församlingens kärlek för saken († 1840). Frey verkade som judemissionär med stort nit ända till sin död (1853) både i Europa och Amerika, där han gaf impulsen till stiftandet af det första judemissionssällskapet därstädes 1820.

Det engelska missionssällskapet omfattade till en början olika kyrkosamfund, men snart blefvo de episkopale allenarådande, och år 1842 bildade dissenters ett eget sällskap. London-sällskapet har dock fortfarit att gå i spetsen för Israels-missionen, och det är ännu i denna dag det största sällskapet för judemission. Redan 1814 uppförde det en egen kyrka i London, hvarest predikades på hebreiska, engelska och tyska för judarne. Det upprättade ock det hebreiska kollegiet för utbildande af missionärer, stora uppfostringsanstalter för barn och en arbetsinrättning för proselyter. Det fick äfven snart missionsstationer i andra land och föranledde nya missionssällskaps stiftande i Berlin, Dresden och Basel.

Tyskland.

I Basel (i den tysktalande delen af Schweiz) var förbindelsen med England lifligare. »Kristendomssällskapets» (se sid. 135) sekreterare Steinkopf blef tysk präst i London (1801), hvarifrån han hem-sände lågande bref om den stora rörelsen i England. Hans efter-— 173 —

trädare, den unge teologen Christian Gottlieb Blumhardt, farbroder till den berömde grundläggaren af badorten Boll, greps tidigt af kärlek till missionen, skref om densamma i sällskapets meddelanden och insamlade penningemedel till Jähnickes missionsskola i Berlin. Hans yngre vän Christian Friedrich Spittler utkastade emellertid planen till en egen missionsskola i Basel, för hvilken plans förverkligande vännerna dock länge ryggade tillbaka. Men år 1815, midt under krigsbullret, då Napoleons återkomst från Elba försatte världen i bäfvan, och själfva Basel under en längre tid blef utsatt för bombardemang, mognade tanken härpå. Den 25 september stiftade Spittler jämte sex vänner ett »evangeliskt missionssällskap» på samma grundval som Londonmissionen, för att förena Würtembergs och Nordtysklands lutheraner med Schweiz' och Rhenprovinsernas reformerte.

Endast Guds ära skulle vara norm och syftemål för alla sällskapets förhandlingar, och man ville »börja smått i förtröstan på Herren och aldrig våga större företag, än krafterna tilläte». Till att börja med tänkte man icke på att utsända missionärer, utan upprättade 1816 en missionsskola, hvars förste ledare blef Blumhardt († 1837). Af honom utgafs äfven en missionstidskrift, som ännu eger bestånd, och som har mäktigt bidragit till att väcka och utveckla mis-sionslifvet i Tyskland och Schweiz. Från Baselskolan har ett stort antal missionärer gått i engelsk tjänst (inalles 88 hafva utsändts af Kyrkomissions-sällskapet), men allaredan år 1822 upprättade sällskapet en själfständig missionsgärning. Baselmissionen har vuxit sig stor under Herrens välsignelse. Vi skola möta dess sändebud mångenstädes. Den mest betydande ledaren var inspektör Josenhans (1849 — 79). Den har sitt hufvudsakliga stöd i Sydtysklands och Schweiz' pietistiska kretsar, och dess arbete har vunnit erkännande såsom prägladt af lefvande tro, klok plan samt skicklighet och kraft i utförandet.

I Berlin utfärdade år 1823 tio kände män, bland hvilka märkas de berömde teologie professorerna Neander och Tholuck, ett upprop, som följande år ledde till stiftandet af ett »Sällskap till främjande af de evangeliska missionerna bland hedningarne», i korthet kalladt Berlin-missionssällskapet, som 1830 erhöll sitt eget missionsseminarium och 1833 började en mission i Sydafrika. Sällskapets konfessionella ståndpunkt är densamma som den preussiska unerade kyrkans.

På tillskyndan från Basel stiftades 1819 en missionsförening i Barmen. Några år därefter öppnades en missionsskola, och 1828 bildades genom sammanslutning med öfriga smärre föreningar det— 174 —

rhenska missionssällskapet, liksom det i Basel på samkyrklig grundval, och det har — om ock under ganska stora brytningar — lyckats att bevara samarbetet mellan Rhentraktens reformerte och lutheraner. Aret därefter började man en mission i Sydafrika, sedermera på flera andra ställen. Sällskapets största verksamhet är på Sumatra.

Vidare uppstod 1836 i Hamburg genom förening af sju mindre kretsar det nordtyska missionssällskapet, som ifrån år 1850 haft sitt hufvudsäte i Bremen. Det söker också att förena de olika bekännelserna, men man har lidit mycket af striderna med anledning däraf. Många af dess lutherske vänner slöto sig till Dresden, andra sedermera till Hermannsburg.

Dess viktigaste missionsfält är bland Euhe-folket i Västafrika.

Alla dessa sällskap hafva, såsom det synes, uppstått på grund af lokala förhållanden, i det att Tyskland var för stort och egde för ringa gemensam hetsan da för att hafva ett gemensamt missionsarbete. Däremot var det kyrkliga, konfessionella grunder, som åstadkommo upprättandet af nästa större tyska missionssällskap. Missionsvännerna i Sachsen understödde i början Basel. Men efter hand som det egentligen lutherska kyrkomedvetandet gjorde sig starkare gällande, aflägsnade man sig från Basel. Emot den af preussiska regeringen införda kyrkliga unionen (1817) uppstod en strid från luthersk sida. Flere lutheraner blefvo därför fördrifne från Preussen och sökte sin tillflykt i Sachsen samt ingöto hos den därstädes 1819 bildade missionsföreningen större nitälskan för bekännelsen. Baselmissionen gjorde flera eftergifter för att bevara enheten, men förgäfves. Efter tidigare vidtagna förberedande åtgärder upprättades 1836 ett missionsseminarium i Dresden under ett själfständigt evangeliskt lutherskt missionssällskap, hvars ordförande blef den sachsiske kabinettsministern von Einsiedel. Det var den första förening i Tyskland, som vågade att tydligt ställa sig på den lutherska bekännelsens grund. Den bidrog därför mycket till styrkandet af det lutherska kyrkomedvetandet, och dess upprop till lutherske kristne i alla land mottogs från de mest olika håll med glädje.

Detta sällskaps mest betydande ledare blef teol. d:r Karl Graul, dess direktör 1844 — 60, som med den mest omfattande missionskunskap förenade en kraftfull personlighet och en orubblig luthersk ståndpunkt. Under hans tid flyttades sällskapets säte till Leipzig (1846). Efter mindre försök annanstädes fann »Leipzigmissionen» sitt egentliga missionsfält bland tamulerna i Indien, hvarest den öfvertog den- 175 - -

gamla dansk-halleska missionens arf (se sid. 88) och i trohet samlade sina krafter på det sålunda af Gud själf gifna arbetsfältet.

Samma år (1836) uppstod, närmast af personliga skäl, en ny missionsverksamhet i Berlin. Johannes Evanüelista Goszner, en bondson från Sydtyskland, född 1773, var under många år katolsk präst. Gripen af den tidens evangeliska rörelse inom katolska kyrkan (M. Boos), fann han redan 1798 sin Frälsare och förkunnade med stor kraft nåden i Kristi blod. Slutligen miste han dock sitt ämbete och öfvergick till den evangeliska kyrkan 1826. Han blef präst i Berlin och tillförde under några år Berlinmissionen en betydande andlig kraft. Han utgaf en liten missionstidning, »Biet», som vann stor utbredning vida utöfver Tysklands gränser. Men i längden kunde han icke samarbeta med missionsällskapet. Efter föredömet från Halle fasthöll detta vid utsändandet af teologer; Goszner ville, i likhet med Jähnicke, utbilda vanlige lekmän, helst handtverkare, som enligt Pauli exempel själfve skulle kunna förtjäna sitt lifsuppehälle bland hedningarne. Äfvenledes fann han sig obehagligt berörd af sällskapets starkare betonande af det konfessionella. Och slutligen kunde Goszner icke gilla sällskapets plan att i Berlin uppföra ett ansenligt missionshus; de stora driftomkostnaderna i hemlandet voro honom mycket motbjudande.

Strax efter hans utträde ur sällskapet kommo åtta väckte unge handtverkare till honom och bådo om att blifva utbildade till missionärer, och sålunda började Goszner vid 63 års ålder ett själfständigt missionsverk. På uppmaning af en skotsk presbyterian i Sidney grundlade Gosznérs förste lärjunge en missionskoloni i Australien. Men andre samlade sig kring honom, så att han under loppet af tio år utbildade och utsände till olika land 80 missionärer. Goszner var själf ensam ledare af hela arbetet; han ringde, såsom han uttryckte sig, »mera med böneklockan än med tiggareklockan», och hans kraftiga, väckande predikan samlade stora kretsar kring missionens sak. Sedermera trädde han i förbindelse med den bekante Heldring i Holland, stiftaren af de stora räddningshemmen för fallna kvinnor, och utsände i förening med honom ytterligare en ansenlig skara missionärer. Den största verksamhet utvecklade han vid Ganges och bland det med santalerna besläktade Kol-folket i norra Indien, hvarest »Gosznerska missionsföreningen», efter stiftarens år 1858 timade död ledd af en styrelse, ännu i denna dag har en stor och välsignad mission. Gosznérs första idéer (om handtverksmission m. m.) hafva dock för länge sedan öfvergifvits.- 176 - -

Slutligen infaller under denna tidrymd stiftandet af Hermanns-burgmissionen, hvarvid likaledes en öfverlägsen personlighet bröt nya banor. Den står i missionens historia såsom ett vackert vittnesbörd om, hvad en enda mans tro och en liten församlings kärlek och offervillighet kunna uträtta.

Ludvig Harms var född 1808 i konungariket Hannover. Hans far blef nio år därefter präst i Hermannsburg på Lüneburger-heden. Först mot slutet af sin universitetstid blef han väckt till en lefvande tro genom ordet, Joh. 17: 3, men så stadfästes ock rikligen på honom

Herrens löfte om de lefvande vattuströmmarna (Joh. 7: 38). Han blef från början en af de mest verksamme inom det nordtyska missionssällskapet. Sedan han blifvit sin faders ämbetsbiträde (1844) och sedermera hans efterträdare i

Hermannsburg (1848), uppstod en stark väckelse inom socknen, och hans egen kärlek till missionen vann genklang hos en församling med andligt lif. Strängt luthersk i sin uppfattning, kunde han i längden icke samarbeta med det nordtyska missionssällskapet, som genom flyttningen till Bremen gled alltmera öfver åt det reformerta hållet, och både hans egne församlingsbor

och andre lutherske vänner uppmanade honom till att börja en själfständig missionsverksamhet.

År 1849 öppnade han därför i Hermannsburg en missionsskola med tolf lärjungar. Hans bror Theodor blef lärare vid densamma. De döda språken lästes icke där, men däremot utbildades de unge också i landtbruk och handtverk. Harms hyste, liksom Goszner, den åsikten, att missionärerna borde själfve förtjäna sitt bröd — något som dock äfven denna missions historia visat vara opraktiskt. Af särskild anledning hade Harms fattat hänförelse för planen att utsända samlade missionskolonier. Men de första försöken ledde blott till öfvei-gifvande af planen. Äfven ett eget missionsfartyg, »Kandace», byggdes, men visade sig vara alltför dyrt i längden.

År 1853 utsändes under hela församlingens innerliga förböner 8 prästvigde missionärer och 8 kolonister, som efter ett fruktlöst försök att fatta fast fot hos Gallafolket i Ostafrika slogo sig ned i Natal, hvarifrån missionen bredde sig åt flera håll. Hermannsburgmissionen har senare börjat arbeta också i Indien, Australien och på Nya Zeeland. Den fann visserligen vänner och gynnare bland lutheranerna rundt omkring i Hannover, men den uppbars dock hufvudsakligen af den lilla »bondförsamlingen» i Hermannsburg, som med trons brinnande kärlek och en rörande offervillighet slöt sig samman kring Herrens sak och på detta sätt tvänne mansåldrar igenom visat världen, hvad som kan uträttas, om missionen verkligen blir en församlingsangelägenhet.

Efter Ludwig Harms' död 1865 blef brodern, Theodor Harms, hans efterträdare. Under hans tid inföll den stora krisen, då Hermannsburg utgick ur landskyrkan på grund af en ny vigselritual, framkallad genom de preussiska tvångslagarna om civiläktenskap. Splittringen har fortsatts inom själfva frikyrkan, dock hafva under de senaste åren inträdt ett bättre förhållande till och delvis samarbete med landskyrkan.

Vi se sålunda, att denna period är för Tyskland en grundläggande. Det i början blott här och där sparsamt uppspirande missionssinnet breder sig till landets alla olika trakter. Under loppet af en mansålder stiftas de sju efter hand mycket betydande sällskap, som ännu — blott på senare tiden tillökade med mindre sällskap — vidmakthålla den tyska församlingens missionsarbete.

Norden.

Oaktadt den kristliga väckelsen i Norden långtifrån först kom till Danmark, fick detta land dock sitt missionssällskap någon tid före de öfriga nordiska landen, dels därför att dess tidigare deltagande i 1700-talets mission dock efterlämnat några minnen, dels ock därför att det stod i vida närmare förbindelse med Tyskland, hvars gryende missionslif blef en tillskyndelse för de få, som voro vakne. Men i stället varade det så mycket längre, innan det danska missionssällskapet vann större lifskraft och erhöll något själfständigt arbete.

b. f. rönne.

Bone Falck Rönne (född i Fredericia 1764) hade såsom präst i Kongens Lyngby stiftat både ett bibel- och ett traktatsällskap. På en fattig gummas bön började han hålla bibelförklaringar i Taarbæk. För att meddela inbyggarne därstädes något nytt från Guds rike förskaffade han sig missionslitteratur, och därigenom uppstod hos honom tanken på att stifta ett danskt missionssällskap. Han inbjöd en krets af kristne till ett möte den 17 juni 1821, och med »den gladaste beredvillighet» gick man in på hans plan och stiftade »det danske Mis-sionsselskab», tillsvidare närmast i anslutning till Basel. Herrens ord:

»Frukta icke, utan tro blott!» tog man till valspråk, och det kunde väl behöfvas på denna en ringa begynnelses dag, då andlig död spred sig rundtomkring i landet, och det kongl, danska missionskollegiet kastade förnäma och misstänksamma blickar på en dylik frivillig rörelse. Då t. ex. Rönne under en resa uppmanade prästerna på Fyn att i sina hem upphänga en missionssparbössa, så klagade biskopen häröfver, och regeringen gaf Rönne en tillrättavisning och förbjöd sparbössorna.

Sällskapet, som efter Rönnes död 1833 sammanslogs med den holsteinborgska understödsföreningen och till ordförande fick grefve Holstein-Holsteinborg († 1836), riktade först sina tankar på Grönland och understödde missionsarbetet därstädes (äfven herrnhutarnes) med uppmuntrande bref och penningunderstöd. Sällskapet lät redan på Rönnes tid hoptimra en hel kyrkobyggnad för Julianehaab, fick efter mycket bråk tillåtelse att själf befrakta ett fartyg för dess afsändande till Grönland, och efter strandning och andra motigheter blef kyrkan till infödingarnes stora glädje uppförd däruppe af en dansk timmerman. Man väckte också förslag om upprättandet af ett seminarium för infödde kateketer och genomdref efter många svårigheter från missionskollegiets sida denna sak 1847 (två seminarier, hvilka sedermera, 1875, sammanslogos till ett).

En och annan person anmälde sig också till att träda i missionens tjänst. Man vände sig då till andra sällskap, i synnerhet Baselmissionen, och lät dem därstädes utbildas. Sålunda en norsk student Cappelen, som dock icke kom att resa ut på grund af sjukdom. För att taga sig af den i kristligt afseende alldeles försummade danska kolonien på Guldkusten (vid Guineabukten i Afrika) trädde man i närmare förbindelse med Basel. Fyra Baselmissionärer prästvigdes i Köpenhamn 1827; den berömde språkforskaren Rask utgaf på sällskapets bekostnad en ledtråd i det negerspråk (Akra), som därstädes talas, och 1829 utsändes två män, af hvilka den ene var Andreas Riis från Sönderjylland, som under 13 års tid utförde ett stort och troget arbete bland negrerna.

År 1842 gjorde prästmannen Hass och skolläraren Kristen Köld — delvis med understöd af danska missionssällskapet — ett försök att upptaga en mission i Smyrna, men försöket misslyckades helt och hållet. Därtill kommo ett par andra felslagna förhoppningar, och missionsintresset i landet minskades i följd af den vacklande ledningen. Den lågande ifvern hos de grundtvigska kretsar, som på sin tid närmast slutit sig till sällskapet, afsvalnade icke så litet med anledning af Grundtvigs yttranden om att det icke var missionstid,— 180 —

och planen på en dansk missionsskola förkastades från samma håll såsom varande en efterhärmning af de utländska »apostlafabrikerna». Prästmannen J. Ferd. Fenger, som var sällskapets ordförande 1836 — 61, genomdref det beslutet, att danska missionssällskapet icke själft skulle utbilda eller utsända missionärer, och missionskärleken började förkolna mångenstädes, så att det slutligen ifrågasattes att öfvergifva hela saken.

Sålunda nådde den danska kyrkan under detta tidsskede icke fram till något egentligt missionsverk. Bredvid det goda, som danska missionssällskapet lyckades uträtta för Grönland, förmådde man

peter fjellstedt.

blott att ännu vidmakthålla längtan hos dem, som voro vakne, och genom en god missionstidning (under en längre tid redigerad af Th. Oldenburg) gjordes ett utsäde, som sedermera skulle spira upp

I Sverige tycktes den kristliga lifsväckelsen i början icke hafva trädt i förbindelse med hednamissionen. Den förste verksamme målsmannen för denna sak var Peter Fjellstedt (född 1802, † 1881). Strax efter det han blifvit prästvigd, drog han i det engelska kyrkosällskapets tjänst till Indien (Tinevelli), sedermera arbetade han en tid i Mindre Asien (Magnesia vid Smyrna). Hälsoskäl nödgade honom att vända tillbaka 1840. Han reste därpå ett par år omkring i Eu-- 181 - -

ropa, utsänd af Baselsällskapet, för att uppväcka kärlek till missionen; men snart offrade han åt sitt fädernesland hela sitt arbete, genom tal och skrift väckande troslif och missionssinne rundtomkring i landet.

Under hans frånvaro i utlandet stiftades den 6 jan. 1835 i Stockholm Svenska missionssällskapet, som under de första tjugo åren uppbars hufvudsakligen af prästmannen A. H. v. Zweigbergk. Det understödde Baselmissionen, satte sig i förbindelse med det wesley-anska missionssällskapet i England i ändamål att främja skolväsendet bland negrerna på den svensk-västindiska ön S:t Barthélemy och upphjälpte den tvinande missionen i svenska lappmarken i synnerhet genom upprättandet af skolor och utsändandet af kateketer, bland hvilka särskildt Carl Ludvig Tellström verkade till stor välsignelse (1836-62).

År 1845 stiftades missionssällskapet i Lund, särskildt afsedt för Södra Sverige, under ledning af Fjellstedt, som här upprättade en missionsskola. Under inflytande af den lutherska väckelse, som utgick från Leipzig, ville man i Lund ej understödja annan mission än luthersk. Ett försök på självständigt missionsarbete i Kina 1849 misslyckades, i det att den ene missionären, Fast, blef mördad, och den andre sårad af sjöröfvare. Man inledde då ett samarbete med Leipzigmissionen, på hvars arbetsfält bland tamulerna flere svenske missionärer hafva verkat och ännu verka (A. Blomstrand, C. A. Ouch-terlony, C. J. Sandegren m. fi.).

År 1855 lyckades det att förena de bägge sällskapen till ett enda, som fick sitt hufvudsäte i Stockholm, hvarifrån man

fortsatte missionsgärningen bland lappbefolkningen och samarbetet med leipzigmissionärerna i Indien.

I Norge bildades sist i ordningen ett missionssällskap, men jordmånen var dessförinnan annorlunda beredd, och därför sköt sällskapet strax växt, så att det vida öfvergick de öfriga nordiska missionssällskapen. Den haugianska rörelsen saknade till en början allt sinne för missionen. Det fanns visserligen åtskillige herrnhutare i Norge, men (liksom pietisterna annanstädes) kunde Hauge icke förlika sig med deras för norrmännen känslosamma väsen och tog därför också afstånd från deras arbete för missionen. Men småningom måste dock missionssinnet vakna just i de haugianska kretsarna, där jordmånen var fullständigt beredd. År 1821 utgaf biskop Bugge i Trondhjem en missionstidning, som dock snart upphörde. Några år därefter reste den förut omtalade studenten Cappelen omkring i- 182 - -

landet för att insamla medel till missionen på den danska Guinea-kusten. Från år 1827 utgaf brödraförsamlingens föreståndare i Kristiania »Norsk Missionsblad», som vann stor spridning bland Hauges vänner (sedermera utgifvet i Stavanger). Därför skred man först till handling på Vestlandet, där man 1826 i Stavanger stiftade den första missionsföreningen. Härifrån utsändes en ung norrman, Knudsen, till Barmen för att utbildas till missionär, och andra smärre föreningar bildades flerstädes.

Likväl varade det ännu en tid, innan det lyckades att samla landet till ett gemensamt missionsarbete. Först 1840 utfärdade Stavanger-vänjierna en rundskrifvelse till de andra missionsföreningarna med förslag om upprättandet af en gemensam missionsskola, men ännu ställde sig fleres betänkligheter hindrande i vägen för saken. Då föresatte sig en af Hauges gamle vänner, den 71-årige färgaren John Hougvaldstad i Stavanger, »norska missionssällskapets fader», att genomdrifva saken. Tillsammans med en vän reste han till Tyskland för att själf se missionsskolorna därstädes och rådföra sig med erfarne män. Därpå utfärdade man (1841) ett nytt och kraftigare upprop till de norska missionsföreningarna, hvilkas antal nu var öfver 60. Blott föreningen i Kristiania gjorde invändningar, hufvudsakligen på grund af ett mera högkyrkligt misstroende mot Vestlandets pietister.

Då utsände (1842) teol. kand. Hans Paludan Smith Schreuder sitt upprop: »Några ord till Norges kyrka». Redan som ung student hade han känt sig kallad till missionär och i tysthet utbildat sig därtill också genom försakelse och kroppens härdande. Sedan han nu tagit sin examen med högsta betyg, förklarade han sig i nämnda skrift villig att utgå till kaffrerna som missionär och uppmanade den norska kyrkan att börja en själfständig mission.

På Hougvaldstads tillskyndan hölls då den 8 aug. 1842 i Stavanger ett möte mellan representanter för Norges alla missionsföreningar, hvarvid man stiftade det norska missionssällskapet och beslöt upprätta en missionsskola. Ännu lyckades det dock icke att samla alla missionsvänner. Kristiania höll sig alltjämt undan; Schreuder, som önskade utgå såsom »den norska kyrkans» och icke ett enskildt sällskaps missionär, åvägabragte bildandet af en egen kommitté i Kristiania och blef 1843 utsänd till zulukaffrerna i sällskap med en lekman (djurläkare). Enär emellertid det norska missionssällskapet var mycket villigt att understödja Schreuder, lyckades man omsider 1846 åstadkomma en sammanslutning. Schreuders kommitté upplöstes, och hans mission lades under det norska missionssällskapet, som nu, un-derstödt af en stor och kraftig andlig rörelse, blef den gemensamme ledaren för alla den norska kyrkans missionsvänner och därför snart växte upp till en ansedd ställning.

Skottland.

Innan vi återigen begifva oss ut på missionsfältet, hafva vi ännu ett land att omtala, nämligen Skottland, där utvecklingen icke blott går sin egen väg utan närmare anknytning till England, utan ock öfver hufvud taget under denna tidsperiod uppnår en högre ståndpunkt än i något annat evangeliskt land.

Den första mansåldern på 1800-talet betecknar i Skottlands presbyterianska kyrka det evangeliska lifvets återuppvaknande. Samtidigt härmed börjar missionsandan göra sig gällande, men ännu förmådde det 1796 stiftade skotska missionssällskapet dock icke mycket. Thomas Chalmers, den skotska kyrkans störste man på den tiden, uppväckte genom sina kraftiga, själfulla ord lif och arbetslust inom kyrkan, och själf gripen genom läsningen af Brainerds lefnadshistoria, började han också verka för missionen. Hans predikan i Dundee 1812 om missionärerna och bibeln såsom »de båda stora medlen till evangeliets utbredande» gaf första stöten till den rörelse, som 1825 skänkte hans vän d:r Inglis kraft att genomdrifva det beslutet, att kyrkans högsta styrande rådsförsamling (»General assembly») tillsatte ett missionsutskott och upptog missionen såsom en kyrkans angelägenhet. Inom alla andra landskyrkor var det enskilda föreningar, som måste taga ledningen af missionen om hand, och det måste ock så vara, enär kyrkans officiella styrelse stod utan organiskt sammanhang med församlingens lif. Den presbyterianska kyrkoförsamlingen banade däremot väg för att det, som låg den väckta församlingen om hjärtat, kunde upptagas såsom en egentlig kyrkoangelägenhet, något

som naturligtvis i och för sig är det högsta.

År 1829 erbjöd sig Alexander Duff att utgå till Indien. Med hans öfverlägsna personlighet är hela den följande skotska missionens utveckling nära sammanknuten. Hans anseende i hemlandet och snart äfven hans verksamhet ute i Indien bidrogo kraftigt till att uppelda missionskärleken i Skottland. År 1835 öfvertog kyrkan äfven det äldre skotska missionssällskapets arbete i Bombay och fick nu stor framgång, så att den skotska kyrkans mission i början på 1840-talet räknade mer än 20 missionärer bland hedningar och judar. derstödt af en stor och kraftig andlig rörelse, blef den gemensamme ledaren för alla den norska kyrkans missionsvänner och därför snart växte upp till en ansedd ställning.

Skottland.

Innan vi återigen begifva oss ut på missionsfältet, hafva vi ännu ett land att omtala, nämligen Skottland, där utvecklingen icke blott går sin egen väg utan närmare anknytning till England, utan ock öfver hufvud taget under denna tidsperiod uppnår en högre ståndpunkt än i något annat evangeliskt land.

Den första mansåldern på 1800-talet betecknar i Skottlands presbyterianska kyrka det evangeliska lifvets återuppvaknande. Samtidigt härmed börjar missionsandan göra sig gällande, men ännu förmådde det 1796 stiftade skotska missionssällskapet dock icke mycket. Thomas Chalmers, den skotska kyrkans störste man på den tiden, uppväckte genom sina kraftiga, själfulla ord lif och arbetslust inom kyrkan, och själf gripen genom läsningen af Brainerds lefnadshistoria, började han också verka för missionen. Hans predikan i Dundee 1812 om missionärerna och bibeln såsom »de båda stora medlen till evangeliets utbredande» gaf första stöten till den rörelse, som 1825 skänkte hans vän d:r Inglis kraft att genomdrifva det beslutet, att kyrkans högsta styrande rådsförsamling (»General assembly») tillsatte ett missionsutskott och upptog missionen såsom en kyrkans angelägenhet. Inom alla andra landskyrkor var det enskilda föreningar, som måste taga ledningen af missionen om hand, och det måste ock så vara, enär kyrkans officiella styrelse stod utan organiskt sammanhang med församlingens lif. Den presbyterianska kyrkoförsamlingen banade däremot väg för att det, som låg den väckta församlingen om hjärtat, kunde upptagas såsom en egentlig kyrkoangelägenhet, något som naturligtvis i och för sig är det högsta.

År 1829 erbjöd sig Alexander Duff att utgå till Indien. Med hans öfverlägsna personlighet är hela den följande skotska missionens utveckling nära sammanknuten. Hans anseende i hemlandet och snart äfven hans verksamhet ute i Indien bidrogo kraftigt till att uppelda missionskärleken i Skottland. År 1835 öfvertog kyrkan äfven det äldre skotska missionssällskapets arbete i Bombay och fick nu stor framgång, så att den skotska kyrkans mission i början på 1840-talet räknade mer än 20 missionärer bland hedningar och judar.

Men 1843 ledde den starka spänningen mellan de kyrkliga partierna i hemlandet till den bekanta brytningen, hvarigenom omkring 400 präster lämnade statskyrkan, och skotska frikyrkan uppstod på en enda dag. Det var en mäktig kyrklig lifskraft, som här uppenbarade sig, och på ett underbart sätt kom den också hednamissionen till godo. Thomas Chalmers och frikyrkans öfrige ledare stodo inför den jättelika uppgiften att i ett litet och delvis fattigt land med ens skaffa medel till aflöning af 400 präster och att under loppet af ett par år uppföra hundratals kyrkor och prästgårdar rundtomkring i landet. Det hade icke varit förunderligt, om man under en dylik kamp för lifvet hade ansett sig icke med det första äga krafter för hednamissionen. Men Herren ville det annorlunda, och utgången ådagalade, huruledes äfven i fråga om penningsaker man för Guds rikes sak bör göra olika beräkning.

Afgörandet måste ju väsentligen bero på missionärerna. Hvad skulle de säga om söndringen i hemlandet? På hvilken sida skulle de ställa sig? Först ingick judemissionärernas svar: alla slöto sig med glädje till frikyrkan. Men de 63,000 kr., som innestodo i missionskassan, behöll statskyrkan. I förtröstan på Herren utskref frikyrkan då den första kollekten till judemissionen, och den inbragte 62,000 kr.! — För de skotske hednamissionärerna var afgörandet svårt nog. Om de slöte sig till frikyrkan, inom hvilken ju då lif-aktigheten fanns, måste de icke blott afstå från all sin egendom och lämna sina ansenliga skolbyggnader och kyrkor, utan stodo ock inför valet att antingen öfvergifva hela det arbetsfält, på hvilket de uträttat betydligt, eller ock upptaga en pinsam täflan med statskyrkan. Dock vacklade de icke; de måste bibehålla förbindelsen med den lefvande församlingen. Under det att frikyrkans högsta representation var församlad i Glasgow, ingingo bref på bref från Calcutta, Bombay, Puna och Madras, och med jubel mottog man underrättelser om att alla missionärerna slöto sig till frikyrkan.

Nu befann sig den skottska missionen i en underlig ställning. Å ena sidan frikyrkan med 20 missionärer, men utan tak öfver hufvudet, utan medel att drifva mission. Med polisens hjälp fråntog man i Calcutta Duff nyckeln till hans stora skolbyggnader. Å andra sidan statskyrkan med stora lokaler och en vidsträckt, förträfflig ram för missionsarbetet, men

utan missionärer. På ett underbart sätt vände Herren alltsammans till missionens fördel.

Midt under det väldiga arbetet i hemlandet upptog frikyrkan missionen såsom en gåfva af Gud och utvidgade arbetet (Sydafrika)- 185 - -

i stället för att inskränka detsamma. Redan vid nyårstiden 1845 egde Duff en större skolbyggnad än förut och 1200 lärjungar. Bidragen från hemlandet växte med hvarje år. År 1842 — före söndringen — hade den förenade statskyrkan samlat omkring 360,000 kr. till sin mission; under frikyrkans första år insamlade denna öfver 420,000 kr. och sex år senare 900,000 kr. Å andra sidan tvang brytningen dem, som stannade kvar inom statskyrkan, att anstränga sig. Statskyrkan förlorade icke lifvet, därför att den starka rörelsen lämnade densamma, utan hon blef just därigenom väckt till nytt lif. Den stora missionsuppgiften, som förelåg färdig för henne, upptog hon med skicklighet. År 1845 utsändes den förste till Calcutta för att öfvertaga Duffs plats, och inom några år var arbetet ånyo i gång. Efter hand som tiden gått, och statskyrkans gärning både i hemlandet och utomlands alltmera genomträngts af evangeliskt lif, har äfven spänningen mellan de båda presbyterianska systerkyrkorna aftagit, så att de både hemma och ute stå i ett fredligt och kärleksfullt förhållande till hvarandra.

För fullständighetens skull må här nämnas, att de redan under 1700-talet (1733 och 1761) utträdda presbyterianska kyrkosamfunden också hafva upptagit missionen. År 1835 drogo deras förste budbärare till Jamaica, och ifrån 1847, då dessa samfund sammanslöto sig till »Skottlands förenta presbyterianska kyrka» (United Pres-byterians), användes betydliga krafter på hednamissionen. Gud har också här vändt det onda till godo. Söndringarna inom den skotska kyrkan hafva icke skadat missionen utan hafva på ett underbart sätt mångdubblat dess krafter, i det att de tre så närbesläktade presbyterianska kyrkosamfunden i ädel täflan hafva utvecklat ett missions-lif, som ställer Skottland främst bland alla evangeliska land.

B. De första segrarna.

Judson och karenerna.

Birma, som nu (sedan 1886) är engelsk besittning, var vid 1800-talets början ett självständigt hedniskt rike, omfattande hela västra delen af Bortre Indien. Befolkningen räknas till den mongo- - 185 - -

i stället för att inskränka detsamma. Redan vid nyårstiden 1845 egde Duff en större skolbyggnad än förut och 1200 lärjungar. Bidragen från hemlandet växte med hvarje år. År 1842 — före söndringen — hade den förenade statskyrkan samlat omkring 360,000 kr. till sin mission; under frikyrkans första år insamlade denna öfver 420,000 kr. och sex år senare 900,000 kr. Å andra sidan tvang brytningen dem, som stannade kvar inom statskyrkan, att anstränga sig. Statskyrkan förlorade icke lifvet, därför att den starka rörelsen lämnade densamma, utan hon blef just därigenom väckt till nytt lif. Den stora missionsuppgiften, som förelåg färdig för henne, upptog hon med skicklighet. År 1845 utsändes den förste till Calcutta för att öfvertaga Duffs plats, och inom några år var arbetet ånyo i gång. Efter hand som tiden gått, och statskyrkans gärning både i hemlandet och utomlands alltmera genomträngts af evangeliskt lif, har äfven spänningen mellan de båda presbyterianska systerkyrkorna aftagit, så att de både hemma och ute stå i ett fredligt och kärleksfullt förhållande till hvarandra.

För fullständighetens skull må här nämnas, att de redan under 1700-talet (1733 och 1761) utträdda presbyterianska kyrkosamfunden också hafva upptagit missionen. År 1835 drogo deras förste budbärare till Jamaica, och ifrån 1847, då dessa samfund sammanslöto sig till »Skottlands förenta presbyterianska kyrka» (United Pres-byterians), användes betydliga krafter på hednamissionen. Gud har också här vändt det onda till godo. Söndringarna inom den skotska kyrkan hafva icke skadat missionen utan hafva på ett underbart sätt mångdubblat dess krafter, i det att de tre så närbesläktade presbyterianska kyrkosamfunden i ädel täflan hafva utvecklat ett missions-lif, som ställer Skottland främst bland alla evangeliska land.

B. De första segrarna.

Judson och karenerna.

Birma, som nu (sedan 1886) är engelsk besittning, var vid 1800-talets början ett självständigt hedniskt rike, omfattande hela västra delen af Bortre Indien. Befolkningen räknas till den mongo-- 186 - -

liska rasen och bekänner sig till den buddhistiska religionen. Praktfulla tempel resa sig öfverallt, och stort inflytande utöfvas af de munk-'.iknande prästerna, som gå barfota och klädda i gula dräkter. Konungen i Ava gjorde anspråk på

herraväldet öfver hela landet och höll ett praktfullt hof. Barbariska seder, mord och röfveri — för att icke tala om månggifte — uppfyllde landet, hvars inbyggare dock ansågo sig stå öfver alla andra folkslag.

ad0n1ram judson.

En baptistisk missionär, som icke kunde få lof att gå i land i Calcutta, kom 1807 till Rangun, Birmas hamnstad vid Iravaddis mynning. Följande år sände William Carey sin son, Felix Carey, till Birma för att grundlägga en fast mission därstädes. Han rönte ett ganska godt mottagande, äfven vid hofvet, på grund af sina medicinska kunskaper, men han saknade det rätta missionärsinnet. Han hade stor lust för språkstudier, hvarför han sysselsatte sig mycket med Pali, Birmas heliga språk, och påbörjade en öfversättning af bibeln. Men sedan han förlorat hustru och barn, lämnade han åter landet och dog efter underbart skiftande lefnadsöden 1822 i Serampur. Dock- 187 - -

beskärdes det honom att före sin afresa hälsa den rätte »Birmas apostel» välkommen.

Adoniram Judson var född i Massachusetts den 9 aug. 1798. Han var prästson och egde utomordentliga anlag. I sin tidigare ungdom blef han förd bort från tron genom en begåfvad studiekamrat. Men Herren hejdade honom snart. Under en resa måste han öfver-natta i ett värdshus, där hans nattsömn blef alldeles störd af en dödssjuks suckar och rosslingar i rummet näst intill. Inemot morgonen blef allt tyst: den sjuke hade dött. Med bäfvan erfor Judson, att den döde var — just hans nyss förut omtalade skolkamrat. Djupt gripen häraf, började han söka efter sanning, fann snart vägen till Gud och slog sig på teologiska studier. Buchanans bok »Stjärnan i öster» öppnade för honom nya utsikter. Han helgade sitt lif åt missionens tjänst och riktade redan nu sina tankar på Birma.

Jämte andra studenter gaf han uppslaget till den stora amerikanska missionsföreningens (A. B.) stiftande (se sid. 137). Då man emellertid icke ansåg sig hafva tillräckliga medel för att kunna utsända så många, blef Judson skickad till London för att åvägabringa en samverkan med Londonsällskapet. På hafvet uppbringades fartyget af franska kryssare, Judson blef tillsammans med de andre kastad i en mörk fängelsehåla i Bayonne, men en där boende amerikan lyckades dock utverka hans frihet. I London blef han mottagen med stor hjärtlighet, och missionssällskapet lofvade att utsända honom och tre vänner — ett anbud, som dock icke blef begagnadt, enär amerikanerna vid hans återkomst hade fått mod att själfve bekosta utsändandet.

Tillsammans med sin unga, rikt begåfvade hustru, den sköna Ånn Hasseltine, och flere vänner, Newell, Hall, Nött och Rice seglade Judson 1812 till Serampur. Deras späda utseende föranledde Carey att skrifva: »Jag hyser icke stort hopp om amerikanerna; de äro alltför väl vande för att lefva bland vildar». Han anade icke, hvad den till utseendet skröplige Judsons hälsa skulle visa sig kunna utstå, och hvilken ihärdighet som fanns hos hans hjältemodiga hustru.

Den engelska styrelsen i Calcutta fordrade, att de ögonblickligen skulle åter afsegla, och man beslöt att sända dem till Birma. Men under vistelsen i Serampur gingo emellertid Judson, hans hustru och Rice, som i förväntan på att besöka Carey hade under sjöresan studerat dopfrågan, öfver till baptismen och läto sig döpas, hvarefter de ofördröjligen upphäfde all sin förbindelse med »American Board». Rice återvände hem för att förmå baptisterna i Amerika att- 188 - -

understödja deras missionsgärning, och sålunda blef 1814 det amerikanska baptist-missionssällskapet stiftadt. Under tiden seglade Judsons öfver Mauritius till Madras och därifrån på ett uselt skepp under stora faror till Rangun i Birma.

Fru Judson måste sjuk bäras till missionsstationen, utanför hvars fönster afrättningar och likbränning skedde. Ensamheten (Felix Carey befann sig i Ava) och det beklämmande intrycket af den fullkomligt hedniska staden öfverväldigade dem nästan i början. Dock grepo de ihärdigt an med det svåra språkstudiet (deras lärare förstod icke engelska), hvilket tog i anspråk fyra år, innan Judson kände sig vuxen att mera offentligt framträda. Klimatet tryckte dem också. Fru Judson måste företaga en längre sjöresa, deras första barn dog 1816, och Judsons hälsa fick en allvarsam knäck. Emellertid fingo de af vice-konungens första hustru röna mycket deltagande, och 1817 uppmuntrades de genom en ny missionärs ankomst från Amerika. Han medförde en tryckpress, och snart kunde de utgifva några småskrifter och börja trycka nya testamentet.

Ännu förmärktes dock icke någon frukt af arbetet, och de liflige amerikanerna började blifva otålige och föreslogo Judson att välja ett annat missionsfält. Men han afvisade med bestämdhet denna tanke och skref: »Frågar någon om framgången af mitt arbete, så bör han komma ihåg Tahiti, där missionärerna arbetade nästan i tjugo år utan att se någon frukt, så att blotta nämnandet af Tahitis namn af missionsvänner ansetts som en förolämpning. Men nu börjar man skörda välsignelse därstädes. — Frågar någon, hvilken utsikt jag har till slutlig seger, så svarar jag: Just så stor, som Gud är allsmäktig och trofast, så att han håller, hvad han lofvat. Den som icke är nöjd härmed, får dock lof att låta mig stanna

och försöka. Lefva vi 20 — 30 år ännu, så skall man få höra närmare från oss.»

En morgon satt Judson tillsammans med sin lärare på verandan, då en birman, åtföljd af sina tjänare, nalkades högtidligt och satte sig tyst vid hans sida.

»Hur lång tid kan det taga för mig att lära Jesu religion?» frågade han omsider. Judsons hjärta fylldes med tacksamhet; det var den första morgongryningen, som tedde sig för hans ögon. Mannen hade läst tvänne små skrifter, som Judson utsändt, och hade väl förstått dem. Han bad om en ny bok, och lugnade sig icke, förrän Judson gaf honom med sig de första ark af Mattei evangelium, som voro tryckta^^ Det dröjde länge, innan de sågo honom åter. Men- 189 - -

andra personer började komma med ängsliga frågor, och fru Judson kunde hvarje söndag samla 15 — 20 till undervisning.

Under växlande förhållanden och vedermödor fortgick arbetet. Judson afseglade till en annan stad och blef därunder af motvind, feber m. m, så uppehållen, att man under nio månaders tid intet hörde från honom. Hans medhjälpare återvände till Calcutta, och hans hustru måste uthärda ensam med ett litet barn, under det att en fruktansvärd koleraepidemi hemsökte staden. Vid Judsons återkomst märktes de första synbara framstegen. Man uppförde en zajat, ett församlings- och skolhus af bamburör, där många församlades till söndagsgudstjänsten, och den förste birman blef döpt, Mung Nau, en fattig, ärlig och mycket begåfvad man, som blef en skicklig medhjälpare.

Men samma år (1819) hade en ny konung bestigit tronen, en ung, bigott buddhist, under hvilken den gamla religionen tycktes samla alla sina krafter mot den nya. Judson ansåg för nödvändigt att personligen söka konungens skydd och begaf sig tillsammans med en ny medhjälpare, Colman, till residenset »för att gå upp till de gyllene fötterna och upplyfta sina ögon till det gyllene anletet», såsom passets ordalydelse var. Som gåfva medförde de en bibel. I en stor sal, som strålade af österns prakt, böjde de bägge missionärerna knä för själfhärskaren, medan alla birmaner kastade sig hufvudstupa på marken. Deras ansökan blef honom förelagd, och en liten religiös ströskrift öfverlämnades. Men så snart han läst de första raderna, kastade han den ifrån sig, och svaret blef: »I fråga om eder anhållan gifver hans majestät ingen befallning; beträffande edra heliga böcker har hans majestät ingen användning för dem, tag dem bort!» Utan gagn, med fara för hvarjehanda motstånd, ja, förföljelse, vände de tillbaka till Rangun, voro till och med betänkte på att flytta missionen öfver på engelskt område, men funno sina förste lärjungar frimodige och tvungos af dem att stanna kvar. Judsons, som förlorat sitt andra barn, måste dock snart af hälsoskäl resa till Serampur på ett halft års tid; men den lilla skaran höll tappert stånd och ökades småningom till 25.

Koleran kom igen, och både Judson och hans hustru insjuknade i feber, frun så svårt, att den enda räddningen för henne var att resa till hemlandet (1821). Judson stannade ensam kvar på sin post, och hans hustru uträttade en stor gärning både i England och Amerika. Hon skref Birma-missionens historia och tände hänförelsens låga i många hjärtan. Hennes berättelse om Colmans arbete och tidiga död (af- 190 - -

feber) verkade djupt gripande på en ung, mycket begåfvad kvinna, Sara Hall, som skref en minnesdikt, och följande versrader i denna:

Guds kärleks anda har tändt i de heliges hjärtan sin glöd.

Se, de komma med jublande rop: »Vi gå dit där vår broder är död, för att arbeta och för att dö!»

utöfvade en sådan makt öfver en ung student, Boardman, att han icke gaf sig ro, förrän han funnit författarinnan och öfverenskommit med henne om, att de tillsammans skulle resa till Birma »för att arbeta och för att dö».

År 1823 återkom fru Judson i sällskap med ett par landsmän. Under den mellanliggande tiden hade läkaren Price anländt till missionsfältet, och ryktet om hans konst nådde konungens öron. Han lät kalla honom till Ava. Judson följde med, och konungen, som emellertid fått ögonen öppna för värdet af den västerländska kulturen, mottog dem välvilligt och tillät dem att bosätta sig i hufvudstaden.

Vid fru Judsons återkomst tycktes utsikterna vara ljusare än någonsin förut. Då utbröt 1824 kriget med England. Rangun blef utan motstånd intaget. Hofvet i Ava sände en, enligt birmansk uppfattning, oöfvervinnelig här emot fienden och gladde sig på förhand åt många hvite krigsfångar. Ranguns fall kunde förklaras endast genom spioneri, menade man. Tre engelske köpmän i Ava fängslades, och snart spredo sig misstankarna vidare. Konungens män, åtföljde af bödeln, trädde in till Judson, kastade honom till marken, bundo hans händer på ryggen och drogo åstad med honom. Nästa morgon fick fru Judson erfara, att både hennes man och d:r Price lågo i dödsfängelset, hvardera bärande tre par järnlänkar. Hon

skyndade sig till stadens kommendant och lyckades genom stora gåfvor få se sin man och fick löfte om, att hans fängelse skulle lindras, och hon hvarje dag tillåtas bringa honom föda. Också till drottningen vände hon sig och tröttnade icke att bönfalla olika myndigheter om • hans frigifvande. Men i hela månader måste missionärerna bära bojor; hvarje engelsk seger ökade deras lifsfara. Så ofta fru Judson fick tillåtelse därtill, gick hon, sedan det blifvit mörkt om aftnarna, i birmansk dräkt till fängelsedörren för att växla några ord med sin man. Dagligen skref hon till honom, i det hon bakade små papperslappar in i maten eller dolde dem i tuten till kaffekannan. En gång blef hon borta i 20 dagar; då hon återkom, blek och svag, bar hon ett litet barn på armen.- 191 - -

Efter sju månaders förlopp ryckte de engelska trupperna längre in i landet. Förskräckelsen i Ava blef stor, och alla engelske fångar belades med fem par länkar och kastades in i en gemensam fängelsehåla tillsammans med en mängd birmanske röfvare. Först en månad därefter, då Judson insjuknat i häftig feber, fick han ett litet uselt rum för sig själf, där hans hustru återigen kunde få träffa honom. Men, utan att hon hade någon aning därom, släpades han härifrån, blott halfklädd, i ett rep två mil bort midt under glödande solhetta. Hon påträffade honom ånyo sammanlänkad med d:r Price och jämte denne bestämd att offras, för att krigslyckan skulle vända sig; endast ett ministerskifte räddade dem. Men nu uppträdde koppor i fru Jud-sons hus. Hennes lilla dotter angreps häftigt, och själf fick hon feber.

Emellertid framryckte engelsmännen så långt att konungen nödgades underhandla. Judson blef då hämtad för att tjänstgöra som tolk, och under de mest fruktansvärda umbäranden och lidanden sändes han till hären. Han tillbragte där hela veckor, blef medvetslös af feber och släpades tillsammans med den flyende hären ånyo till Ava, där han fann sin hustru ligga dödssjuk af feber och sitt barn — så smutsigt, att han icke kunde känna igen det — i armarna på en birmansk kvinna. Glädjen öfver att återse sin make skänkte fru Judson ny lifskraft, och på den engelske generalens fordran fingo de bägge, efter 21 månaders otroliga lidanden, tillåtelse att resa till det engelska lägret, där de mottogos med den största vördnad och hedersbetygelse.

Vid fredsslutet (1826) afstods åt England ett betydligt område af Birma, sydkusten (Tenasserim). Under dåvarande upplösningstillstånd måste man vara tacksam för att kunna flytta missionen till Amherst, en ny stad, som engelsmännen anlagt i det eröfrade landet. Under det att Judson ånyo begaf sig till Ava i förhoppning om att genom fortsatta underhandlingar kunna uträtta något för missionen, återupptog hans hustru oförtrutet arbetet, samlade de omvände, som kommit från Rangun, ledde byggnadsarbetet och öppnade en liten skola. Men febern kom igen, och den 24 okt. 1826 kallades hon bort utan att hafva fått återse sin man. Hennes barn dog ett halft år därefter.

Sorgen nedböjde Judson djupt, men minskade icke hans arbetsförmåga. Med stor kraft ordnade han missionens nya förhållanden och satte Boardman med hustru, som just då ankommit, in i missionsarbetet. Men hur förändrad hade icke den unge, liflige Judson- 192 - -

blifvit! Han förtärdes af en inre åtrå efter helighet, drog sig undan från umgänge med världen, iakttog sträng fasta, fördjupade sig i gamla mystiska skrifter och byggde sig en bambuhydda i utkanten af jungleskogen, där han lefde hela veckor igenom uteslutande af ris och ej såg andra människor än sina lärjungar. Slutligen trängde han ända in i den vildaste jungleskogen och lefde som eremit i 40 dagar bland blodtörstiga tigrar, så att infödingarne ansågo det för ett underverk, att han förblef vid lif. Detta varade i fyra år efter hans

Ann Hanseltine Judsons graf.

stora förlust, men det tyckes, som om han uppskjutit med den hvila, som hans själ var i behof af, till dess missionen vunnit krafter nog att undvara honom. Styrkt i anden, kom han tillbaka för att återupptaga arbetet.

Emellertid hade Boardmans bosatt sig i Molmen, dit sedermera både den engelska styrelsen och de öfrige missionärerna flyttade. Här fingo de ett vidlyftigt arbete bland karenerna, ett vildt naturfolk i Birmas bergstrakter, djupt föraktadt och förtryckt af bir-- 193 - -

manerna. De lefde i skogarna, hufvudsakligen af plundring, egde inga afgudabilder, men trodde på andar, som deras trollkarlar be-svuro, och hade många gamla sagor om skapelsen, syndafallet m. m. De väntade, att hvite män skulle komma öfver hafvet västerifrån och lära dem att känna den sanne Guden samt återföra till dem »Guds bok», som deras förfäder en gång förlorat. En birman, Ko Myat Kyan, som af en trängtande sanningstörst drefs från buddhismens botöfningar till brahmanismen, därifrån till islam och romersk-katolska kyrkan, hörde talas om karenernas förhoppning, råkade under färden till dem i beröring med missionärerna i Rangun och fann där omsider frid i tron på korsets evangelium. Han blef ett nitiskt sanningsvittne om Herren och föranledde missionärerna att börja ett arbete bland

karenerna.

På Judsons tillskyndan friköpte en annan omvänd birman i Rangun en karensk slaf, Ko Tabio, och behöll honom i sin tjänst. Denne förutvarande röfvarhöfding och mördare var en lång tid alldeles oemottaglig för Guds ord, men slutligen vann Herren seger öfver det hårda hjärtat. Han blef i sanning pånyttfödd, Boardman döpte honom i Tavoj 1828, och han lefde därefter ett lif, som bar vittne om Guds andes underbara makt, som gör allting nytt.

Karenerna ådagalade en sällspord mottaglighet för evangeliet. En karenhöfdings hustru, som Judson en gång hade råkat, blef så gripen af hans kärlek och de få ord, han talat, att hon sedan alltjämt bad till den hvite mannens Gud, till dess hon flera år därefter kunde bjuda missionärerna välkomne till sin trakt. Boardmans bosatte sig utanför Molmen vid utkanten af småskogen midt ibland röfvare, under den Allsmäktiges skydd. Sedermera flyttade de till Tavoj, där Ko Tabio förde mange af sina landsmän till dem. På ett ställe (i byn Tsjikku) märkte Boardman, att invånarne börjat tillbedja en omsorgsfullt insvept bok, som visade sig vara den engelska kyrkans »bönbok». Han företog en resa vida omkring bland karenerna, och de strömmade till i stora skaror och önskade höra honom både dag och natt.

Under ett uppror i Tavoj fick Boardman utstå så stora vedermödor, att hans hälsa bröts. Dock sände han icke blott Ko Tabio, som invigts till lärare, ut i landet, där han verkade med stort nit, utan han lät sig själf bäras flera dagsresor in i bergstrakten för att sätta den nyanlände Mason in i arbetet och därjämte öfvervara ett större dop. Sedan bad han: »Herre, nu låter du din tjänare fara i frid, ty mina ögon hafva sett din frälsning!» och dog i båten på

hemvägen, 1831. Hans hustru blef ett godt stöd åt de nya missionärerna, hvilkas antal nu hastigt ökades, sedan amerikanerna erfarit, att dörrarna öppnats. Bland birmanerna var rörelsen så stark, att icke mindre än 6,000 människor vid en stor afgudafest kommo till Jud-sons hus för att hämta traktater. Och karenerna mottogo evangeliet med sådan glädje, att Mason 1832 skref: »Hedendomen har flytt från dessa stränder. Jag äter ris och frukter, odlade af kristne; jag bor midt i en kristen by och är omgifven af folk, som lefver, talar och handlar som kristne.»

Judson var öfverallt själen i arbetet. Fyra år efter Boardmans död gifte han sig med dennes enka, som blef honom ett utmärkt stöd. En halssjukdom hindrade honom en lång tid från att predika; med desto större kraft vinnlade han sig om bibelöfversättningen, som fullbordades 1840. Sjukdom hemsökte både honom och hans hustru. Efter flera kortare resor troddes Sara Judsons lif ännu kunna räddas genom en vistelse i Amerika, men på vägen dit afled hon invid S:t Helena, 42 år gammal, den 1 september 1845. Judson fortsatte resan till Amerika, där han, som i sin stora ödmjukhet ansåg sig för okänd, blef öfverallt föremål för utmärkelse och den största uppmärksamhet. Han befann sig icke väl häraf, utan längtade tillbaka till sin missionsgärning. Aret därpå gifte han sig för tredje gången, med Emily Chubbuck, och i sällskap med henne skyndade han sig till Birma. Han gjorde ett kraftigt försök att återupptaga missionen i Rangun, men måste återvända till Molmen och väsentligen inskränka sig till litterärt arbete (en birmansk ordbok m. m.). År 1849 återkom febern, och slutligen såg man intet hopp utom i en längre sjöresa, hvarunder han dog den 12 april 1850. Hans lik blef nedsänkt i Indiska oceanen.

Karen-missionen gick emellertid under Herrens välsignelse framåt. De döptes antal uppgick till öfver 20,000, och inom vidsträckta trakter närmade man sig till en kristen folkkyrka i hednaland. Ko Tabio har på goda grunder blifvit kallad karenernas apostel; han fortfor intill sin död (den 9 september 1840) att med glödande tro och kraft vittna om Frälsaren. Tyvärr förvillade sig Mason och hans hustru i svärmerier, som vållade åtskillig förvirring inom de unga församlingarna, hvarför de måste afskedas. För att anlägga en högre kristlig bildningsanstalt inkallades 1859 »Sällskapet för evangeliets utbredande», som småningom fick ett stort verksamhetsfält i Birma.

Söderhafsöarnas apostel.

Från Söderhafvet fingo vi redan i förra afdelningen höra om evangeliets seger på en enstaka punkt. Under den långa mörka tiden och efter segern på Tahiti var Henry Nott den fasta och bärande kraften bland missionärerna. Nu är tiden inne för en storartad utvidgning af Söderhafsmissionen, och Herren har redan till hands den man, som skall blifva själen däri.

John Williams föddes i Tottingham vid London den 29 juni 1796, vid samma tid som »Duff» första gången afseglade till Tahiti. Hans mor var en troende kvinna, som tidigt lärde honom lefva ett lif i bönen. Vid 14 års ålder erhöll han plats hos en järnkramhand-Iare, där han lärde sig att med ovanlig skicklighet handtera hvarjehanda verktyg. Med sitt ljusa, lifliga lynne fick han många vänner och råkade, fastän han bibehöll sin medfödda sanningskärlek och sin sedliga renhet, att

komma bort från samlifvet i tron med Herren. En söndagseftermiddag skulle han sammanträffa med sina kamrater i ett utvärdshus, men de läto vänta på sig. Då kom hans principals hustru förbi, på väg till kyrkan. Hon bad honom enträget att följa med, och han blygdes för att säga nej. I början af gudstjänsten satt han som en främling och önskade sig långt borta, men genom predikan rördes hans hjärta af Herrens ord: »Hvad gagnade det människan, om hon vunne hela världen, men toge skada till sin själ?» Det blef en afgörande timma i hans lif; han bröt med sina världslige vänner, slöt sig helt och hållet till församlingen och blef en ifrig söndagsskollärare. De första segerbudskapen från Tahiti grepo honom, och, 20 år gammal, anmälde han sig, efter en allvarlig själfpröfning inför Guds ansikte, hos Londonsällskapet, som skyndade att utsända honom, därför att Tahitimissionärerna nu voro i behof af undsättning snarast möjligt. Den 30 september 1816 blef han högtidligen prästvigd till missionär tillsammans med 8 andre, däribland Robert Mof-fat, som drog till Sydafrika. »Gå, käre, unge broder,» ljöd det till J. Williams, »och om din tunga fastnar vid din gom, så bry dig ej därom, medan du berättar för syndare om Jesu kärlek; och om dina armar trötta sjunka ned, så bry dig ej därom, medan du klappar på människors hjärtan för att bereda Honom inträde!» Snart därefter firade han bröllop med Mary Chauner, en ung, stilla kvinna, som, liksom han, egde ett ljust och frimodigt sinnelag, en brinnande kärlek till Herren och en hjältemodig tro, samt afseglade till Sidney, därifrån de dock först fyra månader därefter kunde erhålla någon skepps-- 196 - -

lägenhet till Tahiti. I november 1817 landsteg han på Eimeo, och dagen därpå bivistade han en gudstjänst, hvarunder 7 — 800 forne hedningar prisade Gud. Han började nästan frukta för, att intet mera återstode för honom att göra därstädes.

Följande år hörsammade han och en annan missionär, Threl-keld, en uppmaning från höfdingen på Raiatea, den största af Säll-skapsöarna, där Pomare, väderdrifven af en storm, någon tid vistats och uppväckt håg för evangeliet, och de drogo dit för att grundlägga en blifvande mission. Raiatea var hufvudorten för den blodigaste

afgudadyrkan och den vederstyggligaste vidskepelse. Där fanns det förnämsta offeraltaret åt guden Oro, »Söderhafvets Mars och Moloch», men den öfverste höfdingen, Tamatoa, hade redan förut byggt en kyrka, och snart kunde Williams predika flytande på folkets språk, och man skockade sig omkring honom för att få höra honom. Året därefter bildade öboarne själfve ett biträdande missionssällskap. En af infödingarne talade för saken i följande ordalag: »Hvarifrån komma de stora vattnen? Måntro icke från de små bäckarna, som samla sig i dem? Om inga små bäckar funnes, så funnes ej heller några- 197 - -

stora floder. Jag tycker, att missionssällskapet i England är liksom den stora floden, och sådana små sällskap som vårt äro liksom bäckarna. Låt det finnas många bäckar, låt icke vår torka in! Låt missionärer blifva utsände till hvarje land! Vi hafva det vida bättre nu än fordom. Vi sofva ej längre med gevärspatroner under hufvudet, gevär vid sidan och fruktan i hjärtat. Våra barn blifva icke strypta, våra bröder icke dräpte för att offras åt lögnens ande.» Tamatoa blef själf missionssällskapets ordförande och förarbetade med egna händer de produkter, som offrades åt detsamma.

Innan invånarne antogo kristendomen, hade hvarje försök att civilisera dem alldeles misslyckats. Nu gick det lätt, och särskildt på Raiatea gjorde de förvånansvärda framsteg under J. Williams' praktiskt uppfostrande ledning. Han lärde dem att timra och smida. De byggde sig egna hus åt hvarje familj, medan förut 30 — 60 människor plägade sofva under samma tak. I skolorna gjordes stora framsteg i räknekonsten, och allaredan 1819 antogs en ny lagbok i enlighet med kristna grundsatser, hvarigenom bl. a. höfdingens godtyckliga afgöranden ersattes med en fast domstols utslag.

Snart blef dock Raiatea för litet för J. Williams' verksamhetslust. Där funnos blott omkring 4,000 invånare, och han längtade efter att få bringa fridens evangelium till Söderhafsöarna rundtomkring. År 1821 kom ett märkvärdigt fartyg till Raiatea. Omkring 30 hedningar från en fjärran ö (Rurutu) hade begett sig ut för att göra inköp, men af stormen drifvits till en af Sällskapsöarna. I högsta grad öfverraskade öfver den stora förändring, som de funno hos invånarne därstädes, hade de nu ditkommit för att lära mera om den sanne Guden och få böcker med sig hem. Efter en omsorgsfull undervisning i 3 — 4 månader erhöllo de skeppslägenhet hem, ledsagade af två kristne infödingar från Raiatea, och snart kom tillbaka en båt, lastad med alla Rurutus afgudar, till bevis på att hela ön nu ville mottaga evangeliet.

Sådana händelser stärkte Williams' ifver. De betänksamme, som ville gå långsamt framåt, gaf han det svaret: »Hafven I någonsin hört, att någon af dessa utomordentligt försiktiga människor hafva uträttat något stort eller godt?» Till missionsstyrelsen i London, som också var missnöjd med hans frimodiga språk och vidlyftiga planer, skref han: »Det är vår plikt att besöka de kringliggande öarna. I hafven 14—15 missionärer på dessa öar, missionärer, tillräckligt månge att omvända alla Söderhafvets öar. ... En missionär var aldrig af Jesus bestämd att få en församling på 1—200 infödingar och sedan sitta- 214 - -

i ro och mak, liksom om alla syndare vore omvände, medan tusenden rundtomkring och på blott några få mils afstånd från honom äta hvarandras kött och dö utan evangeliet.»

Han insåg därför nödvändigheten af ett skepp till missionens tjänst, och på en resa af hälsoskäl till Sidney, hvarunder han hade besökt Hervey-öarna och kvarlämnat tvänne inföcjde lärare därstädes, köpte han en skonert »till höfdingarne på Raiatea m. fi. öar», med hvilken skulle idkas både mission och handel. Missionsstyrelsen ville dock icke godkänna denna åtgärd, och då de vinningslystne engelsmännen i Australien genom höga tullar lade hinder i vägen för den påtänkta handeln, råkade han i en ganska allvarlig penningförlägenhet. Men han lät sig icke hejdas. Från en af Hervey-öarna mottog han det budskapet: »Säg till Viriamu (hans namn bland infödingarne), att, om han vill besöka oss, skola vi bränna våra afgudar och mottaga den sanne Gudens ord.» Då tvekade han icke längre. Tamatoa öfverlät honom skeppet, och med sex infödde lärare, som högtidligen utsändes af församlingen, drog han 1823 ut på sin första berömda missionsresa.

Från den omtalade ön i Hervey-ögruppen, där de infödde evangelisterna rönt stor framgång, drog Williams åstad för att uppsöka den största ön, den hittills okända och flera gånger förgäfves eftersökta Rarotonga. På ditvägen besökte han flera småöar. På ett ställe måste försöket att landsätta evangelister uppgifvas på grund af invånarnes fientliga hållning, på andra ställen mottogo de strax evangeliet med ifver, och det var Williams en synnerlig glädje, att det första budskap, som dessa hittills oupptäckta öar erhöllo från den icke anade världen, var.frälsningens evangelium. Motvind hindrade dem ännu åtskilliga dagar från att finna Rarotonga, och skepparen fordrade, att man skulle vända om, enär förråden höllo på att taga slut. Endast med svårighet vann Williams ett par timmars uppskof. Men då utkiken för femte gången steg till väders, utropade han omsider: »Land!», och hela besättningen jublade och tackade Gud.

Rarotongas konung kom ombord och tycktes vara mycket vänligt stämd, men följande dag återkommo de landsatte evangelisterna; deras hustrur hade blott med nöd undgått de inföddes våldsamheter. Då erbjöd sig en bepröfvad inföding, Papeiha, att ensam stanna kvar på ön och gick i land utan annan utrustning än de kläder, han bar på sig, nya testamentet och några små läseböcker. Medan skeppet vände tillbaka till Raiatea, därifrån man under loppet af fyra månader sände honom en medhjälpare, började han förtröstansfullt arbe-

tet, understödd af några få Rarotonga-bor, som Williams påträffat på en annan ö och medtagit hem till deras fäderneö. Till en början mottagen med ett skri af förargelse och ofta stadd i lifsfara, samlade han dock en liten skara, vann först en höfding, sedan en annan, slutligen konungen, och efter ett års förlopp hade hela ön upphört med afgudadyrkan. Williams' bref skildra med jubel dessa segrar, men fördölja ingalunda de gäckade förhoppningar och sorger, som han ofta fick röna. Missionärerna hade af infödingarnes obeständighet och medfödda otacksamhet skördat erfarenheter, som ingalunda äro oväntade vid ett djupt sjunket hednafolks öfvergång till kristendomen, men hvilka naturligtvis af vantrogne sjöfarande begagnades till att nedsvärta och håna missionen.

Williams hade i längre tid fullt upp att göra på Raiatea, äfven med att för de nyupptäckta öarna företaga nödiga rättelser i Tahitibibeln, men han längtade dock mycket efter att få besöka dem och lämna vägledning i fråga om det löftesrika arbetet. Med trons mod öfverlämnade han ledningen af missionen på Raiatea åt en infödd diakon, Tuahine, den förste och en af de bäste af de omvände på Tahiti, och seglade 1827 jämte hustru och barn på ett handelsfartyg till Rarotonga. Vid den första gudstjänsten därstädes samlades omkr. 3,000 infödingar, som alla ville taga Williams i handen, så att den värkte flera timmar därefter. John Williams lade sig med ifver på arbetet, blef snart herre öfver språket, skref själf de nödiga läseböckerna och förmådde höfdingar och folk att antaga nya lagar, hvarvid särskildt ordnandet af det forna månggiftet vållade svårigheter.

Williams' förhoppning om att inom fyra månader återvända till Raiatea gick icke i uppfyllelse. Intet fartyg kom. Men då hans hustru nu omsider gaf sitt samtycke till hans länge hysta plan om ännu vidsträcktare missionsresor, utbrast han: »Det är Guds finger!» och, i misströstan om att någonsin erhålla ett missionsskepp från hemlandet, började han under sitt ofrivilligt förlängda uppehåll att själf bygga ett fartyg. Ehuru föga hemmastadd i skeppsbyggeri och försedd med dåliga verktyg *), byggde han dock med tillhjälp af några infödingar

*) Blott ett enda drag: Något af det första, som lian ville skaffa sig, var en smedja, och därtill hörde en blåsbälg. Af de fyra getter, som funnos i trakten, kunde den ena icke undvaras för mjölkens skull; de öfriga tre blefvo slaktade och bälgen gjord af deras hudar. Men, ve! Den första natten, sedan den blifvit färdig, åto råttorna lädret. Williams måste då uppfinna en blåsmaskin utan läder. Under »Fredsbudets» första prof-tur förde han fördenskull med sig tillbaka en hel laddning af de på Rarotonga dittills okända kattorna, för att bekämpa råttorna, och svin, för att bereda infödingarne bättre köttmat än deras dittillsvarande lifrätt, råttkött.

på tre månaders tid ett fartyg af mer än 70 tons dräktighet, 19 meter i längd. Han kallade det »Fredsbudet» och måste först genom ett par kortare färder till grannön gifva sitt infödda manskap öfning i fartygets manövrerande. Omsider kom ett handelsskepp, medförande dels en hel mängd järn, hvarigenom fartyget kunde stärkas, dels en missionär till att aflösa Williams på Rarotonga, och efter en lycklig seglats, som det ännu något skröpliga fartyget kunde behöfva, kom Williams efter ett års frånvaro tillbaka till Raiatea, hvarest alla med tack och lof hörde honom berätta om Guds underbara verk och beredvilligt lofvade utsända flere infödde medhjälpare för den stora skörden.

Efter flera kortare färder drog nu Williams år 1830 tillsammans med missionär Barff ombord på »Fredsbudet» ut på en kryssarfärd till Söderhafvets mera aflägsna öar. Ofta befann han sig naturligtvis i lifsfara på det ofantliga världshafvet och utsatt för de besvärliga ko-rallrefven. På ett ställe blef han sålunda för sjätte gången räddad från att drunkna genom tvänne infödingars vidunderliga skicklighet som simmare. Med sorg funno de en förfärligt smittosam sjukdom härja på Rarotonga; den hade kommit från ett fartyg, angrep nästan alla och bortryckte många hundrade. På en enslig ö, som Cook hade kallat »den vilda ön», afskräckte invånarnes hållning de infödde lärarne från att stanna, men de medtogo (såsom ofta skedde) ett par af infödingarne i förhoppning om att i dem erhålla blifvande evangelister. 1 sådan egenskap återvände de också sedermera och funno mycken mottaglighet för ordet. På Tonga- eller Vänskaps-öarna fann Williams en af metodisterna påbörjad mission, och med sitt sunda praktiska sinne kom han väl öfverens med desse om att dela arbetsfältet för att icke spilla krafter och genom olika åsikter förvirra hedningarnes religiösa begrepp. Metodisterna skulle hafva Tonga-samt de närbelägna och besläktade Fidji-öarna; Williams seglade vidare till Samoa- eller Skeppar-öarna.

Två af Samoa-öarna, Upolu och Savaji, voro större än någon af de öar, som Williams hittills hade besökt; då de därtill voro folkrika och centralt belägna, syntes de honom vara af synnerlig betydelse. Missionen grundlades under de gynnsammaste auspicier. Hedendomen hade här icke antagit så grymma och blodiga seder och bruk, och det fanns ingen prästkast, som upphetsade folket. En sa-moansk höfding Fauea, som de hade träffat på Tonga-öarna och hemfört, blef dem en utmärkt hjälp, och Herrens hand, som på så månget underbart sätt märktes i Söderhafsmissionen, kunde säkerligen äfven spåras däri, att en blodtörstig höfding, som Fauea mest af alla- 201 - -

fruktade, hade dött omedelbart före missionsskeppets ankomst. Konung Malietoa på Savaji bad missionärerna vara hjärtligt välkomne, oeh en väldig skara skockade sig kring dem vid landstigningen och sjöng en samoansk sång till ära för »de två store engelske höfdingarne». Åtta infödde evangelister kvarlämnades under konungens beskydd, och efter tre dagars uppehåll drog Williams åstad med löfte att återkomma inom år och dag och, om de följt lärarnes undervis-

Tempel å Samoa-öarna.

ning, snart skaffa dem europeiske missionärer. Löftet hölls, och en hel rad duglige missionärer hafva ledt samoanernas lugna och lyckliga uppväxt i kristendom.

För att upplysa moderkyrkan om förhållandena där i fjärran och uppväcka dennas kärlek och offervillighet till genomförandet af större planer (en högskola på Tahiti m. m.) reste John Williams 1834 till England, där han måste stanna i fyra år under rastlöst arbete- 202 - -

genom möten, föredrag och skrifter för missionens sak. Han utgaf då sin berömda bok »Missionary Enterprises», som innehöll en stor mängd geografiska, etnografiska, språkliga och naturhistoriska upplysningar och väckte stort uppseende inom alla kretsar. Det lyckades honom att samla penningar till inköp och utrustning af ett större missionsskepp, »Cambden», och ombord på detta drog han 1838 ånyo med sin hustru, sin son John, som gift sig i England, och 16 andra missionärer till Söderhafvet. Han besökte med innerlig glädje de gamla, kända ögrupperna och bosatte sig för längre tid på Samoa-öarna, där han fann omkring 20,000 människor under kristlig undervisning; men hans håg stod nu efter att bringa evangeliets budskap ännu långt vidare ut till fjärran belägna öar, som ännu lågo försänkta i dödens mörker. Framför allt kretsade hans tankar kring Nya He-briderna, hvarifrån man visserligen fick höra afskräckande historier om inbyggarnes vildhet, men som han i anden såg som medelpunkten för evangeliets ljus i västra delen af Söderhafvet. Först i november 1839 bröt han upp i sällskap med en engelsman Harris, som kommit till Söderhafvet för sin hälsas skull, men därstädes kände sig kallad att egna sitt lif åt missionen, tillika med tolf infödde lärare. Hans afskedspredikan handlade om Apg. 20 : 36—38. Alla samoanerna gräto, och hans hustru bönföll honom om att stanna, men intet kunde hålla honom tillbaka.

Under vägen besöktes flera öar. På Tanna landsattes ett par lärare. Den 20 november ankrade »Cambden» vid Eromanga, och Williams och Harris rodde i land. En kanot, som de mötte på vägen, var oemottaglig för allt vänligt tilltal. Språket (melanesiskan) var dem äfvenledes alldeles obekant. Vid landstigningen visade sig infödingarne mycket skygge, men

återkommo dock med ett par kokosnötter till Williams. Han utdelade en del klädesplagg bland dem, och jämte Harris begaf han sig, omgifven af några gossar, för hvilka han sökte göra sig förstådd, på väg inåt ön. Plötsligt hördes ett stridstjut, en skara infödingar rusade fram med höjda stridsklubbor. Harris blef nedhuggen, Williams uppnådde stranden, men stupade där. Infödingarne omringade honom, krossade hans hufvud med sina klubbor och stucko pilar i hans kropp, och innan båtmanskapet hunnit komma fram, hade de släpat hans lik med sig. Matroserna fingo blott se Söderhafvets böljor färgade röda af hans blod.

John Williams' död väckte det största deltagande långt utöfver den vidsträckta övärlden i Söderhafvet. »Cambden» seglade till Sidney, hvarifrån England strax afsände ett krigsskepp för att fordra hans- 203 - -

lik utlämnadt. Blott hufvudskålen och benen kunde återfås, det öfriga var uppätet. Krigsskeppet förde hans kvarlefvor till Upolu, där de i Apia, invid den kyrka, som han själf byggt, blefvo jordade, under det att de infödde kristne uppgåfvo jämmerropen: »Aue, aue, vår fader, vår fader!»

Svårigheter och sorger.

Vid blott 43 års ålder blef John Williams hädankallad. Men hvilket storverk har han icke utfört! Han kunde i sanning icke »åtnöja sig med att arbeta inom ett enda korallrefs trånga gränser,» såsom han yttrat. Och han lärde missionen, att man icke har lof därtill. Han gaf den stora framryckningssignalen i Söderhafvet och gick från seger till seger, till dess han själf blef smyckad med den skönaste segerkransen, martyrkronan.

Hans död blef därför ett nytt, starkt maningsrop till kristenheten i hemlandet och missionärerna där ute på missionsfältet. Hans son, John Williams, fortsatte hans verk. Men vi kunna här icke följa Londonmissionens arbete vidare; den fick den nåden att plantera korsets baner på många andra ögrupper, och snart ringde kyrkklockorna öfverallt på Polynesiens tusentals öar. Men för att evangeliets underbara seger på Söderhafsöarna icke må ses i en falsk belysning, böra vi, innan vi lämna detta arbetsfält, tillägga några ord om missionärernas svårigheter och sorger.

En svårighet utgjorde strax i början förhållandet mellan missionsstyrelsen i London och missionärerna ute på arbetsfältet. De sistnämnde måste vara beroende af den förra både för penningunderstödets och den gemensamma ledningens skull, men styrelsen i hemlandet kände dock i själfva verket icke förhållandena därute, och det långa afståndet samt den besvärliga förbindelsen försvårade ledningen i dubbel måtto. På själfva missionsfältet saknades en enhetlig ledning, och mycken kraft förspilldes, därigenom att enskilde missionärer flyttade efter eget tycke, eller på grund af skiljaktig uppfattning och olikartad begåfning icke samarbetade, såsom de borde. Den ursprungliga idén om missionärernas själfuppehälle, hvilken snart visade sig olämplig i praktiken, vållade därjämte äfven bekymmer och upptog missionärernas tid och krafter med ekonomiska planer och försök.

En ny, förut ej anad svårighet uppstod i fråga om missionärernas barn. Man hade tänkt sig, att det kristliga familjelifvet skulle - 203 - -

lik utlämnadt. Blott hufvudskålen och benen kunde återfås, det öfriga var uppätet. Krigsskeppet förde hans kvarlefvor till Upolu, där de i Apia, invid den kyrka, som han själf byggt, blefvo jordade, under det att de infödde kristne uppgåfvo jämmerropen: »Aue, aue, vår fader, vår fader!»

Svårigheter och sorger.

Vid blott 43 års ålder blef John Williams hädankallad. Men hvilket storverk har han icke utfört! Han kunde i sanning icke »åtnöja sig med att arbeta inom ett enda korallrefs trånga gränser,» såsom han yttrat. Och han lärde missionen, att man icke har lof därtill. Han gaf den stora framryckningssignalen i Söderhafvet och gick från seger till seger, till dess han själf blef smyckad med den skönaste segerkransen, martyrkronan.

Hans död blef därför ett nytt, starkt maningsrop till kristenheten i hemlandet och missionärerna där ute på missionsfältet. Hans son, John Williams, fortsatte hans verk. Men vi kunna här icke följa Londonmissionens arbete vidare; den fick den nåden att plantera korsets baner på många andra ögrupper, och snart ringde kyrkklockorna öfverallt på Polynesiens tusentals öar. Men för att evangeliets underbara seger på Söderhafsöarna icke må ses i en falsk belysning, böra vi, innan vi lämna detta arbetsfält, tillägga några ord om missionärernas svårigheter och sorger.

En svårighet utgjorde strax i början förhållandet mellan missionsstyrelsen i London och missionärerna ute på arbetsfältet. De sistnämnde måste vara beroende af den förra både för penningunderstödets och den gemensamma ledningens skull, men styrelsen i hemlandet kände dock i själfva verket icke förhållandena därute, och det långa afståndet samt den

besvärliga förbindelsen försvårade ledningen i dubbel mått o. På självfva missionsfältet saknades en enhetlig ledning, och mycken kraft förspilldes, därigenom att enskilde missionärer flyttade efter eget tycke, eller på grund af skiljaktig uppfattning och olikartad begåfning icke samarbetade, såsom de borde. Den ursprungliga idén om missionärernas självfuppehälle, hvilken snart visade sig olämplig i praktiken, vållade därjämte äfven bekymmer och upptog missionärernas tid och krafter med ekonomiska planer och försök.

En ny, förut ej anad svårighet uppstod i fråga om missionärernas barn. Man hade tänkt sig, att det kristliga familjelifvet skulle- 204 - -

blifva af stor, uppfostrande betydelse för hedningarne, och att missionärernas barn snart skulle kunna hjälpa till med att draga hedna-barn till Herren. Man erfor med sorg, att till och med det hedniska språk, öfver hvars snabba inlärande af barnen man gladde sig, var så genompyrdt af råhet och orenhet, att det besmittade barnens själslif, och deras uppväxt midt ibland den djupt sjunkna hedendomens förargelse medförde upprepade gånger de bittraste sorger. En »Söderhafs-akademi», som man grundlade på Eimeo för uppfostran af missionärernas barn, misslyckades.

En stor och ständig svårighet för missionen var öfrige sjöfarandes uppträdande. De allra fleste sjömän och resande, som kommo till Söderhafvet, voro alldeles likgiltige för, ja, ofta fientlige mot missionen, som sökte skydda infödingarne mot fördärf från samvetslöse européers sida. I hemlandet drogo de rikligt försorg om att bringa missionen i vanrykte, och ute i hednavärlden förstörde de invånarne både kroppsligt och andligt. Allehanda smitta förde de med sig till de hittills ganska bakteriefria öarna, och mycket ofta ledsagades ett skepps besök af en eller annan sjukdom, som med rasande fart bortryckte mångfaldiga människor. Den hedniska osedligheten förvärrades genom de hvite sjömännens laster, och otuktssjukdomarna följde efter. Skeppen sålde starka drycker, hvar helst tillfälle gafs, ja, förrymde matroser beredde sig ofta ett näringsfång genom att upprätta brännvinshandel på någon ö. Dryckenskap utbredde sig starkt på flera ställen, så att missionärerna måste sätta i gång en kraftig nykterhetsrörelse för att hejda densammas framfart.

Man fick snart också erfara, att bland de forne hedningarne den allmänna öfvergången till kristendom icke var liktydig med, att den gamla människan var död. Med ifver hade de omfattat den nya tron och öfvergifvit gamla seder, men sedan det var slut med nyhetens behag, visade det sig, att många hjärtan voro oförändrade. Självfva afgudadyrkan försökte man visserligen icke återinföra, men månge unge voro benägne att återupptaga åtskilliga seder och bruk, såsom tatuering och förlustelser. Den gamla böjelsen för stöld yttrade sig starkt. Ja, till och med bland dem, som blifvit kristne lärare, funnos — jämte några ädla gestalter, som uppenbarade evangeliets pånyttfödande makt — månge, som småningom visade sig ega ytterst ringa begrepp om kristendomen. På Tahiti hade Pomare dött 1821, en stor förlust, trots hans fortfarande personliga fel och brister. Hans son, som sändes till Söderhafsakademien för att uppfostras, dog redan i omyndiga år (1827), och hans dotter Aimata, som— 205 —

vid 12 års ålder blef drottning, lefde ett vildt lif, som vittnade om det hedniska släktarfvets sorgliga inflytande.

Men under alla sorger och svårigheter fortsatte missionärerna sitt arbete och lärde sig i trohet, med omväxlande bruk af tuktan och öfverseende, att sköta det folkuppfostrande värf, som förelagts dem. Den mest betydande af den första uppsättningen, Henry Nött. den ypperste folkpredikanten bland dem, fullbordade 1835 sitt stora lifsverk, bibelns öfversättande på tahitiska språket, reste själf till England för att leda tryckningen af densamma, men återvände sedan och tillbragte under tilltagande svaghet sina sista år med det arbete, som han älskade († den 1 maj 1844).

Hans sista år förmörkades af ännu en missionssorg, hvarom underrättelsen kom från Tahiti: katolikernas inträngande. Redan en längre tid hade evangeliets seger i Söderhafvet väckt romerk-katol-ska kyrkans uppmärksamhet. Man måste försöka att frånrycka »kät-tarne» deras eröfringar, och man var icke nogräknad i valet af medel. Från Sydamerika drogo 1835 två katolske präster till Gambier-öarna och därifrån under förklädnad till Tahiti, men de blefvo utvisade. Ett franskt krigsskepp tog sig emellertid af deras sak. Drottningen måste betala stora penningböter och lämna katolikerna all frihet. Förgäfves sökte hon stöd hos England emot fransmännens våldsamheter; hon nödgades 1842 erkänna Frankrikes protektorat. Fortsatta orättvisor ledde till ett öppet krig 1846, hvarunder infödingarnes vapenplats efter ett halft års hjältemodigt motstånd genom förräderi föll i fransmännens händer, och drottning Pomare, som tagit till flykten, måste underkasta sig segrarnes anspråk. Tahiti och Eimeo (Georgi-ska öarna) tvungos Londonmissionärerna lämna på en enda när, nämligen Howe, hvilken man icke kunde hindra från att sköta sin syssla som präst för de där bosatte engelsmännen. Missionens egendom indrogs, och endast katolska franska skolor tåldes. Fransk lättfärdighet och dryckenskap fingo inpass på öarna.

Men den evangeliska församlingen höll bättre stånd, än man vågat vänta. I motgångens skola lärde sig drottningen allvar

och blef kyrkans trofasta vän († 1877). De infödde Tahitiprästerna samman-höllo medlemmarne och understöddes af missionär Howe med goda råd. Den tahitiska bibeln blef dem ett godt värn mot katolicismen. Och äfven om mycket tog skada, måste man dock slutligen besanna, att all denna motgång haft sin stora uppfostrande och rensande betydelse.

De västra, egentliga Sällskapsöarna (Raiatea m. fi.) blefvo ännu i många år genom Englands inflytande bevarade mot fransk och ka-- 206 - -

tolsk påverkan. Men 1880 blef Tahiti formligen annekteradt af Frankrike, och under de följande åren också de västra öarna. Londonmissionen har därefter måst öfvergifva dem. Men emellertid har det franska evangeliska missionssällskapet vuxit upp till att öfvertaga omsorgen om evangeliet på Tahiti-öarna. Början gjordes 1863. Större frihet har därigenom vunnits åt de evangeliska församlingarna, hvilka det lyckats att organisera som en tahitisk folkkyrka (som räknar 4,000 vuxne medlemmar).

Samuel Marsden och Nya Zeeland.

Under det att Londonmissionen började sin verksamhet på de aflägsna östra Sällskapsöarna, och John Williams därifrån anförde framryckningen västerut, gaf Herren uppslaget till en annan missionsgärning vid Söderhafvets västra sida.

Samuel Marsden var torpareson, född i England i närheten af Leeds den 28 juli 1764. På grund af hans goda hufvud hoppades familjen, att han skulle kunna blifva skollärare, men slutligen erhöll han understöd, så att han kunde idka studier i Cambridge. Väckt af metodisterna, slöt han sig till statskyrkan och anställdes genom Wilberforces bistånd såsom präst vid den nyligen dessförinnan anlagda förbrytarekolonien Port Jackson i Australien. I sällskap med sin unga brud reste han dit på ett skepp, som var fullt af brottslingar, och hade svåra strider att utstå ombord. Brainerds lefnadsberättelse och andra goda böcker utgjorde hans tröst, och 1794 anlände han till Sidney.

Marsden var afgjordt en högkyrkans man, men på samma gång midt under denna vantrogna tid ett klippfast vittne om frälsningen genom Guds nåd. Alla hans krafter voro helgade åt Herren, och han var besjälad af en lågande missionsanda. Med stor ifver tog han sig af sina brottslingar och bekämpade det gudlösa lefvernet bland de engelske nybyggarne. De gudlöse hatade honom och stodo honom ofta efter lifvet. En man hade blifvit så förbittrad öfver hans predikan, att, då han såg Marsden komma, han hoppade i sjön, och då Marsden sprang ut för att rädda honom, han gjorde allt för att dränka denne. Men prästen använde sina krafter, och det lyckades honom att få den andre på det torra, ja, till och med att få se honom omvänd. Ständigt baktalad och anklagad, gick han dock med heder fri från hvarje beskyllning, och efter många års outtröttlig kamp - 206 - -

tolsk påverkan. Men 1880 blef Tahiti formligen annekteradt af Frankrike, och under de följande åren också de västra öarna. Londonmissionen har därefter måst öfvergifva dem. Men emellertid har det franska evangeliska missionssällskapet vuxit upp till att öfvertaga omsorgen om evangeliet på Tahiti-öarna. Början gjordes 1863. Större frihet har därigenom vunnits åt de evangeliska församlingarna, hvilka det lyckats att organisera som en tahitisk folkkyrka (som räknar 4,000 vuxne medlemmar).

Samuel Marsden och Nya Zeeland.

Under det att Londonmissionen började sin verksamhet på de aflägsna östra Sällskapsöarna, och John Williams därifrån anförde framryckningen västerut, gaf Herren uppslaget till en annan missionsgärning vid Söderhafvets västra sida.

Samuel Marsden var torpareson, född i England i närheten af Leeds den 28 juli 1764. På grund af hans goda hufvud hoppades familjen, att han skulle kunna blifva skollärare, men slutligen erhöll han understöd, så att han kunde idka studier i Cambridge. Väckt af metodisterna, slöt han sig till statskyrkan och anställdes genom Wilberforces bistånd såsom präst vid den nyligen dessförinnan anlagda förbrytarekolonien Port Jackson i Australien. I sällskap med sin unga brud reste han dit på ett skepp, som var fullt af brottslingar, och hade svåra strider att utstå ombord. Brainerds lefnadsberättelse och andra goda böcker utgjorde hans tröst, och 1794 anlände han till Sidney.

Marsden var afgjordt en högkyrkans man, men på samma gång midt under denna vantrogna tid ett klippfast vittne om frälsningen genom Guds nåd. Alla hans krafter voro helgade åt Herren, och han var besjälad af en lågande missionsanda. Med stor ifver tog han sig af sina brottslingar och bekämpade det gudlösa lefvernet bland de engelske nybyggarne. De gudlöse hatade honom och stodo honom ofta efter lifvet. En man hade blifvit så förbittrad öfver hans predikan, att, då han såg Marsden komma, han hoppade i sjön, och då Marsden sprang ut för att rädda honom, han gjorde allt för att dränka denne. Men prästen använde sina krafter, och det lyckades honom att få den andre på det torra, ja, till och med att få se honom omvänd. Ständigt baktalad och anklagad, gick han dock med heder fri från hvarje beskyllning, och efter

många års outtröttlig kamp- 207 - -

rönte han omsider den glädjen att se ett hederligare släkte växa upp i kolonien.

Men hvad vi här hafva att sysselsätta oss med, är hans arbete för hedningarne, som i dessa trakter bokstafligen lågo utanför hans dörr, de stackars vildarne, som européerna blott tänkte på att förorätta och begagna till slafarbete. Med sitt stora hjärta tog han sig strax af dem och var lika rik på planer och förslag till deras hjälp och räddning som outtröttlig vid genomförandet af hvad han en gång hade påbörjat.

Med missionen på Tahiti kom han i Port Jackson i ständig beröring. Han misströstade aldrig om dess seger, äfven då det såg som mörkast ut, och ehuru han såsom en sträng kyrkans man icke kunde direkt samarbeta med densamma, blef han dock till stöd och uppmuntran för missionärerna och gaf styrelsen i hemlandet månget godt råd.

Australkontinentens infödingar, de svarte papuas, tog han sig af med innerlig kärlek. Med understöd af guvernören i Sidney fick han upprättad en mönsterfarm för att vänja dem vid ett stilla lefnadssätt och lära dem landtbruk, samt för deras barn en uppfostringsanstalt vid Paramatta, där han själf bodde. Marsden deltog lifligt i detta arbete, men det lyckades icke. De kringströfvande papuas kunde icke förlika sig med ett stilla lefnadssätt, och erfarenheten vederlade här liksom annanstädes den grundtanke, som uppbar hela planen, och som Marsden i många år förfäktade: att mänsklig civilisation skulle komma först och rödja väg för evangeliet. Samma tanke kan man ännu få höra uttalas, i synnerhet bland folk, som icke känner missionens verkliga villkor. Men så visst som en hvar missionär naturligtvis förer civilisation med sig och bör blifva en uppfostrare för de på en lägre kulturståndpunkt stående hedningarne, har dock ett helt missionsårhundrades samlade erfarenhet bekräftat, hvad Marsden på sina gamla dagar insåg och skref: »Bibeln förkunnar fullkomligt fri nåd för fattige syndare. . . . Civilisation behöfver icke föregå kristendom. Låt bägge gå hand i hand, om du så vill; men du skall finna, att civilisation långt snarare följer efter kristendom, än tvärtom. Talen till hedningarne om den lefvande, sanne Guden och den Frälsare, som dött för dem — det skall verka!»

Till papuamissionen förmådde Marsden det engelska kyrkomissionssällskapet att först lämna en penningesumma och sedan män. År 1825 upprättades i Australien ett eget filialmissionssällskap med Marsden som ordförande. Andra sällskap togo också fatt (metodi-- 208 - -

sterna allaredan 1815, Leipzigmissionen 1838), men nästan öfverallt blef man gäckad i sina förhoppningar. Missionären Trelkeld (sid. 196), som lämnat Raiatea, egnade sig i 17 år med stor skicklighet och ihärdighet åt papuamissionen, men såg sig slutligen öfvergifven af alla infödingarne. De samvetslöse nybyggarnes förolämpningar ingåfvo dem djupt misstroende, och inbördeskrig mellan de olika stammarna upprefvo dem. Det var på ett annat fält Marsdens missionskärlek skulle få lof att bära sina stora, härliga frukter.

Nya Zeelands tvänne stora öar, till storleken ungefär som Storbritannien, ligga ett par hundra mil sydost om den Australiska kontinenten. Dessa öar äro ett härligt och fruktbart bergland med utmärkta hamnar och ett för européerna hälsosamt klimat, så att de, enligt den store geografen Ritters ord, tyckas framför något annat land vara bestämda till att blifva moder åt kulturfolk. Upptäckt af holländaren Tasman 1642, blef nya Zeeland närmare kändt först genom Cook 1769. Infödingarne, maorierna (vid den tiden förmodligen 1—200,000 till antalet), visade sig vara ett ovanligt kraftfullt och begåfvadt folk. Deras ansikten voro på det hemskaste sätt tatuerade. Den i Söderhafvet gängse vidskepelsen (med tabu m. m.) höll i alla afseenden deras samhällslif fjättradt. Utrustade med många utmärkta karaktärsegenskaper — tappre och ärelystne, kärleksfulle och ädelmodige — vanpryddes maorierna dock af de hedniska lasterna; tjufaktigheten var stor, och hämdlystnadens onde ande härskade öfverallt, framkallade ofta det fruktansvärdaste raseri och vållade ständig blodsutgjutelse.

Sedan Cooks besök hade hvalfångstskepp tid efter annan upprätthållit en ganska liflig förbindelse med öarna, men våldsbragder från sjömännens sida framkallade ofta blodig hämnd öfver nästa skepp, som landade där, och de nedhuggne hvite blefvo då under triumf uppätne.

Marsden fick i Sidney snart se maorier, först enstaka personer, sedermera i större grupper, och började fatta kärlek till detta ovanliga folk. Han vredgades öfver det skandalösa sätt, på hvilket de blefvo bedragne och lämnade i sticket af européerna, utsatte som de voro för all nöd, och han skaffade dem skeppslägenhet till sitt hemland. Ofta mottog han höfdingar och andre, ibland ända till 30 personer, i sitt hem. Stundom kunde detta vålla bryderi, såsom en gång, under Marsdens bortvaro på en resa, då en höfding på grund af en ung maoris död ville offra en slaf, hvilket fru Marsden förhindrade endast genom att undangömma offret, till dess Marsden åter-- 209 - -

kom hem. Han bildade en förening till infödingarnes skydd och anlade vid sin prästgård en uppfostringsanstalt för unga maorier, hvilken dock sedermera måste nedläggas för klimatets skull. Han började blifva bekant som »maoriernas vän».

År 1808 företog Marsden en resa till England i ändamål att personligen verka för en reform af de usla rättsförhållandena och af koloniens hela tillstånd. Ett uppror i Australien bidrog till att han fann öppna öron, och han åstadkom en betydlig förbättring i brottslingarnes villkor. Af kungen, som var en ifrig landthushållare, erhöll han i gåfva ett par merinofår och införde på detta sätt den för Australien så betydelsefulla fårafveln. Men sin största betydelse fick hans Englandsbesök genom impulsen till mission på Nya Zeeland.

På Marsdens bön beslöt kyrkomissionen att upptaga arbetet. Man hade ingen präst att utsända, men i öfverensstämmelse med Marsdens principer ansåg man för bäst att börja med en handtverkare-koloni, och år 1809 reste Marsden tillbaka i sällskap med tvänne handtverkare, som voro redo att rödja väg. Genom en underbar Försynens skickelse fanns ombord på samma fartyg en maori, en ung höfding Ruatara, som hade tagit hyra på ett hvalfångareskepp för att få se sig om i världen, därpå lockats med till England genom löfte om att föreställas för konungen och var nu, skamligt bedragen och öfvergifven samt angripen af lungsot, stadd på väg hem igen. Marsden fann honom och tog sig af honom, och denne lofvade Marsden all hjälp vid det nya företaget.

Vid deras ankomst till Sidney fingo de höra, att ett engelskt skepp nyligen uppbrännts, och dess besättning uppätits på Nya Zeeland. Hvarje försök att nedsätta sig därstädes ansågs för omöjligt, och engelsmännen i Australien, som ansågo den enda riktiga politiken vara att utrota alla infödingarne, ville icke alls veta af någon mission, som skulle predika rättfärdighet och frid. Ruatara återkom efter flera vedermödor till sitt hem och sände därifrån bud till Marsden, att nybyggarne vore välkomne. Men intet fartyg ville medtaga Marsden och hans medhjälpare, och guvernören vägrade honom till och med tillåtelse att lämna kolonien.

Långt omsider lyckades det Marsden att köpa och afsända en liten brigg, och då Ruatara och andre höfdingar återkommo med nya inbjudningar, fick Marsden slutligen 1814 tillåtelse att draga till Nya Zeeland med de tvänne handtverkarefamiljerna och en skollärare Kendall, som äfvenledes utsändts från England.

Man landade vid Ruataras hem, tätt invid Nya Zeelands nordspets. Det första, man fick erfara, var, att ett blodigt krig utbrutit mellan tvänne stammar. Oaktadt Ruataras varningar steg Marsden i land, åtföljd blott af två andra, drog obeväpnad till fiendens läger, tillbragte natten under bar himmel midt ibland vildarne och förmådde dem nästa morgon att sluta fred. Med stor glädje gingo allesamman i land. Maorierna jublade vid den hittills okända anblicken af hästar och kor *), och kolonien anlades under lyckliga auspicier. Efter

SAMUEL MARSDEN.

en veckas förlopp inföll juldagen. Ruatara inhägnade en stor plats till »kyrka» och sammankallade sin stam. Under högtidlig tystnad hölls därpå den första gudstjänsten på Nya Zeeland, hvarvid Marsden, efter afsjungandet af Dav. ps. 100, med djup rörelse predikade öfver orden: »Se jag bådar eder stor glädje, som skall vederfaras allt folket».

*) Ursprungligen egde Nya Zeeland inga andra däggdjur än flädermöss, australiska hundar och råttor; Cook införde svinet. — Ruatara hade äfven fått med sig hvete till utsäde, men, ehuru skörden blef utmärkt, hånades han dock af sina landsmän, därför att han icke kunde få hvetet målet. Nu blef det jubel öfver det hvita brödet.

Efter två månaders uppehåll på Nya Zeeland återvände Mars-den till sin ämbetspost. De tre nybyggarne fingo ett hårdt arbete. Ruatara dog, hans favorithustru hängde sig enligt landets sed för att följa honom, och all hednisk ryslighet omgaf dem. Språket föreföll dem mycket svårt, och ej ens de välvillige infödingarne tycktes vilja lära något. Oupphörligt föreföllo plundringar, och en koloni af förrymde hvite brottslingar, som lefde det vildaste lif ej långt därifrån, uppeggade maorierna emot alla hvite. Krig utbröt ånyo, och en fientlig stam, som slagit läger tätt invid missionsstationen, hotade att äta upp dem allesamman, så att de måste hålla vakt dag och natt. Men de höllo stånd, och faran gick öfver. Vid Marsdens andra besök på Nya Zeeland 1819 voro utsikterna ljusare, oaktadt man ännu icke kunde berätta om någon omvändelse eller något dop, och en ny missionsstation anlades där, hvarest Ruataras farbror Hongi härskade.

Denne höfding uppträdde såsom en vän till de hvite och blef tillsammans med Kendall skickad till England, hvarest man firade honom mycket. Men Hongi tänkte blott på jordisk makt, skaffade sig på sin resa stora förråd af krut och skjutvapen och vände tillbaka med den planen, att, liksom det funnes blott en konung i England, så skulle det ej heller finnas mer än en på Nya Zeeland. De fruktansvärdaste krig följde därpå, Hongi segrade och drack själf sin fiendes varma blod på

valplatsen, som efter slaget uppfylldes med ugnar till att steka de tagne krigsfångarne. Man erbjöd också missionärerna köttstycken att äta. Man kan nog förstå, att folket vid denna tid var föga mottagligt för Guds ord. Ofta sväfvade missionärerna i stor lifsfara; men allra sorgligast var det, att Kendall slutligen upptäcktes stå i förbund med Hongi och hjälpa honom att skaffa sig nya vapenleveranser, på grund hvaraf han måste afskedas.

Vid denna tid började metodisterna sin mission på Nya Zeeland. Samuel Leioh bosatte sig 1822 på den norra ön. Den nya missionsstationen råkade snart i den största fara under kriget, och missionärerna måste fly hals öfver hufvud. Dock återupptogs missionen snart och har efter en följd af svåra år fortsatts välsignelserikt.

Samma år erhöll också den engelska kyrkomissionen en god förstärkning. Henry Williams, ursprungligen sjöofficer, var den förste ordinerade prästen på Nya Zeeland. Han hade strax blick för, att det första målet icke var civilisation, utan evangeliet. År 1825 kunde han döpa den förste hedningen, och kort därefter seglade han sin bror, William Williams, till mötes på ett litet fartyg, som han själf byggt till missionen. De bägge bröderna med sina förträffliga- 212 - -

hustrur voro sedan i 40 — 50 år missionens bästa krafter (H. Williams † 1867, W. Williams † som biskop 1878).

Slutligen blef Hongi sårad på ett af sina krigståg och dog efter en långvarig sjukdom (1828). Oaktadt sitt vilda, hedniska lif hade han fortfarit att beskydda missionärerna, och flera gånger räddade han dem från öfverfall. Vid hans begrafning slaktades icke några slafvar, såsom eljest sed var. Men från alla håll skockade sig ovädersmolnen till ett fruktansvärdt hämndekrig. Missionärerna skickade sina böcker m. m. i säkerhet till Sidney, men stannade själfve på sin post. Och då de båda fiendtliga härarna stodo gentemot hvarandra, skyndade Henry Williams med en hvit flagga in emellan dem, öfvertalade dem att vänta söndagen öfver, höll då gudstjänst för dem, och det lyckades honom på måndagen förmå dem till att sluta fred utan blodsutgjutelse.

Lugnare tider upprunno härmed, och evangeliets makt förnams mångenstädes. Missionärerna kunde icke blott glädja sig åt goda bekännelser på dödsbädden — såsom den förste döptes, som dog samma år med dessa ord på läpparna: »Mitt hjärta känner sig fullt af ljus!» — utan ock åt lefvande vittnen. En höfding blef döpt 1830, och en Andens utgjutelse följde därpå, så att månge kommo i allvarlig syndanöd till missionärerna. Hur fröjdade sig icke Samuel Marsden, då han midt under detta kom till ön på sitt sjätte besök därstädes! Under det att William Williams öfversatte nya testamentet, anlade Henry Williams missionsstationer i stort omfång, därutinnan kraftigt understödd af omvände, nitiske infödingar. År 1835 voro de döpte 400 till antalet, men man uppskattade dem, som öfvergifvit hedendomen och slutit sig till missionärerna, till 45,000. Söndagshvilan infördes öfverallt, och månge voro de, som lärde sig läsa. Den store naturforskaren Charles Darwin, som gästade ön vid denna tid, uttalade sin största högaktning för missionärernas karaktär, deras höga uppgift och beundransvärda resultat.

År 1837 kom den gamle Samuel Marsden för sjunde och sista gången till Nya Zeeland. Sjuttiotvå år gammal och böjd af svaghet, längtade han dock ständigt efter sina älskade maorier. Infödingarne buro honom i en bärstol från den ena missionsstationen till den andra, och, hvarhelst han kom, skockade sig folket långväga ifrån omkring honom för att se »maoriernas vän». Ännu en gång fick han tillfälle att afvärja ett hotande inbördeskrig mellan flera stammar. Med ödmjuk tacksamhet såg han öfverallt de underbara frukterna af sitt trogna arbete och sin bön och skänkte missionärerna och de omvände- 213 - -

sin välsignelse och sina sista förmaningar. Han nådde tillbaka till Paramatta, och den 12 maj 1838 gick den gamle, trogne tjänaren in i sin Herres glädje. Hans efterkommande arbeta ännu i Herrens gärning där och annanstädes.

På Nya Zeeland gick utvecklingen framåt med fart. Väckelsen spred sig rundtomkring på den norra ön, och från alla håll bad man om missionärer. Tyvärr märkte man här, liksom öfverallt, att den infödda befolkningen började aftaga. Men samtidigt strömmade engelske nybyggare i tusental till de natursköna och fruktbara öarna. Kyrkomissionens män sökte förgäfves hindra den stora kolonisationen, hvars faror för missionen man kände äfven från andra orter. Ett »Nya Zeelands landkompani» stiftades, och landets nuvarande hufvudstad, Wellington, anlades. Det blef för engelska kronan en politisk nödvändighet att annektera öarna. Kapten Hobson afsändes för att underhandla med stamhöfdingarne, och Henry Williams, som reste omkring på öarna under tre månaders tid, öfvervann deras ovilja genom att föreställa dem, att en förlikning med den engelska regeringen vore det enda sätt, på hvilket de kunde beskyddas mot invand-rarne. Sålunda blef — trots nybyggarnes knot och de kort förut inträngde franske katolikernas motarbetande — den bekanta traktaten i Waitangi undertecknad 1840, hvarigenom 1) drottningens af England suveränitet erkändes, 2) de särskilda stammarnas rättigheter till sin egen jord stadfästes, och 3) alla infödingarne erhöllo brittisk medborgarrätt. Kapten Hobson blef utnämnd till guvernör på Nya Zeeland, och han utsåg en af missionens representanter till infödingarnes »protektor».

Biskopsdömet »Australien», som först 1836 afsöndrats från Calcutta, blef nu deladt, så att Nya Zeeland fick sin egen biskop. Hvad som i och för sig varit det naturligaste, nämligen att till biskop inviga en af de utmärkte missionärerna på Nya Zeeland, lät sig icke göras, emedan de tillhörde kyrkomissionens lågkyrkliga krets. Men den man, som man erhöll, var — trots sin kyrkliga partiställning — platsen fullt vuxen, stor både som biskop och som missionär.

Georg Augustus Selwyn föddes i Hampstead 1809. I Eton blef han skolkamrat med den store kristne politikern Gladstone, var vid universitetet en af de främste både i fråga om kroppsöfningar och andliga idrotter samt begåfvad med en järnhälsa och en outtröttlig ihärdighet. Vid 33 års ålder mottog han utan tvekan kallelsen till biskop öfver Söderhafvet och anlände 1842 till sitt »stift», ledsagad af flere präster och studenter. På ditresan hade han studerat språket- 214 - -

så ifrigt, att han den första söndagen efter ankomsten kunde predika på landets språk, och han såg med innerlig glädje missionens stora seger. »Kristus har underbart välsignat sina tjänares arbete,» yttrade han kort därefter, »vi se här ett helt hednafolk omvändt till tron. Gud har skänkt tusenden och åter tusenden ett nytt hjärta och en ny ande. Några få trogne män har det genom Guds Andes kraft blifvit beskärdt att med ett nytt kristet folk öka Guds husfolk.... Unge män och kvinnor, gamle män och barn, alla prisande Gud med ett hjärta och en tunga, alla ransakande skriften för att finna det eviga lifvets väg, alla i högre eller ringare grad visande i sin lefnad frukter af Andens inflytande. .. . Hvar kan man i hela den kristna världen finna mera uppenbara vittnesbörd om Andens närvaro och Kristi rike?»

Om han ock i första glädjen skådade alltför ljust härutinnan, så offrade han sina bästa krafter på att göra det alltsammans till fullkomligare sanning. »Af hela mitt hjärta älskar jag detta folk,» skref han, och infödingarne beundrade hans kraft och skicklighet och älskade honom tillbaka. Hans första visitationsresa under 6 månaders tid utgjorde till största delen en fotvandring genom bägge öarna, hvarvid han sof i ett tält, som också tjänade honom till kyrka. Han återkom med söndriga kläder, uppslitna skor och svullna fötter, omvirade med nyzeeländsk hampa. Till allas öfverraskning fann han öfverallt på kusterna af den stora södra ön, där förut ingen missionär varit, maorierna bekante med kristendomen och redo att antaga densamma. Detta var frukten af de tvänne unge höfdingars arbete, hvilka i öppen båt farit ön rundt för att bringa evangeliskt budskap till alla.

Högkyrklig var Selwyn och icke fri från högkyrkans inskränkthet. Han gick så långt, att han döpte om några infödingar, som förut blifvit döpte af metodister. Och i förhållandet till kyrkomissions-sällskapet uppstodo naturligtvis svårigheter, i det att han hade svårt för att erkänna någon fri kyrklig myndighet. Men hans högkyrkliga tankegång var icke prelatens. »Biskopsvärdigheten,» skref han, »är en åtkomst till arbete, icke till ära. Ingen jordisk värdighet kan jämföras med den storhet, som ligger i läderbältet och kamelhårsdräkten eller att gå utan penningpung och staf och likväl icke sakna något.» Hans apostoliska nit tillvann honom alla missionärernas kärlek och förtroende.

Snarast möjligt indelade han Nya Zeeland i fem prosterier, införde en bestämd kyrkoordning med fasta regler för katekume-- 215 - -

nätet och upprättade en högskola för utbildande af präster och lärare.

Ytterligare förstärktes missionens krafter, därigenom att »Sällskapet för evangeliets utbredande» och »Sällskapet till främjande af kristlig kunskap» från England kraftigt ingrepo, liksom ock bland andra det nordtyska missionssällskapet gjorde en god gärning, i synnerhet under den utmärkte Riemenschneider. Men bittert fick man erfara, hvilken verkan européernas vinningslystnad och en »kristlig» stormakts politik utöfvar på missionen. Upprepade gånger förorättades maorierna, så att deras traktatsenligt tillförsäkrade rättighet till deras eget land kränktes. Biskopen och missionärerna uppträdde oförtrutet till förmån för infödingarne och blefvo på grund häraf hatade af nybyggarne. Guvernör Grey blygdes i sin hänsynslöshet icke för att kasta skugga på missionärernas oegennytta i denna sak, så att H. Williams till och med någon tid blef aflägsnad från kyrkomissionen. Ofta grepo de förorättade maorierna till vapen, och med stor blygsel fick man då blifva vittne till, att maorierna höllo gudstjänst i lägret, icke lossade ett enda skott om söndagen och jordade med kristliga ceremonier sina stupade fiender, under det att det kristna Englands soldater åsidosatte hvarje hänsyn. Själfva koloniens högste domare skref med eftertryck: »Om man konfiskerar infödingarnes jord, så måste deras förtroende både för engelsmännen och desses religion blifva rubbad. Vi vilja icke i deras ögon stå som ett folk af lögnare. . . . Märker man vår osedlighet, kommer den kristna religionen att öfvergifvas af flertalet af dem, som nu antaga densamma» — en sorglig förutsägelse om hvad vi skola få bevittna under nästa tidsperiod.

Tillsvidare stannade det vid mindre utbrott, och missionsarbetet gick framåt, trots alla hinder. Med öfverlägsen förmåga organiserade Selwyn »den nyzeeländska kyrkan». Ja, äfven på den kringliggande övärlden riktade han sina tankar. I hans fullmakt hade hans »stift» genom ett misstag uppgifvits såsom beläget mellan 50° sydlig och 34" nordlig bredd. Det

sistnämnda skulle också hafva varit sydlig bredd, men Selwyn uppfattade saken som en fingervisning af Gud och började därför (1847) den berömda melanesiska missionen, om hvilken vi sedermera få höra närmare. På sitt eget lilla fartyg företog han i det okända hafvet sju ofta faruppfyllda resor till Me-lanesiens ögrupper norr och öster om den australiska kontinenten, bland hvilka nästan ingen enda hittills blifvit besökt af någon missionär, och fann där en närliggande, stor och härlig missionsuppgift för Nya Zeelands kristne. - 216 - -

Evangeliets seger på Hawaji.

Fjärran från alla de andra Söderhafsöarna, långt ute i oceanen, nästan midt emellan Asien och Amerika, ligger den ögrupp, som blifvit ryktbar genom Cooks död. Efter en engelsk statsman gaf han densamma namnet Sandwichsöarna; numera benämnes den nästan alltid efter deras största ön, Havaji. Det är vulkaniska öar, belägna under kräftans vändkrets, med väldiga berg och en yppig fruktbarhet. Trots deras stora aflägsenhet från öfriga Söderhafsöar räknas de till Polynesien, med hvars befolkning infödingarne, kanakerna (d. v. s. människor), såsom de själfva kalla sig, äro nära besläktade med afseende både på språk, religion och seder.

I motsats till de flesta andra af Polynesiens öar, dit evangeliet kom först, hade Hawajiöarna under 40 års tid varit i beröring med västerns kultur, innan någon mission kom till stånd.

Icke många år efter Cooks död (1778) uppstod handelsförbindelse med engelska och amerikanska fartyg. Svek och skändligheter utöfvades både från de hvites och från kanakernas sida. Tvänne amerikanske sjöfarande, Davis och Young, föllo i infödingarnes händer, men i stället för att misshandla dem gjorde den unge, äregirige konungen på Hawaij Kamehameha I, som kände kulturens makt, dem till sina rådgifvare. Den engelske sjöfaranden Vancouver, som en längre tid uppehöll sig på ön, lärde honom äfven att bygga stora fartyg, inöfva sin krigshär m. m. Och sålunda rustad, drog Kamehameha ut för att blifva konung öfver alla öarna. År 1801 hade han med hård och blodig hand genomfört sin plan och styrde nu sitt rike med mycken klokhet, outtröttlig i att lära af utländingarne, hvilka dock icke tyckas hafva gjort något för att bringa de stackars .afgudadyr-karne budskap om Honom, som ensam kan göra människor fria.

Kamehameha I dog 1819. Han efterlämnade tvänne enkor, utmärkta kvinnor, som erhöllo den hufvudsakliga makten i landet under den enas sons, den svage konung Kamehameha II:s regering. De begagnade sitt inflytande till att afskaffa det hedniska tabu, som trälband kvinnorna och verkade hämmande på så många förhållanden. Och på tillskyndan af den förnämste af afgudaprästerna, som under europeiskt inflytande förlorat tron på de gamla gudarna, utfärdade de strax därpå en kunglig förordning att bränna upp alla tempel och afgudar. Ett uppror af anhängarne af det gamla kväfdes, och Hawajiöarna voro — redan innan någon missionär hade satt sin fot där — på ett underbart sätt beredda att mottaga en ny religion.- 217 - -

Evangeliets budbärare voro emellertid på väg dit. En hemlös kanakgosse på 14 år vid namn Obukahaja, hvars föräldrar dödats under inbördeskrigen, medtogs af en amerikansk kapten till Nordamerika (1809), där han en dag fanns sitta gråtande på trappan til! högskolan i New Haven, »därför att ingen lärde honom något». Goda människor togo sig af honom, och med vetgirighet tillegnade han sig alla kunskaper. Till den ofvan omtalade Sam. Mills (s. 137) sade han: »Människorna på Hawaji äro mycket onda, de tillbedja gudar af trä. Jag skulle gärna vilja lära läsa i denna bibel och resa tillbaka och tillsäga dem, att de skola bedja till Gud uppe i himmelen.» År 1812 genomgick han en grundlig omvändelse och visade sig därefter i allt som en älsklig kristen. Tillsammans med ett par andre kanakynglingar erhöll han vidare utbildning till evangelist för sina landsmän, men angreps tidigt af sjukdom och dog i Amerika i trons frid och fröjd 1818.

Obukahajas död bidrog mäktigt till att i Nordamerika upptända missionskärlek till Hawaji, och redan följande år utsände »American Board» ett skepp med missionärerna Bingham och Thurston, ett par lärare, en läkare, flere nybyggare samt fyra kanakynglingar ombord. Den 31 mars 1820 kastade de ankar vid Hawaji och mottogos med de öfverraskande budskapen: »Konungen är död, tabu är afskaffadt, afgudarna äro uppbrända».

Missionärerna bosatte sig på olika öar. Efter ett par års förlopp ditkommo flere evangelii budbärare, bland dem en omvänd Ta-hitibo, Auna, som var i stånd att förkunna evangeliet på öbornas eget språk. Konungens moder, Keopuolani, antog honom till sin särskilde lärare och skänkte snart Herren sitt hjärta. Enär hon hade två män, skilde hon sig från den ene, och då hon kort därefter insjuknade, sammankallade hon landets stormän och vittnade inför dem om sin tro, lät sig döpas och afsomnade i frid (1823). Hennes död gjorde ett sådant intryck på den andra, af naturen hårda och grymma enkedrottningen, Kaahumanu, att också hon blef omvänd, och så stor var denna förändring i hennes lif, att folket därefter kallade henne »den nya Kaahumanu».

Emellertid reste konungen och drottningen till England, där de bägge dogo i mässling, och enkedrottningen behöll därför makten inom landet. År 1824 infördes söndagshvilan, och de tio budorden erkändes såsom folkets grundlag. Följande år föll det sista hindret för evangeliets framträngande, i det att en förnäm kvinna, Kepiolani, som blifvit en lefvande, nitisk kristen, bröt de fjättrar af afgudadyr-- 218 - -

kan, hvilka ännu fängslade folket. De eldsprutande bergens' fasor hade nämligen hållit folket fjättradt af en stark fruktan för eldgudinnan Pele. Kepiolani steg då upp på den högsta vulkanen, ställde sig vid randen af »den stora eldsjön» och vittnade: »Jehova är min Gud; det är han, som tändt denna eld. Jag fruktar icke för Pele. Och om Jehova håller sin hand öfver mig, då jag bryter Peles tabu, så skolen I frukta honom allena. Hawajis alla gudar äro intet.» Samtidigt härmed tömde hon en skål vatten, hvari hon tvättat sina händer, i eldsjön och uppstämde en lofsång åt Herren. Alltifrån den stunden hyste ingen mera fruktan för Pele. Kepiolani förblef intill sin död 1841 ett af Herrens yppersta vittnen på Hawaji.

Ar 1826 förklarades kristendomen högtidligt för rikets religion. Men under den därpå följande tiden uppstodo stora svårigheter för missionen. Efter enkedrottningens död hängaf sig den unge konungen åt utsväfningar, afskaffade de stränga sedelagarna, och många personer affôllo. Gudlöse europêer strömmade till Hawaji och väckte kanakernas ovilja mot alla hvite. Kineser och japaneser invandrade massvis och ökade den religiösa förvirringen, och slutligen inträngde katolikerna, till en början välvilligt mottagne af de omvände, och sökte att vända infödingarnes hjärtan bort från missionärerna.

Men, trots allt, gjorde evangeliet framsteg. År 1828 funnos 12,000 »hörare» vid söndagsgudstjänsten och 26,000 barn i missionens skolor, och utan något inre samband skedde samtidigt en väckelse på tre olika öar. Hvarje år samlades missionärerna till ett gemensamt möte, och sedan man 1836 vunnit en betydlig förstärkning af nya missionärer, kom man öfverens med vännerna i Amerika att riktigt innerligt samfäldt bedja om en ny nådatid. Och bönerna blefvo hörda: under 1837 och de därpå följande åren gick ett häftigt framfarande Andens väder öfver folket. Väckelsen började på Hawaji och spred sig till alla öarna. De försoffade började reflektera, hittills samvetslösa människor sökte frälsning. Öfverallt strömmade folket till för att höra, och icke ens de största församlingshusen förmådde rymma skarorna.

Det yppersta redskapet härför var amerikanen Titus Coan, född 1801, anländ till öarna 1835 och död därsammastädes 1882 efter ett långt lifs nitisk verksamhet. Han fick sin station i den lilla staden Hilo på Hawaji, drog därifrån öfver berg och floder omkring på hela ön och utsände troende infödingar, två och två tillsammans, för att förkunna evangeliet för alla. Då väckelsen uppstod i Hilo, ryckte den alla med sig. De sjuke buros på bårar eller på ryggen af andre,- 219 - -

tillfälliga bostäder uppfördes åt de tillströmmande, och Hilos folkmängd växte från 1,000 till 10,000 invånare. Dagligen höllos böne-och predikomöten, och vid hvilken timma på dagen som helst kunde man genom en ringning med klockan samla 3 — 6,000 åhörare. Medan Coan på ett ställe predikade för 2,000 personer, utropade en man: »Ack, hvad skall jag göra för att blifva frälst? Gud vare mig syndare nådig!» och hela församlingen brast ut i liknande utrop, så att Coan på en half timmes tid icke kunde komma till orda.

»Det föreföll många sådana uppträden,» skrifver Coan, »och folk sade till mig: 'Hvarför hejdar du icke allt detta?' Mitt svarvar: 'Jag har icke framkallat det.' Jag kunde icke tro, att det var djäfvulen, som förmådde människor att bedja, bekänna sina synder och bryta gamla syndabojor. Det fanns tillfällen, då tjufvar återburo det stulna, ovänner försonade sig med hvarandra, de låte blefvo flitige, tusentals personer krossade sina tobakspipor, drinkare upphörde med att dricka, och mördare bekände sina brott. Hvarför skulle jag hindra detta? Jag plägade alltid säga till infödingarne, att sådana uppträden icke vore bevis på omvändelse, och rådde dem att förhålla sig stilla.»

Och väckelsen var icke en flyktig vindfläkt. Som ett Andens väder gick den öfver alla öarna och sträckte sig genom sex hela år, under hvilken tid 27,000 hedningar blefvo döpte — på en dag 1705, ehuru man profvade och med stor varsamhet sållade dem, som begärde dopet.

Vid samma tid erhöllo missionärerna också ett egendomligt inflytande på rikets politiska utveckling. Konungen, som insåg, att han under alla de brydsamma förhållandena icke själf kunde förmå styra riket, bad det amerikanska missionssällskapet om en statsman, och detta tillät då, alldenstund missionärerna själfve icke finge blanda sig i politik, att missionär Richards och tvänne andre af dess män utträdde ur dess tjänst och blefvo konungens rådgifvare. De löste sin uppgift med stor skicklighet. År 1840 erhöllo Hawaji-öarna en ny konstitutionell författning, hvarvid kristendomen uttryckligen förklarades vara folkets religion.

År 1850 stiftades ett eget havajiskt missionssällskap i anslutning till det amerikanska modersällskapet. Det började sitt

arbete med att understödja amerikanernas mission i Mikronesien (Karolinerna) och fick sedan sin egen självständiga missionsuppgift på Mar-quesasöarna, där missionärer från Tahiti-öarna hittills förgäfves sökt få fotfäste, men hvarest kristne kanaker — nästan alldeles utan de hvites- 220 - -

hjälp — under loppet af ungefär tio år beredde evangeliet fullständig seger.

Under dylika förhållanden ansågo amerikanerna, som i öfverensstämmelse med sina »kongregationalistiska» principer önskade så snart som möjligt låta de nya kyrkorna få självstyrelse, tiden vara inne att draga sig tillbaka. Ifrån 1853 har Hawajis kyrka i självfva verket varit självständig, och ifrån 1870 nämnes Hawaji alls icke mera i de amerikanska missionsberättelserna, men dock har det där, liksom annanstädes, visat sig, att man ännu knappast förmådde att helt och hållet stå på egna ben. De infödde prästerna voro icke til! fyllest sin uppgift vuxne, och det sedliga tillståndet blef föga tillfredsställande. Katolikerna vunno stor framgång, skyddade af fransk vapenmakt, och Hawajis evangeliska kyrka gick betydligt tillbaka i folknumerär, något som dock i ganska väsentlig mån beror på den infödda befolkningens successiva aftagande (numera knappt 40,000 emot tredubbla antalet 1820).

I politiskt afseende hafva öarna genomgått växlande öden, eftertraktade som de voro från olika håll, på grund af sitt läge. År 1894 blef Hawaji republik, men 1898 anmodade folkrepresentationen på Hawaji Förenta staterna att annektera ön, hvilket ock skedde, till förargelse för Japan, som på grund af den starka invandringen af japa-neser (nu 24,000) ansåg sig ega företrädesrätt.

Tonga- och Fidji-öarna.

Tonga-öarna (också kallade Vänskapsöarna) söder om Samoa och långt väster om Tahiti-öarna, utgöra omkring 150 öar i tre mindre grupper: Vavau-, Habai- och Tonga-gruppen.

Allaredan 1797 gjorde Londonmissionen ett försök att härstädes landsätta tio lekmannamissionärer, men de blefvo antingen dödade eller tvingade att taga till flykten (1799). Uppmuntradt af den stora framgången på Tahiti, beslöt det wesleyanska missionssällskapet att upptaga arbetet, och 1826 nedsatte sig på Tonga tvänne metodi-stiske missionärer, Thomas och Hutchison. På ett underbart sätt funno de vägen banäd, i det att tahitiske lärare föregående år ut-sändts till Fidji-öarna, men kvarhålles af konungen på Tonga. Deras berättelse om Guds verk på Tahiti hade gjort ett starkt intryck, och konungen lät uppföra en kyrka, där 2 — 300 Tongabor regelbundet deltogo i lärarnes gudstjänst. I början ansågo sig visserligen wes- - 220 - -

hjälp — under loppet af ungefär tio år beredde evangeliet fullständig seger.

Under dylika förhållanden ansågo amerikanerna, som i öfverensstämmelse med sina »kongregationalistiska» principer önskade så snart som möjligt låta de nya kyrkorna få självstyrelse, tiden vara inne att draga sig tillbaka. Ifrån 1853 har Hawajis kyrka i självfva verket varit självständig, och ifrån 1870 nämnes Hawaji alls icke mera i de amerikanska missionsberättelserna, men dock har det där, liksom annanstädes, visat sig, att man ännu knappast förmådde att helt och hållet stå på egna ben. De infödde prästerna voro icke til! fyllest sin uppgift vuxne, och det sedliga tillståndet blef föga tillfredsställande. Katolikerna vunno stor framgång, skyddade af fransk vapenmakt, och Hawajis evangeliska kyrka gick betydligt tillbaka i folknumerär, något som dock i ganska väsentlig mån beror på den infödda befolkningens successiva aftagande (numera knappt 40,000 emot tredubbla antalet 1820).

I politiskt afseende hafva öarna genomgått växlande öden, eftertraktade som de voro från olika håll, på grund af sitt läge. År 1894 blef Hawaji republik, men 1898 anmodade folkrepresentationen på Hawaji Förenta staterna att annektera ön, hvilket ock skedde, till förargelse för Japan, som på grund af den starka invandringen af japa-neser (nu 24,000) ansåg sig ega företrädesrätt.

Tonga- och Fidji-öarna.

Tonga-öarna (också kallade Vänskapsöarna) söder om Samoa och långt väster om Tahiti-öarna, utgöra omkring 150 öar i tre mindre grupper: Vavau-, Habai- och Tonga-gruppen.

Allaredan 1797 gjorde Londonmissionen ett försök att härstädes landsätta tio lekmannamissionärer, men de blefvo antingen dödade eller tvingade att taga till flykten (1799). Uppmuntradt af den stora framgången på Tahiti, beslöt det wesleyanska missionssällskapet att upptaga arbetet, och 1826 nedsatte sig på Tonga tvänne metodi-stiske missionärer, Thomas och Hutchison. På ett underbart sätt funno de vägen banäd, i det att tahitiske lärare föregående år ut-sändts till Fidji-öarna, men kvarhålles af konungen på Tonga. Deras berättelse om Guds verk på Tahiti hade gjort ett starkt intryck,

och konungen lät uppföra en kyrka, där 2 — 300 Tongabor regelbundet deltogo i lärarnes gudstjänst. I början ansågo sig visserligen wes-- 221 - -

leyanerna icke kunna samarbeta med dem på Tahiti, men det blef då ej heller någon framgång. Först då de ett par år därefter genom öfverenskommelse med Londonmissionen inträdde i och öfvertogo de tahitiske lärarnes missionsgärning, funno de dörrarna öppna.

Äfven Habais konung, Taufahu, fick sinne för evangeliet. Han var en framåtsträfvande ung man, segerrik i krig, stark och klok, ädelmodig och älskad af sina undersåtar. Under hans besök på Tonga gjorde Guds ord intryck på honom, så att han svor att bortkasta sina afgudar och icke mer lyssna till sina afgudaprästers lögner. Han byggde ett församlingshus, och i brist på någon annan fick han en engelsk matros till att hålla gudstjänst där. Så kom han själf till Tonga för att bedja om en missionär; visserligen måste han först åtnöja sig med en infödd lärare, den förste omvände Tongabon, Peter Vi, men redan följande år (1830) for Thomas öfver till honom.*)

Emellertid hade stora händelser skett. På en af missionsstationerna på Tonga tycktes hela folket berördt af väckelsen, mer än 100 voro allaredan döpte och bland desse själfve den gamle konungen. På Habaigruppen talade konungen nu öppet evangeliets sak, trots hedningarnes och afgudaprästernas motstånd, och där hade uppstått en stark rörelse, så att Thomas vid sin ankomst fann, att 15 af ögruppens 18 öar redan hade afskaffat afgudadyrkan. Konung Taufahu lät sig döpas och antog namnet Georg.

Äfven konungen på Vavau hade bedt om en missionär. Då man emellertid tillsvidare måste afslå hans bön, vredgades han och blef för någon tid en afgjord motståndare. Men konung Georg gjorde 1831 ett besök med 24 fartyg och lyckades få honom på andra tankar. Konungen lät då uppställa sina sju förnämsta afgudabilder i rad framför sig och talade till dem dessa ord: »Jag har hämtat er för att pröfva er, och jag säger er det på förhand, på det I skolen vara utan ursäkt.» Därpå sade han till den förste: »Om du är en gud, så spring din väg, eljest skall jag bränna upp dig i den eld, som jag tillredt!» På liknande sätt tilltalade han de öfriga, men ingen rörde sig. Aderton hednatempel uppbrändes jämte deras gudar, och folket vände sig till »lotu» (den nya läran), så att det under de hawaiske gästernas besök lät allt arbete hvila för att begagna den dyrbara tiden till att »lära, huru de skulle tjäna Jehova».

*) Missionärerna tordes nämligen icke på egen hand så där utvidga arbetet, hvarför de skrefvo till missiohsstyrelsen i London. Länge väntade de förgäfves på svar. Slutligen flöt en liten låda i land, och däri befann sig — det begärda tillståndsbeviset. Skeppet, som medfört detta budskap, hade förolyckats till siste man, men hafvets vågor förde ändock detta viktiga bref till sin bestämmelseort.- 222 - -

År 1834, sedan konungen dött i tron, och Georg valts till hans efterträdare, voro dessa öar nästan helt och hållet kristnade, och missionärerna bådo innerligt om, att äfven andligt lif måtte komma. Då uppstod en stark väckelse på Vavau. Genom en infödd medhjälpares predikan om Jesu tårar, blef hela församlingen uppskakad, och många ropade högt i sin ångest och bekände sina synder. De ville icke återvända hem, förrän de funnit frid, och tillbragte största delen af natten tillsammans i bön. Och rörelsen spred sig vidare från ort till ort, från ö till ö, till dess hela folket tycktes gripet, och 2—3,000 räknades för omvände. Själfve konung Georg och hans drottning, som vid denna tid besökte Vavau, bekände, att de först nu voro riktigt omvände och hade från förståndets kunskap kommit till hjärtats saliga erfarenhet. Konungen blef själf metodistisk klassledare och därpå predikant samt förkunnade ett helt långt lif igenom Herrens ord med ödmjukhet, klarhet och enfald. Efter Englands föredöme skänkte han 1835 alla slafvar friheten.

En sorglig tid följde emellertid därefter. De hedniske höfdingarne på Tonga ville störta den kristne konungen från tronen. Konung Georg skyndade sin gamle frände till hjälp och återupprättade freden. Men kriget bröt ut på nytt, så att missionärerna till och med nödgades hålla sin station befäst under någon tid.

Under skydd af ett franskt örlogsskepp anlände romersk-katolske präster. Ett par höfdingar antogo katolicismen, men ingingo med sina lärare den öfverenskommelsen, att de icke finge begära, att de skulle afskaffa månggifte eller dans och andra hedniska seder och bruk. Då konungen på Tonga 1845 afled, gjorde katolikerna och hedningarne allt för att hindra konung Georg från att efterträda honom, och först efter ett nytt krig blef denne verkligen erkänd som härskare öfver alla Tonga-öarna.

Såsom en prydnad för evangeliet har konung Georg därefter styrt sitt lilla örike intill sin död i Herren den 19 jan. 1893. Nya, goda lagar och sedermera en hel författning har han skänkt sitt lilla folk. Kyrka och stat äro oberoende af hvarandra, men evangeliet har vunnit inträde öfverallt och burit välsignad frukt i folkets lif. Franska hotelser hafva visserligen

aftvungit konungen fullständig frihet, ja, flera gånger alldeles orättvisa eftergifter åt katolikerna, men, trots allt stöd af den råa styrkan, hafva de icke kunnat vinna framgång. År 1858 uppgåfvos deras anhängare till 2,000, och ännu i denna dag är antalet ungefär detsamma (af omkr. 19,000 infödingar). Inom de evangeliska församlingarna klagas allt emellanåt öfver slapphet,- 223 - -

men upprepade gånger hafva nya vindar af väckelse gått öfver kyrkan; så vid missionens halfsekelfest 1876, då äfven den gamle missionären Thomas samtidigt kunde fira sitt jubileum. I politiskt afseende hålla Tyskland och England hvarandra i schack, och Tonga-öarna utgöra sålunda ett oberoende, kristet rike.

1 ganska liflig förbindelse med Tonga-öarna stodo de ansenliga Fidji-öarna, den västligaste ögruppen i den del af Söderhafvets övärld, som kallas Polynesien. *) Midt ibland omkring 200 småöar (hvaraf de 80 bebodda) ligga de tvänne stora, Fidjilevu (Stora Fidji, i storlek som Jamaica i Västindien) och Vanualevu. Befolkningen, en blandning af papuas och malajer, står i andlig begåfning och flit öfver de fleste andre Söderhafsbor och var i moraliskt afseende den märkvärdigaste sammansättning af den vildaste råhet och ädelmod. Vidt och bredt voro de beryktade som de värste människoätare. Vid stormännens död blefvo enkorna strypta och slafvar slaktade; gamle och svage begrofvos lefvande. Vid en hvar händelse — om så bara en ny kanot skulle sättas i sjön — tillställdes människooffer, och människokött, till och med skämdt sådant, ansågs för den mest välsmakande föda, så att man till och med kunde slita lemmar af lefvande människor för att förtära dem.

Missionen på Fidji-öarna — jämte den på Tonga-öarna, wesley-anernas evärdeliga berömmelse — är en skön uppenbarelse af de heliges tro och tålamod. Under stora och tärande umbäranden, som vi hemma hos oss hafva svårt att uppfatta, under vedermödor och förföljelser, under talrika felslagna förhoppningar, förluster och nederlag hafva Herrens vittnen varit ihärdiga i bön och själfuppoffring och omsider vunnit seger öfver det kraftfulla och vilda folket, så att fasorna upphört, den fruktansvärda krigstrumman (lali) numera brukas endast till att i samklang med kyrkoklockorna kalla folket tillsamman för att höra Guds ord, och till och med missionens motståndare måste erkänna de stora framsteg, som skett.**)

Allaredan 1826 hade ett par tahitiske lärare gjort ett försök att få insteg på ön Lakemba. Sedermera hafva omvände Tongabor

*) Af Grundemann hänföras de till Melanesien.

**) Sålunda tysken Buchner, som är allt annat än missionsvän: »Intet slags européer äro mig mera motbjudande än de skenhelige »reverends» med sina hvita halsdukar, slätkammade hår och sina himmelskt förklarade anleten, hvilka man träffar i Söderhafvet. . . . Dock är jag öfvertygad om, att missionärerna inlagt stora förtjänster om infödingarne. Höfdingarnes despotism och kannibalism, ömsesidig fruktan, otrygghet i fråga om lif och egendom, allas krig mot alla låg förut som en tryckande börda öfver befolkningen. Nu,, under den kristna tiden, hafva fred och ordning kommit i stället . . . och man kan ej förneka, att Fidjibornas kristnande medfört högst glädjande framsteg.»- 224 - -

vittnat inför de icke fåtalige icke-tonganer, som bosatt sig på samma ö. Men det var först väckelsen på Vavau 1834, som framkallade beslutet att påbörja en egentlig mission bland Fidji-borna.

Missionärerna Cross och Cargill begåfvo sig åstad, ledsagade af ett sändebud från konung Georg, med en gåfva och ett bref till Lakembas konung. Denne öfverlät dem strax mark till byggnads-

Den första kristna kyrkobyggnaden på Fidji-öarna.

plats, och de tillbragte första natten i ett öppet båtskjul, där de dock ej fingo en blund i ögonen, enär svin grymtade rundtomkring dem, och de otaliga, jättelika moskitos vållade dem olidliga plågor.

Den första söndagen predikade de på Tongaspråket, som förstods af många, inför en stor församling, hvaribland själfve konungen. Åtskillige Tongabor, som nedsatt sig på Lakemba, kände sig gripne- 225 - -

af ordet och omvände sig, men Fidjiborna själf ve tycktes intressera sig blott för de många yttre härligheter, som de hvite medförde. Då efter någon tids förlopp en liten skara verkligen började vända sig till Herren, bröt äfven fiendskapen fram hos de andre, som ytterligare voro missbelåtne med att missionärerna icke fortfarande hade rikligt med gåfvor att skänka bort och varor att sälja. Hedningarne öfver-föllo ett par kristna byar, plundrade husen och härjade fälten. Dock lyckades det den tonganske höfdingen på ön att få saken utjämnad, och evangeliet spred sig vidare.

Konungen på Lakemba började vackla. Han fruktade för de mäktige öfverkonungarne på några andra öar och tillrådde

missionärerna att draga sig till Mbau (öarnas viktigaste stad, belägen på en liten ö, hvilken sammanhänger med Fidjilevu genom ett korallref, som under ebb är torrt), enär »sådana stora förändringar måste taga sin början i hufvudstäderna». Cross följde hans råd och anlände till Mbau just i samma ögonblick, som ett par fiender blefvo stekte för att fira dämpandet af ett sjuårigt uppror. Seru, konungasonen, som återupprättat sin faders välde och nu kallade sig Thakombau (Mbaus förstörare), besvarade Cross' bön om tillåtelse att bosätta sig därstädes med följande ord: »Det är mig mycket kärt, att I viljen bo hos mig; men jag vill ej fördölja, att jag är upptagen af krig och icke kan åhöra eder undervisning, ja, icke ens sörja för eder säkerhet». Cross ansåg det därför vara bäst att bege sig därifrån och slog sig ned på ön Reva (söder om Mbau), hvars konung var en af Mbaus fiender — ett steg, som Thakombau upptog mycket illa, så att han i långliga tider afvisade alla missionärer.

Snart därpå begärde också konungen på Somosomo en missionär. Lakemba var skattskyldig under honom, och vid ett besök hos denne beundrade han högligen alla de europeiska härligheter, som nu funnos där. Det var hans son, som efter ett par timmars samtal med Cargill hade utropat: »Mycket sant! Allt, hvad som kommer från den hvite mannens land, är sant: gevär och krut äro sanning, er religion torde också vara det.» År 1839 slogo den unge John Hunt (dittills Cross' medhjälpare) jämte en annan sig ned på Somosomo. Men så snart de började vittna mot synden, funno de inbyggarnes hjärtan hårda som sten, och de fingo lida outsägligt under intrycket af den vildaste hedendom med dess fasansfulla uppträden, som de nödgades att åse.

»Se där kommer flottan hem från ett röfvaretåg,» så skildra de en ofta förekommande händelse. »Vilda af glädje, invänta kvin-

norna de hemvändande krigarne. Deras sånger kunna icke återgifvas på vårt språk. Nu landa kanoterna, rundtomkring prydda med fiendernas lik som med blomsterguirlander, medan segerherrarne dansa på däcket under infernaliskt tjutande. Med rasande ifver bringar man liken till templet för att bereda guden fröjd, och sedan upptändes eld i ugnarna. Den vämjeliga måltiden varar långt ut på natten och illustreras genom de mest fasansfulla utbrott af alla slags onda lustar, alla skrankor falla, och allehanda lidelser få fria tyglar.»

Efter åtta års fruktlöst arbete måste man tillsvidare helt och hållet öfvergifva Somosomo. Men under tiden hade evangeliet på det mest underbara sätt vunnit insteg på en annan ort.

På O no, den allra sydligaste ön i gruppen, hade 1835 en elakartad sjukdom hemsökt befolkningen. En höfding, som kom till La-kemba för att betala skatt, fick där. höra talas om den nya religionen och återvände hem med den kunskap, han vunnit: att det fanns en enda sann Gud, Jehova; honom skulle man tillbedja, och hans dag skulle hållas helig. Folket omfattade med ifver det nya. Man gjorde alla förberedelser för hvilodagens firande. Maten tillagades om lördagen, man smorde sig med salvor och smyckade sig till söndagen. Folket församlas, men den nyssnämnde höfdingen vågar icke bedja. Då har man ingen annan utväg än att vända sig till afgudaprästen. Denne låter sig äfven beveka och håller följande bön: »Herre, Jehova, här är det folk, som tillbedjer dig. Jag vänder dig nu ryggen, ty jag tjänar en annan gud. Men välsigna du ditt folk, bevara det för olyckor och gör välgärningar mot detsamma!»

Sålunda började de i mörker vandrande hedningarne att söka Gud. Följande år blef en omvänd Tongabo af stormen väderdrifven till Ono. Han öfvertog vården om gudstjänsten och undervisningen samt byggde en liten kyrka. Och många slöto sig till de kristne. Då missionären Calvert 1839 besökte ön, kunde han döpa 233 personer och viga 66 par. Bland dessa befann sig ock en högättad flicka, som alltifrån barndomen blifvit trolofvad med konungen på Lakemba för att blifva en af hans 30 hustrur. Då denne erfor, hvad som inträffat, seglade han en söndag med sin flotta till Ono för att utkräfva sin brud, men en storm tillintetgjorde hans förehafvande. På Ono uppreste sig emellertid hedningarne emot »lotu-människorna», öfver-föllo dem med stenkastning under gudstjänsten, och ett inbördeskrig uppstod. De kristne vunno en stor seger, och deras mildhet mot de öfvervunne medförde här liksom annanstädes en massöfvergång, så att de siste trenne hedningarne på ön blefvo omvände år 1842.

Strax därefter blef en hednisk höfding från Mbau väderdrifven till Ono. I stället för att blifva uppäten, såsom han väntat, mottogs han med den största kärleksfullhet, och vid sin hemresa sade han: »Nu vet jag, att kristendomen är en sann och god religion. Jag har sett folk, som det är allvar med. Jag vill också blifva kristen och öfvergifva alla mina gamla vägar. Ja, om Fidji-borna en gång blifva kristne, så blifva de det helt och hållet.»

Vid denna tid vann missionen en betydande förstärkning, därigenom att metodisterna vid sin hundraårsfest i England

erhöllo nya penningtillgångar. Ett missionsskepp inköptes och anlände 1840 jämte flera friska krafter, däribland Waterhouse, som i egenskap af generalsuperintendent med outtröttlig ifver besökte alla missionsstationer, till dess han 1842 dukade under för strapatserna och dog under utropet: »Missionärer, missionärer, missionärer!»

På ön Viva, något norr om Mbau, upptogs missionsarbetet 1842 af John Hunt. Ursprungligen en engelsk bonddräng, blef han genom innerlig tro, ovanliga själsgåfvor, omfattande språkkunskap, stora kroppskrafter och ihärdig flit en af missionens ypperste och fick — efter svåra läroår på Somosomo — sig den nåden beskärd att utföra någonting stort. Från Viva spred sig intresset för Guds ord till flera öar i grannskapet. Hunt arbetade på en bibelöfversättning och utbildade med stor skicklighet unge män och lärare. En skarp motståndare hade han i Thakombaus bäste vän, höfdingen Ve-rani. Men Guds ord fann väg till dennes favorithustrus hjärta, och snart började Verani själf att lyssna till ordet. Han döptes med namnet Elias, och denna underbara förvandling, hvarigenom af lejonet blef ett lamm, gjorde ett mäktigt intryck på folket. Det blef hans fröjd att tjäna Herren, och i egenskap af styrman ledsagade han Hunt på en rundresa till andra öar. På Viva vederfors Hunt ytterligare den glädjen att upplefva en stor väckelse. Öfversättningen af nya testamentet fullbordades. Men den 24 oktober 1848 bortrycktes genom en sjukdom den 36-årige missionären, »kannibalernas apostel». Infödingarne jämrade sig och bådo: »Herre, vi veta, att vi äro onde; men skona din tjänare! Tag tio af oss, men låt honom lefva för att predika Kristus!» Ännu på sin dödsbädd lefde han helt och hållet i bön för sin missionsgärning. »Herre, välsigna Fidji för Kristi skull!» suckade han. »Du vet, att min själ har älskat Fidji, fräls dina tjänare, fräls ditt folk, fräls hedningarne på Fidji!»

Mångenstädes började fälten hvitna till skörd. Ej sällan funno missionärerna vid ankomsten till en ö, att där redan fanns ett litet- 228 - -

samfund, som sökte Gud. Lefvande vittnen bland infödingarne utförde ett betydande arbete: sålunda den nitiske och älskelige Joel Bulu. Konungen på Lakemba lät omsider sig döpas 1849. Och Mbau började upplåtas.

På Thakombau hade hans vän Veranis omvändelse gjort något intryck, och missionär Calvert begagnade hvarje tillfälle att närma sig honom, men ännu vägrade han — på grund af vinningslystne hvites råd — att mottaga någon missionär i Mbau, och ständigt var han

john hunt.

upptagen af krig. En hel kedja af sorger kom dä hans hårda hjärta att uppmjukas. Verani blef dödad, af hedningar under en resa i syfte att dämpa ett uppror. Thakombaus fiender sammanslöto sig emot honom, han förlorade flera drabbningar, och slutligen insjuknade han. Calvert tog tillfället i akt: en son till Waterhouse fick tillåtelse att bosätta sig i Mbau, och det lyckades honom att vinna konungens välvilja. Strax därefter mottog Thakombau ett kärleksfullt bref från konung Georg, som enträget tillrådde honom att blifva kristen. Och efter att hafva rådfört sig med sina höfdingar beslöt han verkligen 1854 att taga det stora steget.- 229 - -

Ledsagad af ett väldigt följe, drog konungen åstad för att öfvervara gudstjänsten. Afgudatemplen blefvo rensade från afgudabeläten. Folket erhöll full frihet att öfvergifva sina gamla gudar, skolor upprättades, och stora skaror kommo och bådo om undervisning. De kristnade Fidjiborna utropade under jubel: »Det fanns en ugn, i hvilken alla Fidjibor blefvo stekte för att ätas. Det var Mbau. Men nu är den ugnen stängd!»

Visserligen var Thakombaus hjärta ännu icke djupare rördt, men under Herrens tuktande ledning fördes han vidare. Hans fiender ryckte fram och hotade att ödelägga Mbau, men deras anslag misslyckades. Konung Georg ankom med en stor flotta och blef indragen i striden. De tappre Tongakrigarne afgjorde saken till förmån för Thakombau, som därefter antog titeln »konung öfver Fidji» och främjade evangeliets seger rundtomkring. Ar 1857 upplöste han sitt harem, lät sig vigas vid blott en hustru och döptes tillsammans med henne. I hofvets och folkets närvaro gjorde han den själf-bekännelsen: »Jag har varit ond, jag har fördärfvat landet. Lärarne inbjödo mig till Jesus, men jag sade nej. Gud har på ett underbart sätt skyddat mitt lif. Jag trodde, att det var jag själf, som värnat mig. Nu vet jag, att Han allena gjort det. Jag erkänner Honom som den ende sanne Guden. Men jag har varit landets gissel.»

Samtidigt skedde den förändringen i missionens ledning, att densamma af det wesleyanska missionssällskapet i London öfverlämnades åt den nyupprättade, självständiga »australiska konferensen ».

Svårigheter mötte emellertid fortfarande Thakombau. Först vägrade många hedningar att falla till föga, och krigsoroligheterna fortforo därför. Sedan kom en katolsk biskop, åtföljd af 12 präster, och franska krigsskepp hotade att behandla Fidji på samma sätt som Tahiti. Därpå tvungo Förenta staterna honom att utfästa sig till en stor skadeersättning

åt amerikanske undersåtar. Urståndsatt att skaffa dessa penningar, erbjöd han England herraväldet öfver öarna emot att betala den ifrågavarande skulden. England betänkte sig länge, och Thakombaus förlägenhet blef allt större och större, men omsider mottogo drottning Victorias sändebud 1874 hans silfverbeslagna klubba, och den engelska styrelsen åvägabragte snart lugn och ordning. Thakombau dog i Herren 1883.

Vid den tiden hade evangeliet väsentligen vunnit seger. Ännu år 1867 blef missionären Baker, som under långvariga, farliga resor i det inre af landet, vann hela stammar för kristendomen, mördad —- 230 - -

och förmodligen också uppäten — af vilde hedningar. Men för hvarje år utbredde sig kristendomen allt mer och mer. Den förste engelske guvernören upplyser om, att af omkring 120,000 infödingar 102,000 regelbundet deltogo i gudstjänsten. En fruktansvärd mässlingsepi-demi hemsökte öarna 1875 och bortryckte omkring 40,000 människor. På några ställen förorsakade nöden återfall i hedendomen, men mångenstädes bar tron sköna frukter just under vedermödorna. Efter denna tid tyckes den infödda befolkningen återigen ökas. Landet har ej heller öfversvämmats a^ hvite till den grad, man befarat. Om söndagen, som strängt helighålles af alla, samlas gamle och unge i kyrkor och söndagsskolor kring Herrens ord, och den ofantliga förändringen med afseende på folkets hela lif vittnar högt om den timliga, sociala välsignelse, som åtföljer Kristi evangelium.

C. Belägringen. ¥

De stängda portarna.

Det är ej något ringa antal segrar, som vi redan hört omtalas, oaktadt vi här nödgats förbigå mångt och mycket.

Sålunda kunna vi ock blott antyda, hvilken skön och välsignad gärning det engelska kyrkomissionssällskapet fick sig beskärdt att under denna tidsperiod utföra bland indianerna i Brittiska Nordamerika. Den engelske prästen West, som var anställd där, uppmanade sällskapet att taga sig af de hittills alldeles försummade rödskinnen, och med dess understöd började han missionen 1822. Han medtog på sin första resa tvänne indiangossar, som han lärde bedja på knagglig engelska den första bönen: »Store fader, välsigna mig genom Jesus Kristus, vår Herre!» Missionären Cockran grundlade 1829 ett blomstrande kristet indian-nybygge vid »Röda floden», och därifrån utsändes den ene af de nyss omtalade gossarne, Henry Budd, som under tiden erhållit utbildning såsom skollärare, långt bort genom ofarbara trakter för att grundlägga en ny station i Cumberland. Efter tretton års godt arbete där blef han prästvigd och verkade intill - 230 - -

och förmodligen också uppäten — af vilde hedningar. Men för hvarje år utbredde sig kristendomen allt mer och mer. Den förste engelske guvernören upplyser om, att af omkring 120,000 infödingar 102,000 regelbundet deltogo i gudstjänsten. En fruktansvärd mässlingsepi-demi hemsökte öarna 1875 och bortryckte omkring 40,000 människor. På några ställen förorsakade nöden återfall i hedendomen, men mångenstädes bar tron sköna frukter just under vedermödorna. Efter denna tid tyckes den infödda befolkningen återigen ökas. Landet har ej heller öfversvämmats a^ hvite till den grad, man befarat. Om söndagen, som strängt helighålles af alla, samlas gamle och unge i kyrkor och söndagsskolor kring Herrens ord, och den ofantliga förändringen med afseende på folkets hela lif vittnar högt om den timliga, sociala välsignelse, som åtföljer Kristi evangelium.

C. Belägringen. ¥

De stängda portarna.

Det är ej något ringa antal segrar, som vi redan hört omtalas, oaktadt vi här nödgats förbigå mångt och mycket.

Sålunda kunna vi ock blott antyda, hvilken skön och välsignad gärning det engelska kyrkomissionssällskapet fick sig beskärdt att under denna tidsperiod utföra bland indianerna i Brittiska Nordamerika. Den engelske prästen West, som var anställd där, uppmanade sällskapet att taga sig af de hittills alldeles försummade rödskinnen, och med dess understöd började han missionen 1822. Han medtog på sin första resa tvänne indiangossar, som han lärde bedja på knagglig engelska den första bönen: »Store fader, välsigna mig genom Jesus Kristus, vår Herre!» Missionären Cockran grundlade 1829 ett blomstrande kristet indian-nybygge vid »Röda floden», och därifrån utsändes den ene af de nyss omtalade gossarne, Henry Budd, som under tiden erhållit utbildning såsom skollärare, långt bort genom ofarbara trakter för att grundlägga en ny station i Cumberland. Efter tretton års godt arbete där blef han prästvigd och verkade intill— 231 —

sin död 1875 med utomordentlig välsignelse, samtidigt med att andra trogna vittnen spredo ljus rundtomkring i vidsträckta trakter.

Ej heller kunna vi dröja vid nederländska missionssällskapets betydelsefulla arbete på ostindiska öarna. Under det att

Josef Kam på Amboina (bland Molukkerna) utförde en stor gärning för att ingjuta lif i de döda kyrkoformerna från äldre tider, började man på Celebes en egentlig mission bland de hedniske Alfurerna i Mina-hassa, där Riedel och Schwartz (från 1830) arbetade med så stor välsignelse, att därstädes småningom uppstod en hel folkkyrka (som nu räknar öfver 140,000 medlemmar).

Man finge likväl en felaktig bild af denna period, om man toge dessa segrar som bevis på en allmän framgång. Tvärtom måste de anses som undantag — de första ljusglimtarna på himmelen i öster, medan ännu råder natt: såsom uppmuntrande och löftesrika förebud af missionens Herre under tider, då man i allmänhet taget fann portarna stängda.

Under genombrottsperioden påbörjade man arbetet, visserligen förberedd på stora uppoffringar, men dock i förväntan om, att hedendomens murar snart måste falla, och folken med glädje komma för att vandra i Herrens ljus. Men man fick erfara, att fästningen icke föll för de första anloppen. En långvarig och grundlig belägring fordrades. Man fick så utan att få skörda, ja, rödja marken och plöja, innan man kunde göra utsäde. Man måste lära sig att förtröstansfullt bida, spana efter vägar, där inga sådana funnos, gräfva löpgrafvar, medelst hvilka man obemärkt skulle kunna närma sig fästningen och förbereda ett senare inträngande.

Portarna voro stängda. Detta var den erfarenhet, som missionen måste göra på de flesta ställen. Det dödande klimatet — för att börja med de mera yttre förhållandena — på hur många orter spärrade icke det vägen för evangeliet! Under den tropiska solens strålar i feberalstrande nejder sjönko hundratals Herrens vittnen i grafven, utan att någon framgång tycktes vara vunnen. Och svårframkomligheten i de vilda trakter, där ingen mänsklig kultur banat väg, tycktes ofta helt och hållet stänga tillträdet för de ensamme missionärer, som icke till sitt förfogande hade särskildt utrustade »expeditioners» penningar eller maktmedel.

De största hindren lågo dock icke i naturförhållandena, utan hos hednafolken själfva. Icke blott den rationalistiskt-romantiska drömmen om att i de oberörda hednalanden finna älskliga, oskyldiga naturfolk måste förflyktigas under intrycket af bittra erfarenheter om— 232 —

mörkrets fasor. Äfven den för allvarlige kristne naturliga tankegången,, att den fallna människan hade behof af och i själ och hjärta måste trängta efter nåden, så att de i dödens öken försmäktande hedningarne måste med glädje strömma till för att dricka af lifvets källa, så snart evangeliet bragts dem — äfven denna tanke visade sig vara en romantisk dröm, ur hvilken man måste uppvakna med sorg öfver krossade illusioner.

Portarna voro stängda äfven i andlig mening. Slöhet och likgiltighet, den mest obegripliga brist på förmåga att ens uppfatta en andlig tanke, och ett så dödt samvete, att det tycktes omöjligt kunna väckas, mötte evangeliets förkunnare nästan öfverallt, på åtskilliga orter därjämte en afgjord ovilja emot det nya, misstänksamhet, trots, ja, öppen fiendskap.

Om ock sådant kunde öfvervinnas på sådana ställen som Söderhafsöarna, där förhållandena voro små, och motståndet därför ej kunde vara starkare, än att Kristi kärleks outtröttliga tålamod och den hvite mannens kulturella öfverlägsenhet slutligen måste få öfverhand, så kan man lätt förstå, att det måste vara annorlunda där, hvarest hedendomens makt var samlad på stora fastland eller förökades genom en självständig hednisk kultur.

Redan i Afrika fick man erfara detta. Ty om ock folken här ännu lefde i naturtillståndet — på grund häraf spridda i smärre riken, som icke kunde uppbjuda någon större samlad motståndskraft —, så utgjorde dock själfva djupet af den stora hedendomen i kontinentens inre delar ett ständigt stöd för hedendomen på de orter, där missionen började, och de förtviflade sociala förhållanden, hvarunder hednavärlden lefde, de oupphörliga stamfejderna, de vilda röf-vartågen samt slafjakten och slafhandeln, som alltjämt ånyo kunde inbryta från aflägsnare hedniska trakter, upprefvo upprepade gånger de påbörjade arbetena och gjorde hvarje mission osäker.

Men allra svårast blef inträdet i de hedniska kulturlanden, där ett utveckladt religionssystem med sina tusentals band höll milliontals människor i fjättrar, och politisk enhet samt militärvälde skänkte rikets behärskare makt att till och med i rent yttre mening stänga portarna för alla främlingar. I Ostasien hade ju buddhismen, det förunderliga ombildandet af den indiske konungasonen Gautamas asketiska dygdlära till en populär afgudadyrkan, nått en utbredning, som på den tiden gjorde densamma till den af världens religioner, hvilken räknade de talrikaste bekännarne.

Det ofantliga »himmelska riket», Kina, som med eld och svärd- 233 - -

hade utdrifvit det västerländska gift, som 1600-talets jesuitmission infört, föraktade i sin högmodiga själftillräcklighet alla andra folk på jorden och förbjöd dem att beträda kinesisk mark. Och Japan, det blomstrande öriket på Stilla hafvets västsida, hade efter de blodiga förföljelserna på 1600-talet stängt alla sina portar för västerns handel och västerns Gud.

Vakter utsattes vid kusterna för att genom vårdkasar signalera, om europeiska skepp nalkades, och ännu fortfa-

Den stora Buddhabilden i Japan (bronsstaty, nära 17 meter hög).

rande var följande kejserliga förbud mot »den onda sekten» offentligen uppslaget inom alla byar och på alla landsvägar: »Så länge solen värmer jorden, må ingen kristen understå sig att komma till Japan; och alla skola veta, att själfve konungen af Spanien eller de kristnes gud (antagligen syftande på påfven) eller den store guden öfver alla skall med sitt hufvud umgälla, om han öfverträder detta påbud.»— 234 —

Det säger sig själft, att andligen taladt, järnbeslagna portar spärrade tillträdet till den muhamedanska världen, men hur sorgligt var det icke, att äfven där, hvarest »kristna» stater innehade väldet öfver de hedniska folken, man skulle möta svårigheter för och rent af förbud mot evangeliets förkunnande!

Negerslafveriet blomstrade öfverallt i den transoceaniska världen både under katolskt och protestantiskt herravälde. Kristenheten hade ännu icke kommit till insikt om det skändliga i denna sak. Och slaf-egarne voro till största delen alldeles obenägne att tillåta evangeliets förkunnelse för sina slafvar, ja, de höllo dem till och med i en träldom, som utestängde dem från all mänsklig utveckling. För de stackars varelser, som man bortfört från det hedniska mörkret i deras afrikanska hembygd för att nedsänka dem i ett ännu större eländes mörker under »kristligt» herravälde, sökte man, om möjligt, spärra vägen äfven till Guds rike.

Och Indien, det rika landet med sina milliontals högt begåfvade hinduer, hade genom ett »kristligt» handelssällskaps mammon-dyrkande egennytta blifvit afstängdt ifrån frälsningens evangelium i lika hög grad som Kina och Japan. Samma ostindiska kompani, som icke hade försyn för att genom allsköns svek och våld förorätta de infödde, ansåg alla handels- och statsintressen skola komma att stå på spel, så framt rättvisans och kärlekens evangelium bjödes hinduerna. En .af direktörerna yttrade, att han hellre såge i Indien ett kompani djäflar än en krets missionärer. Och den »upplysta» allmänheten i England stadfäste kompaniets rättighet att stänga Indiens portar (se sid. 133).

Under sådana förhållanden är i sanning den lilla missionsförsamlingens ihärdiga kamp beundransvärd. Hemma i kristenheten rönte densamma hån och kallsinnighet och måste använda halfva sin kraft på att återuppväcka det utdöda missionssinnet inom kyrkan. Och ute i hednavärlden stod den inför oöfverstigliga berg och sjufaldt stängda portar. Men den visade sig stå i förbund med Honom, som styrer himmel och jord, och förlitade sig på, att i den rätta timmen skulle bergen sjunka och portarna öppna sig. Därför lät den sig icke öfvervinnas, utan motgång och nederlag ökade blott dess styrka.

I hemlandet uppväckte missionärerna en väldig kamp mot de murar, som voro grundade på kristenhetens egna synder och vantro. Kampen i England för att öppna Indien för Evangeliet och den samtidiga kampen för negerslafveriets upphäfvande, som visserligen sträckte sig vidare och satte många rent humana krafter i rörelse, men dock- 235 - -

hade sin kärna och egentliga kraftkälla inom den evangeliska missionens kretsar, utgöra underbara bevis på hvad en liten härskara kan uträtta genom bön i tron på Herrens rätt.

Och ute på missionsfältet var denna tiderymd den stora, ofta svåra, men nödvändiga lärotiden, under hvilken de till en början obepröfvade tankarna och planerna måste siktas genom erfarenheten, och man småningom under motgång och gäckade förhoppningar fick lära känna missionsarbetets verkliga omständigheter — i dubbel måtto svårt för missionärerna, därför att de, om de först själfve med smärta vunnit insikt, rönte en ny och icke ringare svårighet i att bringa församlingen i hemlandet till en rätt uppfattning.

Under kampen för att tränga igenom de andligen stängda portarna förgrenade sig missionsarbetet nu åt flera sidor, i det man utspanade, hvar det vore möjligt att komma fram, och de olika löpgrafvar öppnades, på hvilka man skulle kunna närma sig hedendomens fasta borg. Sålunda utveckla sig under loppet af denna period de särskilda hufvudformerna för allt missionsarbete.

Vid sidan af den egentliga predikan, evangeliets förkunnande för hedningarne, hvilket är missionens första och främsta medel, får man snart blick för skolundervisningens betydelse, först för barnen, men efter hand också som fortsättnings- och högskolor för ungdomen, till en början i det uteslutande syftet att lära barnen kristendom; men som medel härför måste de lära sig läsa, och småningom medtages mycket annat af mänsklig kunskap för att genom en medelbar påverkan af kristlig bildning göra det uppväxande släktet mottagligt.

I sammanhang härmed står arbetet för kristlig litteratur, hvilket kräfdes af skolundervisningen, men som småningom

utvecklade sig vida utöfver området för denna. Bibelns öfversättande på hednaspråken har alltifrån början varit ett af de första målen för all evangelisk mission, och tryckpressen var högt skattad redan i den gamla danska missionen. Men först vid öfvergången till 1800-talet började man inse pressens betydelse för befolkningens breda lager. De stora engelska traktat- och bibelsällskapen (sid. 132) hafva visat vägen för en kristlig skriftspridning i stort. Men sedan man erfarit betydelsen häraf i hemlandet, låg det ju nära till hands att omplantera samma sak i hednaland, och litteraturarbetet började blifva en stor, självständig gren af missionsgärningen. *)

*) »Indiens vän», till en början kvartalsskrift, utgifven af Serampur-missionärerna, utvidgades 1835 till veckoblad och fortfor — under den mest utmärkta kristliga ledning — att i 40 år vara Indiens ledande tidning.- 236 - -

Först efter år 1834 upptog brittiska bibelsällskapet (i likhet med det stora religiösa traktatsällskapet) i Indien missionsarbete i egentlig mening, början till den storartade verksamhet, som varit ett stöd för alla missioner rundtomkring på jorden, och hvars program finnes i årsberättelsen för 1838, hvilken slutar med dessa ord: »Låtom oss icke hvila, förrän vi, efter att hafva satt vår fot på hvarje kust och skänkt bibeln på alla tungomål, kunna peka på den uppslagna boken och utropa: »Jord, jord, jord, hör Herrens ord!»

En ny telning på missionens stam under denna tidrymd är det särskilda kvinnomissions-arbetet. Ty i fråga om österlandets kvinnovärld fann man fullkomligt stängda dörrar. Missionärerna kunde öfver hufvud taget icke komma i beröring med dem på grund af kvinnornas afspärrning och utestängning från allt offentligt lif. I zenana och harem var det för en man omöjligt att intränga. Erfarenheten häraf föranledde, såsom vi sett, bildandet af särskilda kvinnomissions-sällskap (sid. 171), som utsände kvinnor för att få tala med kvinnorna, och en ny, småningom djup och bred, utomordentligt betydelsefull löpgraf var därmed anlagd.

Och ytterligare en gren utvecklar sig under denna tidsperiod: läkaremissionen. Den eger sin förebild i vår Frälsares egen verksamhet här på jorden (Matt. 8: i6 f.; 9: 35) och växer i hednavärlden upp af sig själf på grund af missionärens barmhertighetsplikt. Utrustad med den kristna kulturens allmänna kännedom om hälsö- och sjukvård, kan en missionär alls icke undgå att med råd och dåd hjälpa lidande hedningar, som sakna allt begrepp om förnuftig sjukvård. Ty inom hela hednavärlden är all läkekonst skämd af den mörkaste vidskepelse. Hos naturfolken hvilar den helt och hållet i händerna på trollkarlar (»medicinmän»), och äfven de kinesiske »läkarne» äro blottade på all verklig kunskap. Så snart man började på detta arbete, visade sig strax välsignelsen däraf, och erfarenheten uppmuntrade till att gå vidare. Från missionärer, som tillfälligtvis voro i tillfälle att bispringa en sjuk, öfvergick man till utsändandet af män, som genomgått fullständig läkareutbildning och skulle hafva sin hufvuduppgift på detta område. Från att hjälpa den sjuke, hvar helst man påträffade en sådan, skred man till inrättandet af särskilda sjukhus och kliniker, där de lidande själfve kunde söka hjälp, och hvarifrån åter på underbara vägar lifvets utsäde spreds vida omkring.

Amerikanerna voro de förste, som insågo värdet af denna sak. Såsom den förste egentlige läkaremissionären nämnes J. Scudder, som arbetade i Indien 1819 — 55. Om amerikanen Peter Parker,— 237 —

som 1835 upprättade det första missionslasarettet i Kanton, har man sagt, att han med sin lancett öppnade Kina för evangeliet († 1888). Under ett besök i Edinburgh 1841 gaf han impulsen till stiftandet af Edinburghs läkaremissionssällskap, som (sedermera efterföljdt af många andra sällskap) med stor kraft främjat saken. År 1861 erhöll det en själfständig utbildningsanstalt för läkaremissionärer, och ännu i denna dag står det främst inom denna betydelsefulla gren af missionsarbetet.

Men där, hvarest portarna i rent yttre mening voro stängda, anlade man andra löpgrafvar. I Afrika föranledde de särskilda förhållandena därstädes just missionens ypperste män att börja de hjältemodiga upptäcktsfärderna genom den mörka kontinentens ofantliga inre. Under Muhameds halfmåne fann man en liten bakdörr öppen bland de gamla, förstenade kyrkosamfund, som ännu lefde under turkisk öfverhöghet. Och medan man i Kina försökte tränga sig in genom en liten dörrspringa, såsom vi redan hafva sett med Morrison, började missionsfolket i fråga om både Kina och Japan allt mer och mer inse, att världens allsmäktige Styresman var den ende, som förmådde bereda bättre villkor för missionen, samt lärde sig att bruka bönens stilla, kraftiga belägringsarbete.

Negerslafveriets upphäfvande.

Först komma vi att behandla den stora kampen mot negerslafveriet, men, för att kunna öfverskåda detta ingrodda och vidt utbredda onda, måste vi kasta blicken längre tillbaka i tiden.

Den skändliga handeln med negerslafvar räknar sitt ursprung från början af nyare tiden, då man genom de stora

upptäckterna kom i närmare beröring med Afrikas västkust, där »handeln med människokött» var en gammal hednisk sed, och ungefär samtidigt fick obegränsad användning för ny arbetskraft inom de vidsträckta landområden, som man vunnit i Amerika.

Påfven godkände slafveriet, och den spanska kronan slöt »i den allra heligaste trefaldighetens namn» en hel rad traktater, som auktoriserade människohandeln. Snart följde England efter. År 1562 godkände parlamentet köp af negrer, och kommendör John Hawkins seglade till den lilla halfön Sierra Leone med ett skepp, som bar namnet »Jesus», bemäktigade sig med våld och list 300 negrer och sålde dem på Haiti. Inom kort deltogo äfven alla andra sjöfarande folk i denna inkomstbringande affär. — 237 —

som 1835 upprättade det första missionslasarettet i Kanton, har man sagt, att han med sin lancett öppnade Kina för evangeliet († 1888). Under ett besök i Edinburgh 1841 gaf han impulsen till stiftandet af Edinburghs läkaremissionssällskap, som (sedermera efterföljdt af många andra sällskap) med stor kraft främjat saken. År 1861 erhöll det en självständig utbildningsanstalt för läkaremissionärer, och ännu i denna dag står det främst inom denna betydelsefulla gren af missionsarbetet.

Men där, hvarest portarna i rent yttre mening voro stängda, anlade man andra löpgrafvar. I Afrika föranledde de särskilda förhållandena därstädes just missionens ypperste män att börja de hjältemodiga upptäcktsfärderna genom den mörka kontinentens ofantliga inre. Under Muhameds halfmåne fann man en liten bakdörr öppen bland de gamla, förstenade kyrkosamfund, som ännu lefde under turkisk öfverhöghet. Och medan man i Kina försökte tränga sig in genom en liten dörrspringa, såsom vi redan hafva sett med Morrison, började missionsfolket i fråga om både Kina och Japan allt mer och mer inse, att världens allsmäktige Styresman var den ende, som förmådde bereda bättre villkor för missionen, samt lärde sig att bruka bönens stilla, kraftiga belägringsarbete.

Negerslafveriets upphäfvande.

Först komma vi att behandla den stora kampen mot negerslafveriet, men, för att kunna öfverskåda detta ingrodda och vidt utbredda onda, måste vi kasta blicken längre tillbaka i tiden.

Den skändliga handeln med negerslafvar räknar sitt ursprung från början af nyare tiden, då man genom de stora upptäckterna kom i närmare beröring med Afrikas västkust, där »handeln med människokött» var en gammal hednisk sed, och ungefär samtidigt fick obegränsad användning för ny arbetskraft inom de vidsträckta landområden, som man vunnit i Amerika.

Påfven godkände slafveriet, och den spanska kronan slöt »i den allra heligaste trefaldighetens namn» en hel rad traktater, som auktoriserade människohandeln. Snart följde England efter. År 1562 godkände parlamentet köp af negrer, och kommendör John Hawkins seglade till den lilla halfön Sierra Leone med ett skepp, som bar namnet »Jesus», bemäktigade sig med våld och list 300 negrer och sålde dem på Haiti. Inom kort deltogo äfven alla andra sjöfarande folk i denna inkomstbringande affär.- 238 - -

Det är naturligtvis omöjligt att uppgifva, hur många negrer som på detta sätt uppoffrats under trenne sekler. Dock vet man, att under de närmast före 1786 gående hundra åren ensamt till de brittiska kolonierna infördes mer än 2 millioner slafvar. Men hur många millioner hafva icke gått förlorade, innan man hann så långt? Hur mycket blod har icke utgjutits på de vilda människojakterna, hur många hafva icke dukat under genom misshandel och lidanden under transporten från Afrikas inre till kusten — Livingstone med sin noggranna kännedom om förhållandena antager, att blott 1 af 5 slafvar lefvande uppnår kusten —, och hur många hafva icke omkommit på sjön, där »svart elfenben» liksom andra varor stufvades ned i lastrummet, ofta på små, usla fartyg, och fick lida all slags nöd!

Och af den handelsvara, som man på skändligt sätt vunnit, drog man sedan vinst, ofta under de råaste misshandlingar och äfven

Mellandäcket på ett slafskepp *).

i bästa fall genom ett slafveri, som var rättslöst gentemot en hvar fri man. Alla familjeband söndersletos hänsynslöst, och något lagligt

*) Originalritningen finnes i herrnhutarnes arkiv på S:t Thomas. Den framställer — med noggranna mått — konturerna af mellandäcket på ett slafskepp, som af ett engelskt krigsskepp uppbringades och fördes till S:t Thomas' hamn. Det större rummet (Ai) mäter omkring 11,3 meter i längd; däri voro placerade 220 man, dels liggande i två lag längs sidorna, dels

fyllande hela midten, sittande i 5 rader (se B), alla fjättrade i bojor (hvilkas inrättning visas å C, D, E). Det mindre skeppsrummet (A2), omkring 3,2 meter långt, innehöll 120 negerkvinnor. Detta är nog ett ganska svårt exempel, emedan det tillhör 1800-tale', då slafskeppen förföljdes af engelska örlogsmän och därför måste dölja sin laddning. Men man eger beskrifningar äfven på föregående tiders fasor. En af förkämparne mot slafhandeln, Zach. Macaulay, seglade själf på ett slafskepp från Afrika till Amerika för att med egna ögon se saken.- 239 - -

äktenskap bland negrerna erkändes öfver hufvud taget icke. »De brott,» har sedermera lörd Palmerston yttrat, »som i sammanhang med negerslafveriet och slafhandeln blifvit begångna, äro. större än alla de brott tillsammantagna, som för öfrigt begåtts af människosläktet alltifrån världens skapelse intill våra dagar.» Men ännu vid slutet af 1700-talet var kristenhetens samvete i detta afseende försänkt i djup sömn. Midt i det evangeliska England höllo de flesta förnäma familjer svarta slafvar, och ännu år 1772 utbjöds i London-tidningarnas annonser neger-gossar och -flickor till salu.

Den man, som framför någon annan har äran af att hafva uppväckt striden mot slafhandeln, är den store människovännen, den en-gelsk-evangeliska väckelsens ypperste lekman, William Wilberforce, född i Hull 1759. Han har utöfvat ett vidsträckt inflytande äfven i andra riktningar — sålunda var han en af de mest verksamme stiftarne både af kyrkomissionssällskapet och brittiska missionssällskapet —, men hans hufvudsakligaste förtjänst var segern på detta område, och därtill har han också själf ansett sig särskildt kallad af Gud.

Redan som 14 års gosse greps han af djup afsky för slafveriet. Men först sedan han 1785 blifvit fullständigt omvänd, egnade han alla sina krafter åt Herrens tjänst och invigde sig under eken i Ke-ston högtidligt åt den stora kampen.

Denna hade redan så småningom börjat. Kväkarne hade 1750 på sitt program uppställt slafhandelns upphäfvande. År 1772 hade en helt ung jurist, Granville Sharp, trots alla hinder fört en process genom alla instanser ända till Englands högsta domstol, som af-kunnat det domslutet, att slafveriet var olagligt i själfva England: »Så snart en slaf sätter sin fot på engelsk mark, är han fri.» Såsom en fortsättning häraf erhöll han 1786 regeringens understöd till grundande af en koloni i Sierra Leone för sålunda frigifne slafvar. Dock tycktes denna koloni under lång tid icke kunna trifvas. Och i de engelska kolonierna blomstrade slafveri och slafhandel allt fortfarande helt obehindradt. Vid samma tid hade den unge Thomas Clarkson vunnit universitetets i Cambridge pris för en afhandling emot slafveriet, hvilken blef ett hufvudvapen under striden. Men tillsvidare begränsade man dock sitt syftemål, till förbud mot slafhandeln.

År 1788 drog Wilberforce, som redan vunnit anseende som talare i underhuset och som var en vän till den store politikern Pitt, denna sak fram inför parlamentets forum. Men där stötte den på det häftigaste motstånd. I Danmark genomförde kronprins Fredriks- 240 - -

människovänliga regering 1792 en stark begränsning af slafhandeln i Västindien och 1803 ett absolut förbud däremot. Nationalkonventet i Paris proklamerade 1794 slafvarnes frihet. Men detta var icke egnadt att förbättra sakens ställning i England. Man likställde »aboli-tionisterna» med de blodbesudlade revolutionsmännen i Paris, och engelska konungahuset uppträdde i motståndarnes led.

Men Wilberforce gaf icke hoppet förloradt. Detta var en kamp, hittills utan motstycke i historien: att af rent kristligt-moraliska grun-

WILLIAM WILBERFORCE.

der helt och hållet i rättvisans och människokärlekens namn kräfva upphäfvande af urgamla rättsförhållanden och tillspillogifvande af de viktigaste penningintressen af både offentlig och enskild art. Men det lyckades Wilberforce och hans vänner att under allvarlig bön väcka det kristna folksamvetet, och år 1807 beslöt parlamentet med stor pluralitet att fullständigt upphäfva all slafhandel. Efter hand lyckades det Wilberforce att förmå äfven de flesta andra kristna stater att utfärda dylikt förbud, och engelska kronan underhåller ända in i våra dagar ett stort antal krigsskepp för att hindra slafhandeln.- 241 - -

Allt detta ligger ju visserligen före den tidsperiod, hvarmed vi nu sysselsätta oss, men det utgör underlaget för den därpå följande kampen för själfva negerslafveriets afskaffande. Slafhandeln var förbjuden, men slafveriet fortfor och innehöll i och för sig omänsklighet nog, hvarjämte detta naturligtvis medförde, att äfven slafhandeln fortsattes som smuggleri. Därför upptogo efter någon tid de engelske människovännerna kampen för slafveriets fullständiga upphäfvande. Ar 1823 stiftades antislafveri-sällskapet, och följande år höll Wilber-force till förmån för saken sitt sista tal i parlamentet, hvarest därpå den likaledes evangeliske Buxton, en svåger till Elisabeth Fry, blef rörelsens ledare. Saken upptogs som politisk partisak af Englands liberale på den tiden (Whigs), och på detta sätt medföljde många orena element, men de evangeliske

troende stodo fortfarande i främsta ledet, och i den afgörande striden erhöllo de en betydelsefull hjälp från själfva missionsfältet.

På Jamaica, som engelsmännen 1655 hade eröfrat från Spanien, den till storleken tredje i ordningen af de rika och natursköna västindiska öarna, hade de ursprunglige röde invånarne, karaiberna, för länge sedan utrotats, men i stället införts hundratusentals negrer, och slafveriet var där kanske värre än annanstädes.

Redan före det stora genombrottet hade en omvänd neger från Georgien, George Lisle, begett sig till Jamaica och trots fängelse och bojor grundat en liten församling. På dennas uppmaning började de engelske baptisterna år 1813 en mission, som efter några få år kunde glädja sig åt betydande tillväxt oaktadt förbittradt motstånd från de hvites sida. Dess främste män voro Burchell och Knibb.

Thomas Burchell, född i närheten af Bristol i England juldagen 1800, blef på grund af sin nitälskan för Herren från att vara fabriksarbetare kallad till baptistpredikant och 1824 utsänd som missionär till Jamaica. William Knibb. född 1803 i Kettering (sid. 129), var boktryckare, men då hans bror efter ett års välsignad verksamhet på Jamaica dog med de orden: »Om jag egde hundra lif, så ville jag med glädje offra dem allesamman i Herrens tjänst på Jamaica,» så drogs han oemotståndligt dit och började 1825 sin gärning som skollärare i Kingston.

Han lämnar en fruktansvärd skildring af europèernas lif i osedlighet och ogudaktighet, men uttalar sin stora glädje öfver negrernas beredvillighet att höra ordet. »Hur slöe de eljest äro, förstå de dock Jesu evangelium i dess härliga enfald. Men ännu se de blott människorna vandra omkring som träd (Mark. 8: 24), och det kommer att

vara länge, innan man kan kalla dem för mera än barn i Kristus. Slafveriets förbannelse har liksom en pest dödat all sedlighet. Jag begriper icke, hur man kan lefva i fred med detta odjur, denna helvetets afföda. . . . Man har lekamligen sörjt för slafvarne, men andligen äro de tryckte ned under djuret, och förtryckets järnhand söker dagligen hålla dem kvar i okunnigheten.»

Stora väckelser skedde, och negrerna strömmade till. Plantage-egarne rasade af vrede. Förgäfves sökte de hindra negrers dop såsom varande en olaglighet, och de beskyllde Burchell för att klema för

WILLIAM KNIBB.

negrernas laster och egga dem till uppror. Både Burchell och Knibb kastade sig in i det stora arbetet med sann outtröttlighet. Om Burchell berättar ett tillförlitligt vittne: »Han håller sex hästar, därför att han nästan alltid befinner sig på resor, och aldrig har jag sett så ansträngda djur. Jag kan icke förstå, hur ryttaren kan hålla ut.» Han nödgades också flera gånger, öfverväldigad af feber, resa till England för att återvinna hälsa och krafter. Och Knibb skref till sin mor: »Skördens store Herre samlar åt sig själar och utgjuter sin helige Ande. Ofta dignar jag utmattad ned under den glödande solen och suckar efter hjälp med dessa ord: Skörden är i sanning mycken,- 243 - -

men arbetarne äro få. ... Herre, gör med mig efter ditt goda behag!»

Emellertid hade rörelsen mot slafveriet tilltagit starkt i England, och förhållandena på Jamaica blefvo allt mer och mer spända. Plan-tage-egarne rådslogo om att afskudda sig Englands ok och sluta sig till Förenta staterna. Å andra sidan trädde Knibb öfverallt inom skranket för negrerna och öfverskred därvid ofta försiktighetens gränser. Som svar härpå förbjödo plantage-egarne hvarje folksamling af negrer efter kl. 8 och sedermera efter kl. 6 e. m., hvarigenom nästan allt missionsarbete på söckendagar omöjliggjordes. Allt slags penninginsamling bland negrerna förbjöds, och höga, olagliga skatter pålades kyrkorna. Burchell stämdes inför rätta af sina fiender, som hotade med att fängsla en hvar neger, som med någon annan neger talade ett enda ord om Kristus.

Annanstädes var motståndet lika bittert. I det engelska Guiana (Sydamerika) hade Londonmissionen allaredan 1807 börjat en mission bland slafvarne. Då negrerna därstädes 1823 gjorde uppror, blef den framstående missionären John Smith ställd inför krigsrätt och, ehuru solklart alldeles oskyldig, dömd till döden för att hafva uppeggat slafvarne. Domen blef undanröjd af engelska regeringen, men Smith hade under tiden dött i fängelset. Äfven denna händelse göt olja på elden.

Då omsider Buxton i parlamentet 1831 hade aftvungit regeringen ett löfte om att snart få slaffrågan ordnad, blef det en stor uppståndelse på Jamaica. Plantage-egarne lade råd samman, och bland negrerna spred sig det ryktet, att från konungen anländt ett »frihets-bref», men att detta tillbakahölls af slafegarne. Ja, »man» hade hört desse sinsemellan säga,

att förr skulle de döda alla slafvar än frigifva dem. Missionärerna sökte på allt sätt lugna de upphetsade negrerna, men jäsningen var för stor. Vid jultiden 1831 skulle friheten kungöras, påstods det med säkerhet, men då julen förlopp, utan att någonting skedde, utbröt ett vildt uppror med mord och brand.

Burchell, som kort därpå, utan att ana någonting, återkom från England, blef som krigsfånge förd ombord på en fregatt. Slafegarne fröjdade sig åt hans vissa död, och på vägen till domstolen sökte man lönmörda honom medelst ett dolkstyng. Men det enda vittnet på, att han skulle hafva upphetsat de upproriske, var en bestucken neger, som snart därefter i stor själanöd bekände sin mened. Knibb uppbjöd all sin förmåga för att åvägabringa lugn, och det lyckades honom mångenstädes att hålla hela skaror af negrer utanför upproret, ja, till och med att förmå dem att skydda sina herrars egendom.- 244 - -

Dock blef också han kastad i fängelse, men måste åter frigifvas. Förgäfves sökte hans vänner att öfvertala honom att resa bort från ön. Hans hus var utplundradt, hans kyrka (liksom många andra) nedbränd af de förbittrade slafegarne, som hotade med att förstöra hvarje hus, som skänkte honom tak öfver hufvudet, och själf höll han nära på att blifva sönderslitеn af den hvita pöbeln. Men han stannade kvar, och alla de falska anklagelserna kommo på skam. Däremot blefvo åtskillige andre dömde blott på grund af sina förbindelser med missionärerna, och några kristne dogo som martyrer för hvite namnkristnes hand.

Under loppet af några månader kväfdes upproret, och alla rätt-tänkande måste erkänna missionärernas och deras församlingars hållning. Burchell blef omsider frigifven, men förmådde med knapp nöd rädda sig undan den uppretade folkhopen och tog från sitt ödelagda hus tillflykt på ett skepp. Han for därpå till England och måste ombord under en kolera-epidemi vara både präst och läkare. Också Knibb blef kallad till England för att verka för negrernas sak. Upproret på Jamaica hade naturligtvis gjort skolfrågan brännande öfverallt, och Knibbs och Burchells tal bidrogo icke litet till afgörandet. Då Knibb uppträdde och sade: »Jag står här som den svage och ovärdige målsmannen för 20,000 baptister på Jamaica, hvilka icke ega något ställe för att dyrka Gud, ingen sabbat, inga bönhus, och jag är fullt öfvertygad om, att största delen af desse 20,000 skola blifva piskade, hvarje gång de öfverraskas i att bedja», — då slog detta ned i alla kristnes hjärtan. Stora bidrag inkommo till missionen på Jamaica, och det engelska folkets rättskänsla, som visserligen ofta kan vara domnad, men också förmår att resa sig med en förunderlig renhet och styrka, nedslog allt motstånd.

Under Wilberforces sista lefnadsår, 1833, framlade regeringen själf lagen om slafveriets afskaffande, och han slöt sina ögon (den 29 juli) med ett jublande tack till Gud i förvissningen om en af de ädlaste segrar, som någonsin under människosläktets historia vunnits. Kort därefter antogs lagen slutgiltigt med stor pluralitet: engelska folket friköpte för en summa af 20 millioner pund sterling (360 mill. kronor) alla slafvar i sina kolonier. Från den 1 aug. 1834 skulle alla slafvar under 6 års ålder vara frie; de öfrige skulle ännu i 4 — 6 år arbeta för sina herrar såsom »lärlingar» för att bilda en öfvergång till friheten.

Den 1 aug. 1834 förflöt i lugn och ro inom de engelska kolonierna. Öfverallt hölls fest, och missionskyrkorna voro öfverfyllda- 245 - -

vid tacksägelsegudstjänsterna. Men snart visade sig svårigheterna. En mängd negrer ville icke blott sofva hela den veckan, utan hade öfver hufvud taget mest lust att icke arbeta, och plantage-egarne, som fingo behålla hela sin myndighet under öfvergångstiden, missbrukade denna till fortsatt vinningslystnad och misshandling. Då detta förspordes i England, uppväcktes en storm af ovilja, och den 1 aug. 1838 upphäfdes fullständigt allt slafveri under brittiskt herravälde. Inemot midnatt församlade Knibb sin hjord till lofsång i kyrkan, pekade på klockan och sade: »Timmen är nära, odjuret håller på att dö.» Under andlös tystnad hörde man klockan slå de tolf slagen, och Knibb utropade: »Odjuret har dött, negern är fri!» och hela församlingen utbrast i ett så egendomligt och väldigt jubelrop, att något sådant kanske aldrig någonsin hörts. Då dagen grydde, blefvo slafveriets sinnebilder, bojor, halsjärn och slafpiska, högtidligen lagda i en likkista och begrafda i närvaro af tusentals frigjorde slafvar.

Mänsklighetens stora seger hade vunnits hufvudsakligen genom Herrens stridsmän, hvilkas slutmål var att spränga de järnportar, som utestängde negrerna från Guds rikes välsignelser. Efteråt är det lätt att säga, att öfvergången var alltför brådstörtad. De alldeles outvecklade och under långliga tider förtryckte negrerna voro icke mogne för en sådan frihet, och stora sociala svårigheter uppstodo på många ställen. Det är därför tydligt nog, att den stora uppoffring som engelska folket gjorde, hvad de fleste angick, snarare skedde för den tomma frihetsidén än för Kristi kärleksmakt, och fördenskull präglades genomförandet mera af den förra än af den senare. Men om man betänker, i huru hög grad slafveriets styggelse århundraden igenom hade tillintetgjort känslan af moralisk ansvarighet emot negrerna, så måste man nog äfven

medgifva, att det hade varit statsmakten omöjligt att med förhandenvarande krafter genom lag skapa en fruktbar öfvergångsform. Alla de svårigheter, som uppstodo, böra därför snarare anses som en vedergällningens dom öfver seklers brott än som en följd af obetänksamhet vid frigifvandet.

De öfriga kristna staterna hafva mer eller mindre tveksamt följt Englands föredöme. Hvad de danska kolonierna beträffar, skedde det 1847, och öfvergången skedde där lättare än på de flesta andra ställen, därför att slafvarne i allmänhet hade det bättre, och brödraförsamlingens arbete under ett sekel burit mycken frukt. Frigörelsen förbereddes därjämte genom flera åtgärder, såsom bl. a. allmän skolundervisning, som i början lades i herrnhutarnes händer, och först 12 år efter 1847 skulle slafveriet vara fullständigt afskaffadt. Den- 246 - -

allmänna jäsningen 1848 förorsakade visserligen ett negeruppror på S:t Croix, men detta upphörde strax, då guvernören kungjorde alla slafvars frigörelse. Frankrike förbjöd 1848 införsel af slafvar. 1 Ryssland var slafhandel gängse, intill dess Alexander II 1862 upphäfde lifegenskapen. Holland afskaffade 1862 slafveriet. Förenta staterna följde först efter det stora inbördeskrigets slut 1863. Och slutligen har Brasilien 1889 upphäft slafveriet.

Hvad missionen angår, kan en hvar förstå den ofantliga betydelsen af segern. Med ens uppläts porten till hundratusentals människor, bland hvilka missionsarbetet förut hämmats på alla sätt, och samhället fick sig förelagd en väldig uppgift, som missionen var den närmaste och mångenstädes den enda att taga om händer. Burchell och Knibb voro outtröttlige uti att draga nytta af de nya möjligheterna. Upprepade gånger måste Knibb fara tillbaka till England, dels för att uppträda som negrernas förespråkare, dels för att skydda missionen och skaffa penningmedel för de ofantligt ökade utgifterna. Men bägges arbetsdag var snart tilländalupen. Knibb arbetade intill det sista; han dog den 15 nov. 1845. Burchell måste under sina sista år upphöra med allt arbete och dog 1846. De baptistiska församlingarna på Jamaica hade allaredan dessförinnan vuxit till 34,000 döpte, och alltifrån 1843 underhöllo de sig själfva, så att missionssällskapet i England därefter understödde blott »Kalabar-institutet» för utbildandet af infödde präster. På många sätt fick man dock äfven här bekräftelse på olämpligheten af en förtidig frigörelse.

Också andra missionssällskap utförde ett stort arbete under de nya förhållandena; sålunda — för att nämna blott ett par särskilda — herrn hutarne, hvilka ju hade verkat i Västindien och Surinam redan ett helt århundrade under slafveriets tryck och därigenom i hög grad vunnit negrernas förtroende, metodisterna, som börjat 1786, samt den engelska kyrkans bägge stora missionssällskap, »Kyrkomissionssällskapet» (C. M. S.) och »Sällskapet för evangeliets utbredande» (S. P. G.). På Jamaica åtnjöt den anglikanska kyrkan statsunderstöd, och redan 1824 upprättades på ön ett eget biskopsdöme, under hvilket den kyrkliga missionen uträttat ett stort och godt arbete bland negrerna.

Kampen om Indien.

Jämsides med kampen mot slafveriet går i England kampen för portarnas öppnande för evangeliet i Indien, där engelsk makt- och vinningslystnad på allt sätt sökte att spärra vägen för detsamma. - 246 - -

allmänna jäsningen 1848 förorsakade visserligen ett negeruppror på S:t Croix, men detta upphörde strax, då guvernören kungjorde alla slafvars frigörelse. Frankrike förbjöd 1848 införsel af slafvar. 1 Ryssland var slafhandel gängse, intill dess Alexander II 1862 upphäfde lifegenskapen. Holland afskaffade 1862 slafveriet. Förenta staterna följde först efter det stora inbördeskrigets slut 1863. Och slutligen har Brasilien 1889 upphäft slafveriet.

Hvad missionen angår, kan en hvar förstå den ofantliga betydelsen af segern. Med ens uppläts porten till hundratusentals människor, bland hvilka missionsarbetet förut hämmats på alla sätt, och samhället fick sig förelagd en väldig uppgift, som missionen var den närmaste och mångenstädes den enda att taga om händer. Burchell och Knibb voro outtröttlige uti att draga nytta af de nya möjligheterna. Upprepade gånger måste Knibb fara tillbaka till England, dels för att uppträda som negrernas förespråkare, dels för att skydda missionen och skaffa penningmedel för de ofantligt ökade utgifterna. Men bägges arbetsdag var snart tilländalupen. Knibb arbetade intill det sista; han dog den 15 nov. 1845. Burchell måste under sina sista år upphöra med allt arbete och dog 1846. De baptistiska församlingarna på Jamaica hade allaredan dessförinnan vuxit till 34,000 döpte, och alltifrån 1843 underhöllo de sig själfva, så att missionssällskapet i England därefter understödde blott »Kalabar-institutet» för utbildandet af infödde präster. På många sätt fick man dock äfven här bekräftelse på olämpligheten af en förtidig frigörelse.

Också andra missionssällskap utförde ett stort arbete under de nya förhållandena; sålunda — för att nämna blott ett par särskilda — herrn hutarne, hvilka ju hade verkat i Västindien och Surinam redan ett helt århundrade under slafveriets tryck och därigenom i hög grad vunnit negrernas förtroende, metodisterna, som börjat 1786, samt den engelska kyrkans

bägge stora missionssällskap, »Kyrkomissionssällskapet» (C. M. S.) och »Sällskapet för evangeliets utbredande» (S. P. G.). På Jamaica åtnjöt den anglikanska kyrkan statsunderstöd, och redan 1824 upprättades på ön ett eget biskopsdöme, under hvilket den kyrkliga missionen uträttat ett stort och godt arbete bland negrerna.

Kampen om Indien.

Jämsides med kampen mot slafveriet går i England kampen för portarnas öppnande för evangeliet i Indien, där engelsk makt- och vinningslystnad på allt sätt sökte att spärra vägen för detsamma.- 247 - -

Att ostindiska kompaniet, som härskade öfver 200 millioner hedningar, höll sig neutralt i religiöst afseende, kunde man icke undra på. Men den föregifna neutraliteten utvecklade sig i själfva verket till ett hårdnackadt motstånd mot kristendomen och missionen, ja, till kurtis med och understöd åt hedendomen, hvars styggelser man icke blygdes för att slå mynt af.

Den förste guvernören öfver Bengalen öfvergick själf till hedendomen och offrade en tupp på sin infödda makas graf. Officerare och ämbetsmän i Indien underhöllo stora zenanor (harem), där de själfve deltogo i sina många mörka hustrurs afgudadyrkan. Det finnes ännu afgudatempel, som »kristne» engelsmän låtit uppbygga åt sina hedniska frillor. I Madras lät regeringen årligen trycka en kalender, som inleddes med en bön till Ganesa. Det hedniska kastväsendet understöddes genom en lag, hvarigenom den, som bröt sin kast, blef arflös. Vid afgudafester måste kristne soldater paradera under musik och kanonsalut. Många afgudatempels egendomar förvaltades af regeringen, som därför också måste göra tillskott för afgu-dadyrkans upprätthållande. Af pilgrimerna till Jaggernauts stora fest utkräfdes en personlig afgift, som under ett enda år inbragte kompaniet inemot 1 mill. kr.

Sannerligen förelåg här en uppgift för Guds folk. Indien var stängdt, och dess dörrbommar funnos i självfva England. Tidigt blef Wilberforce af den hemvändande Ch. Grant indragen i kampen för dessa bommars sprängande, men missionsvännerna ledo ett afgjordt nederlag (se sid. 133). De tjugo därpå följande åren voro Indiens mörkaste tid, då Careys verksamhet möjliggjordes endast under dansk flagga, och då under engelskt herravälde blott ett par nitiske fältpräster voro i stånd att utföra ett förberedande arbete.

Skotten Claudius Buchanan är, näst efter H. Martyn, den mest bekante af desse. Han erhöll ett stort inflytande hos lörd Wellesley, och denne utnämnde honom och Brown (sid. 133) till föreståndare för den nya högskolan i Calcutta (sid. 143). Buchanan använde de härigenom vunna betydliga penningmedlen till att väcka och främja missionsintresset i England, skref en afhandling om upprättandet af en kyrklig organisation i Indien, som sedermera fick en stor betydelse, och företog 1807 en rundresa i Indien, därvid han själf blef vittne till Jaggernauts fasor, varseblef med undran verkan af Schwartz' och de öfrige lutherske missionärernas gärning bland tamulerna samt lärde närmare känna den gamla »syriska kyrkan» i Travankor. Ge-- 248 - -

nom sin lifliga skildring af denna resa väckte han i England ett stort intresse för missionen.

Ett litet uppror af de infödde trupperna (seapoys) i Vellor nära Madras (1806) satte stor skräck i både den indiska regeringen och allmänheten i England, och man vidtog de mest missionsfientliga åtgärder. Men missionens vänner förlorade icke modet. Buchanan, som återvändt hem, höll 1809 en kraftig missionspredikan, »Stjärnan i öster», som flög landet utöfver och blef ett medel att väcka stora samhällskretsars sinne för Indiens frälsning. Wilberforce samlade de evangeliska krafterna till ett stort parlamentsfälttåg i syfte att vid förnyandet af handelskompaniets privilegier 1813 spränga portarna. Och det lyckades. Striden rasade i tidningar och flygskrifter. Fienderna hånade »de helige skoflickarne», som ville omvända Indien, och framställde missionen såsom »det dåraktigaste, dyrbaraste och mest extra-vaganta projekt», opolitiskt och farligt för Englands maktställning. Vännerna höllo möten rundt omkring, och 850 adresser insändes till parlamentet från alla landsändar. Efter långvariga strider kom den afgörande natten. Under det att de troende mångenstädes uppsände böner för sakens seger, höll Wilberforce vid midnattstid den 22 juni 1813 ett kraftigt, 2-timmars tal i parlamentet. Och kl. 3 var segern vunnen. I det nya privilegiet *) uttalades det såsom Englands plikt att främja den infödda befolkningens välfärd genom nyttiga kunskapers utbredande samt genom understödjande af moraliska och religiösa framsteg. Kompaniet förpliktades att egna de personer, som i detta syfte reste till Indien, alla lagliga lättnader för deras verksamhet. En kyrklig organisation för Indien infördes genom upprättandet af ett biskopssäte i Calcutta, och betydande summor beviljades till grundläggandet af skolor och högre läroanstalter.

Enligt lagens bokstaf voro dörrarna därigenom öppnade, och en stor förändring blef också för missionsarbetet följden däraf. Dock kräfdes ännu mera tid och strid, innan andan verkligen förändrades. Men, tack vare de förut omtalade nitiske

fältprästerna i Indien, skedde småningom en stor förändring i engelsmännens lefverne och tänkesätt därute, hvilken för en kristligt sinnad styrelse möjliggjorde införandet af ytterligare förbättringar. En sådan styrelse erhöll Bengalen genom den utmärkte generalguvernören lörd Bentinck (1828 — 35).

Honom lyckades det att göra slut på de värsta hedniska omänskligheterna, öfver hvilka styrelsen förut hållit sin skyddande hand.

*) Hvarigenom ostindiska kompaniet för öfrigt förlorade sitt monopol på den indiska (icke den kinesiska) handeln.- 249 - -

Carey hade redan länge uppträdt häremot och 1802 vunnit den första segern på detta område genom utfärdandet af förbud mot att offra barn vid Ganga Saugars årliga fest. Efter hand vann han stöd hos en allt större och större krets i England, men europécrna i Indien blygdes icke för att rent af försvara enkornas brännande å bål vid mannens död samt andra afskyvärdheter. Det upplystes, att ensamt i Bengalen under tio års tid brännts omkr. 6,000 enkor. Då fick Carey upplefva den stora fröjden, att lörd Bentinck af egen maktfullkomlighet 1829 förbjöd enkors brännande (sutti). Under de därpå

Sutti (enkas brännande å bål).

följande åren fortskred han vidare och utfärdade förbud mot föräld-ramord (genom dränkning, bål eller utsättande), småbarns utsättande för krokodiler, gynnande af sådana, som ville söka döden under af-gudavagnens hjul, allt gillande af de bekanta självplågerierna samt alla människooffer.

Samtidigt arbetade Charles Grant d. y. i ostindiska kompaniets direktion i London, understödd af lörd Ashley (sedermera earl Shaftesbury) och Buxton m. fi. i parlamentet för att göra ett slut på den skandalen, att indiska regeringen gynnade och ärade afgudadyrkan samt drog vinst däraf. Och år 1833, kort innan kompaniets privi-- 250 - -

legier skulle lagligen förnyas, utfärdades verkligen en befallning om fullständigt upphäfvande af statens skydd för hedendomen.

Härmed var den kristna allmänheten i England lugnad, och den därpå följande förhandlingen i parlamentet väckte ej något större intresse. Dock gjordes härvid den icke oväsentliga förändringen, att handeln på Indien blef öppnad för alla nationer, på grund hvaraf kompaniet alldeles upphörde att vara ett handelssällskap och bibehöll blott sin politiska ställning. Och Orant genomdref, att missionärerna ej mera behöfde kompaniets tillåtelse att slå sig ned i Indien, och att tvänne nya biskopsdömen skulle upprättas, i Madras och Bombay.

Styrelsen i Ostindien var emellertid icke så lätt att reformera, och ordern af 1833 om upphäfvandet af all förbindelse med afguda-dyrkan blef öppet öfverträdd, särskildt i Madras. Ännu en kamp kräfdes för att framtvinga ett lagligt systemskifte.

Vid en afgudafest i Madras 1837 vägrade två troende soldater att salutera för afgudarna. De blefvo dömde till straff, men den högste befälhafvaren för trupperna i Madras, sir Maitland, ville icke stadfästa domen. Den indiska regeringen vredgades, och han måste uppoffra sitt ämbete för sitt samvete. Men då uppväcktes en sann storm af ovilja i England, parlamentet protesterade och de indiska myndigheterna fingo befallning att ofört öfvadt genomföra lagbestämmelsen af 1833. År 1841 försvunno de sista spåren af statens koketterande för afgudadyrkan, och missionärerna prisade Gud för segern: bommarna voro sprängda, och Indien var, trots kompaniets fortsatta, mildast sagdt försiktiga politik, så till vida öppnadt, att missionen kunde rycka fram öfverallt. Vi skola i nästa afdelning få se, att Herrens folk hade ett ännu fullständigare upplåtande att förvänta.

Missionsarbetet i Indien.

Helt ringa var missionens början i Indien, medan dörrarna ännu höllos stängda. Efter Carey var Londonsällskapet det första, som försökte få fast fot både i norr och söder (Ringeltaube, se sid. 145). Det engelska kyrkomissionssällskapet började sitt arbete med att aflöna den af H. Martyn omvände muhamedanen Abdul Messi (sid. 149), som sedermera blef prästvigd och utförde en välsignad verksamhet i Agra († 1827). Ett par af de amerikanske missionärer, Hall och Nott, som utsändes tillsammans med Judson och anlände till Serampur 1812 (sid. 187), lyckades efter upprepade utvisningar och många besvärligheter att få lof att stanna kvar i Bombay. - 250 - -

legier skulle lagligen förnyas, utfärdades verkligen en befallning om fullständigt upphäfvande af statens skydd för hedendomen.

Härmed var den kristna allmänheten i England lugnad, och den därpå följande förhandlingen i parlamentet väckte ej något större intresse. Dock gjordes härvid den icke oväsentliga förändringen, att handeln på Indien blef öppnad för alla

nationer, på grund hvaraf kompaniet alldeles upphörde att vara ett handelssällskap och bibehöll blott sin politiska ställning. Och Orant genomdref, att missionärerna ej mera behöfde kompaniets tillåtelse att slå sig ned i Indien, och att tvänne nya biskopsdömen skulle upprättas, i Madras och Bombay.

Styrelsen i Ostindien var emellertid icke så lätt att reformera, och ordern af 1833 om upphäfvandet af all förbindelse med afguda-dyrkan blef öppet öfverträdd, särskildt i Madras. Ännu en kamp kräfdes för att framtvinga ett lagligt systemskifte.

Vid en afgudafest i Madras 1837 vägrade två troende soldater att salutera för afgudarna. De blefvo dömde till straff, men den högste befälhafvaren för trupperna i Madras, sir Maitland, ville icke stadfästa domen. Den indiska regeringen vredgades, och han måste uppoffra sitt ämbete för sitt samvete. Men då uppväcktes en sann storm af ovilja i England, parlamentet protesterade och de indiska myndigheterna fingo befallning att ofördröjligen genomföra lagbestämmelsen af 1833. År 1841 försvunno de sista spåren af statens koketterande för afgudadyrkan, och missionärerna prisade Gud för segern: bommarna voro sprängda, och Indien var, trots kompaniets fortsatta, mildast sagdt försiktiga politik, så till vida öppnadt, att missionen kunde rycka fram öfverallt. Vi skola i nästa afdelning få se, att Herrens folk hade ett ännu fullständigare upplåtande att förvänta.

Missionsarbetet i Indien.

Helt ringa var missionens början i Indien, medan dörrarna ännu höllos stängda. Efter Carey var Londonsällskapet det första, som försökte få fast fot både i norr och söder (Ringeltaube, se sid. 145). Det engelska kyrkomissionssällskapet började sitt arbete med att aflöna den af H. Martyn omvände muhamedanen Abdul Messi (sid. 149), som sedermera blef prästvigd och utförde en välsignad verksamhet i Agra († 1827). Ett par af de amerikanske missionärer, Hall och Nott, som utsändes tillsammans med Judson och anlände till Serampur 1812 (sid. 187), lyckades efter upprepade utvisningar och många besvärligheter att få lof att stanna kvar i Bombay.- 251 - -

Men först ifrån år 1814 togo de mera omfattande missionsföretagen sin början, och det ena sällskapet efter det andra ryckte fram. År 1830 voro tio missionssällskap med 147 missionärer i verksamhet i Indien, och efter 1833 blef tillväxten ännu snabbare och större. Men då fick man också erfara, att, fastän portarna i rent yttre mening hade börjat öppnas, återstod ännu ett vidlyftigt och mycket svårt belägringsarbete. Med undantag af enstaka trakter var framgången i det hela taget ytterst ringa. Men Herrens vittnen gåfvo icke vika; under den hårda kampen uppbjödo de alla krafter, och arbetet utvecklades på nya vägar, som efter hand skulle erhålla den största betydelse för Indiens framtid.

Det är svårt att göra sig en riktig föreställning om dessa ofantliga arbetsfält, som det här är fråga om. Främre Indien är till ytinnehållet lika stort som hela Europa med undantag af Ryssland. Det sträcker sig från Himalayas snötäckta, skyhöga bergstoppar i norr inemot 3,800 kilometer söderut. Ceylons sydspets är belägen nästan under ekvatorn. Indiens invånare, enligt folkräkningen 1891 (som dock tager Birma med) 287 mill., d. v. s. af jordens hela befolkning, bo, hvad nio tiondelar beträffar, spridde i små byar, och de utgöra ingalunda ett enda folk. De mera ljushyade arierna i norr (de egentlige hinduerna, närmare besläktade med oss) och de mörkhyade draviderna i söder (besläktade med mongoler och turkar, — däribland tamuler och teluguer), hvilka dock småningom blifvit så påverkade af ariernas kultur, att de jämte desse räknas för hinduer, delas återigen i åtskilliga folk med olika språk. Och dessutom finnes en stor mängd muhamedaner (enligt ofvan nämnda folkräkning 57 mill.), hvilka utan någon egentlig nationell enhet stå i motsatsförhållande till nyssnämnda folk, och slutligen de föraktade, kastlösa kvarlefvorna af urfolket (bergstammarna, omkr. 9 mill., däribland kolarer och santaler), hvilka lefva ännu nästan som i naturtillståndet.

I religiöst hänseende finna vi också en brokig mångfald: ur-folkens råa naturreligion (besvärjelse af onda andar), hinduernas gamla, ärevördiga vedareligion, som dock under en tid tycktes skola gifva vika för den i Oangesdalen uppkomna buddhismen (stiftaren Gautama † 543 f. Kr.), och den nyare, folkliga brahmanismen, som lyckades tillbakatränga sin medtäflare, på grund häraf ännu Indiens härskande religion, hvari den ursprungliga vedaläran nästan försvinner under den med sydländsk yppighet vildt växande afgudadyrkan *). Därför är den också vidt olika inom olika landsdelar och samhällslager.

*) Man räknar i Indien öfver 330 millioner afgudar!- 252 - -

Man torde lätt kunna förstå, att till och med hundratals missionsstationer, spridda öfver detta jätteland, försvinna som droppar i hafvet, och att härstädes — då Indien i yttre mening öppnades för evangeliet — förelågo uppgifter, väldigare och svårare, än missionen någonsin förut pröfvat. Man torde äfven lika lätt kunna fatta svårigheten i att lämna en öfverblick af det på grund af förhållandena så spridda och i sina verkningar ännu så föga kända missionsarbetet. De

särskilda missionerna skola minnas sina sändebud, hvilka, ofta utrustade med mycket stora själsgåfvor, hållit ut och banat väg på sina svåra poster; vid en samlad öfverblick kunna vi dröja blott vid några få hufvudpunkter.

Den första officiella handling, som blef en följd af segern 1813, var upprättandet af ett biskopsdöme i Calcutta. Detta erbjöds först Buchanan, som dock afslog anbudet och kort därefter dog (1815). Den förste biskopen af Indien blef då T. F. Middleton, en allvarlig och utmärkt anhängare af den högkyrkliga riktningeu, alltför stel, att hafva något med en friare mission att göra, men ändock af betydelse för missionen både genom att samla och organisera den engelska kyrkan i Indien, genom att föra kristendomens talan inför kompaniet och regeringen samt genom att underhandla med framstående hinduer. På hans tillskyndelse grundlade sällskapet för evangeliets utbredande 1818 den s. k. biskopshögskolan i Calcutta för utbildande af infödde lärare och präster, men det varade flera år, innan den vann riktig framgång.

Middleton dog redan 1822, och i och med hans efterträdare, den älsklige Reginald Heber, inträdde en stor förändring. Heber var engelsk prästson (född 1783), ovanligt begåfvad, med hjärtat fullt af en brinnande kärlek till Herren. Han har skrifvit åtskilliga andliga sånger, bland hvilka den härliga »From Greenlands icy moun-tains» sjunges på många språk öfverallt i den evangeliska missionsförsamlingen. Redan från hemmet var han en varm vän af kyrkomissionssällskapet och understödde med all kraft dess verksamhet liksom ock all annan mission i Indien. Han förmanade alla engelske präster i Indien att grundligt studera de inföddes språk och arbeta för hedningarnes omvändelse. Själf grundlade han nya missionsstationer (sålunda den allra första bland santalerna 1824) och arbetade med den innerligaste kärlek på att samla alla de olika evangeliska kyrkosamfunden till ett enigt arbete på Herrens stora riksangelägenhet. Han har lämnat en liflig skildring af sina vidsträckta visitationsresor, hvarunder han bl. a. besökte Indiens allra heligaste stad, Siva-dyrkans hufvud-- 253 - -

säte, Benares med dess 1000 tempel. Men också hans lefnad blef kort. Det ofantliga arbetet under söderns sol bröt hans hälsa, och midt under en rastlös verksamhet på visitation i Madrastrakten fann man honom död i badet i Trichinopoli den 2 apr. 1826.

Den närmast därpå följande, framstående biskopen var Daniel Wilson (1832 — 58), en nitisk anhängare af den högkyrkliga riktningen, en stark karaktär och dock en ödmjuk kristen, som på mångahanda sätt fick känna tyngden af biskopsvärdighetens börda. Under sin första ämbetstid var han biskop öfver hela Indien, till dess i

Afgudaprocession i Benares.

enlighet med beslutet 1833 Madras och Bombay blefvo självständiga biskopsdömen (den förste biskopen i Madras var den siste af de berömde fem fältprästerna, D. Corrie). Under denna tid inlät Wilson sig oförtöfvadt i en kamp mot den äldre missionspraktiken i Tamul-landet, i det han kväfde och vid personlig visitation orubbligen genomförde en fullständig brytning med kastväsendet. Men detta vållade under långliga tider missionen stora svårigheter. Gentemot sina vänner i kyrkomissionssällskapet och dess missionärer hade han möda nog att skaffa biskopsämbetet tillbörligt erkännande, och å motsatt håll beredde den ytterligt gående högkyrkliga rörelse, som vid denna tid uppstod, honom många svårigheter. I världsligt afseende har han hufvudsakliga äran af hvad som den tiden var ett stort verk, nämli-- 254 - -

gen igångsättandet af en ångbåtsförbindelse mellan England och Indien *). Ett af hans stora fröjdeämnen var uppförandet af domkyrkan i Calcutta (fullbordad 1847), hvartill han själf bidragit med 180,000 kronor.

En särskild uppgift funno de förste biskoparne sig förelagd i de syriske kristne på Malabarkusten (Travankor-landet). Desse utgjorde ett urgammalt kristet samfund och ledde själfve sitt ursprung tillbaka till aposteln Tomas, efter hvilken de kallade sig »Tomaskristne». Säkert är, att de voro kände redan under det fjärde århundradet. De hade erhållit sin biskop från Syrien och begagnade vid gudstjänsten det syriska språket, men de hade för öfrigt blifvit glömde, då islam utbredde sig i Indien. De erkände icke påfvens öfverhöghet, hade ingen helgondyrkan, egde två sakrament, och deras präster fingo gifta sig. Inkvisitionen infördes för att utrota »kätteriet», och en och annan blef bränd. Slutligen lyckades det romersk-katolska kyrkan (omkr. 1600) att förmå en stor del af dem till öfvergång, men i det inre af landet bevarade man sitt oberoende, om ock lifvet tvinade bort och uppblandades med hedniska sedvänjor. Buchanans resa väckte den engelska kyrkans uppmärksamhet på dem, de engelske biskoparne egnade dem det lifligaste intresse, och kyrkomissionen sände skickligt folk att arbeta bland dem. Men oaktadt man länge omsorgsfullt undvek all polemik, slutade det dock med en brytning. Trots Wilsons allvarliga ansträngningar försmådde den syriska kyrkan allt samarbete och all hjälp från de engelske missionärernas sida (1836). Kyrkomissionens män stannade emellertid kvar på platsen, och månge enskilde

Tomaskristne hafva vunnits för evangeliet, liksom ock genom indirekt påverkan väckelse uppstått inom den syriska kyrkan, hvars hela tillstånd märkbart lyfts.

Af egentligt missionsarbete har under den första tiden det största och mest lofvande utförts i de trakter, där den gamla lutherska missionen banat vägen, i synnerhet genom Schwartz och Gericke. År 1814 utsände kyrkomissionen till Madras tvänne män, af hvilka den ene var Carl Teophilus Ewald Rhenius, officersson från Westpreussen, född 1790. Påverkad af herrnhutarne, utbildades han af Jähnicke, prästvigdes i Berlin och utsändes från England. Nitisk och outtröttlig i sitt arbete, utrustad med ett rikt språksinne (han utarbetade en ny öfversättning af nya testamentet), egde han tillika en stor praktisk duglighet. De första åren verkade han i Trankebar och Madras, men

*) Den första ångbåten kom till Calcutta 1825, men den hade varit fem månader på vägen, och företaget kunde icke bära sig.- 255 - -

blef därpå sänd till Palamkotta, där han under en följd af år utvecklade en omfattande verksamhet i Tinevellilandet (Indiens sydspets) och på Ceylon. Hans och hans medarbetares resor väckte en sådan rörelse bland folket, att tusentals människor öfvergingo till kristendomen. Förföljelser uppstodo mångenstädes, och för att skydda de omvände köpte Rhenius landområde och samlade dem i helt och hållet kristna byar, där en kateket sattes att förestå den lilla kyrkan och skolan. Han stiftade »det infödda filantropiska sällskapet» i Tine-velli för att leda denna verksamhet och hade 1832 vunnit öfver 8,000 själar och uppfört 150 bönhus. Han aftvang brahminerna aktning, och till och med den världsligt sinnade engelska styrelsen vågade icke, där han egde inflytelse, öppet visa undfallenhet för afgudadyrkan.

Men redan länge hade det rådt en viss spänning mellan Rhenius och kyrkan, först angående bruket af den engelska liturgien och sedan om rättigheten att prästviga »landtpräster», hvilken Rhenius gjorde anspråk på för sin del, under det att engelsmännen ville förbehålla densamma åt biskopen. Det slutade med en öppen brytning 1835, och Rhenius beredde sig på att lämna trakten. Men ett par af hans tyske medhjälpare ville följe honom, och infödingarne bönföllo honom om att stanna kvar. Slutet blef, att han stiftade en själfständig Tinevellimission, till hvilken omkring 7,000 af de omvände slöto sig. Strid och villervalla blefvo tyvärr följden, men arbetet fortsattes med kraft från ömse sidor. Då dog Rhenius 1838, och hans efterträdare, Muller, vände, efter att förgäfves hafva sökt stöd både hos Londonsällskapet och i Basel, under trycket af hedningarnes motstånd tillbaka till den engelska kyrkomissionen, som snart lyckades utplåna spåren af söndringen. Efter sex års förlopp hade de kristne anhängarnes antal vuxit till 20,000 och efter ytterligare sex år till 30,000 (de döptes antal samtidigt från 3,000 till 6,000 och 12,000). Vid samma tid lyckades »Sällskapet för evangeliets utbredande», som hittills endast med kyrkomissionens bistånd förmått upprätthålla de gamla missionsstationer, som det hade öfvertagit (se sid. 87), att förstärka sitt arbete i Tinevelli, särskildt genom utsändandet af den utmärkte R. Caldwell (1841), Sydindiens ypperste språkkännare, som äfven här fann ett ovanligt lofvande arbetsfält, och de bägge syskonsällskapen delade landet sinsemellan.

Tinevelli är den enda trakt i Indien, hvarest missionen under denna period uppnådde någon rikligare skörd. Af helt annan art är det arbete, som i motsatta ändan af landet vid samma tid utföres af- 256 - -

Indiens störste missionär under 1800-talet, Alexander Duff, en jämbördig efterföljare af Schwartz och Carey.

Alexander Duff föddes i skottska höglandet, nära Moulin i Grampianbergen, den 25 april 1806. Hans far, som var bonde, uppfostrade honom i en lefvande tro och beredde den vetgirige gossen den bästa undervisning, som han kunde skaffa honom. Redan som barn hade Duff en drömsyn: en himmelsk klarhet närmade sig, och från en strålande guldvagn, dragen af eldhästar, hörde han den Allsmäktiges egen röst, så ljuf och mild: »Kom hit upp; jag har en

alexander duff.

gärning åt dig!» Och därmed var hans lefnadsmål bestämdt. Vid 15 års ålder drog han hemifrån med 20 pund sterl. (360 kr.). Sedan fick han själf sörja för sin vidare utbildning. Vid S:t Andreasuniversitetet erhöll han de högsta premier och stipendier och blef indragen i den kraftiga andliga rörelse, som utgick från Th. Chalmers. Tillsammans med likasinnade vänner bildade han en studentmissionsförening, och då hans bäste vän, som hade haft för afsikt utgå till Indien som missionär, dog, var Duff fast besluten att taga upp hans mantel (2 Kon. 2: 13). Han anmälde sig hos den skottska kyrkan,- 257 - -

som just hade beslutit att påbörja en undervisningsmission i Indien, men förbehöll sig uttryckligen full handlingsfrihet. Blott en enda instruktion måste han finna sig i, nämligen att hans verksamhetsfält icke skulle vara i Calcutta, där det emellertid just kom att blifva! Efter att hafva tagit till äkta Annie Scot Drysdale, som i 36 år ber.edde honom ett

välsignadt hem, en föryngringens källa under hans ansträngande arbete, afseglade han till Indien 1829.

På resan utsattes de för fara genom storm och sjöröfvare och strandade på en ö nära invid Kap, hvarvid allt deras resgods, däribland Duffs stora boksamling, gick förloradt med undantag endast af hans bibel och psalmbok, som hafvet uppkastade oskadda på stranden. Duff ansåg detta som ett tecken från Gud och fortsatte resan med glädje. Men strax innan de nådde fram till Calcutta, ledo de ännu en gång skeppsbrott i följd af en cyklon på Huglifloden, där de, med lifsfara räddade, måste taga sin tillflykt i ett hedniskt tempel. »För visso är denne man en gudarnes älskling,» sade hinduerna, då de fingo höra omtalas den dubbla räddningen, »och han måtte hafva en stor uppgift att utföra i Indien.»

Duff satte sig strax in i förhållandena. Den gamle Carey, som han besökte, gillade af hjärtat hans plan, som gick ut på att genom en högre bildning i allvarlig kristlig anda genomsyra det unga Indien, i synnerhet brahminerna. »Under det att I,» sade Duff till missionärerna, »direkt arbeten på att från hedendomens stora massa skilja så många enskilda själar, som det hårdnackade motståndet tillåter, skola vi under Guds välsignelse egna tid och krafter på att anlägga en mina, som en gång skall springa och i grund söndersplittra hela hedendomen.» Detta är en stor, ny missionstanke, som uppfyller den 24-årige unge mannen, och han har därigenom satt i rörelse en af de mäktigaste krafter till Indiens utveckling.

Hittills hade man blott i Serampur försökt någonting sådant, som Duff åsyftade, och i Calcutta var upprättad en »hindu-högskola», som leddes i antikristlig anda och på österländska språk. Men Duffs stora tanke var, att den högre undervisningen skulle meddelas på engelska. Icke därför att han underkände modersmålets betydelse, men han såg, att för igångsättandet af den stora andliga förnyelsen kräfdes ett gemensamt språk med en stor litteratur, på samma sätt som grekiska under renässansens dagar. Och kunde det då råda något tvifvel om, att det måste vara icke vedaböckernas eller koranens språk, utan bibelns? Ty det stod för honom fast, att hela undervisningen skulle uppbäras och genomträngas af kristendomens anda.

Européerna i Indien protesterade, och under en följd af år fördes en häftig kamp mellan »de engelskgalne» och »de orientaliskgalne», innan Duffs tankar med stöd af de starka vittnesbörd, som hans högskola ådagalade, segrade, så att också den engelska regeringen (först genom lörd Bentinck 1836) skred till införandet af högre undervisning på engelska språket. Men i början stod Duff ensam och understöddes allenast af — en infödd hindu, den berömde Ram-Mohan-Roi, hvars lefnad och utveckling i sanningen står som ett tidens tecken.

Denne märklige man, som blifvit kallad för »Indiens Erasmus», tillhörde den brahminska aristokratien och hade redan före Careys tid brutit med afgudadyrkan. Genom sin bekantskap med engelska språket kom han att studera bibeln och stiftade 1814 ett litet samfund i syfte att dyrka »en högste, odelad och evig Gud». År 1819 utgaf han en skrift: »Jesu bud, vägen till frid och lycka». År 1828 hade han stiftat »Brahma Samadsj», det samfund, som tror på Brahma såsom det högsta väsendet. Han hade också bistått lörd Bentinck i kampen mot »sutti» (sid. 249), och nu mottog han med glädje Duff, öfverlät åt honom en lokal och förmådde flere ynglingar ur de högre kasterna att anmäla sig, så att Duff, som redan på ditresan studerat bengaliska språket, kunde sex veckor efter sin ankomst öppna sin skola med flere lärjungar (juli 1830).

Tillika med Ram-Mohan-Roi stående midt ibland dem, började Duff med att långsamt bedja Fader vår på bengaliska språket. Därpå utdelade han nya testamentet på bengaliska och bad någon af lärjungarne läsa. Brahminerna knotade. »Det är ju de kristnes heliga böcker; vi äro icke kristne.» Då uppträdde Ram-Mohan-Roi och sade: »I veten ju, att kristne härstädes hafva studerat hinduernas heliga böcker, och ändock hafva de ej blifvit hinduer. Och jag har läst hela koranen och studerat hela bibeln och har dock blifvit hvarken museiman eller kristen. Hvarför ären I rädde för att läsa? Lä-sen och dömen själfve! Icke tvång, utan upplyst öfvertygelse gör er till domare öfver denna boks innehåll.» En vecka därefter funnos ett par hundra lärjungar, och genom sin första examen väckte skolan stort uppseende. Från alla håll kommo ynglingar, som bönföllo om att blifva intagne, och snart räknade skolan 1,000 lärjungar. Duff måste söka hjälp från Skottland, och en filial från skolan upprättades i en annan stad.

Ram-Mohan-Roi infann sig dagligen under bibelläsningen i Duffs skola, till dess han 1831 företog en resa till England, där han dock-

icke umgicks i de troendes kretsar, utan slöt sig till unitarierna. Han dog i England och blef begrafven som en hedning (1833). Men Duff förlorade icke målet ur sikte. Väl vetande, att öfverallt blott få äro utvalde, åsyftade han icke blott att genomsyra undervisningen med kristliga idéer, utan ock att vinna själar åt Herren. För en trängre krets af

sanningssökande höll han möten i sitt hem, och efter tvänne års förlopp blefvo de två förste unge brahminerna döpte. Den ene af dem, Babu Krisjna Banerdji, ur den allra högsta kasten, hade en tid bortåt utgifvit en engelsk tidning, »Sanningssökaren», men blef slutligen helt och hållet vunnen för Herrens sak, prästvigdes sedermera och arbetade i många år med utomordentlig skicklighet för Guds rike i Bengalen. Naturligtvis uppskrämdes hindusamhället både häraf och af andre lärjungars »fria» uppträdande (när de t. ex. åto biff och kastade lämningarna till de gamle brahminerna); de döpte utstöttes ur sin kast och sin familj, och Duffs skola förlorade halfva sitt lärjungeantal. Men kunskapstrångtan fyllde densamma snart igen. Duff utmanade de förargade till en offentlig diskussion om religionen och höll under stort tillopp af åhörare offentliga föreläsningar om kristendom och filosofi.

I följd af outtröttligt arbete hade emellertid Duffs hälsa blifvit bruten, så att han, nära att dö, måste resa hem 1835. Hans vistelse i hemlandet (till 1839) blef af genomgripande betydelse för missionskärlekens tillväxt i Skottland. Han rönte ett ganska kyligt mottagande. Före hans hemresa hade man meddelat honom, att missionen kunde påräkna 21,600 kronor årligen. Hans svar, att man måste försöka att anskaffa tio gånger så mycket, ansågs af somlige som ett bevis på, att hans hjärna angripits af Indiens sol. Men han satte hela sin väldiga personlighet in på att väcka kyrkan. I Edinburgh höll han inför kyrkans »generalförsamling» det berömda tal, som varade i två timmar och hade den verkan, att alla brusto ut i högljudd gråt. Då han reste tillbaka, var missionens årsinkomst omkr. 300,000 kronor.

Den stora krisen i arbetet genom bildandet af den skotska frikyrkan hafva vi redan hört omtalas (sid. 184). Duff fortsatte och utvidgade oförfäradt sin gärning under synbar välsignelse, under det att den skotska statskyrkan med skicklighet påbörjade en liknande verksamhet enligt samma grundtankar. Vid Chalmers' död 1847 ville frikyrkan förmå Duff att återvända hem för att öfvertaga dennes stora värf, men han ville icke öfvergifva missionärkallet. Dock gick han in på att — efter en längre rundresa i Indien — komma hem

till Skottland någon tid för att organisera missionsarbetet (1850). Därvid löste han det stora problemet att skaffa missionen säkra inkomster genom att göra dess underhållande till en församlingssak i alla kyrkor, alldeles likställd med underhållet af kyrkoväsendet i hemlandet. Han reste rundt omkring till frikyrkans 700 församlingar och framkallade genom sin kraftiga vältalighet för missionskärleken i Skottland en blomstring, större än i något annat land.

Efter ett besök i Amerika återkom han till Indien 1856 och upprättade en högre flickskola i Calcutta*). Han uthärdade i Calcutta midt uti det stora upprorets vedervärdigheter, hvarunder en af hans förste lärjungar, Gopinat Nandi, utstod med ett sant martyrsinne de största lidanden, och hans öfverlägsna inflytande spårades så att säga på alla områden i det indiska samhällslifvet, till dess han slutligen 1864 med bruten hälsa nödgades säga Indien farväl för alltid. Vid\ sin afresa blef han från alla håll mera hedrad än någon generalguvernör; knappast någon folkklass eller religion höll sig tillbaka. Trots mycken kroppslig svaghet blef honom beskärd en ganska betydlig arbetstid i hemlandet, där han fick upprättad en professur i missionsvetenskap, som han innehade i 11 år, under allt sitt arbete bärande Indien på sitt hjärta, till dess han den 12 febr. 1878 fridfullt och stilla gick hädan.

Redan vid sitt första besök i hemmet hade emellertid Duff gifvit impulsen till arbetets utvidgning åt andra håll. År 1835 öfvertog den skotska kyrkan det äldre skotska sällskapets verksamhet i Bombay, där John Wilson hade arbetat sedan 1829, och Puna, där Murray Mitchell 1835 inrättade den första högre flickskolan. Wilson, som äfven räknas bland Indiens ypperste missionärer, förvärfvade sig en grundlig kännedom såväl om en mängd indiska språk som ock om Indiens religioner och samhällsförhållanden, så att han förutom på den högre skolundervisningens område (som också här var utmärkande för den skotska missionen) samt sedermera (såsom universitetets vice kansler) kunde utöfva en stor gärning genom direkt förkunnelse af evangeliet. Han arbetade sålunda äfven bland de därstädes talrike parserna, af hvilka han 1839 kunde döpa de tvänne förste, hvilka sedan hafva tjänt Herren såsom präster. Wilson dog i Indien 1875. År 1837 började John Anderson en dylik högre skol-

*) Den första, som utanför Indiens gränser hade verkat för indiska kvinnors uppfostran, var miss Cooke (sedermera gift med en engelsman vid namn Wilson). Med understöd af kyrkomissionen upprättade hon 1822 i Calcutta en flickskola, och vann mot all förväntan stor anslutning.

undervisning i Madras, och genom hans skickliga ledning vann denna skola en så stor anslutning, att han snart kunde i densamma upptaga ett par gossar ur pariaskasten.

Den väg, som skottarne sålunda visat, följdes snart af såväl många andra missionssällskap som ock indiska regeringen. Högre skolor för hinduerna med engelska som undervisningsspråk öppnades efter hand i landets viktigaste städer, och 1854 beslöts upprättandet af universitet i de tre hufvudstäderna samt betydande statsunderstöd åt hela skolväsendet.

Bland de öfriges missionsarbete under denna tidsperiod få vi nämna det första större kristna barnhem, som upprättades af generalbaptisterna i Orissa för att rädda de många stackars små gossar och flickor, som voro bestämda att offras enligt de närboende bergfolkens grymma seder. Under den ständiga hungersnöden rundt omkring i det tätt befolkade landet, där ringare nederbörd under en enda regnperiod är liktydig med tusentals människors död, hafva dylika barnhem småningom erhållit stor betydelse inom många trakter af Indien.

Den mest betydande evangelisten, resepredikanten och folktalaren under detta tidsskede är säkerligen Lacroix, ursprungligen schweizare, utsänd 1821 i nederländska missionssällskapets tjänst till norra Indien, sedermera verkande under Londonmissionen i och omkring Calcutta († 1859). Hans svärson, d:r Mullens, verkade därsammastädes, till dess han blef Londonmissionens sekreterare.

Ett vackert och troget arbete utfördes af amerikanen Scudder (sid. 236) i Arkot, där han på sitt arbetsfält efterlämnat icke mindre än åtta söner.

Bland tyska missionssällskap var det i Basel det första, som upptog arbetet i Indien (Mangalor 1834). Bland dess arbetare var den bekante missionskännaren d:r H. Grundert, som arbetade 24 år i Indien (från 1835) och bl. a. öfversatte nya testamentet på malajalim, och den nitiske Hebich, som oförfäradt under all förföljelse vann åt Herren månge både infödingar och engelsmän.

Snart följde Leipzigmissionen efter, i det att densamma, trogen de lutherska traditionerna, med stor kärlek ryckte in på den gamla tamulmissionens område 1840. Fem år därefter öfvertog den hela arfvet efter den danska missionen i Trankebar. Cordes och Ochs voro dess förste missionärer, som redan 1848 kunde inberätta, att de döpt 300 och i sina skolor hade 1,000 barn.- 262 - -

År 1851 hölls den första folkräkningen i engelska Indien. Därvid upplystes, att i Främre Indien (oberäknadt Ceylon) funnos 260 spridda evangeliska församlingar med inalles 91,000 kristne, hvaraf dock blott 15,000 nattvardsgäster. Barnens antal i de högre och lägre missionsskolorna uppgick till 64,000. Ännu är det förberedelsens långsamt framåtskridande tid.

Västafri ka.

Jämte Söderhafsöarna och Indien var Afrika tidigast föremål för den vaknande missionskärleken, säkerligen på grund af negerfrågans stora betydelse på den tiden. Då kyrkomissionssällskapet 1804 utsände sina förste missionärer till Västafrika, sades det uttryckligen, att man i känslan af den stora skuld, som Europa och allra mest England häftade till dessa trakter, önskade gengälda dem det bästa, man kunde, för allt det onda, som de fått lida.

Men hela den väldiga afrikanska kontinenten var på den tiden alldeles okänd för européerna. Kustlinjerna hade uppdragits af sjöfarande, men innanför dessa var kartan blank. En »afrikansk förening», som bildades i England 1788, förklarade i sin inbjudnings-skrifvelse, att Afrika vore i geografiskt afseende olikt alla de andra världsdelarna, »därför att det saknade i landet djupt inträngande vikar, icke egde några stora insjöar såsom Amerika, ej heller, i likhet med andra kontinenter, hade floder, som från det inre strömmade ut till kusterna». År 1796 upptäckte den förste store Afrikaresanden Mungo Park en del af Nigerfloden, men dess lopp ut till hafvet blef kändt först genom Landers resa 1830.

På Guineakusten, hvars rikedomar antydes genom de olika kuststräckornas namn (Pepparkusten, Elfenbenskusten, Guldkusten, Slafkusten), hafva olika riken redan tidigt anlagt kolonier, men ingen tänkte på mission för negrerna. Endast i den danska besittningen Kristiansborg hade herrnhutarne gjort ett par försök 1736 och 1768, hvilka dock åter måste uppgifvas. Ett litet försök af baptisterna 1795 och af metodisterna året därpå misslyckades.

År 1796 sände de nybildade skottska sällskapen i förening med Londonmissionen någre missionärer till Guineakusten, men inbördes oenighet splittrade dem, klimatet och slafhandlarnes vrede spärrade vägen för dem, skotten Greio blef mördad af några susunegrer, som sofvit i hans bostad (1800), och den siste missionären återvände ned- - 262 - -

År 1851 hölls den första folkräkningen i engelska Indien. Därvid upplystes, att i Främre Indien (oberäknadt Ceylon) funnos 260 spridda evangeliska församlingar med inalles 91,000 kristne, hvaraf dock blott 15,000 nattvardsgäster. Barnens antal i de högre och lägre missionsskolorna uppgick till 64,000. Ännu är det förberedelsens långsamt framåtskridande tid.

Västafri ka.

Jämte Söderhafsöarna och Indien var Afrika tidigast föremål för den vaknande missionskärleken, säkerligen på grund af

negerfrågans stora betydelse på den tiden. Då kyrkomissionssällskapet 1804 utsände sina förste missionärer till Västafrika, sades det uttryckligen, att man i känslan af den stora skuld, som Europa och allra mest England häftade till dessa trakter, önskade gengälda dem det bästa, man kunde, för allt det onda, som de fått lida.

Men hela den väldiga afrikanska kontinenten var på den tiden alldeles okänd för européerna. Kustlinjerna hade uppdragits af sjöfarande, men innanför dessa var kartan blank. En »afrikansk förening», som bildades i England 1788, förklarade i sin inbjudnings-skrifvelse, att Afrika vore i geografiskt afseende olikt alla de andra världsdelarna, »därför att det saknade i landet djupt inträngande vikar, icke egde några stora insjöar såsom Amerika, ej heller, i likhet med andra kontinenter, hade floder, som från det inre strömmade ut till kusterna». År 1796 upptäckte den förste store Afrikaresanden Mungo Park en del af Nigerfloden, men dess lopp ut till hafvet blef kändt först genom Landers resa 1830.

På Guineakusten, hvars rikedomar antydes genom de olika kuststräckornas namn (Pepparkusten, Elfenbenskusten, Guldkusten, Slafkusten), hafva olika riken redan tidigt anlagt kolonier, men ingen tänkte på mission för negrerna. Endast i den danska besittningen Kristiansborg hade herrnhutarne gjort ett par försök 1736 och 1768, hvilka dock åter måste uppgifvas. Ett litet försök af baptisterna 1795 och af metodisterna året därpå misslyckades.

År 1796 sände de nybildade skottska sällskapen i förening med Londonmissionen någre missionärer till Guineakusten, men inbördes oenighet splittrade dem, klimatet och slafhandlarnes vrede spärrade vägen för dem, skotten Greio blef mördad af några susunegrer, som sofvit i hans bostad (1800), och den siste missionären återvände ned-

böjd af motgångarna. År 1804 grep kyrkomissionssällskapet verket an genom utsändandet af flere tyskar, hvilka i 15 år troget uthärdade bland susunegrerna under allehanda vedervärdigheter. Slutligen tvangs man af höfdingarnes fiendskap att uppgifva allt arbete därstädes och samla krafterna i Sierra Leone. Likväl fick man äfven bland susunegrerna erfara, huruledes det bröd, som släppes i sjön, kan fås tillbaka i tidens längd (Sal. Pred. 11: i). En susugosse hade skickats till England, döpts med namnet Richard Wilkinson och åter utsändts till missionen. Men han afföll, uppträdde mot missionen, och man förlorade spåren af honom. Då 40 år senare en missionär (från ett negermissionssällskap på Barbados) kom till susunegrerna, blef han mottagen af en höfding, som framsade »Te Deum». Det var Richard Wilkinson, som, efter att en lång tid hafva varit hedning, under en sjukdom åter omvändt sig (1835) och nu i många år hade bedt Herren om en missionär.

I Sierra Leone hade det engelskt-afrikanska sällskapet 1787 anlagt en koloni, Freetown, i ändamål att upptaga frigifne negerslafvar (dels sådane, som tjänt i själfva England, dels sådane, som vunnit friheten i kampen mot Förenta staterna i Nordamerika). Kolonien trifdes icke, och en gång blef den alldeles upprifven af fransmännen. Efter förbudet mot slafhandel tillväxte den starkt genom utskeppning från de många slafskepp, som de engelska kryssarna uppbringade. Här samlades nu negrer från mer än hundra olika stammar och med mera än 20 olika språk. Men tillståndet var och förblef sorgligt, trots ett stort filantropiskt sällskaps ansträngningar, till dess kyrkomissionen fick taga hand om saken. Susumissionärerna samlades här, och nye män kommo ytterligare till, bland hvilka han-noveranen Wilhelm Augustin Bernhard Jansen (af engelsmännen alltid kallad Johnson) blef ett rikt välsignadt redskap i Herrens hand.

Under hans tidiga barndom hade bibelspråket: »Åkalla mig i nödens tid, så skall jag hjälpa dig, och du skall prisa mig (Ps. 50: is)!» på ett underbart sätt gripit hans själ. Då han som gift arbetare kämpade med fattigdom i London, föll detta bibelspråk åter honom i minnet och förde honom till Jesus. Under ett missionsmöte fylldes hans själ af brinnande håg att lära äfven hedningarne att åkalla Herren. År 1816 blef han utsänd och fick sin verkningskrets i Regent, ett ställe, där både den timliga och andliga nöden var himmelsskriande. Men Jansen åkallade Herren i nödens tid, och han fick röna rik bönhörelse. Efter en veckas förlopp lyckades det honom att samla några få hemma hos sig, där han sjöng och bad med-

dem. Deras hjärtan grepos, och hela dagen igenom fortforo mindre flockar att söka honom. Följande dag kunde han börja upprätta en skola för omkring 100 barn och 43 vuxne. Snart skockade sig de elända i hela skaror kring ordet, och i morgongryningen — före morgonbönen i kyrkan kl. 6 — kunde Jansen se män och kvinnor knäböja utanför. Redan tre månader efter sin ankomst kunde han döpa 21 bland de månge, som bådo om dopet. »Mig kan icke nog tacka Herren Jesus för denna goda bok,» sade en af dem, »ty mig har sett mig själf i den.» »Massa», sade en annan, »mitt hjärta icke mera här, mitt hjärta däruppe!» En missionskrets blef bildad med 107 medlemmar, och deras offer åt Herrens verk var rörande. Guds ande arbetade i många hjärtan, och de besökande kunde icke nog förundra sig öfver, huru »omvändelsens värdiga frukter», lydnad, ärlighet, flit och läraktighet, visade sig hos de förut så moraliskt för-därfvade negrerna. Den usla byn hade förändrats till en regelbunden stad med nio gator; kyrka, rådhus och sjukhus voro af sten, vid hvarje

negerbostad fanns en trädgård, landet var välodladt, och alla slags handtverkare förefunnos. Alle voro anständigt klädde, och tyget till kläderna förfärdigade negerkvinnorna självfva. Icke en enda svordom hördes, 400 äkta par lefde i frid och sämja, och hvarje söndag samlades 12—1300 personer i kyrkan. En officiell rapport från 1819 (angående vägar och byggnader i kolonien) slutar på följande sätt: »Om man betänker, att det blott är 3 — 4 år sedan största delen af denna befolkning lämnade slafskeppen, hvem kan då se deras nuvarande lefverne och lefnadsförhållanden utan att hafva allt synbart skäl att utropa: »Guds hand är med i detta!» — Snart hade Jansen 47 infödde medhjälpare af bägge könen.

Och Guds ande verkade på liknande sätt, om ock ej så snabbt, på andra stationer, så att hela koloniens prägel förändrades. Ar 1812 begingos bland en befolkning på 4,000 personer 40 brott, år 1822 bland en befolkning af 6,000 blott 6, och icke ett enda af dem i någon ort, där missionärerna vägledde folket.

Men midt under glädjen öfver den stora välsignelsen fingo missionärerna rikligt erfara, hvad arbetet under den tropiska solen kostade. För hvarje år gjorde döden leden glesare, år 1823 förhärjade gula febern hela kolonien på det fruktansvärdaste, och 1826 hädankallades Jansen. Han befann sig på resa till England för att besöka sin sjuka hustru, om hvars lif man misströstade. Så dog han af feber ombord, 34 år gammal, efter blott sju års missionsverksamhet, hvarunder han på ett underbart sätt fått lof att »ära Gud». Hans församling i Re-- 265 - -

gent mottog dödsbudskapet utan de vanliga, bullrande veropen; hvart enda öga tårades, stilla reste församlingen sig upp och sjöng hans älsklingspsalm, och en medlem sade: »Käre bröder, jag tror, att Gud tog honom bort, därför att vi blickade mera upp till Johnson än till Jesus . . . Låtom oss vända oss till Herren och bedja honom, att denna sorg måtte medföra en helig frukt!»

Under fortfarande vedervärdigheter, som stundom höllo på att göra alltsammans om intet, skred arbetet framåt. Liksom ofta annanstädes utgingo de farligaste inflytelserna från de gudlöse hvite kolonisterna och det af dem införda brännvinet. Ofta fick missionsgärningen lida äfven genom det i följd af dödsfall skedda ombytet af arbetskrafter. Under 25 år måste kyrkomissionssällskapet begrafva 109 utsände missionärer, men andra fyllde desses platser, och den kärlek, som var starkare än döden, gjorde ett starkt intryck på negrerna. Sålunda sade de till en missionär: »Massa stanna länge! Ack, hvit man fruktar icke döden, såsom svart man. Hvit man kommer, dör, en annan kommer igen. Ack, sannerligen, hvit man älskar oss stackars svarte alltför högt.» En icke ringa välsignelse rönte missionen genom införandet af söndagsskolor, och bildningsanstalten i Furabukten fick nåden att uppfostra månge skicklige infödde medhjälpare. Metodisterna kommo också dit (den förste 1811) och arbetade endräktigt tillsammans med kyrkomissionen, så att kolonien, som 1852 erhöll egen biskop, allt mer och mer närmade sig till att blifva ett kristet land, hvarifrån ljuset spred sig äfven till aflägsnare trakter.

Öster om Sierra Leone ligger på Pepparkusten dess amerikanska afbild, Liberia, upprättadt 1824 af »det amerikanska kolonisationssällskapet» (jfr sid. 137 f.) för att upptaga frie negrer från de nordamerikanska staterna. Enär de dit invandrade negrerna till största delen redan från Amerika voro kristne, hade missionen närmast att taga sig af de egentligen infödde. Också där kan en lång rad af grafvar berätta om den oöfvervinneliga kärleken till Kristus. »Om jag dör», sade de amerikanske metodisternas förste budbärare, Cox, till en vän, da han reste ut 1833, »så får du komma och skrifva min grafskrift.» Och då vännen frågade, hvad han skulle skrifva, svarade han: »Låt tusen missionärer dö, innan vi öfvergifva Afrika.» Fyra månader efter hans ditkomst, igenmyllades hans graf. För öfrigt har kolonien, som med amerikansk doktrinarism strax gjordes till republik i likhet med Förenta Staterna, på mångahanda sätt haft svårt att trifvas.- 266 - -

På Guldkusten har särskildt Baselmissionens arbete gjort sig kändt. Det började efter underhandling med den danska regeringen 1828. Bland de under de första åren utsände nio missionärerna var Andreas Riis från Sönderjylland (sid. 179) den ende, som förmådde uthärda klimatet. Han anlade i bergsstaden Akropong en missionsstation, som den danske guvernören dock tvang honom att åter öfvergifva, därför att han icke ville låta sig begagnas till politiska syften. Enligt missionsstyrelsens råd företog han en resa hem och vidare till Västindien i ändamål att öfverföra en koloni kristne negrer till Afrika. Med åtskilligt besvär hopsamlade han 24 på Jamaica och återvände med dem till Akropong. Missionshuset därstädes låg i aska, men infödingarne mottogo honom med glädje, och snart gjorde missionsverksamheten goda framsteg. Visserligen försökte den hedniske höfdingen att lägga alla hinder i vägen, men Riis gick framåt med oför-färadt mod, frigjorde själf en man, som redan var bunden för att offras, och tog i folkets åsyn en fetisch ur handen på höfdingen. Snart hotades det lofvande missionsarbetet af inbördeskrig mellan stammarna, men missionärerna stodo under allt detta lugnt och orubbligt fast och bibehöllo folkets förtroende.

Vid den danska besittningens försäljande till England 1851 utbröt uppror mot de nye härskarne, som utskrefvo en koppskatt utan att göra någonting för landet, och engelska örlogsskepp bombarderade infödingarnes stadsdel i Kristiansborg, hvarigenom också missionsstationen förstördes. På något sätt hade Riis, hvars hälsa starkt angripits, blifvit invecklad i dessa stridigheter, hvarför han nödgades lämna landet efter 16 års nitiskt arbete. Han dog 1854 i Norge, där han reste omkring och verkade för missionen. Hans arbete bland negrerna fortsattes bl. a. af hans brorson. Och Baselmissionen har under kamp mot det dödande klimatet och de vilda folkens ostadighet med vanlig ihärdighet och grundlighet uträttat ett stort och gediget arbete på Guldkusten, hvarifrån den sedermera framryckt längre in i landet och fattat fast fot bland de vilde ashantierna, hvilka ända till våra dagar ständigt legat i blodigt krig med engelsmännen.

På Slafkusten, öster om Guldkusten, har liordtyska missionssällskapet sedan 1847 arbetat bland Euhefolket. Öster härom finna vi »det afrikanska Liverpool», staden Lagos, och därinnanför Joru-balandet, med hvars mission vi vilja något närmare sysselsätta oss.

Bland de mäktiga muhamedanska folken i det inre af Afrika (Sudan) hade uppstått en stor rörelse, som hade till syftemål att underkufva alla negerstammar västerut. År 1821 kom turen till Joruba,

som öfversvämmades af vilda horder. Från staden Osjagun (150 kilometer från Lagos) bortsläpades bl. a. en 10—12-årig negergosse, Adsjai, jämte moder och systrar, och råkade — vanligtvis bortbytt mot rom och tobak — i åtskillige egares händer. Under allt detta intogs han af stor fasa för att blifva såld till de hvite. Och ändock skulle just desse blifva Herrens väg till frälsning för honom och månge andre. Såld till en portugisisk slafhandlare i Lagos, kastades han i bojor i slafpackhuset, till dess han tillika med 186 andre blef stufvad ned i lasten på ett fartyg för att säljas i Amerika. Nästa dag förskräcktes slafvarne öfver ett hemskt brak. Då det omsider blef tyst, hämtades de upp på däck och kommo slutligen under fund med, att fartyget uppbringats af två engelska kryssare *). Slafhandlaren och hans handtlangare lågo fjättrade på däck, under det att negrerna voro frie, fingo mat och dryck samt fördes till Sierra Leone, där de fördelades på olika byar. Adsjai gjorde strax snabba framsteg i skolan, där han med förvåning fick höra om Frälsarens kärlek. Han skänkte Honom sitt varma hjärta och fick 1825 i dopet namnet Samuel Crowther (efter en engelsk präst och missionär i London). År 1826 sändes han till London och blef följande år upptagen som den allra förste lärjungen vid Furabuktens seminarium, hvarifrån han efter till-ändabragt utbildning anställdes som skollärare i Regent.

År 1841 deltog han i den första stora Nigerexpeditionen, utsänd af ett engelskt sällskap på föranstaltande af Buxton, som hoppades att genom evangeliets och kulturens inträngande i Afrikas inre kunna hämma i dess källa den ännu florerande slafhandeln. Expeditionen led utomordentligt af klimatet och ansågs för alldeles misslyckad, men Crowthers berättelse om resan öppnade missionssällskapets ögon för hans förmåga, och han blef ånyo sänd till England för ytterligare utbildning och prästvigning (den 11 juni 1843). Vid sin hemkomst till Sierra Leone, blef han med jubel mottagen af negrerna och predikade på sitt modersmål för en stor församling, som efter välsignelsen utbröt i ett enstämmigt rop: »Ke—o —sje» (Ske alltså! Amen!).

Crowther fick dock icke länge stanna i Sierra Leone. De spridda resterna af den stam, till hvilken han hörde, hade samlat sig och funnit en fristad på en porfyrklippa vid Ogunfloden. Småningom samlades månge dit, och där uppstod en stad under namn af Abeo-

*) Omkring 30 år senare igenkände Crowther i England den engelske kapten, som hade befriat honom, och kastade sig för hans fötter. Sonen till en af de yngre officerarne ombord, O. S. Smith, skulle sedermera blifva anförare för de förste missionärer, som drogo till Uganda (1876).

kuta (»under klippan»), som snart växte till 40,000 (sedermera till 100,000) invånare. Nu hade de kristnade negrerna på egen hand knutit handelsförbindelse med dessa trakter, och då de forne Joruba-borna erforo, att deras landsmän samlade sig, utvandrade en del af dem till Abeokuta, där de för sina hedniske fränder förkunnade evangeliet, och snart kom bud till Sierra Leone med bön om missionärers afsändande till Abeokuta.

Både metodisterna och kyrkomissionen skyndade att uppfylla dessa önskningar, och 1846 kommo sålunda engelsmannen Townsend-

och Sam. Crowther till Abeokuta. Strax sammankallade Crowther folket till ett stort möte, där han redogjorde för sina planer, och alla tycktes glädja sig däråt. Ett par veckor därefter återfann Crowther här sin moder, som blifvit friköpt af sina döttrar. Återseendet efter 25 års skilsmässa var rörande, och gumman ville strax bringa gudarna ett offer. Men

Crowther sade till henne, att det var de kristnes Gud, som hon borde tacka, och hon samtyckte med glädje till att låta sig undervisas. Hon blef en bland de första, som döptes.

En underbar välsignelse följde med missionsarbetet i Abeokuta. Men stadens förbindelse med engelsmännen syntes alla de kringboende slafhandlande höfdingarne innebära en ständig fara, och de förenade sig för att tillintetgöra densamma. Konungen af Dahome, som hade förhärjat vidsträckta områden och samlat sina fienders hufvud-skallar i tusental, tågade emot Abeokuta med 15,000 krigare, däribland 6,000 amazoner, vildare än männen själfve. Missionärerna samlade de kristne till bönemöte, och konungens angrepp tillbaka-slogos tre gånger, hvarefter Jorubaborna genom en kringgående rö-rörelse bragte förvirring i fiendernas led, så att det slutade med ett stort nederlag för Dahomehären. Och till och med hedningarne trodde, att det var de kristnes Gud, som vållat detta, i följd hvaraf församlingen fick en stor tillväxt.

På ett annat ställe blef höfdingen i Lagos besegrad, och denna hittills alldeles stängda stad erhöll nu också en missionsstation. Crowther öfversatte delar af nya testamentet samt den engelska »bönboken» på folkets tungomål. Och missionen uppblomstrade på flera orter i Jorubalandet, så att man 1860 räknade öfver 1,000 nattvardsgäster. År 1861 afsatte engelsmännen den slafhandlande konungen i Lagos och gjorde staden till en engelsk besittning, hvarigenom omsider en hämsko blef satt för den västafrikanska slafhandeln till sjös.

Kyrkomissionen hade emellertid icke öfvergifvit Nigerlandet. Crowthers besök i England 1851, då Palmerston såg honom och med förvåning utbrast: »Ni vill väl inte påstå, att Ni varit slaf?» återuppväckte ett lifligt intresse för saken. Underrättelserna från Barths upptäcktsresa i Sahara, hvarvid han fann sjön Tsad och Bi-nue, en stor biflod till Niger, bidrogo ytterligare därtill. År 1854 utsändes därför en ny och mera lyckosam Nigerexpedition, och 1857 en tredje, genom hvilken Crowther, som på grund af fartygets strandande måste stanna ett helt år i det inre af landet, blef grundläggaren af den egentliga Nigermissionen. Samtidigt med att ett stort engelskt handelsfartyg banade väg för kulturen och bannlyste slafveriet från Nigers stränder, anlade Crowther i det inre Sudan missionsstationer, som förestodos af infödde präster och lärare — en utveckling, som slutade med, att Henry Venn, trots många betänkligketer, genomdref, att Sam. Crowther, efter att hafva hedrats med teologisk doktorsgrad i Oxford, blef i Canterbury invigd till biskop 1864.

Det blef stort jubel bland missionärerna, och med undran började man förstå Guds vägar i Sierra Leone, där »den hvite mannens graf blef den svartes uppståndelse», i det att man därstädes under-

kamp mot det dödande klimatet grundlade den plantskola, hvarifrån de krafter utgingo, hvilka skulle bringa Afrikas barn evangeliet genom afrikaner, och man sålunda verkligen slapp igenom den port, som klimatet upprepade gånger stängt för européerna.

Crowther uppslog sitt säte i Lagos och genomreste därifrån sitt stora »stift». Utrymmet tillåter oss icke att återkomma till hans missionsgärning, som slutade med hans död 1891. Att många stora förhoppningar i fråga om Nigermissionen blefvo svikna, fick man upplefva, särskildt därför att negerprästerna, trots sin ofta betydande förståndsutveckling, vanligtvis saknade den nödiga karaktärsfastheten för att kunna helt och hållet stå på egna ben. Kyrkomissionssällskapet har fördenskull efter Crowthers död anställt en europé som biskop därstädes och utsändt flere engelska missionärer. Men om hans egen person och gärning har det utan tvifvel med rätta sagts: »Få personer hafva stått i spetsen för ett svårare företag än S. Crowther, få hafva upplefvat flera brustna illusioner och pröfningar, få hafva ådagalagt en så okuflig ihärdighet, få hafva under ett långt och arbetsamt lif åtnjutit bättre personligt anseende. Han har måhända icke egt de högsta andliga gåfvor, men han var en rättsinnad, praktisk, ståndaktig och ihärdig kristen. Han fick lida mycket på grund af andres fel. Hade han i Afrika understödts af män, som varit lika bra som han, och från England bättre uppskattats, skulle hans gärning hafva blifvit större. Sådan den var, har Gud välsignat densamma.»

Ostafrika.

Då det engelska kyrkomissionssällskapet i sin titel upptog tillägget »för Afrika och Östern», tänkte man icke blott på Indien, utan ock på den östra sidan af Medelhafvet med alla de land, som från den heliga historien voro dyrbara för de kristne. Och särskildt hoppades man på att genom förbindelse ined de gamla österländska kyrkosamfunden (det grekiska, syriska, koptiska o. s. v.), hvilka ännu egde bestånd under muhamedanskt välde, få nåden att skänka lif och rörelse åt de åldriga, stelnade formerna och sålunda gifva impulsen till att dessa kyrkor verkligen skulle kunna blifva missionskyrkor och bringa evangeliet åt de folk, bland hvilka de lefde.

I detta syfte erhöll kyrkomissionen 1815 en station på Malta, hvarifrån man genom fortsatta resor skulle kunna undersöka

förhållandena i Orienten, och hvarest man skulle kunna trycka och utsända - 270 - -

kamp mot det dödande klimatet grundlade den plantskola, hvarifrån de krafter utgingo, hvilka skulle bringa Afrikas barn evangeliet genom afrikaner, och man sålunda verkligen slapp igenom den port, som klimatet upprepade gånger stängt för européerna.

Crowther uppslog sitt säte i Lagos och genomreste därifrån sitt stora »stift». Utrymmet tillåter oss icke att återkomma till hans missionsgärning, som slutade med hans död 1891. Att många stora förhoppningar i fråga om Nigermissionen blefvo svikna, fick man upplefva, särskildt därför att negerprästerna, trots sin ofta betydande förståndsutveckling, vanligtvis saknade den nödiga karaktärsfastheten för att kunna helt och hållet stå på egna ben. Kyrkomissionssällskapet har fördenskull efter Crowthers död anställt en europé som biskop därstädes och utsändt flere engelska missionärer. Men om hans egen person och gärning har det utan tvifvel med rätta sagts: »Få personer hafva stått i spetsen för ett svårare företag än S. Crowther, få hafva upplefvat flera brustna illusioner och pröfningar, få hafva ådagalagt en så okuflig ihärdighet, få hafva under ett långt och arbetsamt lif åtnjutit bättre personligt anseende. Han har måhända icke egt de högsta andliga gåfvor, men han var en rättsinnad, praktisk, ståndaktig och ihärdig kristen. Han fick lida mycket på grund af andres fel. Hade han i Afrika understödts af män, som varit lika bra som han, och från England bättre uppskattats, skulle hans gärning hafva blifvit större. Sådan den var, har Gud välsignat densamma.»

Ostafrika.

Då det engelska kyrkomissionssällskapet i sin titel upptog tillägget »för Afrika och Östern», tänkte man icke blott på Indien, utan ock på den östra sidan af Medelhafvet med alla de land, som från den heliga historien voro dyrbara för de kristne. Och särskildt hoppades man på att genom förbindelse ined de gamla österländska kyrkosamfunden (det grekiska, syriska, koptiska o. s. v.), hvilka ännu egde bestånd under muhamedanskt välde, få nåden att skänka lif och rörelse åt de åldriga, stelnade formerna och sålunda gifva impulsen till att dessa kyrkor verkligen skulle kunna blifva missionskyrkor och bringa evangeliet åt de folk, bland hvilka de lefde.

I detta syfte erhöll kyrkomissionen 1815 en station på Malta, hvarifrån man genom fortsatta resor skulle kunna undersöka förhållandena i Orienten, och hvarest man skulle kunna trycka och utsända- 271 - -

skrifter till hamnarna österut. Också i Smyrna och på ön Syra upprättades små stationer, men snart riktade man sina tankar mera uteslutande på Egypten och Abessinien. Om verksamheten på dessa ställen skola vi sedermera få höra talas; här nämnas de blott, därför att man därifrån fann vägen till det egentliga Ostafrika.

Johann Ludwig Krapf, född i Wurtemberg 1810, blef efter i Basel vunnen utbildning af det engelska kyrkomissionssällskapet utsänd till Abessinien 1837, men några månader efter hans ankomst dit blefvo alla de evangeliske missionärerna förjagade på anstiftan af franske katoliker, som inbillade konungen därstädes, att den abessinska kyrkan vore närmare besläktad med deras, än med protestanternas. På konungens af Shoa uppmaning begaf sig Krapf till dennes söder om Abessinien belägna land, där folket af gammalt ansåg sig för »kristet», men dock hade så föga kristliga begrepp, att t. ex. konungen egde 100 hustrur. Under arbetet därstädes lärde Krapf att känna det hedniska Gallasfolket, en stolt och vild negerstam, hvars land sträckte sig långt söderut, och hans hjärta brann af längtan att få bringa dem evangeliet. Fördrifven från Shoafolket, äfven på grund af katolikernas inträngande, beslöt han att resa sjöledes till Mo ni b as, en liten ö på Ostafrikas kust, bekant från portugisernas tid, för att därifrån kunna nå till Gallasfolket.

Vid ett besök i Sansibar erhöll han den mäktige sultanen Said-Saids tillåtelse att bo i landet samt en rekommendationsskrifvelse för »den gode man, som önskade omvända världen till Gud». År 1844 anlände han till Mombas och vinnlade sig strax ihärdigt om studiet af de bägge negerspråk, som talades därstädes. Då blef hans trofasta hustru, som redan under sjöresan från Shoa utstått svåra lidanden, angripen af feber och dog efter att hafva födt honom en dotter, under det att Krapf själf var så sjuk, att han knappast förmådde släpa sig fram till hennes sjukbädd. Före sin död sammankallade hon de muhamedaner, som hulpit dem, och vittnade inför dem om det enda namn, i hvilket man kunde dö. Därpå lade hon sin man på hjärtat att aldrig uraktlåta att tala till folket om Herren, hur fruktlöst det än kunde synas, och bad honom icke spilla tiden med att sörja henne, utan allvarligt sträfva efter att fullborda sitt arbete, medan det var dag. Krapf var alldeles förkrossad af sorg; dock såg han uti hennes graf, som snart fick gömma äfven det lilla nyfödda barnet, ett förebud om seger. »Berätta för vännerna,» skref han hem, »att det nu på Ostafrikas kust finnes en ensam missionärgraf. Det är ett vittnesbörd om, att I hafven börjat kampen med denna del af världen, och- 272 - -

så sant som kyrkans segrar alltid vinnas genom framryckande öfver dess medlemmars grafvar, kunnen I vara förvissade om, att den stunden är nära, då I skolen blifva kallade till Afrikas ostkust för dess omvändelse.»

Alldeles ensam fortsatte Krapf med ifver sina språkliga och etnografiska studier i förvissning om, att de en gång skulle lända till mycket gagn (såsom det ock skedde på 1870-talet), och utkastade härunder vidtgående framtidsplaner, hvilka äfven med tiden skola förverkligas: om anläggandet af en sammanhängande rad missionsstationer tvärs öfver Afrika och om upprättandet af en koloni för befriade negerslafvar i Mombas, liksom i Sierra Leone.

Efter tvänne års förlopp erhöll han omsider 1846 en medhjälpare i sin landsman Johann Rebmann, och så fort som möjligt anlade de tillsammans en missionsstation på fastlandet i Rabai, hvarest de, boende uti infödingarnes hyddor, själfve måste bygga sig ett riktigt hus, allt under det att de begagnade hvarje hvilotid till språkstudier. Många gånger angrepos de af feber, men »jag bad innerligt,» skrifver Krapf, »om att få lof att lefva, till dess åtminstone en själ blifvit frälst, ty jag var förvissad om, att, hade blott en enda sten lagts, skulle Herren fortsätta byggnaden.» Förskräckt öfver hedendomens vederstyggligheter, predikade han strängt mot synden, men »invärtes blef det honom då tillkännagifver att han borde predika mera om Frälsarens kärlek till de vilsefarna fåren och visa innerligare barmhertighet.» Några veckor därefter fick han se den första (och nära nog den enda) frukten af evangeliet, en stackars krympling, som rent af slukade orden från hans läppar (sedermera döpt af Rebmann), och Krapf skref om sällheten af missionärens lefnadskall: »Hvad är kunglig värdighet i jämförelse med den persons gärning, som predikar evangeliet i skogen eller i den ensliga kojan?»

De beslöto nu att snarast möjligt företaga undersökningsfärder i det inre af landet för att kunna nå fram till Gallasfolket och uppsöka ställen, som lämpade sig för missionsstationer. Höfdingarne på platsen varnade dem för de stora farorna, men Rebmann drog åstad, utrustad blott med en paraply i handen samt ledsagad af några få infödingar. Trenne resor i dessa alldeles okända trakter företogo de hvardera och blefvo därigenom, ehuru de själfve icke åsyftade annat än Guds rikes utbredande, de förste store upptäcktsresandena i Ostafrika. År 1848 fick Rebmann för första gången syn på det väldiga berget Kilimandjaros hvita, snöhöljda topp, till stor öfverraskning för Europas lärde geografer, som i början kraftigt förnekade, att snö kunde- 273 - -

finnas under ekvatorn. Utan att själfve kunna uppnå de ofantliga ostafrikanska insjöarna, som på den tiden voro alldeles okända, insamlade missionärerna en mängd underrättelser om desamma, och Krapf skref 1849 hem ett märkligt bref om ett kolossalt vattendrag i det inre Afrika, hvarest han förmodade att både Nilens och Kongos och andra floders källor måste finnas ej långt från hvarandra.

Efter ett besök i England 1850 återvände Krapf med betydande förstärkningar, i det att missionsvännerna med hänförelse bifallit hans

J. REBMANN.

stora planer om anläggning af en rad missionsstationer tvärs öfver Afrika. Men Herrens stund var ännu icke inne. Ett par af dem, som utsändts, vände hem igen. Döden bortryckte en, sjukdom hejdade dem länge, och oöfvervinnliga svårigheter uppstodo i fråga om anläggandet af nya missionsstationer. Det var då, som Krapf skref: »Om jag än stupar, skall Herren dock i sinom tid genomföra sin sak. Tanken på en kedja af missioner skall komma att upptagas och utföras af kommande släkten, och jag testamenterar härigenom densamma åt en hvar missionär, som anländer till Afrika.» Själf begaf

H. Ussing, Illustr. Missionshistoria. 18- 274 - -

han sig åstad för att anlägga en påtänkt station i det inre af landet. Han öfverfölls emellertid af röfvare, hans ledsagare dödades eller flydde, och Krapf undkom blott för att alldeles ensam irra omkring i Afrikas svårframkomliga skogar. Han var nära att dö både af törst och svält, så att han måste äta myror för att uppehålla lifvet; på ett ställe greps han och dömdes till döden, men undkom ånyo och nådde omsider, oigenkännlig i följd af lidanden, tillbaka till Rabai.

Flera sådana färder bröto Krapfs hälsa, så att han efter ett nytt besök i England 1853 och ett ytterligare försök att från Abessinien landvägen komma till Mombas nödgades 1855 att säga Afrika farväl och bosätta sig i sitt fosterland, i Kornthal, därifrån han dock två gånger på kortare tid ånyo besökte de svartes världsdel. För öfrigt var han intill sin död upptagen af språkliga arbeten. Rebmann däremot stannade kvar på sin post oafbrutet i 29 år, ofta helt ensam, under ständig kamp med det svåra klimatet bearbetande förhärdade hjärtan. En gång alldeles fördrifven till Sansibar, vände han dock tillbaka och vaktade sin lilla skara, till dess aflösning kom 1875, och han, blind och svag, kunde draga hemåt för att dö i Kornthal 1876.

Då det 1874 lyckades England att aftvinga sultanen af Sansibar en förlikning, som gick ut på att förhindra slafhandeln,

förverkligade kyrkomissionen i närheten af Mombas Krapfs idé om en koloni för befriade negrer, och, utan att man visste det, kom Freretown — såsom kolonien benämndes efter den berömde statsmannen och missionsvännen sir Beartle Frere, som åvägabragt förlikningen — att ligga på just det stället, där Krapf vid sin hustrus graf gjort den första tåresådden i Östafrikas jord.

Martyrtiden på Madagaskar.

Vi komma nu till ett land, där icke blott en och annan ensam missionär fallit offer för vildarne, utan där ock systematiska förföljelser af de kristne haft till syftemål att utrota den kristendom, som börjat uppspira. De stängda portarna öppnade sig omkring 1820 en kort tid, och strax började evangeliet göra sitt intåg. De stängdes igen med blodig hand, men all fiendens våldsmakt var icke i stånd att fördrifva den Herre, som börjat sin frälsande gärning. Madagaskars martyrtid står som ett allenastående kapitel i den nyare tidens missionshistoria. - 274 - -

han sig åstad för att anlägga en påtänkt station i det inre af landet. Han öfverfölls emellertid af röfvare, hans ledsagare dödades eller flydde, och Krapf undkom blott för att alldeles ensam irra omkring i Afrikas svårframkomliga skogar. Han var nära att dö både af törst och svält, så att han måste äta myror för att uppehålla lifvet; på ett ställe greps han och dömdes till döden, men undkom ånyo och nådde omsider, oigenkännlig i följd af lidanden, tillbaka till Rabai.

Flera sådana färder bröto Krapfs hälsa, så att han efter ett nytt besök i England 1853 och ett ytterligare försök att från Abessinien landvägen komma till Mombas nödgades 1855 att säga Afrika farväl och bosätta sig i sitt fosterland, i Kornthal, därifrån han dock två gånger på kortare tid ånyo besökte de svartes världsdel. För öfrigt var han intill sin död upptagen af språkliga arbeten. Rebmann däremot stannade kvar på sin post oafbrutet i 29 år, ofta helt ensam, under ständig kamp med det svåra klimatet bearbetande förhärdade hjärtan. En gång alldeles fördrifven till Sansibar, vände han dock tillbaka och vaktade sin lilla skara, till dess aflösning kom 1875, och han, blind och svag, kunde draga hemåt för att dö i Kornthal 1876.

Då det 1874 lyckades England att aftvinga sultanen af Sansibar en förlikning, som gick ut på att förhindra slafhandeln, förverkligade kyrkomissionen i närheten af Mombas Krapfs idé om en koloni för befriade negrer, och, utan att man visste det, kom Freretown — såsom kolonien benämndes efter den berömde statsmannen och missionsvännen sir Beartle Frere, som åvägabragt förlikningen — att ligga på just det stället, där Krapf vid sin hustrus graf gjort den första tåresådden i Östafrikas jord.

Martyrtiden på Madagaskar.

Vi komma nu till ett land, där icke blott en och annan ensam missionär fallit offer för vildarne, utan där ock systematiska förföljelser af de kristne haft till syftemål att utrota den kristendom, som börjat uppspira. De stängda portarna öppnade sig omkring 1820 en kort tid, och strax började evangeliet göra sitt intåg. De stängdes igen med blodig hand, men all fiendens våldsmakt var icke i stånd att fördrifva den Herre, som börjat sin frälsande gärning. Madagaskars martyrtid står som ett allenastående kapitel i den nyare tidens missionshistoria.- 275 - -

Den stora ön Madagaskar är belägen i Indiska oceanen, öster om Afrikas fastland, hvarifrån den skiljes genom Mosambik-kanalen, som på sitt smalaste ställe är omkr. 376 kilometer bred. Ön är öfver 1,500 km. lång, 376 — 560 km. bred och har ungefär samma ytinnehåll som Frankrike. Öns kuster äro blott föga inskurna af vikar och ega därför ytterst få hamnplatser. Dess inre upptages af ett betydande högland, till hvilket man kom på smala bergsstigar, enär madagasserna icke kände till vägar och vagnar.

Befolkningen, kanske 5 mill. till antalet, är af blandad härkomst, hufvudsakligen malajisk-polynesisk. Ehuru fördeladt i olika stammar (bland hvilka sakalaverna och betsileoerna äro de talrikaste), talar folket väsentligen blott ett enda språk. Madagasserna sakna icke en viss grad af kultur, hafva anseende för att vara modige, trofaste, vänlige och gästfrie, men äro på samma gång försjunkne i den gröfsta fe-tischdyrkan och fördärfvade genom de värsta laster, såsom en gränslös osedlighet och tjufaktighet. Vid 1800-talets början var Madagaskar deladt i en hel mängd små konungariken. Men 1810 blef den unge, framstående och äregirige Radama konung öfver hovaerna, en mindre, men kraftfull folkstam (mera rent malajisk och ljusare till hudfärgen än de andra) i Imerina i höglandet och besegrade flere grannar. Just vid samma tid hade England från Frankrike eröfrat den lilla ön Mauritius, öster om Madagaskar, och den engelske guvernören, en ifrig motståndare af slafhandeln, ingick med Radama underhandlingar, som voro denne lika välkomna såsom ett medel att vinna öfverväldet öfver hela Madagaskar. Han förpliktade sig att förbjuda och bekämpa den äfven på Madagaskar allmänt gängse slafhandeln emot att i gengäld från England erhålla gevär, ammunition och instruktörer för sin här. Och

härigenom lyckades det honom att under loppet af några få år underkufva alla de öfrige konungarne, så att Madagaskar väsentligen blef ett enda rike med Imerinas konungasäte, Antananarivo, såsom hufvudstad.

Så snart Madagaskars dörrar genom den nämnda överenskommelsen (1817) börjat öppnas, var Londonmissionen redo. Den hade allaredan länge haft tankar på Madagaskar (jfr sid. 158) och 1814 sändt en missionär till Mauritius (Le Brun). År 1818 ankommo sålunda David Jones och Bevan med familj till hamnstaden Tama-tave (på ostkusten), men genom obekantskap med förhållandena hade de kommit på den osundaste tiden, och döden bortryckte dem alla undantagandes Jones, som sjuk måste återvända till Mauritius. Först 1820 uppnådde han Antananarivo och rönte ett vänligt mottagande-
276 - -

af konung Radama, som, efter att hafva hört hans ärende, själf skref till Londonmissionen: »Jag ber er sända mig så många missionärer, som I ansen för lämpligt, jämte deras familjer, om de så önska — förutsatt, att I sänden skicklige handtverkare, som kunna göra mitt folk till arbetare såväl som till gode kristne.»

Snarast möjligt utsändes då en skara missionärer och handtverkare, hvilka snart voro i full gång med skolundervisning och bibelöfversättning. Radama visade stor välvilja mot missionen. Barnamord och andra grymma seder afskaffades, en kyrka invigdes i Antananarivo, och framför allt främjades skolväsendet. »Om I önsken blifva vise och lycklige och mig till behag, så sänden edra barn i skola!» lät konungen säga de motvillige. En längtansfull väntad tryckpress, hvilken omsider år 1826 anlände, sedan hela nya testamentet blifvit öfversatt, väckte hans största beundran. Inom tio års förlopp funnos 10,000 madagasser, som kunde läsa. Likväl visade konungen själf alls ingen lust att undervisas i kristendom, och då evangeliet framkallade motstånd hos afgudadyrkarne, förmanade han missionärerna att gå varsamt till väga, för att han icke själf såsom vän af främlingarne skulle förlora folkets förtroende. Och under sina sista år aflägsnade han sig i följd af andres inflytande ytterligare från missionen.

År 1828 dog konung Radama, ännu ung, och en af hans hustrur, Ranovalona, bemäktigade sig med list och våld tronen. Hon lät mörda den utsedde tronarfvingen och flere medlemmar af den kungliga familjen och slutligen, af fruktan för att få en medtäflare, också den man, som allra mest hulpit henne till makten, Andriami-kaja, i hvilken missionen egde ett af sina bästa stöd. Vid sin kröning trädde Ranovalona fram på »den heliga stenen» med en fetisch i hvardera handen och sade: »Er har jag ärft från mina förfäder, till er fäster jag min lit». Dock lofvade hon missionen sitt skydd, och efter sorgåret, hvarunder till och med skolorna måste hållas stängda ett halft år, såg det äfven någon tid ganska ljust ut, trots afguda-dyrkarnes stigande inflytande. Många började allvarligt söka sanningen, i hufvudstaden öppnades två nya kyrkor, hvarest en omvänd madagass predikade, och oaktadt drottningen förbjöd försäljning af nya testamentet, tillät hon dock, att de omvände finge döpas. År 1831 blefvo de förste 20 infödingarne döpte i närvaro af en ofantlig folkskara, hvarefter församlingar af infödde organiserades på tvänne ställen.- 277 - -

En betydande väckelse följde härpå. De omvände vittnade om Herren och brydde sig hvarken om hån eller förföljelse; bönemöten höllos i hemmen, och missionärerna hade fullt upp att göra med att predika och tala med alla dem, som sökte dem. Men på samma gång blef regeringens hållning mera fientlig. Religionsundervisning i skolorna förbjöds, alla infödde lärare och skolgossar öfver 13 år stuckos in i hären, och slutligen förklarade drottningen, uppeggad af hedningarne *), att hon skulle göra ett slut på kristendomen, om det än skulle kosta alla kristne lifvet. Den 1 mars 1835 kungjordes högtidligt förbud mot all kristendom. Missionärerna fingo lof att stanna kvar i landet och predika för sina landsmän, men madagas-serna fingo ej lof att öfvergifva sina fäderneseder. Alla infödingar, som voro döpte eller hade på annat sätt slutit sig till de kristne, skulle anmäla sig själfve inom en månad eller lida döden. Alla officerare, som deltagit i kristna skick och bruk, blefvo degraderade, och genom ett nytt påbud kräfdes (liksom fordom under förföljelserna mot de kristne i Rom), att alla kristliga böcker skulle vid dödsstraff utlämnas. En hednisk officer försäkrade drottningen, att de kristne voro de pålitligaste och lydigaste soldaterna, men detta medförde blott, att fristen förkortades till en vecka.

Naturligtvis funnos bland dem, hvilka berörts af den senare tidens väckelser, stora skaror, som angåfvo sig själfva och gjorde allehanda ursäkter, men många förblefvo trofasta, gömde åtminstone någon af sina böcker och bönföllo i lönkammaren och under nattliga bönemöten Herren om hjälp. Missionärerna sökte hemligen styrka de omvände, af hvilka 200 voro vid den tiden laglige medlemmar af kyrkan, och påskyndade med oro öfversättningen af gamla testamentet, på det att madagasserna ändock skulle kunna få behålla Guds ord, så framt de själfve fördrefves. Och det lyckades att fullborda detta verk; de flesta biblar blefvo hemligen utdelade, och de sista 70 exemplaren nedgräfdes i jorden för att säkert bevaras. På de bäste infödde kristnes råd reste därefter de engelske missionärerna 1836 med tungt hjärta till Mauritius, hvarifrån blott en eller annan

*) En af de större anklagelserna mot de kristne var, att deras kvinnor voro kyska. Bland sådant, som särskildt uppretade drottningen, var uppträdandet af en ma-dagassisk svärmare, som, påverkad af samtal med de kristne, väckte åtskillig rörelse genom att predika om Kristi återkomst, slafveriets afskaffande, alla människors jämlikhet, upphörandet af alla krig m. m. Med en afgud buren främst i processionen drogo han och hans anhängare upp till drottningen. Hon lät fråga honom, om det var hans mening, att drottningen af Madagaskar och Mosambikslafvarne skulle blifva hvarandras jämlikar, och då han bejakade detta, lät hon kasta honom, hans afgud och ett par af hans ledsagare i kokande vatten.- 278 - -

gång i början en ensam kunde skänka de förföljde litet tröst. För öfrigt lämnades den unga församlingen åt sig själf utan herdar under hedningarnes raseri för att uthärda en hemsökelsetid af 25 år, hvars like knappast finnes i världshistorien.

Den hedniska reaktionen reste sig i all sin väldighet. De afskyvärda barnamorden återinfördes, nya afgudar gjordes, och Jehovas namn blef vid dödsstraff förbjudet. I skaror flydde madagasserna undan skräckväldet till skogarna, röfvareband bildades, de underkufvade folken reste sig, och under 8 månaders förlopp afrättades öfver 1,000 personer, medan ännu många fler måste undergå gudsdomen »tan-gena» (att tömma giftbägaren) för att bevisa sin oskuld. Men genom förföljelserna fördes de kristne innerligare samman. Med all försiktighet profvade man hvarandra. Den ene kände sig för genom att nämna Jerem. 33: is (Jeremias frågar: »Om jag säger dig det, skall du då icke låta döda mig?») och den andre svarade genom att nämna nästa vers (Zedekias svarar: »Så sant Herren lefver ... jag skall icke låta döda dig och icke gifva dig i desse mäns våld, som trakta efter ditt lif.»).

Sedan den första tidens fasor voro öfverståndna, började man hemligen samlas utomhus eller hellre på fritt belägna bergstoppar, där sången obehindradt kunde stiga mot höjden, under det att man på långa afstånd kunde upptäcka en annalkande fiende. Och om de än förlorat sina mänsklige vägledare, så hade de dock bevarat Guds ord. Lika häftigt som hedningarne rasade mot den heliga skrift, lika innerligt älskade de kristne densamma, gömde den, lefde däraf och tillväxte genom densamma.

År 1837 skrefvo de till sina bortfarne lärare: »Guds rike tillväxer i detta land. Då I lämnaden oss, fruktade vi, att Gud skulle öfvergifva oss; men vi hafva fått erfara sanningen af det bibelordet: »Jag skall ingalunda lämna dig ej heller någonsin öfvergifva dig» (Ebr. 13: 5). Sannerligen, Han har blifvit hos oss, och outsägligt stor var våra hjärtans glädje under bön och samtal om det tillkommande lifvet».

Vid samma tid dog den egentligen första kristna martyren. En högättad troende kvinna, Rafaravavy, som i sitt hem hade samlat de kristne, blef angifven och fängslad tillika med åtskilliga andra. Genom en underbar skickelse blef hennes dödsdom icke fullbordad, men en annan ung kvinna, Rasalama, som först af svaghet angifvit flere andre kristne, men därefter ångrat detta och desto mera högljudt vittnat om Jesus, blef, krumsluten i bojor, buren öfver en fjär-- 279 - -

dingsväg till afrättsplatsen, under det att hon sjöng Herren en lofsång. Efter en tyst bön sjönk hon samman, genomborrad af bödelns spjut, den 14 aug. 1837, medan hedningarne sade för sig självfve: »Det måtte i de hvites tro ligga någon trolldom, som borttager dödsfruktan.»

Tvåhundra andre kristne — däribland Rafaravavy — såldes som slafvar, men sedermera lyckades det henne tillika med några få andra att efter outsägliga lidanden undkomma till Mauritius, hvarifrån de med en af missionärerna gjorde ett besök i England *).

Ett nytt utbrott af förföljelse skedde år 1840. Sexton af dem, som flytt undan, hade i två år hållit sig dolde i skogarna och gjorde sedan ett försök att uppnå kusten, men de blefvo gripne, och då de voro ståndaktige i bekännelsen, blefvo nio af dem dömde till döden. Under kanonernas dån blefvo de burne omkring i staden, bundne under stänger, och slutligen afrättade liksom Rasalama. Bland desse voro ock Paul, den förste döpte på Madagaskar, och hans hustru. Drottningen förbjöd alla sina undersåtar att lämna landet, och alltifrån 1845 var nästan all förbindelse med den öfriga världen afbruten. Desto större vardt glädjen, då man på Mauritius fick erfara, att en betydande väckelse skett bland hovaerna. Många foro till bergstrakterna för att låta sig undervisas af de bortflyktade, och de, som voro fängslade, predikade för sina fångvaktare och besökande vänner. Själfva drottningens ende son, prins Rakatond-Radama var gripen, bad och läste Guds ord tillsammans med de kristne och hade nyligen genom sina förböner räddat månge från döden. Men oaktadt Ranovalona älskade sin son alltför högt för att draga honom till ansvar, förändrades hennes eget sinnelag icke; ständigt måste de anklagade kristne dricka tangena, och 1849 utfärdade hon ånyo strängt förbud mot kristendomen, och en ny, häftig förföljelse utbröt.

Den 18 mars 1849 församlades hufvudstadens invånare under kanonernas dån, drottningens budskap upplästes och därefter förteckningen på de dömde. Jämte hustrur och barn blefvo 37 predikanter dömde till ständig träldom, 42 personer, hos hvilka man funnit biblar, likaledes; prins Ramonja, Ranovalonas systerson, som hållit uppbyggelsemöten i sitt hem, degraderades till menig soldat, omkring 2,000 ådömdes höga böter, och 19 skulle afrättas. I trasiga mattor,

*) Det var på vägen dit, som desse kristne madagasser sammanträffade i Kap med kristne hottentotter och, utan att förstå hvarandras språk, samtalade med tillhjälp af bibeln, i det att den ene pekade på ett bibelspråk, som den andre sedan slog upp för att därefter svara med ett annat dylikt o. s. v.- 280 - -

med händer och fötter fjättrade mellan två stänger, buros desse r procession genom staden. Förgäfves tillstoppade man munnen på dem, därför att de sjöngo och vittnade för folket. Därpå fördes de 15 till en brant klippa väster om palatset, från hvilken lifdömde trollkarlar plägade störtas ned i en omkr. 50 meter djup afgrund. Enligt flere åskådares vittnesbörd syntes martyrernas ansikten förklarade liksom änglars anleten. En efter annan afkläddes de, och med ett rep om lifvet hissades de ut öfver afgrunden, och under det att bödeln med en stor knif afvaktade en vink att afskära repet, tillfrågades de: »Vill du låta bli att bedja?» Den ene efter den andre svarade frimodigt nej och försvann i afgrunden. En af dem begärde tillåtelse att bedja först, bad med hög röst en bön, vittnade därpå för folket och sade slutligen till bödlarne: »Kasten gärna min kropp i afgrunden, min själ kunnen 1 icke kasta dit ned, den går till Gud i himmelen. Därför fröjdar jag mig öfver att dö i min Skapares tjänst.» Blott en enda, en kvinnlig släkting till drottningen, skonades. Man hade ännu hoppats att vid afgrundens brant förmå henne till att gifva efter, men hon bad blott om att få följa sina syskon till himmelen. Då slog man henne i ansiktet under utropet: »Du har mistat förståndet,» och bortförde henne under bevakning.

De sista fyra dödsdömde (ett äkta par och två män) skulle, såsom varande af adlig börd, dö på bålet. Med fridfulla anleten gingo de själfva sjungande till afrättsplatsen och bestego bålet, där de utan bäfvan läto sig bindas vid fyra pålar. Bålet antändes, under det att en praktfull regnbåge visade sig öfver dem. Många flydde af skräck, och bålet släcktes flera gånger af regnet. Men de bådo: »Herre, mottag vår ande, ty din kärlek har drifvit dig ned till oss. Tillräkna dem icke denna synd!» Och från de högt uppflammande lågorna hörde man ännu utropet: »Välsignadt vare Herrens namn från nu och i evig tid!» (Dav. ps. 113: 2).

Men också denna gång måste drottningen erfara sanningen af hvad några bland hennes ämbetsmän hade sagt strax i början: »De hvita folkens religon har det märkvärdiga med sig, att ju fler man dödar, desto fler bekänna sig till densamma.» Skräckscenerna hade blott den verkan, att en blef till tio, och tio till hundra. Under sådana förhållanden sände Londonmissionen 1853 sin sekreterare William Ellis, förut missionär i Söderhafvet, till Madagaskar för att närmare undersöka ställningen. Först 1856 nådde han dock fram till hufvudstaden efter upprepade besök i Tamatave. Drottningen sände honom 100 man till mötes vid kusten för att bära honom upp till Antana-— 281 —

narivo, mottog med glädje de medförda gåfvorna från drottning Victoria, i synnerhet en elektrisk telegraf, men afgaf inga löften i fråga om kristendomen. Däremot hade han stor glädje af prins Radama och fann i det hela taget tillståndet mycket lofvande.

Men ännu en gång skulle en fullständig förändring inträffa. På anstiftan af en fransman, Lambert, hade en del adelsmän sammansvu-rit sig för att afsätta drottningen och utropa hennes son till konung.

william ellis.

Sammansvärjningen blef upptäckt. Prinsen erhöll förlåtelse, men alla européerna tillfångatogos och transporterades till kusten under fruktansvärda strapatser, och därpå utbröt den sista blodiga förföljelsen mot de kristne, hvilka härvidlag liksom ofta eljest måste umgälla, oaktadt icke en enda kristen deltagit i sammansvärjningen. Kronprinsen förhjälpte många på flykten; men förföljelsen bredde sig öfver hela landet. Här och hvar såg man hela byar alldeles öfvergifna.- 282 - -

En gammal kvinna blef genomsågad, fjorton framstående kristne blefvo stenade; de, som icke dogo däraf, halshöggos, och deras hufvuden spetsades på pålar. Men vid nattens inbrott smögo sig vännerna ut till afrättsplatsen, bortjagade de glupska hundarna, svepte in liken och buro dem hem för att begrafva dem i tysthet. Femtiosex personer måste dricka tangena, hvaraf 8 dogo; 57 blefvo smidde i bojor, 5 — 7 tillsammans, och förviste till öns febertrakter, hvarest öfver halfva antalet omkom. Ellis medförde sedermera till England de bojor, som ett stackars offer burit i 3 år; de vägde 28 kilo.

Förföljelsen varade i fem år. Men 1861 insjuknade drottningen. Intet trollmedel kunde hjälpa henne, och den 16 aug. dog

hon. Hennes son utropades till konung under namn af Radama II, och »solen gick ej ned, förrän han lofvat alla sina undersåtar lika skydd, och förkunnat, att det stode en hvar fritt att efter sitt eget samvete dyrka Gud.» Fängelserna öppnades, de landsflyktige återkallades, och ett stort jubelår tog sin början. Missionären Ellis, som redan var på väg dit, mottogs med den största hedersbetygelse af konungen, med innerligt jubel af martyrernas släkt och andre kristne, och snart kunde missionsarbetet åter upptagas med friska krafter. I tjugofem år hade fienden rasat, och portarna hade med all mänsklig makt hållits stängda. Men Kristi evangelium, som en gång slagit rot i landet, hade icke kunnat utrotas, och med förvåning såg man, huru Herrens verk gått framåt och församlingen vuxit och utvecklats utan ledning eller hjälp af någon missionär.

Sydafrika.

Londonmissionens arbete i Kaplandet, hvars banbrytare, van der Kemp, vi redan hafva lärt känna (sid. 153), utbredde sig under loppet af de första tjugo åren vida omkring, men var i hög grad i behof af mera tillsyn och större enhet. Därför blef d:r Philip, en ansedd präst från Aberdeen, erfaren och begåfvad med en kraftfull vilja, utsänd till Kap 1819 för att undersöka förhållandena och följande år utnämnd till uppsyningsman öfver missionen i Sydafrika, en syssla, som han i en hel mansålder († 1851) skötte med öfverlägsen skicklighet. Med en förträfflig hustru vid sin sida, hvilken bar sin del af hans bördor genom att öfvertaga hela räkenskapsväsendet och rapporterna, var han outtröttlig i att öfvervaka och uppmuntra de vidt omkring spridda stationerna, hvilka vid hans ankomst nästan alla behöfde mycken eftersyn, men som det lyckades honom - 282 - -

En gammal kvinna blef genomsågad, fjorton framstående kristne blefvo stenade; de, som icke dogo däraf, halshöggos, och deras hufvuden spetsades på pålar. Men vid nattens inbrott smögo sig vännerna ut till afrättsplatsen, bortjagade de glupska hundarna, svepte in liken och buro dem hem för att begrafva dem i tysthet. Femtiosex personer måste dricka tangena, hvaraf 8 dogo; 57 blefvo smidde i bojor, 5 — 7 tillsammans, och förviste till öns febertrakter, hvarest öfver halfva antalet omkom. Ellis medförde sedermera till England de bojor, som ett stackars offer burit i 3 år; de vägde 28 kilo.

Förföljelsen varade i fem år. Men 1861 insjuknade drottningen. Intet trollmedel kunde hjälpa henne, och den 16 aug. dog hon. Hennes son utropades till konung under namn af Radama II, och »solen gick ej ned, förrän han lofvat alla sina undersåtar lika skydd, och förkunnat, att det stode en hvar fritt att efter sitt eget samvete dyrka Gud.» Fängelserna öppnades, de landsflyktige återkallades, och ett stort jubelår tog sin början. Missionären Ellis, som redan var på väg dit, mottogs med den största hedersbetygelse af konungen, med innerligt jubel af martyrernas släkt och andre kristne, och snart kunde missionsarbetet åter upptagas med friska krafter. I tjugofem år hade fienden rasat, och portarna hade med all mänsklig makt hållits stängda. Men Kristi evangelium, som en gång slagit rot i landet, hade icke kunnat utrotas, och med förvåning såg man, huru Herrens verk gått framåt och församlingen vuxit och utvecklats utan ledning eller hjälp af någon missionär.

Sydafrika.

Londonmissionens arbete i Kaplandet, hvars banbrytare, van der Kemp, vi redan hafva lärt känna (sid. 153), utbredde sig under loppet af de första tjugo åren vida omkring, men var i hög grad i behof af mera tillsyn och större enhet. Därför blef d:r Philip, en ansedd präst från Aberdeen, erfaren och begåfvad med en kraftfull vilja, utsänd till Kap 1819 för att undersöka förhållandena och följande år utnämnd till uppsyningsman öfver missionen i Sydafrika, en syssla, som han i en hel mansålder († 1851) skötte med öfverlägsen skicklighet. Med en förträfflig hustru vid sin sida, hvilken bar sin del af hans bördor genom att öfvertaga hela räkenskapsväsendet och rapporterna, var han outtröttlig i att öfvervaka och uppmuntra de vidt omkring spridda stationerna, hvilka vid hans ankomst nästan alla behöfde mycken eftersyn, men som det lyckades honom- 283 - -

att sporra, befästa, rensa och utveckla. Men under tiden måste han sätta alla sina krafter in på en kamp, som gjorde honom till den mest hatade man i Sydafrika *), och som endast genom hans ihärdighet segerrikt genomfördes.

Han begaf sig till Kap med den allmänna engelska åsikten, att genom Englands eröfring af landet infödingarne befriats från sin förra underkufvade ställning, men han fick snart ögonen öppnade. I själfva Kapstaden fann han 7,000 slafvar, af hvilka knappast 50 erhöllo någon kristlig undervisning. En dam sade till honom, att hon hade sett en hottentottisk tjänstekvinna i hans hus läsa i bibeln; hon hoppades därför, att han ville taga bibeln ifrån henne och aga henne med en käpp, nästa gång det upprepades! Hvarje fråga beträffande infödingarne blef af kolonisterna bedömd endast ur penningpungens synpunkt. Missionärerna, som ville behandla dem som människor, blefvo ständigt beskyllde för att

fördärfva dem, uppmuntra dem till lättja och upproriska känslor. Först 1828 lyckades det d:r Philip att med stöd af Buxton i parlamentet förmå regeringen till att utfärda en proklamation, i följd af hvilken alla färgade, som icke voro slafvar, blefvo likställde med européerna, hvarigenom den olagliga grundsatsen omsider kullkastades, att hottentotterna icke hade rättighet att besitta jord i sitt eget fädernesland. Hans vittnesbörd bidrog icke så litet till genomförandet af slafvarnes frigörelse 1834. Vid den snart därefter skedda omorganisationen af undervisningsväsendet erhöllo missionsskolorna ett betydligt understöd. Då gränskolonisternas (boernas) oförrätter mot infödingarne framkallade hämnd, och denna återigen blodiga krig med det stolta kafferfolket, lyckades det d:r Philip att under det tredje kafferkriget genom den mest ihärdiga agitation öfvertyga den offentliga meningen i England om krigets orättmätighet, så att man efter segern återgaf kaffrerna deras land 1839 (hvaraf dock slutligen en stor del annekterades efter upprepade, hårdnackade krig 1846 och 1851). På hans föranstaltande tillsattes en regeringskommitté för att öfverallt inom de engelska kolonierna undersöka infödingarnes rättsliga ställning, och de i följd häraf utfärdade förbättrade lagarna, enligt hvilka boerna ej längre finge lof att efter eget godtfinnande behandla kaffrer och hottentotter, föranledde den utvandring, som slutade med boernas bosättning i de trakter, hvilka sedermera blifvit välbekanta under namn af Oranje-fristaten och Transvaal.

*) Ännu 1860 fann man öfver en husdörr denna inskrift: »Här må ingen inträda,

som är vän till d:r Philip.»

Många andra missionssällskap, både engelska och tyska, hafva börjat arbeta bland Sydafrikas olika folkstammar, och enär de tyvärr icke i tid geografiskt sinsemellan fördelat landet, är det ganska svårt att få en öfverblick öfver deras verksamhet. Huru rik missionen härstädes än är på vackra drag af trofast, varaktig kärlek, har den dock endast uppnått enskildes omvändelse samt grundläggandet af små församlingar i den stenhårda hednajorden. Här kan det naturligtvis blott blifva fråga om att nämna enskilda drag och personer.

Då engelska regeringen för att hindra spridningen af den bland hottentotterna härjande spetälskan upprättade för de däraf angripne en koloni i en vacker, men afsides belägen dal, »Hemel en Aarde» (Himmel och jord), besökte herrnhutiske missionärer orten, och alltifrån år 1822 bosatte sig Peter Leitner därstädes. Mången stackars döende fick af honom mottaga evangeliets tröst, och platsen undergick en förändring. De sjuke upphörde med sitt missmodiga dag-drifveri, och genom flitig trädgårdsodling och annan nyttig verksamhet förskönades ortens utseende. Dag och natt var Leitner redo att betjäna dem både kroppsligen och andligen, och en efter annan af de elända kommo och frågade: »Hvad skall jag göra för att blifva frälst?» samt fingo lära att känna trons underbara seger under lidanden.

Efter sju års arbete kallades Leitner helt plötsligt bort, medan han en påskdag höll på med att döpa en spetälsk. Hans efterträdare fortsatte missionsgärningen i samma anda. Och då regeringen 1846 flyttade kolonien till den obebodda Robben-ön nära invid Kapstaden, där densamma erhöll utmärkta byggnader m. m., voro de spetälske djupt bedröfvade, till dess slutligen herrnhutarne fingo tillåtelse att flytta med för att under nya, förbättrade villkor fortsätta sitt uppoffrande och välsignelserika arbete. Nu har den engelska kyrkan själf öfvertagit arbetet på Robben-ön.

Bland de tyske missionsarbetarne hos kaffrerna har säkerligen Posselt blifvit den mest bekante. Det vidsträcktaste inflytandet har nog utöfvats af skottarne, hvilka här, liksom annanstädes lagt synnerlig vikt på undervisningsmissionen. I Lovedale (numera beläget inom Kapkoloniens gränser) grundlade de 1841 en högre skola, som snart, genom ett mindre bidrag från den skotska frikyrkan, växte upp till en stor, själfständig undervisningsanstalt, omfattande både präst- och lärareseminarium, en högskola för allmänbildning samt en stor industri- och landtbruksskola. Från de mest olika folkstammar hafva unge män strömmat hit; man arbetar i samkyrklig anda, och

i arbetets alla förgreningar tages bestämdt sikte på missionens höga mål.

I bergstrakten norr om kaffrernas land har det franska missionssällskapet erhållit en välsignad verksamhet bland basutos, en gren af Betsjuanafolket. Af andra stammar undanträngde från sitt förra hem, samlade de sig på 1820-talet under anförande af en ung, tapper höfding Mosjesj, som gjorde bergfästningen Thaba Bossiu till

Robben-ön (Bostäder — fyrtorn — pumpverk — kyrka).

sitt rikes hufvudstad och åstadkom ett visst lugn i de hemsökta trakterna; några horder af människoätare lät han alldeles utrota. I hopp om att genom undervisning af de hvite kunna vinna makt och rikedom bad han om missionärer, och Parissällskapet, hvars arbete bland andra stammar ännu icke slagit rot, uppfyllde hans bön. År 1833 anlände Casalis och ett par andre franske missionärer till Mosjesj, som hälsade dem välkomne med dessa ord: »Mitt hjärta är hvitt af-

glädje; jag behöfver blott se på edra kläder, edra vapen och edert rullande hus för att begripa, hvilken klokhet och styrka I egen. Blifven bofaste hos oss och undervisen oss; I fån göra allt, hvad I viljen!»

Lifvet därstädes blef missionärerna svårt nog, ty hedningarne voro ett vildt och rått folk; men missionsarbetet bar dock snart välsignad frukt. Mosjesj understödde missionärerna kraftigt, uppdrog åt dem sina barns undervisning och åhörde städse deras predikningar, men fortfor själf att hafva ett deladt hjärta, så att han först kort före sin död 1870 lät sig döpas. Flera missionsstationer grundlades, flera hundra blefvo kristne och lefde i Herrens fruktan, och allting såg ljust ut, då Parissällskapet, efter att länge hafva haft penningbrist att kämpa med, såg sig genom februarirevolutionen 1848 nödsakadt att stänga sin missionsskola, öfvergifva de nya stationerna och på allt sätt begränsa arbetet. Då reste Casalis till Paris och därifrån rundt omkring till de evangeliska kretsarna i Frankrike, och det lyckades honom att få missionskärleken att upplåga så, att hela arbetet kom ånyo i gång. År 1858 råkade Mosjesj, efter många slitningar, i krig med boerna i Oranj ef ristaten (erkänd 1854). Trots upprepade nederlag härjade desse landet på det förfärligaste och utvisade alla missionärer, till dess Mosjesj bekvämade sig till att ställa' sitt rike under engelsmännens skydd (1869). Dessa hafva klokt nog låtit infödingarne bibehålla en betydlig självständighet, och missionen uppblomstrade ånyo härligt.

Den mest betydande bland Sydafrikas missionärer är otvifvelaktigt Robert Moffat, som bar dagens tunga och hetta under Afrikas sol i 53 år. Son af troende föräldrar i små förhållanden, föddes han den 21 dec. 1795 i Ormiston, Skottland. Elfva år gammal, rymde han från hemmet för att komma till sjös, men till sina föräldrars glädje ledsnade han snart på sjömanslifvet, återvände till skolan och blef därefter trädgårdsmästare. Då han for hemifrån, lofvade han sin mor att dagligen läsa i bibeln, och han höll ord. Genom en lefvande förkunnelse blef han väckt, och då han på gatan fick läsa ett gammalt anslag om ett missionsmöte, kände han en underbar dragning, som slutade med, att han anmälde sig hos Londonmissionen och 1816 blef utsänd till Kap.

Efter ett ofrivilligt uppehåll i Kapstaden, där han lärde sig holländska, sändes han till Namafolket, som bodde vid Oranjeflodens nedre lopp. På vägen dit hände sig, att han i en boers hem blef anmodad om att leda den vanliga aftonbönen. >>Men hvar är tjänste-- 287 -

folket?» frågade Moffat. »Menar ni hottentotterna?» svarade värden harmset, »så låt mig då hellre gå upp i bergen och hämta aporna, eller, hör min gosse, gå ut och hämta hundarna!» Moffat yttrade intet ord mera, utan tog den stora bibeln, läste om den kananeiska kvinnan och talade gripande öfver dessa ord: »Äfven hundarna äta ju af de smulor, som falla från deras herrars bord.» Midt under talet afbröt värden honom sålunda: »Säg detta icke oftare!» hvarpå han skyndade ut och hämtade in hottentotterna. Efter slutad aftonbön sade boern: »Min herre, ni tog en hård hammare och slog hål på ett hårdt hufvud.»

Bland Namafolket, där Moffat skulle verka, hade Londonmissionen redan 1805 börjat sitt arbete. I längre tid hade denna trakt lidit mycket af den vilde hottentotthöfdingen Jager Afrikaners röfvar-tåg. Han hade i likhet med månge bland sina fattige landsmän tjänt som herde hos en rik holländsk bonde nära invid Kap. Men då denne skändade deras hustrur och misshandlade deras barn, sköt Afrikaners broder honom, hvarefter de flydde till Oranjefloden och härjade landet vida omkring, så att myndigheterna satte ett pris på Jagers hufvud. Missionärerna hade dock fått så stort inflytande på honom, att han lät sig döpas under namnet Kristian, men till någon sinnesförändring hos honom fanns intet tecken.

Nu ankom Moffat till Afrikaners kraal (by) efter en mödosam färd öfver nakna, vattenlösa berg och glödande heta sandfält. Tillståndet på missionsstationen var bedröfligt, och Moffats ledsagare öfvergåfvo honom, men han höll ut och vann Afrikaners förtroende till den grad, att denne begärligt lyssnade till Guds ord och med den kärleksfullaste omsorg vårdade Moffat, då denne insjuknat. För att rådpläga om missionsstationens flyttande begaf sig Moffat jämte Afrikaner till Kap, hvarest anblicken af kristendomens seger öfver den vilde höfdingen gjorde ett ofantligt starkt intryck. Där vigdes Moffat vid sin trolofvade, Mary Smith, som med outtröttligt mod och offervillighet i tron, ehuru ofta nära döden, delade med honom hans långa lifs strider i 50 år. Afrikaner dog kort därefter i tron, men Moffat flyttade till Betsjuanernas land, där missionen nyss börjat i Nya Lat-taku nära invid Kurumanfloden, efter hvilken stationen sedermera benämndes Kuruman.

Betsjuanerna äro en hufvudgren af den sydafrikanska folkfamiljen, mildare till lynnet än kaffrerna, äfvenledes mera hängifne åt fredliga värf (såsom bl. a. synes af deras städer, hvilka, i motsats till de vanliga småsamhällena i Sydafrika, ofta räkna 10—20,000 inbyg-- 288 -

gare). De första åtta årens arbete här var så tröstlöst som möjligt. Moffat tyckte sig vara »lik landtmannen, som vill plöja det nakna granitberget». Folket var så tjufaktigt, att missionären knappast hunnit komma i kyrkan, förrän hedningarne

bestulo hans hus. Hvad

jaoer (kristian) afrikaner.

missionärerna hade odlat i sina trädgårdar tillegnade sig folket helt ogeneradt. Missionärernas boskap drefs bort nattetid, och då de med mycket besvär gräft en lång vattningskanal, ledde kvinnorna bort vattnet till sina egna trädgårdar. Icke det allra minsta ville de göra utan betalning, »ja, om de ock blott sitta några få minuter i närheten af_ 289 -

missionärerna, vänta de belöning därför, under det att de äfven äro färdige att säga ja till hvad som helst endast för en pris snus. Åtskillige infunno sig vid gudstjänsterna, men det blef idel hedniskt prat och hån utan tecken till något andligt behof.

Moffat förlorade dock icke modet ett enda ögonblick. Utan tolk tog han i tu med det mödosamma arbetet att uppsamla deras språk (»setsjuana»), ofta under hån och löje från hedningarnes sida. Desse ansågo missionärerna för afskum, som fördrifvits af sitt eget folk och därför ville bosätta sig här. Icke en enda vän hade missionärerna bland folket, icke en enda, som önskade, att de skulle stanna kvar. Ja, »regnmakarne» skyllde på missionärerna, så ofta en ko blef stulen, eller torka inträffade i landet; det var, hette det, missionärerna, som genom sina böner och sin klockringning höllo molnen borta. En gång inträdde till missionärerna en höfding och kungjorde dem med spjutet i hand, att folkets höfdingar hade beslutit, att de skulle lämna landet; om det ej skedde frivilligt, skulle det ske med våld. Men Moffat svarade: »Vi hafva alltid vägrat alt draga bort, och nu äro vi fastare än någonsin beslutne att stanna kvar . . . Viljen I hafva oss bort, måsten 1 använda starkare medel, ty våra hjärtan äro hos eder. I kunnen döda mig och bränna våra hus, men jag vet, att 1 icke viljen antasta min hustru och mina barn, och I skolen säkerligen också skona min ärevördige vän» (den äldre missionären Hamilton). Då såg höfdingen på sina följeslagare, skakade på hufvudet och sade: »Dessa människor måste ega tio lif, då de så föga frukta döden; det måtte ändock ligga någon sanning i talet om uppståndelsen.»

Snart därefter blef Moffat på resa till en grannby på underbart sätt räddad både från en panter och från en giftig orm. Under en annan resa råkade han på några busknegrer som höllo på med att begrafva en af sina kvinnor, som dött, och tillika med henne — hennes två lefvande barn. Moffat kunde icke rädda deras lif på annat sätt än genom att taga barnen med sig till Kuruman och uppfostra dem där.

Efter sex års, såsom det tycktes, fruktlöst arbete fick Moffat tillfälle att göra folket en stor tjänst. En vild stam, som från sitt hem i nuvarande Transvaal fördrifvits af den väldige eröfraren Mo-selikatse, matabelernas konung, hotade att öfverfalla landet och drifva inbyggarne ut i den vattenlösa Kalahari-öknen. För att skaffa hjälp skyndade Moffat då till Griqua, där han själf verkaten korttid, och där en framstående kristen höfding, Waterboer, under engelskt skydd

H. Ussing, Illustr. Missionshistoria. IQ- 290 -

hade bragt sitt lilla samhälle i ett blomstrande tillstånd. Höfdingen följde honom tillbaka med 100 man, beridne och beväpnade med skjutvapen, och kom just i lagom tid för att draga mot fienden, som till ett antal af 40,000 (kvinnor och barn inberäknade) öfversvämmade trakten. Moffat försökte undvika strid och åstadkomma förlikning, men Waterboer började anfallet och slog fienden. Förgäfves sökte Moffat, själf i lifsfara på valplatsen, att hejda betsjuanernas mördande framfart, men det lyckades honom dock att rädda många kvinnor och barn, som han sedan måste taga sig af.

Denna händelse gjorde ett starkt intryck på hedningarne, som därigenom började få större förtroende för de hvite, och slutligen visade sig 1829 utan någon särskild yttre anledning tecken till ett uppspirande andligt lif. Under få månaders förlopp förändrades ställningen där på platsen. Kyrkan var öfverfull. Hårdhjärtade krigare fingo tårar i ögonen, rörelsen grep (såsom vanligt är bland sydafrikanska folk) några med sådan öfverväldigande makt, att de fingo krampanfall. Hednisk sång och dans afstannade. Sions sånger och högljudda böner hördes i stället, och månge voro de, som kommo till missionärerna för att få svar på sina många frågor. Snart blefvo de förste, sex till antalet, döpte under allmänt deltagande, en skola uppfördes, dalen blef vattnad, männen öfvertogo själfva det hårdare arbetet, som kvinnorna förut måst utföra, och dessa lärde sig att sy. Det otäcka hedniska bruket att öfversmeta kroppen med rödfärg upphörde; negrerna började möblera sina bostäder och åstadkomma belysning för att kunna läsa om aftnarna.

Många gripande bekännelser fick man höra. En gammal gumma, väl förfaren i alla hedniska konster, ställets orakel och en mästare i gudsbespottelse, kom en dag in i kyrkan för att söka efter ett barn. Hon åhörde några ord och sprang sedan sin väg, men nästa söndag återkom hon och hörde lugnt på. Några få dagar därefter kom hon i djupaste syndanöd till Moffat. Hvarje natt väckte hon honom för att få veta, hvad det skulle blifva af hennes själ. En dag mötte hon honom på gatan och utropade i sin ångest: »Jag kan hvarken lefva eller dö.» Moffat hänvisade henne till Guds lamm, men hon

afbröt honom: »Du säger, att Kristi blod renar från all synd; vet du mina synders mängd? Räkna grässtråna eller daggdropparna — det är ett intet emot mina missgärningars antal.» Men efter några veckors förlopp fann hon frid i tron på Jesus och satt ren och klädd, stilla och ödmjuk vid missionärens fötter.

Följande år måste Moffat begifva sig till Kap, tillryggaläggande- 291 -

till häst mer än 600 kilometer på 9 dygn, och där nödgades han själf arbeta på tryckningen af den del af bibeln, som han öfversatt på setsjuana. Två år senare erhöll han en tryckpress från England, hvilken — snart äfven använd till utgifvandet af en tidskrift — i ännu högre grad gjorde Kuruman till en hufvudstation i det inre af Afrika. Och under det att missionsarbetet där gick ständigt framåt, företog han flera resor till matabelernas store höfding, Moselikatse, stannade en gång hos honom flera månader och förmådde honom slutligen till att i sitt land mottaga missionärer.

Ar 1839 begaf sig Moffat på ett flerårigt besök i England, hufvudsakligen för att vara behjälplig vid tryckningen af nya testa-

ROBERT och MARY MOFFAT.

mentet på setsjuana. (Hela bibelöfversättningen fullbordade han 1857). Och där rönte han ett entusiastiskt mottagande öfverallt. Under tiden hade David Livingstone anländt till Kuruman, där han gifte sig med Moffats dotter Mary. Strax därefter erhöll han sin egen missionsstation, Kolobeng, och trängde därifrån längre in i det inre af den afrikanska kontinenten, hvarom vi sedan skola få höra närmare. Moffat följde med lifligt deltagande hans verksamhet och företog själf 1854 en längre resa, dels för att få höra något nytt från honom och sända honom proviant, dels för att styrka den af Livingstone omvände, men vacklande höfdingen Setsjele, hvars hufvudstad Kolobeng ödelagts af boerna, hvilka, sedan de fått en oberoende stat i Träns-- 292 -

vaal, systematiskt underkufvade alla grannstammarna och därvid hänsynslöst ödelade de engelska missionsstationerna *).

Med sin skotska själfständighet kom Moffat icke alltid att stå i godt förhållande till missionärerna på andra orter, och han var just icke någon vän af d:r Philip, hvilken i egenskap af högste ledare ville styra missionen från det aflägsna Kap, men han tillegnade sig genom kristlig öfning stort saktmod emot sina medarbetare. Af infödingarne var han älskad och af höfdingar fjärran och när aktad och ärad, såsom det visade sig, då han 1870 såg sig nödsakad att återvända till sitt hemland. Gripande var afskedet, då en hvar i den stora skaran ville trycka Moffats och hans hustrus händer, och alla, sedan de följt dem till fots, så långt de förmådde, uppstämde ett långvarigt, klagande verop, som skulle kunnat smälta det hårdaste hjärta. Två af Moffats barn fortsatte missionsarbetet i Afrika. Moffats hustru dog 1871, han själf 1883, efter att ännu vid sin höga ålder outtröttligt hafva talat och arbetat i England för Herrens stora sak. I Kuruman upprättades till hans åminnelse ett »Moffat-institut» för utbildande af infödde präster och lärare, men det har aldrig fått stor betydelse, därför att Kurumans läge under den nya utvecklingen i Afrika är alltför afsides.

Vid sidan af de europeiska missionssällskapens arbete började nu också de sydafrikanska kyrkosamfunden af invandrade hvite att taga sig af missionen. En engelsk kvinna skänkte 1847 de betydliga penningmedel, som kräfdes för upprättandet af en anglikansk biskopsstol i Kap, hvarifrån sedan den framstående biskop Gray utvecklade en storartad verksamhet både för den engelska kyrkans utbredande (så att under hans tid sex biskopsdömen i Sydafrika upprättades) och för en kyrklig mission. Och eggad häraf, började den gamla hol-ländskt-reformerta kyrkan — väckt till nytt lif genom familjen Murrays och andre skotske prästers arbete inom densamma — att lägga sig vinn om den invandrade befolkningen, hvars öfvervägande flertal tillhörde densamma, och därjämte om egentlig missionsverksamhet.

*) Boernas fiendskap mot missionen hade visserligen sin grund i andlig död, men vann näring både af Londonmissionens hänsynslöshet i kampen för infödingarnes rättigheter och af fruktan för Englands makt. I förhållande till de tyske missionärerna ställde de sig något annorlunda. Setsjele bad sålunda, sedan han underkastat sig boerna i Transvaal, återigen om missionärer, och boerna förmådde då hermannsburgarne i Natal att börja arbetet där. - 293 -

Kina.

Ingenstädes har missionen fått en så svår och långvarig erfarenhet om, hvad »de stängda portarna» betyda, som i Kina, hvarest ännu den allra senaste tidens fasor ådagalagt, hur mycket som fortfarande är stängdt. Förunderlig är därför äfven den väf af händelser, hvarigenom kristlig kärlek och mänsklig vinningslystnad, Guds ord och Ande å ena sidan, krigsskepp och kanoner å den andra sammanväfts och trots sin inre motsats samverkat till förberedande af ett öppnande.

Den djupaste grunden till Kinas oemottaglighet är kinesernas årtusenden igenom utvecklade, högmodiga

själflillräcklighet och ingrodda förakt för alla andra folk såsom varande barbarer och »främmande djäflar». Kina självft leder sin historia tillbaka till ett par tusen år före Kristi födelse. I självfva verket börjar dock dess historia 2 — 300 år f. Kr., då dynastien Tsin samlade de dittills spridda staterna under sin spira, gaf riket namn efter sig och uppförde den kinesiska muren till skydd mot nordens folk. Men man fortsatte att bygga på denna mur i omkr. 1800 år, på samma gång som folket andligen inmurade sig självft.

Det väldiga kinesiska riket med en befolkning af 3 — 400 mill. människor består ju dels af det egentliga Kina med dess 18 provinser, dels af de dubbelt så stora, vidsträckta lydlanden, Tibet, Tartariet, Mongoliet och Mandschuriet, hvilka dock tillsammans räkna knappt mera än 20 mill. inbyggare. Genom segerrika krig starkare än alla sina grannar, genom sin ofantliga folkmängd en värld för sig självft, i besittning af en urgammal kultur, som lyfte folket högt öfver de kringboende barbarerna, har Kina ända från urminnes tider ansett sig självft för världens medelpunkt, »det himmelska riket», hvars kejsare i egenskap af »himmelens son» eger anspråk på hyllning från alla världens makter, och hvars folk är sig självft nog. En förunderlig förmåga att sätta sin egen prägel på allt, hvad de mottaga utifrån, och att sammansmälta till enhet sådant, som kunde verka söndrande, har ytterligare stärkt detta rike.

Sålunda är olikheten i språk inom det ofantliga riket så stor, att folk af olika munarter icke förstå hvarandra. Men ett gemensamt skriftspråk — ett bildspråk med 44,000 olika tecken, sammansatta af 214 ursprungliga tecken — är den gemensamma kinesiska bildningens förenande band inom hela riket.

Från Indien har Kina mottagit en icke så ringa kulturell inverkan, och äfven någon från muhamedanerna, som sägas utgöra 30_ 294 -

mill. af Kinas invånare, men alltsammans har omsmälts och gjorts till kinesernas egendom — på enahanda sätt som den indiska buddh-ismen, hvilken icke blott i Tibet är den enda statsreligionen (såsom lamadyrkan), utan ock, gynnad af de kinesiske kejsarne, under första århundradet e. Kr. trängt genom i hela landet, men dock därstädes antagit en helt annan gestalt.

Öfver hufvud taget är Kinas religion det märkligaste beviset på den kinesiska folkandans förmåga att omgestalta och sammansmälta. I självfva verket finnas i Kina tre olika religioner: Konfucianismen, som härrör från Kongfutse, en ursprungligen fattig, vis man, som lefde omkr. 550 år f. Kr., och som i motsats till de gagnlösa religionsgrubblerierna lade hufvudsakliga vikten på ett moraliskt verksamt lif (med de fem dygderna: välvilja, rättvisa, anständighet, vishet och sanningskärlek); taoismen, som såsom sin stiftare uppgifver Kong-futses samtida Laotse, en spekulativ tänkare, som filosoferade öfver Guds enhet och medlen att vinna ett evigt lif genom att uppgå uti det stora alltet; och slutligen den indiska buddhismen.

Men icke blott äro alla tre religionerna nationellt omgestaltade: Kongfutse, som förbannade den människa, som först framställde en bild, tillbedjes numera i bild uti 2,000 tempel, i hvilka årligen offras mer än 60,000 svin och kaniner; taoisterna, hvilkas lifselixir flera gånger dödat Kinas kejsare, uppträda i allmänhet som trollkarlar och andebesvärjare; buddhismen, som efter en blomstringsperiod under medeltiden nu befinner sig i ömkligt förfall, har fått en tillsats af all möjlig gammal naturreligion och afgudadyrkan. Nej, det egendomligaste är, att de tre religionerna smält samman, så att man lefver samtidigt på dem alla tre. Det är icke blott mera fritt tänkande vise, som säga, att »de tre religionerna komma på ett ut», nej, tempel hafva byggts åt alla tre religionsstiftarne tillsammans, och det har på goda grunder sagts, att kinesen »föds som konfucian, lefver som taoist och dör som buddhist.» Och just härigenom befäster Kinas religion på ett förunderligt sätt folket mot all djupare och högre sanning. Förfäderskulten, som säkerligen är det djupaste och starkaste elementet i alla kinesers verkliga religion, och som Kongfutse strängt höll på, binder dem med de starkaste band fast vid det fäderneärfda, Kongfutses ädla moraliska föreskrifter gifva just tillräcklig näring åt det hos den naturliga människan, hvilket sträfvar till det goda, under det att hans praktiska ovilja mot alla djupare grubblerier öfverensstämmer med och skänker styrka åt kinesernas materialism. Den vidskepliga fruktan, som samtidigt bor i det hed-- 295 -

niska hjärtat, finner näring hos taoisterna, och då slutligen döden kommer med sitt sista djupa allvar, anförtror man sin själ åt buddha-prästerna för att vinna syndaförlåtelse och frid.

Att den kinesiska själftillräckligheten emellertid öfvergått till hot och fiendskap mot europeérna, beror på en utveckling under senare tider. Förut hade landet, omgifvet som det var af det stora världshafvet, de högsta berg och vidsträckta öknar, icke i någon nämnvärd grad blifvit utsatt för främlingars besök eller inträngande. Men sedan sjövägen till Indien öppnats, började europeérna träda i handelsförbindelse med Kina. Och då stodo hamnarna öppna. Först sedan

Vägen till Ming-dynastiens grafvar.

Mandschu-dynastien kommit på tronen i Kina (1644), blef det något svårare, och européernas hänsynslösa och oärliga beteende gjorde förhållandet mera spändt. Ryktena om de hvites stora eröfringar i södra Asien förskräckte kineserna, portugisernas intagande af Macao kom tålamodsbägaren att rinna öfver, och sedan spärrades genom kejserliga förbud, så vidt möjligt, hvarje väg in i landet.

Sådant fann Morrison tillståndet, och missionsarbetet på hans tid blef därför (med undantag af bibelöfversättningen) till största delen verkställdt utanför landets gränser (på Malakka; se sid. 162). Genom läkaremission sökte man vidare finna en ny väg till folkets- 296 -

hjärtan (amerikanen P. Parker i Kanton 1834, engelsmännen Lcck-hart och Hobson 1839). Men trots den kinesiska läkekonstens usel-het var misstroendet mot det främmande så stort, att det många gånger och länge blef svårt att förmå kinesiske sjuke att anförtro sig åt de kristne läkarne.

Det största namnet i Kinas missionshistoria på denna tid är emellertid Gützlaffs, som i sin tid hedrats med tillnamnet »kinesernas apostel», ett af de förnämsta exemplen på en missionsentusiast. Hans hänförelse var så till vida äkta, som han för densamma uppoffrade lif och gods, och genom sin entusiasm har han måhända uträttat mer än någon annan för uppväckande af kärlek till Kina hos den evangeliska kristenheten. Men i sin hänförelse förbisåg han den nakna verkligheten, hvarför ock hans praktiska arbete ej kom att bära någon varaktig frukt.

Karl Friedrich August Gützlaff föddes i Pommern 1803. Mycket tidigt ådagalade han stor lärgirighet och kände sig kallad att blifva missionär, men hans föräldrar voro fattige. Det lyckades honom då att ådraga sig konungens af Preussen uppmärksamhet, och denne lät honom få sin utbildning i Jähnickes missionsskola, hvarefter han i det nederländska sällskapets tjänst blef utsänd till Sumatra. På grund af krig kom han icke att därstädes verka, utan han riktade i stället sina tankar på Kina, bland hvars utvandrare han fick arbeta. Efter att hafva gift sig med en förmögen engelsk dam utträdde han ur missionssällskapets tjänst och bosatte sig först ett par år i Bangkok i Siam, hvarest han, förutom sitt missionsarbete bland kineserna både som evangelist och läkare, fick tid att öfversätta nya testamentet på siamesiska. År 1831 afled hans hustru, och han själf blef svårt sjuk. En kines, hvars vänskap Gützlaff vunnit, tillrådde denne att resa tillsammans med honom på en »dschunk» till norra Kina. Och på detta sätt uppnådde han sina önskningars mål och vistades en hel månad i Tsientsin. Till klädedräkt och lefnadssätt hade han redan blifvit kines, därjämte egde han en förvånande färdighet i språket och en stor lätthet att umgås med kineserna. Lyckade kurer gjorde honom känd, och han utdelade en stor mängd heliga skrifter och traktater på kinesiska språket. Han vågade sig äfven längre in i landet och väckte öfverallt den största förvåning. Därefter slog han sig ned i Macao, hvarifrån han ytterligare företog åtskilliga resor längs med Kinas kuster till olika hamnstäder. Från dessa seglade han vidare floderna uppföre, ofta förföljd af sjöröfvare, efterspanad af polisen, stenad af folkhopen, dragen inför rätta och under allt detta utde-- 297 -

lande läkemedel till mångfaldige sjuke samt skrifter och traktater i flera tusental.

Hans starkt färglagda skildringar af dessa resor väckte ett ofantligt intresse i England och Amerika och öppnade vidsträckta, lockande utsikter för missionsvännerna. »Är vår store Frälsares rika barmhertighet tillsluten för dessa millioner?» skref han. »För honom är Kina icke stängd t. Han, den allsmäktige segraren öfver död och helvete, skall öppna himmelrikets portar för dessa myriader. Han har öppnat dem.» Och påpekande, huru buddhister, nestorianer, muhamedaner och papister i forna dagar funnit väg in i Kina, fortsätter han: »När helst man handlat enligt den grundsatsen: 'Antingen

Gützlaffs hem i Bangkok.

finner jag vägen, eller banar jag densamma själf, då har man öfverskridit den kejserliga muren och trängt långt in i det himmelska riket.»

Engelsmannen Medhurst m. fi. deltogo med ifver i den entusiastiska agitationen, hvarunder 77a million småskrifter utdelades, enligt hvad man beräknat. Någon verklig andlig frukt af denna massutdelning såg man dock icke. Däremot riktades härigenom den kinesiska regeringens uppmärksamhet på fienden, och, uppretad genom Englands öfvermodiga beteende, utfärdade densamma ett nytt och skärpt förbud mot kristendomen, som betecknas som »ett fördärf för moralen och människohjärtat» (1836).- 298 -

Med biträde af Bridgman och Morrisons son förbättrade Gütz-laff den kinesiska bibelöfversättningen. Han grundlade i Macao ett lasarett för ögonsjuke och en skola för kinesiska barn, ledd af en engelsk dam. Några skeppsbrutne japaneser

upptog han i sitt hus och lärde sig på detta sätt deras språk; men ett försök af honom 1837 att besöka Japan hindrades genom japanesernas kanoner.

Emellertid blef förhållandet mellan England och Kina allt mer och mer spändt, hvartill framför allt opiet, den fördärfbringande varan, var skulden. Detta gift, som odlades i Indien, hade kineserna fått smak för att röka, men den kinesiska regeringen, som såg dess folkfördärfliga verkningar,*) förbjöd införseln (1796). Då nu det ostindiska handelskompaniets monopol på Kina upphäfdes 1833, visade sig verkan däraf bl. a. i en ofantlig stegring uti införseln af opium. Intet fartyg anlände till Kina utan att föra opium ombord. Smuggleri drefs i stor skala med för detta ändamål särskildt byggda, beväpnade skepp och främjades både af de i Kanton bosatte utlän-dingarne och af mutade kinesiske ämbetsmän. Då befallde den kinesiska regeringen, att allt infördt opium skulle förstöras. Engelsmännen i Kanton blefvo tvungne att utlämna stora laddningar, och verkligen blefvo lagerbehållningar till ett värde af inemot 20 mill. kronor förstörda. Därtill kommo ytterligare kränkningar, och då kejsaren slutligen förbjöd all handel med England, blef kriget (det s. k. opiumskriget) 1840 oundvikligt.

Trots de kinesiska truppernas personliga tapperhet voro den europeiska flottan och härsmakten dock så öfverlägsna, att allt motstånd var fåfängt. Det som ointagligt ansedda Amoy blef eröfradt, Ningpo intogs utan svärdslag, engelsmännen genomträngde Jangtsekiangs starkt befästa mynning, besatte Shanghai och hotade Nanking. För första gången öfvervunnet på egen mark af utländingar, insåg Kina nu nödvändigheten af att gifva efter, och genom freden i Nanking 1842 afträddes ön Hongkong till England, en stor summa i krigsskadeersättning utbetaldes, och flera hamnar (Kanton, Amoy, Shanghai, Ningpo och Futcheu) öppnades för den europeiska handeln. Däremot blef det ödesdigra opiet icke omnämndt i fredsvillkoren, utan, trots lörd Shaftesburys och månge andre ansedde engelske kristnes

*) Dessa skildras af kineserna själfve sålunda: »Opierökare äro, då de sofva bort ruset, alldeles som lik, utmärglade och förvissnade som onda andar. Opierökandet störtar hela familjer i fördärf. De unga, som röka, förkorta sitt lif, de äldre påskynda slutet. Köttet och blodet förtäras, till dess huden hänger ned i påsar, och benen äro torra som vedträd. Sedan opierökaren pantsatt all sin egendom, vill han pantsätta sin hustru och sälja sina döttrar.»- 299 -

protester, fortsattes införseln i alltjämt stegrad skala, till dess Kina hade lärt sig självt att odla tillräckligt af den fördärfliga vallmoörten.

Under kriget afbröts naturligtvis all missionsverksamhet. Till och med från Macao måste Gützlaff fly till Filippinerna. Under någon tid blef han, kinesernas vän, af engelsmännen insatt som ståthållare i det eröfrade Ningpo, hvarest han, såsom alltid, begagnade sin ställning till evangeliets främjande. Vid själfva fredsunderhandlingarna, hvari han deltog, öfverlämnade han nya testamentet åt hvar och en af de kinesiske befullmäktigade underhandlarne. Dock har ganska otvifvelaktigt hans ställning som engelsk ämbetsman skadat hans inre lif, i det att han därigenom förledts till ett mera utvärtes väsen och styrkts i sitt ytliga jäktande efter nya resultat, hvilket för-därfvade hans senare verksamhet så mycket.

För missionen voro krigets följder tvåfaldiga: å ena sidan kinesernas ökade hat och bitterhet mot främlingarne (något som dock icke utan vidare får tänkas såsom genomträngande hela folket, hvilket tvärtom, på grund af kinesernas märkliga, materialistiska brist på nationalkänsla, tog kriget ganska likgiltigt), en bitterhet, som i hög grad ökat de inre hindren för evangeliet genom det förargelseväckande däri, att det kristna Englands kanoner begagnats till att påtvinga Kina det ödeläggande opiet; — å andra sidan den obestridliga yttre fördelen, att flera ansedda hamnstäder och ett område omkring dem af en dagsresas utsträckning laglikmätigt öppnats för Europa och därmed också för missionen. År 1844 tillerkändes ytterligare den katolska och 1845 den evangeliska missionen fri religionsutöfning i de fem traktathamnarna.

I följd häraf ryckte strax flera missionssällskap fram. Londonmissionen flyttade sitt anglo-kinesiska institut från Malakka och sitt tryckeri från Macao till Hongkong, där i synnerhet d:r Legoe utmärkte sig som en af de ypperste kännarne af Kinas språk och kultur († 1897 som professor i Oxford). Den engelska kyrkomissionen utsände 1844 O. Smith (som 1849 blef biskop i Victoria, Hongkong) samt en annan till Kina och grundlade följande år sin första station i Shanghai. Amerikanerna sände Abeel till Amoy,där han rönte stor välvilja af myndigheterna, och hvarest förefanns mycken lust att höra ordet. Äfven förtjänar att nämnas Samuel Wej.ls Williams, sänd till Kina 1832 för att förestå amerikanernas tryckeri, sedermera känd som författare af en stor ordbok. Det är han, som låter oss blicka in i en missionärs dagliga, svåra kamp, då han skrifver: >Det är mycket lättare att älska hedningarnes själar abstrakt i— 300 ~

Amerika än konkret härstädes, iklädda som de äro sådana orena kroppar, gifvande uttryck åt sitt fula språk och onda natur samt ådagaläggande hela sitt fördärf.»

Men det hufvudsakliga intresset samlar sig ännu kring Gütz-laff. Han bosatte sig i Hongkong och verkade där, i synnerhet bland de fattige, tillsammans med den uppoffrande baptistmissionären Roberts. Med de öfrige missionärerna hade han ingenting att göra; de voro honom alltför långsamme och grundlige. Med glädje såg Gütz-laff, hur skicklige månge af de omvände infödingarne voro till att verka bland sina landsmän, och hans stora princip blef denna: evangeliet förkunnadt i Kina genom kineserna. Därför stiftade han bland infödde kineser en »kristlig förening till evangeliets utbredande», hvars sekreterare han, »Kinas vän», blef. Under loppet af tvänne år hade denna förening utsändt 40 kinesiske evangelister, hvilka fattat fast fot i 15 mindre städer med 13 kyrkor och 179 döpte medlemmar. I en by kastade alla invånarne bort sina afgudar och bådo om undervisning. Efter hand lyckades det föreningen, hvars verksamhet i regel rönte ett välvilligt mottagande hos befolkningen, att utsträcka sitt arbete till alla landets provinser, ja, till och med utöfver dess gränser.

Naturligtvis kostade så vidsträckta resor penningar, och föreningen sände därför till de kristne i Tyskland upprop med bön om hjälp. Någon stor, allmän, tysk Kinamission kom dock icke i gång, men Baselmissionen och det rhenska sällskapet utsände 1846 sina förste arbetare till Kina.

Baselmissionärerna, svensken Hamberg och Lechler, insågo emellertid snart bristerna i Gützlaffs missionsarbete. Hans infödde evangelister kände blott en ringa del af nya testamentet och sammanblandade i förkunnelse och lefverne kristligt och hedniskt. Dock öfvertog Hamberg under Gützlaffs resa till Europa 1849, på dennes enträgna böner, ledningen af hans förening. Gützlaff genomreste Tyskland, England och flera andra land, öfverallt predikande med glödande entusiasm och stiftande föreningar, af hvilka dock de allra flesta snart upplöste sig igen, och återvände följande år till Kina. Men under tiden hade Hamberg med förfäran fått en klar inblick i förhållandena. Bland föreningens 200 evangelister fann han 60 opie-rökare, 55 bedragare; månge lefde i afguderi och hor, 15 voro oduglige, och blott 20 rättskaffens folk. Ofta voro deras rapporter rena påfund, och deras långa resor helt och hållet uppdiktade, under det att de i närmaste grannskapet lefde upp reskassan. Hamberg kunde ej tiga härmed, utan afslöjade alltsammans. Vid sin hemkomst återtog- 301 -

emellertid Gützlaff själf ledningen och sökte få saken ordnad. Ånyo lät han sig föras bakom ljuset af hycklarne, som återtogo sina bekännelser och försökte öfverskyla bristerna. Men missionens Herre kallade honom i sin nåd bort från detta förtviflade försök. Efter några få månaders arbete insjuknade han och dog 1851 »i frid, förlåtande alla dem, af hvilka han ansåg sig förorättad». Hans verk upplöstes snart, men, oaktadt alla hans fel, skall hans namn aldrig glömmas i Kinas historia. »Kinas vän» var han med ett varmt hjärta, och han har öppnat månge kristnes ögon för Kinas nöd och Kinas hopp. Det blef ock den af honom stiftade engelska föreningen, som först utsände den man, hvilken under den närmast följande mansåldern fick nåden att genomföra mycket af hvad Gützlaff hade velat.

Men den sköna drömmen om, att det största hednalandet skulle vinnas genom det första stormangreppet, var förbi, och missionärerna måste ännu en god stund åtnöja sig med det tysta belägringsarbetet i de fem öppnade hamnstäderna.

Det heliga landet och dess grannland.

I det land, som blifvit heligt genom vår Frälsares lif och död, har Muhameds halfmåne skinit snart halftannat tusen år. Från de trakter, där missionens vagga stod, har »ljusstaken flyttats», och ehuru det ännu i de gamla bibliska landen finnes kristna kyrkosamfund, hafva dessa, afskurna från kyrkans lifsutveckling, stelnat i döda former, och det är så långt ifrån, att de förmått omvända koranens folk, att dessa tvärtom anföra de kristnes lefverne som bevis för, att deras egen religion är bättre. »Vi hafva bott bland de kristne i 1200 år,» säga de, »och vi tycka icke om någon sådan religion!» Och svårligen kan man tänka sig en sådan okunnighet, som att en präst i Palestina, på tillfrågan om hvem den Helige Ande vore, gaf det svaret, att det antagligen måtte hafva varit någon munk i forna dagar. Till själfva det heliga landet gick fortfarande alltjämt en ström af pilgrimer, men hvilket skådespel var det icke för judar och muhame-daner, då romerske och grekiske katoliker med väpnad hand stredo om »Jesu graf» (sökande Jesus, såsom det träffande anmärkts, på det enda ställe, om hvilket det står skrifvit: »Han är icke här»), så att turkiske soldater måste skilja dem åt!

Arbetet i dessa land är nog till mycket stor del icke någon egentlig mission. Ty visserligen har man direkt tagit syfte på ju- - 301 -

emellertid Gützlaff själf ledningen och sökte få saken ordnad. Ånyo lät han sig föras bakom ljuset af hycklarne, som återtogo sina bekännelser och försökte öfverskyla bristerna. Men missionens Herre kallade honom i sin nåd bort från detta förtviflade försök. Efter några få månaders arbete insjuknade han och dog 1851 »i frid, förlåtande alla dem, af hvilka han ansåg sig förorättad». Hans verk upplöstes snart, men, oaktadt alla hans fel, skall hans namn aldrig glömmas i Kinas historia. »Kinas vän» var han med ett varmt hjärta, och han har öppnat månge kristnes ögon för Kinas nöd och

Kinas hopp. Det blef ock den af honom stiftade engelska föreningen, som först utsände den man, hvilken under den närmast följande mansåldern fick nåden att genomföra mycket af hvad Gützlaff hade velat.

Men den sköna drömmen om, att det största hednalandet skulle vinnas genom det första stormangreppet, var förbi, och missionärerna måste ännu en god stund åtnöja sig med det tysta belägringsarbetet i de fem öppnade hamnstäderna.

Det heliga landet och dess grannland.

I det land, som blifvit heligt genom vår Frälsares lif och död, har Muhameds halfmåne skinit snart halftannat tusen år. Från de trakter, där missionens vagga stod, har »ljusstaken flyttats», och ehuru det ännu i de gamla bibliska landen finnes kristna kyrkosamfund, hafva dessa, afskurna från kyrkans lifsutveckling, stelnat i döda former, och det är så långt ifrån, att de förmått omvända koranens folk, att dessa tvärtom anföra de kristnes lefverne som bevis för, att deras egen religion är bättre. »Vi hafva bott bland de kristne i 1200 år,» säga de, »och vi tycka icke om någon sådan religion!» Och svårligen kan man tänka sig en sådan okunnighet, som att en präst i Palestina, på tillfrågan om hvem den Helige Ande vore, gaf det svaret, att det antagligen måtte hafva varit någon munk i forna dagar. Till själfva det heliga landet gick fortfarande alltjämt en ström af pilgrimer, men hvilket skådespel var det icke för judar och muhame-daner, då romerske och grekiske katoliker med väpnad hand stredo om »Jesu graf» (sökande Jesus, såsom det träffande anmärkts, på det enda ställe, om hvilket det står skrifvit: »Han är icke här»), så att turkiske soldater måste skilja dem åt!

Arbetet i dessa land är nog till mycket stor del icke någon egentlig mission. Ty visserligen har man direkt tagit syfte på ju-

darne i Jerusalem och dess omnejd, och visserligen har man aldrig öfvergifvit hoppet om att vinna muhamedanerna, af hvilka också tid efter annan några låtit sig öfvervinnas af Herren, men den största delen af arbetet utföres bland medlemmarne af de gamla kyrkosamfunden i ändamål att pusta lif i de döda formerna och väcka desse kristna till att blifva verkliga ljus i det mörker, som omgifver dem. Det är med ett annat ord evangelisation (arbete på att förkunna evangeliet i egentlig mening för dem, som glömt detsamma, att göra de gamla kyrkosamfunden evangeliska) snarare än mission. Men oafsedt att detta arbete sålunda äfven kan inberäknas under rubriken »evangeliets segertåg», är dess betydelse för missionen i samma land så utomordentligt stor, att det ej skulle kunna förbigås i någon missionshistoria.

De förste, som verksamt tänkte på det heliga landet, voro amerikanerna (A. B.), som 1819 utsände två missionärer öfver Smyrna till Jerusalem. Fisk och King företogo under de första åren betydliga resor genom Syrien, Palestina och Egypten, där de trots fängelse och hot undersökte förhållandena, utdelade biblar och traktater på olika språk och vittnade inför många. Fisk dog vid unga år 1825, nien allaredan dessförinnan hade man insett omöjligheten af att vinna fotfäste annanstädes, utan samlade sina krafter på en hufvudstation i den stora syriska hamnstaden Beirut (1823), hvarest William Goodell och Bird började öppna en skola för arabiska barn.

Motstånd uteblef ingalunda. Påfven i Rom varnade de österländska kyrkorna mot kättarne, sultanen förbjöd i sina land utdelande af biblar, och patriarken för maroniterna, ett gammalt kristet bergsfolk i trakten kring Libanon, utslungade en skarp bannstråle öfver den man, som härbergerat »den förförde förföraren, bibelmannen» Bird. Och det var icke nog därmed. Patriarkens sekreterare, Assad Sjidiak, erbjöd sig som missionärernas språklärare i syfte att desto grundligare kunna gendrifva dem. Men då han vid utarbetandet af en stridsskrift mot dem kom att studera bibeln, besegrades han af sanningen; han blef kristen och måste taga till flykten. Patriarken sökte genom alla medel att få honom i sitt våld, och slutligen lyckades det. Han kastades i en eländig fängelsehåla, piskades och pinades på alla sätt i åratal, till dess han, ståndaktig intill änden, dog i fångenskapen.

Likväl blomstrade missionen. Skolor upprättades rundt omkring, och många började allvarligt fråga efter sanning. Flera gånger afbröts missionen genom krig. År 1828 (grekiska frihetskriget) måste-

alla missionärerna fly till Malta. Sedermera blef Beirut bombarderadt. Också af pest härjades landet, men efter hvarje afbrott gjordes nya framsteg. År 1835 upprättades en högskola i Beirut, hvilken småningom vann stort anseende och betydelse. År 1848 organiserades den första kyrkan af infödde, och i Beiruts kristna tryckeri utvecklades en omfattande verksamhet för litteraturen.

Emellertid hade judemissions-sällskapet i London ifrån år 1820 försökt vinna insteg i Jerusalem, något som efter flera fruktlösa försök också lyckades. Dess mest betydande arbetare blef Hans Nikolaisen från Sönderjylland, hvilken i trettio års tid verkade i den heliga staden, trots allt motstånd, med sina landsmäns kända ihärdighet. Han var född i Lögumkloster 1803, påverkades i sin barndom från Kristiansfeld, hvarest också kallelsen att blifva missionär träffade

honom vid 17 års ålder. Därefter utbildades han af Jähnicke i Berlin och slutligen i London, hvarifrån han 1825 utsändes till Nordafrika och Syrien.

Under de första årens krigsoroligheter befann sig Nikolaisen på flera längre missionsresor tillsammans med Oobat, men sedan Egyptens härskare Ibrahim Pascha hade åvägabragt lugn i landet, tog han fast bostad i Jerusalem. Där fick han i grund lära känna judarnes eländiga tillstånd. De allra fleste lefde nästan uteslutande af allmosor, som sändes till Jerusalem från judar annanstädes i världen, på det att de (å alla öfriges vägnar!) skulle kunna helt och hållet egna sig åt studiet af Talmud. Men på detta sätt försvårades för dem ytterligare all anslutning till kristendomen, enär de i och. med detsamma ginge miste om sitt lifsuppehälle. Dock vann han en rabbi med familj jämte flere andre, som trots de häftigaste förföljelser förblefvo honom trogne. Under otroliga svårigheter förvärfvade han en tomt på Sions berg, hvarest, med tanken på uppförandet af en kyrka som hufvudsäte för en judekristen församling, tillsvidare inrättades ett bönehus och hölls gudstjänst på hebreiska, engelska och tyska. Men nya vedervärdigheter förestodo, då en rasande judeförföljelse uppstod i Damaskus och på andra orter (1839), och turkarne genom stormakternas, särskildt Englands, hjälp återvunno herraväldet öfver Palestina. Många européėr togo till flykten, men Nikolaisen stannade kvar på sin post.

Så snart freden slutits, föreslog den preussiske konungen Friedrich Wilhelm IV England upprättandet af ett evangeliskt biskopsdöme i Jerusalem för att främja och skydda protestanternas sak. De engelske traktarianerna (den högkyrkliga Oxfordsrörelsen) blefvo förbitt-- 304 -

råde öfver en samverkan med de kätterske lutheranerna. Men Shaf-tesbury och alla missionärerna, som vid denna tid voro starkt upptagne af tanken på judarnes återvändande till Kanaan, jublade öfver återupprättandet af Jakob den Rättfärdiges biskopsstol. Och planen genomfördes: gudstjänsten i Jerusalem skulle (såsom en fortsättning af det redan påbörjade arbetet) blifva anglikansk, och biskopen skulle invigas i Canterbury, men Preussen och England skulle växelvis utnämna personen. Valet (första gången från engelsk sida) af en omvänd jude, M. S. Alexander, tysk till börden, professor i hebreiska och arabiska i London, hälsades af missionärerna såsom »början till Israels återupprättelse».

Biskop Alexander tillträdde sitt ämbete 1841, och det kändes strax i Jerusalem som ett godt stöd för missionen. Byggandet af den nya kyrka, som Nikolaisen så ihärdigt arbetat för, gick nu framåt. En industriskola upprättades i Jerusalem, ett arbetshus för att gifva de omvände sysselsättning, en flickskola och slutligen ett lasarett, som blef mycket eftersökt af lidande judar. Rabbinerna rasade däremot, sökte förgäfves åstadkomma konkurrens från judisk sida, nekade att begrafva de judar, som dogo å lasarettet, och utslungade slutligen bannlysning mot en hvar jude, som sökte hjälp därstädes. Men det verkade blott för ögonblicket; snart vände patienterna tillbaka, och icke få voro de israeliter, som bådo om undervisning för att erhålla dopet.

Då dog biskop Alexander plötsligt 1845. Men innan vi fortsätta skildringen af händelsernas gång i Jerusalem, må vi höra något om den mans tidigare lif, hvilken skulle efterfölja honom, och därmed äfven ett och annat om de gamla bibliska landen.

Samuel Gobat, en son af fromma föräldrar, husmansfolk, föddes den 26 jan. 1799 i Schweiz, kantonen Bern. Alltifrån sin barndom var han utsatt för en dubbel påverkan från motsatt håll, nämligen föräldrarnes kristliga allvar och den omgifvande världens otro och lättsinne. Allt mer och mer drogs han under sina ungdomsår till världslifvet med dess dans och kortspel, men en söndagsafton, då han var 19 år gammal, hejdade en osynlig makt honom på väg till kamraternas lag oeh dref honom hem igen, där han natten i ända talade och kämpade med Gud. Han slog upp bibeln, men förmådde icke läsa; han bad, men det föreföll honom, som om himmelen vore tillsluten.^ Timmar försvunno, och hans själsångest ökades. Då samlade han sina sista krafter i Jakobs bön: »Jag släpper dig icke, med mindre du välsignar mig!» och tillade: »och, om jag skall gå för-- 305 -

lorad, så vill jag gå förlorad på knä inför ditt ansikte!» Då försvunno mörkrets andar, och han fick smaka syndaförlåtelsens frid och fröjd.

Sonens omvändelse lände också föräldrarne till välsignelse, och han vittnade inför många om Herren. Under flera år var han uppfylld af en jublande sällhet, och om han än sedermera fick upplefva mörka tider och utstå svåra anfäktelser, så lefde han dock alltid i ett underbart nära samlif med Gud och egde en lefvande förtröstan på Herren och en kraft i bönen, som kommo det underbara att genomstråla hans lif.

SAMUEL OOBAT.

Efter att en tid hafva verkat som barnlärare i hemtrakten, greps han af missionstanken och utbildades först i Basel,

därefter (för att lära arabiska) i Paris och slutligen ett par månader i London, hvarest han i kyrkomissionens nyupprättade missionsskola i Islington sammanträffade med Cockran, W.. Williams m. fi. Han studerade här med sin vanliga energi etiopiska samt något medicin och blef grundligt botad för sin forna motvilja mot den anglikanska gudstjänsten.

Efter en långvarig och faruppfylld sjöresa anlände han 1826

jämte fyra andre unge män från Basel till Egypten, där kyrkomissionen önskade börja ett arbete i den gamla koptiska och etiopiska kyrkan (jfr sid. 270). I Egypten verkade i synnerhet Lieder till sin död 1865, och det lyckades honom bl. a. att genom ett teologiskt seminarium för blifvande koptiske präster utöfva ett ganska betydligt inflytande; en af hans lärjungar blef till och med vid ganska unga år utnämnd till biskop i Abessinien. Men några stora krafter förmådde sällskapet icke sätta in på denna mission, och på 1860-talet öfvergafs den helt och hållet.

S:t Georgs kyrka (monolit i Abessinien).

Gobat och Kuqler voro bestämde för Abessinien, men nödgades att i tre år stanna öfver i Egypten, därför att landets härskare hade förbjudit alla utländingar tillträde dit. På ett underbart sätt fick Gobat tillfälle att hjälpa två stackars nödlidande abessinier. Desse visade sig vara sändebud från konungen af Tigré till Egyptens härskare, Mehemed Ali; en bedragare hade förekommit dem, på grund hvaraf de blefvo afvisade. Gobat ordnade saken, och då detta meddelades konungen af Tigré, befallde denne sitt sändebud att taga sin välgörare med till Abessinien, och sålunda öppnades omsider dörren.- 307 -

Det inre af »Världens Frälsares kyrka» (monolit i Abessinien).

Gobat lämnar en liflig skildring af sin resa ned genom Röda hafvet på odäckade arabiska fartyg, stufvad samman med Mekka-pilgrimer; dricksvattnet var skämdt eller saknades helt och hållet, och själf led han af ögonsjukdom och rödsot.

Omsider uppnådde de 1830 sitt mål och började missionsarbetet i Gondar. De undersökte där på sina många resor den märkvärdiga gamla abessinska kyrkan; de sågo vittnesbörden om dennas forna kraft, då den högg sig tempel ut ur självfva den fasta klipphäl-

len (»monolitkyrkor»), och lärde med sorg att känna dess djupa förfall. Dock funno de bland prästerna enstaka fromma och självförsa-kande själar. De påträffade också här de märklige falasjerna, förrymde judar, som i uråldriga tider grundade ett eget rike, och till hvilka Gobat sedermera sände missionärer. Bland folket i Abessinien funnos månge, på hvilka evangeliet gjorde intryck, ja, det var till och med tal om att välja Gobat till biskop för dem. Tyvärr dog Kugler redan följande år, inbördes krig vållade förvirring öfverallt i landet, och Gobat måste söka sin tillflykt i ett ödsligt bergkloster,- 308 -

enligt sägnen grundlagdt af »Abessiniens apostel», Frumentius, under 4:de århundradet. Efter ett besök i Europa (1833), hvarvid han i Maria Zeller fann åt sig en god hustru, drog han ånyo jämte flere medhjälpare till Abessinien, medförande 2,000 biblar m. m., som forslades på 78 kameler. Men strax vid sin ankomst angreps han af rödsot oeh låg sjuk i nio månader; därefter fick hans hustru kolera, och hur svårt det än föreföll dem, nödgades de resa hem igen. Återresan var så mödosam och full af besvärligheter både för Gobat, som ännu måste bäras, och hans i välsignadt tillstånd varande hustru, som sedan under sin egen nöd måste skydda deras första, döende barn, att Gobat »aldrig kunde tänka därpå utan rysning och tårar», men i Europa kommo de åter till krafter. Herren kallade Gobat till en annan gärning, hvarvid hans hälsa blef lika stark, som den dittills varit svag. Hans medarbetares verksamhet blef icke mycket varaktigare, enär konungen, under påverkan från Rom, utvisade alla evangeliske missionärer.

Efter en kort tids arbete bland de halft hedniske druserna på Libanon öfvergick Gobat till engelska kyrkan och blef föreståndare för skolan på Malta, men några få månader därefter kallade konungen af Preussen 1845 honom till biskop i Jerusalem efter Alexander, och han, den ödmjuke och besinningsfulle mannen, klar och öfverlägsen som tänkare och orubbligt ståndaktig, var i sällsynt grad därtill den rätte mannen. Under stor fröjd invigdes Kristuskyrkan 1849, efter hvilken händelse en ovanlig törst efter Guds ord försporde bland judarne. Medan Gobats hustru tog sig af fattiga enkor och andra nödlidande, skötte han själf med andens kraft sitt dubbla kall, dels som biskop för alla protestanter i Jerusalem, bland hvilka det lyckades honom att, trots stora svårigheter och bittra angrepp från de engelskt högkyrklige, upprätthålla en verklig »evangelisk allians», dels ock som missionär, hvilket han alltid helst kallade sig. Han förmådde kyrkomissionen till att gripa verket an i Jerusalem, och han fröjdade sig åt och understödde Nikolaisen, hvilken stod som en fader för missionen därstädes intill sin död 1856 och begrofs under det största deltagande från alla håll. Gobat

utvidgade läkaremissionen och trädde i förbindelse med diakoniss-sakens upphofsman, Fliedner i Kaiserswerth, som sände diakonissor till arbete å lasarett och uppfostringsanstalter i Jerusalem (där de 1870 erhöllo ett eget hem). Slutligen hade han under sin uppsikt 12 »infödda» församlingar och 37 skolor med 1,400 barn (judar, muhamedaner, druser, katoliker och protestanter). Efter den blodiga förföljelsen mot de- 309 -

kristne i Syrien 1860, då också Jerusalem var starkt hotadt, grundlade han ett stort barnhem. Han glömde ej heller sin första kärlek, Etiopiens folk. År 1878 hemkallades Gobat, vittnande genom stilla seger, att »dödens skuggors dal icke var mörk», efter en lifsgärning, hvarom det med rätta sagts, att det hufvudsakligen var hans förtjänst, att missionen i Österland, ja, ända till Abessinien, hade tagit så stor fart.

Mission bland armenierna.

Armenierna, som från det egentliga Armenien spridt sig öfver hela det asiatiska Turkiet norr om Syrien, utgöra omkr. 2 Vä mill. människor. I likhet med kopter och syrier hafva de sitt eget gamla kyrkosamfund. Det evangeliska arbetet här började af det brittiska bibelsällskapet genom utgifvandet af nya testamentet på armeniska, först på det gamla, utdöda kyrkospråket och sedan på folkspråket. Sedan den amerikanska missionen börjat i Syrien, gaf Herren själf impulsen till dess utvidgande också till Armenien. Tre armeniske präster blefvo i Beirut gripne af evangeliet, bland dem en biskop Dionysius, som öfversatte missionären Kings afskedsskrifvelse och sände den till vänner i Konstantinopel. Där blef densamma noga granskad, och månge fördes däraf till sanningen, så att de själfve upprättade en prästskola i Konstantinopel.

Vid underrättelsen härom beslöto amerikanerna börja missionsarbetet, och efter föregående undersökning utsågs Konstantinopel 1831 till utgångspunkt för den nya missionen. William Goodell förflyttades dit från Syrien och blef under 34 år missionens skicklige, tros-starke ledare († 1867). Månge armenier började att ifrigt läsa i bibeln och söka sanningen. Nya missionsstationer anlades i Smyrna (med ett evangeliskt boktryckeri) och flerstädes i Mindre Asien. Missionärerna undveko all strid om kyrkoformer och sedvänjor, enär de önskade blott bringa nytt lif i det åldriga kyrkosamfundet. Inifrån uppstod också inom detta starkt kraf på kyrkans reformerande, och månge af dess egne präster började predika evangeliskt.

Men den löftesrika lifsrörelsen framkallade äfven motstånd. Den grekiske patriarken och flere armeniske biskopar lade råd sinsemellan och förmådde sultanen att ingripa mot kättarne. Flere evangeliske armenier förvisades från hufvudstaden, och den armeniske patriarken, som varit välvilligt stämd mot rörelsen, blef afsatt. Sultanen ålade de särskilde patriarkerna att hålla sina kyrkor fria från utländskt väsen, och de utslungade bannstrålar först mot dem, som - 309 -

kristne i Syrien 1860, då också Jerusalem var starkt hotadt, grundlade han ett stort barnhem. Han glömde ej heller sin första kärlek, Etiopiens folk. År 1878 hemkallades Gobat, vittnande genom stilla seger, att »dödens skuggors dal icke var mörk», efter en lifsgärning, hvarom det med rätta sagts, att det hufvudsakligen var hans förtjänst, att missionen i Österland, ja, ända till Abessinien, hade tagit så stor fart.

Mission bland armenierna.

Armenierna, som från det egentliga Armenien spridt sig öfver hela det asiatiska Turkiet norr om Syrien, utgöra omkr. 2 Vä mill. människor. I likhet med kopter och syrier hafva de sitt eget gamla kyrkosamfund. Det evangeliska arbetet här började af det brittiska bibelsällskapet genom utgifvandet af nya testamentet på armeniska, först på det gamla, utdöda kyrkospråket och sedan på folkspråket. Sedan den amerikanska missionen börjat i Syrien, gaf Herren själf impulsen till dess utvidgande också till Armenien. Tre armeniske präster blefvo i Beirut gripne af evangeliet, bland dem en biskop Dionysius, som öfversatte missionären Kings afskedsskrifvelse och sände den till vänner i Konstantinopel. Där blef densamma noga granskad, och månge fördes däraf till sanningen, så att de själfve upprättade en prästskola i Konstantinopel.

Vid underrättelsen härom beslöto amerikanerna börja missionsarbetet, och efter föregående undersökning utsågs Konstantinopel 1831 till utgångspunkt för den nya missionen. William Goodell förflyttades dit från Syrien och blef under 34 år missionens skicklige, tros-starke ledare († 1867). Månge armenier började att ifrigt läsa i bibeln och söka sanningen. Nya missionsstationer anlades i Smyrna (med ett evangeliskt boktryckeri) och flerstädes i Mindre Asien. Missionärerna undveko all strid om kyrkoformer och sedvänjor, enär de önskade blott bringa nytt lif i det åldriga kyrkosamfundet. Inifrån uppstod också inom detta starkt kraf på kyrkans reformerande, och månge af dess egne präster började predika evangeliskt.

Men den löftesrika lifsrörelsen framkallade äfven motstånd. Den grekiske patriarken och flere armeniske biskopar lade råd sinsemellan och förmådde sultanen att ingripa mot kättarne. Flere evangeliske armenier förvisades från hufvudstaden, och den armeniske patriarken, som varit välvilligt stämd mot rörelsen, blef afsatt. Sultanen ålade de särskilde patriarkerna att hålla sina kyrkor fria från utländskt väsen, och de utslungade bannstrålar först mot dem, som- 310 -

läste eller bevarade böcker från missionärerna, och sedan mot en hvar, som hade någon den allra ringaste beröring med desse, ja, mot en hvar, som icke uppträdde såsom angifvare mot dem, som bröto däremot. Somlige blefvo förviste, andre kastade i fängelse. Och slutligen kom 1839 från sultanen den oåterkalleliga befallningen, att alla missionärerna skulle lämna landet. Missionens hela tillvaro stod på spel, och diplomaternas ansträngningar att få ordern förmildrad voro fruktlösa. Men Goodell sade till sina medarbetare: »Hela världens sultan kan förändra allt detta,» och strax före den bestämda dagen kommo slag i slag budskapen om att sultan Mahmud dött, och att hans härsmakt blifvit slagen af egyptierna. Reformpartiet kom till makten i Turkiet, och endast genom de europeiska stormakternas mellankomst räddades sultanens rike. I ersättning fordrade de då införandet i Turkiet af en viss religionsfrihet, hvilket dock egentligen förblef ett tomt ord.

Missionen gick emellertid löftesrikt framåt i flera år. Ett lärareseminarium upprättades af Cyrus Hamlin i Bebek vid Bosporen, och missionen fick inpass i själfva Erzerum. Väckelsen spred sig rundtomkring bland armenierna, och man kunde knappast tillfredsställa efterfrågan efter biblar. Men en ung patriark, som förut varit rörd af evangeliet, började nu att rasa mot det vaknande lifvet. Han bannlyste missionärerna och fordrade, att deras anhängare skulle efterspanas öfverallt i riket. Man använde allt slags tortyr, brände de evangeliska böckerna och beröfvade de väckte deras timliga utkomst. En ny bulla, som fullständigt utstötte ur kyrkan alla evangeliske, kom bägaren att flöda öfver, och man skred till organiserandet af själfständiga evangeliska armeniska församlingar, hvilka följande året vunno erkännande såsom ett oberoende kyrkosamfund (med en lekman i stället för en patriark som sin representant inför regeringen).

Efter denna stora förändring har den armeniska evangeliska kyrkan fortfarande gått framåt. En stor mängd amerikanske missionärer hafva grundlagt stationer rundt omkring, bl. a. i Harput med en utmärkt prästskola, liksom öfver hufvud taget skolväsendet med stor skicklighet utvecklats på samma sätt som i Syrien. Goodell fullbordade 1863 sin bibelöfversättning på armeniskt-turkiska folkspråket, hvarom han skref: »Sålunda har jag genom Guds nåd fått lof att i det fjärran landet gräfva en brunn, ur hvilken millioner kunna dricka, och öppna det nya »Jerusalems portar på vid gafvel för denna talrika församling.» v.

DÅ PORTARNA ÖPPNADES.

¥

A. Portarna öppnas. ¥

Vändpunkten.

Vid utgången af den nyare missionens andra mansålder se vi ett vidt utgrenadt arbete för Guds rike i alla världsdelar och på somliga ställen härliga segrar. Men på de flesta punkter är det blott de första kämpande begynnelserna. I fråga om missionsarbetet på ett enstaka ställe ser det strax lofvande ut, då en liten församling stiftas, och några hundra eller tusen människor beröras. Men om vi se på hedningarnes stora massa, försvinna dessa begynnelser såsom knappast synbara glimtar i det stora mörkret. Och på de allra flesta ställen stod missionen ännu inför stängda portar och svårigheter, som man saknade medel att öfvervinna.

Då skedde under loppet af en kort tid en väldig förändring. Liksom det världsligt-politiska genombrottet vid franska revolutionen i slutet af 1700-talet har sitt andliga motstycke i missionsgenombrottet, så hafva ock de stora förändringar i folkens lif, hvilka med år 1848 frambryta, sin motsvarighet i den plötsliga omkastningen beträffande missionens ställning på 1850-talet hela världen utöfver.

De hittills stängda portarna öppna sig rundtomkring på jorden. Hvem har vållat detta? Ingen annan än Han, som styrer folkens öden. Men det är blott en ny uppenbarelse af hvad missionshistorien— 312 ~

ofta har visat oss, nämligen att Guds rikes historia är den innersta råden i världens historia, och fördenskull de största världshändelser, ehuru alldeles oberoende af församlingens jordiska makt, på det mest underbara sätt läggas till rätta för Guds rikes framgång. Församlingens andel i hvad, som sålunda sker, är den tysta, men kraftiga förbönen. Liksom vi sågo genombrottet 1792 förberedas genom en mansålders ständigt växande arbete i bön, så framkalla ock den kämpande missionens erfarenheter under den andra mansåldern af 1800-talet en allt kraftigare och kraftigare gemensam bön hos de

vakne missionärer, som samlade sig kring det enda stora önskemålet: att de stängda portarna måtte upplåtas för Kristi evangelium.

Då aposteln Petrus kastats i fängelse af Herodes Agrippa, »hölls en ständig bön för honom af församlingen» (Apg. 12: 5), och se, en Herrens ängel stod framför Petrus och öppnade för honom alla fängelsets dörrar. Sammalunda har Herren hört sin församlings böner för missionen. Han, som »gör vindar till sina sändebud, eldslågor till sina tjänare» (Ps. 104: 4), har tagit världens starkaste krafter i sin tjänst för att bereda väg åt evangeliet, och den gamla psalmens ord: »Upplyften, I portar, edra hufvud, upplyften dem, I eviga portar, att härlighetens konung må draga därin!» (Ps. 24: 7) hafva ljudit — icke såsom suckar från vanmäktiga människor, utan såsom den Allsmäktiges konungsliga befallning, hvars uppfyllelse bör falla till och med den svagsynte i ögonen.

Under det att »genombrottets tid» öfvergick i det följande tidsskedet, utan att man kunde angifva någon bestämd gräns, är det här däremot icke långt ifrån, att en gräns kan uppdragas på år och dag, ty just under alldeles samma dagar, i en och samma månad (augusti 1858) sammanfaller en mängd afgörande händelser, som öppna portarna till Indien, Kina och Japan. Och om än andra lands öppnande försiggår på ett annat sätt och under loppet af en längre tidrymd, så bildar dock tioårsperioden 1850 — 60 också för dem en afgörande vändpunkt.

Upptäckterna i Afrika. David Livingstone.

Öppnandet af »de svartes världsdel» sker icke genom politikens makt. Det är de store upptäcktsresandenas verk. De hafva under otroliga lidanden utfört hjältedåd, som öfverstråla krigiska bedrifter, och vunnit åt mänskligheten segrar af vida större betydelse — 312 ~

ofta har visat oss, nämligen att Guds rikes historia är den innersta råden i världens historia, och fördenskull de största världshändelser, ehuru alldeles oberoende af församlingens jordiska makt, på det mest underbara sätt läggas till rätta för Guds rikes framgång. Församlingens andel i hvad, som sålunda sker, är den tysta, men kraftiga förbönen. Liksom vi sågo genombrottet 1792 förberedas genom en mansålders ständigt växande arbete i bön, så framkalla ock den kämpande missionens erfarenheter under den andra mansåldern af 1800-talet en allt kraftigare och kraftigare gemensam bön hos de

vakne missionärer, som samlade sig kring det enda stora önskemålet: att de stängda portarna måtte upplåtas för Kristi evangelium.

Då aposteln Petrus kastats i fängelse af Herodes Agrippa, »hölls en ständig bön för honom af församlingen» (Apg. 12: 5), och se, en Herrens ängel stod framför Petrus och öppnade för honom alla fängelsets dörrar. Sammalunda har Herren hört sin församlings böner för missionen. Han, som »gör vindar till sina sändebud, eldslågor till sina tjänare» (Ps. 104: 4), har tagit världens starkaste krafter i sin tjänst för att bereda väg åt evangeliet, och den gamla psalmens ord: »Upplyften, I portar, edra hufvud, upplyften dem, I eviga portar, att härlighetens konung må draga därin!» (Ps. 24: 7) hafva ljudit — icke såsom suckar från vanmäktiga människor, utan såsom den Allsmäktiges konungsliga befallning, hvars uppfyllelse bör falla till och med den svagsynte i ögonen.

Under det att »genombrottets tid» öfvergick i det följande tidsskedet, utan att man kunde angifva någon bestämd gräns, är det här däremot icke långt ifrån, att en gräns kan uppdragas på år och dag, ty just under alldeles samma dagar, i en och samma månad (augusti 1858) sammanfaller en mängd afgörande händelser, som öppna portarna till Indien, Kina och Japan. Och om än andra lands öppnande försiggår på ett annat sätt och under loppet af en längre tidrymd, så bildar dock tioårsperioden 1850 — 60 också för dem en afgörande vändpunkt.

Upptäckterna i Afrika. David Livingstone.

Öppnandet af »de svartes världsdel» sker icke genom politikens makt. Det är de store upptäcktsresandenas verk. De hafva under otroliga lidanden utfört hjältedåd, som öfverstråla krigiska bedrifter, och vunnit åt mänskligheten segrar af vida större betydelse- 313 -

än krigets. Men den ypperste bland desse, »Afrikaforskningens konung», var en missionär.

David Livinostone, en af de ädlaste människor, som lefvat, en af världshistoriens störste män, föddes i den lilla skotska staden Blantyre nära Glasgow den 19 mars 1813. Hans far var en kringresande téhandlare, »fattig och from», såsom sonen med stolthet skref på hans graf, nykterhetsvän och söndagsskollärare, och de sex barnen uppfostrades i sträng gudsfruktan.

david livinostone.

Allaredan som gosse ådagalade David sina stora anlag och sin alla hinder besegrande viljekraft. Vid nio års ålder lärde han Davids 119:de psalm utantill och fick i belöning af sin lärare nya testamentet. Tio år gammal, måste han arbeta på en bomullsfabrik. Största delen af sin första veckolön gaf han sin mor, men för återstoden köpte han en latinsk grammatika, och vid maskinernas surr under hela den 14 timmar långa arbetsdagen lärde han sig själf både latin- 314 -

och mycket annat. Om sin religiösa utveckling har Livingstone blott sällan yttrat sig. Från sitt tolfte år kände han sig som en syndare, men först vid tjugo års ålder öfvergaf han allt sitt eget och tillegnade sig Kristi fullkomliga försoning. Och »den obetingade nåden framkallade», såsom han skrifver, »en känsla af den innerligaste kärlek till Honom, som friköpte oss med sitt blod, och den djupaste tacksamhet mot Honom, och hans barmhertighet har haft inverkan på hela mitt följande lif.»

Helgjuten som han var, förstod han strax, att alltsammans tillkom Herren, och offrade åt missionen allt, hvad han i sin stora förnöjsamhet behöfde för sitt uppehälle. År 1835 väckte ett upprop från Gützlaff hans lust att blifva missionär, och genom den yttersta sparsamhet skaffade han sig tillfälle att studera både teologi och medicin, i det att han genom arbete på fabriken under sommaren förtjänte de nödvändiga penningmedlen till att under vintern idka studier i Glasgow. Samtidigt försökte han förvärfva sig färdighet i flera slags handtverk. År 1838 blef han antagen af Londonmissionen. Hans håg stod till Kina, men det förestående »opiumskriget» spärrade just då hvarje tillträde till detta land. Ett besök af Moffat i London vid samma tid föranledde, att han bestämde sig för att utgå till Sydafrika.

År 1841 ankom han under Moffats frånvaro till Kuruman, där hans läkarekonst snart gjorde honom berömd som en stor trollkarl, och hvarifrån han företog flera resor ut bland okända folkstammar för att förbereda anläggandet af en ny missionsstation. Underrättelsen om freden i Nanking uppväckte ännu en gång hans längtan efter Kina; han tyckte nämligen, att det redan funnes alltför många missionärer i Sydafrika. Han menade, att de fleste missionärerna gingo alltför långsamt till väga, och utvecklade den åsikten, som han stödde på gjorda erfarenhetsrön, att man skulle förkunna hvarje folkstam evangeliet under ett visst antal år och sedan draga vidare åstad; utsädet skulle nog sedermera bära frukt. Själf »fruktade han icke för att bo bland vildar, hundratals mil afskild från all civilisation hela sitt lif igenom.»

Under det att han verkade bland betsjuanerna och vann deras förtroende genom sitt förunderligt vinnande, säkra och orädda, öppna och vänliga uppträdande, började lian tänka öfver Afrikas naturförhållanden, och, i synnerhet sedan han fått höra berättas om en hemlighetsfull sjö (Ngami) på andra sidan Kalahari-öknen, tviflade han på, att Afrikas inre vore endast en fortsatt, folktom ödemark.- 315 -

År 1843 fick han lof att anlägga en ny station längre norrut och valde härtill Mabotse. Det var där Livingstone var nära döden i ett lejons klor; hans vänstra arm bevarade märkena efter dess tänder hela hans lif igenom. Och dit förde han som brud Moffats äldsta dotter, Mary, som snart omvändt honom från hans forna idéer att lefva och dö ogift. Hon öfvertog hans gärning i skolan för vildarnes barn; han hade tillräckligt ändå att göra som missionär, läkare, naturforskare och tusenkonstnär.

Oenighet med en medarbetare föranledde emellertid Livingstone att draga vidare och grundlägga en ny station i Tjonuane, på höfdingen Setsjeles inbjudan. Det var denne, som, första gången han hörde evangeliet, frågade Livingstone: »Är det sant, att alla, som dö utan sina synders förlåtelse, blifva förtappade; hvarför har då ditt folk icke tidigare kommit hit för att säga oss detta?» Setsjele blef en ifrig bibelläsare och erbjöd missionären att omvända alla sina un-derhöfdingar genom pisk! Det var här Livingstone första gången sammanstötte med boerna, hvilka med den största ovilja sågo hvarje utvidgning af den engelska missionen. »De hafva beslutit att stänga det inre af landet,» skrifver Livingstone; »jag har beslutit att öppna detsamma — vi få se, hvem som lyckas bäst.»

På grund af vattenbrist flyttade Livingstone tillsammans med Setsjele och hans folk till floden Kolobeng (omkr. 300 kilom, nordost om Kuruman), och här blef Setsjele 1848 jämte sina barn döpt, sedan han skilt sig från alla sina hustrur utom en och hade — något som kostade honom den största självföfvervinnelse — upphört med att »göra regn.»

Då emellertid äfven Kolobeng torkade ut, och nöden i de vattenlösa trakterna växte allt mer och mer, bröt Livingstone ånyo upp (1849) för att genom den stora öknen uppnå Ngami-sjön och där uppsöka en mäktig höfding, Sebituane, med hvilken Setsjele en gång blifvit bekant. Vid det första försöket lyckades det honom icke att komma fram till Sebituane, men hans glädje vardt stor, då han upptäckte den aldrig förut af europeer sedda sjön Ngami. Äfven det andra försöket, då han medförde både Setsjele och sin familj, misslyckades, i det att massor af tse-tse-flugor (dödbringande för de för resan oumbärliga oxarna) spärrade vägen, och Livingstones barn angrepos af feber i låglandet vid Ngami. Tredje gången lyckades det efter stora mödor och lidanden, och de blefvo med glädje mottagne af Sebituane, hvilken Livingstone

skildrar såsom den ypperste infödde höfding, som han träffat. Han härskade öfver Makololo-folket,- 316 -

och själfve Moselikatse, matabelernas store konung, fruktade hans makt. Men efter att den första söndagen hafva hört evangeliet insjuknade Sebituane och dog plötsligt till Livingstones stora sorg. Denne fick dock tillåtelse att draga längre in i landet och påträffade där med undran och glädje den väldiga Sambese-floden, hvars utlopp i Indiska hafvet var kändt, men som troddes hafva sitt ursprung mycket längre österut.

Med djup sorg fann Livingstone, att slafhandeln både med portugiserna i väster och araberna i Sansibar för icke länge sedan börjat i dessa trakter. Mokololo-folket afskydde visserligen själf densamma, men kunde icke motstå frestelsen att på detta sätt tillbyta sig gevär. Och då Sambeses sumpiga stränder visade sig icke vara lämpliga för anläggandet af en missionsstation, började ett större mål hägra för Livingstone. Det enda medlet att verkligen »skaffa luft» åt det inre Afrika och frälsa dessa folkstammar från slafhandelns förbannelser var att öppna väg för europeiskt inflytande och handel mot väster och öster. Det var icke hans mening att därför upphöra med evangeliets förkunnelse. Han skref just vid denna tid till sin far: »Jag är missionär med lif och själ. Guds enfödde son blef missionär och läkare. Jag är en svag, svag afbild af honom, eller åtminstone önskar jag vara det.» Men han ville gärna offra sitt lif för att verkligen öppna väg för evangeliet. Dock gick han ej med lätt hjärta till de uppoffringar, som härtill kräfdes. Ty på sådana resor kunde hustru och barn omöjligt följa honom. »Att skiljas från mina barn kommer för mig att kännas, som om hjärtat rycktes ur min kropp, och för min egen person ville jag föredraga ett lugnt lif bland Setsje-les folk. Men det tyckes mig, som om Herren kallade mig till de fjärran belägna trakterna.»

Genom en hel kedja af motgångar, som korsade Livingstones egna tankar (striden i Mabotse, boernas fiendskap, Kolobengs uttorkande, feber och lidanden vid Ngami och Sambese, Sebituanes död m. m.) hade Herrens hand ändrat kosan för hans lefnadsfärd. Han ledsagade (1852) sin hustru och sina fyra barn till Kap på vägen till England, där han icke väntade att få se dem förr än om två år (det blef fem!), stannade i Kap, där han för öfrigt möttes med stor ovilja och misstänksamhet, blef botad för en halssjukdom och utvidgade sina kunskaper i fråga om astronomiska beräkningar samt återvände sedan till Makololo-stammens land. På ditvägen blef han en tid uppehållen i Kuruman, något som säkerligen räddade hans lif, i det att han därigenom hindrades från att komma till Kolobeng just un-- 317 -

der de dagarna, då de förbittrade boerna i grund förstörde hela staden samt plundrade och ödelade hans eget hem. »Vår flyttning blir desto lättare,» skref Livingstone hem, men ofantligt besvärligt blef det honom under den skräck, som gripit infödingarne, att få någon att följa med vidare. Genom Kalahari-öknen kom han lätt, enär det fallit ovanligt mycket regn, men sedan råkade han i stora svårigheter, i ty att alla hans ledsagare fingo feber, och den okända, villo-samma trakten tycktes vara alldeles ofarbar. Men slutligen nådde han efter nästan ett års resa fram till Makololo-folkets hufvudstad, Li-nyanti. Hvilka känslor han i sin ensamhet hyste, kunna vi se af hans anteckningar i sina dagböcker, där vi finna böner sådana som denna: »O, Jesus, uppfyll mig nu med din kärlek; jag bönfaller dig om att begagna mig blott något dig till ära,» och sådana här tankar: »Har Gud mottagit min tjänst, så är mitt lif tryggadt, till dess mitt arbete är slut . . . Men döden är en härlighet för den, som går till Jesus.»

Makololo-folkets unge höfding, Sekeletu, mottog Livingstone med jubel och begåfvade honom med stora skänker. Och hela folket fattade det mest obegränsade förtroende för honom och kallade honom »fader». Men om än de lyssnade till hans predikan, måste han dock alltjämt sucka öfver hedendomens fasor, som omgåfvo honom, och hedningarnes obegripligt förstockade hjärtan. Det var blott missionens stora framtidshopp, som höll honom uppe. »Vi äro blott förelöpare, nien i trons ljus se vi, huru jorden skall fyllas med Guds ära, och alla folkslag böja knä för Honom, som riket tillhör.» Därjämte skakades han nu upprepade gånger af den fruktansvärda afrikanska febern, så att han insåg, att detta icke var för honom någon plats att kvarstanna på, och, befallande sin själ i Herrens hand, drog han ut på den stora, faruppfyllda färden mot nordväst.

Livingstones följe utgjordes af 27 makololo-negrer, råe hedningar, som med en rörande hängifvenhet kände sig fäste vid honom. Färden gick först genom det vidsträckta Makololo-landet, där folket öfverallt var vänligt och på Sekeletus bud sörjde för, att »doktorn ej finge blifva hungrig», men sedermera genom vilda och fientliga negerstammars områden. Man följde Sambeses och dess biflod Li-bas lopp till dess utlopp i sjön Dilolo och framträngde därifrån under allehanda faror — svält och törst, vilda djur, feber, hvaraf Livingstone själf hade 31 anfall, röfvare och fientliga stammar — till Atlantiska oceanen och uppnådde den portugisiska hamnen S:t Paul de Loanda efter 6 xji månads förlopp (den 31 maj 1854).- 318 -

Svårt besviken kände sig Livingstone öfver att icke därstädes finna bref från sin hustru, och en stor frestelse innebar ett

engelskt örlogsfartygs anbud att föra honom tillbaka till England. Men tanken på makololo-negrerna, som utan honom näppeligen skulle komma lefvande hem igen, var tillräcklig att hålla honom tillbaka, och hans egentliga syftemål, att finna en farbar väg till det inre af Afrika, hade han ännu icke nått. Därför begaf han sig efter ett längre uppehåll i Loanda på en delvis annan väg tillbaka till Linyanti, (en färd, som denna gång tog omkr. ett år), hvarest han och hans följe, som hade varit vid »världens ända», mottogos med största jubel och beundran.

I Linyanti glömde han icke att troget predika evangeliet, men snart måste han draga vidare. Det gällde nu att följa Sambese-flo-dens nedra lopp och finna en bättre väg till det östra världshafvet. Sekeletu utrustade honom på bästa sätt och gaf honom 114 man med på färden. Det var under denna resa som Livingstone upptäckte det väldiga (omkr. 1,800 meter breda och inemot 200 meter höga) vattenfall, som han benämnde Victoria-fallet. Han genomtågade ett naturskönt och hälsosamt högland, som lämpade sig bra för missionsstationer, men då han nalkades kusten, blef resan ytterst farlig, därför att infödingarne voro retade genom ett tvåårigt krig med portugiserna. Då Livingstone emellertid visade dem sitt hår och sitt bröst, utbrusto de: »Vi hafva aldrig sett någon så hvit hud; du måste höra till den stam, som har hjärta för de svarte», och han blef hjälpt åstad. Omsider uppnådde han den innerst belägna portugisiska kolonien Tete, där han blef vårdad en längre tid, och där han fick sina makololo-negrer väl anbragte, så att de kunde lifnära sig, till dess han återkom, och slutligen kom han den 20 maj 1856 fram till Kilimane vid Mosambik-kanalen, där han med förvåning fick veta, huru världen hade längtat efter honom. På ett engelskt örlogsfartyg seglade han till Suez, och sedan med en ångbåt (som emellertid led skeppsbrott vid Tunis) till Marseille, alldeles öfverväldigad af de hedersbetygelser och yttringar af kärlek, som alla voro ifrige att visa honom. Det glada återseendet gaf hans hustru, som i Skottland nästan tynat bort af längtan och oro, nytt lif och nya krafter. Och alla städer i hans fosterland, dettas vetenskapsmän och stormän täflade om att hedra den store mannen. Naturligtvis måste han rundt omkring i landet berätta om sina resor. Mest bekanta äro hans besök vid universiteten i Oxford och Cambridge, där hans hänryckande ord kallade de unge att egna sig åt missionärkallet. »Kan man kalla- 319 -

det ett offer?» sade han, »det är blott en afbetalning på vår obetalbara skuld till Gud. Säg hellre, att det är en företrädesrättighet . . . Jag har aldrig gjort någon uppoffring . . . Kommen ihåg Afrika! Jag vet, att jag om några år skall tillsluta mina ögon i detta land, som nu ligger öppnadt. Sörjen för, att det icke stänges igen! Fullborden, hvad jag påbörjat! Jag öfverlåter det åt er.»

Redan i Kilimane hade han emellertid mottagit ett bref från Londonmissionen, som meddelade honom, att »sällskapet icke kunde understödja företag, som stodo blott i aflägsen förbindelse med evangeliets utbredande,» hvarpå han ej hade annat att svara än: »Jag berömmer mig icke af, hvad jag utfört. Men den underbara framgång, som följt mig, skall sporra mig till att, trots allt, fortsätta arbetet. Är det sålunda Guds vilja, finnas medlen nog annanstädes.» Oaktadt styrelsen nu lämnade honom full frihet, utträdde han (först 1858) ur Londonmissionens tjänst, »för att ingen skulle med sken af rätt kunna säga, att missionen betaide hans upptäcktsresor». Och de behöfliga medlen voro icke svåra att uppdrifva. Hans resebeskrifning inbragte en stor summa, vetenskapsmän och köpmän längtade i lika hög grad efter fortsättningen, och regeringen utnämnde honom till brittisk konsul för Ostafrika och ledare af en stor expedition, som skulle undersöka landet, motarbeta slafhandeln, främja handelsförbindelser och »utöfva ett moraliskt inflytande på infödingarne genom goda föredömen, genom undervisning i kristendom» m. m.

Liwingstones stora uppgift är nu ej längre att vara missionär i trängre bemärkelse, men han blir icke därför en vanlig upptäcktsresande. Det är icke vetenskapsmannens äregirighet och kunskapsbegär, som drifver honom; det är Kristi kärlek till de elända. Det är icke landområdena, som han upptäcker, utan de i dessa boende människorna, som det för honom gäller. »Jag skulle aldrig kunna gå in på att resa blott som geograf: jag är en missionär, som på vägen sysslar med geografi,» skref han till en vän. Och välbekanta äro dessa hans ord: »Öppnandet af ett nytt land eger något värde, blott för så vidt som det öppnar någon utsikt till att lyfta dess inbyggare. Jag betraktar den geografiska upptäckten som början till missionsarbetet. Jag innefattar i sistnämnda uttryck allt, hvad som åsyftar att förbättra vårt släkte.» Och bland de mera humana sträfvanden, som Livingstone räknar med till missionen, stod för honom i allra främsta ledet arbetet för utrotandet af slafhandeln, hvars djäfvulska fasor han mött öfverallt på sina resor i det inre af Afrika.- 320 -

Vi kunna nu icke här i detalj följa den store upptäcktsresandens färd. Jämte sin hustru, sin yngste son, sin bror Charles m. fi. lämnade han England i mars 1858. Med en flodångbåt, som sönder-tagen medförts från England, och som han efter sin hustrus afrikanska namn kallade Ma Robert, undersökte han nu till att börja med Sambeses biflod Sjire och upptäckte 1859 den stora Nyassa-sjön, uppfyllde därpå sitt löfte och förde sina Makololo-vänner hem till Linyanti. År 1861 hade Livingstone den glädjen att se »universitetsmissionen», som kallats till lif genom hans tal i Oxford och Cambridge och

genom ett senare besök af biskopen i Kapstaden Gray, börja sin verksamhet i Magomero, söder om Nyassa, under ledning

Mary Livingstones graf.

af biskop Mackenzie. Och i januari 1862 mottog han med glädje på samma fartyg dels sin hustru, som vistats i England men icke förmått uthärda skilsmässan, dels ock delarna af den ångbåt, som han med användande af nästan hela sin förmögenhet låtit bygga till Nyassa. Men nu kommo sorgerna slag i slag. Några få veckor därefter dog den ädle Mackenzie af feber efter många lidanden från slaf-handlarnes sida, och den 27 april bortryckte febern Livingstones »skyddsängel», Ma Robert, vid hvars bår den starke mannen sjönk tillhopa och grät som ett barn. Han jordade henne under ett stort baobab-träd vid Sjupanga och utkämpade sin sorg i enrum med Gud. Med djup grämelse måste han se, huru portugiserna skamlöst beskyddadeslafhandeln. Bitter kändes hans sorg, då Mackenzies efterträdare, ur stånd att vinna fast fot i landet, beslöt att uppgifva universitetsmissionen i dessa trakter och börja på nytt i Sansibar (1863). Och slutligen återkallade den engelska regeringen hela expeditionen, förmodligen af fruktan för ändlösa strider ined Portugal. I sällskap med en skara af genom universitetsmissionen befriade slafvar uppnådde han kusten, och med sin ångbåt, som aldrig kom att befara Nyassa-sjöns vågor, och som han icke ville sälja till portugiserna, för att den icke skulle tjäna slafhandelns syften, styrde han själf kosan öfver Indiska hafvet till Bombay, sålde fartyget därstädes och anlände sedan tillbaka till England 1864.

Emellertid hade redan 1857 de engelske upptäcktsresandena Buxton och Speke följt Rebmanns spår in i Östafrikas inre och upptäckt den stora sjön Victoria Nyanza, och Speke hade därefter under en ny färd 1862 funnit Nilens utlopp från denna sjö, hvarpå han sände sitt berömda telegram: »Nilfrågan utredd»; Den gamla gåtan, på hvilken Alexander den Store och Julius Caesar grubblat, var löst. Desto större blef sedan ifvern att erhålla fullständig inblick i den nya värld, som öppnade sig, och det engelska geografiska sällskapet gaf Livingstone i uppdrag att närmare undersöka dessa trakter. År 1865 befann han sig därför ånyo i Afrika. Från Nyassa, där han fann hela omnejden härjad af slafjakt, trängde han trots slaf-handlarnes fientliga sinnelag samt förräderi och feber fratn till Tan-ganyika-sjön (1867). De bland hans ledsagare, hvilka rymt, hade tagit med sig hans medicinlåda, så att han hade intet medel att bekämpa febersjukdomen. Någorlunda återställd, drog han vidare och upptäckte bl. a. Bangveolo-sjön, men var då så utmattad, att han för första gången på 30 år måste låta sig bäras. Under fortsatta lidanden nådde han genom otrolig kraftansträngning ända fram till Nyangve vid den stora floden Lualaba, som han alldeles riktigt antog vara densamma som Kongo. Hans tre trogne svarte följeslagare nödgade den dödssjuke mannen att härifrån söka komma tillbaka till Ujiji vid Tanganyika, där han emellertid fann sina kvarlämnade förråd använda och, mera död än lefvande, »anförtrodde sig i den allsmäktiga Försynens hand.»

Det var då, som Herren på det mest underbara sätt sände honom hjälp. Henry M. Stanley, född i Wales 1840, kom såsom skeppsgosse till Amerika och blef efter många skiftande öden resande tidningskorrespondent. År 1869 gaf utgifvaren af det stora dagbladet »New York Herald», Bennet, honom i uppdrag att resa till Egyp-

ten, hvarifrån tidningen önskade åtskilliga underrättelser, och därifrån in i det inre af Afrika för att finna Livingstone, för hvars lif man börjat hysa allvarliga farhågor. Det låter som en saga, att bemödandet att finna stoff till en tidningsartikel skall gifva impulsen till världshändelser, och att en »flygande» tidningskorrespondent skall blifva en stor upptäcktsresande. Men äfventyrslusta, mod och skicklighet var den 29-årige Stanley i besittning af. Från Sansibar trängde han in i Afrika, och den 10 november 1871 fann han Livingstone i Ujiji fem dagar efter dennes ankomst dit och just i det rätta ögonblicket för att hjälpa honom i nöden. De voro omkring fyra månader tillsammans, under hvilken tid Stanley mottog ett så starkt intryck af Livingstones rena, kristliga personlighet, att han genom honom lärde att böja sig för den Högste, och Livingstone å sin sida återvann krafter, så att han med nytt mod kunde draga ut på sin sista färd. Öfverallt fann han spår af slafjaktens förödelser, och ett år före sin död skref han dessa ord, hvilka liksom att slags testamente àro inhuggna på hans minnesvård i Westminster: »Allt, hvad jag i min ensamhet kan tillägga, är: Måtte himmelens välsignelse sänka sig öfver en hvar, amerikan, engelsman eller turk, som vill bidraga till botandet af världens öppna sår!» Trots sin ålder vadade han under lång tid genom sumptrakter, genomblött af störtregn. Rödsot och feber återkommo. Han måste bäras och låg än utsatt för de häftigaste smärtor, än i timslång vanmakt. Dock fortfor han att förhöra sig om berg och floder på vägen. Vid 11 al a, söder om Bangveolo-sjön, byggde man en koja åt honom, och här funno hans trogne negrer honom före morgongryningen den 1 maj 1873 död, knäböjande vid sin säng med hufvudet i sina händer.

I bön för Afrika dog den man, hvars upptäcktsverksamhet i sig själf var mission. Hans spår lysa genom det inre af de svartes världsdel, och till och med de vildaste hedningar hafva i honom skådat evangeliet i människoskepnad. Hans lifsbragd har öppnat Afrikas inre både för evangeliet och kulturen. Hans innerliga uppmaning att böta världens öppna sår har satt människosläktets bästa krafter i rörelse till gagn för Hams förtryckta barn, och hans död har gifvit den starkaste impuls åt missionen i Afrika.

Livingstones trofaste ledsagare begrofvo hans hjärta på platsen och inristade hans namn och dödsdag i ett stort träd, som nu är fälldt och ersatt med ett väldigt stenkors från England. Så godt de förmådde, balsamerade de sin älskade herres lik och buro det tillika med alla hans papper och instrument på sina skuldror under en nio- 323 -

månaders vandring till Sansibar. På vägen mötte de Camerons expedition, hvilken, förutom andra sådana, utsändts för att, om möjligt, bispringa Livingstone, och som 1874 fullbordade hans verk genom att genomkorsa hela Afrika från öster till väster. Från Sansibar ledsagade Susi och Tjuma sin herres lik vidare till London, och under hela världens deltagande bisattes detta i Westminster Abbey, hvarest Livingstones minnesvård från släkte till släkte skall mana människor till det högsta lif på jorden, självhängifvelsen i Herrens tjänst till mänsklighetens återupprättelse.

Asiens portar. Upproret i Indien.

Om man under själfva det för Asien så betydelsefulla året 1858 skulle hafva skildrat, huru portarna i denna världsdel sprungo upp, skulle man säkerligen bland de stora händelserna hafva nämnt utfärdandet af den turkiska iraden Hatti Hamayun, hvarigenom sultanen af tacksamhet mot England och Frankrike, som genom Krimkriget räddat »den sjuke mannen» från Rysslands öfvermakt, kungjorde full religionsfrihet i sitt rike och lofvade att i praxis kringgå koranens hemska lagbud, att en hvar museiman, som öfvergifver islam, skall straffas med döden. Men den turkiska regeringen har lugnt utgått från den förutsättningen, att både politicis vanliga ovilja mot att våga någonting för andliga frågor och stormakternas ömsesidiga afundsjuka skulle omöjliggöra hvarje steg för att göra kraf på löftets uppfyllande. Och ganska snart bevisade både omvände turkars afrättning och blodiga förföljelser i större omfång, att den mycket prisade Hatti Hamayun var endast en död bokstaf.

Af större och varaktigare betydelse för Bortre Indien voro tvänne händelser på 1850-talet, dels Birmas andra krig med England 1853, hvarigenom ett nytt område af detta land eröfrades af England, dels ett regentombyte i Siam 1851.

I detta aflägsna hednaland, hvarest praktfulla tempel och kloster i tusental bära vittnesbörd om buddhismens ingrodda makt öfver dess 12 millioner inbyggare, hade efter Giitzlaffs korta verksamhet i Bangkok (sid. 296) amerikanske missionärer vunnit ingång alltifrån år 1833, men jordmånen var mycket svår, och en sträng själfhärskare, som 1840 tillskansat sig väldet och var en fiende till allt främmande, lade alla slags hinder i vägen för missionen. Då fick den rättmätige tronarfvingen, som sökt sin tillflykt i ett kloster, göra bekantskap med - 323 -

månaders vandring till Sansibar. På vägen mötte de Camerons expedition, hvilken, förutom andra sådana, utsändts för att, om möjligt, bispringa Livingstone, och som 1874 fullbordade hans verk genom att genomkorsa hela Afrika från öster till väster. Från Sansibar ledsagade Susi och Tjuma sin herres lik vidare till London, och under hela världens deltagande bisattes detta i Westminster Abbey, hvarest Livingstones minnesvård från släkte till släkte skall mana människor till det högsta lif på jorden, självhängifvelsen i Herrens tjänst till mänsklighetens återupprättelse.

Asiens portar. Upproret i Indien.

Om man under själfva det för Asien så betydelsefulla året 1858 skulle hafva skildrat, huru portarna i denna världsdel sprungo upp, skulle man säkerligen bland de stora händelserna hafva nämnt utfärdandet af den turkiska iraden Hatti Hamayun, hvarigenom sultanen af tacksamhet mot England och Frankrike, som genom Krimkriget räddat »den sjuke mannen» från Rysslands öfvermakt, kungjorde full religionsfrihet i sitt rike och lofvade att i praxis kringgå koranens hemska lagbud, att en hvar museiman, som öfvergifver islam, skall straffas med döden. Men den turkiska regeringen har lugnt utgått från den förutsättningen, att både politicis vanliga ovilja mot att våga någonting för andliga frågor och stormakternas ömsesidiga afundsjuka skulle omöjliggöra hvarje steg för att göra kraf på löftets uppfyllande. Och ganska snart bevisade både omvände turkars afrättning och blodiga förföljelser i större omfång, att den mycket prisade Hatti Hamayun var endast en död bokstaf.

Af större och varaktigare betydelse för Bortre Indien voro tvänne händelser på 1850-talet, dels Birmas andra krig med England 1853, hvarigenom ett nytt område af detta land eröfrades af England, dels ett regentombyte i Siam 1851.

I detta aflägsna hednaland, hvarest praktfulla tempel och kloster i tusental bära vittnesbörd om buddhismens ingrodda makt öfver dess 12 millioner inbyggare, hade efter Giitzlaffs korta verksamhet i Bangkok (sid. 296) amerikanske missionärer vunnit ingång alltifrån år 1833, men jordmånen var mycket svår, och en sträng själfhärskare, som 1840 tillskansat sig väldet och var en fiende till allt främmande, lade alla slags hinder i vägen för missionen. Då fick den rättmätige tronarfvingen, som sökt sin tillflykt i ett kloster, göra bekantskap med- 324 -

missionären Cassell, och denne vann prinsens förtroende till den grad, att han i halftannat år lät sig undervisas af missionären. Visserligen blef han icke därigenom kristen, men han fattade vänskap för missionärerna och lärde känna värdet af den västerländska kulturen. Och då 1851 Siam tycktes alldeles tillsluta sig för missionen, i det att en bitter strid med England syntes vara i annalkande, förändrades alltsammans i ett enda ögonblick genom despotens plötsliga död, och missionärens lärjunge slog sig på en främlings- och missionsvänlig politik, som Siam alltsedan dess följt.

Men af vida större, ja, världshistorisk betydelse är seapoys-upproret i Indien, hvilket för missionen hade den följden, att de redan öppnade portarna slogos upp på vid gafvel för evangeliet.

Watt Cheng, det största hednatemplet i Bangkok.

Det ostindiska kompaniet upprätthöll sin makt i Indien genom några få tusen engelske soldater. För öfrigt fanns där en stor armé af värfvade infödingar, seapoys, hvilka under engelske officerares ledning tillkämpat sig den ena segern efter den andra för att utvidga och befästa det engelska herraväldet. Nyligen hade sålunda efter häftiga strider sikhernas makt krossats, och Pandjab, det stora fruktbara landet längst i nordväst, omsider blifvit införlifvadt med de engelska besittningarna.

Seapoys bildade tre olika härar: i Bengalen, Bombay och Mad-325 —

ras. De bengaliske seapoys bestodo till största delen af hinduer ur de högsta kasterna samt en del muhamedaner. Ingen infödd kristen tåldes bland dem, och ingen officer talade någonsin med dem om kristendom. Bland desse hade emellertid på mångahanda sätt upproriska idéer vunnit spridning. Muhamedanerna hade svårt för att glömma, att de varit Indiens behärskare, och de afsatte hinduiske radjas voro både själfve missnöjde och uppväckte ovilja bland andre. Brahminerna ansågo sin gamla religion hotad, enär regeringen icke inom fängelser o. s. v. tog hänsyn till kastskillnaden. En gängse sägen, att engelsmännens herravälde i Indien skulle vara i 100 år, ökade slutligen yttermera oron just nu, då man firade hundraårsdagen af slaget vid Plassey (sid. 116).

Många olycksbådande tecken visade sig, men engelsmännen själfve anade ingenting. En del af de engelska trupperna var till och med borta och kämpade i Persien. Då kom en tillfällighet — eller, rättare sagdt, en tanklöshet — bägaren att flöda öfver. Man lät utdela nya patroner (sådana som dåförtiden användes, hvarvid de betos af med tänderna), och det ryktet spred sig, att patronhylsan var behandlad med en blandning af ox- och svinfett. Kunde man tänka sig något värre? Hinduen skulle blifva utstött ur sin kast, om han läte sina läppar komma i beröring med oxfett, muhamedanen skulle orenas genom svinfettet. Oaktadt patronerna strax indrogos, utbredde sig en fruktansvärd jäsning, och de vildaste rykten troddes. Den 10 maj 1857 bröt upproret ut i ljus låga i Mirat, hvarifrån seapoys skyndade till Delhi, mördade alla engelsmän, som kommo i deras väg, och uppsatte ånyo på tronen den ålderstigne konung Mogttl. Hade man ej haft telegrafen, som det ej lyckades de upproriske att strax afbryta, skulle samtlige engelsmän i Bengalen hafva blifvit utrotade, innan man haft aning därom. Ödeläggelsen var stor nog. På den ena orten efler den andra reste sig seapoys och mördade på barbariskt vis män, kvinnor och barn. I Lucknow inneslöts en liten engelsk besättning under anförande af den utmärkte Henry Lawrence. I Kahnpur (sid. 148) trädde den förrädiske Nina Sahib i spetsen för seapoys och utförde ett nidingsdåd utan like. Efter tre veckors belägring dagtingade den lilla besättningen emot att erhålla fritt aftåg. Icke desto mindre blef hälften af de fångne européerna (inalles 450) strax skjutne och brände, andra hälften försmäktade med kvinnor och barn i de uslaste fängelsehålor, till dess befriarnes armé stod utanför portarna; då blefvo de alla på det nedrigaste sätt mördade och kastade i en brunn.- 326 -

Tillsammans med en handfull engelske soldater kämpade sig Henry Havelock, som just helt nyss återkommit från Persien, fram genom Oangesdalen under junisolens brännande hetta, till dess han segrande stupade vid Luchnow. Pandjabs utmärkte styresman, John Lawrence, som med den rättvisa och mildhet, hvilken endast tron förmår ingifva, ordnat landets förhållanden och med kraft främjat missionen därstädes, hade dock emellertid lyckats att hålla denna stora, nyligen eröfrade provins i lugn, så att han därifrån kunde sända trupper till Delhi, hvarefter denna härd för upproret intogs efter ett förtvifladt motstånd. Då slutligen Colin Campbell för sista gången hade återeröfrat Luchnow i mars 1858, var segern afgjord, äfven om det ännu tog åtskillig tid att öfverallt återupprätta ordningen.

Det var Englands lycka, att Madras och hufvudsakligen äfven Bombay förblefvo lugna, ja, till och med i Calcutta blef faran hastigt afvärjd, och den nedre (östra) delen af Bengalen rycktes icke med af upprorsrörelsen. Såväl åtskillige infödde furstar som ock afghanerna intogo en välvillig hållning, och de upproriska trakternas egentliga befolkning, »som hade kunnat med sina turbaner strypa alla engelsmän», deltog icke i upproret. Likväl hade faran varit öfverväldigande, och förlusterna voro stora. Femtonhundra vapenlöse engelsmän hade blifvit nedhuggne, däribland 37 missionärer och jämte dem en stor mängd infödde kristne. I det stora hela hade desse bestått profvet vida öfver förväntan och hade ådagalagt många vackra bevis på tro och mod att uppoffra sig. En af Duffs bäste lärjungar, då präst i den amerikanska missionen, Gopinat Nandj, genomgick tilllika med sin hustru de förfärligaste marter och hotades med den mest fasansfulla död, men intet kunde förmå dem att öfvergifva Herren. 1 Agra satt missionären French midt under den värsta paniken helt lugnt i sin skola, och hans muhamedanske och hinduiske lärjungar höllo samman kring honom. Då det slutligen blef nödvändigt att samla europėerna och de infödde kristne i fortet, kommo också de kristne från en närliggande by för att bedja om skydd. Kommendanten tordes icke taga mot flere, men French förklarade, att han stannade utanför, så framt de icke finge komma in med, och på detta sätt räddade han dem.

Af stor betydelse var det också, att de män, som nu uppträdde som räddare af Englands herravälde i Indien, till största delen voro troende kristne och lefvande missionärer. Henry Lawrence, som dödades i Luchnow af en bomb, och hans bror, John Lawrence, den rättsinnige puritanen, som sedermera blef vice-konung i Indien (1863— 327 ~

— 68), Henry Havelock, som, då han segrande intågade i Luchnow, utbrast med psalmisten: »Icke oss, Herre, icke oss, utan ditt namn gif äran för din nåds, för din sannings skull (ps. 115: i)»; James Outram, som erhållit hedersnamnet »Indiens Bayard», och ännu flere höra till den vackra kretsen af Englands bäste söner, hvilka genom sitt lif och personliga vittnesbörd voro Indiens ljus i krig och fred. Och med det inflytande, som de genom segern vunno hos engelska folket, trädde flere af dem efter upproret upp mot männen af den gamla skolan med det resultat, att lärdomarna af detta uppror icke tolkades orätt.

Missionsfienderna ville naturligtvis gifva kristendomen och missionen skulden för upproret, men folket trodde dem icke längre. Det beviset vägde mera, att John Lawrence kunde peka på Pandjab, hvarest den goda hållningen under upproret hade sin grund i hans kristliga och missionsvänliga styrelse, och uttala de klassiska orden: »Kristliga ting, utförda på kristligt sätt, skola aldrig stöta hedningarne bort. Då okristliga ting utöfvas i kristendomens namn, eller då kristliga ting utöfvas på okristligt sätt, då vållas förtret och fara.» Och då ett stort parti både i Indien och i hemlandet efter upprorets dämpande yrkade på de strängaste straff, var det återigen de kristne, anförde af män sådana som John Lawrence — hvars sista ord före afresan från Indien voro: »Våren vänlige och rättvise mot de infödde!» — som kommo engelsmännen att inse, att hufvudsakliga skulden hvilade på dem själfve, och att det just därför gällde att nu med mildhet läka såren.

Det ostindiska kompaniets dagar voro räknade, huru mycket än dess män stretade emot. Utan betänkande lade parlamentet Indien under kronan, som genom en minister för Indien och en vice-konung i Calcutta öfvertog styrelsen öfver detta väldiga rike. I augusti 1858 utfärdade drottning Victoria den berömda proklamationen, i hvilken hon, icke nöjd med regeringens försiktiga utkast, egenhändigt insatte en kristlig bekännelse i den punkten, som tillförsäkrar Indiens folk fullständig religionsfrihet:

»I det att vi själfve tryggt förlita oss på kristendomens sanning och tacksamt erkänna religionens tröst, frånkänna vi oss i samma mån rättigheten och önskan att härska öfver våra undersåtars öfvertygelse. Vi förklara det vara vår kungliga vilja, att ingen skall på något sätt gynnas, ingen skadas eller oroas för sin tro eller gudsdyrkan, utan att alla i lika måtto skola njuta lagens oväldiga skydd.»

Man kunde naturligtvis ej regera öfver Indien enligt andra prin-- 328 -

ciper, och framför allt kan den evangeliska missionen icke önska andra villkor än frihet. Men allt beror på, huru lagen i praxis tolkas och tillämpas, och, såsom vi sedermera skola få se, kan man hysa tvifvelsmål om, huruvida England i sin regering öfver Indien förmått lösa den svåra uppgiften, som ställts: att med friheten förena hvad en kristlig regering är skyldig sina undersåtar.

Men en sak vanns fullständigt: de hinder, som ostindiska handelskompaniets illvilliga styrelse fortfor att, trots lagen af 1833, lägga i vägen för missionen, voro undanröjda, och alla dörrar stodo alltifrån denna stund öppna för evangeliet.

Kinas portar.

År 1813 föddes ej långt från Kanton en kinesisk bondson, Hung-Siu-Tsuen, en ättling af Ming-dynastiens öfvergeneral

under dess sista strid med de segrande mandschurerna. Ehuru fattig, fick han den högsta lärda bildning, men erhöll icke premier vid de senare examina, hvilket han tillskref mutor. Såsom helt ung sammanträffade han med Morrison och mottog af Liang Afa några kristliga böcker. Under en sjukdom 1837 hade han syner, hvilka fingo ett afgörande inflytande på hans lif. En himmelsk varelse uppenbarade sig för honom och befallde honom att »förstöra afgudarna och djäfvulsynglet» (d. v. s. mandschu-kejsardömet), och han började predika bland folket. Kriget 1840 — 42 öppnade hans ögon för västerns makt, och han slog sig på att studera de böcker, som han en gång fått mottaga. I dessa fann han sina uppenbarelser bestyrkta och stiftade ett »sällskap af gudsdyrkare», som samlades nattetid till gudstjänst på bergen. År 1857 trädde han i närmare förbindelse med missionär Roberts i Kanton och bad om att blifva döpt, men dopet blef uppskjutet. Då det nya sällskapet började att starkare framträda och förstörde en allmänt bekant afgudabild, sände mandarinerna trupper emot sällskapets medlemmar. Desse senare blefvo slagne på flykten, och därmed började (1850) ett uppror, som skulle skaka Asiens största rike »ända ifrån Kanton till kinesiska muren, från Tibets bergstrakter till Stilla hafvets kuster».

Hung-Siu-Tsuen lofvade att tillintetgöra mandschuväldet och åter-uppsätta på tronen den ursprungliga, gamla kinesiska dynastien Tai-ping (»den stora freden»), hvarför han kallade sig själf Taiping Wang (»den stora fredens konung»), I motsats till mandschurerna, som - 328 -

ciper, och framför allt kan den evangeliska missionen icke önska andra villkor än frihet. Men allt beror på, huru lagen i praxis tolkas och tillämpas, och, såsom vi sedermera skola få se, kan man hysa tvifvelsmål om, huruvida England i sin regering öfver Indien förmått lösa den svåra uppgiften, som ställts: att med friheten förena hvad en kristlig regering är skyldig sina undersåtar.

Men en sak vanns fullständigt: de hinder, som ostindiska handelskompaniets illvilliga styrelse fortfor att, trots lagen af 1833, lägga i vägen för missionen, voro undanröjda, och alla dörrar stodo alltifrån denna stund öppna för evangeliet.

Kinas portar.

År 1813 föddes ej långt från Kanton en kinesisk bondson, Hung-Siu-Tsuen, en ättling af Ming-dynastiens öfvergeneral under dess sista strid med de segrande mandschurerna. Ehuru fattig, fick han den högsta lärda bildning, men erhöll icke premier vid de senare examina, hvilket han tillskref mutor. Såsom helt ung sammanträffade han med Morrison och mottog af Liang Afa några kristliga böcker. Under en sjukdom 1837 hade han syner, hvilka fingo ett afgörande inflytande på hans lif. En himmelsk varelse uppenbarade sig för honom och befallde honom att »förstöra afgudarna och djäfvulsynglet» (d. v. s. mandschu-kejsardömet), och han började predika bland folket. Kriget 1840 — 42 öppnade hans ögon för västerns makt, och han slog sig på att studera de böcker, som han en gång fått mottaga. I dessa fann han sina uppenbarelser bestyrkta och stiftade ett »sällskap af gudsdyrkare», som samlades nattetid till gudstjänst på bergen. År 1857 trädde han i närmare förbindelse med missionär Roberts i Kanton och bad om att blifva döpt, men dopet blef uppskjutet. Då det nya sällskapet började att starkare framträda och förstörde en allmänt bekant afgudabild, sände mandarinerna trupper emot sällskapets medlemmar. Desse senare blefvo slagne på flykten, och därmed började (1850) ett uppror, som skulle skaka Asiens största rike »ända ifrån Kanton till kinesiska muren, från Tibets bergstrakter till Stilla hafvets kuster».

Hung-Siu-Tsuen lofvade att tillintetgöra mandschuväldet och åter-uppsätta på tronen den ursprungliga, gamla kinesiska dynastien Tai-ping (»den stora freden»), hvarför han kallade sig själf Taiping Wang (»den stora fredens konung»), I motsats till mandschurerna, som_ 329 -

»kommit människors hufvuden att likna meloner», lät han sitt hår växa. Den gamla kinesiska religionen »som kände blott en enda Gud, himmelens sanne Herre och Jesu fader», skulle återställas, alla afgu-datempel förstöras, och afgudadyrkarne nedhuggas. Alla missnöjde inom landet, de månge, som ledo hungersnöd, sjöröfvare, de som voro förjagade af engelsmännen, de gode kineser, hvilka föraktade den kejsare, som förödmjukats af barbarerna, och hemliga sällskaps medlemmar samlade sig under hans fana. Med dödsförakt gingo de i striden mot mandarinernas trupper, religion och mördande sammanblandades i deras uppträdande på ett ännu grufligare sätt än i de medeltida korstågen. Under loppet af tre år hade de vunnit makten i provinserna Kwangsi, Hunan samt Hupe och stormade 1853 Nanking, som därpå i tio år blef deras hufvudsäte.

Med undran hörde världen berättas om denna märkliga rörelse. Vore det icke troligt, att den kunde blifva ett viktigt medel alt öppna de stängda portarna? Politici hade allt skäl att söka en bundsförvant emot Kinas regering, som nyss förut genom ett tronskifte (1850) blifvit afgjordt främlingsfientlig och tillät mandarinerna och folket att på allehanda sätt gifva

sitt hat mot europèerna luft.

Men var då detta en kristlig rörelse, hvaraf missionen kunde hafva någonting att hoppas? Det såg verkligen så ut i begynnelsen. Hung-Siu-Tsuen tänkte till en början icke alls på politik. Taiping-arne utdelade tusentals af Gützlaffs öfversättningar och utgåfvo själfve ganska goda uppbyggelseskrifter. Deras ständiga bekännelse vid gudstjänsten lydde så här: »Vi prisa Gud, vår helige, himmelske fader; vi prisa Jesus, den helige Herren, världens frälsare; vi prisa den Helige ande, det heliga förnuftet; vi prisa de tre personerna, som tillsammans utgöra en enda sann ande.» Och de byggde hela sin sedelära på de tio budorden, bland hvilka t. ex. det sjätte för dem innehöll ett obetingadt förbud mot opium och starka drycker.

Likväl var det en besynnerlig blandning af kristendom, gammalkinesisk hedendom och Hungs egna fantasier. Han kallade sig själf för Jesu yngre broder. Åt dem, som bådo därom, utfördes dopet utan någon förberedelse sålunda: Tre koppar té och två brinnande lampor ställdes på bordet. Man frågade den, som skulle döpas, om han ville låta bli att tillbedja onda andar, icke göra hvad ondt var samt hålla de tio buden. Därefter skrefs i vederbörandes namn en syndabekännelse, som brändes upp. Dopkandidaten knäböjde, och man göt en skål öfver hans hufvud under uttalande af dessa ord: »Rening från de förut begångna synderna, förnyelse och- 330 -

pånyttfödelse». Därpå drack han af téet och dopvattnet, tvådde bröstet och hjärtgropen samt fick mottaga ett formulär till morgon-, bords- och aftonbön. Sedermera, då Hung-Siu-Tsuen greps af fåfänga och härsklystnad, aflägsnade den politiska kampen honom från den mera religiösa början, och bland de hundratusentals människor, som slöto sig till upprorsrörelsen utan aning om något religiöst i densamma, lefdes ett lif, som ofta var värre än hedningarnes. Med mord och brand härjades fiendens område, och inom deras eget samhälle gillades månggiftet och månget annat moraliskt elände.

Oemotståndligt hade upproret bredt sig ända upp till Jangtsekiang. Därpå sände Hung-Siu-Tsuen en af sina härar emot själfva Peking, och kejsaren var redan betänkt på flykt. Dock lyckades det tartar-hären, understödd af den svåra vintern, att slå de upproriske, hvarigenom norra delen af Kina räddades. Men oaktadt de kejserliga trupperna vunno flera segrar och det till och med rådde allvarsam oenighet mellan taipingarnes egne ledare, stannade Hung-Siu-Tsuen dock oanfäktad i Nanking, hvarifrån han sträckte sitt välde utöfver fem stora provinser, som räknade mer än 100 millioner invånare. Flere missionärer besökte hans hufvudstad och lämnade mer eller mindre gynnsamma berättelser om tillståndet; ja, han lät tillkalla från Kanton sin forne lärare, Roberts, och gjorde honom till sin utrikesminister, liksom, enligt hvad man sedermera fick erfara, hans förste-minister var en f. d. kateket under Londonmissionen i Hongkong, hvilket naturligtvis styrkte de mera optimistiske missionsvännerna i deras stora förhoppningar.

Emellertid utvecklade sig spänningen mellan Kina och Europa allt mer och mer. Trots de evangeliskes protester drefvo engelsmännen opiehandeln värre än någonsin förut, och kejsaren å sin sida kringgick och öfverträdde Nankingfredens bestämmelser. Kanton hölls fortfarande stängdt för europèerna, genom lögnaktiga kungörelser upphetsades pöbeln mot främlingarne, blodiga förföljelser mot de katolske kristne utbröto i det inre af landet, och en fransk missionär blef af-rättad i Kwangsi (1856). Mycket kräfdes icke för att framkalla ett nytt krig. Kineserna lade i Kanton beslag på ett litet smugglarefartyg, som seglade under engelsk flagga, och hånade Englands be-fullmäktigade ombud, som fordrade upprättelse. Sålunda utbröt kriget 185Ö, och engelsmännen bonbarderade Kanton. De engelska trupperna, som utsändes mot Kina, blefvo emellertid någon tid uppehållna i Indien, där de kommo just lagom för att hjälpa till i striden mot seapoys; men så snart de kunde undvaras där, skickades de vi-- 331 -

dare, förenade sig med en fransk flotta, och under julen 1857 eröfrades af de förenade västmakterna Kanton, som ansetts för ointagligt. Därifrån seglade de norrut, eröfrade Taku-forten vid floden Peihos mynning och några dagar senare Tientsin.

Då först föll kejsaren till föga och gick, efter många konstgrepp, in på förlikningen i Tientsin (juni —augusti 1858) med

En pagod i Peking.

England och Frankrike, till hvilka makter nu äfven Ryssland och Nordamerika slöto sig. Hufvudpunkterna i fredsfördraget voro följande: Nio nya hamnstäder öppnades för handeln. De fyra nämnda landens undersåtar skulle ega rätt att resa i det inre af landet och, på vissa villkor, nedsätta sig där. Slutligen skulle de segrande mak-- 332 -

terna för framtiden hafva sändebud i Peking för direkt underhandling med kejsaren, hvarigenom »det himmelska riket» en gång för alla sjönk ned från sin upphöjda ställning och inträdde i de öfriga rikenas krets *).

Emellertid försökte kineserna att fortfarande visa trots. Traktaten skulle slutligen stadfästas i Peking, men då den engelsk-franska flottan följande år anlände till Peiho-floden, öppnade Taku-forten på förrädiskt sätt eld mot de europeiska örlogsmännen. Följden häraf blef ett nytt, kort fälttåg. Kineserna blefvo slagne tvänne gånger,

Kinesiske kristne — de, som sitta, äro kvinnor; de stående, män.

kejsaren flydde till Mongoliet, Peking intogs, och till straff för de fångne europeernas marterande och dödande förstördes det praktfulla sommarpalatsset. Därefter blef freden omsider stadfäst i Peking 1860.

För andra gången hade Kina tvingats att öppna sina portar, och denna gång var det ett stort och betydelsefullt öppnande: icke blott tillträde för handeln till alla de viktigaste hamnarna, utan ock rättighet till att resa i hela det inre Kina. Både England och Frankrike hade därvid uttryckligen tänkt på missionen (evangelisk och

*) Dock medgafs först 1873 audiens utan den förödmjukande »kotau», d. v. s. hyllning genom att kasta sig framstupa i stoftet.

katolsk) och genom freden skyddat dess rättigheter. En särskild artikel i fredstraktaten innehöll följande: »Den kristna religionen, sådan den bekännes af protestanter och katoliker, inskärper dygd och lärer människan att göra mot andra, såsom hon vill, att andra skola göra mot henne. De, som predika denna religion eller bekänna sig till densamma, skola därför ega lika rättighet till skydd från de kinesiska myndigheternas sida.»

Hvad missionärerna så innerligt bedt Gud om, hade uppfyllts: Kina var öppnadt. Men glädjen var blandad. Ty icke blott hade detta framtvingats med vapenmakt och blodsutgjutelse, utan den engelska traktaten innehöll ock på samma gång bestämmelser, som för en stor del engelsmän voro det viktigaste, nämligen om erkännandet af handeln med opium, hvilken finge begränsas endast genom en låg tull. Missionärernas sorg häröfver har sålunda uttalats af missionär (sedermera biskop) Russell: »Genom denna fred har hela Kina öppnats för evangeliets förkunnelse. Men på samma gång som vi härutinnan märka Guds hand och prisa honom för hvad Han gjort för Kina, märka vi ock däri människans hand, den grymma, vinningslystna, gudlösa människans hand och kunna af innersta hjärta ej annat än beklaga, hvad som skett . . . Förr var det dock så, att då korsets missionär drog omkring och predikade det glada budskapet, och kinesiske åhörare då förebrådde honom, att han skänkte dem med ena handen lifvet, med den andra döden — evangeliet och opiet —, så kunde han förneka sin och delvis också sitt fäderneslands delaktighet i skulden härtill. Men hur annorlunda är ej förhållandet nu! Om han skall vara uppriktig, är han nödsakad att erkänna, att det kristna England verkligen tvingat Pekings portar att öppna sig och nedbrännt kejsarpalatset för att bereda lagligt tillträde till alla delar af Kina såväl för köpmannen med sitt opium som ock för missionären med vår Frälsares evangelium.»

Under det att nu på detta sätt, trots allt, en stor dörr öppnats för missionen i Kina, tycktes emellertid en annan dörr, vid hvilken man fäst stora förhoppningar, stängas. Kina hade vunnit fred med Europas makter, men i dess eget inre hade ju under hela kriget härskat splittring och uppror. De kejserliga trupperna, som hade inneslutit Nanking, blefvo ännu en gång tillbakaslagna, och Hung-Siu-Tsuen framträngde ånyo segerrikt (1860) och eröfrade flera stora städer, däribland Ningpo. Men genom freden i Peking hade européerna förpliktat sig att icke på något sätt blanda sig i Kinas inre stridigheter eller understödja de upproriske, som, trots de större ut-

vecklingsmöjligheter, som funnos på deras sida, genom sin ihärdiga kamp mot opiet gått miste om Englands välvilja. Löftet blef ock hållet. Ja, då Taipingarne framryckte och hotade Shanghai, drogo engelsmännen och fransmännen icke i betänkande att hjälpa de kejserliga trupperna, så att de upproriske måste draga sig tillbaka. Då vände sig Hung-Siu-Tsuens vrede mot främlingarne, till hvilkas gunst han förut friat. Missionär Roberts måste under lifsfara fly från hans hof och skildrade nu, sedan han fått ögonen öppnade, honom själf och hans rike i mörka färger.

Vid försvaret af Shanghai ledde den engelske officeren Charles Gordon ingeniörsarbete^ och härigenom inleddes den förbindelse med kineserna, hvilken hade till följd, att Gordon i mars 1863 lofvade kinesernas öfvergeneral, Li-Hung-Chano (den ännu lefvande berömde diplomaten), att inom halftannat år göra slut på upproret. En amerikan vid namn Ward hade förut af européer och kineser upprättat en frikår, som hjälpte de kejserlige och kallades »den alltid segerrika hären». Sedan Ward stupat vid Ningpo, öfvertog Gordon befälet öfver den lilla styrkan och visad? i spetsen för denna kineserna, huru man skulle strida. Klart öfverskådade han förhållandena och begagnade sig af hvarje svaghet hos motståndaren. Med en obeskriflig snabbhet i beslut och handling öfverraskade han de upproriske och tillkämpade sig med en handfull folk de största fördelar. De kejserliga trupperna repade ånyo mod, lärde sig att uppgöra planer och begagna sina egna hjälpmedel. Och Gordon var afgjordt en troende kristen, som höll sträng krigstukt i sin lilla här och

gaf hedningarne ett lysande föredöme, som vittnade för evangeliet kraftigare än många ord. Li-Hung-Chang erhöll genom honom djupa intryck af kristendomens makt och blef hans vän för lifvet.

Gordon höll ord. Efter en rad afgörande nederlag vardt upprorets makt bruten, Nanking föll i juli 1864, Hung-Siu-Tsuen lät hänga alla sina hustrur ock tog sig själf afdaga medelst gift. Gordon drog sig tillbaka till England, utnämndes till mandarin af högsta rang-klassen, men utan att vilja mottaga någon penningbelöning. Mand-schu-dynastiens herravälde i det Kinesiska riket var återupprättadt, och det understöd, som européerna lämnat i kampen mot Taipingarne, medförde den verkan, att kineserna med något mera välvilja betraktade främlingarne. Men i och med detsamma var också framtidsutsikten spärrad för de inneboende möjligheterna i denna märkliga folkrörelse: en omfattande, kristligt färgad resning af Kinas egna barn, hvilka med evangeliet i handen själfva ville nedbryta den gamla he-- 335 -

dendomen. Historiens dom torde nog i detta fall få erkännas äfven som Guds dorn: det fanns icke hos ledaren eller i hela rörelsen tillräckligt sanning, för att Guds rike skulle kunna därur framgå. Evangeliet hade tagits fåfängligt; därför måste det ljus, som tändts, släckas igen, för att Jesu namn skulle kunna på andra vägar med sin rätta kraft framlysa.

Likväl försvann icke en så väldig rörelse utan att sätta spår efter sig. Funnos däri icke några verkligt uppbyggande krafter, så voro de nedbrytande märkbara nog utöfver vidsträckta delar af Kina. De allra flesta hedniska templen voro nedbrända, och inom vidsträckta

CHARLES GORDON.

områden fanns näppeligen något helt afgudabeläte hvarken i stad eller på land, där Taipingarne hade härskat. Icke en enda röst höjde sig till försvar för afgudadyrkan, och med ett förtvifladt leende medgaf man, att gudar, som icke förmådde behålla hufvudet på egna skuldror, icke kunde väntas vara i stånd att beskärma sina tillbedjare. En dylik nedbrytning var för visso också en förberedelse till någonting nytt — hade blott Herrens församling nu varit redo att sända en stor styrka att bygga upp, där så mycket nedbrutits! Men härpå var man icke beredd! Visserligen hade en viss Kina-entusiasm uppvaknat, och då en präst i England föreslog att till åminnelse af det stora bibelsällskapets halfsekelsfest insamla medel för utdelande af— 336 ~

en million nya testamenten i de upproriska trakterna (1857 — 58), så inflöto tillräckliga medel för att kunna utdela två millioner exemplar. Men lefvande vittnen fattades det ännu i hög grad. Efter Taiping-upprorets undertryckande blef Nordamerika sorgligt nog upptaget af inbördeskrig, och i England tycktes missionssällskapen icke orka med mera, än hvad de redan hade satt i gång. Därför förflöt det gyllne ögonblicket (tiden 1862 — 64) alldeles obegagnadt, och då omsider Herrens frivillige började starkare strömma till, hade afgudatemplen återuppförts, och afgudarna fått nya hufvuden och ny makt öfver folket.

Japans portar.

»Den uppgående solens land», såsom japaneserna gärna benämna sitt fosterland, har blifvit betecknadt som »Asiens Storbritannien», och detta icke utan grund: till ytinnehåll och invånareantal blott föga större än det sistnämnda, ett lyckligt, bergigt örike med hälsosamt klimat och bebodt af ett mycket begåfvadt, framåtsträfvande folk.

Japaneserna utgöra en grupp för sig bland jordens folkslag. Mest sannolikt är, att denna folkstam uppkommit genom en blandning af det norrifrån kommande Ainofolket, af hvilket ännu en återstod finnes på Jeso, den nordligaste af de fyra stora öarna, och en mongolisk stam, som kommit från Kina. Många anse dem för att vara stamfäder åt de nordamerikanske indianerna. De äro begåfvade med en snabb uppfattning och förmåga af självständigt tänkande; de tyckas vara mycket mottaglige för främmande bildnings inverkan, men bearbeta densamma själfständigt. Den japanska kulturen är en dotter af den kinesiska, men fritt, nationellt utpräglad. Till karaktären äro de tappre och hafva ett utveckladt sinne för ära och rätt. En sjuklig utväxt häraf är harakiri, självmord genom att upprista magen. Den härskande samhällsklassen, samurai, som århundraden igenom egt privilegium både på krigiska bragder och boklig bildning, bär af denna grund tvänne svärd (såsom ock dess namn betyder), det ena till strid, det andra, kortare, till harakiri. Vidare berömmes japaneserna för ihärdighet, gästfrihet, ovanligt sinne för renlighet, måttlighet och förnöjsamhet. De äro vänlige och muntre till lynnet, och kvinnornas ställning är friare och bättre än i andra asiatiska länder. Det säger sig själft, att å andra sidan folket också har sina fel, framför allt stor böjelse för sedliga förvillelser, därjämte ock hämndlystnad, inbördes misstroende; sanningskärlek och uppriktighet äro hos dem icke några vanliga dygder. — 336 ~

en million nya testamenten i de upproriska trakterna (1857 — 58), så inflöto tillräckliga medel för att kunna utdela två millioner exemplar. Men lefvande vittnen fattades det ännu i hög grad. Efter Taiping-upprorets undertryckande blef

Nordamerika sorgligt nog upptaget af inbördeskrig, och i England tycktes missionssällskapen icke orka med mera, än hvad de redan hade satt i gång. Därför förflöt det gyllne ögonblicket (tiden 1862 — 64) alldeles obegagnadt, och då omsider Herrens frivillige började starkare strömma till, hade afgudatemplen återuppförts, och afgudarna fått nya hufvuden och ny makt öfver folket.

Japans portar.

»Den uppgående solens land», såsom japaneserna gärna benämna sitt fosterland, har blifvit betecknadt som »Asiens Storbritannien», och detta icke utan grund: till ytinnehåll och invånareantal blott föga större än det sistnämnda, ett lyckligt, bergigt örike med hälsosamt klimat och bebodt af ett mycket begåfvadt, framåtsträfvande folk.

Japaneserna utgöra en grupp för sig bland jordens folkslag. Mest sannolikt är, att denna folkstam uppkommit genom en blandning af det norrifrån kommande Ainofolket, af hvilket ännu en återstod finnes på Jeso, den nordligaste af de fyra stora öarna, och en mongolisk stam, som kommit från Kina. Många anse dem för att vara stamfäder åt de nordamerikanske indianerna. De äro begåfvade med en snabb uppfattning och förmåga af själfständigt tänkande; de tyckas vara mycket mottaglige för främmande bildnings inverkan, men bearbeta densamma själfständigt. Den japanska kulturen är en dotter af den kinesiska, men fritt, nationellt utpräglad. Till karaktären äro de tappre och hafva ett utveckladt sinne för ära och rätt. En sjuklig utväxt häraf är harakiri, självmord genom att upprista magen. Den härskande samhällsklassen, samurai, som århundraden igenom egt privilegium både på krigiska bragder och boklig bildning, bär af denna grund tvänne svärd (såsom ock dess namn betyder), det ena till strid, det andra, kortare, till harakiri. Vidare berömmes japaneserna för ihärdighet, gästfrihet, ovanligt sinne för renlighet, måttlighet och förnöjsamhet. De äro vänlige och muntre till lynnet, och kvinnornas ställning är friare och bättre än i andra asiatiska länder. Det säger sig självt, att å andra sidan folket också har sina fel, framför allt stor böjelse för sedliga förvillelser, därjämte ock hämndlystnad, inbördes misstroende; sanningskärlek och uppriktighet äro hos dem icke några vanliga dygder.

Japan har egentligen två religioner. Sjinto är landets äldsta religion, förmodligen en afläggare af den fornkinesiska, en oredig samling af allehanda vidskepelse. Såsom den högsta gudom nämnes den senfödde solguden, som härskar på himmelens fält, och från hvilken Japans kejsare härstammar. Denne, m i ka don, är sålunda att anse för gudarnas ställföreträdare på jorden, och att ära och lyda honom såsom »himmelens herre» är hufvudsumman af hela sjintoreligionen, som därför ock från urminnes tid är statsreligion. Alla dess präster, hvilka äro gifta, äro helt och hållet statsämbets-

Buddhatempel i närheten af Tokio.

män, och i dess tempel dyrkas utan afgudabilder, men under olika sinnebilder (sålunda en spegel i st. f. solguden), de olika gudomarna med offer och talrika reningsceremonier.

Buddhismen började redan under det 6:te århundradet efter Kristus att vinna ingång hos Japans adel, men först under det 9:de seklet lyckades det en präst vid namn Kobo, hvilken hade studerat i Kina, att skaffa densamma vidsträcktare utbredning genom det påfundet, att sjintogudarna voro uppenbarelser af Buddha. Genom en ifrig missionsverksamhet vann buddhismen vid medeltidens slut en fullständig seger, så att densamma — här liksom annanstädes märk-

bar genom sina tallösa tempel, präster, munkar och nunnor — kunde sägas vara hela folkets religion. Buddhismen är dock i Japan splittrad i mer än ett tiotal sekter, bland hvilka mycken strid har rådt.

Ur Japans tidigare historia må här blott nämnas, att mikadon en gång verkligen regerade landet, men på 1100-talet uppreste sig vasallerna, och de store ädlingarne Daimio kämpade om makten, till dess en af dem vann öfverväldet och under titel af sjogun (general) grundlade den dubbla styrelse, som Japan haft ända intill våra dagar. Mikadon fortfor att hålla hof i den gamla, heliga hufvudstaden Kioto (belägen på den största ön, Hondo), visade sig blott ytterst sällan och blef af folket dyrkad som en gud. Sjogun valde ett annat residens, från 1600-talet i Jeddo, och styrde i självfva verket härifrån hela riket.

Det var en ny och kraftig sjogun-dynasti, som afbröt den genom jesuiterna knutna förbindelsen med västerlandet, och under de häftigaste kristendomsförföljelser tillslöt sig landet alldeles hermetiskt för alla kristne (jfr sid. 233). Blott holländarne, som hjälpt regeringen mot jesuiterna och icke blygdes för att förklara, att de icke vore kristne, fingo på förödmjukande villkor behålla en liten, starkt bevakad station vid Nagasaki, det enda ställe, hvarest äfven kineser tillätos bosätta sig. Krut, skjutvapen och tobak voro de enda främmande varor, som Japan bibehöll.

Tid efter annan gjordes fruktlösa försök att öppna Japans stängda portar. Men i Herrens stund springa till och med de starkaste lås upp, och i Japan skedde det, Gud vare lof, utan våld och blodsutgjutelse.

Ryssarnes eröfring af Kurilerna (ögruppen norr om Japan) uppväckte hos Förenta staterna fruktan för att hela Japan skulle komma under ryskt inflytande. Då man därjämte länge önskat sig en kolstation på vägen till Hongkong, sände nordamerikanska regeringen 1853 till Japan en eskader under befäl af kommendör Perry. Med fyra ångfregatter — hvilkas förunderliga rörelser japaneserna ej kunde förklara på annat sätt, än att barbarerna hade fångat och tamt en vulkan — ankrade han i bukten vid Jeddo och anhöll om tillträde till förhandling. Svaret blef en befallning att ögonblickligen draga sina färde. Nej, det kunde alls icke komma i fråga, ty han medförde bud till kejsaren från sin höge president. I sådant fall finge han segla till Nagasaki och underhandla genom holländarne därstädes. Perry afböjde detta höfligt, men bestämdt; han ville vänta på svar i tre dagar, och man finge akta sig för följderna af ett afslag. Japa-

neserna grepos af skräck och erbjödo sig att sända en ämbetsman ombord. Nej, kommendören fordrade, att underhandlingarna skulle ske i land. Omsider föll man till föga, och med all möjlig glans trädde kejsarens representant det amerikanska sändebudet till mötes. Perry öfverlämnade sin skrifvelse, i hvilken presidenten under de lifligaste försäkringar om vänskap föreslog inledande af handelsförbindelse mellan Japan och Nordamerika och förklarade, att han nästa år skulle komma tillbaka och hämta svar. Efter åtta månaders förlopp återvände han med en dubbelt så stor flotta af »svarta skepp»

Besök hos mikadon i Kioto.

och kastade ankar mycket längre in i bukten. Efter många undanflykter blef en traktat undertecknad den 31 mars 1854, i kraft af hvilken det tilläts amerikanerna att anställa en konsul och anlägga kolupplag m. m. i tvänne hamnar, och det ställdes dem i utsikt att sedermera erhålla ytterligare handelsförbindelse. Därpå följde utväxling af storartade gåfvor, bland hvilka från Amerikas sida må märkas en fullständig telegraf samt ett lokomotiv, och lysande fester utgjorde afslutningen på det hela.

Nyckeln var visserligen satt i låset, men porten kunde dock icke sägas vara öppnad. Andra stater kommo naturligtvis snart nog

med liknande önskningar, men mycket hade icke uppnåtts, förrän lörd Elgin, omedelbart efter att hafva tvingat Kina till traktaten i Tientsin, med en engelsk flotta seglade ända in till Jeddo utan att alls låta sig hejdas af några protester. Och japaneserna, som hade erfarit Kinas nederlag och insågo, att de icke kunde upprätthålla sin afspärrning, gingo utan stora svårigheter in på Englands anspråk. Traktaten i Jeddo af den 26 augusti 1858 öppnade strax tre och sedermera tre andra hamnar för engelsmännen, medgaf anställande af ett engelskt sändebud i Jeddo m. m. Naturligtvis erhöll Amerika dylika rättigheter det följande året, och de öfriga europeiska makterna kommo snart efter.

Det öppnande, som sålunda vunnits, var helt visst af mycket stor betydelse för handeln, och i det att den europeiska kulturen på denna väg började blifva känd af det lärgiriga folket, förbereddes stora förändringar. Men ännu var det ingalunda japanesernas önskan att öppna för europeiskt inflytande, och framför allt stodo de gamla förbuden mot kristendomen oförändrade vid makt. Den evangeliska missionen, som naturligtvis strax begagnade sig af den öppnade dörren, måste därför åtnöja sig med ett förberedelsearbete i all stillhet. Men ett vida större öppnande af Japans portar förestod, visserligen påskyndadt genom den började beröringen med västerns kultur, men förberedt genom en långvarig inre utveckling i självfva Japan.

Efter mandschurernas eröfring af Kina hade en hel svärm af kinesiske lärde sökt tillflykt i Japan och därstädes uppväckt nya litterära intressen. Genom historiska studier lärde man känna den gamla, af buddhismen undanträngda sjinto-religionen och blef, påverkad af Kongfutses tankar, intagen af hänförelse för den rätte kejsaren. Dai-mioerna, som länge varit missbelåtne med att vara behärskade af sin jämlike, sjogun, började komma på den tanken, att han egentligen ej vore annat än mikadons ämbetsman, och flera mindre försök till om-störtning gjordes. Då sjogun, som nyligen till och med antagit titel af taikun, »den höge härskaren», nu egenmäktigt ingick traktater med de hatade främlingarne, uppstod en stark jäsning bland folket. »Ära ske mikadon, och bort med barbarerna!» var det fältrop, som genljöd öfver hela landet. Då dog 1858 sjogun utan några arfvingar, och valet af en tolfårig gosse till hans efterträdare uppväckte nytt missnöje. Hans förste minister blef mördad, och han själf tvangs till flera eftergifter. Åtskilliga utbrott af främlingshatet, som från de främmande makternas sida föranledde bombardemang af tvänne hamnstäder, ledde slutligen till ett öppet inbördeskrig. Sjogun vann först

en seger vid Kioto, men blef sedermera (1866) i grund slagen af furstarnes på europeiskt sätt utrustade armé och dog kort därefter.

År 1868 bemäktigade sig de förenade furstarne mikadons palats, hvarest han hittills varit i motpartiets våld, bildade ett regent-skap i den nye, sjuttonårige mikadons namn och förklarade sjogun-värdigheten för upphäfd. Likväl samlade sig sjogun-släkten ännu en gång under kattost-blommans märke, men nu kunde det nationella partiet kämpa under självfve mikadons krysantemumsmärke. Slaget vid Fusimi varade i tre dagar och slutade med mikadons fullständiga se-

ger (februari 1868), hvilken med den största mildhet begagnades, cch följande år hade fullkomligt lugn inträdt i landet.

De mest upplyste bland furstarne hade emellertid insett, att Japan uteslängde sig självt från all utveckling genom att bryta med främlingarne, och revolutionen, som börjat med fältropet: »Bort med främlingarne!» slutade med, att portarna blefvo än mera öppnade för västerlandets inflytande. Den unge mikadon Mutsuhito stadfäste traktaterna och upphäfde förbudet mot japanesernas utrikesresor. I öfverensstämmelse med framstegspartiets råd trädde han fram från det förhänge, som århundraden igenom skilt honom från hans folk, af-

Kejsar MUTSUHITO af Japan.- 342 -

skaffade den öfverdådiga hofhållningen och flyttade residenset till Jeddo, som nu erhöll namnet Tokio, den östra hufvudstaden, hvilken utvecklat sig till rikets största stad (med omkr. 2 mill. invånare). Och den nationella hänförelsen ledde utvecklingen ännu vidare framåt. De segrande daimioerna insågo, att länsväsendet var en föråldrad inrättning och verkade hämmande på statens utveckling. Med ett storslaget fosterlandssinne öfverlämnade de (1871) själfmant sina länsrättigheter och gods i kejsarens hand, »för att Japan skulle kunna intaga sin plats vid sidan af världens andra stater».

Efter denna allenastående omhvälfning, hvarigenom ett 700-årigt herravälde omstörtas af ett ännu äldre, och detta senare samtidigt omskapas till ett alldeles modernt, har Japan börjat ett stort, nytt skede af sin historia. Engelsmän och amerikaner blefvo anställde i höga statsämbeten, under det att Japans ungdom i utlandet tillegnade sig de nya idéerna. Armén och flottan omorganiserades, ett omfattande undervisningsväsen infördes samtidigt med allt, som den moderna civilisationen innesluter, Japans slafkast erhöll medborgerliga rättigheter, och »de bägge svärdens» privilegier upphäfdes. Beträffande religionen uppnådde man visserligen icke, hvad det nationella partiet kämpade för, nämligen att sjintoreligionen skulle intaga buddh-ismens plats; bådadera blefvo erkända och vunno understöd af staten. Men naturligtvis banade det entusiastiska mottagandet af den kristna civilisationens förmåner äfven väg för evangeliet, äfven om man ännu en kort tid försökte upprätthålla förbudet mot kristendomen.

Åtskilliga förhållanden och händelser i Amerika.

Enär befolkningen i Nordamerikas Förenta stater hufvudsakligen består af invandrade européer och desses efterkommande, och landet är att räkna bland världens »kristna» stater, är det här icke fråga om något öppnande af portarna i samma mening, som vi hittills hafva hört. Dock kan det vara på sin plats att framdraga några förhållanden i Förenta staterna, som i större eller mindre mån hindrade evangeliet från att nå de hedningar, som bodde inom det vidsträckta statsförbundet.

Visserligen lades icke några egentliga hinder i vägen för missionen bland Nordamerikas ursprunglige invånare, rödskinnen. Den blef ej blott fortsatt af herrnhutarne, utan upptogs äfven af åtskilliga amerikanska sällskap. Men i politiskt afseende fortfor man att - 342 -

skaffade den öfverdådiga hofhållningen och flyttade residenset till Jeddo, som nu erhöll namnet Tokio, den östra hufvudstaden, hvilken utvecklat sig till rikets största stad (med omkr. 2 mill. invånare). Och den nationella hänförelsen ledde utvecklingen ännu vidare framåt. De segrande daimioerna insågo, att länsväsendet var en föråldrad inrättning och verkade hämmande på statens utveckling. Med ett storslaget fosterlandssinne öfverlämnade de (1871) själfmant sina länsrättigheter och gods i kejsarens hand, »för att Japan skulle kunna intaga sin plats vid sidan af världens andra stater».

Efter denna allenastående omhvälfning, hvarigenom ett 700-årigt herravälde omstörtas af ett ännu äldre, och detta senare samtidigt omskapas till ett alldeles modernt, har Japan börjat ett stort, nytt skede af sin historia. Engelsmän och amerikaner blefvo anställde i höga statsämbeten, under det att Japans ungdom i utlandet tillegnade sig de nya idéerna. Armén och flottan omorganiserades, ett omfattande undervisningsväsen infördes samtidigt med allt, som den moderna civilisationen innesluter, Japans slafkast erhöll medborgerliga rättigheter, och »de bägge svärdens» privilegier upphäfdes. Beträffande religionen uppnådde man visserligen icke, hvad det nationella partiet kämpade för, nämligen att sjintoreligionen skulle intaga buddh-ismens plats; bådadera blefvo erkända och vunno understöd af staten. Men

naturligtvis banade det entusiastiska mottagandet af den kristna civilisationens förmåner äfven väg för evangeliet, äfven om man ännu en kort tid försökte upprätthålla förbudet mot kristendomen.

Åtskilliga förhållanden och händelser i Amerika.

Enär befolkningen i Nordamerikas Förenta stater hufvudsakligen består af invandrade européer och desses efterkommande, och landet är att räkna bland världens »kristna» stater, är det här icke fråga om något öppnande af portarna i samma mening, som vi hittills hafva hört. Dock kan det vara på sin plats att framdraga några förhållanden i Förenta staterna, som i större eller mindre mån hindrade evangeliet från att nå de hedningar, som bodde inom det vidsträckta statsförbundet.

Visserligen lades icke några egentliga hinder i vägen för missionen bland Nordamerikas ursprunglige invånare, rödskinnen. Den blef ej blott fortsatt af herrnhutarne, utan upptogs äfven af åtskilliga amerikanska sällskap. Men i politiskt afseende fortfor man att- 343 -

förorätta indianerna. Alltjämt trängde de hvite längre in i landet, och alltjämt tvingades rödskinnen att öfvergifva sin egendom och draga ständigt vidare och vidare mot väster för att finna nya hem. Alla klagomål från indianernas sida voro härvidlag förgäfves, och de missionärer, som åtogo sig deras sak, måste understundom i långa tider försmäkta i fängelse. Grepo indianerna till vapen, blef följden däraf förbittrade utrotningskrig, sådana som t. ex. ännu omkring år 1840 rasade.

Och jämte rödskinnen fanns ett ofantligt stort antal negerslafvar i de södra staterna, där plantageodlingen var den hufvudsakliga förvärfskällan. Visserligen hade kongressen 1808 förbjudit införande af negerslafvar, men Virginien gjorde det rentaf till sin hufvudnäring att uppföda slafvar, hvilka sedan såldes till de bomullsodlande staterna längre söderut. Och slafvarnes behandling och ställning i allmänhet var i Nordamerika ungefär densamma, som vi hafva funnit den i Västindien och annanstädes.

Men motståndarne till slafveriet (»abolitionisterna») fingo småningom stor öfvervikt inom de norra staterna. Därigenom uppstod en stark spänning mellan dessa och sydstaterna, hvarest de bestående förhållandena försvarades både af präster med bibelspråk och af vetenskapsmän med etnografiska och anatomiska bevis.

Den började kristliga rörelsen kastade sig in i striden, på abo-litionisternas sida naturligtvis, men om kampen angående negerslafve-riets upphäfvande redan i England blifvit en politisk partikamp, så blef detta i ännu högre grad fallet här, hvarest många andra skäl till motsatsförhållande mellan söder och nord voro medverkande. Slutligen gick det så långt, att man i södern på allvar hyste tankar på att spränga unionen och uppsäga all gemenskap med nordens hatade »yankees». Efter det att sydstaterna länge hade egt öfvermakten inom kongressen, lyckades det 1860 »republikanerna» (d. v. s. abolitionisterna) att få Abraham Lincoln, en ädel kristen, väld till president, och detta blef den droppe, som kom bägaren att flöda öfver. Sju sydstater utträdde ur unionen och valde till president Jefferson Davis, en af slafveriets ifrigaste förkämpar, hvarpå »det mest jättelika inbördeskrig, som förts i den civiliserade världen», utbröt år 1861.

Om än det nu gällde själfva unionens bestånd, glömde abolitionisterna därför icke slaffrågan. Efter åtskilliga förberedande åtgärder kungjorde Lincoln midt under kriget alla slafvars frigörelse från den 1 januari 1863 inom alla unionens stater, och 1864 — då krigets utgång ej längre var tvifvelaktig — antog kongressen, sedan- 344 -

Lincoln återvalts till president, den grundlagsbestämmelsen, att slafveriet skulle för evigt upphäfvas i Förenta staterna. Under år 1865 måste »de konfedererades» sista armé dagtinga, och unionen var räddad efter ett fyraårigt krig, som säges hafva kostat 30 — 40,000 millioner kronor och 800,000 människolif, ett grufligt försoningsoffer för århundradens orättvisor mot negrerna.

Lincoln måste med sitt lif betala segern, mördad som han blef 1865 af en fanatisk förkämpe för slafveriet. Men saken var nu afgjord, och Förenta staterna skredo till ordnandet af de frigjorde negrernas förhållanden, hvarigenom därstädes liksom på andra håll stora uppgifter blefvo missionen förelagda. I kristligt afseende gällde numera ej blott negrernas rättsförhållanden, utan den mångfaldigt svårare och ännu långt ifrån lösta frågan, på hvad sätt den ingrodda rasskillnaden mellan hvite och svarte skulle kunna öfvervinnas.

Det är lätt begripligt, att krigets härjningar vållade, att äfven den nordamerikanska indianmissionen blef upprifven. Nordstaternas härar behandlade de med sydstaterna förbundne indianerna som upprorsmän och förstörde deras missionsstationer. År 1862 blef sålunda en herrnhutisk missionär bland tscherokeserna fängslad, hans medhjälpare af blandad ras skjuten och hela trakten ödelagd. På andra ställen — t. ex. i Dakota — reste sig rödskinnen för att mätta sitt gamla hat mot de hvite, och under det allmänna mördandet och brännandet måste missionärerna öfvergifva alltsammans.

De hade dock den glädjen, att de kristnade indianerna afhöllo sig från våldsgärningar.

Efter inbördeskriget måste man äfven härutinnan begynna på nytt igen. Men den kristliga människokärlekens seger i slaffrågan har också gjort sig gällande beträffande indianerna. Visserligen har invandrareströmmen fortfarit att tränga västerut, och icke ens upprättandet af särskilda indianterritorier och för indianerna reserverade distrikt inom åtskilliga stater har alltid förmått skydda dem mot de hvites »landhunger». Men i det hela taget gör dock en mera kristlig och människovänlig uppfattning sig gällande till stöd för missionen, som inom flera indianstammar fått den nåden att ådagalägga, att en sann kristlig utveckling kan hindra ett naturfolks undergång och lyfta detsamma till ny lifskraftighet.

I jämförelse med Förenta staterna äro de öfriga delarna af Nordamerika af mindre betydenhet i historiskt afseende. Dock må nämnas, att Mexiko, som i 300 år (intill 1821) hade lydt under Spanien, äfven såsom självständigt rike bibehöll sin katolska statskyrka,- 345 -

inom hvilken jesuiterna genom inkvisition utestängde alla andra re-ligionsbekännare. Men 1857 infördes en fri författning med allmän religionsfrihet, som knappast erhöll någon stor praktisk betydelse, förrän den olycklige kejsar Maximilian blifvit afrättad, och Frankrike genom kriget 1867 utestängts från allt inflytande. Alltifrån den tiden har landet varit verkligen öppet för den evangeliska missionen.

Sistnämnda år blef Amerikas yttersta nordvästliga landsända, Alaska, med därtill hörande öar af Ryssland försåld åt Förenta staterna, och därigenom blef också detta fjärran belägna, öde landområde, hvarest dittills uteslutande den ryska kyrkan drifvit mission, upplåtet för evangeliets förkunnelse.

Slutligen kan det nämnas, att engelska kronan 1869 förvärfvade de stora landsträckorna kring Hudsonbukten, som dittills egts af ett enskildt engelskt handelskompani, hvilket icke var välvilligt stämdt mot missionen.

Hvad beträffar Västindien och Guiana, hvarest de ursprunglige inbyggarne helt och hållet eller till mycket stor del ersatts af negrer, hafva vi allaredan fått höra berättas om portarnas öppnande under striden för och emot negerslafveriets upphäfvande.

I Sydamerikas flesta stater är hufvudmassan af befolkningen af gammalt katoliker till namnet, men en stor del af det katolska prästerskapet står så lågt till och med i sedligt afseende, att den af dem vägledda befolkningen eger blott föga begrepp om kristendom. Nordamerikas evangeliska kyrkor hafva fördenskull upptagit ett ganska kraftigt evangelisationsarbete därstädes (i Argentina från 1836, i Brasilien med större kraft från 1859). De frie indianerna, af hvilka ännu i Brasilien finnas omkr. 600,000, hafva dragit sig tillbaka till de aflägsnare, otillgängliga urskogarna, och sedan seglatsen på Amazonfloden 1867 öppnats för alla nationer, har det sydamerikanska missionssällskapet m. fi. börjat mission bland dem på åtskilliga orter.

Den afgörande impulsen till ett kraftigare upptagande af missionen i Sydamerikas länge åsidosatta bygder gafs emellertid genom Allen Gardiners död 1850. Själf nådde han icke till att få missionen började, men just därför är en skildring af honom bäst på sin plats i detta sammanhang, enär hans lif blef offradt att verka liksom en sprängkil på allt, som hindrade missionens början i dessa land.

Allen Gardiner föddes i England 1794, och af lust till resor och äfventyr valde han sjömansyrket. Den goda säd, som troende föräldrar hade utsått i hans själ, bröt lefvande fram, då han en gång i Kina i ett tempel blef vittne till en afskyvärd afgudadyrkan. Under- 346 -

ett besök i Sydamerika såsom engelsk sjöofficer såg han de vilde indianernas andliga elände och gjorde sig fåfäng möda att förmå Londonmissionen till att upptaga arbetet bland dem. Egnande sitt lif åt att vara »banbrytare för en kristlig mission bland de mest öfver-gifne hedningar», drog han åstad först till zuluerna i Sydafrika, men en holländsk köpmans förräderi tvang honom att fly därifrån. Han riktade då sina tankar ånyo på Sydamerika och försökte på flera ställen att på egen hand vinna ingång, men somligstädes gjorde de ständiga krigen mellan de hvite och indianerna, annanstädes katolikernas

Kapten ALLEN GARDINER.

motstånd hans planer om intet. Slutligen ansåg han, att icke ens de katolske prästerna skulle finna det löna mödan att hindra ett missionsförsök bland de eländige vildarne på Sydamerikas sydspets, Patagonien jämte Eldslandet, och därifrån hoppades han kunna sedermera nå fram till de högre utvecklade stammarna.

Med mycket besvär lyckades det honom att i England 1844 stifta det patagoniska missionssällskapet (som senare

utvidgades till det sydamerikanska). Samma år begaf han sig, utsänd af- 347 -

nämnda sällskap, men för egen räkning, till Patagonien; försöket strandade dock fullständigt på infödingarnes fientliga beteende. Efter ett kort uppehåll i England lät sig Gardiner ånyo utsändas på en större undersökningsresa i Sydamerika för att finna lämpliga platser åt missionen. Stora ansträngningar, feber och andra lidanden af-skräckte honom icke; presidenten i Bolivia tillät anläggandet af en mission där i landet, och under det att sällskapet anlade en missionsstation därstädes, drog Gardiner själf till Eldslandet, hvarest infödingarne, ett vildt fiskarfolk, pescheräerna, icke blott plundrade alla hans förråd, utan drogo kläderna af kroppen på honom och hans fyra matroser.

Då också stationen i Bolivia måste öfvergifvas, höll missionssällskapet nära på att förlora modet, men Gardiner fortsatte oförfä-radt, och slutligen lyckades det honom att genom en gåfva från en kristen kvinna i England få medel till en ny expedition 1850. Jämte en läkare, en söndagsskollärare, en timmerman, som förut rest med Gardiner och sade, att det vore »som himmelen på jorden» att vara tillsammans med honom, samt tre troende fiskare seglade Gardiner på ett stort barkskepp till Eldslandet, där de sju hjältarne kvarläm-nades tillika med ett par stora skeppsbåtar, som skulle utgöra deras bostad. Gardiners och läkarens dagböcker lämna en gripande skildring af de därpå följande nio månadernas vedermödor, men också af det ståndaktiga mod, som höll dem uppe till det sista. Först sönderslogos deras mindre båtar, sedan upptäckte de, att det allra mesta af deras ammunition (både till jakt och till försvar) kvarlämnats ombord på barkskeppet; under en orkan strandade den ene af däcksbåtarna, och de förnödenheter, som skulle sändas till dem med en senare lägenhet, uteblefvo. Öfvergifne af hela världen, hade de blott Herren att taga sin tillflykt till. Som vägledning för dem, som möjligtvis skulle spana efter dem, uppreste de på kusten plankor med den inskriften: »Sök inunder!» och nedgräfde därunder flaskor med papperslappar, på hvilka stodo sådana meddelanden som dessa: »Vi hafva gått till den spanska hamnen (en öfvergifven anläggning från föregående århundrade), vi hafva sjukdom ombord, våra förråd äro nästan uttömda». I april månad tog den fruktansvärda vintern sin början, och för att skydda sig mot dennas stormar och snöfall togo de sin tillflykt till en klippgrotta, intill dess de på grund af hafvets stigande vattenstånd därifrån fördrefvos. Till slut hade de nästan ingenting att lefva af, och den ene efter den andre bortrycktes af skörbjugg. Gardiner var förmodligen den siste. Ännu den 3 sep-- 348 -

tember skref han: »Lofvad vare min himmelske Fader för den mångfaldiga nåd, som kommer mig till del, ett godt hviloläger, inga smärtor, ingen tärande hunger, fastän jag är utomordentligt svag. Men genom hans rika nåd eger jag fullkomlig frid, vederkvickt genom känslan af min Frälsares kärlek och förvissad om, att allting fogar sig efter Guds visa, nåderika råd.» Hans sista, mestadels oläsliga ord i dagboken äro från den 6 september. Ett engelskt örlogsfartyg, som utsändts för att uppsöka dem, fann i januari 1852 deras lik och efterlämnade papper. Öfver en klippgrotta, där en af dem lagt sig ned att dö, stod denna inskrift: Psalmen 62: 6-9, som nu äfven blifvit deras grafskrift i det öde landet.

Men hvad Gardiners lif icke förmått uträtta, det åstadkom hans död. Icke förgäfves hade han under sina vedermödor bedt: »Min bön är, att Herren min Gud må blifva förhärligad i mig, vare sig genom lif eller genom död, och att han, om vi skola stupa, nådeligen ville uppväcka och utsända andre arbetare till denna skörd, på det att hans namn må blifva stort och hans rike utbreda sig genom frälsning af mångfaldige bland invånarne i detta hedniska land, hvilka genom hans tjänare måtte blifva förde från mörkrets makt till Guds barns härliga frihet!» Hans sista anvisningar åt missionen upptogos, och det sydamerikanska missionssällskapet erhöll nya krafter. Allaredan 1854 seglade missionsskeppet »Allen Gardiner» till Falklandsöarna, hvarifrån man bäst kunde sätta sig i förbindelse med Eldslandet, och nu har missionen mångenstädes i det inre af den sydamerikanska kontinenten uppnått det mål, för hvilket Allen Gardiners hjärta brann. På själfva Eldslandet har evangeliet med välsignelse slagit rot (från år 1869 finnes därstädes en egen biskop, Stirling) och har lämnat till och med vantrogna människor handgripliga bevis på, att Kristi evangelium förmår omskapa de djupast sjunkne hedningar. Den berömde naturforskaren Charles Darwin besökte Eldslandet upprepade gånger och skref, samtidigt med att han tecknade sig för ett års-bidrag: »Missionens framgång på Eldslandet är högst underbar och kommer mina förutsägelser på skam, då jag alltid påstått, att den måste fullständigt misslyckas.» - 349 -

B. Framryckningen. ¥

Missionens ställning i hemlanden.

Men Han, som förmår göra utöfver allt, vida mer än vi begära eller tänka (Efes. 3: 20), hade hört sin stridande församlings böner, och liksom genom ett underverk låg omkr. år 1860 nästan hela den hittills stängda hednavärlden öppen. Men härigenom förelade missionens Herre själf sitt folk en väldig uppgift. »Gå in genom de öppnade portarna!» ropade med mäktig röst de stora världshändelserna. Det profetiska ordet från år 1792: »Vänta stora ting af Herren!» hade

uppfyllts, så mycket mer gällde det då att »våga stora ting» för Honom och »utvidga tjället» och »göra tältstrecken långa.»

Och liksom för att underlätta utförandet blefvo just vid samma tid afstånden på jorden fabelaktigt förkortade, och vägarna banade för ilande fart öfver hela världen genom ett hittills icke anadt vidsträckt bruk af de förut omnämnda vetenskapliga uppfinningarna. Det är mera än en tillfällighet, att den första telegrafkabeln öfver Atlantiska oceanen togs första gång i bruk under samma augustidagar, då så många portar öppnades (den 5 augusti 1858). Det var först på 1850-talet som en regelbunden ångbåtsförbindelse (om ock i ett omfång, som vi numera anse för ringa) kom i gång öfver världshafvet, och järnvägsnäten utbredde sig allt mer och mer öfver Europas och Amerikas kontinenter. År 1868 öppnades Suezkanalen, och följande år den första Pacifik-järnvägen från Atlantiska till Stilla hafvets kuster.

Snart skulle maningen till en ännu kraftigare framryckning af missionen läggas kristenheten på hjärtat i andra toner. Portarna voro öppna, men hur länge finge de så blifva? Nu var den lägliga tiden, men den kunde försummas. Ty genom de öppnade portarna började äfven andra än missionärer draga in. Hvilketdera skulle komma först, Guds rike eller denna världens rike? Alltifrån den nyare missionens första början hade man erfarit, att vantrogne och samvetslöse hvites uppträdande i hednalanden utgjorde det värsta hindret för evangeliet. Med sorg fick man äfven nu erfara, att européernas införsel af opium i Kina, brännvin och skjutva-- 350 -

pen i Afrika, filosofiskt fritänkeri i Japan och Indien uppreste nya och farliga hinder för missionen. De, som hade öron att höra, började kunna genom tidshändelserna urskilja den allvarsdigra rösten: »Nu äro portarna öppnade, men begagnar icke Herrens församling tillfället, så kommer Guds rikes store fiende att begagna detsamma, och då kan den tiden komma, att portarna blifva ännu värre tillstängda än förut.»

Det är den stora missionskallelsen, som nu ljuder. Ryttaren på den hvite hästen pekar utöfver hela den hednavärld, som ännu ligger försänkt i dödens mörker, och uttalar sitt kraftiga: Framåt! Ånyo ljuder befallningen: Guds rikes evangelium skall förkunnas för alla folk, för hela världen, och denna gång måste ordet förstås i sin fullaste, allt omfattande betydelse.

Men kallelsen ljuder nu till en helt annorlunda vaken församling än 1792. Den andliga rörelse, som då svagt framspirade i flera land och blott i England erhållit större inflytande inom några kretsar, har icke blott fortsatts på 1800-talet, utan har utvecklats och mångdubblats genom nya lifsväckelser och har sålunda småningom väckt (eller håller på att väcka) ur dess dvala kyrkan i alla evangeliska land. Den lågkyrkliga, deri högkyrkliga och den kristligt liberala rörelsen i England, hvartill ytterligare kommo de betydande andliga krafter, som sattes i gång genom irvingianernes och Plymouth-brödernas verksamhet, hade redan före midten af århundradet alstrat mångfaldig liflighet inom den engelska kristenheten. Närdt af de konfessionella kyrkostriderna, hade det kyrkliga återupplifvandet öfvergått Tysklands evangeliska folk. I Danmark fingo Grundtvig och Mynster, hvar på sitt vis, ett stort väckande inflytande, och snart skulle »den inre missionen» (under 1860-talet) utbreda sig öfver landet och samla och styrka de lifsrörelser, som på flera ställen börjat bland menige man. I Norge var väcfcelsen af äldre datum och hade redan uppnått en betydande makt i kyrkan, under det att en vidt förgrenad lekmannarörelse gjorde sig gällande inom den svenska kyrkan. Slutligen hade också Nordamerika just på 1850-ta-let haft en ny besökelsetid, i det att samtidigt med bildandet af »kristliga föreningar för unge män» började en stor nitälskan för allt inre missionsarbete göra sig gällande, och betydande väckelser skedde på många orter. Moody (född 1837) hade begynt sin evangelistverk-samhet; han tjänte sina sporrar genom ett stort och välsignadt arbete b!and soldaterna under inbördeskriget och företog 1873 — 75 sin berömda resa till England och Skottland,- 351 -

Jordmånen var sålunda beredd för att missionens utsäde skulle kunna uppspira inom större delar af kyrkan än förut. Det mest framträdande draget för denna period inom själfva kristenheten i hemlanden är därför också det, att sinnet för missionen breder sig långt utöfver de trånga kretsar, som under århundradets förra hälft fingo bära arbetet. Det blir småningom en självklar sak, att alla lefvande kristne måste åtminstone i någon mån deltaga i hednamissionen, och till och med inom en del af församlingen i vidsträckt mening betraktar man nu denna sak med respekt och intresse. Från de föraktade småkretsarna (konventiklarna) börjar missionen flytta in i kyrkorna, ja, själfva domkyrkorna öppna sig för densamma.

Man bör dock icke föreställa sig, att denna omkastning kommer med ens. Det fordras tid, innan Herrens röst i de stora världshändelserna blir hörd genom kyrkan. På 1860-talet genomgår mis-sionslifvet inom åtskilliga land en till och med ganska allvarsam kris, i det att både krig inom själfva kristenheten och inre kyrkostrider upptaga sinnena så starkt, att hvarken penninggåfvorna eller persontillgången förmår hålla jämna steg med missionens utveckling. Men desto mera drifvas missionens vänner uti bönen till Herren, och snart går det ånyo framåt och med större steg än förut.

Inom frikyrkorna (i synnerhet de engelska dissenterssamfunden och de amerikanska kyrkorna) blir missionen nu på de flesta ställen en stående kyrkoangelägenhet, såsom det först genomfördes i Skottlands presbyterianska kyrkor (sid. 183). Inom de gamla stats-och folkkyrkorna rörde sig visserligen önskningar i samma riktning (sålunda hos Schreuder i Norge; se sid. 182), men vanligtvis läto dessa sig icke genomföras, hvarför ock missionen där fortfar att hufvudsakligen ledas af fria föreningar. Men framsteget ligger då däri, att missionen ej längre blir en enstaka riktnings angelägenhet. Nya missionssällskap uppstå, och de äldre erhålla en vidsträcktare anslutning och därigenom medel till större utvidgning, liksom ock de land, hvarest missionsrörelsen ännu icke riktigt börjat, nu omsider mottaga den afgörande impulsen, så att äfven missionsvännerna därifrån kunna deltaga i den stora framryckningen.

Sålunda Danmark. Den lilla början, som där gjorts i och genom det danska missionssällskapet (sid. 178), hotade att helt och hållet afstanna. Då brast de lefvande missionsvännernas sorg 1860 ut i en artikel af pastor Mau, som påvisade, huru illa det i Danmark var ställdt med missionssinne och missionsarbete; sällskapets hela årliga intäkter uppgingo blott till 2,400 kr. Mången hyste samma- 352 -

känslor som Mau, då han skref: »Jag blyges å danska folkets vägnar vid tanken på, hur långt vi i detta afseende stå tillbaka för nästan alla andra kristna land», och på hans tillskyndan sammanträdde det första allmänna danska missionsmötet i Nyborg, juni 1860, hvilket — efterföljdt af större årliga möten — ånyo bragte lif och rörelse i saken. I oktober 1860 valdes d:r Kalkar till ordförande för »Dansk missionsselskab», två år därefter upprättades en missionsskola i Köpenhamn, och 1863 fick omsider Danmark sin egen själfständiga missionsverksamhet bland tamulerna i Indien.

I Sverige hade »Svenska missionssällskapet» (sid. 181) otur med sina första själfständiga försök i Kina (1840) och vid Ganges. De till Indien utsände gingo då in på att samarbeta med Leipzigmissionärerna i Tamul-landet. Men den egentliga väckta delen af folket hade icke därigenom dragits in i arbetet. Då bildades 1856 Evangeliska fosterlandsstiftelsen, i synnerhet genom prästmannen H. J. Lundboro, och de stora af C. O. Rosenius påverkade kretsarna slöto sig tillsammans kring densamma. Dess syftemål var ursprungligen blott den inre missionen, men 1861 började Fosterlandsstiftelsen utbilda arbetare för hednamissionen, 1865 upptogs arbetet i Ostafrika och 1877 bland Gond-folket i Indiens centralprovinser.

Sverige har emellertid därjämte äran af att vara den enda *) landskyrka, som upptagit missionen som kyrkoangelägenhet. Då missionsintresset började nå den stora högkyrkliga delen af svenska prästståndet, som icke tyckte om Fosterlandsstiftelsens fria, starkt lågkyrkliga prägel, upprättades 1874, i enlighet med kyrkomötets hemställan till konungen, »Svenska kyrkans missionsstyrelse», som har sitt säte i Stockholm, och ärkebiskopen är dess självskrifne ordförande. Efter flera fåfänga försök lyckades det 1876 att med densamma förena svenska missionssällskapet. Samma år påbörjades en ny mission bland zuluerna i Sydafrika.

I Finland gaf 1857 minnesfesten på 700-årsdagen af kristendomens införande i landet anledning till påbörjande af mission, i det att kollekt upptogs för kristendomens utbredande bland hedningarne, hvarefter det finska missionssällskapet bildades 1858. Det erhöll 1862 sin egen missionsskola och började 1868 en själfständig mission bland Ovambo-folket på Sydafrikas västkust.

För öfrigt kan här icke ifrågakomma någon uppräkning af de

*) Inom den anglikanska kyrkan har man dock genom biskopsämbetets (just samtidigt genomförda) större själfständighet uppnått åtskilligt i samma riktning, och säkerligen på ett lyckligare sätt.- 353 -

under denna period bildade missionssällskapen; de olika orsaker, som vi redan förut sett medverka till en fortsatt delning af arbetet, äro äfven nu i rörelse. Men nämnas bör, att det stora öppnandet af portarna helt naturligt ökar de frie missionärernas antal. Äfven förut har det inträffat, att en enskild man eller kvinna trott sig höra Herrens omedelbara kallelse och dragit ut bland hedningar utan förbindelse med något kyrkosamfund eller något sällskap, antingen utan understöd eller med bistånd af en enda eller några få vänner i hemlandet *). Och missionens historia ända ifrån början innehåller bevis för, att Herren begagnar och behöfver dylika arbetare. Måhända den ganska vidsträckta andliga inverkan, som (alltsedan 1836) utgick från Plymouth-bröderna i England, och som — i strid med all kyrklig myndighet och organisation — betonade det af andens fria drift härrörande arbetet, gifvit anledning till, att flere sådana uppstodo. Den engelska (och amerikanska) egensinnigheten erbjöd ju en god jordmån för dylika företag, och de funno ett välkommet stöd i den uppfattningen, att det var mera andligt att verka på detta sätt. Sålunda hade den bekante troskämpen Georg Muller i Bristol, som genom sin bön skapat och under ett par mansåldrar uppehållit de ständigt växande hemmen för fader- och moderlösa barn därsammastädes, redan 1834 börjat att också för hedningarnes frälsning mottaga

penninggåfvor, hvilka han efter hand använde till utsändandet af frie missionärer**). Men hittills har dock sådant skett helt enstaka och sporadiskt. Nu däremot verkar den med förökad styrka hörda kallelsen frän den öppnade hednavärlden, att företag af denna art ganska ofta uppstå inom de stora missionslanden.

Hudson Taylor och Kinas inlandsmission.

Den största och märkvärdigaste missionen under denna period är Kinas inlandsmission, som vi ställa främst, därför att den själf är ett barn af de nya förhållandena och i sig innesluter så många af de nya tankar, som nu tränga sig fram. Och inlandsmissionen i Kina är skapad af den störste bland alla nu lefvande missionärer,

*) Man plär beteckna dessa företag som trosmissioner, ett ord, soin dock i alla fall borde begränsas till att omfatta de personer, som verka utan allt fast understöd hemifrån, men hvilket uttryck äfven i detta fall är olämpligt, enär d^et antyder, att missionärer af annat slag icke kunna hafva en sådan stark tro.

**) Intill sin död (1893) använde han på detta sätt mellan 4 och 5 mill. kr. tKI missionen.

under denna period bildade missionssällskapen; de olika orsaker, som vi redan förut sett medverka till en fortsatt delning af arbetet, äro äfven nu i rörelse. Men nämnas bör, att det stora öppnandet af portarna helt naturligt ökar de frie missionärernas antal. Äfven förut har det inträffat, att en enskild man eller kvinna trott sig höra Herrens omedelbara kallelse och dragit ut bland hedningar utan förbindelse med nägot kyrkosamfund eller något sällskap, antingen utan understöd eller med bistånd af en enda eller några få vänner i hemlandet *). Och missionens historia ända ifrån början innehåller bevis för, att Herren begagnar och behöfver dylika arbetare. Måhända den ganska vidsträckta andliga inverkan, som (alltsedan 1836) utgick från Plymouth-bröderna i England, och som — i strid med all kyrklig myndighet och organisation — betonade det af andens fria drift härrörande arbetet, gifvit anledning till, att flere sådana uppstodo. Den engelska (och amerikanska) egensinnigheten erbjöd ju en god jordmån för dylika företag, och de funno ett välkommet stöd i den uppfattningen, att det var mera andligt att verka på detta sätt. Sålunda hade den bekante troskämpen Georg Muller i Bristol, som genom sin bön skapat och under ett par mansåldrar uppehållit de ständigt växande hemmen för fader- och moderlösa barn därsammastädes, redan 1834 börjat att också för hedningarnes frälsning mottaga
penninggåfvor, hvilka han efter hand använde till utsändandet af frie missionärer**). Men hittills har dock sådant skett helt enstaka och sporadiskt. Nu däremot verkar den med förökad styrka hörda kallelsen frän den öppnade hednavärlden, att företag af denna art ganska ofta uppstå inom de stora missionslanden.

Hudson Taylor och Kinas inlandsmission.

Den största och märkvärdigaste missionen under denna period är Kinas inlandsmission, som vi ställa främst, därför att den själf är ett barn af de nya förhållandena och i sig innesluter så många af de nya tankar, som nu tränga sig fram. Och inlandsmissionen i Kina är skapad af den störste bland alla nu lefvande missionärer,

*) Man plär beteckna dessa företag som trosmissioner, ett ord, soin dock i alla fall borde begränsas till att omfatta de personer, som verka utan allt fast understöd hemifrån, men hvilket uttryck äfven i detta fall är olämpligt, enär d^et antyder, att missionärer af annat slag icke kunna hafva en sådan stark tro.

**) Intill sin död (1893) använde han på detta sätt mellan 4 och 5 mill. kr. tKI missionen.

Hudson Taylor, som före sin födelse helgats åt sitt höga kall, och hvars utveckling lämnar nyckeln till den rätta uppfattningen af denna mission.

James Taylor var i många år en nitisk evangelist i Barnsley i norra England. Då han 1830 läste åtskilligt om tillståndet i Kina och den andliga nöden därs'.ädes, men icke själf kunde tänka på att blifva missionär, bad han, att om Gud ville skänka honom en son, denne då måtte få lof att viga sitt lif åt evangeliets förkunnelse för Kinas millioner människor. Två år därefter föddes James Hudson Taylor den 21 maj 1832, men hans föräldrar uppgåfvo snart, på grund af hans stora kroppsliga svaghet, tanken på att han skulle kunna blifva missionär.

Uppfostrad i ett troende hem, fick han höra mycket om bönens och Guds ords rika håfvor, men hans i barndomen gjorda försök att »göra sig själf till kristen» misslyckades, och slutligen kom han till den åsikten, att det icke låg för honom. Han hängaf sig till och med åt tvifvel och fritänkeri, men hans föräldrar och syskon lade, honom ovetandes, en stark »bönekedja» kring honom. Då han var femton år gammal, kände sig hans moder under ett besök långt borta från hemmet

manad till att, såsom aldrig förut, bedja för hans omvändelse, och samtidigt föll i hans händer en liten traktat, som han började läsa helt likgiltigt. Där mötte honom uttrycket: »Kristi fullbordade gärning.» Hans tankar kommo i rörelse, och från bibelspråket: »Det är fullbordadt» sken med ens den fulla, fria nåden in i hans hjärta, och han grep densamma i en jublande tro. Från den stunden hade han sin lust i det innerliga umgänget med Herren i bönen, och en dag, några månader därefter, bönföll han Herren om att få arbeta för Honom och lade sig själf, sitt lif och allt på Herrens altare; han uppfylldes då af ett högtidligt medvetande af att icke vara sin egen, hvilket aldrig öfvergifvit honom.

Icke långt därefter fick han klart för sig, att Herren ville begagna honom i Kina. »Hur vill du komma dit?» frågade en präst, som han bad om en bok om Kina. Taylor svarade, att han visste det icke, men tänkte, att han finge, i likhet med de tolf eller de sjuttio i det heliga landet, draga åstad utan pung eller staf. Prästen klappade honom på hufvudet och sade: »Ack, min gosse, du blir nog klokare med åren. Sådant kunde nog gå an på den tiden, då Kristus själf vandrade här på jorden, men icke numera.» Han sökte därpå utbilda sig till läkare och öfvade sig personligen i härdighet och förnöjsamhet, själfhängifvenhet och i den tro, som har mod att- 355 -

genom bönen vänta allt af Herrens hand. Och denna tro styrktes mäktigt i honom genom underbara och sälla erfarenheter.

Vid denna tid uppfylldes hans själ af den stora förväntan om Herrens återkomst. Han öfvergaf allt, som kunde fjättra honom vid denna världen, och den stora kristliga förhoppningen började kasta sitt sken också öfver hans framtidsgärning. Det var icke blott Frälsarens röst, som ljöd från de försmäktande milliontals människorna: »Hvem skall jag sända, och hvem vill vara mitt budskap?» (Es. 6: 8); det gällde att påskynda Herrens härliga återkomst genom att låta rikets evangelium blifva förkunnadt för alla folk, den väldiga tanke, som redan på 1840-talet började göra sig gällande hos månge engelske missionsvänner, och som fortfarit att uppbära Kinas inlandsmission.

I London gjorde Hudson Taylor bekantskap med »Kinas evangelisationssällskap», bildadt strax dessförinnan vid Gützlaffs besök i England (sid. 300), och af detta blef han utsänd till Kina hösten 1853. På den sex månader långa sjöresan fick han under upprepade faror (storm i Spanska sjön och hotande strandning på Nya Guinea) erfara en underbar bönhörelse. Omsider landsteg han i Shanghai, hvarest han blef mottagen af Medhurst och Lockhart, men strax såg sig på alla sidor mött af alldeles nya svårigheter. Krigets fasor oiu-gåfvo honom, nedböjde hans veka lynne, fördyrade lifsuppehället i rent otrolig grad och försvårade allt arbete. Efter ett halft års språkstudium började han dock så smått på missionsarbetet dels i Shanghai, dels på resor i sällskap med äldre missionärer, bland hvilka särskildt Burns blef hans lärare,

William Burns var född 1815 i Skottland. Tidigt uppväckte han rörelse genom ett nitiskt arbete för Herren i Skottland, Irland och Canada. År 1847 blef han af de engelske presbyterianerna utsänd till Kina, där han själf valde sin verksamhet som evangelist och trots de kinesiska lagarna och myndigheterna oupphörligen färdades på resor i det inre af landet. Han hade ytterst små lefnadsbehof och litade på infödingarnes gästfrihet. Ofta öfverfölls han af röfvare, till hvilka han med yttersta saktmod själf utlämnade allt, hvad han egde. Han dog år 1867 i Niutschwang.

Burns blef mycket glad öfver sin unge reskamrat och upptog efter honom bruket att kläåa sig på kinesiskt sätt, hvilket hjälpte dem mycket. De bodde vanligtvis i sin båt på floderna, gingo sedan upp till städerna, hvarest den ene predikade, medan den andre bad, för att sedan på eftermiddagen tillbringa tiden på téhusen under- 356 -

fritt samtal med kineserna. Men många svårigheter och faror hade de att utstå. Det var genom samlifvet med Burns, som Hudson Taylor blef riktigt uppfylld af den stora sorgen öfver den andliga nöden bland Kinas millioner och kom att inse betydelsen af vidtomfattande predikoresor i det ofantliga landet.

Ar 1856 började Taylor ett ganska löftesrikt arbete i Ning po, hvarest en af ledarne för en buddhistisk sekt där i staden blef den förste omvände. Här upplöste Taylor förbindelsen med »Kinas evangelisationssällskap», därför att detta i sin penningnöd ständigt måste upptaga lån för att aflöna sina missionärer, och det var för honom en afgjord sak, att Guds ord obetingadt förbjöd skuldsättning (Rom. 13: 8). Detta kostade honom en icke ringa själsstrid, men sedan steget var taget, och han fortsatte arbetet tillsammans med en vän, förtröstande allenast på Gud, kände han sig lätt om hjärtat och frimodig. På deras vägg hängde dessa tvänne bibelspråk på kinesiska: »Ända hitintills har Herren hulpit oss» (1 Sam. 7: 12) och »Herren ser till min nöd» (2 Sam. 16: 12), hvilka skänkte dem mod, så ofta de voro i saknad af kläder eller föda. icke blott till sig själfve, utan ock till sina månge fattige, och under tre års tid kom deras förtröstan aldrig på skam.

Vid denna tid fann Hudson Taylor åt sig en brud, en dotter till missionär Dyer, som i Singapur hade arbetat för Kina till sin död (1843), och hvars barn därefter fortsatt verksamheten i själfva Kina. Hon var för honom i tolf år en i sanning god

hustru. Då föreståndaren för det fria kristliga lasaiettet i Ningpo plötsligen måste resa, blef Hudson nödsakad att öfvertaga alltsammans. Men också detta blef medel för den stora gärningen, och både timlig och andlig välsignelse hvilade öfver lasarettet. En församling på 30 — 40 infödde blef organiserad, och ordet förkunnades under stort tillopp af åhörare, hvarför de också skrefvo hem till vännerna om flere arbetare till den stora skörden. Men under det ansträngande arbetet blef nu Hudson Taylors hälsa så i grund bruten, att intet annat för honom var att göra än att skyndsammast resa hem, huru tungt det än kändes.

Dock hade Herren sin hand med äfven i detta. På underbara vägar ledde Han honom till det, som skulle blifva hans stora lefnadsbragd. De förhoppningar, som han till en början hyste otn att snart få vända tillbaka till Kina, måste han helt och hållet uppgifva, och de fem medarbetare, som han i hoppet härom bedt Herren om, måste han därför sända, den ene efter den andre, till Ningpo utan att själf få lof att följa med. Men just i den stillhet, dit Herren ledt- 357 -

honom, skulle det nya födas. Samtidigt med att han på ett lasarett i London sökte ytterligare utbildning, åtog han sig att granska en kinesisk öfversättning af nya testamentet, och genom det dagliga forskandet i Guds ord erhöll han en klarare blick för storheten i apost-Iarnes mission. Under detta studium hängde Kinas karta öfver hans arbetsbord och tilltalade honom mäktigt. LTnder missionsarbetet i

hudson taylor (1900).

Ningpo hade alla hans tankar och krafter varit upptagna af den enstaka platsen. Nu såg han dagligen framför sig hela det ofantliga landet, och den andliga nöden hos alla de många millionerna i detta folkvimmel lade sig allt tyngre och tyngre på hans hjärta.

År 1865 funnos blott 91 missionärer i Kina, och, med undantag af en station i Hankau, voro de allesamman bosatte i kuststä-- 358 -

derna, under det att elfva af Kinas inre provinser voro alldeles i saknad af missionsstationer. Hudson talade då med de äldre missionssällskapen om denna sak, men antingen saknade de penningmedel för att utvidga sitt arbete, eller ansågo de, att man finge vänta till ett nytt och vidsträcktare öppnande af landet. Det var då, som Andens inre maning samlade sig i den tanken: »Gå själf till Kinas inland! Eger bönen någon kraft, hvad kan då hindra dig från att erhålla både män och medel?»

Hudson Taylor afvisade denna tanke såsom det mest orimliga af allt, men den återkom, och småningom måste han medgifva, att hela saken ingalunda var omöjlig för den, som trodde. Likväl smög sig tviflet fram: äfven om personerna finnas, och penningmedlen ej fattas — äfven om de nå in i landets inre, skall då deras tro kunna hålla stånd under de oanade vedermödorna därstädes? Men återigen ansattes hans själ af den öfverväldigande tanken, att i hvarje månad, som förflöt, dog i Kina omkr. en million hedningar utan Gud. Månader igenom kämpade Taylor med dessa tankar, så att sömnen nästan alldeles flydde från hans hviloläger, och hans förstånd tycktes vara i fara. Icke ens till sin hustru kunde han tala därom. Då kom en strålande söndagsmorgon den 25 juni 1865 den afgörande stunden, då Hudson Taylor, nedtryckt af en börda, som han icke förmådde bära, kämpade ensam med Gud å strandbrädden vid Brigh-ton. Midt under ångesten ljöd det inom honom: »Hvarför så betungad? Om du blott lyder Gud, hvilar ansvaret på honom och ej på dig.» Och lättad och glad svarade han: »Ja, Herre, du skall ansvara för den och för mig också!» Bördan var försvunnen, och Hudson Taylor öfverlämnade sig åt Herrens tjänst och bad i samma stund om 24 medarbetare, två till hvarje af de elfva provinserna och två till Mongoliet. Och följande natt sof han så lugnt som någonsin förut.

Därpå diskuterade han planen närmare tillsammans med en krets af Herrens vänner, och därvid mötte dem många svåra frågor. Framför allt önskade de icke gå i vägen för eller mottaga någonting från en enda af de missioner, som redan voro i gång. Småningom blefvo de stora grundprinciper klara, hvilka ännu i denna dag uppbära hela verksamheten.

Det var Kinas inre det gällde — alla de hittills oberörda landsdelarna. Och för att öfver hufvud taget kunna med frälsningsbudskapet nå omkring bland de döende millionerna, skulle evangelisation, ordets förkunnande genom kringresande sändebud, ställas- 359 -

i främsta rummet, det mera stilla arbetet med anläggning af fasta stationer och de särskilda församlingarnas utveckling, i andra rummet.

Vidare skulle arbetet hvila på bred, allmän evangelisk grundval. Herrens folk inom alla evangeliska kyrkosamfund skulle uppmanas till deltagande däri. Här se vi en af de stora tankarna från »genombrottets» dagar ånyo dyka upp. Dock icke alldeles på samma sätt. På den tiden hade under väckelsens första glädje värdet af de särskilda kyrkornas själfständighet

ännu icke erfarits. Numera har den för länge sedan utvecklats och uppskattats, äfven af Hudson Taylor, som uttryckligen erkänner den hittills följda praxis såsom det normala. Endast den synnerliga nöden härvidlag framkallar ett undantag. Det torde därför icke heller vara riktigt att beteckna inlandsmissionen i Kina som icke-konfessionell, »undenominational»; den är i stället »pandenominational», d. v. s. den har utrymme för alla konfessioner. En hvar missionär eger full frihet att vittna och verka enligt sin egen öfvertygelse och sin egen kyrkas lära.

Vid antagandet af missionsarbetare skulle frågan om en lefvande tro vara det enda väsentliga. Större kunskaper och bildning ringaktades ingalunda, men det var Taylors fasta öfvertygelse, att »Herren hade sina egna universitet och sina metoder att utbilda människor.» Och det kommer att finnas användning för alla slags krafter vid det kolossala arbetet. Äfven för kvinnor hade man användning: först Kinas inlandsmission har riktigt insett och genom sitt arbete småningom bevisat värdet af »kvinnans arbete för kvinnor» ända in i hjärtat af Kina.

Med hänsyn till penningfrågan undvek man att tränga sig in på de äldre sällskapens område med en helt ny princip, vid hvilken Taylor så att säga uppfostrats alltifrån sin första ungdom. Allra först fastställdes som en gifven regel att aldrig sätta sig i skuld; om man verkligen gjorde Guds verk, skulle Han också upprätthålla detsamma. Man kunde därför icke utbetala mer än man erhållit. Häraf följde, att man icke kunde tillförsäkra missionens arbetare någon fast lön. Så länge det fanns penningar i kassan, fingo de sin bestämda — ytterst ringa — årslön; men om det en dag ej funnes några penningar, borde de veta, att de ej heller fingo något. De enskilde missionärerna måste, liksom äfven hela missionen, förtrösta på Gud, hvarför man ej heller önskade någon reservfond. I fråga om åvägabringandet af penningmedlen fastslogs som regel att icke bedja någon annan än Gud själf om hvad som behöfdes. Hvarje behof skulle i bön framläggas inför Herren, Missionens plan och- 360 -

verksamhet skulle visserligen föreläggas människor både vid möten och i skrifter, men vid mötena finge ej någon insamling ske, och öfver hufvud taget skulle man undvika hvarje direkt uppmaning.

Men vi gå historien i förväg. Hudson Taylor uppträdde som talare vid stora sammankomster, och en liten af honom utarbetad skrift om kinesiska förhållanden, hvilken första gången utdelades vid Mildmay-konferensen 1865, gjorde ett djupt intryck. Bland de 40 frivillige, som anmälde sig, utvaldes de 15 mest lämplige, och Taylor beredde sig på att resa. Men ännu var det klent beställdt med kassan. Till hans många stora erfarenhetsrön inom bönens värld kom då ytterligare erfarenheten om den gemensamma bönens synnerliga kraft. Under de första fem veckorna af 1866 inkommo i gåfvor till missionen omkr. 3,000 kr., under de därpå följande fem veckorna, då man kom öfverens om att dagligen samlas till bön, öfver 35,000 kr., och därmed hade hela den summa, som man bedt om, skänkts utan något upprop till människor. Och med styrkta hjärtan drogo så Hudson Taylor jämte familj och medhjälpare åstad i maj 1866. Den för öfrigt lugna sjöresan slutade med en orkan under Kinas kuster, så häftig, att besättningen på fartyget uppgaf allt hopp, men trons bön kom ej heller nu på skatn, oCh i september ankrade det skeppsbrutna fartyget vid Shanghai.

Strax uppstodo svårigheter att finna plats till en station, och först efter många fruktlösa försök lyckades detta i provinsen Tsche-kiangs hufvudstad Hangtschau, som sålunda blef utgångspunkten i förbindelse med Ningpo (i samma provins), där Hudson Taylors tidigare missionsarbete fortsattes af de först utsände. Genom resor i det inre af landet uppsökte man nya platser, och inom nästa års utgång egde man åtta stationer, däribland Nanking, Taipingupprorets hufvudort. I lugn aflopp det dock icke. Då Taylor och flere missionärer vistats någon tid i Jangtschau, uppstod därstädes ett pö-belupplopp, föranledt af folkets ovilja mot några katoliker. Taylor själf blef förföljd genom gatorna med stenkastning; folkhopen försökte att sätta eld på huset, som plundrades, och i flera dagar och nätter sväfvade de allesamman i lifsfara. Slutligen sluppo de bort från staden. Den engelske konsuln, som länge önskat ett lägligt tillfälle att för handelns räkning uppställa anspråk, tog utan någon anmodan från missionens sida sig af saken, skickade dit ett par kanonbåtar och fordrade skadeersättning. Mandarinerna på platsen, hvilka helst ville fördölja hvad som skett, läto iståndsätta det ödelagda huset, och snart gick missionsarbetet framåt på nytt.- 361 -

Dylika motgångar fick missionen röna på flera orter, och man lärde sig därigenom att börja helt smått för att icke väcka oro och misstankar samt att icke slå sig ned i någon stad, förrän man genom upprepade, kortare besök blifvit bekant med befolkningen. Sedan den tiden har Kinas inlandsmission endast sällan mött några dylika svårigheter, då den velat fatta fast fot i nya trakter.

Ar 1870 hade den unga missionen svåra motgångar att utstå. Fru Taylor dog, leden glesnade i följd af andra dödsfall och sjukdom, och missionen led mycket af den starka främlingsfientligheten under nämnda år. Icke desto mindre företogos då vidsträcktare missionsresor än någonsin förut, och det var en stor uppmuntran, att omvände kineser i Hangtschau på egen

hand bildade ett kinesiskt missionssällskap och med stort nit började vittna om Herren.

Hudson Taylor måste emellertid 1871 ånyo resa till England för sin hälsas skull. Där ingick han äktenskap med miss Faulding (från Hangtschau) och nödgades för någon tid äfven taga ledningen af missionens angelägenheter i hemmet, enär den vän, som dittills gjort detta, ej längre förmådde det. Nu bildades emellertid (1872) i London ett råd, som (efter hand vidare understödt af sekreterare m. m. och under samverkan med dylika råd i Glasgow och Nordamerika) kunde befria honom från den bördan. Esomoftast voro dock missionens tillgångar ytterst knappa, så att missionärerna i Kina hade att kämpa med nöd och brist, och klokt folk menade, att alltsammans måste gå i tu. Men för Hudson Taylor var det endast fråga om Guds vilja. Då ebben i kassan var allra störst (1874), var han själf sängliggande sjuk i London af en ryggskada, förorsakad af ett fall, och här föddes midt under tunga olycksmoln planen att rycka starkare framåt för att vinna ingång i de nio inre provinser i Kina, till hvilka missionen ännu icke hade nått, och han bad cm 18 nye arbetare.

Emellertid erfor Hudson Taylor med sorg, att landets inre, trots alla traktatbestämmelser, var alldeles stängdt. Flera försök att framtränga gjordes, ett till och med genom att sända tvänne män till Birma för att genom detta lands bergstrakter söka intränga i provinsen Jünnan. Men det var allt fåfängt. Blott »vägen uppåt» stod öppen; Hudson Taylor anropade Gud och förberedde allting i full förtröstan på, att Han skulle jämna vägen. Och då han själf återigen landsteg i Kina (1876), mottogs han med underrättelsen om, att genom Tschifu-konventionen de stängda dörrarna verkligen hade öppnats.

Redogörelsen för denna konventions innebörd och följder såväl- 362 -

som för inlandsmissionens senare utveckling torde det emellertid vara naturligast att meddela i sammanhang med den öfriga missionen i Kina. Nu vilja vi endast för fullständighetens skull anföra några siffror till upplysning om denna missions märkvärdiga tillväxt. Ar 1875 hade Kinas inlandsmission 44 missionärer (hustrurna inberäknade) verksamma i 4 provinser; tio år därefter öfver fyra gånger så många, hvilkas verksamhetsfält var utsträckt till sju af de då ännu stängda nio provinserna, och efter ytterligare tio års förlopp återigen fyra gånger så många, d. v. s. vida utöfver 600 missionärer, hustrur och ogifta kvinnor, och missionsarbetet i gång i alla Kinas provinser. År 1893 hade missionen en årsinkomst af omkr. 600,000 kr. Alltifrån början hade döpts godt och väl 5,600 kineser, och det fanns bland dem 4,200 kommunikanter.

Allmän öfversikt af missionen i Kina under denna period.

Så snart portarna öppnats genom freden i Peking 1860, bemödade sig de äldre missionssällskapen att begagna tillträdet. Men i början gick det endast helt smått, därför att det fattades både personer och penningmedel för en större utvidgning.

Strax 1861 ryckte Londonmissionen in i själfva hufvudstaden Peking, hvarest d:r Lockhart snart fick ett missionslasarett upprättadt. Samma år öppnades den första stationen i det inre af Kina, därigenom att Londonmissionen sände Griffith John (anländ till Kina 1855) till Hankau i provinsen Hupei, och det lyckades hans tro och kraft ehuru han i flera år stod alldeles ensam, att grundlägga en ständigt tillväxande *) församling i denna stora handelsstad vid Jangtsekiang. Efter några års förlopp anlades därstädes äfven ett missionslasarett, som fick stort inflytande. Griffith John vann ingång också i Wut-schang och ådagalade stor skicklighet i att skrifva kinesiska traktater, som de infödde riktigt sletos om. Ar 1868 företog han i sällskap med en annan missionär en flera månaders resa genom provinserna Setschwan och Schensi (6 — 700 eng. mil), utdelande andliga skrifter i mer än 100 städer, i hvilka evangeliet aldrig varit hördt. Griffith John står ännu efter 46 års nitiskt arbete som en patriark bland Kinas missionärer.

En af de mest välsignade missioner i Kina är det engelska kyrkomissionssällskapets verksamhet i provinsen Fokien. Den bör-

") År 1862 döpte han de första två; intill 1870 döptes omkr. 300, under de närmast följande tio åren öfver 1,000 och 1880 —90 omkr. 2,000 personer, - 362 -

som för inlandsmissionens senare utveckling torde det emellertid vara naturligast att meddela i sammanhang med den öfriga missionen i Kina. Nu vilja vi endast för fullständighetens skull anföra några siffror till upplysning om denna missions märkvärdiga tillväxt. Ar 1875 hade Kinas inlandsmission 44 missionärer (hustrurna inberäknade) verksamma i 4 provinser; tio år därefter öfver fyra gånger så många, hvilkas verksamhetsfält var utsträckt till sju af de då ännu stängda nio provinserna, och efter ytterligare tio års förlopp återigen fyra gånger så många, d. v. s. vida utöfver 600 missionärer, hustrur och ogifta kvinnor, och missionsarbetet i gång i alla Kinas provinser. År 1893 hade missionen en årsinkomst af omkr. 600,000 kr. Alltifrån början hade döpts godt och väl 5,600 kineser, och det fanns bland dem 4,200

kommunikanter.

Allmän öfversikt af missionen i Kina under denna period.

Så snart portarna öppnats genom freden i Peking 1860, bemödade sig de äldre missionssällskapen att begagna tillträdet. Men i början gick det endast helt smått, därför att det fattades både personer och penningmedel för en större utvidgning.

Strax 1861 ryckte Londonmissionen in i själfva hufvudstaden Peking, hvarest d:r Lockhart snart fick ett missionslasarett upprättadt. Samma år öppnades den första stationen i det inre af Kina, därigenom att Londonmissionen sände Griffith John (anländ till Kina 1855) till Hankau i provinsen Hupei, och det lyckades hans tro och kraft ehuru han i flera år stod alldeles ensam, att grundlägga en ständigt tillväxande *) församling i denna stora handelsstad vid Jangtsekiang. Efter några års förlopp anlades därstädes äfven ett missionslasarett, som fick stort inflytande. Griffith John vann ingång också i Wut-schang och ådagalade stor skicklighet i att skrifva kinesiska traktater, som de infödde riktigt sletos om. Ar 1868 företog han i sällskap med en annan missionär en flera månaders resa genom provinserna Setschwan och Schensi (6 — 700 eng. mil), utdelande andliga skrifter i mer än 100 städer, i hvilka evangeliet aldrig varit hördt. Griffith John står ännu efter 46 års nitiskt arbete som en patriark bland Kinas missionärer.

En af de mest välsignade missioner i Kina är det engelska kyrkomissionssällskapets verksamhet i provinsen Fokien. Den bör-

") År 1862 döpte han de första två; intill 1870 döptes omkr. 300, under de närmast följande tio åren öfver 1,000 och 1880 —90 omkr. 2,000 personer,- 363 -

jades 1850, men under de första tio åren såg man alls ingen frukt däraf, oeh förslag väcktes om att helt och hållet indraga denna mission. Då öppnade den kristliga läkaremissionen öronen på en och annan, och snart samlades sig stora skaror kring ordet. Från år 1862 började missionären Wolfe företaga betydliga resor i hela Fo-kien och predikade, understödd af nitiske infödde, under stort tillopp af befolkningen, som aldrig sett någon europeisk religionslärare, än i en butik, än på invånarnes uppmaning i en teater eller till och med i ett afgudatempel. En häftig förföljelse uppstod 1864, men den bidrog blott till att öka de kristnes antal.

En gata i Peking.

Det var nämligen en af Wolfes kateketer, Lino-Schino-Tino, som blef förföljd af det uppretade folket, falskeligen anklagad och dömd till 2000 rottingslag. Men då han, piskad nästan till döds, efter utståndet straff återigen förmådde tala, yttrade han: »Jesus är hos mig. Kanske vill han taga mig med sig till himmelen, och jag skall blifva glad öfver att fara hädan. Men om jag kommer upp igen, vill ni icke då, mina lärare, gifva mig lof att återvända till min stad?» En sådan offervillighet och ett sådant mod att bekänna sin tro hafva ådagalagts af månge omvände kineser.- 364 -

Under predikoresorna gjorde man här liksom annanstädes den erfarenheten, att missionsarbetet är mycket lättare i byarna i Kina än i de stora städerna, hvarest både mandarinernas baksluga motstånd och pöbelns ostadighet erbjuda stora hinder. På somliga ställen har man därför kastat sig på bymissionen, som t. ex. hade en ifrig förespråkare i den nyligen aflidne amerikanske veteranen d:r Nevius (som tillbragt mer än 40 år i östern), liksom ock Baselmissionen i provinsen Kwangtung på detta sätt verkat till stor välsignelse.

För öfrigt arbetade den evangeliska missionen ännu på 1860-talet öfverallt med jämförelsevis ringa krafter. Läkaremissionen intog tidigt en betydande plats inom missionsarbetet, och genom särskilda opieasyler sökte man rädda de stackars offren för denna last. Esomoftast fick man äfven röna härliga erfarenheter af Guds nåds upprättande och nyskapande makt i fråga om de djupt fallne, men för de fleste slutade det snart med återfall och nytt elände.

Litteraturarbetet måste naturligtvis intaga en stor plats i ett land, sådant som Kina. Det har därför alltid bland missionärerna funnits framstående lärde män, som forskat i Kinas språk och litteratur. Af synnerlig betydelse blef det, då man vid sidan af den kinesiska bildskriften införde det europeiska bokstafssystemet för tryckning af kinesiska, enär man därigenom lyckats göra det många gånger lättare för kineserna själfve att lära sig läsa sitt språk. Naturligtvis trycker man också både biblar och andra skrifter med de riktiga kinesiska skrifttecknen.

Emellertid ingick år 1870, då traktaten af 1860 skulle förnyas. Det visade sig då, att det relativa lugn, som rådt under de senaste åren, icke var att lita på. De europeiska makterna uppställde flera anspråk, men Kina kom också med sina, och af dessa voro åtskilliga riktade mot missionen: missionärerna finge icke predika något, som vore stridande mot Kongfutses lära; de omvändes antal finge icke öfverskrida en viss siffra; europeiska kvinnor finge icke bo i landet; kinesiska kvinnor

skulle ej få gå i kyrkan eller i skolan, och missionärerna skulle knäböja för mandarinerna, liksom de infödde gjorde.

Det blef icke någon närmare förklaring härom, ty den 21 juli 1870 bröt främlingshatet ut i blodbadet i Tientsin. Under den skändligaste misshandling blefvo nio katolska barmhertighetssystrar, en katolsk präst, den franske konsuln och flere andre personer mördade. Den romersk-katolska domkyrkan och åtskilliga protestantiska predikoplatser förstördes i grund, öfver 50 infödde katolske kristne- 365 -

mördades och några infödde protestanter släpades inför rätta, men frigåfvos, då man erfor, att de tillhörde Jesu-Kiau (d. v. s. Jesu religion, protestantismen) och ej Tschenku-Kiau (himmelens Herres religion, katolicismen).

I själfva verket var det icke från själfva folket, som denna förföljelse utgick. De vid det jordiska fängslade kineserna äro tvärtom i regeln alldeles likgiltige beträffande religiösa spörsmål och icke benägne för att förfölja någon för hans tro. Men de lärde, hvilka satt i system motståndet mot främlingarne och deras religion, hafva lätt för att upphetsa folket genom att begagna sig af dess vidskeplighet. Inträffar t. ex. öfversvämning eller vattenbrist, så är det därför, att »regnkonungen», draken, hvars svans synes i skydragen, blifvit vredgad; och då är det en lätt sak att på »de främmande djäflarna» vältra skulden för drakens vrede. Sålunda hade ock befolkningen i Tientsin under en längre tid blifvit upphetsad, utan att myndigheterna gjort det allra ringaste för att hindra detta. Genom uppslagna plakat varnades folket för nunnorna: de stule bort barn, skure ut hjärta och ögon på dem och tillagade däraf verksamma trollmedel. Den sorgliga katolska missionsmetoden att köpa sjuka eller döende småbarn för att döpa dem hade naturligtvis gifvit anledning till dessa rykten. Man fann också där i trakten spridd en liten bok med titeln: »Dödsstöt åt fördärfliga lärdomar», hvilken var författad af en ämbetsman och innehöll beskyllningar emot de kristne för alla både tänkbara och otänkbara skändligheter.

Man hyste därför stora farhågor för, att förföljelsen mot främlingarne skulle vidare utbreda sig. 1 Peking talade man högljudt om att utrota alla främlingar, tvetydiga kungörelser från myndigheternas sida underblåste elden, och tidpunkten för ett allmänt blodbad sades vara bestämd. Men på den bestämda dagen störtade regnet ned i sådana strömmar, att kineserna med sina ohjälpliga filtskor måste stanna hemma, och på aftonen, innan nästa »reservdag» ingick, utkom en kejserlig kungörelse, som åvägabragte lugn och ro.

Samtidigt hade man i de södra provinserna spunnit andra ränker. Där gömde man ihop stora massor af mjöl, som, sedan det påträffats, utdelades bland folket såsom en god och välgörande gåfva från gudarna. Men någon tid därefter uppkom det ryktet, att mjölet var ett dödande utländskt gift, som främlingarne spridt för att tvinga kineserna till att hos dem söka ett motgift och därigenom förmå dem till att blifva kristne. I Kwangtung och Kwangsi uppstod en fruktansvärd rörelse bland folket, och öfverallt voro missionsstationerna- 366 -

i fara. Den rhenska missionen förlorade helt och hållet två stationer, och endast genom generalguvernörens kraftiga inskridande räddades missionärernas lif.

Det var tur för Kina, att Frankrike just i samma dagar hade börjat det olyckliga kriget med Tyskland, hvarigenom dess kraft för långliga tider förlamades. Efter fredsslutet nöjde sig Frankrikes president, Thiers, med att mandarinen i Tientsin blef afsatt, och att 16 (skyldige?) kineser blefvo afrättade. I en diplomatisk not klagade därpå Kina inför stormakterna öfver missionärerna. De anförda klagomålen angingo emellertid blott romersk-katolsk mission i Kina, och den engelska regeringen tillbakavisade med bestämdhet klagomålen, i det att densamma icke blott vidhöll sin rättighet att beskydda engelske undersåtar, utan förklarade också sig »icke kunna vara likgiltig, så framt infödde kristne blefvo förföljde, därför att de bekände den kristna tron».

Rörelsen lade sig småningom, och under de följande åren erhöll missionen i Kina en väldig tillväxt, efter hand som de stora missionssällskapen befriades från det tryck, som hvilat på dem, och Kinas inlandsmission nu på allvar ryckte fram. Ett tecken till fram-ryckningen var afskiljandet från det anglikanska biskopsdömet i Hongkong af ett nytt missionsbiskopsdöme för all kyrklig mission i Kina norr om Fokien, och den förut nämnde Russell blef vigd därtill. Några år därefter grundlade den engelsk-kyrkliga Tschekiang-missionen en högre bildningsanstalt i Ningpo för omvände kineser, hvilken verkat med stor framgång. Efter hand hafva andra större missioner erhållit hvar och en sin anstalt af samma art.

En säregen och välsignad mission började s 1871 af den skotske bibelkolportören Murray. Under sina resor greps han af innerligt medlidande med de stora skaror af blinde tiggare, s:m han mötte öfverallt. Det lär finnas i Kina öfver en half million dylike stackare. Han uppfann då en metod att lära de blinde att läsa, en så enkel metod, att en blind gosse i regeln kunde på ett halft års tid lära sig läsa, och en skola för blinda barn blef upprättad i Peking. Herrens välsignelse har hvilat

öfver arbetet, så att detsamma ländt till både timlig och andlig upprättelse för ett stort antal af dessa Kinas mest elända och försummade barn.

Trots alla traktater hade emellertid Kinas inre fortfarit att vara stängdt för allt främmande inflytande. De nya bestämmelserna hade aldrig blifvit kungjorda därstädes, och ämbetsmännen låtsade, som om allt vore såsom förut. Så blef en engelsk konsulattjänsteman, som- 367 -

blifvit utsänd för att undersöka vägen öfver bergen till Birma, på ett förrädiskt sätt 1875 mördad af de kinesiska myndigheterna. England kräfde upprättelse, och alla underhandlingar slogo fel. »Men bönen slår icke fel», skref Hudson Taylor, då han fick höra om de hotande utsikterna. Och i sista ögonblicket lyckades det den kinesiske vice-konungen i Tschili, Li-Hung-Chang, att förmå sin regering till att underteckna Tschifu-konventionen 1875, enligt hvilken en kejserlig kungörelse skulle uppslås i alla rikets städer för att upplysa folket om, att främlingarne hade lof att resa öfverallt, att de stodo under kejsarens skydd, och att de icke finge hindras på något sätt.

Bönen slog verkligen icke fel. Förrän de 18 missionsarbetare för det inre Kina, hvilka Hudson Taylor bedt om, hade hunnit fram till Kina, voro ändtligen dörrarna öppnade, och strax påbörjade man de vidsträckta missionsresorna. Under loppet af de följande tvänne åren blefvo alla de nio provinserna af inlandsmissionens folk genomkorsade (genom resor med en samlad utsträckning af omkr. 50,000 kilometer). Enär desse missionärer ofta voro de förste främlingar, som anländt till de aflägsna trakterna, ansågo mandarinerna mångenstädes dem för utskickade af stormakterna och visade dem all möjlig uppmärksamhet. Öfverallt på sin väg förkunnade de evangeliet och utdelade biblar och småskrifter. Den ypperste af desse resande evangelister, lika utmärkt genom sitt oförfärade mod som genom sin heliga vandel, var Cameron, som under sex års tid företog i sitt slag enastående resor rundtomkring i hela det väldiga riket. Många hafva visserligen kritiserat dessa resor såsom alltför ytligt arbete. Men det var dock de, som öppnade hela det inre Kina, och den senare framryckningen har grundat sig på, hvad man då fick lära. Ej heller bör man förbise den stora betydelse, som det hade för Guds rike i Kina, att de förste främlingar, som befolkningen i många af dessa trakter fingo se, voro lefvande kristne, Guds kärleks sändebud.

Ar 1877 hölls i Shanghai det första gemensamma mötet för Kinas evangeliske missionärer. Det räknade 126 deltagare. En djup andlig ton genomgick alla förhandlingar, som grupperade sig kring de båda hufvudpunkterna: verksamt samarbete och ett starkt kraf på ökade arbetskrafter. Det lämnades den upplysningen, att den evangeliska missionen i Kina vid denna tid räknade 473 missionärer (172 gifte män, 172 gifta kvinnor, 66 ogifte män och 63 ogifta kvinnor). Och hela antalet kinesiske kommunikanter uppgafs till 13,000. Följande år skulle denna lilla härs krafter sättas på ett allvarligt prof, men också nya och stora dörrar öppnas för evangeliet.- 368 -

Både öfversvämningar och Iifsmedelsbrist på grund af stark torka höra till vanligheten i Kina, hvars öfverbefolkade trakter fördenskull ofta lida svår nöd. Men 1878 — 79 nådde hungersnöden i norra Kina — i synnerhet i de tre provinserna Schantung, Schansi och Schensi — en förfärlig höjd. Man visste berätta om helt och hållet öfvergifna städer, där de döda lågo obegrafna, om kvinnor och barn, som såldes af nöd, om febrar, som rasade i städerna, och stora gropar, som gräfdes alldeles utanför murarna, och hvari högar af lik hopades. Man beräknar antalet offer för denna landsplåga till 9—13 millioner. Här .fanns i sanning ett arbete för de kristne. Katolske och protestantiske missionärer arbetade outtröttligt, fyra dogo af öfveransträngning, och stora penningmedel (ungefär 2 mill. kronor) insamlades och utdelades för att lindra nöden. Ett sådant kärleksverk kunde emellertid icke undgå att göra ett djupt intryck på befolkningen. Li-Hung-Chang förklarade: »Det måtte ligga någonting i den tro, som förmår främmande herrar att komma till Kina och utan lön riskera, ja, uppoffra sitt lif för att hjälpa folket i detta land.» Det eljest ofta förekommande misstroendet och motståndet gåfvo vika för välvilja och tacksamhet, i stora skaror trängdes man om ordet, och tusentals människor blefvo vunna och döpta. Naturligtvis voro långt ifrån alla, som i nödens tid slöto sig till kyrkan, af äkta halt; det bekanta spörsmålet om »ris-kristne» blef en brännande fråga i Kina, och till en stor del af denna anledning arbetade man under de följande åren kraftigt på att uppfostra de inhemska församlingarna till att underhålla sig själfva.

Det var också denna nöd, som gaf impulsen till kvinnornas framryckning i det inre af Kina. Hittills hade de kvinnliga missionärerna verkat endast i kustprovinserna. Men under intrycket af det stora eländet, då det fanns så riklig användning för kvinnans hjärta och hand för att taga sig af alla de öfvergifna barnen och besöka kvinnorna i deras nöd, framställde Hudson Taylor (dåförtiden i 1 on-don) den frågan till sin hustru, som just var återkommen från Kina: »Skulle du icke kunna resa till Schansi?» Och hur omöjligt det än till en början föreföll, blef det för henne en Herrens maning, och hon blef den första ensamma kvinna, som drog åstad midt in i den stora provinsen, hvilken dittills ännu icke haft en enda bofast missionär, och utfcrde icke blott ett stort arbete i nödens tid, utan öppnade också vägen för en hel härskara af

kristna kvinnor, som — tvärtemot allt, hvad världen kunnat tro — rönt ett välvilligt mottagande samt fått en stor och välsignad verkningskrets i det innersta Kina.- 369 -

En enstaka händelse af icke ringa betydelse var, att Li-Hung-Chang, då hans hustru låg för döden, tog sin tillflykt till den kristna missionen. Genom d:r Mackenzies och en amerikansk kvinnlig läkares böner och omsorger kom hon sig snart, och vicekonungen blef därigenom mycket styrkt i sina sympatier för de kristne och bekostade till en stor del ett nytt missionslasarett i Tientsin 1879.

Arbetet tillväxte nu starkt rundt omkring i »Midtens rike», men ju längre man kom, desto mera fann man, att det ännu med alltsammans hittills knappast var gjordt mer än en början. Och man märkte — i Kina såväl som i hemlandet — att det framför allt gällde att erhålla flere arbetare till den stora skörden. Hudson Taylor drefs då till att ånyo våga i tron, och man öfverenskom vid ett möte i Wut-

Mackenzies lasarett i Tientsin.

schang (1881) att bedja Herren om 70 nye medarbetare. Under loppet af de tre närmaste åren kommo ock 76. Men nu hade inlandsmissionen vuxit så, att det var alldeles omöjligt för en enda man att styra alltsammans. Därför upprättades 1886 ett styrande råd i Kina, bestående af tio bland de äldste och mest erfarne missionärerna, hvilka skulle hafva uppsikten öfver hvar sin provins och därjämte understödja Taylor i ledningen af hela missionen. Och betecknande för den drifvande kraft, som besjälade inlandsmissionen, är det, att rådet redan vid sitt första sammanträde kände sig drifvet af Anden till att bedja om 100 nye arbetare under loppet af det följande året. Och de kommo.

Men man finge ett felaktigt intryck af Kinamissionen, om man

H. Ussing, Illustr. Missionshistoria. 24- 370 -

trodde, att det var endast Hudson Taylors mission, som var stadd i tillväxt. Kinas milliontals invånare kallade också på alla de andra missionerna, och Kinas nu vidöppna portar inbjödo dem alla att rycka framåt. Därför fylkas nya skaror äfven kring de gamla missionerna, och denna tidsperiod slutar med en allmän framryckning öfver hela linjen.

Innan vi lämna Kina, böra vi emellertid äfven kasta en blick på det stora rikets »biland», hvilka under denna tid till stor del också öppna sig för missionen.

Den stora ön Ta i van eller Formosa räknades förut till provinsen Fokien, men tillhör nu Japan alltifrån år 1897. Här hade ju på sin tid holländarne haft en stor mission, men spåren af densamma hade utplånats samtidigt med upphörandet af deras herravälde därstädes. Ön är till största delen bebodd af kineser, men i bergstrakter lefva vilde urinvånare med mörk hud. De engelske pres-byterianerna, som hade en fruktbärande mission i Amoj, sände 1863 d:r Maxwell till Formosa. Efter åtskilliga svårigheter vann »den vänlige doktorn» ingång i hufvudstaden, men ännu större framgång erhöll missionen hos en bergsstam i närheten. Några medlemmar af denna stam hade blifvit botade af Maxwell, och de förde evangeliet med sig tillbaka. I synnerhet var det en, som blifvit befriad från en stor utväxt. Så snart denne kommit hem igen, sönderslog han sina afgudabeläten och började undervisa sin familj, firade söndagen tillsammans med denna och påverkade också sina grannar. Snart kunde 60 af denna stam döpas, skolor upprättades, och kristliga sånger diktades på inhemska folkmelodier.

I norra delen af ön hafva de kanadiske presbyterianerna 1872 börjat en ny mission, inom hvilken d:r Mackay under en mansålder utfört en underbart vacker verksamhet († 1901). Han lefde som en infödìng och hade tagit sig en hustru bland de infödde, reste outtröttligt omkring, förkunnade evangeliet, utdelade läkemedel, drog ut tänder o. s. v. Hans tro öfvervann alla hinder, och hans kärlek drog till honom alla elända. Flere tusen invånare hafva slutit sig till kyrkan, som har ett helt nät af stationer, sträckande sig utöfver den norra delen af ön, och en stor stab af skicklige infödde medhjälpare deltaga både i själavård och sjukvård.

Det mest tillslutna land i världen är ännu i denna dag Kinas stora lydland Tibet, där buddhismen eger en hufvudfästning, och hvarest alla försök på varaktig mission hittills hafva strandat. Endast tvänne dalsträckningar i södra Tibet lyda under engelsk öfver-- 371 -

högheten, och där hafva brödraförsamlingens budbärare hållit ut ända ifrån 1856 i strängt och svårt klimat (6,000 meter öfver hafvet) och grundlagt ett par stationer tätt invid gränsen till det egentliga Tibet. En och annan själ har vunnits bland detta jordiskt sinnade folk, och bibeln har blifvit öfversatt på tibetanska såsom en förberedelse till framgång sedermera.

Äfven det stora bilandet i norr, Mongoliet, hvars befolkning till väsentlig del utgöres af nomader, är starkt fjättradt i

buddhismens bojor. Londonmissionen gjorde redan under förra delen af århundradet ett försök att vinna fast fot bland detta folk, och ett par grafvårdar bland buriaterna, en mongolisk folkstam i Sibirien nära invid Kinas gränser, bära vittnesbörd om ett trofast arbete, utfördt af några missionärer därstädes 1819 — 41, då ett förbud från ryske tsaren tvang dem att öfvergifva alltsammans.

År 1870 beslöt Londonmissionen återupptaga arbetet bland mongolerna, och James Gilmour for åstad till Peking för att därifrån kunna inkomma i det aflägsna landet. Knappast lär någon missionär hafva fått utstå större vedervärdigheter, och svårligen torde någon hafva öfverträffat honom i kärlek. Alldeles ensam, drog han midt under en farlig tid ut ibland dem utan att ännu förstå deras språk, färdades outtröttligt omkring, än till häst, än till fots öfver de vidsträckta stepperna (äfven den ofantligt stora öknen Gobi) och besökte de spridda kringflyttande nomadstammarna. Han fann mongolerna starkt behärskade af buddhismen. »Större delen af männen äro lamas eller buddhapräster. Möter man på sin väg en mongol, så är det ganska sannolikt, att han frammumlar sina böner eller räknar bön-perlorna i sitt radband.» Vid hvarje gathörn i hufvudstaden finnas bönmaskiner, som den förbipasserande kan gifva ett par omvrid-ningar till gagn för sin själ, och intet mått och steg alls i lifvet tages utan prästens anvisning. Sedan Gilmour blifvit gift, följde hans hjältemodiga hustru honom på hans ansträngande resor, till dess hennes krafter sveko henne. Äfven i Peking hade han sitt tält uppslaget för att mottaga de talrike mongoliske resandena. Under sina sista år flyttade han från nomadstammarna, bland hvilka han lättare kunde få andra till att fortsätta sitt arbete, till de åkerbrukande mongolerna österut. Där utsåg han tre städer till utgångspunkter, uppehöll sig gärna en månad i hvarje och besökte därifrån hela omnejden, i synnerhet marknadsplatser och dylika orter, där folket samlades i större antal. Han uppslog då sitt tält midt i vimlet och stod där från morgon till kväll, botande de sjuke, säljande böcker, sam-— 372 —

talande med dem, som frågade, och predikande, så ofta tillfälle därtill gafs. Synliga resultat vann han endast helt få, men hans själf-förnekande kärlek gjorde starkt intryck på hedningarne. Då han var borta, frågade de längtansfull efter honom, och då han dog af feber i Tientsin 1891, greto de gamle hedningarne som barn, och hans namn hördes hvarje afton i deras böner. Missionen därstädes har med trohet fortsatts efter hans död.

Öster om Mongoliet, norr om det egentliga Kina, ligger Mandschuriet, den kinesiska kejsarättens hemland, där den ännu eger sitt fastaste stöd. 1 början af 1870-talet riktade de förenade skotske pres-byterianerna sina tankar på detta land, hvarest dittills endast katolske missionärer voro kände. Den trosstarke, mycket begåfvade John Ross började arbetet 1873, och under en hårdnackad strid mot de katolskes fula intriger lyckades det de skotske missionärerna att vinna ett sådant insteg, att de förenade presbyterianerna flyttade hela sin Kinamission dit. Snart kommo också de irländske presbyterianerna dem till hjälp.

Missionen har utbredt sig vida omkring i landet. Ross har till och med besökt Korea och öfversatt bibeln på detta lands språk. I själfva hufvudstaden Mukden, där de stolte mandschuriske lärde männen försäkrade: »Aldrig skall någon blifva omvänd i denna stad, så länge någon af oss är vid lif. Vi vilja icke hafva någon förrädare här i den stora kejsarättens hembygd» — äfven där uppblomstrade lifvet. »Gamle Wang», en fattig kinesisk opierökare, som gripits af ordet genom att läsa i nya testamentet, hvilket han händelsevis fått tag i, och som efter långvarigt, fåfängt kämpande mot opie-lasten blef befriad därifrån genom tre dygns kamp i bön och därefter döptes af Ross, stod där som evangelist troget på post och kom under loppet af ett par år allt offentligt motstånd att förstummas. I sin utåt gatan öppna predikobod tröttnade han icke att från tidigt på morgonen till sent på natten vittna om Frälsaren, och i det bakom liggande rummet förde han hundratals sökande själar till ljus och frid. Han dog år 1884; dem, som frågade honom, om de icke enligt kinesisk sed skulle iföra honom hans fina dödsklädning, svarade han: »Jesus är min nya klädning».

Men Wang stod icke ensam. Ett lefvande missionssinne besjälade månge af de omvände, och från Niutschwang till Kirin finnes en församling på 3 — 4000 kommunikanter. Missionen har fattat så fast rot, att säkerligen icke ens en rysk annexion, som ju nu tyckes förestå, skall kunna krossa densamma. Åtminstone sade gamle Wang- 373 -

så här: »Låt gärna främlingarne resa sin väg; vi ega bibeln, och vi känna sanningen, och vi skola åter och återigen vittna om densamma, äfven om det icke funnes en enda främling i landet».

Evangeliets insteg i Japan.

Knappast hade Japans portar börjat upplåtas, förrän missionen ryckte fram. Redan 1854 — 58 hade amerikanske missionärer gjort korta besök i landet, men det kunde icke blifva fråga om någon fast bosättning, förrän hamnarna verkligen öppnats 1859. Ryske (grekisk-katolske) missionärer började i Hakodate, franske (romerskkatolske) i Nagasaki, i hvars närhet de till sin stora öfverraskning påträffade minnen från forna tiders jesuitmission i en liten stad: dess

inbyggare kände korstecknet och egde en bild af madonnan med barnet, hvilken ansågs kunna böta sjukdomar. Och samtidigt drog den evangeliska missionen in i Japan. Den förste banbrytaren var Williams (sedermera biskop i Tokio) från episkopalkyrkan i Nordamerika. Han efterföljdes redan samma år (1859) af läkaren Verbeck m. fi. från holländsk-reformerta kyrkan i Amerika och d:r James Hepburn, som af de amerikanske presbyterianerna förflyttades från Kina, där han alltifrån 1843 varit verksam vid ett lasarett i Amoj.

Men det var brydsamma förhållanden för missionen. De gamla kungörelserna mot kristendomen hotade ännu öfverallt, och på grund af traktaterna förbjöds allt, som skulle kunna förorsaka religiös splittring. Någon egentlig predikan kunde därför icke ifrågakomma. Missionärerna kände sig öfverallt utsatte för misstroende från myndigheternas sida, ja, polisämbetsmän spionerade på dem under föregifvande af att vara sanningssökande själar. Det var ett stilla förberedelsearbete. D:r Hepburn verkade dels på sin klinik i Jokohama, hvarest många enskilda personer lyssnade till sanningen, dels ock genom språkliga arbeten. Han författade ett lexikon och öfversatte nya testamentet (fullbordadt 1879). Med försiktighet spredos andliga skrifter och öfriga böcker på kinesiska språket, som den bildade klassen kunde läsa, och de fleste missionärer åtogo sig att undervisa de mânge, som önskade lära sig engelska, ja, de blefvo till och med anställde af regeringen, då denna upprättade skolor för samma ändamål. Vid själfva det 1866 grundlagda universitetet i Jeddo anställdes missionärer, först och främst Verbeck. Och om än religionsundervisning var utesluten från skolorna, kunde dock mycket uträttas genom de af missionärerna författade läroböckerna. - 373 -

så här: »Låt gärna främlingarne resa sin väg; vi ega bibeln, och vi känna sanningen, och vi skola åter och återigen vittna om densamma, äfven om det icke funnes en enda främling i landet».

Evangeliets insteg i Japan.

Knappast hade Japans portar börjat upplåtas, förrän missionen ryckte fram. Redan 1854 — 58 hade amerikanske missionärer gjort korta besök i landet, men det kunde icke blifva fråga om någon fast bosättning, förrän hamnarna verkligen öppnats 1859. Ryske (grekisk-katolske) missionärer började i Hakodate, franske (romerskkatolske) i Nagasaki, i hvars närhet de till sin stora öfverraskning påträffade minnen från forna tiders jesuitmission i en liten stad: dess inbyggare kände korstecknet och egde en bild af madonnan med barnet, hvilken ansågs kunna böta sjukdomar. Och samtidigt drog den evangeliska missionen in i Japan. Den förste banbrytaren var Williams (sedermera biskop i Tokio) från episkopalkyrkan i Nordamerika. Han efterföljdes redan samma år (1859) af läkaren Verbeck m. fi. från holländsk-reformerta kyrkan i Amerika och d:r James Hepburn, som af de amerikanske presbyterianerna förflyttades från Kina, där han alltifrån 1843 varit verksam vid ett lasarett i Amoj.

Men det var brydsamma förhållanden för missionen. De gamla kungörelserna mot kristendomen hotade ännu öfverallt, och på grund af traktaterna förbjöds allt, som skulle kunna förorsaka religiös splittring. Någon egentlig predikan kunde därför icke ifrågakomma. Missionärerna kände sig öfverallt utsatte för misstroende från myndigheternas sida, ja, polisämbetsmän spionerade på dem under föregifvande af att vara sanningssökande själar. Det var ett stilla förberedelsearbete. D:r Hepburn verkade dels på sin klinik i Jokohama, hvarest många enskilda personer lyssnade till sanningen, dels ock genom språkliga arbeten. Han författade ett lexikon och öfversatte nya testamentet (fullbordadt 1879). Med försiktighet spredos andliga skrifter och öfriga böcker på kinesiska språket, som den bildade klassen kunde läsa, och de fleste missionärer åtogo sig att undervisa de mânge, som önskade lära sig engelska, ja, de blefvo till och med anställde af regeringen, då denna upprättade skolor för samma ändamål. Vid själfva det 1866 grundlagda universitetet i Jeddo anställdes missionärer, först och främst Verbeck. Och om än religionsundervisning var utesluten från skolorna, kunde dock mycket uträttas genom de af missionärerna författade läroböckerna.- 374 -

Det första dopet egde rum år 1864; det var en bland missionärernas språklärare, som döende bad om att blifva döpt. Halftannat år därefter blefvo tvänne ämbetsmän döpte. Den ene af dem hade redan 1854 fått en bok af en fiskare, som funnit densamma i sjön. Det var en engelsk bönbok, som en kadett från något örlogsfartyg i Nagasakis hamn hade tappat. Denna bok förde mannen till Verbeck och dymedelst till Herren.

Den stora statsomhvälfningen 1868 gaf anledning till, att flera sällskap, t. ex. den engelska kyrkomissionen, upptogo arbetet i Japan (1869). Och befolkningen tycktes vara mycket mottaglig. Missionären Ensor berättar, huru han dagen i ända blef öfverlupen af japaneser, som ville höra någonting om England, dess vetenskap och konst och framför allt dess religion. Men polisen höll allt fortfarande vakt vid hans gatudörr, och samtidigt blefvo stora skaror katoliker släpade från sina hem och förviste till en annan ö.

Denna fäderneärfda fientliga hållning mot kristendomen kunde dock icke i längden fortfara. Då man med öppna armar

mottog västerns kultur, kunde man icke fortsätta med att utestänga västerns religion. Och om än månge unge japaneser, som nu drogo ut till främmande land för att lära, långt ifrån alltid fingo mottaga gynnsamma intryck af dessa lands kristendom, så hade dock deras tro på den gamla religionen blifvit alldeles rubbad. Därjämte funnos — äfven utanför de egentlige missionärernas krets — icke så få utmärkta krafter, som arbetade för Herrens sak. Ty bland de månge européer och i synnerhet amerikaner, som nu erhöllo platser i Japan såsom lärare i naturvetenskap, industri och åkerbruk, var ett icke ringa antal troende, som här funno rika tillfällen att i den mottagliga jordmånen arbeta för Guds rike.

Så t. ex. en amerikan vid namn Clark. Vid hans anställning som lärare i naturvetenskap fordrade japanska regeringen, att han skulle underskrifva en förklaring, att han under de tre första åren icke skulle nämna ett ord om kristendomen. Men han svarade: »Det är omöjligt för en kristen att i tre år vara bosatt midt ibland ett hedniskt folk och alldeles tiga med det, som för hans eget hjärta är det största.» Efter mycket motstånd gåfvo japaneserna efter, och han höll hvarje söndag bibelklass, ja, då han förflyttades till högskolan i Tokio, tre sådana hvarje söndag. En annan man, kapten James, som (ifrån år 1871) förestod en skola i Kumamoto på ön Kiusiu, föredrog att tiga de första två —tre åren, men därpå inbjöd han sina lärjungar till en bibelklass, där snart en stor väckelse skedde, och- 375 -

det slutade med, att en stor krets af de unge slöto sig samman genom det löftet, att, enär de blifvit på detta sätt välsignade af Gud framför sina landsmän, skulle de kämpa för upplysning uti det i Japan rådande mörkret genom att förkunna evangeliet, om det så än skulle kosta dem lifvet.

År 1872 hade man hunnit så långt, att den första församlingen bildades. I Jokohama samlades alla missionärerna jämte •en del infödingar till böneveckan vid årets början, och så stark var Andens makt bland dem, att de fortsatte med dessa bönemöten i två månader. I början af mars blefvo då nio unge japaneser döpte, och de bildade tillhopa med de få, som förut vunnits, den första församlingen af infödde i »den uppgående solens land».

Då hände omsider vid utgången af år 1872 (det år, då nästan alla västerns sociala reformer blefvo genomförda i Japan), att de gamla, offentligen anslagna kungörelserna mot kristendomen borttogos. Visserligen försäkrade regeringen, att lagarna ingalunda därmed voro förändrade; borttagandet hade sin grund däri, att de nu kunde anses vara tillräckligt kända. Men de hafva dock icke sedan dess fått någon användning, och snart därefter erhöllo de förviste katolikerna tillåtelse att återvända hem. Då emellertid evangeliets förkunnelse sålunda omsider blef tillåten, hade »Guds rike allaredan genom skolorna banat sig väg in i Japan».

Emellertid hade Herren bildat sig ett nytt redskap af synnerlig betydelse för evangeliets vidare framgång. Nisima var född i Jeddo den 12 februari 1843. Hans fader var samurai, och tidigt lärde han sig både att läsa kinesiska och att föra svärdet. I sina barnsliga drömmar om att blifva en stor hjälte bad han ofta till krigets gud, men snart insåg han, att afgudarna voro döfva och maktlösa. Törstande efter kunskaper, började han lära sig holländska språket, och, 16 år gammal, fick han tag i en kinesisk beskrifning på Nordamerika, hvars härligheter gjorde starkt intryck på honom, samt en kortfattad öfversikt af bibliska historien. Af rädsla för lagarnas hot, läste han densamma nattetid, och strax upptogs hans sinne af de första orden: »I begynnelsen skapade Gud himmel och jord». Det klarnade upp för honom; han förstod, att den Gud, som hade gjort allting, äfven hade kraf på hans tacksamhet och tro, och han började att bedja: »Om du har ögon, så skåda ned till mig; om du har öron, så hör mig!»

Alltifrån den stunden brann han af längtan efter att läsa bibeln och finna en missionär. Men hans föräldrar blefvo förskräckta och- 376 -

förbjödo honom att resa bort. I den uppstigande känslan af att det funnes e n, som han vore skyldig att lyda mera än sina föräldrar, sökte han emellertid och erhöll furstens tillåtelse att resa med ett af hans fartyg till Hakodate. Och då han där icke fann, hvad han sökte, vaknade lusten att rentaf fara utomlands, och de många, stora betänkligheterna (att resa ut i stora, vida världen utan pengar, till sorg för sina föräldrar och utsatt för att blifva dömd till döden vid sin hemkomst) förmådde icke afhålla honom därifrån. Förklädd till tjänare, lät han sig vid midnattstid ros ut till ett amerikanskt fartyg. Följande morgon blef fartyget visiteradt af japanske tjänstemän, men

JOSEF HARDY NISIMA.

han upptäcktes icke och kom på detta sätt vid 21 års ålder lyckligen till Shanghai. Där fann han ett fartyg, som skulle segla till Boston, och då kaptenen omsider förmådde uppfatta hans önskan, tog han honom med sig såsom sin enskilde tjänare och lärde honom engelska under vägen. I Hongkong påträffade Nisima ett exemplar af nya testamentet, och då han icke egde några penningar, sålde han, med någon själföfvervinnelse, sitt svärd och köpte boken. Under den årslånga

resan gaf han sig till att läsa detsamma helt och hållet igenom. Då han kom till Joh. ev. 3: blef han däraf mäktigt gripen och insåg, att det just var en sådan frälsare, som han behöfde.- 377 -

Vid ankomsten till Boston lämnade kaptenen fartyget och tycktes hafva glömt Nisima, som hela veckor igenom måste ombord träla för de råe sjömännen. Han fick emellertid tag i Robinson Crusoe och lärde sig af denna bok för första gången, att man kunde tala till den himmelske Fadern som till en tillstädesvarande vän. Sedan bad han hvarje afton: »Ack, kasta icke bort mig i elände. Låt mig uppnå mitt stora mål!» Och bönhörelsen kom snart. Kaptenen omtalade honom omsider för sin redare, Alpheus Hardy, en älsklig, troende man, som ej önskade annat än att i sitt lif få tjäna Gud. Och då han fick höra hela Nisimas historia, märkte han, att det var Herren, som hade fört denne till honom, upptog främlingen som sin egen son och sände honom till Andover för att erhålla den bästa uppfostran. Där kom denne snart till full insikt om Guds nåd, blef döpt (med sin välgörares namn) och ådagalade i allo en sådan flit, och samvetsgrannhet, att skolans föreståndare sedermera å en anhållan om en rekommendation för honom svarade: »Man kan icke förgylla guld.»

Då anlände 1871 ett stort japanskt gesandtskap till Washington på väg till Europas hof, och då medlemmarne af detsamma fingo höra talas om Nisima, bådo de honom medfölja som tolk. På detta sätt fick han ett i sitt slag allenastående tillfälle att lära känna kristenhetens lif och kultur och i synnerhet för gesandtskapets räkning sätta sig in i skolväsendet. Han skref härom en afhandling, som blef självfva grundvalen för gesandtskapets reseberättelse och dymedelst för ordnandet af hela Japans undervisningsväsen. Han häfdade utan fruktan sitt kristna samvetes röst; sålunda åtföljde han icke gesandtska-pet, då det företog resor på söndagen. Men genom sin skicklighet och pålitlighet vann han likväl sina högtuppsatte landsmäns förtroende och vänskap, något som fick den största betydelse vid hans hemkomst, då desse män (Ito m. fi.) trädde i spetsen för den japanska regeringen.

Dock ledsagade han dem icke tillbaka till Japan, utan återvände till Andover, fullbordade sina studier, blef ordinerad till evangelist och anställdes som korresponderande medlem af »American Boards» mission i Japan, i det att hans välgörare Hardy drog försorg om hans underhåll. Och vid sitt utsändande (1874) tog han det första steget för att förverkliga något, som redan blifvit hans älsklingsidé, nämligen upprättandet af en kristlig högskola i Japan. Missionsstyrelsen tyckte icke synnerligen bra om planen, men han bad för densamma, och vid afskedsmötet, då han skulle tala, bröt det ur honom.- 378 -

Då han stod där med darrande knän inför den stora församlingen, glömde han, hvad han ville säga, men, styrkt genom bönen, fick han nåd att tala under heta tårar med en sådan hänförelse, att omkr. 20,000 kr. tecknades strax.

Vid sin återkomst till Japan efter tio års frånvaro fann Nisima sitt fosterland underbart förändradt. Han afböjde de enträgna uppmaningar, han nu erhöll från regeringen, att öfvertaga höga förtroendeposter, ty han hade sitt eget syftemål. Så fort han kunde, besökte han sina gamla föräldrar, som bodde i Annaka, 120 kilometer från Tokio. Vid denna tid hade evangeliet näppeligen någonstädes i Japan förkunnats utanför de öppna hamnarnas områden, men då Nisima kom till sitt fädernehem, strömmade folk till långväga ifrån för att höra om hans resor, och han ömkades innerligt öfver dem och predikade öppet. Provinsens styresman blef bestört och reste, enär han icke vågade häkta Nisima, själf till Tokio för att personligen mottaga regeringens order i denna sak. Men där fick han det svaret: »Är det Nisima, så är allt i sin ordning». Med sina föräldrars tillåtelse uppbrände han alla afgudarna i hemmet, vittnade inom familjerna och predikade för stora folkskaror i ett buddhisttempel. Detta var början till evangeliets förkunnelse i det inre af landet. Några få år därefter bildades en församling därstädes, och nejden däromkring är måhända ännu den mest kristna trakt i Japan.

Men Nisima egnade för öfrigt sin tid och sina krafter åt sin högskoleplan. I Kioto, mikadons gamla, heliga stad, den tusenåriga medelpunkten för buddhismen och sjintoreligionen, fann han vägen för sig banad. En medlem af stadens styrelse, den blinde Jamamoto, hade antagit kristendomen, och på grund af hans inflytande blef planen gillad af de lokala myndigheterna och genom Nisimas yttersta ansträngningar slutligen också af regeringen. Högskolan fick namnet Dosjisja, hvilket betyder »Sällskapet med ett enda syftemål». Under de första åren bestod »sällskapet» af Nisima och Jamamoto, hvars syster sedermera blef Nisimas hustru. En amerikansk missionär, Da-vis, blef den förste läraren vid skolan, som öppnades 1875 med åtta lärjungar. Buddhistprästerna tillställde möten mot den nya skolan och insände till regeringen en adress om densammas stängande, men det lyckades icke, och lärjungarnes antal växte snart till fyrtio. Om söndagarna hölls gudstjänst hemma, hvarvid Nisima ofta predikade, och ända till ett par hundra åhörare voro tillstädes.

På den tiden, då motståndet rasade som allra häftigast, anmälde sig den förut omnämnda Kumamoto-kretsen som lärjungar hög-- 379 -

skolan. De fleste af dem hade blifvit utstötte af sin släkt och kommo utan andra egodelar än sin bibel, för att blifva

utbildade till ordets förkunnare. Genom deras ankomst blef Dosjisja i sanning en kristlig högskola; efter afslutade studier drogo de ut i landet såsom lärare och evangelister, och flere af dem blefvo räknade bland de ypperste i Japan.

Under fortsatt motstånd, som ofta tycktes skola nedbryta allt, höll Nisima ut i tro och bön. De ständiga angreppen verkade outsägligt förkrossande på hans ädla, varma sinne och lade grunden till en hjärtåkomma, från hvilken han aldrig blef fri. Men skolan gick framåt. År 1876 upprättades äfven en flickskola, i hvilken Nisimas hustru undervisade. Själf företog han ofta längre predikoresor, liksom han ock deltog i bildandet af en japansk förening för inre mission, hvars föreståndare han blef under en lång tid. Hans egendomliga sätt att taga de unge kan man finna af följande drag. Uppstudsighet och oordning uppstodo en gång i Dosjisja. Nisima talade till hela skolan om nödvändigheten af att detta strängt bestraffades, men slutade med att säga, att han själf ville lida straffet i deras ställe, hvarpå han slog sig själf med en tjock käpp, till dess den gick i tu. De unge blefvo hänförde, och en af dem gömmer som en relik ett stycke af den ituslagne käppen.

Slutligen mognade emellertid hans plan att utvidga Dosjisja till ett fullständigt kristligt universitet. För sin hälsas skull företog han 1884 en lång resa till Sydeuropa, hvarunder han var nära att dö i Schweiz, och till Nordamerika. Och efter sin hemkomst fortsatte han outtröttligt sitt arbete och insamlade stora gåfvor både från landsmän och amerikaner, så att han fick lyckan att se Dosjisja växa för hvarje år. Den ena byggnaden uppstod efter den andra, och den ena vetenskapsgrenen efter den andra kunde upptagas på undervisningsprogrammet, så att anstalten 1889 räknade öfver 900 lärjungar; och af hedningarne bland desse fanns samma år 172, som vände sig till Herren. Men i januari 1890 fick Nisima ett häftigt anfall af sin hjärtsjukdom. Ännu på dödsbädden utpekade han ifrigt de viktigaste punkterna för evangeliets förkunnelse; sedan bad han sina käre läsa Efes. 3 för honom och afled den 23 januari 1890, endast 47 år gammal, med dessa ord på sina läppar: »Frid — glädje — himmelen!»

Hela landet utöfver väckte Nisimas död större deltagande, än någon enskild persons bortgång hade väckt. Hans gestalt är också allenastående i missionshistorien och lyser som ett strålande löfte öfver det land, som han älskade med en japanes' glödande fosterlandskärlek, och för hvars frälsning han kämpade i oförtröttad bön.- 380 -

Under det att Nisima verkade i Kioto, och infödde evangelister genomreste öarnas inre, hvarest européer ännu icke fingo lof att vistas, gick missionen alltjämt framåt i de öppna hamnstäderna. Egendomligt för Japan är det jämförelsevis stora antal ur den högre, bildade folkklassen, som vanns för kristendomen. Och hela den sociala omhvälfning, som börjat, medförde af sig själf vidare följder. År 1876 infördes sålunda söndagen som offentlig hvilodag. Dock visade landets gamla religion intet tecken till att vilja låta sig undanträngas. Buddhismen reste sig efter sekellång slöhet till en kamp för lifvet. Stora summor uppoffrades på buddhistiska tempel och skolor, och en ifrig agitation tog sin början med resepredikande och skriftspridning efter de kristnes föredöme, ja, med upptagande af icke så få kristliga idéer. Men ännu 1884 gick inom de ledande kretsarna strömmen så starkt i motsatt riktning, att man helt och hållet upplöste statens samband med religionen, så att numera både buddhismen och sjintoreligionen äro öfverlämnade åt sig själfva i fråga om underhåll — något som ingalunda minskat den förstnämndas ifver.

År 1883 upprättades ett anglikanskt biskopsdöme för Japan, och det första stora allmänna mötet mellan Japans missionärer hölls i Osaka; amerikanerna utgjorde — såsom fallet öfver hufvud taget är inom missionen i Japan — det stora flertalet. Mötet uppbars af en stark stämning och verkade tillika synnerligen upplifvande på de infödde kristne. Desse höllo själfve ett stort allmänt möte i Tokio, hvarifrån välsignelse spreds vida omkring i landet. Ja, sistnämnda år sammankommo själfmant 600 japanske kristne i Osaka till en minnesfest med anledning af 400-årsdagen af Luthers födelse.

Det var af stor betydelse för samarbetet, att alla de presbyterianska missionerna i Japan 1877 blefvo ense om att förena sig till en gemensam »Kristi kyrka i Japan» under en gemensam styrelse. Liknande sammanslutningar hafva sedermera egt rum mellan de episkopala och de kongregationalistiska församlingarna i Japan.

Ordets ström har allt framgent flödat oafbrutet. Åren 1886 — 88 var framgången så stor (under förstnämnda af dessa år döptes 4,000 och under sistnämnda 7,000), att de infödde evangeliske kristnes antal uppgick till 27,000. Statsmän och journalister i Japan uttalade vid denna tid ofta den åsikten, att evangeliet komme att med svindlande fart gå framåt, och gladde sig däråt. Sålunda skref 1884 en högt ansedd man i en af de ledande tidningarna: »Så framt vi vilja- 381 -

upprätthålla vårt oberoende och vår likställighet med västerns makter, finnes för oss ingen annan väg än att antaga de civiliserade nationernas sociala färg. Men såsom en obetingadt nödvändig förberedelse därtill måste kristendomen införas från Europa och Amerika. Antagandet af denna religion skall otvifvelaktigt bringa vårt folks känslor och vårt lands

institutioner i samklang med västerlandets. Vi hoppas därför allvarligt, att åtgärder måtte vidtagas för kristendomens införande såsom Japans religion.»

Intet under, om de, hvilka sågo så ljust på allting, under dylika förhållanden trodde evangeliets seger redan vara vunnen i Japan.

Tokio (med det heliga berget Fusijama i bakgrunden).

De, som skådade djupare, hyste dock fruktan för, att den hastiga politiska och sociala utvecklingen skulle taga religionen fåfängligt. Och till sådana farhågor fanns allt skäl, då man i fortsättningen af ofvannämnda tidningsartikel fick läsa följande ord: »Det må dock erinras, att vi härmed icke uttala någon åsikt om någon religions sanning eller falskhet. Personligen få vi bekänna, att vi hysa föga eller intet intresse för religiösa frågor.» Naturligtvis arbetade den evangeliska missionen af all makt för att begagna »den stora och verksamma dörr», som här hade öppnats. Men Herren vet, hvad han gör. Och om han tillstadde det uppehåll, som snart därpå in-- 382 -

trädde, oförutsedt af de allra fleste, så var det otvifvelaktigt för att rädda evangeliets kraft från att missbrukas och tillspillogifvas i den ytliga samhällsombildningen.

De stora indiska öarna.

Innan vi från Östasiens kulturstater begifva oss till Sydasiens väldiga kulturland, där den evangeliska missionen utvecklat sin största kraft, böra vi göra ett besök i den indiska eller malajiska övärld, som uppfyller oceanen mellan Asien och Australien, och där flera af världens största och rikaste öar äro belägna. Det allra mesta af denna stora arkipelag har århundraden igenom lydt under Hollands välde. Befolkningen — förutom ett ringa antal lågt stående urinvånare, som tagit sin tillflykt till bergstrakterna i det inre — består af malajer i många olika nyanser.

I kristligt afseende har den nederländska regeringen stora synder på sitt samvete. Efter sträfvandena under det första århundradet för att utbreda den holländska statskyrkan (se sid. 40) kom den långvariga döda tiden, då det nederländska handelssällskapet lade alla hinder i vägen för missionen, under det att islam fick lof att fritt utbreda sig bland malajerna, hvilka nu till allra största delen äro ifrige muhamedaner och alltjämt ytterligare utbreda sin religion bland de ännu återstående hedningarne. Ännu omkr. år 1840 förbjöd regeringen all främmande mission, både katolsk och evangelisk och sökte på allt sätt motarbeta den nyare, lefvande holländska missionen. Missionären Brückners öfversättning af nya testamentet blef 1846 beslagtagen, och hela upplagan förstördes af hvita myror! Först under denna tidsperiod sker härutinnan en förändring, äfven om styrelsens ställning fortfar att präglas af stor ängslighet beträffande muhame-danerna.

Den holländska missionen, som från midten af 1800-talet delat sig i en mängd mindre missionssällskap, fortsatte under detta tidsskede både sina sträfvanden att ingjuta nytt lif i de gamla statskyrkliga kvarlefvorna (mestadels på Java och Molukkerna) och sitt rikt välsignade arbete bland alfurerna på Celebes (sid. 231). Jämsides med denna mission har det rhenska missionssällskapet utfört ett stort verk.

På Borneo, världens näst största ö, bor i det svårtillgängliga, sumpiga höglandet ett malajiskt folk, som kallas dajaker, i sina - 382 -

trädde, oförutsedt af de allra fleste, så var det otvifvelaktigt för att rädda evangeliets kraft från att missbrukas och tillspillogifvas i den ytliga samhällsombildningen.

De stora indiska öarna.

Innan vi från Östasiens kulturstater begifva oss till Sydasiens väldiga kulturland, där den evangeliska missionen utvecklat sin största kraft, böra vi göra ett besök i den indiska eller malajiska övärld, som uppfyller oceanen mellan Asien och Australien, och där flera af världens största och rikaste öar äro belägna. Det allra mesta af denna stora arkipelag har århundraden igenom lydt under Hollands välde. Befolkningen — förutom ett ringa antal lågt stående urinvånare, som tagit sin tillflykt till bergstrakterna i det inre — består af malajer i många olika nyanser.

I kristligt afseende har den nederländska regeringen stora synder på sitt samvete. Efter sträfvandena under det första århundradet för att utbreda den holländska statskyrkan (se sid. 40) kom den långvariga döda tiden, då det nederländska handelssällskapet lade alla hinder i vägen för missionen, under det att islam fick lof att fritt utbreda sig bland malajerna, hvilka nu till allra största delen äro ifrige muhamedaner och alltjämt ytterligare utbreda sin religion bland de ännu återstående hedningarne. Ännu omkr. år 1840 förbjöd regeringen all främmande mission, både katolsk och evangelisk och sökte på allt sätt motarbeta den nyare, lefvande holländska missionen. Missionären Brückners öfversättning af nya

testamentet blef 1846 beslagtagen, och hela upplagan förstördes af hvita myror! Först under denna tidsperiod sker härutinnan en förändring, äfven om styrelsens ställning fortfar att präglas af stor ängslighet beträffande muhame-danerna.

Den holländska missionen, som från midten af 1800-talet delat sig i en mängd mindre missionssällskap, fortsatte under detta tidsskede både sina sträfvanden att ingjuta nytt lif i de gamla statskyrkliga kvarlefvorna (mestadels på Java och Molukkerna) och sitt rikt välsignade arbete bland alfurerna på Celebes (sid. 231). Jämsides med denna mission har det rhenska missionssällskapet utfört ett stort verk.

På Borneo, världens näst största ö, bor i det svårtillgängliga, sumpiga höglandet ett malajiskt folk, som kallas dajaker, i sina- 383 -

egendomliga, stora pålbyggnader, som utsmyckas med hufvudskallar af människor. Deras religion består väsentligen i fruktan för onda andar. Bland detta vilda folk började rhenske missionärer, med staden Bandjermasin på öns sydkust till utgångspunkt och där mot vanligheten understödde af en välsinnad holländsk resident, sitt arbete 1838. Efter hand hade man anlagt åtta stationer med små församlingar, till en stor del bestående af friköpte slafvar, och en ganska betydlig skolverksamhet utvecklades, i det att residenten befallde, att barnen skulle hållas till skolgång. Men just som sällskapet stod i begrepp att utvidga sitt arbete i större skala, bröt år 1858 en storm lös. Islams utskickade arbetade ifrigt bland dajakerna och begagnade ett vid denna tid uppdykande politiskt missnöje med holländarnes styrelse såsom medel för uppväckande af ett allmänt uppror. Européerna skulle samtligen mördas, och det skulle blifva slut med holländarnes välde på Borneo. Visserligen blef det stora blodbadet delvis förhindradt genom holländska kanonbåtar, men ödeläggelsen blef stor nog ändå. En infödd kristen vid namn Andreas blef den förste martyren. En skara muhamedaner fordrade, att han skulle öfvergå till islam, men då han svarade: »Jag är kristen, och jag vill fortfarande vara det», genomborrade de honom med dolkstyng. Fyra missionärer, tre hustrur och flera barn förutom åtskillige andre européer mördades, och sju missionsstationer förstördes i grund. Endast i Bandjermasin förmådde Barnstein, den äldste af missionärerna, jämte ett par andre förblifva boende och samla en liten flock döpte da-jaker. Holländarne måste utstå den hårdaste kamp, som de någonsin haft i sina kolonier, och fingo först 1864 fullständigt bukt med de upproriske. Och år 1866 tillät omsider den ängsliga regeringen, som gärna ville på missionärerna skjuta skulden för upproret, det rhenska missionssällskapet att återupptaga sin verksamhet i det inre af landet, hvilket arbete småningom vunnit ny framgång.

Emellertid hade det rhenska missionssällskapet uppsökt sig ett nytt arbetsfält på Sumatra, i hvars norra del de jordbrukande bat-taerna bo i sina pålbyggnader, ett märkvärdigt folk, hos hvilket den yttersta råhet (krigsfångar och brottslingar uppätas lefvande!) finnes förenad med många yttringar af kultur (t. ex. ett skriftspråk). Hårdt ansatte af en fanatisk muhamedansk rörelse bland de sydligare boende malajerna, sökte åtskillige af battaerna holländarnes hjälp, och efter hårda strider införlifvades deras område med de nederländske besittningarna, utan att dock den muhamedanska propagandan därför minskades.- 384 -

År 1856 slog en holländsk missionär sig ned bland battaerna, och 1861 sände det rhenska sällskapet dit två missionärer, som räddats undan blodbadet på Borneo. Och där har småningom utvecklat sig en blomstrande mission, som blifvit det nyssnämnda missionssällskapets mest betydande verk. Förhållandena voro i flera afseenden gynnsamma. Klimatet (höjden i genomsnitt 630 meter öfver hafsytan) är hälsosammare än på Borneo. Battaerna äro ifrige att lära, och genom det holländska bibelsällskapets arbete hade man redan i förväg bibeln öfversatt på folkets språk. Därtill kom, att åtskilliga af stationerna lågo utanför de holländska besittningarna, och man slapp där erfara det obehagliga gynnandet af islam, som evangeliet på flera ställen förmått undantränga. Nommensen och Johansen, bägge bör-dige från Sönderjylland, hafva där arbetat med stor skicklighet. Det lyckades dem att under stor lifsfara framtränga till den högt belägna Toba-sjön, som dittills ingen europé sett, och predika Kristi evangelium för de vilde, oberoende hedningarne därstädes. År 1878 in-förlifvade holländarne efter ett kort men afgörande krig ett stort stycke af Toba-landet. Flere af missionärerna medföljde hären i ändamål att öfvertala battaerna till underkastelse, och desse förstodo, att missionärerna uppträdde som deras vänner, och följde ofta deras råd, hvarigenom hundratals städer räddades från brand och förstöring. Efter den tiden har missionen haft storartad framgång. Man närmar sig till en hel kristen folkkyrka bland de 40,000 döpte battaerna, hvilkas väl ordnade församlingar under infödde äldste själfva underhålla sina (20) infödde präster och (150) lärare.

Utrymmet medgifver oss icke att berätta om evangeliets framgångar på de andra öarna; vi måste inskränka oss till ännu ett par ord om den engelska missionen på Borneo. I Saravak på Bor-neos nordöstra kust landsteg 1840 en engelsman vid namn James Brooke, som efter att hafva som officer deltagit i kriget mot Birma köpte sig själf ett litet krigsfartyg och drog ut på äfventyr. Som radjan i Saravak just då besvärades af ett uppror, förhjälpte Brooke honom till seger, men då den förre därefter ville bedraga den senare på den utlofvade belöningen, besköt Brooke hans slott och blef själf utropad

till radja i hans ställe (1841). Ända till sin död (1868) styrde han nu sitt lilla rike med stor skicklighet och rättvisa och inkallade engelske missionärer, hvilkas arbete från 1852 öfvertagits af det stora »Sällskapet för evangeliets utbredande» (S. P. O.). Dess mest betydande man var biskop Macdouoall. På 1880-talet kommo- 385 -

både Saravak och norra delen af Borneo under engelskt välde, och missionen har på 12 stationer samlat omkr. 5,000 kristne dajaker.

Framryckning i Indien.

Först genom det ostindiska kompaniets upphäfvande hade Indiens porlar blifvit fullständigt öppnade för missionen. Samtidigt ställde upproret en allvarlig maning till de kristne i England. Icke blott framställdes kraf på offervilligheten i följd af de öfverallt i de nordvästra provinserna ödelagda missionsstationerna. Den stora faran och den lyckliga utgången läto Herrens röst förnimmas, såsom den af en bland segrarne, öfverste Edwardes, vid ett stort möte i Exeter tolkades i ord, hvilka ingen åhörare kunde förgäta: »Indien är eder uppgift, säger Guds röst. Jag är världens Herre. Jag utdelar riken, såsom mig behagar. Jag har lämnat Indien i Englands händer. Jag har icke gjort det för eder fördel allenast. Jag skänkte er det till gagn för mina två hundra millioner varelser. Jag gaf det till er, som jag skänkt det bästa, människan kan ega: bibeln, det vill säga att känna den ende, sanne Guden. Jag gaf er det, på det att I skullen meddela detta ljus och denna sanning åt mina hedniska skapade varelser. I hafven försummat den uppgift, som jag förelade er. Jag har förödmjukat er i eder stolthet, jag har bragt er till undergångens brant. Men jag har förlåtit er, för hvad I brutit, och återupprättat er. Ännu en gång, England, anförtror jag detta folk åt din omsorg. Jag säger er, att ännu en gång sätter jag er på prof, och jag säger er: låten det förflutna lända er till varning!»

Stora summor inflöto. Sålunda insamlade ensamt kyrkomissionen en indisk fond på mer än 1 million kr., och medlemmar af olika kristna samfund upprättade till minne af upproret ett »Sällskap för främjande af indisk kristlig upplysning» (Christian Vernacular Educa-tion Society). Ja, hela den kristliga opinionen i England råkade i stark rörelse och fordrade af regeringen, att den skulle slå in på en ny politik och utan att kränka den enskildes frihet understödja och främja det kristliga arbetet för Indiens millioner människor. I stället för den s. k. neutraliteten i religiöst afseende, hvilken i själfva verket gick ut på, att en kristen regering skulle dölja (och förneka) sin egen tro, begärdes en rätt förstådd tolerans.

Politici höllo dock starkt igen, och långt kom man icke. I regeln togs mera hänsyn till brahminerna än till de kristne under för

både Saravak och norra delen af Borneo under engelskt välde, och missionen har på 12 stationer samlat omkr. 5,000 kristne dajaker.

Framryckning i Indien.

Först genom det ostindiska kompaniets upphäfvande hade Indiens porlar blifvit fullständigt öppnade för missionen. Samtidigt ställde upproret en allvarlig maning till de kristne i England. Icke blott framställdes kraf på offervilligheten i följd af de öfverallt i de nordvästra provinserna ödelagda missionsstationerna. Den stora faran och den lyckliga utgången läto Herrens röst förnimmas, såsom den af en bland segrarne, öfverste Edwardes, vid ett stort möte i Exeter tolkades i ord, hvilka ingen åhörare kunde förgäta: »Indien är eder uppgift, säger Guds röst. Jag är världens Herre. Jag utdelar riken, såsom mig behagar. Jag har lämnat Indien i Englands händer. Jag har icke gjort det för eder fördel allenast. Jag skänkte er det till gagn för mina två hundra millioner varelser. Jag gaf det till er, som jag skänkt det bästa, människan kan ega: bibeln, det vill säga att känna den ende, sanne Guden. Jag gaf er det, på det att I skullen meddela detta ljus och denna sanning åt mina hedniska skapade varelser. I hafven försummat den uppgift, som jag förelade er. Jag har förödmjukat er i eder stolthet, jag har bragt er till undergångens brant. Men jag har förlåtit er, för hvad I brutit, och återupprättat er. Ännu en gång, England, anförtror jag detta folk åt din omsorg. Jag säger er, att ännu en gång sätter jag er på prof, och jag säger er: låten det förflutna lända er till varning!»

Stora summor inflöto. Sålunda insamlade ensamt kyrkomissionen en indisk fond på mer än 1 million kr., och medlemmar af olika kristna samfund upprättade till minne af upproret ett »Sällskap för främjande af indisk kristlig upplysning» (Christian Vernacular Educa-tion Society). Ja, hela den kristliga opinionen i England råkade i stark rörelse och fordrade af regeringen, att den skulle slå in på en ny politik och utan att kränka den enskildes frihet understödja och främja det kristliga arbetet för Indiens millioner människor. I stället för den s. k. neutraliteten i religiöst afseende, hvilken i själfva verket gick ut på, att en kristen regering skulle dölja (och förneka) sin egen tro, begärdes en rätt förstådd tolerans.

Politici höllo dock starkt igen, och långt kom man icke. I regeln togs mera hänsyn till brahminerna än till de kristne under för

öfrigt likartade förhållanden. Dock genomdref Maine, en af de ypperste engelsk-indiske ämbetsmännen, en lag af mycket stor betydelse om de infödde kristnes äktenskap, i kraft hvaraf en omvänd hindu finge gifta om sig, så framt hans »hustru», oftast blott ett barn, som han aldrig sammanbott med, vägrade att blifva hos honom. — I en annan punkt vann den kristna rörelsen en afgörande seger, nämligen beträffande troende ämbetsmäns rättighet att fritt bekänna sin kristna tro och (såsom enskilda personer) verka för missionen. Det var hjältarne från upprorets tid, hvilka voro de förste, som hade mod att bryta med den falska neutralitetens tyranni härutinnan. Alltifrån den tiden behöfver ingen kristen engelsman anse sin mun täppt, och Indien har egt månge högt uppsatte både civile och militäre ämbetsmän, som af hjärtat deltagit i arbetet för Guds rikes främjande.

Däremot lyckades det icke missionsvännerna att genomdrifva sina önskningar i skolfrågan. Den stora utveckling af Indiens undervisningsväsen, som påbjudits genom förordningen af 1854 (se sid. 261) väsentligen efter ett utkast af den senare indiske vice-konungen lörd Northbrooke, blef naturligtvis i hufvudsak genomförd först efter upprorets dämpande *). Den hade hälsats med stor glädje i missionskretsar, ty därigenom påbjöds icke blott upprättandet af egentliga statsskolor (hvarvid man dock tyvärr använde mycket mera penningmedel och krafter på den högre skolan än på folkskolan), utan betydande statsunderstöd tillerkändes också de enskilda skolorna, om de blott ställde sin undervisning under offentlig uppsikt. Detta understöd kunde visserligen äfven hinduiska och muhamedanska skolor erhålla, men naturligtvis kom det väsentligen missionsskolorna till godo, alldenstund dessa ju redan alltifrån 1830-talet spridt sig vida omkring i Indien.

Efter upprorets slut funno emellertid missionsvännerna, att Englands kristliga plikter mot Indien icke skulle kunna fullgöras genom förordningens bestämmelse att från statsskolorna utesluta all religionsundervisning, hvarför de fordrade, att äfven i dessa skolor undervisning i bibeln skulle lämnas, men dock så, att detta ämne blefve valfritt för lärjungarne. Men här mötte de ett segt motstånd, och trots rörelsens ansedde ledare (biskop Tait, John Lawrence m. fi.) kom man ingen väg.

De ödesdigra följderna häraf skulle snart blifva märkbara. I alltjämt växande antal strömmade unge hinduer till de öfverallt upp-

*) Nu finnes i Indien fem universitet och 130,000 högre och lägre skolor med 3 '/a mill. lärjungar.

rättade högre skolorna. Och redan genom den första undervisningen i västerns vetande i naturkunnighet, geografi o. s. v. måste en ofantlig mängd af hinduernas fäderneärfda föreställningar falla. De kunde ej längre tro på brahminernas fabler *). Men därmed ramlade också grundvalen för hela den religiösa och sedliga lifsåskådning, som burit upp deras lif. Och hvad fingo de i stället? Statsskolorna meddelade alls ingen påverkan i moralisk eller religiös riktning, ja, lärarne i desamma voro i allmänhet vantrogne engelsmän eller hinduer, som förlorat sin tro, ofta uppenbare fritänkare. Vidskepelsens onda andar utdrefvos med västerns upplysning, och huset blef fejadt och smyckadt — otrons, fritänkeriets och osedlighetens onda andar voro strax redo att draga dit in i stället.

Redan 1864 skref en hindu, som icke var kristen, i en tidning i Bombay: »Statens undervisning tillintetgör hinduismen, men lämnar intet i ersättning. Den är byggd på den välvilliga grundtanken att icke blanda sig i folkets religion, men är i själfva verket en förnekelse af Gud i lifvet. Kristne, som ega en i grunden förnuftig religiös tro, kunna mottaga den högsta undervisning och därigenom stärkas i sin tro. Men undervisning kan ej annat än tillintetgöra afgudadyrkan, och den offentliga undervisningen i Indien lärer, trots sin ädla afsikt, i själfva verket vara ateism. Så snart detta blir allmänt insedt, skall till England ljuda det ropet: 'Fader, Fader, gif oss tro!' Och om England icke vill höra det, skall upp mot himmelen stiga ropet: 'Fader, Fader, gif oss tro!'»

Tidigt kunde man finna, huru de unge, »upplyste» hinduerna kunde särskiljas i tre klasser: 1) de som sökte bevara återstoden af sin gamla, ärfda religion och med förtviflan höllo fast vid gamla seder och bruk; 2) de som visserligen deltogo i sina anhöriges ceremonier för att undvika obehag, men som i sitt hjärta öfvergifvit all religion, och hvilka då ofta hängåfvo sig åt en vida fräckare osedlighet än de gamle hinduerna; 3) de som af verkligt behof af någon moral och religion sökte att själfve bilda sig en ny lifsåskådning. Till de sistnämndes antal slöto sig helt naturligt ganska många af dem, som från kristendomen mottagit intryck, hvilka kunde begagnas till bildande af en ny religion.

Under sådana förhållanden måste det finnas god jordmån för den indiska rationalismen, af hvilken vi redan under förra tidsperioden sågo en uppspirande början hos Ram-Mohan-Roi (sid. 258), och

") »Hur många bildade unge män tro ännu på sjastras?» frågades en gång på 1880-talet vid en högskola i Calcutta. »Icke en enda bland tusen», blef det vanliga svaret.- 388 -

vi böra därför höra något om det samfund, Bramo-Samadj, som han hade stiftat. Dettas ledare efter hans död, Debendra Nath Taoore, blef af upplysningen förd ett steg vidare. Ty då Bramo-Samadj åberopade sig därpå, att den renare religionen funnes i de gamla Veda-böckerna, egde det missförhållandet rum, att hinduerna själfve på den tiden alls icke kände sina gamla heliga skrifter. Själfva sanskritspråket har först af europeiske lärde framdragits och studerats, och Max Müller och andre vetenskapsmän hafva lärt inderna att studera sina egna Veda-skrifter. Därför tog sig Debendra nu före att på allvar studera Veda-litteraturen och kom 1850 till det resultatet, som gör hans sanningssökande all ära, att de icke kunde anses för att vara sanningens gudomliga källor. Men i och med att Bramo-medlemmarne »kapade de gamla ankartågen», började de också redlöst drifva för vinden och vunno icke stark anslutning.

Det var då, Kesjab Tsjandra Sen (född 1838 i Calcutta) slöt sig till rörelsen (1857). Han var i viss mån ett religiöst geni, uppfylld af den gamla indiska dragningen åt Gud, världsförsakelsen och hängifvandet åt tankens och inbillningskraftens höga flykt. Han blef 1862 prästvigd samt anställd som sekreterare hos Samadj och ingaf den gamle ledaren mod, så att denne lade bort brahminernas snöre och förbjöd afgudaceremonier vid sin dotters bröllop. Men då Kesjab gick ännu längre och tillät en ung man att gifta sig med en flicka, hvilken redan som barn blifvit »enka» och tillhörde en annan kast, blef hans parti utstött ur samhället (1864). Debendras parti, Adi (den gamla) Samadj, blef därefter mera konservativt, men förlorade sitt inflytande. Kesjab däremot bildade emellertid »Indiens framskridna Bramo-Samadj» och tilldrog sig snart allmän uppmärksamhet.

Utgången ur ett ortodoxt hinduiskt hem, hade han genomgått en högre statsskola. De engelske skalderna och filosoferna intresserade honom mycket. I sin ungdom såg han syner, och efter långvariga strider och mycken bön hade en flod af ljus uppfyllt hans själ. Bibeln genomforskade han med stor kärlek, och hans religiösa tal buro en tydlig prägel af dess ord. Sedan han blifvit det nya sällskapets ledare, utbreddes dess lärosatser genom tidningar och flygskrifter hela Indien utöfver, och allas ögon voro riktade på honom, då han 1866 i Calcutta höll sitt stora föredrag: »Jesus Kristus, Europa och Asien». Det var ett af lysande vältalighet formadt loftal öfver Jesus Kristus. »Sägen mig, mina bröder,» utropade han, »är Jesus af Nasaret, timmermannens son, en vanlig människa? Finnes en enda själ i denna stora församling, som tvekar att tillerkänna- 389 -

Jesus Kristus, den korsfäste, en utomordentlig storhet och ett öf-vernaturligt moraliskt hjältemod? Välsignade Jesus, Guds odödliga barn!» Visserligen hade Kesjab intet utrymme för hans uppståndelse, men han låter kyrkans historia passera förbi våra blickar, till dess vi »se Kristi härlighet i öster och väster, i söder och norr.» Därför är det ock hans stora förhoppning, att Europa och Asien — trots den mellan deras folk rådande spänningen — måtte finna harmoni och enhet i Kristus.

KESJAB TSJANDRA SEN.

Detta tal öppnade månge allvarligt sinnade hinduers ögon för härligheten i Jesu person, och Kesjab var för visso själf någon tid icke långt ifrån Guds rike. Men syndmedvetande tyckes han aldrig hafva känt, och den väckta äregirighetens sträfvanden förde honom ännu längre bort. Bramo Samadj gestaltade sig allt mer och mer som en efterhärmning af kyrkan, ur hvars rika skattkamrar sällskapet äfven hade öst, men utan att vilja böja sig för kyrkans lefvande Herre. I sitt tempel i Calcutta höllo medlemmarne gudstjänst- 390 -

hvarje söndag under tillbedjan af den ende sanne Guden, med efterapande af de bägge sakramenten till och med. Men i templets grundsten var nedlagdt ett dokument, hvari förklaras, att i den kyrkan skall aldrig någon människa tillbedjas som Gud eller någon bok blifva ansedd för Guds ord. Missionärerna prisade han visserligen i sina tal, men han undvek dem personligen, och vid sitt besök i England 1870 knöt Kesjab närmare förbindelse med unitarier och ra-tionalister.

Hans egen storhet tycktes snart för honom allt mer och mer blifva den drifvande kraften. Han lät sig kallas medlare och förespråkare och tillstadde, att man knäböjde inför honom och bad: »Gudomlige lärare, rädda mig!» Då han därjämte (1878) bröt mot sina egna lagar, i det att han bortgifte sin ännu icke 14-åriga dotter åt en minderårig radja, skilde sig månge af hans anhängare från honom. Ännu höll han ett stort tal, af hvilket mången hoppades något: »Indien frågar: Hvem är Kristus?» Det var i detta tal, han yttrade dessa ord: »Hvem har eröfrat Indien? Icke den brittiska härsmakten,

icke den engelska statskonsten, utan Kristus. Han allena har förtjänt detta kosteliga diadem, och Han skall hafva det.» Dock vill han icke kännas vid den västerländske Kristus, som England infört. Den historiske Kristus var en asiat, och endast som sådan skall han vinna Indien. Om man granskar hans entusiastiska tal i grund och botten, så finner man emellertid, att den asiatiske Kristus, som Kesjab förkunnar, blott är den gudhängifne asketen, hvilken lefver sitt gudalif uti en hvar, som öfverlämnar sig däråt. Den lefvande Frälsaren, Guds enfödde son, förkastas såsom varande »historiens och dogmernas döde Kristus».

Personligen gjorde Kesjab allt mer och mer anspråk på att mottaga särskilda uppenbarelser. I »den nya hushållningen», såsom han ifrån år 1881 benämnde sitt sällskap, ser han uppfyllelsen af Kristi löfte om hugsvalaren och tror sig däri kunna samla alla religioner. »Asien, modern till så många uppenbarelser,» säger han, »har födt ett nytt barn, och dettas födelsedag skall firas med stor glädje. Det nya evangeliet står på samma linje som den judiska såväl som den kristna och den visjnuitiska (hinduiska) frälsningsvägen ... I behöfven icke blifva kristne, blifven kristusar! . . . Böjen eder, I alla folkslag, för det nya evangeliets fana och förkunnen Guds faderskap och alla människors broderskap!» Därför skulle nu också gudsdyrkan blifva en sammansmältning af beståndsdelar från alla håll. Jämte en efterhärmning af dop och nattvard (den senare- 391 -

med ris och vatten) infördes det forna eldoffret, och, »berusade af det nya vinet», uppförde hans anhängare i likhet med visse krisjnu-dyrkare mystiska danser på Calcuttas gator.

Lyckligtvis dog Kesjab Tsjandra Sen strax därefter (1884), och rörelsen som vid den tiden omfattade 173 spridda sällskap med omkr. 8,000 medlemmar, har upplöst sig i en mängd oberoende småföreningar. Kesjab Tsjandra Sen är som ett tindrande stjärnskott på Indiens väldiga, mörka himmel. Stjärnan slocknade igen i det stora mörkret, men det var dock världens sanna ljus, som hade lyst för honom, och i hans självständiga, österländska andes kraft ligger ett löfte om den härlighet, som skall uppgå för östern, då den sanne Kristus blifver Asiens ljus.

Öfvergå vi nu till ett närmare skärskådande af missionens verksamhet under de nya förhållandena, så torde det vara naturligt att börja med missionsskolorna, hvilka ju hafva gifvit impulsen till hela det omtalade undervisningsarbetet och fortfarande upptaga stort utrymme däri, men som i motsats mot statsskolorna skänka bibeln en fast plats i undervisningen. Det är en öfvermåttan bred missionsmetod, som söker omspänna hela den mänskliga uppfostran och utbildningen, och mången gång kan det tyckas, som om man kommit alltför långt bort från medelpunkten, Guds ords arbete på själens frälsning. Men det finnes intet tvifvel om, att skolmissionen, utöf-vad i rätt anda, är ett af de allra största medlen för uppnåendet af det stora målet: Indiens eröfring.

För bibelns införande vid den lägre skolundervisningen har »Sällskapet för främjande af indisk kristlig upplysning» gjort mycket, och i synnerhet där folkskolan riktigt organiserats med fortsättningsskolor under tillbörlig kristlig tillsyn (såsom i den amerikanska Maduramissionen), har man uppnått vackra resultat. På det högre skolväsendets område (där undervisningen vanligen sker på engelska) hafva ju skottarne gått i spetsen, men alla de större missionssällskapen hafva följt dem i spåren. Och många af missionens yppersta krafter hafva uppoffrat sig däråt i den fulla öfvertygelsen, att man icke på något annat sätt kan slå en brygga öfver den omätliga klyfta, som skiljer det kristna västerlandet från det hedniska Indiens hela åskådningssätt.

De påtagliga, synliga resultaten för Guds rike af skolarbetet, nämligen lärjungars omvändelse och dop, hafva visserligen i regeln varit få. Skolans bestånd kan ock lätteligen därigenom hotas, såsom- 392 -

det visade sig i kyrkomissionens högskola i Masulipatam i Telugu-landet, hvilken styrdes af den utmärkte Noble († 1865). Sedan de två förste af skolans lärjungar blifvit döpte, sjönk lärjungeantalet ögonblickligen från 90 till 4, och det varade två år, innan man lyckades uppnå det förra antalet. Skolan genomgick dock lyckligt denna kris, och då några år senare flera nya omvändelser skedde, hade den känning däraf endast ett par månader eller ännu kortare. Men att det häri kan föreligga en frestelse för skolans ledare, är uppenbart nog.

Härtill komma andra omständigheter, som för missionsskolorna försvåra uppnåendet af färdiga resultat, nämligen dels att de fleste lärjungarne befinna sig under den åldersgräns, då de erhålla laglig själfbestämningsrätt (18 år), dels att de fordringar på meddelandet af världsliga kunskaper, som ställas på skolan, för att densamma skall blifva delaktig af statsunderstöd, äro ganska stora, så att det sitter hårdt åt med att få tiden att räcka till för egentlig kristlig undervisning, och dels att ännu långt ifrån tillräckligt många skickliga kristna lärarekrafter äro att tillgå, hvarför man ock (liksom äfven i folkskolan) till stor del måste nöja sig med hedniske lärare (naturligtvis icke i kristendom).

Emellertid måste man alltid komma i håg, att det stora mål, som dessa skolor hafva i sikte, är af indirekt natur: att inverka på det uppväxande släktets hela andliga lif och utgöra en andlig förberedelse för evangeliets mottagande sedermera. Och visserligen hafva äfven i det afseendet anmärkningar kunnat göras mot åtskilligt arbete i missionsskolorna, i ty att kristendomskunskapen icke sällan synes hafva blifvit helt och hållet en hufvudets i stället för en hjärtats sak. Men många års erfarenhet bevisar dock, att nästan alla de bildade hinduer, som öfver hufvud taget vunnits för Herren, hafva erhållit sin bildning i missionsskolorna, som sålunda verkligen hafva fått nåd att bereda Herren väg i många hjärtan.

Såsom den yppersta af de kristna undervisningsanstalterna i Indien bör särskildt nämnas den kristna högskolan i Madras- Efter grundläggarens J. Andersons död, gick den mycket tillbaka, till dess d:r Miller kom i spetsen för densamma 1862. Under hans ledning har skolan utvecklat sig till den största fullkomlighet (med 1800 lärjungar). Ehuru ännu stående i förbindelse med den skotska frikyrkan, hvilar den dock på en bredare grundval, i det att densamma med understöd från andra kyrkor räknas som en samkyrklig anstalt och eger den största betydelse för Sydindiens andliga utveckling.

Under skolarbetet har man alltifrån början stött på samma he-- 393 -

dendomens fasta borg, som uti alla lefnadsförhållanden i Indien utgör det stora hindret, nämligen kastväsendet. Efter förhållandenas kraf och missionärernas olika skaplynne har man intagit en ganska skiljaktig ställning i fråga om denna sak. Sålunda mottog den nyss omtalade Noble i sin berömda högskola i Masulipatam endast personer ur de högsta kasterna; men inom skolans väggar arbetade han med desto större nit på att nedbryta kastfördomarna, och hvad resultat han uppnådde, kunde man se vid hans jordafärd, hvarvid en f. d. brahmin, en f. d. sudra, en f. d. paria och en f. d. musulman samdräktigt buro honom till grafven. I motsats härtill upptog styresmannen för högskolan i Agra en lärjunge ur de kastlöse, föraktade »gatsoparne» och fasthöll vid sitt beslut, oaktadt 200

Den kristna högskolan i Madras.

lärjungar lämnade skolan, som trots brahminernas raseri mycket snart återvann sitt anseende.

Bland andra grenar af missionsarbetet vilja vi först nämna industrimissionen, som alltifrån 1850-talet utvecklats i stor skala af Baselsällskapet bland kanareserna (innanför Mangalor på Mala-barkusten). Under europeisk ledning hafva de infödde väfvarne lärt att arbeta på stora väfverier och andra fabriker. Själfva fabrikernas finanser äro oberoende af missionskassan och lämna ett betydande öfverskott. Arbetet börjar hvarje morgon med Guds ord och bön, och många hedningar komma därigenom under ständig kristlig påverkan.- 394 -

Litteraturarbetet har naturligtvis måst i hög grad utvecklas samtidigt med undervisningsväsendet. Engelsk världslig, ja, rationalistisk litteratur har vunnit en stor läsekrets bland hinduerna. Desto mera gäller det att också kunna bjuda dem god litteratur, och många krafter hafva satts i rörelse på alla litteraturens områden. Äfven infödde kristne deltaga ifrigt häri; de utgifva sålunda flera kristliga tidningar, dels på engelska, dels på indiska språk. Det mest betydande arbetet har utförts af det ofvan nämnda »sällskapet för främjande af indisk kristlig upplysning», som allt mer och mer öfvergått till att blifva ett »kristligt litteratursällskap». Dettas mest framstående man var John Murdoch. En ovärderlig hjälp har också lämnats af de stora brittiska och amerikanska bibel-och traktatsällskapen. Det tryckta ordet, spridt i stort omfång, utgör inom ett läsande folk ett starkt stöd för förkunnelsen, men har också på sina ställen verkat alldeles på egen hand. Sålunda berättar sir Bartle Frere om ett fall, som blef föremål för en omsorgsfull undersökning, då invånarne i en afsides belägen by i Dekan alldeles af sig själfva hade kastat bort sina afgudar, afskaffat sitt kastväsen och skapat sig ett slags kristendom genom läsningen af ett enda evangelium och ett par traktater, som de i andra hand erhållit från en köpman, hvilken vid sin bortresa hade skänkt sin tjänare dessa skrifter jämte sina gamla kläder m. m.

Läkaremissionen har under denna period nått en utomordentligt stor utvidgning. Den har öfverallt haft den stora fördelen, att den genom det särskilda gagn, den erbjöd, kunde draga till sig alla kaster. Och den ådagalade just vid denna tid, att den förmådde att öppna dörrar där, hvarest man eljest förgäfves sökte komma in. Sålunda i Kaschmir (långt upp i norr), bland hvars fanatiske mu-hamedaner den engelska kyrkomissionen från Pandjab upprepade gånger försökt intränga, men först då den skotske läkaren Elmslie öppnade sin klinik i Srinagar, var nyckeln funnen. Hans hus omringades af soldater, som skulle spärra vägen dit: fursten lät öppna* ett konkurrerande muhamedanskt lasarett och erbjöd, då detsamma ej fann någon sökning, Elmslie 1,000 pund sterling om året för att öfvertaga ledningen af detsamma. Allt förgäfves! Folket trängde sig till honom, och under sin korta verksamhet († 1872) blef han till välsignelse för mången. På liknande sätt banades vägen för de förenade skotska presbyterianernas mission i Radjputana, där d:r Valentine botade radjans gemål. — Den bekante d:r John Löwe, som nu såsom föreståndare för läkaremissionen i Edinburgh står som den- 395 -

främsta auktoriteten på detta område, arbetade i sju år (från 1861) vid Londonmissionens lasarett i Travankor.

En särskild gren af läkaremissionen i Indien är vården om de spetälske, hvaraf därstädes lär finnas en half million. Efter spridda försök under föregående tid bildade missionär Bailey vid sin återkomst till Dublin 1874 en egen mission för spetälske genom samverkan af åtskilliga kyrkosamfund. Sällskapet utsänder ej självt missionärer, utan understöder de bestående missionssällskapen genom att låta uppföra asyler för spetälske (ända ifrån Ceylon till Himalaya oeh Birma) och sörjer för särskildt arbete åt dem, liksom det ock drager omsorg om uppfostrandet af friska barn efter spetälska föräldrar.

För kvinnors arbete på missionsfältet öppnar denna period en ny och storartad utveckling. Detta arbete fördelar sig förnämligast på tre hufvudgrenar: kvinnlig läkarevård, undervisning i flickskolor och zenanamissionen.

För kvinnors verksamhet som läkare och sjuksköterskor finnes öfverallt användning, eftersom manlige läkare ej få behandla hindukvinnor *). Tusentals hedniska kvinnor och barn, både fattiga och rika, i stad och på landsbygd, dö årligen i Indien af brist på ordentlig läkarehjälp. Men denna gren af missionsarbetet har ännu långt ifrån nått den utveckling, som den förtjänar.

Den äldsta kvinnliga missionsverksamheten i Indien bestod i undervisning af flickor. Fru Marshman i Serampur nämnes därför gärna som den första kvinnliga missionären i Indien. Först genom miss Cooke i Calcutta började detta arbete blifva mera bekant, Alexander Duff understödde och uppmuntrade det lifligt, och efter hand utbredde det sig öfver hela landet. År 1851 funnos i missionens flickskolor omkr. 11,000 lärjungar, men alltifrån den tiden börjar den stora tillväxten, påskyndad genom förordningen af 1854. År 1871 funnos 50,000 skolflickor i Indien (däraf 22,000 i statens skolor). Såsom en framstående veteran inom detta område nämnes den dansk-halleske missionären Kohlhoff d. y:s (en lärjunge af Schwartz) dotter, som blef gift med en engelsk missionär Baker i Travankor och som förestod en flickskola ända ifrån 1820 till sin död 1888. Den kvinnliga skolverksamheten är och förblir sannolikt den viktigaste grenen af »kvinnans arbete för kvinnor» i Indien.

*) D:r Valentine fick dock lof att stå på den ena sidan af ett förhänge, under det att den sjuka låg på den andra sidan däraf, så att läkaren måste tala till en slafvinna utanför förhänget, denna till en slafvinna innanför detsamma, och hon åter till sin härskarinna.

Men det mest egendomliga kvinnoarbete i Indien är zenana-missionen, som först nu kommer till utveckling. Zenanan är den del af en hindus bostad, där kvinnorna vistas, afspärrade från den yttre världen. Och med zenanamission förstås den verksamheten, att kristna kvinnor gå från hus till hus bland kvinnor inom de högre samhällsklasserna för att lära dem (en och en särskildt eller flera

tillsammans)att läsa och skrifva och på samma gång bringa dem budskapet om Jesus. Den förste, som utkastade planen till detta arbete, var missionären Thomas Smith i Calcutta år 1840. Tio år förflöto, innan de första försöken gjordes, och det var först den skotske missionären Fordy-ce, som genom ett ihärdigt arbete medelst föredrag och flygskrifter fick saken satt i gång. Då det lyckades, sade han: »Detta är början till en ny æra för Indiens döttrar,» och ändock öfverträffade den utveckling, som begynte, alla hans förväntningar. Den hinduiska fördomen, att kvinnorna ej skulle lära sig någonting, försvann snart, i det att de unge män, som själfve hade gått i engelska skolor, började intressera sig för, att deras hustrur och döttrar icke längre blefve rent okunniga och vidskepliga våp, som i sin sysslolöshet icke förstode annat än att leka som små barn. Öfverallt, i syn-

nerhet i de större städerna, öppnades hemmens dörrar; det förut omtalade första kvinnosällskapet af år 1834 fick sig en ny, stor uppgift förelagd, och många nya zenanamissionssällskap bildades. Den stora efterfrågan ledde därpå ytterligare till en vidsträckt användning af bibelkvinnor, infödda kristna kvinnor, som erhållit en viss utbildning och sålunda voro i stånd att hjälpa de kvinnliga missionärerna att utvidga sin verksamhet. Därtill kom en särskild uppgift, i ty att många hinduflickor gingo i statens skolor och fingo nog kunskaper men ingen kristendom; vanligtvis var det lätt att hos dem få insteg och vinna gehör för evangeliet.

I fråga om resultatet af denna zenanamission kan man lätt förstå, att kvinnornas i allo beroende ställning i österlandet gör det svårt att vänta tydliga genombrott. Åtskilliga hade visserligen mod att hvar för sig fritt och öppet bekänna sin tro, men de flesta af dem, som blefvo gripna af ordet, inskränkte sig till att i zenanorna blifva hemliga lärjungar. Liksom vid all undervisning utsås ju därjämte en säd, som kan spira upp lång tid efteråt.

Den offentliga förkunnelsen af evangeliet, som ju alltid är missionens stora, hufvudsakliga medel, har naturligtvis i ett land med Indiens ofantligt växlande förhållanden antagit alla upptänkliga former. I högskolornas lärosalar, i städernas festlokaler såväl som inom föreningarnas trängre, förtroliga kretsar har man uppbjudit alla tankens och vetenskapens krafter för att draga till sig och öfvertyga tänkande hinduer; på vägar och stigar har man uppsökt de mest elända, i basarer och på gatorna har man hopsamlat alla, som ville höra. Predikningarna äro nog som oftast vidt olikartade med dem, som vi få höra i våra kyrkor. Täta inkast och frågor från hedningarnes sida måste tagas upp till bemötande, så att predikan ofta blir ett slags samtal.

Den stora svårigheten vid ordets förkunnelse är språket, som I sin österländska aflägsenhet kräfver en utomordentlig möda för att läras så, att det kan någorlunda fritt behandlas, och att de infödde kunna uppfatta det som sitt eget språk. Många missionärer hafva härutinnan uppnått mästerskap, men ännu flere hafva aldrig hunnit så långt, och de hafva då varit hänvisade till att väsentligen verka genom infödde medhjälpare, kateketer, d. v. s. styrelsen af missionsförsamlingen ligger i missionärens hand, men största delen af verksamheten utåt bland hedningarne är öfverlämnad åt kateketerna. Och i detta afseende har det inom vidsträckta kretsar af Indien ländt till stor skada, att man af brist på bättre krafter nöjt sig med alltför- 398 -

tarflige kateketer, personer, som icke blott föga lärt och icke kunna synnerligen mycket mera än att upprepa det inlärda, men hvilka alls icke hunnit till något själfständigt andligt lif. Sålunda voro de ej heller i stånd att uppväcka lif hos andre och hafva genom hela sitt världsliga sätt att drifva mission ingifvit hedningarne ett dåligt begrepp om Guds rikes natur. Missionen i Indien har, Gud vare lof, vid sidan af dessa tarfliga redskap egt ur de inföddes led en hel rad utmärkte, lefvande vittnen både som kateketer och ordinerade präster.

Af särskildt intresse är evangeliets förkunnelse genom resepredikanter. Ett vackert prof härpå hafva vi uti Raglands och Fenns evangelistverksamhet i norra Tinevelli (under kyrkomissionen 1854

— 58). De drogo ut två och två, en missionär och en infödd evan-gelist tillsammans, och tillbragte elfva månader af året i byarna, i regeln med en ny bostad för hvarje vecka och därifrån besökte de alla byar i grannskapet. Man begagnade sig af musik för att samla folk, och genom ljusbilder gjordes förkunnelsen åskådlig. Det var i den sålunda beredda jordmånen en stor väckelse uppstod 1860

— 61. En gammal, slö kateket blef omvänd, och från honom och andra spred sig rörelsen under loppet af några få dagar. Gamle och unge grepos af syndaängslan, som snart aflöstes af frid och fröjd i tron. På några ställen visade sig hemska yttringar: skrik, högljudda snyftningar, störtande till marken o. d.; men detta försvann småningom, under det att väckelsens sanna och goda frukt, ett nytt lif, blef hos mången af varaktighet.

I Bellary bland kanareserna har i synnerhet Londonmissionären Lewis, som utmärkte sig genom lika stor skicktighet i kanaresiska språket som i telugu och hindostanska, under en hel mansålder (1866

— 97) egnat sitt lif åt resor bland befolkningen, vistelse hos densamma, predikande i afgudatempel och salubodar och samtal på vägar och i hemmen. Och långt norrut — för att blott nämna ett bland många exempel — i Pandjab blefvo G. M. Gordon m. fi. berömde som »fakir-missionärer» genom sitt heliga, försakande lif och sin outtröttlighet i att resa omkring. Gordon afböjde kallelsen till biskop i Australien för att, med uppoffrande af lifvets enklaste behof, vandra omkring bland Pandjabs hedningar, till dess han dog, träffad af en kula vid Kandahars belägring 1880. Lifskraftiga missionsstationer hafva uppstått där, hvarest desse banbrytare röjt väg. - 399 -

Fortsättning. Missionsfrukter i Indien.

Fråga vi slutligen efter missionens frukter under denna period, så bör till en början framhållas, att den indiska missionen i hög grad kräfver »de heliges tålamod och tro». Den märklige amerikanske missionären O. Bowen, som lefde i Bombay alldeles som en fattig infödning och blef för sin heliga vandel hållen högt i ära af både hedningar och kristne, bekänner efter 40 års nitiskt arbete, att han icke visste en enda själ, som vunnits genom hans förkunnelse. Och i Benares, hvarest sannerligen mörkrets furste kan sägas hafva sin tron i Indien, uppnådde missionen under hela detta tidsskede icke mera än att jämnt och nätt kunna bibehålla sin ställning. Dylika erfarenheter har man många i Indien.

Likväl lyser segervissheten öfver Indiens missionsarbete, och den erhåller sin näring från hvad som redan har skett och som kan kallas stort, äfven om det synes blott ringa i förhållande till det ofantliga arbetsfältet. Äfven här har man ofta fått besanna den erfarenheten, att hvarest en 'person sått under tårar utan att se någon frukt, där hafva andre kunnat få skörda under jubel, samt att »säden växer af sig själf», utan att landtmannen vet, på hvad sätt det sker, äfven där ännu intet synes

ofvan jord.

Betrakta vi först missionen bland de lägre kasternas medlemmar, som med ett gemensamt namn nu pläga kallas panchamas (eller den femte kasten), men under olika namn (parias i Tamul-landet, madigas i Telugu-landet o. s. v.) lära finnas öfverallt i Indien till ett antal af 50 millioner, så har evangeliet visserligen ofta haft outsägligt svårt att öfver hufvud taget göra något intryck på dessa djupt sjunkna, af hinduerna föraktade och ofta af vinningslystnad exploaterade varelser. Men mångenstädes har den kristliga kärlekens och särskildt barmhertighetens starka makt i nöden dragit till sig och vunnit dem hoptals. Liksom i Kina har det här ofta varit missionens värf att hjälpa de behöfvande under hungersnöd, som ofta blir den ögonblickliga följden af regnbrist och ideligen hemsöker stora trakter af Indien med det värsta elände. Och alltid har man då kunnat märka, att hedningarne, lämnade i sticket af sina egna gudar, i stort antal varit villige att höra talas om den Gud, som skänkt sina tjänare det barmhertiga sinnelaget. Sålunda rasade en förfärlig hungersnöd i mellersta och södra Indien 1876—77 *), och i

*) Omkr. 6 millioner människor sägas hafva fallit offer för densamma. Hinduismens själfviskhet blef då uppenbar för mången: under det att Englands kristne sände- 400 -

Tinevelli kastade 30,000 hedningar bort sina afgudar och bådo om kristlig undervisning.

Men också utan nödens tvång hafva ganska ofta väckelser — och det af betydligt omfång — uppstått bland dessa folk oeh bragt tusentals människor under kyrkans hägn. I Tinevelli och Travan-kor (på Indiens sydspets) hafva dylika jämt och ständigt egt rum, och med omsorg vårdade af en kraftig mission (de bägge stora indiska kyrkosällskapen och Londonmissionen), hafva de icke blifvit resultatlösa, utan hafva efter hand medfört ganska blomstrande kyrkliga förhållanden. År 1876 uppgick antalet kristne i Travankor till 50,000 och i Tinevelli till 55,000.

Den märkvärdigaste väckelsen bland folk ur de lägre kasterna skedde bland Mandiga-folket i Telugu-landet. År 1836 började de amerikanske baptisterna en mission i Nellur, men i många år tycktes den vara utan frukt. Under det att sällskapets missionskarta i Birma kunde uppvisa många »stjärnor» såsom märken för missionsstationerna, såg man i Främre Indien alltjämt blott denna »den ensamma stjärnans mission». De bägge missionärerna på platsen arbetade med outtröttligt nit. Enär man emellertid ännu 1864 ej hade fler än 25 döpte, beslöt styrelsen att nedlägga missionen; men den ene kvarblifne missionären Jewett förklarade, att han i alla händelser, äfven utan understöd, ämnade stanna kvar och dö bland teluguerna. Då hade man icke hjärta i sig att uppgifva arbetet, utan utsände en ny man »för att åtminstone bereda honom en kristlig begrafning». År 1865 ankom J. E. Clouoh, och strax började skörden. En ny station anlades i Ongole, och under loppet af sex år hade omkr. 4,000 personer blifvit döpta. Därpå följde en förfärlig tid med öfversvämning, kolera och slutligen den stora hungersnöden. Clough, som hade i Amerika varit ingeniör, fick af regeringen tillstånd att anlägga stora kanaler, hvarigenom han skaffade tusentals fattige arbete och föda. Till förebyggande af missbruk döpte missionärerna alls ingen under hela denna tid, men sedan nöden var förbi, blefvo de månge, som öfvergifvit sina afgudar och låtit sig undervisas, med stor omsorg profvade, och oaktadt missionärerna utvalde blott de värdigaste, döptes under hälften af juli månad 1878 8,691 personer, hvaraf på en enda dag 2,222. Och rörelsen har fortgått sedan dess,

millioner till hjälp, var det ytterst få förmögne hinduer, som uppoffrade någonting, och under det att europeiske ämbetsmän och missionärerna voro af alla krafter verksamme för nödens lindrande, riktade sig månge hinduiske ämbetsmän på bekostnad af de penningmedel, som de skulle förvalta.- 401 -

så att där 1884 fanns en församling på mer än 26,000 själar, med 12 hufvudstationer, 40 missionärer, 154 infödde präster och 3 — 400 andre infödde medhjälpare. Antalet på dem, som slöto sig till församlingen (utan att vara döpte), öfversteg 100,000. Ja, efter hand hade en mängd sudras, köpmän, krigare och icke så få brahminer öfvervunnits af Herren och slutit sig till detta stora, af folk ur de lägre kasterna bestående samfund. Sedan den tiden har lifaktigheten utbredt sig öfver mera aflägsna trakter i norr och väster.

Visserligen bör man icke öfverskatta hvad missionen vunnit bland dessa de lägsta kasternas folk. Och allvarlige kristne hafva tviflat på, om det öfver hufvud taget funnes något djupare andligt innehåll och någon framtid i dylika rörelser. Om parias har det ofta sagts, att de uppfatta endast »med magen», och äfven om de icke alltid komma för att rentaf erhålla föda, penningar, arbete eller annan jordisk hjälp, har dock näppeligen någonting högre drifvit dem än tanken på att göra försök med en ny Gud, enär deras egen icke ville hjälpa dem. Därför har man ofta fått se dem, som vunnits det ena året, följande år öfvergå till katolicismen, om de hyste förhoppning om bättre hjälp där, och månge andre hafva återvändt till sina afgudar, sedan de väl öfverstått de trångmål, som drifvit dem till missionen — och dylikt upprepadt kanske flera gånger.

Betänkligheter af denna art hafva väckts mot lågkastmissionen redan i ett femtiotal år. Missionär Whitehouse sände 1851 från Travankor till Londonmissionen en rapport, hvari klart och tydligt framställes det åskådningssätt, som ännu gör sig gällande i fråga om pariamissionen, och till slut påpekas, att skottarnes undervisningsmission för hinduerna är den enda, som eger någon inneboende utvecklingsmöjlighet. Af densamma väntar man med Guds hjälp öfverraskande framsteg under loppet af 30 år, under det att »enligt det nuvarande systemet i Travankor mycket ringa framgång är att förvänta inom denna tid».

Hur mycken sanning det än må ligga i den tanken, att Indiens pånyttfödelse i det stora hela kan vara att hoppas endast genom de hinduiska kasternas medlemmar, har dock historien underkänt den gjorda förkasteisen af »pariamissionen». Visserligen har missionsarbetet bland de lägre kasternas medlemmar stått stilla i mer än 30 år, men just i Travankor (och Tinevelli) har missionen under loppet af denna tid erhållit en så betydlig makt hela landet utöfver, att de föraktade medlemmarne af de lägre kasterna, utvecklade och upplyste genom kristendomen, till stor del hafva vunnit ett afgörande infly-

tände på den offentliga meningen och samhällsutvecklingen. Äfven om man bortser från missionens första och största syftemål, den enskilda själens frälsning, hvarvid den ringaste på jorden är lika dyrbar som den mest högtuppsatte, finnes därför all anledning att hoppas på en framtid också härstädes och att tacka Herren för missionens segrar bland de lägre kasterna.

Missionens frukter bland de egentliga kastmedlemmarne äro vida svårare att beräkna. Ty det stora resultatet ligger härvidlag icke i antalet döpte, utan i den hela tänkesättet och samhällslifvet genomsyrande verkan. Och härvid är det intet tvifvel underkastadt, att icke blott västerns kultur, som genom skolväsendet och litteraturen utbreder sig öfver hela Indien såsom en väldig ström, steg för steg undergräfver hedendomens gamla fästning, både i religiöst och socialt afseende, utan den evangeliska missionens stora, lifskraftiga arbete har ock tillsatt denna utveckling med så mycken lefvande kristendom, att en stor förhoppning för Guds rike kan lysa öfver arbetet.

De medlemmar af de högre kasterna, hvilka nedbrutit alla hinder och låtit sig döpas, kunna visserligen ännu räknas en efter annan, om ock det samlade antalet från missionens vidsträckta område icke är så ringa. Och bland dem finnas, såsom det är att vänta, de yppersta infödda krafter, hvilka deltaga i arbetet för sitt fosterlands frälsning, såsom Krisjna Mohan Banerja, en af Alex. Duffs lärjungar, som uppträdde med stor talang mot Kesjab Tsjandra Sen, i det att han under allt grubblande om Guds väsen och Kristi person hänvisade på den afgörande frågan: »Hvar finnes den frälsande sanningen?» och var intill sin död en af de mest inflytelserike män i Calcutta.

Det hör till sällsyntheterna, att en hel familj af kastmedlemmar vinnes. Men då det någon gång händer, gör det ett djupt intryck på hela kastsamhället, liksom ock det kristliga familjelifvet då blir en stor makt genom sin egen inre härlighet. Sålunda sade en gammal hindukvinna, hvilken långt omsider låtit förmå sig till att gästa sin son, en omvänd hindu, som gift sig med en döpt barn-enka: »Jag har flere söner. Den ene öfvergaf mig och blef kristen; jag ansåg honom för en paria. En annan blef fakir, och jag var stolt öfver honom. Nu ser jag med mina egna ögon, hvad de äro. Den kristnes hem liknar himmelen; fakirens hem är en afskrädeshög.»

I regeln måste den hindu, som låter sig döpas, bryta med allt, som han håller kärt på jorden, förlora föräldrar, hustru och vänner, ofta anställning och lifsuppehälle, och därtill uthärda de mest hjärt-

slitande yttringar af sorg och bekymmer, ja, många gånger lida öppen förföljelse. Det är framför allt kasten, som binder på detta sätt. Och bland ett vekt folk sådant som hinduerna, hvilka på grund af hedendomens långa natt icke kunna ana samvetets obetingade makt och dessutom äro viljesvage, kan man nog förstå, att flertalet ryggat tillbaka. Dock kan man redan därutinnan skönja tecken till framgång, att det numera blott är slutsteget, själfva dopet, som man betänker sig på att taga. Det låter sig göra både att höra och läsa ordet samt på mångahanda sätt umgås med de kristne, utan att någon brytning uppstår. Därför finnes det — i synnerhet bland missionsskolornas forne lärjungar — ett mycket stort antal »gränsfolk» bland hinduerna, människor, »som icke äro långt ifrån Guds rike», i ty att de äro i sitt hjärta öfvertygade, men våga icke taga det afgörande steget. »Dröj tre månader!» bedja de ofta, och återigen tre månader, och kanske det aldrig sedan blir något af. Blott några exempel från skilda trakter under denna period: En person önskar blifva döpt på sin dödsbädd (1858). En babu vill gärna blifva missionär, men utan att döpas; en annan samlar vänner i sitt hem till bön och läsning i Guds ord (1869). En krets af unge män i Calcutta höll bibelklass, döpte hvarandra inbördes genom handpåläggning och höll gemensamt ett slags nattvard hvarje långfredag, ja, begärde att få komma fram till Herrens bord

i kyrkan (1870). För visso kräfves här kärlek och klokhet från missionärernas sida och framför allt mycken bön. Ty häri ligger missionens största förhoppning i Indien.

Ett särskildt arbetsfält har missionen bland muhamedanerna. Indien innesluter nästan dubbelt så många muhamedaner som hela det turkiska riket. Och Indien är det enda land i världen, där islam i följd af landets lagar nödgas att visa verklig tolerans. Därför är det af synnerligen stor betydelse, om den evangeliska missionen där verkligen skulle kunna få insteg bland muhamedanerna. Men jordmånen är hård och ofantligt svår. Likväl har ett stort arbete uträttats. I synnerhet i Pandjab har den engelska kyrkomissionen vunnit betydelsefulla segrar, och i motsats till annan mission hör därstädes flertalet af de vunne till de högre samhällsklasserna.

Den ypperste af dem är Imaduddin. I flera släktled hafva hans förfäder räknats bland Pandjabs ledande män. Själf började han tidigt söka efter sanning och slöt sig därför till sufi-sekten, talade föga och åt helt litet, lefde afskild från andra människor, plågade sin kropp och läste koranen under långa, sömnlösa nätter. Allt- 404 -

hvad en människa kan genomgå af frivilliga lidanden, det uthärdade han, men fann, att alltsammans var endast bländverk. På grund af sitt växande rykte fick han i uppdrag att predika emot d:r Pfander, en af korsets ypperste förkämpar emot halfmånen (utsänd af Baselmissionen 1837, från 1840 arbetande under kyrkomissionen i norra Indien och sedermera i Konstantinopel), men hans eget sinne tyngdes allt mer och mer. Då gick han ut i skogarna, blef fakir och vandrade hundratals mil till fots från by till by, utförde de vansinnigaste botöfningar och blef berömd vida omkring. Men under allt detta kände han allt större och större afsky för Muhameds religion och slutade med att blifva lärare i en statsskola i Lahore. Där fick han höra talas om en väns omvändelse och sökte själf undervisning i kristendomen. Redan då han hunnit till Matteus' 7:de kap., var han öfvertygad, men han fortsatte ännu sina studier, utfrågande under ett helt år både kristne och muhamedaner. År 1866 kom för Imaduddin det fullständiga genombrottet, och han lät sig döpas. Hans vänner, lärjungar och bekante blefvo hans fiender, men han bad för dem, och sedan dess, säger han, »har jag haft stor frid i min själ, och den gör ständiga framsteg i Guds nåd.» Efter två års förlopp vann han sin gamle fader och sin broder, och själf blef han prästvigd till Herrens tjänst, hvarefter han verkat till stor välsignelse i Amritsar och hela Pandjab både genom ordets förkunnelse och genom utmärkta stridsskrifter. Han är ock den förste inföding, som hedrats med teologie doktorsvärdighet. Då en muhamedansk öfverhetsperson hade läst en af hans böcker och sände bud, att han hade lust att med egen hand slå ihjäl honom, svarade Imaduddin, att han bad för honom, att han måtte komma till sanningens kunskap, men »om han ärnade slå honom ihjäl, skulle af det utgjutna blodet uppstå tjugo andre Imaduddinar».

I synnerhet efter 1868 har öfverallt i Indien, där församlingen vuxit till ett större antal, arbetats på utvecklingen af ett mera själfständigt kyrkligt lif bland de infödde, både i riktning af själfunder-håll och själfstyrelse. Dock måste till och med Londonmissionen, som i enlighet med sina grundsatser ofta varit böjd för att alltför tidigt göra de nya församlingarna själfständiga, medgifva, att därtill äro de ännu icke mogna. Episkopalkyrkans missioner sträfva genom upprättandet af »infödda kyrkoråd» att utveckla kyrkligt sinne och frivilligt samarbete från de inföddes sida, och i Tinevelli har redan 1869 en egentlig kyrklig organisation genomförts. Där har ock användandet af infödde präster vunnit större utveckling än inom någon annan- 405 -

mission. Och år 1877 erhöll Tinevelli två själfständige hjälpbisko-par, Caldwell (sid. 255) och Sargent.

Det sammanlagda antalet af infödde evangeliske kristne i Indien beräknades år 1851 till 91,000, 1861 till 138,000, 1871 till 224,000 och 1881 till 417,000 (öfverallt med utelämnande af siffran under 1,000). Kommunikanternas antal steg under samma 30 år från 14,000 till 113,000, de infödde ordinerade prästernas antal från 21 till 461, de icke prästvigde medhjälparnes från omkr. 500 till 2,500.

Luthersk mission i Sydindien.

Innan vi lämna Indien, måste vi ännu dröja något vid ett par enstaka missioner, som ega ett särskildt intresse för nordiske och lutherske kristne. På den gamla lutherska missionens arbetsfält bland tamulerna hade Leipzigmissionen ryckt in år 1840 (sid. 261). Från Trankebar lyckades densamma snart utvidga sig till flera af den dansk-halleska missionens gamla stationer, hvilka under förfallets tid öfvergått till engelsmännen. Sålunda afsöndrade sig 1846 omkr. 500 själar från församlingen i Madras af missnöje med engelsmännens skarpa uppträdande mot kastskillnaden och slöto sig efter tre års förlopp till leipzigarne. Äfven församlingarna i Tandjur och Trichi-nopoli, hvilka på sin tid grundlagts af »fader Schwartz», bådo om att blifva återupptagna i den lutherska missionen. År 1860 hade man 8 hufvudstationer bland tamulerna, och 1868 lades grunden till den sedermera så blomstrande stationen i det gamla Madura, där »fader» Kremmer »på sina knän ledde missionen» och vann många hedningars aktning och förtroende. Under loppet af 1870-talet

steg de döptes antal till 14,000 (numera 18,000).

Jämte en krets skicklige tyske missionärer hafva icke så få svenskar, utsände af Svenska missionssällskapet (sid. 181), nedlagt ett betydande arbete på Leipzigmissionens arbetsfält. Sålunda C. A. Ouchterlony (utsänd 1853, † i Indien 1889), som i synnerhet fick sig beskärdt att höja Tandjur genom blomstrande skolor och en vacker, ny kyrka, där han framkallade en fulltonig kyrkosång, samt docent A. Blomstrand, som vid underrättelsen om Fästs död (sid. 181) kände sig kallad att gå ut och arbetade i Trankebar från 1855 till 1885 († 1887). Han utöfvade en betydande och välsignad predikoverksamhet och förestod under en lång tid missionens prästseminarium, utgaf en tamulisk tidskrift och utförde ett stort arbete till - 405 -

mission. Och år 1877 erhöll Tinevelli två själfständige hjälpbisko-par, Caldwell (sid. 255) och Sargent.

Det sammanlagda antalet af infödde evangeliske kristne i Indien beräknades år 1851 till 91,000, 1861 till 138,000, 1871 till 224,000 och 1881 till 417,000 (öfverallt med utelämnande af siffran under 1,000). Kommunikanternas antal steg under samma 30 år från 14,000 till 113,000, de infödde ordinerade prästernas antal från 21 till 461, de icke prästvigde medhjälparnes från omkr. 500 till 2,500.

Luthersk mission i Sydindien.

Innan vi lämna Indien, måste vi ännu dröja något vid ett par enstaka missioner, som ega ett särskildt intresse för nordiske och lutherske kristne. På den gamla lutherska missionens arbetsfält bland tamulerna hade Leipzigmissionen ryckt in år 1840 (sid. 261). Från Trankebar lyckades densamma snart utvidga sig till flera af den dansk-halleska missionens gamla stationer, hvilka under förfallets tid öfvergått till engelsmännen. Sålunda afsöndrade sig 1846 omkr. 500 själar från församlingen i Madras af missnöje med engelsmännens skarpa uppträdande mot kastskillnaden och slöto sig efter tre års förlopp till leipzigarne. Äfven församlingarna i Tandjur och Trichi-nopoli, hvilka på sin tid grundlagts af »fader Schwartz», bådo om att blifva återupptagna i den lutherska missionen. År 1860 hade man 8 hufvudstationer bland tamulerna, och 1868 lades grunden till den sedermera så blomstrande stationen i det gamla Madura, där »fader» Kremmer »på sina knän ledde missionen» och vann många hedningars aktning och förtroende. Under loppet af 1870-talet steg de döptes antal till 14,000 (numera 18,000).

Jämte en krets skicklige tyske missionärer hafva icke så få svenskar, utsände af Svenska missionssällskapet (sid. 181), nedlagt ett betydande arbete på Leipzigmissionens arbetsfält. Sålunda C. A. Ouchterlony (utsänd 1853, † i Indien 1889), som i synnerhet fick sig beskärdt att höja Tandjur genom blomstrande skolor och en vacker, ny kyrka, där han framkallade en fulltonig kyrkosång, samt docent A. Blomstrand, som vid underrättelsen om Fästs död (sid. 181) kände sig kallad att gå ut och arbetade i Trankebar från 1855 till 1885 († 1887). Han utöfvade en betydande och välsignad predikoverksamhet och förestod under en lång tid missionens prästseminarium, utgaf en tamulisk tidskrift och utförde ett stort arbete till- 406 -

fromma för litteraturen (revision af nya testamentet och den tamuliska psalmboken, öfversättning af vår kyrkas bekännelseskrifter, en kyrkohistoria, Joh. Arndts skrifter m. m.), hvarför han af Köpenhamns universitet 1879 utnämndes till teologie hedersdoktor. — Vid 1899 års utgång hade »Svenska kyrkans mission» 3 missionärer med fyra hufvudstationer och öfver 2,000 kristne bland tamulerna.

1 likhet med andra missioner i de trakterna har Leipzigmissio-

a. blomstrand.

nen ofta lidit afbräck genom katolikernas ingrepp, men dess största svårighet har legat i den särskilda ställning i förhållande till kastväsendet, som den tagit i arf efter den dansk-hal-leska missionen. Under det att den engelska missionen efter åtskilligt vacklande nästan enhälligt ställde sig obetingadt ogillande i fråga om kastväsendet såsom ett djäfvulens verk (sålunda yttrar missionären Whitehouse: »De kyrkor i Indien, hvilka godkänna kastväsendet, äro kyrkogårdar för alla kristna förhoppningar»), ville Leipzigmissionen- 407 -

visserligen »med allvar bestraffa det syndiga i kastväsendet, men för öfrigt behandla dem, som voro fjättrade i denna nationella villfarelse, icke med lagens stränghet, utan med en själasörjares visdom.»

Äfven om det emellertid är sant, hvad d:r Grundemann efter sitt besök i Indien bestämdt påstår, att »många illusioner äro förbundna med den stränga praxis (som fördömer kasterna), och att flertalet bland de indiske kristne (äfven under densamma) ännu i betydlig grad stå under kasternas inflytande», så tyckes dock en stor fara föreligga i

Leipzigmissionens afvisande hållning i denna punkt. Och det har beredt densamma svårigheter både utåt (genom att aflägsna densamma från andra missioner) och inåt. I synnerhet rasade i början på 1850-talet en häftig strid bland dess egne missionärer, i det att en af grundläggarne, Ochs, småningom slöt sig till den »stränga» uppfattningen och drog flere af de andre med sig. Vid en förestående prästvigning af en infödd fordrade Ochs efter engelskt föredöme, att vederbörande person skulle i förväg bevisa sin obetingade brytning med sin kast genom en »profätning». Saken hänsköts till missionskollegiet i Leipzig, som förkastade profätningen och kräfde endast ett högtidligt löfte att icke genom någon kastfördom låta sig hindras ifrån att betjäna alla. Striden fortsattes emellertid. Ochs uppträdde egenmäktigt och beskylldes för att agitera mot styrelsen, missionärerna delade sig i två »konferenser», och man syndade mycket mot budet om kärlek inbördes. Slutet blef, att Ochs erhöll sitt afsked (1860), medan tre andre missionärer gingo till Australien och Afrika.

Ochs försökte därpå att med infödde missionsvänners tillhjälp grundlägga en själfständig mission, och anlade vid byn Pattambakam i distriktet Södra Arkot, söder om Madras, en station Bethanien (1861), men eftersom han behöfde mera stöd, reste han till Europa 1863 och blef då af tyske missionsvänner rekommenderad till danska missionssällskapets styrelse, som med glädje begagnade tillfället att börja en egen verksamhet på den gamla danska missionens arbetsfält.

Missionär Ochs arbetade tillsammans med flere danske medhjälpare intill sin död (1873) i Bethanien, som därefter tillföll det danska missionssällskapet. P. Andersen (f. 1835) grundade 1869 en ny station Siloam invid Tirukoilur (vid Pönnarfloden) och samlade där en liten församling, som han med stor trofasthet vårdade till 1879, då han på grund af sin hustrus sjukdom måste resa hem.

År 1872 utsändes af en enskild kommitté (hvars ledare voro prästmännen P. Boisen och Joh. Clausen) två unge män, C. E. Lö-- 408 -

venthal och Herman Jensen, som 1870 hade lämnat danska missionssällskapets elevskola. Under det att Löventhal med sin egendomliga »missionsblick» vidhållit sin särskilda ställning och ännu kvarstår som en ensam banbrytare i Vellor (öster om Madras), understödd af en krets i hemlandet, trädde Herman Jensen (f. 1842) snart in i danska missionssällskapets tjänst. Af misstro till pariamissionen, såsom den sköttes genom själlöse kateketer och timligt understöd, öppnade han 1878 en ny station i Madras,, där han drogs in i en religiös rörelse bland handtverkarekasterna, hvilken dock ej ledde till, att någon lät sig döpas. För att träffa de bildade unge hinduerna höll han engelska föredrag, och hans medhjälpare, den infödde indiern Lazarus, kristen i fjärde led, prästvigd af H. Jensen 1883, började med gatupredikande i staden, hvilket eggade hinduerna såväl till motpredikningar och gatuoordningar som ock till upprättandet af ett traktatsällskap för att motarbeta missionen.

Emellertid hade ett par nya stationer blifvit upprättade, den ena å Sjervarojbergen, där mission började bland malajalerna, men under denna period var den danska missionens arbete blott ringa. Mis-sionslifvet i hemlandet var alltför svagt för att kunna utsända rikliga krafter, ja, till och med för att kunna leda och understödja dem, som voro utsända. Och de fleste bland desse, som arbetade bland parias, skötte sitt arbete på vanligt sätt och blefvo därvid som vanligt gäckade i sina förhoppningar. Då inträdde samtidigt med det uppvaknande starkare missionsintresset i Danmark äfven ny fart i den indiska missionen inemot 1890. Pastor N. P. Hansen (f. 1854) var den förste danske teologen i sällskapets tjänst. Han utsändes 1888, har sedan 1890 förestått Siloam, där han särskildt genom resepredikande sökt inverka på hela den vidsträckta omnejden. Följande år (1889) utsändes teologen L. P. Larsen (f. 1862), som genom sina öfverlägsna själsgåfvor och sitt ovanliga språksinne fått stort inflytande icke blott i Madras, där han blef präst vid den vackra kyrkan, som invigdes 1892, en gåfva från den danska församlingen, utan äfven inom hela den danska missionen.

herman jensen.

n. p. hansen.-- 409 -

Efter desse har en ganska betydande skara lefvande vittnen ut-sändts, så att den danska missionen nu räknar 8 stationer med 11 manlige och 2 kvinnliga missionärer.

Man har fått större mod och tillförsikt att se uppgiften rakt i ansiktet, och i synnerhet genom ett bortrensande af tarflige, själlöse kateketer 1898 har man höjt måttet, så att det väckt uppmärksamhet inom en vidsträckt krets i Indien. Med afsiktligt afvisande af timliga lockmedel sträfvar man nu framåt på andliga vägar utan att fråga efter ögonblickliga resultat. Herman Jensen har inlagt stor förtjänst genom utgifvandet af en samling tamu-liska ordspråk (1897). L. P. Larsen har 1899 lämnat danska missionssällskapet och öfvertagit en inflytelserik plats som studentmissionär i Madras,

men han understödjes fortfarande från hemlandet och bibehåller sambandet med de öfrige danske missionärerna.

Kolarer och santaler. Börresen och Skrefsrud.

Vi hafva emellertid från denna period att berätta om ytterligare en blomstrande nordisk mission i norra Indien, och den bringar oss i förbindelse med landets äldste inbyggare, urinvånarne, som undanträngdes af de invandrade arierna och togo sin tillflykt till bergs-och skogstrakter.

Rakt söder om det knä, som Gangesfloden 250—300 kilometer nordväst om Calcutta gör, då den kröker sig mot sydost för att nå ut till Bengaliska viken, finna vi ett 300 kilometer långt landområde som breder sig något mot söder. På dettas natursköna höjdsträckningar, utlöpare från Vindhyabergen,bo två s.k.kherwariska urfolk, hvartdera med omkr. 1 million människor, kolarer (söderut) och santaler (norrut). De äro mörkare i hyn än Indiens öfriga folk och hafva intill våra dagar lefvat nära nog i naturtillståndet, föraktade och un-derkufvade af hinduerna. Santalerna hafva en aning om en god gud (Takur), som skapat allting, men .dyrka i stället den onde anden, Marang Buru, och mångfaldiga andar (bongas), så att deras religion närmast är att betrakta som en vidskeplig fetischism. Några kaster finnas icke hos dem, och kvinnorna intaga en helt annorlunda fri ställning än eljest i Indien. Till karaktären äro de äfven högst olika hinduerna: öppne och sanningskäre, men mycket hemfallne åt dryckenskap.

Efter desse har en ganska betydande skara lefvande vittnen ut-sändts, så att den danska missionen nu räknar 8 stationer med 11 manlige och 2 kvinnliga missionärer.

Man har fått större mod och tillförsikt att se uppgiften rakt i ansiktet, och i synnerhet genom ett bortrensande af tarflige, själlöse kateketer 1898 har man höjt måttet, så att det väckt uppmärksamhet inom en vidsträckt krets i Indien. Med afsiktligt afvisande af timliga lockmedel sträfvar man nu framåt på andliga vägar utan att fråga efter ögonblickliga resultat. Herman Jensen har inlagt stor förtjänst genom utgifvandet af en samling tamu-liska ordspråk (1897). L. P. Larsen har 1899 lämnat danska missionssällskapet och öfvertagit en inflytelserik plats som studentmissionär i Madras,
men han understödjes fortfarande från hemlandet och bibehåller sambandet med de öfrige danske missionärerna.

Kolarer och santaler. Börresen och Skrefsrud.

Vi hafva emellertid från denna period att berätta om ytterligare en blomstrande nordisk mission i norra Indien, och den bringar oss i förbindelse med landets äldste inbyggare, urinvånarne, som undanträngdes af de invandrade arierna och togo sin tillflykt till bergs-och skogstrakter.

Rakt söder om det knä, som Gangesfloden 250—300 kilometer nordväst om Calcutta gör, då den kröker sig mot sydost för att nå ut till Bengaliska viken, finna vi ett 300 kilometer långt landområde som breder sig något mot söder. På dettas natursköna höjdsträckningar, utlöpare från Vindhyabergen,bo två s.k.kherwariska urfolk, hvartdera med omkr. 1 million människor, kolarer (söderut) och santaler (norrut). De äro mörkare i hyn än Indiens öfriga folk och hafva intill våra dagar lefvat nära nog i naturtillståndet, föraktade och un-derkufvade af hinduerna. Santalerna hafva en aning om en god gud (Takur), som skapat allting, men .dyrka i stället den onde anden, Marang Buru, och mångfaldiga andar (bongas), så att deras religion närmast är att betrakta som en vidskeplig fetischism. Några kaster finnas icke hos dem, och kvinnorna intaga en helt annorlunda fri ställning än eljest i Indien. Till karaktären äro de äfven högst olika hinduerna: öppne och sanningskäre, men mycket hemfallne åt dryckenskap.

Det var år 1844 Gosznerss förste budbärare kommo till Indien och genom att träffa på någre kolarer, som arbetade i Calcutta, kommo på den idén att slå sig ned i Rantsj, hufvudstaden i landskapet Tjota Nagpur, där kolarerna bo. Missionsarbetet syntes länge hopplöst, och bröderna skrefvo hem: »Kolarerna vilja icke omvända sig; all vår möda är fåfäng. Få vi icke uppsöka ett annat arbetsfält?» Men Goszner svarade: »Om kolarerna vilja omvända sig eller icke, bör för er vara detsamma. Vilja de icke anamma ordet, så böra de höra det till doms. Men I skolen bedja och lugnt fortsätta att predika, vi här skola ock bedja mera.» Och hans tro kom icke på skam. År 1850 döptes de fyra förste, och snart drogo de sina familjer och andra med sig. En nationell sträfvan att befrias från hinduernas ok bidrog, så att hundratals kolarer blefvo kristne, och förföljelse hade den verkan, att de höllo samman i kärlek. Enär de fleste döpte bodde långväga från Rantsj, införde man äldste-institutionen, som lände till stor välsignelse. Trots sin ringa upplysning hafva desse menige kolarer verkat bättre för kristendomens befästande och utbredning än väl inlärde kateketer, ja, till och med än missionärerna, som icke kunde tala de egentliga kolhsprå-ken, utan blott hinduiska.

På grund af det stora indiska upproret måste missionärerna fly till Calcutta, och de upproriske rasade emot de infödde kristne. Deras hus utplundrades, och själfve blefvo de misshandlade och måste nakne söka sin tillflykt i skogarna. Några dogo ock i följd af misshandlingarna, men oaktadt alla hotelser och frestelser att förneka tron stodo de ståndaktigt fast; icke en enda (af 700) lär hafva af-fallit. Den 84-årige, sjuke Goszner misströstade om att kunna hålla missionen uppe och bad den engelska kyrkomissionen öfvertaga alltsammans, men denna föredrog att skänka den efter Goszners död (1858) bildade missionskommittén 18,000 kr.

Efter upproret blefvo de trogne kolarerna rikligt belönade af regeringen, och missionen tillväxte starkt, trots i många afseenden bristande stöd och ledning från hemlandet, så att de döptes antal 1868 öfversteg 10,000. Men förhållandena voro ytterst svåra. Kolarerna ledo fruktansvärdt under trycket af hinduernas tyranni; det fanns icke tillräckliga krafter för att hålla uppsikt öfver alla de vunna skarorna, missionärerna voro inbördes oenige, och somlige af dem trotsade styrelsen. Slutligen utträdde de äldre (1868) och slöto sig med sina församlingar till det engelska »Sällskapet för evangeliets utbredande», hvarefter de ånyo prästvigdes af biskopen af Calcutta. Dock— 411 —

stannade öfver två tredjedelar af de kristne kvar vid den gosznerska missionen.

Efter den tiden hafva bägge missionerna rönt en glädjande framgång, trots jesuiternas och ett hedniskt nationellt partis bemödanden, så att den gosznerska missionen räknar omkr. 46,000 kristne (i mer än 1200 byar) och Sällskapet för evangeliets utbredande 13,000.

Norr om kolarerna, till största delen i provinsen Santal Par-gana, bo santalerna, som 1855 ådrogo sig uppmärksamheten genom ett blodigt uppror, förorsakadt genom hinduiske procentares utpressningar och de bestuckna polismyndigheternas orättvisa. Upproret kufvades, men missionsvännernas tankar hade riktats på santalerna, och 1862 anlade det engelska kyrkomissionssällskapet en station och uppfostringsanstalt i Taljhari, en järnvägsstation i norra delen af landet. Under missionär Storrs' nitiska, men korta arbetstid (1866 — 71) inbergades där en skörd af hundratals omvände. Sedermera har tillväxten något afstannat, församlingarna räknade 1894 omkr. 4,000 kristne. Från 1870 har äfven den skotska frikyrkan upptagit missionsverksamhet i västra delen af landet. Men den viktigaste missionen är »den nordiska santalmissionen.»

Hans Peter Börresen föddes den 29 nov. 1825 i Köpenhamn (Kristianshavn). Hans far, som var skeppstimmerman (af norsk härkomst), dog tidigt. Han sattes i smedlära och använde alla sina besparingar till att skaffa sig ytterligare utbildning. Vid 27 års ålder reste han till Berlin och erhöll plats på en lokomotivfabrik. Ensam i den stora staden och ledsen öfver att icke riktigt kunna följa med vid den tyska gudstjänsten, satte han sig en söndag i en af de stora planteringarna och läste i sitt testamente om den förlorade sonen. Han måste läsa det om och omigen; ehuru han hade lefvat ett rent och härligt ungdomslif och aldrig öfvergifvit sin barnatro, kände han dock med sig, att det var honom, som det gällde. I sin syndanöd kastade han sig på knä och anropade Gud: »Du måste förbarma dig öfver mig; jag är ju döpt i ditt namn!» Och i detsamma kände han inom sig något, som sade: »Statt upp, du eger syndernas förlåtelse!» Detta blef för Börresen genombrottet till ett lif i Gud, hvarunder han med trons enfald lärt sig att lägga allt i Herrens hand och att genom barnafrom bön nedkalla kraft i sitt lif. Strax kände han ock behof af att hjälpa andra till trons fröjd.

I Berlin fann Börresen sin hustru. Caroline Hempel (född 1832) var dotter till en f. d. fabriksegare och medförde från sitt barndomshem en lefvande tro. Under konfirmationstiden vaknade-- 412 -

missionstankarna hos henne genom den bekante pastor Knaks inverkan, och då Gützlaff kom till Berlin, ville hon nödvändigt följa med honom ut på missionsfältet. Då föräldrarna förbjödo detta, kastade hon sig på hvarjehanda missionsarbete i Berlin, och sedan Börresen och hon blifvit förlofvade och gifta (1855), använde de till kärleksverk allt, hvad han då förtjänte som civilingeniör. Deras förstfödde son dog vid ett års ålder, och fru Börresen märkte däri Herrens maning: »Håll nu ditt löfte och drag ut till hedningarne!» men saken uppsköts dock tillsvidare. Deras nästa barn, en dotter, dog, halftannat år gammal, hvarefter Börresen sade till sin hustru: »Så snart

H. P. BÖRRESEN och hans hustru.

du är redo, är jag det också,» men först då Herren tog äfven det tredje barnet, fyra år gammalt, sade modern: »Nu är jag redo; låtom oss gå! Detta är Herrens hand.» Då tvekade hennes man, men hon gick själf till den gosznerska missionen, och snart gjorde sig bägge med glädje redo att följa den stora kallelsen (1863).

Den, som ledde deras tankar från Kina till Indien, var Lars Olof Skrefsrud. Han var torpareson från Gudbrandsdalen i Norge och född d. 4 febr. 1840. Oaktadt hans troende moder redan tidigt drog hans hjärta till Herren, och han som helt ung kopparslagarlär-ling blef ganska allvarligt väckt, kom han dock i dåligt sällskap, blef trumslagare vid landtvärnet och

begick där tillsammans med-- 413 -

»kamraterna» de lagbrott, hvilka han, som tog hela skulden på sig ensam, måste försona med 2 års fängelsestraff. Därunder genomgick han en svår, långvarig själskamp, men lärde sig omsider att tro på Guds fulla, fria nåd. Han uppfylldes nu af ny lefnadslust och läste allt, hvad han kom öfver. Peter Fjellstedts lefnadsbeskrifning uppväckte missionstankarna i honom, och han lärde sig därpå både tyska och engelska och mycket annat, förutom det att han nästan kunde sitt nya testamente utantill.

Bortvisad af det norska missionssällskapet, begaf han sig till Berlin och erhöll genom Börresen plats på en verkstad. Men snart därefter blef han upptagen i Procknows missionsskola och slutligen 1863 utsänd till den gosznerska missionen bland kolarerna. Börre-sens afresa fördröjdes genom kriget 1864, hvarunder han fick rikt tillfälle att hjälpa danske krigsfångar i Berlin, men omsider i november 1864 utsändes Börresen och hans hustru tillika med Skrefsruds fästmö, en norsk, haugiansk bondflicka, Anna Onsum.

Skrefsrud och Börresen kunde dock icke trifvas bland de tyske missionärerna, bland hvilka oenighet och oordning rådde på den tiden, utan de erhöllo afsked 1866. Då det danska missionssällskapet ej kunde antaga dem, sökte de utan något jordiskt stöd, utan penningar och utan vänner, ett nytt arbetsfält. Några förmögne bengaler förmåddes att understödja dem. De gjorde bekantskap med en engelsk baptistmissionär, en f. d. kapten Johnson, som börjat verka bland santalerna, och grundade tillsammans med honom »den indiska inhemska missionen, för santalerna». På grund häraf fingo de understöd äfven från baptisternas mission, till hvilken Skrefsrud kände sig dragen, så att han till och med lät döpa om sig — ett steg, som han dock sedermera ångrade. Under sin vistelse i London 1877 drog sig Börresen helt och hållet ur förbindelsen med baptisterna.

Under innerlig bön dag och natt begåfvo de sig in bland santalerna i april 1867 och funno snart vid byn Benagaria en plats, där Börresen tyckte sig höra Herrens röst: »Se, detta land vill jag gifva dig.» Här uppförde de först en löfhydda att bo i och började sedan bygga en fast station, som fick namnet Ebenezer. Under stora svårigheter kämpade de sig igenom den första tiden. Befolkningen var misstrogen och ville icke ens sälja dem födoämnen, och språket måste Skrefsrud med ofantligt besvär lära sig själf. För att riktigt inlära de många strupljuden, skaffade han sig en strupspegel från Calcutta och uppnådde efter blott ett fjärdedels års förlopp det414

resultat, att han kunde predika på santaliska. Missionärerna sökte att komma i så nära förbindelse med santalerna som möjligt, medföljde på jakterna och gjorde besök i hemmen, deltogo i deras måltider och sofvo i deras kostallar. Småningom tillvunno de sig ett visst förtroende och kunde samla några ynglingar till skolundervisning i en löfhydda. Så snart det blef någorlunda beboeligt, hämtade de sina familjer till Ebenezer, och fru Börresen började strax samla ihop småflickorna för att lära dem något. Först 1869 blef stationen färdig — Börresen hade varit murare, och Skrefsrud timmerman; den 28 mars samma år kunde de skörda förstlingen genom att döpa tre santaler, af

hvilka Siram sedermera blifvit väl känd. Detta gjorde djupt intryck på många, och missionärerna funno vid sina besök rundt omkring i byarna icke så få personer, hvilkas öron öppnats. Men hedningarnes förbittring brast också lös, höfdingen rasade, och de döpte ansågos för utstötte från folket, ja, hedningar satte en söndag till och med eld på Ebenezers lilla kyrka. Likväl läto några sig öfvervinnas af Herrens ord, och vid 1863 års utgång organiserades den första santalförsamlingen med 15 döpta medlemmar.

Visserligen hade den unga missionen redan haft stora bekymmer att utstå. Men då penningarna voro slut, gick Börresen till sin bönkammare, och Herren visade honom vägen. På resorna till norra

l. o. skrefsrud.-- 415 -

Indiens stora städer höll han icke några sammankomster, utan gjorde den ofta förödmjukande vandringen ur hus. i hus hos de rike engelsmännen, som ofta rönte stor välsignelse af hans besök, och på detta sätt fick han penningmedlen »hoptiggda». Emellertid hade Johnson på en tigerjakt öfverfallits af rofdjuret. Hans lif räddades endast gencm Börresens bön, men han förlorade ena handen, och då äfven annat tillstötte, drog han sig helt och hållet ur missionen.

Följande år (1870) ledo de alla mycket af febern, och Skrefs-ruds hustru dog, men missionen gick framåt. Från många byar strömmade folk till, och då öfverhöfdingen i en rådsförsamling genomdref, att missionärerna skulle jagas bort och alla döpte bannlysas, måste folket se Guds finger däri, att höfdingen just samma dag blef af engelsmännen häktad för ett begånget brott. Då han utstått sitt straff, var han dödssjuk; Skrefsrud gick till honom och fick lof att bedja med honom och gifva honom medicin. Han kom sig, blef missionens vän och sedermera döpt. Hans inflytande medverkade äfven till,

att santalerna på ett stort gemensamt möte (1871), hvarvid Skrefsrud talade, beslöto införandet af allmän religionsfrihet.

Emellertid hade missionärerna fått tillfälle att i det stora visa sig som folkets vänner. Hinduernas förtryck hotade att framkalla ett nytt uppror i Santalistan, men genom enträgna föreställningar i Calcutta lyckades det Skrefsrud att förmå regeringen till en närmare undersökning. Och resultatet blef införandet i landet af en helt och hållet ny rättsordning; de bengaliske godsegarnes välde bröts, och santalerna erhöllo på förmånliga villkor ärftligt arrende å jorden. Folket fick lof att begagna sitt eget språk inför rätta, och procentarnes tyranni tillintetgjordes genom en lagligen bestämd räntefot (1872).

Samma år blef en medelålders santal, vid namn Hatia, som hade fört ett utsväfvande lif och nu släpade sig fram på kryckor, genom en underbar dröm förd till Ebenezer, och då Skrefsrud läste för honom om Kornelius (Apg. 10), for han upp och utropade: »Jag har funnit sanningen!». Strax utgöt han sin själ i en brinnande bön, och efter omsorgsfull undervisning blef han döpt. Därpå drog han tillbaka till sitt hem, vandrade genom byarna och ropade: »Jesus har förlåtit mig alla mina synder. Kommen till honom, så skolen I alle få syndaförlåtelse och blifva lycklige!» Och han slutade sina predikningar med att falla på knä och bedja, att alla hans landsmän måtte blifva omvände, då han, den allra ringaste, hade blifvit det. Efter en månads förlopp återkom han till Ebenezer med största delen af sin bys befolkning; de ville alla blifve kristne. Återigen afläqs--- 416 -

nåde sig Hatia och kom någon tid efteråt tillbaka med inbyggarne i en annan stor by o. s. v. Äfven en gammal gumma, »profetissan» Hinduma, reste omkring och vittnade liksom många andra af de omvände. Hela byar öfvergåfvo afgudadyrkan och bådo om undervisning.

Missionärerna fingo fullt upp att göra. För 3 rupier (5 kr.) uppförde Börresen af trädstammar och grenar med själfva himlahvalfvet till tak en ny »domkyrka», som kunde rymma 600 personer och som först 1891 ersattes med den nuvarande väldiga stenbyggnaden (med utrymme för 3,000 personer). Skolarbetet hade vuxit

Santaler efter slutad gudstjänst i Ebenezer.

så, att i 32 byar undervisades 500 barn, och Ebenezers uppfostringsanstalt räknade 80 gossar och 30 flickor, hvilka gjorde förvånansvärda framsteg. Den bärande grundsatsen för arbetet var att utveckla santalerna i enlighet med deras eget lynne och folkegendomlighet. »Vi erbjuda dem kristendomen i deras egna käril, den europeiska civilisationens former hafva vi lämnat kvar i Europa». Men just på detta sätt har en verklig kulturutveckling kommit till stånd. I synnerhet har fru Börresen genom flickskolan på Ebenezer utöfvat ett stort inflytande på santalkvinnorna rundt omkring.

År 1873 måste först fru Börresen och därefter Skrefsrud af-- 417 -

hälsoskäl resa till Europa. Men under det att de förvärfvade åt missionen vänner i Norge, Skottland och England, fick Börresen ett ofantligt arbete på sin lott. Under en fruktansvärd hungersnöd erhöll han af regeringen i uppdrag att förestå de nödvändiga åtgärderna. Han anlade stora vattenbehållare och skänkte befolkningen både arbete och bröd, allt under det att han i oförtröttad bön förkunnade dem lifvets ord. En mycket stor tillströmning blef följden häraf, och på ett år läto 1592 hedningar sig döpas. Verksamheten inom de särskilda byarna sköttes af de äldste, och 30 män och 10 kvinnor vandrade omkring från by till by, besökte de omvände och predikade för hedningarne. År 1875 prästvigdes ock de tvänne förste santalerna, Siram och Surju; nio år därefter vigdes ytterligare tre. Och följande år (1876) lyckades det omsider missionärerna, kraftigt understödde af Santalistans kvinnor, att stänga utskänknings-ställena för bränvin i hela deras distrikt (sedermera också i andra).

Under senare besök i Europa af Börresen (1877 och 1889) och fru Börresen och Skrefsrud (1882 — 83) knöts den närmare förbindelsen med församlingarna i de tre nordiska rikena, hvarefter vi pläga benämna denna missionsverksamhet »den nordiska santalmissio-nen». Styrelsen ligger helt och hållet i missionärernas egen hand, och de understödjas därjämte af indiske och engelske vänner, men de största bidragen lämnas af de nordiska santalkommittéerna. Förbindelsen med Danmark beseglades genom Börresens prästvigning i Köpenhamn 1877 och med Norge genom Skrefsruds i Kristiania 1882. Den norske skolläraren Bunkholdt, som åtföljde Skrefsrud på utresan 1874, har uträttat en god gärning i Santalistan intill sin död 1897. En skotte och flere nordbor, präster och lekmän, hafva slutit sig till missionen, bl. a. svensken fil. d:r E. Heuman, som blef Börresens svärson (återvände till hemlandet 1900).

År 1880 grundades af utvandrade santaler en koloni i Assam, 750 kilometer öster om deras fädernebygd, norr om Brahmaputra, där sju byar byggts och en betydande téodling anlagts. Siram blef de nya församlingarnas präst, och härifrån hafva santalerna börjat drifva mission bland ett annat af Indiens urfolk, Mech-folket, nordost om Assam. Under

senaste året har äfven i Ebenezer bildats ett inhemskt santaliskt missionssällskap för evangeliets förkunnelse bland santalerna i Dinajpur-distriktet. Upprepade gånger hafva betydande väckelser uppstått bland folket, men missionärerna hafva ock fått upplefva, att många stora förhoppningar gäckats, ty det säger sig själft, att andlig själfständighet icke kan väntas hos mängden, och att kvar-

lefvor af det forna lefvernet och åskådningssättet på mångfaldigt sätt skola yppa sig hos ett nyomvändt naturfolk. Missionen eger 20 stationer förutom Assam, och de döptes antal utgör sammanlagdt öfver 11,000. Skrefsrud, hvars stora förtjänster om språkstudiet äro af alla erkända, har nyligen uppnått det resultatet, att man inom alla santalmissioner förenat sig om en gemensam bibelöfversättning. Fru Börresen förestår allt framgent med öfverlägsen skicklighet Ebenezers skolor, men missionens fader (»pappa», såsom han allmänt kallas) har efter 34 års oförtröttad bön och sträfvan den 23 sept. 1901 hemkallats till Herren.

Mission i Afrika.

Det kunde vara frestande att besöka de trakter, som vi lärt känna under föregående period, och särskildt att höra något närmare om de tyska sällskapens, Berlinmissionens och hermannsburgarnes skickliga arbete bland Sydafrikas förkomna folkstammar, men den hastiga öfverblicken tillåter ej detta, och vi begynna då med den norska zulumissionen, som påbörjats redan under förra perioden, men som först under denna hann bära någon frukt.

Det var nyårsdagen 1844 H. P. S. Schreuder (se sid. 182) landsteg i Port Natal. Hos en amerikansk missionär fick han lära sig zuluspråket, men då han försökte inkomma i landet, blef detta honom förvägradt af konung Umpande. Af grämelse häröfver gjorde han en resa till Kina, men vann ej heller insteg därstädes, hvarför han tillsammans med tre medhjälpare från Norge ånyo slog sig ned i Natal. År 1850 öppnades omsider dörren. Konungen fick gikt, och då hans medicinmän icke kunde hjälpa honom, lät han hämta Schreuder »med alla sina burkar». Då kuren lyckades, fick denne tillåtelse att bo i landet och undervisa folket, och snart voro tre stationer anlagda.

Men det varade länge, innan någon själ blef vunnen. Zulu-folket är måhända den allra hårdaste jordmånen på Afrikas missionsfält, såsom också andra missionssällskap fått erfara. Det är ett vildt, stolt och krigslystet folk, som retats genom upprepade strider med européerna. »Vi förstå oss blott på att synda, slå i hjäl, gå på våra fötter och bygga stängsel,» gåfvo de en gång Schreuder till svar. »Vi gamle», sade de, »hafva ingen skada af att komma till er om söndagen, ty vi hafva en sköld inne i vårt hjärta. Men barnen äro -- 418 -

lefvor af det forna lefvernet och åskådningssättet på mångfaldigt sätt skola yppa sig hos ett nyomvändt naturfolk. Missionen eger 20 stationer förutom Assam, och de döptes antal utgör sammanlagdt öfver 11,000. Skrefsrud, hvars stora förtjänster om språkstudiet äro af alla erkända, har nyligen uppnått det resultatet, att man inom alla santalmissioner förenat sig om en gemensam bibelöfversättning. Fru Börresen förestår allt framgent med öfverlägsen skicklighet Ebenezers skolor, men missionens fader (»pappa», såsom han allmänt kallas) har efter 34 års oförtröttad bön och sträfvan den 23 sept. 1901 hemkallats till Herren.

Mission i Afrika.

Det kunde vara frestande att besöka de trakter, som vi lärt känna under föregående period, och särskildt att höra något närmare om de tyska sällskapens, Berlinmissionens och hermannsburgarnes skickliga arbete bland Sydafrikas förkomna folkstammar, men den hastiga öfverblicken tillåter ej detta, och vi begynna då med den norska zulumissionen, som påbörjats redan under förra perioden, men som först under denna hann bära någon frukt.

Det var nyårsdagen 1844 H. P. S. Schreuder (se sid. 182) landsteg i Port Natal. Hos en amerikansk missionär fick han lära sig zuluspråket, men då han försökte inkomma i landet, blef detta honom förvägradt af konung Umpande. Af grämelse häröfver gjorde han en resa till Kina, men vann ej heller insteg därstädes, hvarför han tillsammans med tre medhjälpare från Norge ånyo slog sig ned i Natal. År 1850 öppnades omsider dörren. Konungen fick gikt, och då hans medicinmän icke kunde hjälpa honom, lät han hämta Schreuder »med alla sina burkar». Då kuren lyckades, fick denne tillåtelse att bo i landet och undervisa folket, och snart voro tre stationer anlagda.

Men det varade länge, innan någon själ blef vunnen. Zulu-folket är måhända den allra hårdaste jordmånen på Afrikas missionsfält, såsom också andra missionssällskap fått erfara. Det är ett vildt, stolt och krigslystet folk, som retats genom upprepade strider med européerna. »Vi förstå oss blott på att synda, slå i hjäl, gå på våra fötter och bygga stängsel,» gåfvo de en gång Schreuder till svar. »Vi gamle», sade de, »hafva ingen skada af att komma till er om söndagen, ty vi

hafva en sköld inne i vårt hjärta. Men barnen äro-- 419 -

veka till lynnet, och vi vilja icke veta af någon troende medlem af vår familj.»

Efter åtta års mödosamt arbete i Zululandet genljöd den norska missionsförsamlingen af glädje öfver förstlingen af skörden, en ung flickas dop (1858). Men ehuru icke få skicklige missionsarbetare utsändes — bland dem (1860) Paul Wetteroren, som sedermera blef stiftare af »Den norske Frimenighed» — gick det fortfarande mycket smått. Konungens modèr blef visserligen gripen af ordet, och konungen själf visade Schreuder mycket förtroende. Därför vägrade han ej heller i särskilda fall sitt tillstånd, utan hvilket ingen finge lof att döpas; och en gång, då Schreuder vid ett besök hade skänkt honom en slängkappa, utfärdade han befallning till befolkningen i omnejden

Biskop SCHREUDER.

af Schreuders station att talrikare infinna sig vid gudstjänsten om söndagarna. Men det var och blef blott helt få, som vunnos.

Ett eget missionsskepp fick man 1864. Det var en troende kvinna i Bergen, som en stormig natt icke kunde sofva vid tanken på missionärernas lidanden på hafvet. Då vaknade denna idé hos henne, och nästa morgon skänkte hon till planens fullbordande en speciedaler, som hon hade gömt till minne af en afliden son. Många hjärtan grepos, och tre år därefter invigdes under tusendens sång och bön skeppet »Elieser», som snart därpå förde sex nye missionärer till Natal.

År 1866 var Schreuder i Norge och blef under oerhördt stort deltagande i Bergens domkyrka invigd till missionsbiskop. Därpå var Schreuder mycket verksam för att sätta Madagaskar-missionen i-- 420 -

gång. Men på hans eget område var ett oväder i annalkande, i det att konung Umpande 1872 efterträddes på tronen af sin tyranniske son Cetewayo. Emellertid hade Schreuder blifvit oense med det norska missionssällskapet. Hans gamla idé att vara hela kyrkans och icke blott ett missionssällskaps utskickade väcktes ånyo till lif, och 1873 skilde han sig från sällskapet och började, med understöd af en kyrklig kommitté i Norge, en egen missionsverksamhet på stationen En-tumeni, som han bibehöll. Snart lyckades det honom att anlägga en ny station, och där verkade den gamle biskopen i sin svåra tjänst ännu i nio år, tills han 1882 dog med dessa ord på läpparna: »Ja, kom, Herre Jesus, kom, kom!» Hans "kommitté fortsatte verksamheten, dock med närmare anslutning till det norska missionssällskapet, som under tiden hade fullföljt och utvecklat arbetet bland zuluerna.

Det var till Schreuder svenska kyrkans missionsstyrelse sände sin förste utskickade, Otto Witt, för att under hans vägledning börja en ny mission bland zuluerna. År 1878 anlades den första stationen, Oskarsberg, i Natal tätt invid zululandets gräns, och missionsgärningen såg löftesrik ut, då Cetewayo råkade i ett hårdnackadt krig med engelsmännen 1879 — 80.

I följd af kriget nödgades både Witt och alla de norske missionärerna taga till flykten, och de flesta stationerna ödelades. Det lyckades zuluerna att öfverrumpla engelsmännen och tillfoga dem ett allvarligt nederlag, men slutligen vunno engelsmännen en afgörande seger vid Undi. Cetewayo blef tillfångatagen, och engelsmännen delade landet mellan 13 höfdingar. Efter kriget måste de olika missionerna nästan börja på nytt igen, men långt hann man icke, förrän nya oroligheter åter verkade upprifvande i många afseenden. Ett inbördes krig rasade 1883 — 84, och sedan engelsmännen 1887 fått förhållandena ordnade, gjorde Cetewayos son uppror (1888). Ännu en gång måste de fleste missionärerna söka sin räddning i flykten.

Men man kunde nu märka omslaget bland befolkningen, ty upprorsmännen tillbådo de kristnes Gud i stället för förfädernas andar. Sedan upphofsmannen utlämnats till engelsmännen, har fred rådt i landet, och efter de många och långa vedermödorna lyser nu hoppet öfver zulumissionen mera än någonsin förut. År 1897 räknade den norska missionens församlingar 1,711 medlemmar under 15 missionärer, 1 infödd präst och 35 infödde medhjälpare (nu 17 stationer med 2,000 döpte).-- 421 -

I Egypten har efter de föregående svaga försöken en ny och lifskraftig mission slagit rot under denna tidsperiod.

De förenade presbyterianerna i Nordamerika sände 1854 Mac Cague jämte hustru till Kairo. Någon tid därefter började verksamheten i Alexandria genom Lansino och Hooo, hvilka sistnämnde blefvo de viktigaste redskapen för framgången i den öfriga delen af landet. Det var så till vida ett gynnsamt ögonblick, som Egyptens pascha då var välvilligt stämd mot europeiskt inflytande. Arbetet visade sig dock i början vara outsägligt svårt. Visserligen kunde man i skolor få tag i en del barn, men till ordets förkunnelse församlade sig högst 15 — 20. Och då man ville sprida ordet genom vidsträcktare resor

och försökte anlägga stationer å andra orter, fnyste både muhamedaner och kopter af raseri. I Assiut blef en infödd medhjälpare piskad af araberna, och kopterna hotade med bannlysning en hvar, som läste protestantiska böcker.

År 1861 lyckades det dock att samla en större evangelisk styrka i Kairo, och från den tiden kan en stor förändring spåras. Gudstjänsterna och söndagsskolorna blefvo lifligt besökta, och många kommo resande för att uppsöka missionärerna; en koptisk präst vid namn Makar blef omvänd och förde många andra koptiske munkar och präster till sanningen. År 1863 organiserades den första inhemska församlingen i Kairo. Och nu lyckades det att få fast fot å många andra ställen. Missionsskeppet »I b is» befar Nilen, tjänar ofta missionärerna till bostad och begagnas som flyttande missionshus i olika trakter. Rundt omkring i hela Egypten funnos år 1889 85 missionsstationer, bland hvilka Assiut utmärkte sig genom ett stort seminarium för präster och lärare. Ett viktigt arbete utföres genom resepredikande, och kvinnorna besökas och undervisas i hemmen af kvinliga missionärer. Kommunikanternas antal uppgafs 1889 vara 2,300. Den största delen af arbetet göres bland kopterna, dock vinnes äfven en och annan muhamedan, hittills öfver 60, af hvilka ingen säges hafva affallit. Af de 6,000 barnen i missionens skolor äro 800 muhamedaner.

Vid sidan af den amerikanska missionen har det lyckats en ensam kvinna att grundlägga en blomstrande kärleksverksamhet i Kairo. Omkring år 1860 företog Maria Whately, dotter af den anglikanske ärkebiskopen i Dublin, flera resor till österlandet. Under ett vinteruppehåll i Kairo fick hon se, hur försummad den muhamedan-ska ungdomen var, och hon beslöt att egna sitt lif åt arbetet för densamma. Med tillhjälp af en troende syrisk kvinna samlade hon i-- 422 -

sitt hem några flickor, lärde dem att läsa och sy och talade med dem om Herren. Äfven en gosskola upprättades, vid hvilken hon fick två syrier anställde som lärare. Snart uppfördes betydande byggnader för skolorna, khediven skänkte tomt, vänner i England insamlade 1ji och själf betaide hon B/i af byggnadssumman.

En underbar välsignelse har hvilat öfver detta arbete. Skolornas lärjungeantal uppgår till omkr. 200 flickor och 400 gossar, hvaraf öfver hälften äro muhamedaner. Där finnes såväl en afdelning för folkundervisning som ock en för högre bildning, men alla undervisas i Guds ord, och icke så få hafva blifvit kristne.

maria whately.

Miss Whately dog 1889. Hennes verk fortsättes af en syrisk kvinna, som fått sin uppfostran af henne, och understödjes af miss Whatelys syster.

Fortsätta vi från Egypten söderut, finna vi återigen en nordisk mission på ett svårarbetadt missionsfält, där tårarnas utsäde varit ofantligt ymnigt.

Sedan den svenska evangeliska fosterlandsstiftelsen 1861 på sitt program upptagit missionen, rådförde den sig med Gobat, Krapf, Fjellstedt m. fi. och beslöt därpå under innerlig bön att börja sin verksamhet i Ostafrika i syfte att vinna insteg hos Galla-folket. Detta folk, hvars land sträcker sig från Abessinien i norr till Kili-mandjaro i söder, har kallats för »den skönaste människorasen i-- 423 -

Afrika». Det har tappert motstått den eljest öfverallt i Afrika framträngande islam. Muhamedanerna tolka namnet Galla rent af såsom »de, hvilka säga nej», oeh detta folk står ock både i religiöst och sedligt afseende högre än de flesta andra afrikanska folkstammar.

År 1865 utsändes de tre förste budbärarne, af hvilka den mest framstående var C. J. Carlsson. Från Suez seglade de delvis i öppen båt genom Röda hafvet till Massaua, en egyptisk hamn, från hvilken de hoppades kunna draga vidare åstad genom Abessinien. Men vägen var spärrad på grund af uppror i landet, hvarför de beslöto att tillsvidare arbeta inom de närmare belägna trakterna.

Bland de mindre hednafolken utsågo de Kunama-folket, som de efter en månads resa uppnådde. Kunamas voro ett röfvarefolk, som plundrade från andra och själf underkufvades af sina grannar. De trodde icke på något lif efter döden. Efter att hafva erhållit furstens tillåtelse att verka i landet började missionärerna lära sig språket, men de två af dem blefvo strax angripne af feber. Carlsson vann folkets hjärtan genom att frimodigt förfäkta deras sak inför en grann-furste; därför kunde han ock förmå dem till att afstå från ett röfvare-tåg, som de hade beslutit företaga. Men just som missionsarbetet riktigt skulle börja, sjönk han efter några få dagars sjukdom i grafven 1867.

Upprepade gånger kommo nya krafter från Sverige. Sålunda 1869 icke mindre än nio personer. En af de fyra prästerna bland desse var Bengt Peter Lundahl. Men det dödande klimatet härjade alltjämt bland dem, och deras tre stationer

förvandlades till lasarett. Men ännu var lidandenas mått dock icke rågadt.

Då flere af dem begåfvo sig ut på undersökningsresor rundt omkring i landet, blefvo tvänne af dem öfverfallne och mördade af röfvare, i följd hvaraf missionärerna, som hittills hade trötts stå under särskildt gudomligt beskydd, sjönko icke så litet i folkets anseende. Någon tid därefter ryckte en egyptisk styrka in i landet för att utkräfva skatt, och snart därpå kom en abessinisk furste i samma ärende. Landet blef brandskattadt på alla håll och kanter, oroligheter uppstodo öfverallt, och kunamas började fundera på att utplundra främlingarne för att vinna ersättning. Missionär Lagers hus blef verkligen plundradt. Slutligen återstod för alla missionärerna, både de friske och de sjuke, intet annat att göra än att taga till flykten, och efter 2 — 3 veckors färd på kamelryggen under många lidanden återvände de till Massaua 1870. Kunamamissionen var slu--- 424 -

tad, och endast åtta svenska grafvar kvarstodo såsom minnen däraf bland de i mörker försänkte hedningarne.

Då ingen annan utväg fanns, upptogs missionsarbetet på den plats, där man befann sig. Massaua blef hufvudstationen, och med denna som utgångspunkt anlades i omnejden några få stationer, af hvilka dock flera snart måste öfvergifvas. Af de sju svenskar, som återvändt från Kunama, dog en, och fyra reste hem eller flyttade bort, så att blott Lundahl och Lager återstodo. Men snart erhöllo de hemifrån undsättning, som redan var på väg inåt landet, innan den fått veta, att hela missionen befann sig i Massaua.

Lundahl upprättade därstädes en skola, och i denna förnam man den första ljusglimten — ett löfte om uppnåendet af det aldrig ur sikte lämnade målet: en galla-yngling blef påskdagen 1872 döpt och erhöll i dopet namnet Onesimus. Strax därpå dog efter blott tvänne års äktenskap Lundahls unga hustru jämte ett nyfödt barn. Men hans skola hade framgång och spred rik välsignelse, i det att barn, till en stor del utlösta från slafveri, samlades hit från många olika trakter för att sedan föra evangeliet med sig hem. Sedermera upprättades i Massaua jämväl en flickskola och en handtverksskola. På denna väg fick man ock tillåtelse att göra ett utsäde i Abessinien, bland hvars döda prästerskap den största förbittring uppstod, så snart man märkte en andlig luftning. Abessiniens konung undanbad sig bestämdt »att få två slags evangelium i sitt land», och den ena missionsstationen efter den andra måste öfvergifvas, emedan de genom gränsreglering kommo under abessiniskt välde. Ja, då missionär Laoer i sällskap med två infödde medhjälpare 1876 begaf sig in i Abessinien för att underhandla med konungen, blefvo de öfverfallne af ett röfvarband, och då de togo sin tillflykt till en kyrka, blefvo de släpade ut ur densamma, kläderna sletos af kroppen på Lager, och hans hufvud afhöggs, medan han stilla sammanknäppte sina händer. Den ene medhjälparen blef stympad till döds, den andre föll till marken liksom träffad af ett skott, men räddades därigenom och återvände med sorgebudskapet.

Följande år öppnades en liten dörrspringa till det land, som utgjorde missionens efterlängtade mål. Till Massaua kommo nämligen ofta köpmän från Galla-landet, och de bådo om missionärer. Eftersom det då för tiden var omöjligt för européer att komma genom Abessinien, sände man 1877 tre döpte infödingar, två abessinier och en galla-yngling, i sällskap med en handelskaravan till Gallafolket. Först två år därefter fick man spörja från dem: de hade-- 425 -

upprättat en skola med 12 lärjungar inne i Galla-landet, och folket lyssnade gärna till evangeliet. Senare underrättelser hafva gifvit vid handen, att de på det första stället hållits fängslade af abessinske präster, men det hade lyckats dem att tränga djupare in i landet ända till Djimma, och där hade de sedan hållit stånd som en liten förpost. År 1897 räknade den lilla skaran under abessiniern Negussies ledning 60 medlemmar, och till deras hjälp hafva sändts tre senare vunne infödingar.

Desto mera längtade de svenske missionsvännerna efter att kunna rycka fram med hela styrkan. Därför gjordes det ena hjältemodiga försöket efter det andra. G. E. Arrhenius, en ung, mycket begåfvad stockholmare, hvars brinnande kärlek till Galla-folket verkade tändande på många hjärtan i Sverige, innan han drog ut, förde 1881 en expedition från Suakim vid Röda hafvet genom öknen till Berber vid Nilen och därifrån uppför denna flod till Khartum och vidare till Famaka på gränsen af Galla-landet. Men ehuru konungen i Djimma vid ryktet härom sände bud till Famaka för att mottaga missionärerna, förklarade stadens tyske guvernör, sedan han låtit konungens utskickade fara tillbaka med oförrättadt ärende, att vägen till Galla-landet vore spärrad på grund af inre oroligheter. De svenske missionärerna väntade dock i flera månader, men då voro deras krafter så nedbrutna, att de måste bege sig tillbaka till Khartum, där Arrhenius dog!

Det var ett mycket hårdt slag för missionsvännerna i hemlandet. Sedan försökte man komma fram en annan väg. Konung Menelik i Sjoa hade mottagit ett par tyske missionärer. Genom dem utverkade man konungens tillåtelse, att missionärerna Påhlman, som varit i sällskap med Arrhenius, och Bergman finge passera genom hans land. Men då de efter en lång och svår resa nådde Sjoa, förklarade Menelik, påverkad af sin öfverherre i Abessinien, att han ingenting

lofvat, och de måtte under nya faror och mödor fara tillbaka.

Ännu flera försök hafva gjorts att söderifrån nå Galla-folket. Men fientliga stammar och andra hinder hafva hittills alldeles spärrat vägen. Däremot har den ofvannämnde Onesimus år 1898 fullbordat sitt stora arbete, bibelns öfversättande på gallaspråket, och han har bland sina landsmän i Abessinien fått ett ganska betydande arbete, hvarjämte han äfven undervisar svenske missionärer i gallaspråket.

Ty Fosterlandsstiftelsen tänker ingalunda på att öfvergifva den uppgift, som den tror sig hafva fått af Herren. Medan emellertid— 426 —

våra landsmän därnere ännu stå bedjande och klappa på de stängda portarna, låter Herren dem blifva till välsignelse, där de befinna sig. Äfven därstädes hafva förhållandena varit svåra. Klimatet är ohälsosamt, och krig och plundringståg hafva vållat stort afbräck. Flera gånger har hela arbetet måst koncentreras i Massaua eller det närbelägna Monkullo, där missionens föreståndare, Lundahl, verkade under sina sista år, bl. a. sysselsatt med bibelöfversättning. Slutligen

B. P. LUNDAHL.

stod han som en fader bland dem alla. Men 1885 fick han kopporna och hemkallades till den stora hvilan.

Kort dessförinnan hade det omsider blifvit ordning i landet, därigenom att italienarne bemäktigade sig Massaua (1885). Så långt den italienska kolonien sträcker sig, har missionen sedan dess kunnat verka fritt. År 1899 hade Evang. Fosterlandsstiftelsen på det ostafrikanska missionsfältet 30 svenske missionsarbetare (af hvilka 12 prästvigde och 14 kvinnor) samt 19 infödde (4 prästvigde) med omkr.-- 427 -

400 kristne, hvaraf inemot hälften altargäster, och 175 barn i 12 skolor. Ipke mindre än 19 missionärer hade dött på missionsfältet, åtskillige andre hade måst resa hem med bruten hälsa. I sanning har här offrats för tron, men därför finnes ock en stor förhoppning; i Herrens stund skall målet nås.

Ännu en annan nordisk mission. i Afrika må i korthet omtalas, nämligen det finska missionssällskapets verksamhet. Efter att först hafva understödt Gosznermissionen i Indien gaf den rhenske missionären Hahn, som arbetade bland Herero-folket i Västafrika, under ett besök i Helsingfors impulsen till en mission bland Ovam-bo-folket, ett grannfolk till det förstnämnda och bosatt söder om Kunane-floden. År 1868 utsändes 9 missionärer, hvilka tillsvidare skulle lära språket hos missionär Hahn. Men då de började arbetet i själfva landet, fingo de rikligen erfara missionens svårigheter. De första stationerna, som här anlades i de fyra Ovambo-rikena, måste snart igen öfvergifvas på grund af motstånd från försupne, nyckfulle konungar, som önskade blott timliga fördelar (krut m. m.) af missionärerna, och en följd af svåra år förlopp fruktlöst. Endast en liten hemlös flicka, som skänktes åt en bland missionärerna, redan vid 6 års ålder en mästarinna i stöld och lögn, men hvars hjärta i hans hem öppnade sig för Guds kärlek, blef vid 13 års ålder under ett besök i Finland 1876 döpt och blef sedermera en trogen arbe-terska i Herrens vingård. Ett par år därefter önskade fyra ynglingar att blifva döpte, men måste på grund af konungens och folkets ovilja fly till Herero-landet, där de blefvo underviste och döpte i den tyska missionen.

År 1880 dog i febersjukdom en af de bäste bland missionärerna, Skoolund. Den djupt sjunkne konungen begrät honom som sfn »sanne vän och hjälpare». Men först ett par år därefter tycktes hedendomens sega motstånd brutet, och sex unge män blefvo döpte (1883). Dopet gillades af folket, och konungen önskade själf, att folket måtte blifva undervist. Dock förmörkades snart igen de ljusa utsikterna, därigenom att konungen dog, och hans efterträdare gjorde nya svårigheter. Jesuiterna inträngde, krig och plundringståg i omnejden gjorde vägarna osäkra, och 1888 måste ånyo två stationer öfvergifvas. Men den lilla styrkan har tappert hållit stånd, och Herren har välsignat dess arbete med allt fler och fler dop. Där finnas nu fyra finske missionärer i verksamhet, och de hafva samlat kring sig vid pass 2,000 »åhörare» (hvaraf 300 nattvardsgäster) och 7 — 800 skolbarn.-- 428 -

Slutligen få vi kasta en blick på de trakter i Afrika, som blifvit helgade genom Livingstones sista resor och död, landen kring de ostafrikanska sjöarna. Det fullständiga öppnandet af dessa landområden, hvilket han förberedde, är visserligen ännu icke genomfördt. Men under det att arbetet härpå fortsättes (hvarom närmare i nästa afdelning), har missionen bemödat sig om att upptaga de uppgifter, som den store upptäckaren-missionären förelagt densamma. Englands kraftiga uppträdande mot sultanen af Sansibar, hvarigenom denne nödgades upphöra med slafhandeln (1873), har gifvit den stora impulsen till framryckning.

Den engelska universitetsmissionen, som Livingstone själf kallat till lif, valde, sedan dess första försök misslyckats (se sid. 321), Sansibar till utgångspunkt och har gjort stora framsteg, förnämligast under biskop Steere (1873 — 82). På det

forna slaftorget i Sansibar har den låtit uppföra den vackra Kristuskyrkan, och invid staden eger den en koloni för befriade slafvar och en stor läroanstalt för frigjorda slafbarn. På fastlandet utvecklar denna mission en alltjämt växande verksamhet på tre olika ställen.

I Freretown, på kusten midt emot ön Mombas, har kyrkomissionen en koloni för frigjorde slafvar och har därifrån utbredt sin verksamhet öfver 6 stationer.

Till minne om sin store landsman sände den skotska kyrkomissionen 1875 en gemensam expedition till Nyassa-sjön. På sin missionsångbåt Hala foro de upp till Sjire. Vid vattenfallen skruf-vades fartyget i sär och bars af 800 välvillige infödingar förbi dessa för att sedan återigen sammanfogas och befara den väldiga sjön, som det trafikerar i alla väderstreck för att efterspana slafhandlare. Den skotska statskyrkan har sin hufvudstation i Blantyre vid sjöns södra ända, frikyrkan har sin »Livingstonia-mission» långsåt västkusten mtfd Ban da ve som medelpunkt. Af bägge kyrkorna utföres ett storartadt arbete både genom ett utmärkt skolväsen och genom evangeliets förkunnande.

Också Londonmissionen har känt det som sin plikt att upptaga en verksamhet i dessa trakter, alldenstund Livingstone ju varit dess missionär. Under det att skottarne valde Nyassa, utsågo Londonborna Tanganyika-sjöns omgifningar till sitt arbetsfält med Ujiji som utgångspunkt. Men detta arbete har icke riktigt velat lyckas. Stora summor användes på detsamma, två missionsångbåtar trafikerade sjön, och många människolif kostade det. Äfven sällskapets sekreterare Mullens dog här. Men slafhandlarnes motstånd å ena-- 429 -

sidan, alltför mycket ombyte i fråga om personer och stationer å andra sidan har haft till följd, att det icke kommit till riktig utveckling. Londonborna hafva ännu kvar blott tre stationer vid sjöns södra ända.

Den rikaste missionsfrukten af Ostafrikas öppnande — i området kring den största af alla sjöarna — skall emellertid först under nästa tidsperiod komma att visa sig för oss.

Evangeliets seger på Madagaskar.

Under Radama II:s regering skyndade sig Londonmissionen att besätta det öppnade landet och införa en fastare församlingsordning. Ellis blef utnämnd till konungens hofkaplan och läste dagligen med honom. Men dörrarna hade öppnats äfven för andra makter. Genom införandet af frihandel öfversvämmades Madagaskar af europeiska varor och i synnerhet af brännvin, så att dryckenskap och andra laster spredo sig på ett oroväckande sätt. Äfven katolske missionärer skyndade dit från den franska ön Réunion, och konungen kände sig dragen till dem på grund af deras praktfulla gudstjänst. Tyvärr gick det snart bakut för konungen. En skara unge rådgifvare förledde honom till ett lastfullt lif, och det slutade med, att han betedde sig nästan som en vansinnig. Det hedniska partiet begagnade sig däraf, ingaf honom en vidskeplig förskräckelse för förfädernas vrede, och han lät utfärda omöjliga lagar. Men stormännen vunno för sina syften krigshären, besatte slottet, och då konungen icke ville gifva efter, blef han strypt 1863, och hans drottning besteg under namn at Rasoherina tronen efter att hafva gifvit stormännen det löftet att aldrig smaka sprit, att intaga en vänlig ställning till alla främlingar, återinföra tullskydd och tillåta kristendomen.

Rasoherina fortfor själf att tjäna afgudarna, men regerade mildt och väl, så att landet gjorde stora framsteg, och kristendomen utbredde sig genom sin egen makt. År 1865 ingicks ett vänskapsförbund med England, i kraft hvaraf drottningen af Madagaskar bl. a. tillerkände alla kristna bekännelser fri religionsutöfning och lofvade, att icke oftare förföljelser mot de kristne skulle ske där i landet. Den gamle Ellis såg nu sitt mål uppnådt och återvände till England. År 1862 hade han funnit 7,000 kristne i och omkring hufvudstaden; nu räknade man 18,000 i 79 församlingar med 95 infödde präster och 7 missionärer. De af honom planlagda fyra minneskyrkorna -- 429 -

sidan, alltför mycket ombyte i fråga om personer och stationer å andra sidan har haft till följd, att det icke kommit till riktig utveckling. Londonborna hafva ännu kvar blott tre stationer vid sjöns södra ända.

Den rikaste missionsfrukten af Ostafrikas öppnande — i området kring den största af alla sjöarna — skall emellertid först under nästa tidsperiod komma att visa sig för oss.

Evangeliets seger på Madagaskar.

Under Radama II:s regering skyndade sig Londonmissionen att besätta det öppnade landet och införa en fastare församlingsordning. Ellis blef utnämnd till konungens hofkaplan och läste dagligen med honom. Men dörrarna hade öppnats äfven för andra makter. Genom införandet af frihandel öfversvämmades Madagaskar af europeiska varor och i synnerhet af brännvin, så att dryckenskap och andra laster spredo sig på ett oroväckande sätt. Äfven katolske missionärer

skyndade dit från den franska ön Réunion, och konungen kände sig dragen till dem på grund af deras praktfulla gudstjänst. Tyvärr gick det snart bakut för konungen. En skara unge rådgifvare förledde honom till ett lastfullt lif, och det slutade med, att han betedde sig nästan som en vansinnig. Det hedniska partiet begagnade sig däraf, ingaf honom en vidskeplig förskräckelse för förfädernas vrede, och han lät utfärda omöjliga lagar. Men stormännen vunno för sina syften krigshären, besatte slottet, och då konungen icke ville gifva efter, blef han strypt 1863, och hans drottning besteg under namn at Rasoherina tronen efter att hafva gifvit stormännen det löftet att aldrig smaka sprit, att intaga en vänlig ställning till alla främlingar, återinföra tullskydd och tillåta kristendomen.

Rasoherina fortfor själf att tjäna afgudarna, men regerade mildt och väl, så att landet gjorde stora framsteg, och kristendomen utbredde sig genom sin egen makt. År 1865 ingicks ett vänskapsförbund med England, i kraft hvaraf drottningen af Madagaskar bl. a. tillerkände alla kristna bekännelser fri religionsutöfning och lofvade, att icke oftare förföljelser mot de kristne skulle ske där i landet. Den gamle Ellis såg nu sitt mål uppnådt och återvände till England. År 1862 hade han funnit 7,000 kristne i och omkring hufvudstaden; nu räknade man 18,000 i 79 församlingar med 95 infödde präster och 7 missionärer. De af honom planlagda fyra minneskyrkorna

på de orter, som blifvit berömda genom martyrernas död, hafva samtliga sedermera uppförts och blifvit fasta punkter för evangeliets utbredande.

Vid denna tid började andra missionssällskap rycka Londonborna till undsättning, sålunda det engelska »Sällskapet för evangeliets utbredande» (1864) på ostkusten, kväkarne (1867) i hufvudstaden och det norska missionssällskapet (1866), hvars verksamhet förtjänar att närmare omtalas. Men innan deras arbete kom i gång, hade de största förändringar skett i fråga om Madagaskars regering.

Minneskyrkan Ambatonakanga i hufvudstaden på Madagaskar.

. År 1867 företog drottningen enligt gammal sed med pomp och ståt en stor resa genom landet, men insjuknade i kusttrakterna i feber och dog. Katolikerna berömde sig af, att dè till sist hade vunnit henne, i det att den franske konsuln besökte henne under sjukdomen och, utan att någon förstod »den fromma listen», berörde hennes panna med fuktade händer. Hennes yngre syster Ramona besteg tronen under namn af Ranavolana II. Men det fruktade namnet behöfde icke oroa Herrens trogne. Afgudavaktarne och »sanningssägarne» blefvo afvisade, då de ville hylla den nya drottningen, några infödde präster erhöllo kallelse till slottet, och genom flera förordningar in-

fördes söndagshvilan. En sådan tillströmning af folk till de kristna sammankomsterna började ega rum, att församlingens döpte medlemmar en gång utrymde sin egen kyrka för att lämna plats åt hedningarne. Från det aflägsna Betsileo förspordes en liknande hunger efter Ouds ord. Och kröningsfesten gjorde ytterligare verkan. Rundtomkring den kungliga tribunen strålade dessa fyra inskrifter: Ära vare Gud i höjden — Frid på jorden — Till människorna ett godt behag — Gud vare med oss! Och på bordet låg bibeln bredvid kronan. I början af följande år döptes Ranavolana och hennes förste minister Rainilairivony i närvaro af alla stormännen. Snart därpå blef förste ministern, som redan förut varit Rasoherinas (och sedan blef den sista drottningens) gemål, vigd vid drottningen. Den »officiella» kristendomen var visserligen icke fullkomlig, ty ministern hade före sitt dop skilt sig från sin egentliga hustru, som var kristen och moder till 16 barn. Men för riket och folket var det ändock en ofantlig omkastning.

Genom offentliga kungörelser anbefallde drottningen sitt folk den nya gudsdyrkan utan att dock vilja tvinga någon: »Jag och alla stora bedja; byggen I er ock ett församlingshus för hvarje hundratal skattskyldige!» Efter att hafva rådfrågat en folkförsamling lät hon med offiderarnes tillhjälp uppbränna alla afgudar och trollmedel. Folket blef bestört, men många voro icke de, som knorrade. Man var redo att antaga drottningens religion, men hvem skulle vägleda de många? Man fick församlingshus, där man sammankom om söndagen, pratade och sjöng, och det var stort, om man hade någon, som kunde föreläsa litet grand. En tolf års gosse måste leda en gudstjänst, på somliga ställen passade dåliga personer, som kunde något mera än de andre, på tillfället. Missionärerna fröjdade sig med bäfvan, fruktade för, hurudant slutet skulle blifva, men uppbjödo alla sina krafter för att med infödde kristnes hjälp åstadkomma det bästa möjliga.

Redan 1868 blefvo 20,000 personer döpte och för att vägleda den alltjämt växande rörelsen bildades i Imarina ett församlingsförbund, som två gånger årligen samlade en stor krets af representanter till gemensam bön och förhandling om alla viktiga 'kyrkofrågor. Från hovaerna utvidgades missionsverksamheten till Betsileo-stammen. År 1880 hade missionen ölver 1200 församlingar med mer än 70,000 kommunikanter och 250,000 anhängare. Missionärerna, 30 — 40 till antalet, måste verka förnämligast i hufvudstaden;

de 1,000 landtförsamlingarna styrdes nästan helt och hållet af infödde präster, som understöddes af omkr. 4,000 madagassiske »predikanter».

Det var ett jättestort skördearbete, som missionen hade måst öfvertaga under loppet af denna korta tid. Men det följer af sig själft, att man icke hade kunnat arbeta mycket på djupet. Erfarenheten har sedermera visat, att det fanns mycket, som egde blott ringa värde. Londonmissionen hade ansträngt alla krafter för att följa med utvecklingen, men detta hade i hög grad varit till skada för soliditeten — skulden härför bär delvis sällskapets kongregationalistiska benägenhet att snarast möjligt erkänna de nya kyrkornas själfständighet.

Vi vända oss härmed till den norska missionen, som på ett underbart sätt kan sägas hafva kommit till Madagaskar just i Herrens stund, och i följd af ett grundligt arbete undgått så många af Londonmissionens fel.

Redan 1862 hade norrmännens tankar riktats på Madagaskar, och efter föregående brefväxling med Londonmissionen, som hälsade dem välkomne, bosatte sig de förste bägge norske missionärerna 1866 i Antanarivo för att lära språket. Följande år kom biskop Schreuder till ön och öfverenskom med Londonmissionärerna om en delning af arbetsfältet, hvilken öfverenskommelse desse sistnämnde dock sedermera bröto, på grund hvaraf ett mindre godt förhållande en längre tid rådde mellan bägge sällskapen.

I slutet af 1867 bröto missionärerna Engh och Borgen upp för att komma till provinsen Betsileo, som anvisats dem" till verksamhetsort, men de blefvo hejdade af den hedniske inrikesministern under föregifvande af, att det vore lifsfarligt att draga dit, och utstodo en svår anfäktelsens tid, innan de, uppmuntrade af en högre officer, fingo mod att på egen hand obemärkt resa. I Betafo fingo de hyra hus af en hedning och grundlade där den första stationen. Husets hela utrymme mellan de fyra lerväggarna måste användas till att mottaga hedningarne; en »sängkammare» funno de på att inreda åt sig på läkten och bräder uppe under halmtaket. I denna hydda samlades dag efter dag flere hedningar, genom hvilkas ord de fingo inblick i ett förfärligt syndafördärf, och icke få voro de, som bådo om att blifva döpte.

Då spreds ryktet om drottning Rasoherinas död, och af fruktan för hvad som komma kunde upphörde folket med sina besök i missionshyddan, och missionärernas infödde tjänare flydde. Men snart förspordes om kristendomens seger, och nu blef hyddan för trång. Under det att den första kyrkan byggdes på höjden vid Betafo, döp-

tes de två förste hedningarne (1869), och vid årets slut hade församlingen vuxit till 8 medlemmar.

Samma år kom det norska missionsskeppet »Elieser» med 7 nye missionärer, en tillväxt, som tycktes förfära både Londonmissionen, som nu helst ville ensam behålla hela arbetsfältet, och regeringen. Denna uppställde en del svårigheter af den grund, att Norge icke egde någon konsul på Madagaskar, men vanns snart genom missionärernas stilla och anspråkslösa uppträdande. »Då får bibeln vara er konsul,» sade förste ministern, och detta har den fortfarande varit.

Under loppet af ett par år besattes hela Nordbetsileo. Dock hade man svårigheter nog. De infödde predikanterna, som reste omkring i egenskap af utskickade från drottningens kyrka, uppträdde ofta emot norrmännen, understödde af Londonmissionens ovilja mot lutheranerna. De fleste bland befolkningen fruktade också för, att regeringen var afvogt sinnad mot den norska missionen. Såsom representant hos denna och dymedelst såsom bevis på att man stode i godt förhållande till regeringen, måste man därför hafva en missionär i hufvudstaden, något som för öfrigt var behöfligt för de många betsileoers skull, som »i rikets angelägenheter» måste resa dit. Där anlades sålunda 1871 en station af Christian Döderlein Borch-grevink, som hade bott i staden ända ifrån sin ankomst 1869 och som var både präst och läkare.

I Antananarivo mottogs Borchgrevink med öppna armar af den skotske missionsläkaren Davidson; han öppnade strax en gratis-klinik, och där blef ett stort arbete. År 1872 upprättade fru Borchgrevink en uppfostringsanstalt (»asyl») för flickor, hvilken efter hand fick 100 lärjungar. Och redan 1871 grundade Lars Nielsen Dahle — likaledes i hufvudstaden — ett prästseminarium (sedermera förestådt af Simon Jöroensen) från hvilket omkr. 60 madagasser utgått som ordinerade präster. Dahle deltog tillsammans med Borgen i arbetet på en ny bibelöfversättning från grundspråken, hvilken genom samverkan mellan den engelska och den norska missionen utfördes under loppet af 12 år, liksom han också på annat sätt verkade för litteraturen.

Ute på det egentliga missionsfältet Betsileo gingo de norske missionärerna varsamt till väga. De voro mycket försiktige med att döpa och insatte blott grundligt profvade infödingar i arbetet för Herren. Följden blef, att man ännu 1877 hade blott 800 döpte medlemmar. Men både med skolundervisning och ordets förkunnelse var arbetet öfvermåttan stort, och efter den tiden har utveck-

lingen tagit ännu starkare fart. Vid hvarje station bildade sig (kring de af drottningen påbjudna församlingshusen) ett mycket stort antal biförsamlingar, som förökade missionärernas börda ofantligt. Från år 1874 har missionen börjat att ytterligare utbreda sig. Borchgre-vink hade strax i början kringseglat hela* ön på »Elieser» och hade redan då riktat sina tankar på sakalaverna på västkusten. Nu dit-sändes fyra missionärer, af hvilka dock blott Röstvig uthärdade det farliga klimatet. Man försökte att få insteg i det af hovaregeringen

l. dahle.

oberoende Tullear, men måste efter ett års svåra strider flytta till en annan ort. Efter hand besattes också Mellersta Betsileo, hvarest bl. a. stationen Ambato anlades (1875) af P. E. Nielsen Lund, som snart kunde jubla, då han såg uppfyllelsen af det gamla löftet: »Lyft upp dina ögon och se omkring dig! De församla sig alle och komma till dig; dina söner komma fjärran från, och dina döttrar bäras pä armarna» (Es. 60: 4:). Dock led missionsgärningen här utomordentligt mycket genom plundringståg af de vilda röfvarfolken-- 435 -

västerut. Och från mellersta Betsileo nådde den norska missionen vidare till Sydbetsileo, hvarest dubbelstationen Fianarantsoa (anlagd 1878) blef den betydligaste. Under de sålunda utvidgade förhållandena infördes en konferensförfattning för missionen 1877, och Dahle blef konferensens ordförande och »uppsyningsman» för hela missionen ända till 1887, då han reste hem för att öfvertaga det stora värfvet som sällskapets sekreterare.

År 1880 utfärdade drottningen en skolstadga af den allra största betydelse för landets utveckling. Alla barn skulle vara skolpliktiga från 8 till 16 år; de fingo självfva välja den skola, som de önskade, men regeringens inspektörer skulle öfvervaka examina. Denna stadga genomfördes först två år därefter, men det var en ofantlig uppgift, som därmed blef missionen förelagd. Den norska missionen hade redan vid denna tid 10,000 barn i sina skolor, men hvar skulle man finna utvägar för det dubbla antalet? Det norska missionssällskapets årsbudget skulle stiga åtminstone från 200,000 till 300,000 kr., men i Bergen beslöto sällskapets representanter frimodigt att gå framåt i tron, och deras tro kom ej på skam. Man upptog i missionens skolor 30,000 lärjungar (hvilket antal sedermera vuxit till 40,000), och det ofantliga arbetet med skolbyggnader, lärare m. m. genomfördes. Naturligtvis gifves undervisning i kristendom; men detta läroämne är icke underkastadt regeringens uppsikt. Och missionsskolan har blifvit en makt i folkets lif. Tusentals barn hafva bedt om dopet, och ofta hafva de dragit sin släkt med sig. Det är därför icke minst skolans förtjänst, att man på senare åren kunnat årligen döpa 3 — 5,000 hedningar. Tvänne »lärareskolor» hafva upprättats för att skaffa skolan de dugliga krafter, som voro af nöden.

Efter den tiden har missionen under Herrens synbara välsignelse utvidgat sig i många afseenden. I Betafo fick den folkkäre missionären Engh upplefva en betydande väckelse 1885; han kvarstod i missionsgärningen därstädes till 1899, omgifven af en stor skara infödde medhjälpare, hvilka han till största delen själf hade utbildat († 1900). År 1886 erhöll missionen sitt eget lasarett i An-tananarivo, där det beskärts d:r Thesen den lyckan att återgifva hundratals blinde synförmågan. Samma år kommo norrmän och engelsmän (efter föregående dylika sträfvanden i mindre skala) öfverens om upprättandet af en medicinsk skola i hufvudstaden för utbildandet af infödde läkare. År 1888 upprättades af missionär Rosaas ett hem för spetälske i Sirabe (Nordbetsileo), hvarest nu 300 olyckliga varelser få kroppslig och andlig vård.-- 436 -

Betydliga krafter hafva nedlagts på den norska västkustmis-sionen. Den har lidit stora förluster i kampen mot det feber-alstrande klimatet och haft att utstå mycket ondt på grund af det förtviflade röfvareväsendet. Störst framgång har man vunnit bland de s. k. makoaerna, afrikanske slafvar, som erhöllo friheten 1877. — Slutligen har Nielsen Lund med stort hjältemod helt ensam företagit en högst märklig forskningsresa bland röfvarestammarna i sydlandet (1887) och har härmed för den norska missionen öppnat ett stort, hittills oberördt och svårskött missionsfält, som densamma börjat bearbeta.

Innan vi lämna Madagaskar, må vi kortligen omnämna de senaste politiska förändringarna. Samma år (1883) som den gamla Ranovalona II dog och efterträddes af Ranovalona III, utbröt efter åtskilliga slitningar ett krig med Frankrike. Det varade till 1885 och fick ett för Madagaskar ganska gynnsamt slut. En hamn måste afstås, krigsskadeersättning betalas och större politiskt inflytande medgifvas Frankrike, men landet fick behålla sin självständighet. Missionen led naturligtvis åtskilligt under krigsåren, men gick sedan återigen framåt. Förhållandet till Frankrike fortfor emellertid att vara spändt, jesuiterna, som hoppades på framgång för sin mission genom ökadt franskt inflytande, underblåste elden, och ett nytt krig utbröt 1895. Då fransmännen nu icke nöjde sig med att beskjuta kusten, utan landsatte en armé, flydde de madagassiska trupperna, och den siste september 1895 hissades franska flaggan på slottet. Frankrike öfvertog fullständigt protektoratet

öfver ön.

I början tecknade sig allting bra för missionen. De förste franske generalerna voro rättvise, ja, välvillige. Men kort därpå utbröt ett förfärligt uppror. Hämnd på fransmännen och ett återupplifvande af Madagaskars nationella lif var syftemålet; därjämte, ansågo upprorets ledare, borde kristendomen utrotas. Det började med mordet på en engelsk missionär Johnson jämte hustru och barn. Sedermera mördades en infödd präst vid den norska missionen, därför att han icke ville sluta sig till de upproriske, och i Imerina en katolsk präst. Vid pingsttiden 1896, medan de fleste norske missionärerna voro borta på konferens, skedde ett fruktansvärdt anfall på den norska missionsstationen Sinabe. Under tre förfärliga dagar voro 27 medlemmar af missionärfamiljerna och stationens infödde invånare belägrade och befriades omsider, liksom genom ett underverk, af en fransk truppstyrka. Men flera af stationens byggnader, däribland hemmet för spetälska, afbrändes, och inemot 70 norska kyrkor i Nord--- 437 -

betsileo gingo upp i lågor. I Imerina förlorade Londonborna och katolikerna flera hundra kyrkor.

Under loppet af de två därpå följande åren blef upproret däm-padt. Madagaskar gjordes till en fransk koloni, drottningen afsattes och förvistes till Réunion (sedermera till Algier). Därefter hafva jesuiterna vunnit ett ödesdigert inflytande. Den engelska missionen, öfver hvars hundratusenden upproret gick som en stormil och sopade bort massor som agnar för vinden, blef — också af politisk afundsjuka — öfverallt utsatt för förtret. Åtskilliga af missionens

C. D. BORCHGREVINK.

egendomar har regeringen indragit. Genom en ny skolstadga har franskan gjorts till hufvudspråket. Äfven den norska missionen, i synnerhet i Nordbetsileo, förföljdes af jesuiterna med verkligt raseri. Men de norska församlingarna hafva bestått profvet bättre än de engelska, och småningom har själfva den franska regeringen lärt sig att värdera norrmännens stilla, opolitiska arbete och sökt att hålla jesuiterna inom lagens gränser. Den norska missionen, som alltifrån 1887 haft Borchgrevink till uppsyningsman, räknar nu inemot 55,000 döpta medlemmar.-- 438 -

Sedan Madagaskar blifvit franskt, har det franskt-evangeli-ska missionssällskapet börjat gripa verket an därstädes, och det finnes utsikt för, att åtminstone den engelska missionen efter hand måste afstå sin verksamhet åt detsamma. Trots allt, som gått förloradt under de senaste årens trångmål, har evangeliet dock slagit så fast rot bland befolkningen, att stora delar af Madagaskar, särskildt Imerina och Betsileo, närma sig till att blifva kristna land.

Metlakatla.

På de väldiga landområden i Nordamerika, hvilka höra under engelskt herravälde, hade ju missionen under föregående tidsperiod (sid. 230) fått en vacker och välsignad början. Genom dessa områdens inordnande under engelsk styrelse (de östra provinsernas förenande till »Dominion of Canada» 1867 och införlifvandet af Hud-son-landen 1869) underlättades evangeliets framryckning i hög grad, och den engelska missionsverksamheten i dessa land uppnår under denna tidrymd en ganska storartad utveckling, märkbar både genom biskopsdömets fortsatta delning och genom bibelns öfversättande på allt fler och fler indianspråk. Detta sistnämnda kräfde utomordentliga uppoffringar af både arbete och penningar, därför att språken äro så många. Men man har icke ryggat tillbaka därför, äfven om språket talades blott af en liten folkstam på några få hundra individer, och under rödskinnens kringflackande lif har stor välsignelse legat däri. Samtidigt har den engelska kyrkan med stor ihärdighet utvidgat ramarna allt mer och mer, efter hand som arbetet växte, så att alltjämt afskildes nya biskopsdömen, hvilka, beklädda med missionens bäste män, blifvit verksamma medel för Guds rikes utbredande.

Den ypperste af de engelske missionsbiskoparne är helt visst John Horden, ursprungligen skollärare i Exeter, utsänd 1851 till Hudson-landen, år 1872 utnämnd till biskop i Moosonee och död 1893 efter en outtröttlig 42-årig verksamhet, än genomkorsande de ofantliga snöfälten eller befarande de ändlösa vattenvägarna i en liten kanot, än fördjupad i språkliga arbeten. Nästan hela Kri-indianernas stam och en stor mängd från andra stammar hafva genom honom upptagits i Kristi kyrka.

Men det namn, som ställts i spetsen för detta kapitel, förer oss ut till Amerikas yttersta västkust, Britiska Columbia (såsom det kallas från 1871 i egenskap af själfständig provins). -- 438 -

Sedan Madagaskar blifvit franskt, har det franskt-evangeli-ska missionssällskapet börjat gripa verket an därstädes, och det finnes utsikt för, att åtminstone den engelska missionen efter hand måste afstå sin verksamhet åt detsamma. Trots allt, som gått förloradt under de senaste årens trångmål, har evangeliet dock slagit så fast rot bland befolkningen, att stora delar af Madagaskar, särskildt Imerina och Betsileo, närma sig till att blifva kristna land.

Metlakatla.

På de väldiga landområden i Nordamerika, hvilka höra under engelskt herravälde, hade ju missionen under föregående tidsperiod (sid. 230) fått en vacker och välsignad början. Genom dessa områdens inordnande under engelsk styrelse (de östra provinsernas förenande till »Dominion of Canada» 1867 och införlifvandet af Hud-son-landen 1869) underlättades evangeliets framryckning i hög grad, och den engelska missionsverksamheten i dessa land uppnår under denna tidrymd en ganska storartad utveckling, märkbar både genom biskopsdömets fortsatta delning och genom bibelns öfversättande på allt fler och fler indianspråk. Detta sistnämnda kräfde utomordentliga uppoffringar af både arbete och penningar, därför att språken äro så många. Men man har icke ryggat tillbaka därför, äfven om språket talades blott af en liten folkstam på några få hundra individer, och under rödskinnens kringflackande lif har stor välsignelse legat däri. Samtidigt har den engelska kyrkan med stor ihärdighet utvidgat ramarna allt mer och mer, efter hand som arbetet växte, så att alltjämt afskildes nya biskopsdömen, hvilka, beklädda med missionens bäste män, blifvit verksamma medel för Guds rikes utbredande.

Den ypperste af de engelske missionsbiskoparne är helt visst John Horden, ursprungligen skollärare i Exeter, utsänd 1851 till Hudson-landen, år 1872 utnämnd till biskop i Moosonee och död 1893 efter en outtröttlig 42-årig verksamhet, än genomkorsande de ofantliga snöfälten eller befarande de ändlösa vattenvägarna i en liten kanot, än fördjupad i språkliga arbeten. Nästan hela Kri-indianernas stam och en stor mängd från andra stammar hafva genom honom upptagits i Kristi kyrka.

Men det namn, som ställts i spetsen för detta kapitel, förer oss ut till Amerikas yttersta västkust, Britiska Columbia (såsom det kallas från 1871 i egenskap af självständig provins).-- 439 -

En troende engelsk sjöofficer, kapten Prevost, hänvände sig 1856 till kyrkomissionen i London. På sin post vid Stilla hafvets ostkust hade han fått skåda de hedniske indianernas elände i dessa trakter och insett de nya faror, som hotade dem genom den börjande invandringen af hvite köpmän med sitt »eldvatten» och råa förakt för »vildarne». Missionssällskapet ansåg sig ej mäktigt att upptaga en missionsgärning därstädes vid denna tidpunkt, men då Prevost skref om saken, började särskilda gåfvor för detta ändamål inflyta. Och då kaptenen vid årets slut beordrades tillbaka till Vancouvers ö såsom chef för ett engelskt örlogsfartyg, erbjöd han en missionär

WILLIAM DUNCAN.

fri resa i sitt sällskap. I hast fann han då en ung man för denna gärning: William Duncan, som höll på att utbilda sig till skollärare i missionens tjänst.

Efter ett halft års sjöresa nådde han fram till Vancouvers ö och skulle därifrån resa ytterligare 7 — 800 kilometer norrut till »Fort Simpson», en liten, obetydlig handelsplats, anlagd af Hudsonbukt-sällskapet och omgifvet med höga palissader för att vara skyddadt mot de vilde Tjimsi-indianerna. Handelssällskapets personal af-rådde honom från denna resa såsom varande meningslös: indianerna fingo aldrig lof att komma in i fortet, och utanför detsamma skulle— 440 —

han själf icke kunna våga sig utan fara för sitt lif. Men Duncan måste åstad och hann omsider i oktober (1857) fram till sitt mål.

Strax började han hålla gudstjänst och skola för fortets få hvite och halfhvite inbyggare, och utan fruktan begaf han sig ut till den närbelägna indianbyn samt besökte under de första månaderna hvart enda hus. I 2—300 trähus fann han 2 — 3,000 invånare, hvilkas förtroende han snart vann genom sitt öppna, vänliga uppträdande. Språket lärde han sig med tillhjälp af en indian, Kla, som kunde något litet engelska; och efter åtta månaders arbete vågade han predika.

Han skref med flit sitt föredrag och lärde det utantill. Sedan sände han bud till höfdingarna, och de samlade gärna stammarna i sina hus, så att han kunde hålla sin predikan för alla åtta stammarna efter hvarandra. Snart nog kunde han tala ledigt, och öfver 200 vuxne och barn gingo dagligen i skola hos honom. Men då »sja-manerna» (trollkarlarne) märkte, att Duncan vann inflytande hos folket, upphofvo de ett skri emot honom och förmådde öfverhöfdingen Legiak att förbjuda skolan under deras festmånad. Men Duncan fortsatte. »Medicinmännen» bröto då in i skolan, drefvo bort indianerna och hotade Duncan. Ja, då han icke ville gifva efter, drog Legiak sin knif emot honom, men en lyftad revolver i Klas hand tvang honom att behärska sig. Andra mordförsök afvändes på ett underbart sätt, och Duncan vann allt större och större inflytande. Han lärde dem, att gudsfruktan är nyttig äfven för detta lifvet, i följd hvaraf stor förändring skedde i deras yttre vandel. Bl. a. lärde han dem att själfve tillverka tvål, och renligheten gjorde stora framsteg. Efter ett halft års förlopp kom öfverhöfdingen själf i skolan, och år 1861 döptes af en ditsänd, prästvigd missionär några och tjugo

personer.

Emellertid insåg Duncan, att samlifvet med hedningarne och beröringen med de hvite ständigt utsatte de unge kristne för alltför stora faror, och han utkastade därför planen till ett kristligt nybygge. Indianerna själfve utpekade platsen, Metlakatla, något söder om fortet, där de förut haft sitt hem. Duncan uppsatte 15 grundregler, som deltagarne måste på förhand förplikta sig att hålla. De första gingo ut på att försaka all djäfvulsdyrkan och afsky besvärjare vid sjukdomsfall. Vidare kräfdes att alldeles öfvergifva spel och dryckenskap, att fira söndagen, deltaga i kristlig undervisning, vara renlige, fredlige och ärlige, bygga ordentliga hus och betala reglementerad skatt. I början blefvo indianerna ängslige för dessa stränga regler, och endast 50 voro de, som följde Duncan vid utflyttningen (1862). Bland dem var ock Legiak, som öfvergaf höfdingevärdigheten för att-- 441 -

blifva en fredlig timmerman i den nya staden. Men inom fjorton dagar därefter medförde en flottilj på 30 kanoter 300 nye deltagare, och tillströmningen fortfor.

Snart var Metlakatla en blomstrande stad. Med utomordentlig skicklighet styrde Duncan sitt lilla folk. Regeringen gjorde honom till domare för hela den kringliggande kuststräckans befolkning. På samma gång var han missionär och skollärare, förvaltade koloniens penningväsen och satte allehanda företag i gång. Med tålamod och kärlek uppfostrade han sitt lilla samfunds medlemmar till ett ordentligt och arbetsamt lif och lärde dem att förstå de kristliga dygderna. Industri och handel uppblomstrade. Samhället egde sin egen skonert och förtjänade mycket penningar på ett stort laxfiskeri. En sågkvarn anlades, och skogens barn blefvo med förundran vittne till, att »vatten kunde såga trä». En konsumtionsförening och en sparbank upprättades. En stor kyrka för 1200 personer, rådhus, apotek, en stark fördämning mot hafvet m. m. dylikt gjorde Metlakatla till ett underverk i landet.

Men för det stora timliga arbetet glömde Duncan dock icke det evangelium, som han var sänd att tjäna. Han hade ganomvakat nätter under bön för själarna, och han lärde sina indianer att bedja. Biskopen af Columbia besökte platsen 1863 och skref därom följande: »Allt tidigare arbete (i dessa trakter) förefaller obetydligt i jämförelse med denna uppenbara maktutveckling af Guds Ande, som rört hjärtat och upplyst förståndet hos så många, som för kort tid sedan voro försänkte i en hemsk vidskepelses mörker och elände.»

Dock skulle man här liksom ofta annars göra den erfarenheten, att där Guds kraft varder uppenbar, där göra ock mörkrets makter sina ansträngningar. Och det lyckades själafienden att fördärfva mycket, om ock Guds nåd äfven här till slut vände det onda till ny välsignelse.

Duncan var icke prästvigd och afböjde själf en gång att blifva det. Men då prästvigde missionärer sändes till Metlakatla, var det ofta nog påfallande, att de antingen snart af hälsoskäl återvände hem eller af Duncan utsändes till de spridda missionsstationer, som småningom uppväxte i grannskapet. Det var tydligt, att Duncan icke gärna tålde någon vid sin sida. Dessutom hade han blifvit rädd för att lämna de engelske prästerna för stort inflytande, då han erfor, att högkyrkliga, ritualistiska bruk inträngt i Victoria (på Vancouvers ö). Men oviljan mot yttre former dref honom så långt, att han alltjämt uppsköt införandet af den heliga nattvarden. Han förklarade,-- 442 -

att de forne hedningarne alltför lätt skulle komma att anse sakramentet (i synnerhet efter engelsk ritus) för en fetisch.

Emellertid delades (1879) biskopsdömet Columbia i tre, och den nye biskopen för Caledonia, Ridley, en f. d. missionär i Indien, erhöll sitt säte i Metlakatla. Denne fann där ock onekligen andliga brister; det allmänna kyrkobesöket kändes visserligen icke som ett tvång, men understöddes genom polisuppsikt, och man hade icke tänkt på att skänka indianerna bibeln på deras eget språk. För att undvika strid drog biskopen ut på långvariga och vidsträckta resor, i början seglande med lifsfara på hafvet i en urhålkad trästam. Men i den afgörande punkten om nattvardsgången kunde man icke gifva efter. Och slutligen blef Duncan (1881) af missionssällskapet ställd i valet mellan 1) att strax begifva sig till London för underhandling, 2) att understödja biskopens arbete i staden, eller 3) öfverlämna hela missionen åt biskopen och resa därifrån. Till svar härå sammankallade han sina indianer och frågade dem, om de ville hålla ihop med honom, eller han skulle resa sin väg. Naturligtvis bröto de 900 af Metlakatlas 1,000 inbyggare med missionssällskapet och biskopen, och den sistnämndes ställning tillsammans med minoriteten blef outsägligt svår, utestängde som de voro af kyrkan och boykot-tade af det stora flertalet. I många år bibehöll han sin plats under allehanda förföljelser, troget vaktande sin lilla hjord och arbetande på bibelöfversättningen.

Emellertid råkade Duncans indianer i tvist med regeringen, i det att de bestredo drottningens höghetsrättighet öfver landet. Då man öfvergick till uppenbara rättskränkningar, blefvo slutligen åtta indianer häktade. Men Duncan reste till

Washington och bad i 500 indianers namn om ett stycke land under Förenta staternas stjärnbanér. Då öfverlämnades åt honom Annette-ön, just på andra sidan gränsen i Alaska, blott 100 km. aflägset från det gamla stället, och dit utvandrade 1887 det öfvervägande flertalet kristne Tjimsi-indianer, sedan de dessförinnan förstört en del af kyrkan och sina egna hus.

Skilsmässan lände till stor välsignelse för de utvandrade. På Annette-ön byggde de sig ett hem efter den gamla stadens förebild; de onda krafterna tillbakaträngdes under ett idogt arbete i den natursköna, fruktbara trakten, och Nya Metlakatla uppblomstrade under Duncans skickliga ledning. Samtidigt visade det sig i det gamla Metlakatla, att förföljelsen hade luttrat och lyft den lilla församlingen. Befriad från trycket, kunde den nu lefva sitt lif till Herrens ära och blifva ett ljus i vidsträckta kretsar, så att församlingen snart icke blott-- 443 -

blef större än före söndringen, utan evangeliet spred sig ock därifrån öfver kuststräckan och landet vida omkring.

Australien och Nya Zeeland.

Den från Amerika bekanta, sorgliga historien om, huru de hvite invandrarne småningom till stor del utrotat landets ursprunglige invånare, har upprepats i en, om möjligt, ännu bedröfligare form i den femte världsdelen. Australiska kontinenten blef ju först bebyggd genom en förbrytarekoloni från England, men efter hand ditkommo

Nya Metlakatlas »råd».

äfven många andre, och då man 1851 upptäckte guldfyndigheterna i Australien, växte invandringen på kontinentens syd- och ostsida ofantligt. Småningom organiserades den invandrade befolkningen i fem ganska självständiga kolonier under engelsk öfverhöghet. Men de stackars infödingarne, de svarte papuas eller australnegrerna, förmådde icke göra motstånd. I Tasmanien (som räknas med till Australien såsom den sjette kolonien) hafva de helt och hållet dött ut. Med våld fördrifne från sitt eget land, nedskjutne i flock eller utrotade genom massförgiftning, har deras antal förminskats till omkr. 55,000, medan de hvite räkna 3 millioner. År 1838 utnämnde dock regeringen en protektor för infödingarne, och sedan dess hafva de efter hand blifvit mera mänskligt behandlade. -- 443 -

blef större än före söndringen, utan evangeliet spred sig ock därifrån öfver kuststräckan och landet vida omkring.

Australien och Nya Zeeland.

Den från Amerika bekanta, sorgliga historien om, huru de hvite invandrarne småningom till stor del utrotat landets ursprunglige invånare, har upprepats i en, om möjligt, ännu bedröfligare form i den femte världsdelen. Australiska kontinenten blef ju först bebyggd genom en förbrytarekoloni från England, men efter hand ditkommo

Nya Metlakatlas »råd».

äfven många andre, och då man 1851 upptäckte guldfyndigheterna i Australien, växte invandringen på kontinentens syd- och ostsida ofantligt. Småningom organiserades den invandrade befolkningen i fem ganska självständiga kolonier under engelsk öfverhöghet. Men de stackars infödingarne, de svarte papuas eller australnegrerna, förmådde icke göra motstånd. I Tasmanien (som räknas med till Australien såsom den sjette kolonien) hafva de helt och hållet dött ut. Med våld fördrifne från sitt eget land, nedskjutne i flock eller utrotade genom massförgiftning, har deras antal förminskats till omkr. 55,000, medan de hvite räkna 3 millioner. År 1838 utnämnde dock regeringen en protektor för infödingarne, och sedan dess hafva de efter hand blifvit mera mänskligt behandlade.-- 444 -

Ihärdigast och med jämförelsevis bästa resultat har brödra-församlingens mission arbetat. Ar 1850 sändes tvenne handtverkare, Spieseke och Täger till Melbourne, och de nedsatte sig midt ibland negrerna vid Bogasjön. Men de första förhoppningarna förmörkades snart, då invandrareströmmen till det nyss upptäckta guldet gick förbi dessa trakter och förde elände med sig. De höllo likväl ut, men negrernas vandringslusta och osedlighet vållade dem ständiga sorger. Efter nya besvärligheter öfvergåfvo bröderna på eget bevåg stationen och återvände hem (1856). Men församlingen i Herrnhut var icke

belåten härmed, och redan följande år utsändes

Spieseke ånyo tillsammans med Hagenauer. De byggde en ny station, Ebene-zer, och fingo 1860 den glädjen att döpa den förste papua, en yngling vid namn Pepper, som var djupt gripen och sedermera lefde och dog till Herrens ära. Och stationen uppblomstrade till den grad, att man äfven från

andra trakter sökte brödernas hjälp, hvarjämte de under stora svårigheter inträngde djupt i det öde, okända inre af landet.

Vida utöfver en mansålder har Hagenauer, som 1863 grundlade en ny station i Ramahyuk, stått som ledare i detta outsägligt svåra missionsarbete, och han vittnar om, att »många själar bragts till sanningens kunskap, och Gud har också skänkt de ursprunglige invånarne i detta sköna land omvändelse till lifvet.» Regeringen har gifvit ett erkännande åt hans verksamhet genom att göra honom till uppsyningsman öfver de infödde i hela Australien; och om man

lyckas att förmå dem till att öfvergifva sitt kringflackande lif och nedsätta sig i »de reserverade distrikten», så har man icke uppnått så litet.

Nya Zeelands mission lämnade vi under biskop Selwyns öfverinseende i en blomstrande författning (sid. 214). Ostkusten på den norra ön blef sålunda fullständigt kristnad under W. Williams. Men under det spända förhållande, som också här utvecklade sig mellan maorierna och invandrarne, låg tundret till stora olyckor. Kolonisterna åsidosatte hänsynslöst infödingarnes traktatsenliga rättigheter, och missionärerna hade ofta svårt för att lugna de kränkte maorierna. År 1845 kom det redan till ett litet krig, då en kristen höfding, Heke, nedhögg den engelska flaggan. Oroligheterna blefvo dock snart dämpade. Men 1863 bildade maorierna i det inre af landet ett förbund: de förpliktade sig att icke mera sälja land åt de hvite, och ett par år därefter valde de en gammal höfding till »konung», dock icke i afsikt att bestrida Englands öfverhöghet, utan såsom ett skydd mot nybyggarne. Ett landköp var den droppe, som kom bägaren att flöda öfver, och 1860 utbröt ett förhärjande krig, hvarunder de föga förberedde engelsmännen upprepade gånger ledo stora förluster.

Tyvärr blefvo krigets härjningar stora äfven i andligt afseende. Ty visserligen ådagalade maorierna, hvilkas rätt häfdades af biskop Selwyn m. fi., stor trohet mot kristendomen, och de färgade kristne kommo många gånger de hvite att blygas. Det var engelsmännen, som först lärde maorierna att kriga om söndagen. Men efter hand skedde ett omslag. Där, hvarest missionärerna drogo sig tillbaka till sina landsmän, inträngde katolikerna och utsådde misstroende emot dem. Krigets lidelser kallade gamla hedniska minnen till lif, och det slutade med, att en ny religion bildades.

År 1864 råkade en engelsk kapten i bakhåll och blef dödad. Maorierna drucko hans blod, och en af dem, som föregaf sig hafva haft en uppenbarelse af engeln Gabriel, gaf dem den anvisningen att bära hans hufvud som fälttecken i striden mot engelsmännen. Andre profeter uppträdde, och den s. k. hauhau-religionen (eller Pai Marire, d. v. s. fredlig och lycklig) bildades. Bland dess lärosatser må märkas: Engeln Gabriels och Jungfru Marias beskydd — förkastande och uppbrännande af alla biblar — söndagens afskaffande — och fri sammanlefnad mellan man och kvinna. Sedan alla engelsmän blifvit fördrifne, skulle deras egne döde uppstå, och en tid af evig lycksalighet upprinna för Nya Zeeland. Med glödande

fanatism utbreddes den nya sekten, och många kristne maorier, som i andlig utveckling ännu voro blott barn, rycktes med. Fruktansvärda mordscener följde, och därvid föll som martyr äfven en missionär, tysken Völkner, in i döden bedjande för sina fiender.

Dock funnos under alla dessa fasor några tusen maori-kristne, som förblefvo trogne, och deras infödde präster uppbjödo alla sina krafter för att bekämpa villfarelsen. År 1864 intogs de upproriskes hufvudfästning, och året därpå, sedan deras ammunition tagit slut, föll »konungen» till föga. Dock förefölio smärre strider ända till 1870, och en sorglig bitterhet mellan de hvite och de färgade har fortfarit ännu längre. Missionärerna återupptogo det afbrutna arbetet i de härjade trakterna, understödde af nitiske infödingar. Men först på 1870-talet har en vändning till det bättre verkligen inträdt. I norra delen af landet, där kriget icke rasat så häftigt, har en stor och vidtomfattande lifsväckelse gripit befolkningen, och församlingarna därstädes kunna fullt likställas med eller öfverträffa vanliga församlingar i den gamla kristenheten. Och till och med på ostkusten hafva maorierna efter hand låtit sig föras tillbaka, så att nu blott några få tusen hålla sig borta från kyrkan. Det stora flertalet lefver fredligt i sina byar under ledning af en stor mängd framstående infödingar, präster och lekmannapredikanter, och ega under engelsk epi-skopal styrelse en icke ringa grad af själfständighet genom sitt »infödda kyrkoråd». Nykterhetsrörelsen har haft utomordentligt stor framgång bland dem. Maoriernas folkmängdssiffra har nedgått till omkr. 40,000 (medan de hvites antal öfverstiger 600,000), men tyckes nu ånyo ökas.

Mission i Melanesien.

Det var från Nya Zeeland Selwyn drog ut i »melanesisk mission» ; och då evangeliets ljus först under denna period frambryter starkare i denna västliga del af Söderhafvet, hafva vi tills nu uppskjutit omnämnandet däraf.

Melanesien omfattar sex ansenliga ögrupper, som sträcka sig i en stor båge från Nya Hebriderna längst i sydost till Nya Guinea i väster. År 1847 drog Selwyn ut på sin första stora resa bland de talrika öarna, där man på de flesta aldrig förut

sett någon missionär. Denna resa efterföljdes af flera andra på hans egen lilla skonert. Med oförlikneligt mod och själsnärvaro trotsade han faror och svå- -- 446 -

fanatism utbreddes den nya sekten, och många kristne maorier, som i andlig utveckling ännu voro blott barn, rycktes med. Fruktansvärda mordscener följde, och därvid föll som martyr äfven en missionär, tysken Völkner, in i döden bedjande för sina fiender.

Dock funnos under alla dessa fasor några tusen maori-kristne, som förblefvo trogne, och deras infödde präster uppbjödo alla sina krafter för att bekämpa villfarelsen. År 1864 intogs de upproriskes hufvudfästning, och året därpå, sedan deras ammunition tagit slut, föll »konungen» till föga. Dock förefölIo smärre strider ända till 1870, och en sorglig bitterhet mellan de hvite och de färgade har fortfarit ännu längre. Missionärerna återupptogo det afbrutna arbetet i de härjade trakterna, understödde af nitiske infödingar. Men först på 1870-talet har en vändning till det bättre verkligen inträdt. I norra delen af landet, där kriget icke rasat så häftigt, har en stor och vidtomfattande lifsväckelse gripit befolkningen, och församlingarna därstädes kunna fullt likställas med eller öfverträffa vanliga församlingar i den gamla kristenheten. Och till och med på ostkusten hafva maorierna efter hand låtit sig föras tillbaka, så att nu blott några få tusen hålla sig borta från kyrkan. Det stora flertalet lefver fredligt i sina byar under ledning af en stor mängd framstående infödingar, präster och lekmannapredikanter, och ega under engelsk epi-skopal styrelse en icke ringa grad af självständighet genom sitt »infödda kyrkoråd». Nykterhetsrörelsen har haft utomordentligt stor framgång bland dem. Maoriernas folkmängdssiffra har nedgått till omkr. 40,000 (medan de hvites antal öfverstiger 600,000), men tyckes nu ånyo ökas.

Mission i Melanesien.

Det var från Nya Zeeland Selwyn drog ut i »melanesisk mission» ; och då evangeliets ljus först under denna period frambryter starkare i denna västliga del af Söderhafvet, hafva vi tills nu uppskjutit omnämnandet däraf.

Melanesien omfattar sex ansenliga ögrupper, som sträcka sig i en stor båge från Nya Hebriderna längst i sydost till Nya Guinea i väster. År 1847 drog Selwyn ut på sin första stora resa bland de talrika öarna, där man på de flesta aldrig förut sett någon missionär. Denna resa efterföljdes af flera andra på hans egen lilla skonert. Med oförlikneligt mod och själsnärvaro trotsade han faror och svå-447

righeter, som blott få hade erfarit. Intet brukbart sjökort fanns; själf måste han styra fartyget, taga observationer och hålla reda på en besättning, som talade ända till tio olika språk. Då infödingarnes hustrur medföljde på resan, måste han sy kläder till dem och, då de voro sjuka, tvätta deras barn. Med sitt varma hjärta och sin stora vänlighet förstod han att på ett förunderligt sätt vinna vildarne, hvart han kom, genom att strax uppsnappa några ord af deras språk och skrifva upp deras namn för att kunna komma ihåg dem, då han kom tillbaka. Hans grundtanke var, att »de hvita korkarna skulle

användas blott till att komma de svarta näten att flyta». Därför sökte han öfverallt att få infödde ynglingar från de olika öarna med sig tillbaka till Auckland för att där utbilda dem till att förkunna evangeliet för sina egne landsmän.

Då Selwyn 1841 höll sin afskedspredikan i England, var en 14 års gosse, John Coleridge Patteson, tillstädes och mottog ett outplånligt intryck däraf. Han tillhörde en gammal, förnäm släkt och var uppfostrad i ett rikt och lyckligt hem, där Guds kärlek lyste klart. I sina unga dagar utmärkande sig både som språkkunnig och sportsman, egde han sällsynta betingelser för att blifva missionär,

john coleridqe patteson.-- 448 -

och då Selwyn 1854 gästade England och verkade gripande på månge unge studenter, var den nyss prästvigde Patteson redo att följa honom. I fem år ledsagade han biskopen på dennes resor och förestod skolan för infödde evangelister. År 1861 invigde Selwyn honom till biskop öfver det såsom ett särskildt stift afskilda Melanesien, under det att Selwyn själf behöll Nya Zeeland, till dess han 1868 på upprepade uppmaningar öfvertog biskopsstolen i Lichfield i England, där han dog 1878.

På sitt missionsskepp, »Södra korset», gjorde Patteson ständiga resor till de vidt spridda öarna, af hvilka »den melanesiska missionen» efter hand omfattade de nordligare Nya Hebriderna, Santa Cruz-och Salomons-öarna. Han predikade för hedningarne, undervisade de unge, hvilkas läroanstalt han lät flytta till Norfolk (1867), öfversatte bibeln, botade och vårdade de sjuke, lärde öborna nyttiga handaslöjder och uppenbarade i all sin verksamhet Kristi kärleks makt. Patteson slog sig ned för längre tid än på ett, än på ett annat ställe och besökte därifrån i båt alla de kringliggande öarna, där han vanligtvis kunde säkert räkna på ett vänligt mottagande af forne lärjungar.

Besvärligast voro besöken på Santa Cruz-öarna, där pilar ofta susade Patteson och hans folk om öronen. Där hade han ock den sorgen att förlora tvänne älsklige unge evangelister, hvilka under ett besök i hans sällskap på hufvudön träffades af giftiga pilar. Detta var de första förlusterna i den hittills så leende melanesiska missionen (1864). Men ehuru sorger och felslagna förhoppningar kommo hans hår att gråna, fortsatte Patteson med oförminskad kraft sitt arbete, till dess också han stupade som martyr i striden. Det var den vederstyggliga arbetarehandeln, som förorsakade detta. Jämte hederliga fartyg, å hvilka infödingarna på lagligt sätt togos i arbete, funnos många andra, som läto med list och våld släpa bort invånarne. Naturligtvis ingaf sådant öborna misstro till de hvite, och de rofgiriga varelserna blygdes icke ens för att måla sina fartyg, så att de liknade missionsskepp, för att sålunda locka infödingarne till sig.

Då Patteson 1871 ånyo besökte Santa Cruz-gruppen, där han på senare tiden rönt större vänlighet, och gick ensam i land på den lilla ön Nukapu, blefvo hans följeslagare, som i båten väntade på honom, öfverfallne med ett regn af pilar, och efteråt fann man i en båt, som dref i lagunen, Pattesons lik omsorgsfullt insvept i mattor och med en märkt palmgren, som skulle beteckna, att hans lif tagits som försoningsoffer för fem mördade öbor. Hans hjässa var krossad-- 449 -

genom ett klubbslag, men ett fridfullt leende hvilade öfver hans anletsdrag.

Underrättelsen om Pattesons död gjorde ett djupt intryck i England. För visso var det icke i hans anda, att ett krigsskepp utsändes för att bombardera den by, där illdådet föröfvats. Men bättre var det, att kraftiga åtgärder vidtogos emot den skändliga människohandeln. Och Pattesons sköna lifsgärning har med skicklighet fortsatts af missionären Codrington och J. R. Selwyn (en son till Pattesons lärare), hvilken senare 1877 upptog hans biskopsstaf.

Bland andra missionssällskap i Melanesien böra vi nämna Londonmissionen, som fick en stor och välsignad skörd på Loyalty-öarna (mellan Nya Hebriderna och Nya Caledonien). Den påbörjades redan 1841 af A. W. Murray, som från sin hufvudstation på Samoa seglade rundt omkring i Söderhafvet på det af engelska barn bekostade missionsskeppet »John Williams» (från 1845). Själfva missionsarbetet utfördes till väsentlig del af infödde lärare från Rarotonga. Då Samuel Mac Farlane 1858 kom till Lifu, den största ön, fann han till sin öfverraskning, att där allaredan, innan någon missionär besökt ön, hade stått en häftig strid om kristendomen. En infödd lärare från Rarotonga vid namn Poa hade med stort nit förkunnat evangeliet, medan en hvit usling, känd under namnet »kannibalen Charlie», hade uppeggat folket till att fördrifva lärarne. Det var en fördärfvad engelsman, som rymt bort från ett godt hem och efter många vilda äfventyr hamnat bland hedningarne och blifvit en värre hedning och människoätare än de. Efter fyra års arbete lyckades det honom att fördrifva Poa, men dennes ord hade verkat så kraftigt, att öborna snart bådo honom återkomma, och han vann ett så stort inflytande, att den hvite människoätaren fann sig föranlåten att flytta bort från ön.

Ett blomstrande kristligt lif utvecklade sig småningom på öarna, men svåra trångmål måste missionen utstå, då Frankrike, som hade bemäktigat sig Nya Caledonien (1853), kom med det påståendet, att Loyalty-öarna tillhörde dess besittningar, och 1864 sände till öarna trupper, som skändade och brände samt hotade med att icke tåla någon evangelisk mission. Alla de polynesiske lärarne förvistes, och det är blott genom en hårdnackad kamp mot katolsk propaganda och franska våldshandlingar som det lyckats missionen att, understödd af franske protestantiske präster, sammanhålla flertalet inom den evangeliska församlingen, till och med då de engelske missionärerna med våld fördrefvos.

H. Ussing, Illustr. Missionshistoria. 29-- 450 -

Under dylika förhållanden sökte Londonmissionen på Nya Guinea ett nytt arbetsfält för de ledigvordna krafterna. Denna ö, den största i världen, bebodd af kraftiga, vilda folkstammar, hade hittills varit nästan okänd såväl för den stora allmänheten som för missionen. Blott på den holländska delen af ön (norra ändan) hade ett par gosznerske och holländske missionärer gjort bittra erfarenheter. Nu ankommo 1871 Murray och Mac Farlane jämte 8 infödde lärare till Torres-sundet och fingo följande år fast fot på själfva Nya Guinea. Skaror af modige polyneser hafva där uträttat någonting stort: icke färre än 82 hafva offrat lifvet dels genom febersjukdomar, dels genom infödingarnes våldsgärningar, men de förstockade hedningarnes

Melanesiske infödingar.

hjärtan hafva öppnat sig, och en fruktbärande mission har kommit i gång. Bland de ganska få engelske missionärer, som hafva ledt verksamheten, framstå Mac Farlane och James Chalmers såsom de ypperste, den sistnämnde död 1901 som martyr under ett försök att stifta fred. På omkr. 50 stationer (i den engelska delen af ön) äro samlade öfver 6,000 kristne, och på hela den södra kusten märkes missionens mildrande inflytelse på sederna. I den nordöstra, tyska delen af ön hafva ett par tyska missionssällskap börjat arbeta (från 1886).

Slutligen återstår att kasta en blick på de södra öarna bland Nya Hebriderna, sorgligt bekanta från J. Williams' död, som först under denna period blef rätteligen »hämnad» genom evangeliets se--- 451 -

ger. Det är sju olika kyrkosamfund af skotske, amerikanske och australiske presbyterianer, som i broderlig samverkan hafva äran af hvad som här vunnits.

Visserligen beslöto Londonmissionärerna på Samoa strax efter J. Williams' död att fortsätta arbetet på Nya Hebriderna, och upprepade gånger besökte de både Eromanga och andra öar samt kvarlämnade lärare, men alla försök tycktes fruktlösa, enär inbyggarne, uppeggade genom de hvite sjöfarandes fortsatta skändligheter, voro fulla af misstroende mot alla främlingar. På Eromanga, där de af fruktan för ett krigsskepp ej vågade äta upp lärarne, beslöto de att svälta ut desse, som just i sista ögonblicket räddades genom missionsskeppets återkomst. På Tanna och Futuna blefvo flere mördade samt uppätne, och de öfrige måste taga till flykten.

Endast på ön A ne i ty um såg det något ljusare ut. Då den amerikansk-presbyterianske prästen John Oeddie 1848 slog sig ned därstädes, öfverlät man arbetet åt honom, och det lyckades honom allaredan 1854 att vinna den första stora segern genom omvändelsen af en vild höfding. Hans hustru, som berömdes för att kunna tala som en infödd, höll skola för kvinnorna. Efter 24 års arbete fick Geddie den grafskriften: »Då han kom hit, fanns icke en enda kristen på ön; då han dog, återstod icke en enda hedning.»

På den lilla ön An i va vann skotten John Paton en lika fullständig seger. Han hade förut med oförfäradt mod arbetat någon tid bland Tannas vilde hedningar, men blifvit fördrifven därifrån genom den förbittring, som en orkan förorsakade. Då Paton kom till Aniva 1866, var jordmånen ganska bra förberedd af lärare från Aneityum, och under loppet af några få år hade hedendomen alldeles utrotats.

På ett par af de andra öarna fortgår kampen ännu, dock har evangeliet öfverallt slagit rot. Men på Eromanga är segern nästan fullständigt vunnen, om ock den kostat mycket blod. År 1857 bosatte sig därstädes den presbyterianske missionären G. R. Gordon jämte hustru, och utsikterna voro ganska lofvande, då plötsligt starka stormar och en mässlingsepidemi väckte förbittring bland folket. År 1861 blefvo bägge makarne på ett grymt sätt mördade. Den lilla hopen af kristne, hvaraf tre voro döpte, begrof liken och höll modigt gudstjänst med klockringning följande söndag. Vid underrättelsen om hvad som händt begaf sig martyrens broder, J. D. Gordon, till ön för att fylla hans plats (1864). Det lyckades honom att vinna något mera insteg och döpa 16 personer. Men 1872, då i-- 452 -

följd af en epidemisk sjukdom hedningarne ånyo uppeggades, blef han af en fader, som förlorat två barn, mördad, just i samma ögonblick som han fullbordat öfversättningen af Apg. 7:de kap. (Stefanus' död). Men redan samma år intog Robertson den stupades plats, och nu är hela västsidan af ön omkring Dillonbukten (där Williams dog) kristnad. Efter 30 års motstånd lät den äldste sonen till J. Williams' mördare sig döpas 1890. Församlingarna räkna öfver 1,300 kristne, skolorna öfver 600 barn, och på hela ön anses hedendomens dagar snart vara förbi. VI.

VÅR EGEN TID. •f

Politiska förhållanden.

Den sista delen af missionens historia, omfattande utvecklingen från tiden omkr. 1880, lämpar sig enligt sakens natur icke för historisk framställning i egentlig mening. Åtskilligt är kändt af en hvar, som själf upplefvat det, och mycket är ännu alltför nytt för att kunna rätt bedömas. Därför skola vi här lämna endast en kort öfversikt, med framhållande af de allra viktigaste hufvudpunkterna.

Att »vår egen tid» dock afskilts till ett kapitel för sig, har sin grund i den ofantliga förändring, som småningom försiggått med världens yttre förhållanden, och som på det allra mest genomgripande sätt inverkar på missionen, så att man icke kan undvika att förnimma, huruledes vi inträdt i en alldeles ny tidsperiod.

Asiens och Afrikas öppnande omkr. år 1860 betydde nämligen, att världen på ett ofattbart sätt utvidgats för Jafets barn (1 Moseb. 9: 27). Därför började härmed en utveckling, som småningom med nödvändighet måste omskapa jordens utseende. Nästan en hel mansålder måste emellertid åtgå, innan det blir riktigt märkbart i storpolitiken. Men på 1880-talet blir det tydligt till och med för den svagsynte, att »en ny æra» håller på att bryta fram, i följd hvaraf den politiska världens tyngdpunkt flyttas till alldeles nya trakter.

Vi skola här kasta en blick på de viktigaste leden i denna utveckling, för så vidt som de ega betydelse också för missionen, och börja då med förhållandet till islam, som icke blott rundt om--- 454 -

kring på jorden håller 100 millioner människor trälbundna, så att de bland alla äro de mest svårtillgängliga för evangeliet, utan som äfven drifver en stor och farlig propaganda bland Asiens och Afrikas hedningar.

Sedan Rysslands successiva framträngande på den turkiska halfön blifvit för en följd af år hejdadt af England och Frankrike genom Krimkriget, öfverskredo de ryska krigshärarna 1877 — 78 segerrikt Balkan och lade genom freden i San Stefano Turkiet för Rysslands fötter. Europas öfriga stormakter kunde dock icke finna sig däri, utan tvingade genom Berlintraktaten (1878) Ryssland att afstå från en del af det vunna, så att Turkiet ännu delvis fick behålla sin maktställning. I gengäld utlofvade sultanen åtskilliga inre reformer, i synnerhet beträffande armenierna. Kort därpå »öfvertog» England utan vidare styrelsen öfver den stora ön Cypern (1878), och då Arabi Bey gjorde uppror i Egypten, besatte England också detta land (1882), återupprättade till skenet sultanens öfverhöghet, men förbehöll sig själf hela den verkliga makten i landet.

Otvifvelaktigt hafva alla dessa förluster medverkat till att gifva Turkiets inre styrelse prägeln af slagordet: »Turkiet åt turkarne», och de europeiske stormakternas inbördes afundsjuka har hindrat hvarje kraftigt uppträdande för krafvet på de utlofvade »reformernas» genomförande. Med den utsikten för ögonen, att turkarne en gång skulle kunna blifva fullständigt fördrifne ur Europa, har Porten särskildt bemödat sig om, att det asiatiska Turkiet kunde blifva fullkomligt turkiskt eller åtminstone muhamedanskt. Desto friare hafva därför de vilda muhamedanska stammarna, kurderna m. fi., kunnat utbreda sig i Mindre Asien och Armenien och förorätta de kristne armenierna. Bland detta folk har missnöjet med Portens många svikna löften beredt en gynnsam jordmån för politiske agitatorer, som storordigt predikade om ett oberoende Armenien. Och om än det stora flertalet af armenierna icke velat följa dem, har det dock för Turkiet blifvit en kärkommen förevändning att ännu mera förtrycka det olyckliga folket. Sålunda utbröto de förfärliga massakrerna 1895. På hemlig tillskyndan af Porten satte kurdiska röfvarband rundt omkring i landet i gång fasansfulla förföljelser mot de kristne, hvarigenom under loppet af ett par månader (sept.— nov. 1895) mer än 100,000 armenier mördades, ofta under de fruktansvärdaste marter, och ett blomstrande land lades öde, Och massakrerna hafva fortsatts allt emellanåt (till och med i Konstantinopel) under flera års tid, så att, enligt gjord beräkning, en half million människor om--- 455 -

kommit genom dessa och därmed i samband stående lidanden. England och de andra stormakterna, som genom Berlintraktaten tillförsäkrat armenierna »reformer», hafva, ovärdigt nog, funnit sig i »den store mördarens» ogärningar, hvilka naturligtvis också på det kännbaraste drabbat de evangeliskt-armeniska församlingarna. Allt hvad kristenheten härutinnan förmått göra, är att genom hvarjehanda föreningar insamla medel och utsända krafter för att lindra nöden, särskildt genom stora barnhem för de många tusenden föräldralösa stackars barnen. De evangeliske missionärerna, som alla orädde stannade kvar på sin post under skräckperioden, hafva sedermera fått en rik skörd bland det hemsökta folket.

Kaiserwerths armeniska barnhem i Smyrn?.

Skändligheterna på Kreta, hvilka föranledde Grekland till det senaste, olyckliga kriget mot sin forne behärskare, utgöra ett nytt bevis på hvad muhamedanerna tilltro sig. Och i det inre Asien går de kristna stormakternas inbördes afundsjuka så långt, att Ryssland beskyddar islam för att använda den som motvikt mot England.

I landen söder om Egypten uppträdde år 1881 en äfventyrare, Muhamed Ahmed, hvilken i egenskap af mahdi (profet) ville föra islams folk till frihet och seger. De egyptiska krigshärarna blefvo slagna, och i Sudan var Egyptens hela välde hotadt. Den berömde, Gordon, som någon tid varit guvernör i det egyptiska Sudan, begaf-- 456 -

sig då till Khartum för att mäkla fred, men blef innesluten därstädes oeh, då England icke i tid skickade undsättning, jämte sin lilla styrka dödad vid Khartums eröfring 1885. Först 1898 gjorde den engelske generalen Kitchener genom segern vid Omdurman slut på mahdins efterföljares välde, öppnade ånyo vägen för Englands inflytande ända upp till Nilens källor och hejdade islams väpnade propaganda samt slafhandeln i dessa trakter.

Emellertid hade stora händelser timat i en annan del af Afrika. Konung Leopold II af Belgien, känd för sina geografiska och filantropiska intressen, hade redan i några år haft sina tankar riktade på Afrikas inre. År 1876 samlade han under sitt ordförandeskap en kongress af afrikanske upptäcktsresande och bildade en »kommitté för utforskande af Öfre Kongo». Året därpå kom Stanley tillbaka från sin andra Afrikaresa, hvarunder han följt Kongofloden från dess källor till dess utlopp. Med anledning af hans berättelse uppgjorde den nyssnämnda kommittén stora planer: hela Kongolandet skulle undersökas och öppnas för handel och utveckling, vägar och stationer skulle anläggas ända in i Afrikas hjärta, traktater borde ingås med de vilda folkstammarna, och en stor fristat upprättas under samtliga sjömakters garanti.

Kommittén utvidgades till »den internationella afrikanska föreningen» med representanter för sju europeiska stormakter

samt Nordamerikas Förenta stater, och Stanley erhöll medel och fullmakt att genomföra den stora planen. Två år dröjde det, innan det lyckades Stanley att få den första ångbåten ut i Öfre Kongo. Två gånger var han nära döden i följd af den häftigaste feber, men under loppet af fem år fullbordade han verket. Tjugotvå stationer hade anlagts, och traktater ingåtts med 450 höfdingar. Därpå sammankallades en internationell kongress i Berlin 1884 — 85, hvarvid den kolossala Kongostaten i Afrikas inre upprättades, och dess grundprinciper antogos; full handelsfrihet för alla folk, obetingad religionsfrihet, särskildt skydd för vetenskapliga undersökningar och det strängaste inskridande mot slafhandeln.

Och härmed öppnas i fullaste betydelse den stora ko lon i al-æran, under hvilken européerna icke blott inträda genom de öppnade portarna för att träda i förbindelse med infödingarne, utan ock nedsätta sig i landet för att stanna kvar därstädes och taga makten om hand. Det var det nya tyska kejsarrikets begär efter att äfven erhålla ett kolonialrike, som gaf impulsen genom att annektera en del af Afrikas västkust och taga ett område på ostkusten under sitt »be--- 457 -

skydd» (1884). De öfriga makterna kunde icke lugnt åse detta, vid kongressen i Berlin och genom senare underhandlingar reglerades småningom de många krafven på »intressesferer» m. m., så att det allra mesta af Afrika utskiftades mellan makterna (England, Frankrike, Tyskland, Portugal, Italien och Spanien), en storartad en grcs-affär med främmande jord, hvarom man sarkastiskt yttrat: »Förut stulo européerna afrikanerna från Afrika, nu stjäla de Afrika från afrika-

henry m. stanley.

nerna.» Af den väldiga världsdelens jord stå de fyra femtedelarna mer eller mindre under europeisk kontroll.

Att det europeiska förmyndarskapet fritt öppnar portarna för missionen, är regel, Oud vare lof. Men en sorglig sanning är det också, att den stora invandringen af vinningslystne, samvetslöse européer och den fria införseln af kulturens många medel till fördärf innebära den allra största fara. Det enda verkliga arbete för upprättelse åt Afrikas folk, hvarom makterna kunnat komma öfverens (någorlunda åtminstone), är kampen mot slafhandeln. I synnerhet-- 458 -

har den franske kardinalen Lavigerie inlagt stora förtjänster i detta afseende, och genom konferensen i Brüssel 1890 sporrades stormakterna till större ifver i arbetet för läkandet af det öppna världssåret, som ännu — skyddadt och främjadt af muhamedanerna — sprider död och elände i stora delar af Afrika. Nyligen har man omsider på en ny konferens i Brüssel (1899) kommit öfverens om en tullförhöjning såsom den första åtgärden emot det fruktansvärda fördärf, som införseln af starka drycker åstadkommit bland negrerna.

Det starka begäret efter maktutvidgning i främmande världsdelar, hvilket först hade Afrika till mål, har naturligtvis efter hand äfven sträckt sig till andra världsdelar. 1 Söderhafvet har man haft brådtom med att annektera de ännu oberoende ögrupperna eller att taga detn i »beskydd». Efter det korta kriget mellan Förenta staterna och Spanien 1898, hvarigenom Kuba och Portorico i Västindien och Filippinerna i Ostasien öppnats för evangeliet, hafva Förenta staterna fått lystnad efter att spela stormakt och drifva kolonialpolitik.

Men kolonialaerans senaste utveckling har sin tyngdpunkt i Asien. Japans krig mot Kina 1894, hvarunder det lilla framstegsfolket vann en lätt och lysande seger öfver den stora kolossen, blef Kinas vanmakt på det tydligaste uppenbar, och de europeiska stormakterna, som hittills nöjt sig med att begära öppna hamnar, märkte strax, att de måste ega fasta punkter på kusterna till flottstationer och till stöd för sina »intressen», hvilka enligt storpolitikens måttstock skulle af-mätas i sferer. Det var Tysklands ingripande med järnhand genom besättandet af Kiaotschau, som framkallade det stora utbrottet af främlingshatet i och genom boxarupproret 1900. Hvilka följder som det gemensamma stormaktsfälttåget mot det himmelska riket kommer att få, därom kan ännu intet förutsägas, men säkerligen skall Kina ännu i långliga tider förblifva dët stora politiska problemet.

Den utveckling, som härigenom kommit i gång, eger en sådan kraft, att ingen vet, hvad blott ett enda år kan medföra, och ingen förmår beräkna utgången. Men redan nu har densamma — ledsagad och understödd af teknikens samtidiga framsteg (det stora nordiska telegrafsällskapets linjer, den sibiriska järnvägen m. m.) — i otrolig grad förminskat afstånden på jorden mot förut, fört det mest aflägsna närmare och åvägabragt i världens historia en enhet, som aldrig förut varit anad.

Öfversikt af missionens allmänna ställning inom kyrkan.

På grund af den ofantliga omdaning, som sålunda försiggått med världens förhållanden, föreligger missionsuppgiften på ett helt annat sätt än någonsin förut. De öfriga världsdelarna äro icke mera belägna »långt borta», hednafolken äro icke

längre de kristna staterna »ej vidkommande». De möjligheter, som förefunnos i händelserna vid 1800-talets midt, äro förverkligade, och med sitt kraftigaste språk ställer den sanna verkligheten en maning till alla de krafter, som Guds kyrka eger, att till välsignelse och frälsning för släktet vända den stora omkastning, som skett. Om någonsin, så är det nu »missionstid».

Först och starkast bör det naturligtvis märkas i England, som står midt i den stora världsutvecklingen. Dess flottor behärska världshafvet, dess besittningar utbreda sig öfver hela jordklotet och dess språk börjar förstås i alla världsdelar såsom ett gemensamt meddelelsemedel. Alla dessa förhållanden äro för det kristna England lika många maningar till att genomföra missionens stora uppgift. De stora sammankomsterna af den anglikanska kyrkans biskopar i hela världen, Lambeth-konferenserna, hafva därför ock under de senare åren med den allra största kraft uttalat sig för missionens sak. Men de öfriga evangeliska folken måste, så framt de öfver hufvud taget följa med sin tid, lika väl däraf höra Herrens maning. Den stora hednavärlden är lagd för kristenhetens och alldeles särskildt för den evangeliska kristenhetens fötter, ty det är denna, som går i spetsen beträffande handel, välstånd och politiskt inflytande i de aflägsna världsdelarna. Hvem, utom Gud, har gjort detta? Och hvarför har Gud gjort det, om icke för att därigenom uppfylla sitt gamla löfte: att i Honom, som är källan till allt ljus och lif och all välsignelse i kristenheten, välsigna alla släkten på jorden?

Naturligtvis måste därigenom missionens ställning inom kyrkan blifva en annan. I detta stora tidens kraf ligger en makt, som öppnar äfven döfva öron. Framför allt blir det för hvarje verklig lifsrörelse inom kyrkan omöjligt att betrakta missionen såsom någonting ej vidkommande. Sålunda den stora engelska rörelsen för det andliga lifvets fördjupande, hvilken har sin samlingspunkt i Keswick. Under en följd af år hade man här, af ifver för personlig kristendom, hållit missionen borta från förhandlingarna. Men 1886—87 genombröt den alla bålverk, månge invigde sig strax åt missionsgärningen, och den stora principen fastslogs, att »personlighelgelse och evangeliets förkunnelse för världen höra nödvändigt samman». Samtidigt drogs i Danmark den kraftiga »inre missionens» rörelse in i missionsarbetet, särskildt genom Fredericia-mötet 1889, då prosten J. Vahl († 1900) blef det danska missionssällskapets ordförande i st. f. pastor V. Holm, och pastor T. Løgstrup blef dess sekreterare. Men äfven helt andra kretsar dragas nu med. Sålunda i Tyskland det rationalistiska partiet, som samlade sig i den en gång så bekanta »protestantföreningen». År 1884 bildade det tillsammans med de »liberale» i Schweiz »den allmänna evangeliskt-protestantiska missionsföreningen» (med säte i Berlin), hvilken upptagit en kulturmission i Japan och Kina.

Men allt efter hand som det går upp för kyrkan, hvilken ofantligt stor världsuppgift, som nu är missionen förelagd, uppstår det stora krafvet på flere arbetare, icke en här och en där, utan hundratals öfverallt. Och enligt Herrens gamla anvisning drifves Guds folk till att ånyo och innerligare bedja skördens Herre om att sända arbetare till den stora skörden. Den tidsperiod, som vi nyss hafva lämnat, eger i det afseendet en innersida, hvars frukter först nu blifva synliga i den yttre historien, nämligen den stilla, växande bönen, först i lönkammaren, sedan i smärre kretsar och slutligen inom hela kyrkosamfund. Sålunda hafva vi redan hört berättas om Hudson Taylors bön, som småningom stegrades (först om 5 och slutligen om 100 missionsarbetare). År 1872 förmådde de bägge stora engelska kyrkomissionssällskapen ärkebiskopen af Canterbury att för den engelska kyrkan i hela världen fastställa en bönedag för att bedja om arbetare åt missionen. Och samma år blefvo de presbyterianska kyrkorna ense om en bönevecka årligen för samma ändamål. På liknande sätt kom denna nöd att ligga de kristne om hjärtat inom andra evangeliska land, till dess från hela den lefvande missionsförsamlingen en ständig bön uppsteg till Gud.

Och bönhörelsen lät icke vänta på sig. Inom den engelska kyrkan blef år 1872 vändpunkten: det var förbi med den knappa tillgången på krafter, och leden blefvo fulltaliga. Och de första åren på 1880-talet började — skenbart utan sammanhang — från flera olika håll den »frivilliga» studentmissionsrörelsen, hvarigenom under loppet af några få år tusental af de kristna landens bäste söner ställde sig i missionens tjänst. År 1882 anmälde sig 12 studenter hos den skotska frikyrkans mission. Strax därpå väckte »Sjustjärnan från Cambridge» en hittills okänd rörelse i England. Moodys besök vid de engelska universiteten 1882 hade efterlämnatdjupa spår hos mången och buro sin skönaste frukt, då tvänne af de mest beundrade ledarne bland studenterna i Cambridge, C. T. Studd och Stanley Smith 1884 anmälde sig till Kinas inlandsmission. Tillsammans med fem vänner, hvilka i likhet med dem själfve för Guds rikes skull gåfvo till spillo utsikterna att vinna en ansedd ställning i världen, reste de, innan de 1885 begåfvo sig åstad till Kina, omkring i England och Skottland, och en dylik grupps inträde i missionens tjänst öppnade tusentals människors ögon för missionsfältets ofantliga kraf och missionärkallets härlighet. I synnerhet bland studenterna väcktes ett lefvande missionsintresse, hvilket under olika ledare — framför allt professor Henry Drummond i Skottland († 1897) — mångenstädes bar rika frukter utan att dock sammanhållas till någon enhet.

Robert P. Wilder.

I Nordamerika hade emellertid Moody i juli 1886 samlat omkr.250 studenter å Mount Hermon till en månads samvaro under bibelforskning och bön. Bland deltagarne befann sig en student Robert Wilder, son af en ansedd indisk missionär, och som redan förut tillsammans med sin syster hade bedt Herren uppväcka en stark missionsrörelse bland Amerikas studenter. Nu inträffade det lägliga tillfället. Midt under mötet tändes missionsglöden, och vid dess slut hade 100 studenter såsom »frivillige» undertecknat ett löfte, att de vore villige att, om Gud det tillstadde, blifva missionärer.

I anslutning till de redan bestående kristliga studentföreningarna i Nordamerika drogo därpå Wilder m. fl. omkring till universiteten, prästseminarierna och högskolorna i Amerika och inmönstrade i Herrens armé inför en undrande världs ögon under loppet af ett par år omkr. 3,000 unge män och kvinnor. Den i sin början formlösa rörelsen har sedermera blifvit med amerikansk skicklighet organiserad, hvarvid särskildt John Mott medverkat, och förbundet räknar nu mer än 4,000 frivillige, af hvilka de 1,600 efter slutade studier dragit åstad i många olika missionssällskaps tjänst.

År 1892 drog Wilder själf ut pä missionsfältet, där han bland Indiens studenter erhållit ett stort verksamhetsområde. Men på vägen dit besökte han England och Skottland och gaf impulsen till, att den därvarande kristliga rörelsen bland studenterna utbredde sig vidare och samlade sig under en liknande gemensam organisation som i Amerika. Vid det stora mötet i Liverpool 1896, där mer än 700 kristne studenter samlats från 23 olika nationer, fick rörelsen en ny stöt framåt och spred sig särskildt till andra evangeliska land, samtidigt med att den ingick som ett led i den allmänna internationella kristliga studentrörelsen, för hvilken ett världsförbund föregående år bildats i Vadstena, i synnerhet genom J. Motts ansträngningar. I Liverpool antogs också det amerikanska fältropet: Evangeliets förkunnelse för hela världen i vår egen tid (»Världens evangelisation under nuvarande generation»), ett valspråk, som i början väckte åtskillig fruktan för öfverilad brådska, men som, tolkadt i sund mening, blifvit gilladt af månge bland kyrkans stormän såsom ett manande uttryck för »vår egen tids» världsomfattande missionsuppgift. Rörelsen har sedan den tiden ytterligare utvecklat sig under synbar välsignelse och har vunnit allmänt erkännande för den besinningsfulla och i sanning tjänande anda, i hvilken den blifvit ledd.

Och icke nog härmed. Studentrörelsen är själf blott ett led af den ännu mera omfattande kristliga ungdomsrörelsen. Liksom den förra perioden kännetecknas af kvinnornas framträdande försjälfständigt deltagande i missionsarbetet (genom bildandet af en stor mängd egna kvinnomissionssällskap), så kan vår egen tid visa en ständigt stegrad framryckning från ungdomens sida. Väckelsen bland de amerikanske studenterna har utgått från de allmänna kristliga föreningarna för unge män, hvilkas stora gemensamma organisation själf upptagit ett betydelsefullt arbete på missionsfältet genom anställandet af en mängd sekreterare för ungdomsarbetet i Indien, Kina och Japan. De unga kvinnornas föreningar ville icke stå tillbaka, och alltifrån 1881 har särskildt i Amerika och England uppstått en mängd föreningar för de helt unga (»Endeavour»-sällskap m. fl., som redan räkna mer än 6 mill. medlemmar) i syfte att utveckla lusten att tjäna Herren och bringa Honom offer, och i dessa lägges missionen starkt och innerligt de unga på hjärtat.

Bland missionshistoriens många underverk framträder i vår egen tid den stora uppfyllelsen af bönen om arbetare till skörden, hvarigenom ånyo förverkligats den gamla lofsången: »Villigt kommer ditt folk på din härs dag; i helig skrud träder såsom dagg ur morgonrodnadens sköte inför dig din unga skara» (Dav. ps. 110:3). Men det ena undret kräfver nya: hvar skall man finna medel och krafter att utsända dessa härskaror? Därför hafva missionsvännernas böner måst fortsättas, och man har bedt om tro att våga stora ting för Herren, om vishet att leda de starka rörelserna inom kristenheten, om skicklighet att utvidga arbetet på missionsfältet och penningmedel att upprätthålla den stora tillväxten. Och Herren har skänkt alltsammans.

Det märkligaste exemplet härpå är den engelska kyrkomissionen. Under år 1887 leddes dess styrelse in på mycket allvarsamma öfverläggningar. De senaste årens starka rörelser hade förmått många till att anmäla sig hos sällskapet för att blifva utsände, och det såg ut till att komma många fler. Men inkomsterna växte icke i proportion därmed. Under innerlig bön sökte man därför Herrens vilja, och i den starka känslan af, att det just nu var Herren, som sände de många arbetarne, beslöt man att sätta sin förtröstan till, att Han ville skänka också det öfriga, och icke afvisa någon andligen skickad ansökare eller af penninghänsyn hålla någon till utsändande färdig missionär tillbaka.

Det var den s. k. trospolitiken, på hvilken man slog in utan att själf ana, hur stor betydelse den egde. Flera gånger blef sällskapets tro satt på hårda prof, men missionens Herre förlänade nåd att genomföra beslutet. Då man efter sju års ansträngdt arbete,hvarunder man icke ens fått tid att öfverskåda hela utvecklingen, beslöt att pröfva densamma inför Herrens ansikte, visade det sig, att under dessa få år antalet af sällskapets utskickade vuxit från 309 till 619, alltså

fördubblats, och inkomsterna hade hållit jämna steg därmed, så att ställningen något förbättrats. Med undran måste man tacka Gud och bestyrktes i den segervissa tron, att Herren själf står vid styret.

Liknande erfarenheter af allvarsamma svårigheter och underbar hjälp för trons skull hafva gjorts på många andra ställen. Den Herre, som sändt män, har också sändt medel, ofta på det mest förunderliga sätt. Guds folk har bättre lärt sig att bringa offer, och ibland hafva hela stora förmögenheter ställts till missionens förfogande. Sålunda testamenterade — för att blott nämna en enda — engelsmannen Morton 1897 omkr. hälften af sin ofantliga förmögenhet åt brödraförsamlingen, så att ungefär 2 mill. kronor tillföllo dess hednamission, dock med det tillägget, att de skulle användas till nya företag.

Af nya verksamhetsgrenar hafva under denna period uppstått många af mycket olika art, självständiga arbeten i stort antal af enskilde män eller kretsar, missionssällskap för bestämda landsdelar eller bekännelser samt stora internationella organisationer. Vi kunna här beröra blott några få enstaka (utom de redan nämnda).

År 1877 förenade sig de kyrkliga kretsarna i Sydschleswig och Holstein till »det schleswig-holsteinska missionssällskapet» i Brecklum, som under ledning af pastor Jensen upptog en mission i Indien. — År 1872 upprättade Grattan Guinness på samkyrklig grundval »Östra Londons institut för inre och yttre mission», som i Harley House utbildat hundratals missionärer, hvilka dels trädt i andra sällskaps tjänst, dels utsändts för nya verksamhetsgrenar, hvaraf Gr. Guinness (ifrån 1878) satt i gång ett icke så ringa antal. — I Sverige uppstod 1878 svenska missionsförbundet. Det var det Waldenströmska partiet inom Fosterlandsstiftelsen, som fordrade den ändringen i stadgarna, att missionens utskickade icke skulle vara bundne vid den lutherska bekännelsen, och, då denna begäran afslogs, utträdde och bildade en stor frikyrklig förening. Denna har alltifrån början utvecklat en betydlig missionsverksamhet (1880 Ryssland, 1881 Kongo, sedermera Alaska, Algier, Persien och Kina). — Ännu senare uppstod (1885) i de rörda vattnen här i Sverige »Helgelseförbundet», som från år 1890 sändt icke så få missionärer till Kina och Zulu-landet.

Härtill må ytterligare fogas ett par ord om de helt moderna allians-missionerna såsom en karakteristisk yttring af de senasteårhundradenas jäsning. A. B. Simpson, en präst i New-York med betydande andlig kraft, bildade 1887, närmast enligt Hudson Taylors föredöme, »den internationella missionsalliansen», som dock härvid utmynnat i ytlighet och osundhet. Simpson har förmått väcka en mäktig hänförelse; det berättas, att han vid ett enda möte insamlade 100,000 kr. och vann 20 personer för Herrens gärning. De förste missionärerna sändes till Sudan; efter dem hafva hela skaror utgått till olika delar af världen. Ett motstycke till denna verksamhet är den skandinaviska missions-alliansen, bildad af svensken F. Franson (f. 1852), som vid helt unga år utvandrade till Amerika, där han efter sin omvändelse kom i förbindelse med Moody, sedermera (1881) började en stor evangelistverksamhet i Sverige och många andra land och slutligen 1889 blef gripen af Hudson Taylors upprop och offrade sitt lif åt att värfva arbetare för missionens tjänst. Efter att först hafva framkallat en tysk allians-mission grundlade han 1891 i Chicago den skandinaviska, som under loppet af några få år utsände mer än 100 missionärer (öfver hälften däraf till Kina).

Alliansmissionerna predika ett »fyrfaldigt evangelium»: förlossningens, helgelsens, helbregdagörelsens och återkomstens. Helbregdagörelse genom tron (utan läkekonst) betonas starkt, och hoppet om Herrens nära förestående återkomst gifver åt hela verksamheten en prägel af brådska, som i sorglig grad förspiller en stor nitälskans frukter. Det är otvifvelaktigt vår tids amerikanska högtryck, som har — under påverkan af den stora missionsuppgiften — till dessa andliga rörelser lockat stora skaror af öfverspända eller oklara, väckta själar. Men hvad som hos dem är äkta skall säkerligen småningom blifva luttradt genom verklighetens allvarliga erfarenheter på missionsfältet, så att de kunna sammansmälta med missionens hufvudstyrka, som håller sig på afstånd från dessa svärmerier och sträfvar efter att förena de bägge heliga utsagorna: »Konungens ärende var så brådskande« (1 Sam. 21:8) och: »Den, som tror, behöfver icke hasta» (Es. 28:16).

Ställningen på missionsfältet i allmänhet.

Det första karakteristiska kännetecknet på vår egen tid ute på missionsfältet är den allmänna framryckningen. Stanleys stordåd och Afrikas delning kallade många missionssällskap till det inre af Afrika. Öppnandet af Kinas inre och Hudson Taylors århundradenas jäsning. A. B. Simpson, en präst i New-York med betydande andlig kraft, bildade 1887, närmast enligt Hudson Taylors föredöme, »den internationella missionsalliansen», som dock härvid utmynnat i ytlighet och osundhet. Simpson har förmått väcka en mäktig hänförelse; det berättas, att han vid ett enda möte insamlade 100,000 kr. och vann 20 personer för Herrens gärning. De förste missionärerna sändes till Sudan; efter dem hafva hela skaror utgått

till olika delar af världen. Ett motstycke till denna verksamhet är den skandinaviska missions-alliansen, bildad af svensken F. Franson (f. 1852), som vid helt unga år utvandrade till Amerika, där han efter sin omvändelse kom i förbindelse med Moody, sedermera (1881) började en stor evangelistverksamhet i Sverige och många andra land och slutligen 1889 blef gripen af Hudson Taylors upprop och offrade sitt lif åt att värfva arbetare för missionens tjänst. Efter att först hafva framkallat en tysk allians-mission grundlade han 1891 i Chicago den skandinaviska, som under loppet af några få år utsände mer än 100 missionärer (öfver hälften däraf till Kina).

Alliansmissionerna predika ett »fyrfaldigt evangelium»: förlossningens, helgelsens, helbregdagörelsens och återkomstens. Helbregdagörelse genom tron (utan läkekonst) betonas starkt, och hoppet om Herrens nära förestående återkomst gifver åt hela verksamheten en prägel af brådska, som i sorglig grad förspiller en stor nitälskans frukter. Det är otvifvelaktigt vår tids amerikanska högtryck, som har — under påverkan af den stora missionsuppgiften — till dessa andliga rörelser lockat stora skaror af öfverspända eller oklara, väckta själar. Men hvad som hos dem är äkta skall säkerligen småningom blifva luttradt genom verklighetens allvarliga erfarenheter på missionsfältet, så att de kunna sammansmälta med missionens hufvudstyrka, som håller sig på afstånd från dessa svärmerier och sträfvar efter att förena de bägge heliga utsagorna: »Konungens ärende var så brådskande« (1 Sam. 21:8) och: »Den, som tror, behöfver icke hasta» (Es. 28:16).

Ställningen på missionsfältet i allmänhet.

Det första karakteristiska kännetecknet på vår egen tid ute på missionsfältet är den allmänna framryckningen. Stanleys stordåd och Afrikas delning kallade många missionssällskap till det inre af Afrika. Öppnandet af Kinas inre och Hudson Taylorsdärifrån utgående kraftiga maning förde en väldig ström till Kinas millioner invånare. Men jordens öfriga trakter blefvo ej heller bortglömda.

Sålunda göras från många håll allvarliga försök att framtränga på det svåraste af alla missionsfält: bland islams folk. I Persien och Syrien försökte alltjämt nya krafter att vinna insteg. I det hittills alldeles oberörda Arabien, den falske profetens eget land, hafva tvänne plötsliga dödsfall väckt utomordentligt deltagande. Den skotske professorn Keith Falconer drog 1885 till omnejden af Aden, men dog redan två år därefter midt under en lofvande början. Och 1890 försökte den 65-årige French, f. d. missionär i Indien och biskop i Lahore, att grundlägga en ny mission i Arabiens östra hamnstad Muskat, men han dog samma år. Keith Falconers mission har med stor kärlek fortsatts af den skotska frikyrkan. Efter French hafva amerikanske reformerte upptagit arbetet både i Muskat och Bosra. Från en första början bland Nordafrikas kabyler, igångsatt af Gr. Guinness (1881), har den samkyrkliga nordafrikanska missionen sitt ursprung, och den har redan spridt sig med ett betydligt antal stationer och 150 arbetare (hvaraf flertalet är kvinnor) ända ifrån Marocko till Egypten, ja, norra Arabien. Slutligen har äfven från Lagos påbörjats en mission i Central-Sudan. På alla dessa ställen är arbetet naturligtvis alltför nytt, för att man redan nu skulle kunna vänta några märkbara resultat.

Hvad en öfverblick af missionsfältet vidare lär oss, är närmast det, att tidens »högtryck» föranleder till åtskilliga brådstörtade hastverksmissioner, hvarvid en stark nitälskan snabbt sätter arbetet i gång, men det allra mesta förspilles, därför att icke någon ordentlig grund blir lagd. Genom svärmisk misstydning af idén om att påskynda Herrens ankomst genom evangeliets förkunnelse för alla folk menar man, att det endast gäller att få detta vittnesbörd aflagdt snarast möjligt utan att fråga, om det öfver hufvud taget uppfattats rätt, långt mindre, om det slagit rot. De förut omtalade alliansmissionerna hafva i detta afseende ett stort ansvar. Om »nordafrikanska missionens» grundlighet hafva ock tvifvelsmål uttalats. Och ytterligare ett betecknande exempel hafva vi uti den amerikanske metodisten William Taylors missionsgärning. Denne märklige man (född 1821), som 1850 började en omfattande evangelistverksamhet inom många land, arbetade från 1872 i södra Indien, men drog 1884 till Afrika jämte 40 medhjälpare och har därstädes såsom »biskop öfver Afrika» uppgjort stora planer om anläggningen af 1,000 missionsstationer.-- 467 -

Hans metod är att själf gå i spetsen och bana vägen genom anläggning af missionsstationer, som strax skola bära sig, och sedan skynda vidare. Men den ytliga verksamheten har långt ifrån bragt till uppfyllelse de löften, som planen innebar. Krafvet på själfunder-håll har bragt flere' utskickade i den största nöd, under det andre finna lifsuppehälle genom att jaga flodhästar och sälja deras torkade kött, men till annat arbete få de blott föga (id.

En annan osund mission är frälsningsarmén. Sedan densamma (grundad 1865, organiserad 1878) under ledning af sin verksamme »general» Edwin 'Booth och hans framstående hustru († 1890) med lifsväckelsens hänförelse utbredt sig

först i England och sedermera i andra land, upptog den 1883 missionsarbetet i hednavärlden. I Sydafrika, på Nya Zeeland och bland Amerikas rödskinn har armén arbetat, men Indien blef dess största missionsfält. Dess medlemmars självförsakande nitälskan har där liksom öfverallt gjort sin verkan, och genom sitt både i ögonen och i öronen fallande uppträdande har frälsningsarmén haft lätt att väcka hedningarnes uppmärksamhet, men med sin ytlighet kommer den i hedendomens hårda, döda jordmån alla förhoppningar på skam. I Indien, dit »öfverste» Tucker utsändes med stor reklam, verka arméns medlemmar som tiggande fakirer. Kesjab Tsander Sen tog sig af dem, och stora resultat omtalades, som dock ej tyckas varaktiga. Från helt olika håll klagas högljudt öfver, att de fiska i andra missioners vatten och draga deras döpte medlemmar till sig. Med de säregna förhållandena i Indien (se sid. 402) är det ock lätt begripligt, att arméns åsidosättande af dopets nödvändighet för frälsning skaffat densamma en stor tillströmning, men just därigenom har den i Indien på det kännbaraste skadat Guds rikes hela gemensamma sak.

I motsats till de mindre goda utväxterna bör med tacksamhet mot Gud sägas, att missionsarbetet ute bland hedningarne i det stora hela företer ett betydande framsteg i innerlighet, grundlighet och omfattande, målmedveten skicklighet.

Hvad innerligheten angår hafva store andans män på missionsfältet ånyo höjt målet, då man var benägen att sänka detsamma, starka påverkningar från de senaste årens lifsrörelser i hemlandet hafva nått arbetarne därute, och det genom de stora gemensamma mötena framkallade umgänget mellan missionärerna inbördes har burit rik frukt. Beträffande grundlighet, skicklighet och klar insikt om målet har naturligtvis ett århundrades erfarenhet medfört gagn, och den gemensamma diskussionen har bragt allmän klarhet i många sa-

ker. I det stora hela hängifver man sig ej längre, såsom under den första tiden, åt de alltför ljusa förhoppningarna vid en hvar liten framgång eller åt de rosenfärgade missionsberättelserna; man sträfvar efter att själf under arbetet se och låta församlingen se verkligheten midt i ansiktet, och man sparar ingen möda för att hinna fram till det sanna målet.

Tecken, som peka i denna riktning, äro den allmänt större varsamheten med dopet, den öfverallt starkt framträdande sträfvan att utveckla missionsförsamlingarna till själfständighet och själfunderhåll, på samma gång man icke öfverskattar deras förmåga att stå på egna ben, och det därmed sammanhängande betydande arbetet i syfte att sammanföra de spridda församlingarna till ett gemensamt kyrkligt lif.

I uppfattningen af missionens mål finnes en punkt, hvari erfarenheten icke oväsentligt ändrat de ursprungliga idéerna. Ty hela det senaste århundradets mission har börjat med samma grundsats, som uppbar Herrnhuts och pietismens mission på 1700-talet, nämligen att man tog syfte blott på enskilda själar, ja, ganska ofta med ett direkt afvisande af de folkkyrkliga idéerna. Men öfverallt, där ett större antal enskilda själar vunnos, ledde utvecklingen — såsom vi sett både i herrnhutarnes missionsverksamhet, på Söderhafsöarna m. fi. andra ställen — liksom med nödvändighet till den punkten, att folket i sin helhet öfverlämnade sig åt kristlig uppfostran. Och då man trängde djupare in i arbetet bland de hedniska kulturfolken, visade det sig tydligt för en hvar, som ville se, att villkoret för en större framgång vore, att allmänandan hos folket påverkades. Rätt förstådt betyda dessa erfarenheter ingalunda, att man mindre skall taga syfte på de enskilda själarna, utan de vidga blicken för missionens stora mål och gifva berättigande åt de många — delvis mycket indirekta — missionsmedel, som vår tid upptagit.

Man kan lätt finna, att denna förändrade uppfattning är en verkan af missionens redan vunna resultat och sålunda själf lämnar ett bevis på dettas storhet. Såsom denna förändring nu kommer, sammanfaller den alldeles med vår egen tids mera sociala åskådningssätt, som tager syfte på samhället i dess helhet. I den stora missionsvärlden är det ganska i ögonen fallande, i huru hög grad det tidigare missionsmotivet, hedningarnes förtappelse och de enskilda själarnas värde i Ouds ögon, träder tillbaka för det åskådningssättet, som fäster sig vid hednafolkens elände redan här i lifvet och den stora upprättelsen till ett nytt, välsignadt lefverne och samhällslif, som evangeliet kan skänka dem. Det blir den troende missionsförsam-

lingens största uppgift att vaka öfver, att denna vidgade blick icke leder till en fördunkling af den första, eviga kärna, hvari dock alltid missionens innersta kraftkälla ligger. Men om denna troget bevaras, böra vi med tacksamhet erkänna, att missionens Herre just genom dessa nya former skänker sin församling kraft att göra sig gällande i världens stora kolonialaera, under hvilken den väldiga sociala uppgiften är förelagd: hednafolkens uppfostran genom de kristna folken. En mera trångbröstad missions bortseende från kulturuppgifterna därute på missionsfältet skulle blifva liktydigt med, att den otrogna världen blefve ensam om verksamheten. Men en andligt stark mission, som med trons kraft vågar att vara vidtskådande, har just genom dessa förhållanden åt sig upplåtet ett större och kraftigare tillträde än någonsin förut.

En ny och betydelsefull utveckling af arbetet på missionsfältet är det växande samarbetet. Efter hand som de stora

vidderna därute tagas i besittning, bor man ej mera så aflägset från hvarandra, och kommunikationsmedlens utveckling i de öppnade hednalanden möjliggör småningom en ganska liflig förbindelse. Sålunda uppstå dels de stora gemensamma mötena af missionärer, hvilka särskildt i Indien, Kina och Japan fått stor betydelse, dels gemensamma verksamhetsyttringar, såsom söndagsskolföreningen för Indien, ynglingaföreningarnas förbund, föreningarna för kristlig litteratur i synnerhet i de hedniska kulturlanden, m. m. och samfällda företag, såsom öfverenskommelse om gemensam bibelöfversättning.

Betydelsen af denna gemensamhet innebär icke blott en personlig fördel för de enskilde missionärerna eller ökad kraft för särskilda verksamhetsyttringar, utan framför allt utvecklingen af den sanna gemensamt kristliga andan på missionsfältet, hvarigenom de olika evangeliska sällskapen och kyrkosamfunden kunna betrakta hvarandra som medarbetare i den stora gemensamma saken och taga skyldig hänsyn till hvarandras arbete. Efter hand som missionsfältet upptages, blir naturligtvis detta kraf mera kännbart, och det blir nödvändigt att öfverenskomma om en delning af arbetsfältet för att icke spilla krafter eller till och med motarbeta hvarandra. Tyvärr hafva icke sällan svårigheter uppstått i detta afseende, men vår egen tid visar därutinnan ett stort framsteg*), äfven om man ännu allt emellanåt, särskildt det ytterligt högkyrkliga engelska sällskapet för

*) Förutom de gemensamma mötena ute på mission-fältet hafva i synnerhet de stora världskonferenserna för missionen (London 1889, New-York 1900) egt stor betydelse i detta afseende.-- 470 -

evangeliets utbredande, syndar häremot. Det är alldeles ögonskenligt, hvilken utomordentligt stor betydelse det har för missionens stora gemensamma sak, att hedningarne icke förvillas eller förargas genom oenighet eller splittring bland de kristne inbördes, utan att de af missionärernas uppträdande kunna få öppen blick för, att de många olika gåfvorna och verksamheterna tjäna en och samme Herre.

Slutligen bör såsom en egendomlighet för vår tid nämnas, att förbindelsen mellan missionshären ute på missionsfältet och moderförsamlingarna i hemlandet har blifvit ännu innerligare och framkallat en förut okänd växelverkan. Det är icke blott de enskilde missionärerna, som allt emellanåt göra besök i hemlandet och dymedelst väcka därstädes ny kärlek till missionen, eller från hemlandet utsände inspektörer, som besöka missionsfältet och uppmuntra och styrka arbetarne därute, utan missionärernas skara kan samfälldt sätta kristenheten i rörelse, såsom då Kinamissionärerna vid det gemensamma mötet i Shanghai (1890) utfärdade sitt stora upprop om att erhålla ytterligare 1,000 missionärer under loppet af fem år. Och män med andlig begåfning i denna riktning göra i våra dagar missionsresor långt in i hednavärlden och kunna äfven under ett kort besök komma att tala med hedningar i hundradevis. Detta kan låta sig göra, tack vare den europeiska skolbildningen, som fått stort insteg i flera land, och det engelska språket, som af denna grund förstås af en stor mängd mera utvecklade hedningar.

Kyrkomissionen sände sålunda 1887 åtta betydande män till Indien på ett besök. Från andra läger hafva män sådana som lörd Radstock, Georo Müller och amerikanen Pentecoste gästat Indien och utöfvat stor verkan, och sedan den unge amerikanen Luther D. Wishard på en fyraårig resa jorden rundt hade undersökt universitet och högskolor i de olika hednalanden, har John R. Mott (ifrån år 1895) planterat den frivilliga studentrörelsens banér inom alla världsdelar, hållit gripande väckelsemöten för hedniske studenter både i Japan, Kina och Indien och inom världsförbundet samlat de kristne studenterna af hednisk härkomst.

Hvilken kolossal förändring inom alla förhållanden sedan den nyare hednamissionens början betecknar icke detta, och hvilken kristen ser icke däri en glimt af ryttaren på den hvite hästen och märker kraften af de heliga orden: »segrande och för att segra»! -- 471 -

Israels omvändelse.

Evangeliet om Guds rike skall varda predikadt i hela världen till ett vittnesbörd för alla folk, och då skall änden komma (Matt. 24: 14). Men bland alla folk finnes ett, som i Guds rikes historia intager en säregen ställning: Guds gamla egendomsfolk, Israel, som visserligen förkastats till en tid, men skall åter upptagas (Rom. 11). Därför har ock Israelsmissionen utvecklat sig jämsides med hednamissionen hela det senaste århundradet igenom. Vi hafva hört berättas om dess början (sid. 171 f.) samt sedan om arbetet i Jerusalem (sid. 303 f., 308). Men i följd af arbetets splittring och egendom-

Det nya Kaiserswerthlasarettet i Jerusalem,

liga art, hvarvid e n själ vinnes här, en annan där, kan det lätt förbises vid en kort öfverblick. Arbetet för Israel är i

enlighet med sakens natur icke begränsadt till den egentliga »Israelsmissionen», utan försiggår på mångahanda sätt öfverallt i kristenheten, och det har ingalunda varit fruktlöst. Man tänke blott på enskilda namn, som hafva lyst i kyrkans historia under 1800-talet: skalden da Costa och läkaren Cappadoce i Holland, de framstående teologerna Neander och Philippi i Tyskland och Caspari i Norge, hedna- och Israelsmissionens häfdatecknare Kalkar i Danmark. Delitzsch har beräknat de judiske proselyternas antal under det senaste seklet till 100,000. Inom de engelska kyrkorna finnas mer än 700 präster af judisk härkomst. Och-- 472 -

i den speciella Israelsmissionen har öfver hälften af arbetarne varit omvände judar, af hvilka flere hafva utmärkt sig genom betydande själsgåfvor.

1 fråga om församlingens tillslutning har den lilla Israelsmissionen alltid lupit fara att fördunklas af den stora hednamissionen, och under större delen af århundradet har det i regeln varit små kretsar, som fått blick för denna missions särskilda kraf och andliga storhet. Men just nu i vår egen tid håller på att försiggå en omkastning, förorsakad dels genom den successiva tillväxten, som nu gått så långt, att man räknar inalles omkr. 600 missionärer i arbetet, dels genom de senaste tidernas egendomliga händelser, hvilka leda Israelsmissionen in i ett nytt utvecklingsstadium.

Den ypperste judemissionären i England nästan ett halft århundrade igenom är John Wilkinson, som 1854 — 76 arbetade i det (1842 bildade) brittiska sällskapets tjänst, men därefter började en självständig gärning i anslutning till den stora evangeliska verksamheten i Mildmay. Genom gatupredikande i östra Londons judekvarter väckte han starkt motstånd, men vann också många, och arbetet har under synbar välsignelse vuxit upp till att blifva det största samkyrkliga judemissionsarbete. Det eger nu 45 arbetare i sin tjänst.

I Tyskland har Israelsmissionen haft sin bäste vän i den berömde vetenskapsmannen Franz Delitzsch († i Leipzig 1890), som under sin långa lifsgärning i alla sina spirituella tolkningar af gamla testamentet »tagit sikte på framtidskyrkan» (det omvända Israel). För missionen bland judarne har han utfört den stora hufvudbragden genom sin mästerliga öfversättning af nya testamentet på hebreiska (tryckt första gången 1878), som verkat mäktigt på många af Israels barn. Och outtröttligt har han därjämte arbetat för att rundt omkring i kristenheten främja kärleken till Israel och hoppet om dess frälsning. År 1871 bildade han den evangelisk-lutherska centralföreningen för Israelsmissionen genom sammanslutning af ett par tyska föreningar och den norska, hvartill ock sedermera den 1885 af Kalkar bildade danska föreningen slutit sig. I synnerhet genom judemissionären Faber har kärleken till Israel slagit rot äfven bland troende studenter i Leipzig, och efter deras föredöme hafva »instituta judaica» bildats vid många tyska universitet.

Under det att norske och danske Israelsvänner verka med anslutning till Leipzig, har den svenska »Föreningen för Israelsmissionen» alltifrån 1878 utöfvat själfständig verksamhet, och från- 473 -

det af pastor Lindström ledda proselythemmet hafva utgått icke så få missionärer, hvilka arbeta både inom och utanför Sverige.

Den märkligaste rörelsen har emellertid uppstått i sydvästra Ryssland, där judarne liksom i angränsande land äro så talrike, att hela städer ega en öfvervägande judisk prägel. I Kisjinew, hufvudstaden i Bessarabien, blef 1859 den lutherske prästmannen Faltin anställd som »divisionspräst» för soldaterna af lutherska trosbekännelsen, och där blef han snart införd äfven i ett arbete för Israel, af hvilken gärning verkningarna spårades i vida kretsar.

I Kisjinew bodde vid den tiden en mycket ansedd advokat, Josef Rabinowitsch (född 1837), uppfylld af kärlek till sina stam-

förvanter och af ifver för sin tro. Genom de ryska judeförföljelserna 1882 kom han på den tanken, att hans folks räddning låge i en flyttning till Palestina, och han reste dit för att undersöka förhållandena. Men då han i sin sorg satt på Oljoberget, väckte anblicken af dessa orter, hvarest Jesus hade lidit, den frågan i hans själ: »Kan det vara möjligt, att denne Jesus var vår Messias, och att detta land blifvit en öken, därför att vi förkastat honom?» Han fick tag i nya testamentet, och dess ord grepo honom med sanningens makt. Han började blicka upp till honom, som hans fäder hade genomstungit, och återvände med den öfvertygelsen: »Nyckeln till det heliga landet liar Jesus, vår broder, i sina händer» (1882).

joseph rabinowitsch.- 474 -

Efter ett allvarligt studium af Guds ord började Rabinowitsch inför sitt folk vittna om Jesus såsom Messias. Han blef nu bekant med Faltin, öfverlade med Faber och andre judemissionärer och erhöll slutligen juldagen 1884 regeringens tillåtelse att bilda ett eget kyrkosamfund, »nya testamentets israeliter», en synagoga för Jesus Messias.

Tre månader därefter lät han sig döpas i Berlin, och under det att hat och förföljelse mött honom från de förhärdades sida, uppstod inom stora kretsar en stark rörelse. 1 Kisjinew byggde han ett eget kapell, dit judar strömmade samman från aflägsna orter, och hans småskrifter väckte uppmärksamhet ända upp i Sibirien. Rabinowitsch häfdade judarnes rättighet att i flera afseenden intaga en undantagsställning äfven såsom kristne, och hans syftemål var upprättandet af en nationell judisk kyrka. Dock kunde han icke bilda någon egentlig församling, enär han icke erhöll regeringens tillstånd att förrätta dop. Men såsom brännpunkt för en judisk rörelse hän emot Kristus har det lilla samfundet i Kisjinew, hvilket efter hans död fortsatts af hans vänner, haft en utomordentlig betydelse. Det är en knopp, en verkligen inifrån framvuxen, lifskraftig knopp på det gamla fikonträdet, förebådande den stundande sommaren (Matt. 24: 32).

Såsom ett märkligt tecken på nutidens himmel bör slutligen i detta sammanhang nämnas de åtgärder, som vidtagits för att åter samla judarne till deras forna hemland. Sedan 1870 hafva nämligen genom judiska penningemedel betydande landtbrukskolonier bildats i Palestina, och under de senaste fyra åren har arbetet för denna sak med förvånansvärd kraft upptagits af sion is men, den märkvärdiga nationella rörelse bland judarne, som förmått under ett enda banér samla israeliter från alla världens kanter, höge och låge, rättroende och fritänkare. Dess ledare är d:r Herzl. Dess första kongress (»den första judiska nationalförsamlingen på 1800 år», i Basel 1897) uppställde som sitt mål »att bereda det judiska folket ett lagligen skyddadt hem i Palestina», och den har allaredan ådragit sig åtskillig uppmärksamhet i den stora världen. För Israelsmissionen utgör denna rörelse tillsvidare ett nytt hinder, men både den därigenom skedda nationella samlingen af det förskingrade folket, nödvändigheten därjämte af den religiösa frågans återupptagande för Israel, och tanken på de gamla löftena om folkets framtid medföra den verkan, att Herrens församling bör med stor uppmärksamhet följa denna rörelse. Otvifvelaktigt utgör äfven den ett led i förberedelsen till den dag,- 475 -

då Guds gamla folk ånyo skall sjunga: »Välsignad vare han, som kommer i Herrens namn!» (Matt. 23: 39).

Uganda.

Vända vi oss därpå till hednamissionen, från hvars världsomfattande område vi kunna framhålla blott helt enstaka hufvudpunkter, så möter oss evangeliets mest i ögonen fallande seger djupt inne i hjärtat af Afrika, under själfva ekvatorns glödande sol.

Uganda (eller, såsom inbyggarne själfve benämna det, Buganda) är beläget vid norra ändan af den väldiga sjön Ukereve eller Victoria

Konung MTESAS hufvudstad.

Nyanza. Det är det mäktigaste och bäst organiserade rike, man funnit i det inre af Afrika. Inbyggarne, som själfve kalla sig Baganda, lära utgöra omkr. 1 million. I hufvudstaden Rubaga uppehöll sig Stanley 1875 i flera månader hos konung Mtesa, som råkat komma under muhamedanskt inflytande och nu med förundran fick höra talas om de hvites religion. Då Stanley slutligen, trots alla konungens böner, måste fortsätta sin färd, utbröt denne: »Hvartill gagnar det då, att du kom för att bringa oro i våra sinnen, då du nu går bort igen, så snart vi blifvit öfvertygade om sanningen i dina ord?» Och Stanley måste lofva att snart skrifva till England efter missionärer. Stanleys bref till engelska kyrkomissionen nådde fram till London - 475 -

då Guds gamla folk ånyo skall sjunga: »Välsignad vare han, som kommer i Herrens namn!» (Matt. 23: 39).

Uganda.

Vända vi oss därpå till hednamissionen, från hvars världsomfattande område vi kunna framhålla blott helt enstaka hufvudpunkter, så möter oss evangeliets mest i ögonen fallande seger djupt inne i hjärtat af Afrika, under själfva ekvatorns glödande sol.

Uganda (eller, såsom inbyggarne själfve benämna det, Buganda) är beläget vid norra ändan af den väldiga sjön Ukereve eller Victoria

Konung MTESAS hufvudstad.

Nyanza. Det är det mäktigaste och bäst organiserade rike, man funnit i det inre af Afrika. Inbyggarne, som själfve kalla sig Baganda, lära utgöra omkr. 1 million. I hufvudstaden Rubaga uppehöll sig Stanley 1875 i flera månader hos konung Mtesa, som råkat komma under muhamedanskt inflytande och nu med förundran fick höra talas om de hvites religion. Då Stanley slutligen, trots alla konungens böner, måste fortsätta sin färd, utbröt denne: »Hvartill gagnar det då, att du kom för att bringa oro i våra sinnen, då du nu går bort igen, så snart vi blifvit öfvertygade om sanningen i dina ord?» Och

Stanley måste lofva att snart skrifva till England efter missionärer. Stanleys bref till engelska kyrkomissionen nådde fram till London476

efter sju månaders förlopp och blef samma dag, det kom, tryckt i Daily Telegraph» och »New York Herald». Tre dagar därefter fick sällskapet mottaga en gåfva på 90,000 kr. för att därmed börja missionen, och ännu större penningmedel följde sedan. Årsdagen af brefvets afsändande skickades 8 banbrytare under ledning af sjöofficeren Shergold Smith (sid. 267, noten) och missionär Wilson. Från Sansibar började de den omkr. 2,300 kilometer långa vandringen in i Afrika. Sjukdomar och dödsfall gjorde leden glesa, och blott tre nådde fram till Nyanza-sjön och öfver denna på en medförd ångbåt till Rubaga.

Konung Mtesa, som under mellantiden haft ett nytt besök af Stanley och genom honom erhållit en infödd lärare från Sansibar,

hade allaredan i samråd med sina stormän afgjordt beslutit, att de skulle blifva kristne, och mottog missionärerna vänligt. Den gamle Krapf i Kornthal jublade, då han hörde detta, men förespådde dem många motgångar, innan segern vore vunnen. Kort därpå blefvo Smith och hans ledsagare under en rekognosceringsfärd dödade på en ö, och Wilson var nu den ende öfverlefvande. Men snart fick han undsättning i skotten Alexander Mackay, en f. d. ingeniör, som genom sin sällsporda begåfning, sitt hjältemod och sin starka tro uträttat stora ting i Uganda, till dess han 1890 dukade under för febern. År 1879 funnos sju missionärer i Uganda. Men konungen var nyckfull och ostadig. Katolske utskickade från kardinal Lavigeries

alexander mackay.- 477 -

algierska mission kommo också dit med stora skänker, och Mtesa vacklade mellan evangeliska, katolska, arabiska och hedniska inflytelser.

År 1880 förbjöd konungen både kristendom och islam, men Mackay höll stånd och kunde 1882 döpa de förste fem, ja, intill 1884 års slut 88. Emellertid dog konung Mtesa i oktober 1884. Höfdingarne valde hans son Muanga till efterträdare, och kristendomens inflytande skönjdes däri, att de sparade hans bröders lif. Men den 18-årige Muanga, som hade ärft alla sin faders fel men intet af hans ädelmod, beredde missionen mycket bekymmer. Ryktet om de tyska eröfringarna på kusten uppfyllde honom med fruktan för en europeisk annexion, och afundsjuka öfver kristendomens växande makt gjorde honom till en öppen fiende.

I januari 1885 blefvo tre af konungens pager lefvande brände på grund af sin tro. Men till och med en af deras bödlar kom och bad om att få lära att bedja. Mackay arbetade ifrigt på bibelns öfversättning och tryckning, och ett församlingsråd af infödde bildades, för den händelse att missionärerna skulle blifva landsförviste. Då den utmärkte biskop Hannington, hvilken samma år tillträdt det nyupp-rättade biskopsdömet för östra Ekvatorial-Afrika, nådde Ugandas gräns, blef han tillfångatagen och på konungens befallning dödad (1885) tillika med sitt följe af omkr. 50 infödingar. Och året därpå blef förföljelsen allmän. Mångfaldige kristne, både katoliker och protestanter, blefvo fängslade, och 32 af dem brändes på ett stort bål. »Läser du?» frågade man blott, och om vederbörande svarade ja, hette det: »Tag och stek honom!» AH offentlig gudstjänst var en omöjlighet, och de kristne gömde sig undan, hvar de kunde.

Efter någon tids förlopp visade sig dock konungen vänligare stämd. Men »läsarne» eller reformvännerna, med hvilka namn man betecknade dem, som kommit under kristlig eller muhamedansk påverkan, misstänkte honom för att umgås med planer på att tillintetgöra dem allesamman och gjorde uppror (1888). Muanga flydde öfver sjön, och hans äldre broder uppsattes på tronen. De viktigaste ämbetena fördelades mellan läsarne, och religionsfrihet förkunnades. Men araberna, som icke voro belåtne med hvad som vunnits, öfver-rumplade plötsligt de kristne och skickade de franske och de engelske missionärerna öfver sjön, under det att de infödde kristne flydde ur landet, och på tronen uppsattes en annan son af Mtesa.

Årsdagen häraf lyckades det emellertid Muanga att i spetsen för de kristne slå sin broder och återvinna sin tron. Och 1890 kom Uganda — enligt öfverenskommelse mellan Tyskland och England —— 478 —

under engelskt inflytande (1894 proklamerades ett egentligt protektorat). Spänningen mellan de katolske och de evangeliske baganda medförde nya inre oroligheter 1892, men engelska kanoner återupprättade ordningen. Sedermera har en lokal delning genomförts, så att protestanterna innehafva hufvudstaden Mengo samt dess omnejd, katolikerna den södra delen af landet och muhamedanerna ett par mindre provinser.

Den evangeliska missionen i Uganda har sedan dess haft ständig och stark framgång. Biskop Tucker (utnämnd 1890)

besöker landet esomoftast, och missionens styrka därstädes utgör nu 36 engelske män och 10 kvinnor. År 1893 uppstod en betydande lifs-väckelse i hufvudstaden särskildt genom missionär Pilkington. Redan 1895 räknade man 60,000 läsare, och gudstjänsten besöktes af 26,000; de döptes antal steg från 500 år 1892 till 12,000 år 1897.

Dock kan man svårligen anse, att fullkomligt lugn i landet åvägabragts. År 1897 upptäcktes en sammansvärjning, och kort därpå tog Muanga, som aldrig velat öfvergifva sina laster, till flykten och höjde upprorsfanan tillsammans med de förnämste katolske höfdingarne. Engelsmännen slogo med lätthet de upproriske, förklarade Muanga fredlös och uppsatte på tronen hans ettårige son Chva. Vida farligare var ett senare samma år gjordt uppror af sudanesiska trupper, hvilket endast genom de protestantiske bagandas tapperhet dämpades. Under detsamma stupade missionär Pilkington. Men under alla faror tycktes dock Guds rike gå välsignadt framåt; ensamt under det senaste året hafva döpts 3,000 vuxne och 1,000 barn. De döptes sammanlagda antal öfverstiger 25,000 och man sätter stora förhoppningar till de infödde arbetarne för Guds rike, 24 präster och mer än 2,000 lärare och lärarinnor.

Missionen vid Kongo.

Denna mission tillhör helt och hållet vår egen tid och har till största delen icke hunnit öfvervinna den första grundläggningens svårigheter.

En stor gåfva från den engelske missionsvännen Rob. Arthing-ton föranledde de engelske baptisterna att från deras förutvarande mission i Kamerun på Afrikas västkust sända två missionärer till Kongo (1878). Med en missionsångbåt, som likaledes skänktes af Arthington, trafikerade de den stora floden och anlade på kort — 478 —

under engelskt inflytande (1894 proklamerades ett egentligt protektorat). Spänningen mellan de katolske och de evangeliske baganda medförde nya inre oroligheter 1892, men engelska kanoner återupprättade ordningen. Sedermera har en lokal delning genomförts, så att protestanterna innehafva hufvudstaden Mengo samt dess omnejd, katolikerna den södra delen af landet och muhamedanerna ett par mindre provinser.

Den evangeliska missionen i Uganda har sedan dess haft ständig och stark framgång. Biskop Tucker (utnämnd 1890)

besöker landet esomoftast, och missionens styrka därstädes utgör nu 36 engelske män och 10 kvinnor. År 1893 uppstod en betydande lifs-väckelse i hufvudstaden särskildt genom missionär Pilkington. Redan 1895 räknade man 60,000 läsare, och gudstjänsten besöktes af 26,000; de döptes antal steg från 500 år 1892 till 12,000 år 1897.

Dock kan man svårligen anse, att fullkomligt lugn i landet åvägabragts. År 1897 upptäcktes en sammansvärjning, och kort därpå tog Muanga, som aldrig velat öfvergifva sina laster, till flykten och höjde upprorsfanan tillsammans med de förnämste katolske höfdingarne. Engelsmännen slogo med lätthet de upproriske, förklarade Muanga fredlös och uppsatte på tronen hans ettårige son Chva. Vida farligare var ett senare samma år gjordt uppror af sudanesiska trupper, hvilket endast genom de protestantiske bagandas tapperhet dämpades. Under detsamma stupade missionär Pilkington. Men under alla faror tycktes dock Guds rike gå välsignadt framåt; ensamt under det senaste året hafva döpts 3,000 vuxne och 1,000 barn. De döptes sammanlagda antal öfverstiger 25,000 och man sätter stora förhoppningar till de infödde arbetarne för Guds rike, 24 präster och mer än 2,000 lärare och lärarinnor.

Missionen vid Kongo.

Denna mission tillhör helt och hållet vår egen tid och har till största delen icke hunnit öfvervinna den första grundläggningens svårigheter.

En stor gåfva från den engelske missionsvännen Rob. Arthing-ton föranledde de engelske baptisterna att från deras förutvarande mission i Kamerun på Afrikas västkust sända två missionärer till Kongo (1878). Med en missionsångbåt, som likaledes skänktes af Arthington, trafikerade de den stora floden och anlade på kort_ 479 -

tid nio hufvudstationer. Arbetet tyckes dock länge hafva varit alltför oroligt för att riktigt kunna slå rot.

Ungefär samtidigt började Orattan Guinness en »Livingstone inlandsmission», så benämnd, därför att Kongo någon tid enligt Stan-leys förslag kallades »Livingstone». Under några få år utsändes en stor skara män och kvinnor, och åtskilliga stationer anlades. Redan 1884 öfverlämnades detta arbete, som vuxit grundläggarne öfver hufvudet, åt de amerikanske baptisterna, hvilka med kraft och skicklig-

Fetischdyrkan vid Kongo.

het fortsatt detsamma. 1 synnerhet har missionären Richards vid Öfre Kongo i Banza Manteke framkallat en märklig väckelse, hvaraf inom kort tid öfver 1,000 hedningar blefvo gripne.

Genom detta öfverlämnande blef svenska missionsförbundet, som från 1881 hade samverkat med Gr. Guinness, frigjordt och fick sig öfverlåten en af stationerna, Mukimbungu, i afsikt att upptaga en självständig mission på flodens norra strand. Denna mission- 480 -

har kostat stora offer: mer än 20 svenskar hafva dukat under för klimatet, bland hvilka deras mest betydande missionär, Nils Westlind <† 1890). Arbetet är ledt med nit och trohet, cch har på 5 stationer med 24 svenske och 56 infödde arbetare samlat en lofvande församling med öfver 900 kommunikanter.

Sedan dess har Grattan Guinness satt i gång en ny mission bland baloloerna, liksom ock Simpsons alliansmission och biskop Taylor arbeta i dessa trakter. Bland de särskilda svårigheter, som den unga Kongomissionen har att kämpa med, bör — förutom den djupt sjunkna hedendomens laster cch andliga död — först nämnas klimatet. Vistelsen vid Nedre Kongo (väster om Stanley-Pool) är ytterst lifsfarlig; icke mindre än 55 missionärer föllo offer under de första tio åren. Med hänsyn härtill sträfvar man öfverallt efter att snarast möjligt få negrerna till att självfve öfvertaga missionsarbetet. En annan stor svårighet är de många olika språken, hvaraf i Kongostaten lära finnas 168. Den engelske missionären Bentley och svensken Westlind hafva särskildt inlagt stora förtjänster genom sina språkliga arbeten. Men slutligen må ock nämnas den råa och omänskliga behandling af infödingarne, till hvilka Kongostatens ämbetsmän både självfve göra sig skyldige och tåla från européernas sida, och som förorsakar en ständig förbittring mot de hvite.

Då man betänker alla dessa hinder, måste man nog medgifva, att de 3 — 4,000 kristne och 4,000 skolbarn, som den evangeliska missionen under dessa år samlat i det vidsträckta landet, är en god förstlingsskörd, som berättigar till den förhoppningen, att frälsningens tid icke är aflägsen i de svartes världsdels allra mörkaste trakter.

Tidens fullbordan. Indien.

Världens skapare och styresman, har för de olika folken och folkstammarna »fastställt bestämda tider och gränser för deras boende» (Apg. 17: 26). Därför kommer »tidens fullbordan» icke samtidigt för alla hednafolk. Men den stora frågan \ id bedömandet af vår tids mission är då denna: »Är tidens fullbordan nu inne för de folk, bland hvilka missionen arbetar?»

Hvad som bör förstås med uttrycket »tidens fullbordan» hafva vi redan förut fått erfara (sid. 4 f.). Men så möta vi öfverallt i den nyare tidens mission det märkliga faktum, att hednafolkens egen inre utveckling afstannat vid den tidpunkt, då kristendomen kommit i be- - 480 -

har kostat stora offer: mer än 20 svenskar hafva dukat under för klimatet, bland hvilka deras mest betydande missionär, Nils Westlind <† 1890). Arbetet är ledt med nit och trohet, cch har på 5 stationer med 24 svenske och 56 infödde arbetare samlat en lofvande församling med öfver 900 kommunikanter.

Sedan dess har Grattan Guinness satt i gång en ny mission bland baloloerna, liksom ock Simpsons alliansmission och biskop Taylor arbeta i dessa trakter. Bland de särskilda svårigheter, som den unga Kongomissionen har att kämpa med, bör — förutom den djupt sjunkna hedendomens laster cch andliga död — först nämnas klimatet. Vistelsen vid Nedre Kongo (väster om Stanley-Pool) är ytterst lifsfarlig; icke mindre än 55 missionärer föllo offer under de första tio åren. Med hänsyn härtill sträfvar man öfverallt efter att snarast möjligt få negrerna till att självfve öfvertaga missionsarbetet. En annan stor svårighet är de många olika språken, hvaraf i Kongostaten lära finnas 168. Den engelske missionären Bentley och svensken Westlind hafva särskildt inlagt stora förtjänster genom sina språkliga arbeten. Men slutligen må ock nämnas den råa och omänskliga behandling af infödingarne, till hvilka Kongostatens ämbetsmän både självfve göra sig skyldige och tåla från européernas sida, och som förorsakar en ständig förbittring mot de hvite.

Då man betänker alla dessa hinder, måste man nog medgifva, att de 3 — 4,000 kristne och 4,000 skolbarn, som den evangeliska missionen under dessa år samlat i det vidsträckta landet, är en god förstlingsskörd, som berättigar till den förhoppningen, att frälsningens tid icke är aflägsen i de svartes världsdels allra mörkaste trakter.

Tidens fullbordan. Indien.

Världens skapare och styresman, har för de olika folken och folkstammarna »fastställt bestämda tider och gränser för deras boende» (Apg. 17: 26). Därför kommer »tidens fullbordan» icke samtidigt för alla hednafolk. Men den stora frågan \ id bedömandet af vår tids mission är då denna: »Är tidens fullbordan nu inne för de folk, bland hvilka missionen arbetar?»

Hvad som bör förstås med uttrycket »tidens fullbordan» hafva vi redan förut fått erfara (sid. 4 f.). Men så möta vi

öfverallt i den nyare tidens mission det märkliga faktum, att hednafolkens egen inre utveckling afstannat vid den tidpunkt, då kristendomen kommit i be-- 481 -

röring med dem, och de tycktes alldeles ur stånd att genom egen kraft ånyo komma i andlig rörelse (jfr sid. 27 f.). Naturfolken voro tydligen försjunkna i laster och en förslöande vidskepelse, hvarigenom alla förutsättningar för en lyftning saknades. Men äfven de hedniska kulturfolken hade för länge sedan hemfallit åt ett hopplöst stillastående, hvarunder deras religions ursprungliga kraft förkolnat, och deras stolta kultur bevarades endast som ett dödt fädernearf. De behöfde en kraftig stöt utifrån, från Jafets barn, för att öfver hufvud taget komma i så mycken rörelse, att det så småningom kunde gå upp för dem, att deras eget icke var tillräckligt.

Stöten har somligstädes kommit genom en ren kulturell påverkan utan evangeliet, såsom vi t. ex. hafva sett på Hawaji (sid. 216 f.). Äfven i Indien åstadkommer oundvikligen den rent yttre kulturen småningom ett upplösande af urgamla, skenbart oöfvervinnliga seder och bruk. I början ryggade brahminerna tillbaka för att bestiga en järnvägsvagn, i hvilken, sutto folk af de lägre kasterna; men då tåget gick utan att vänta på dem, fingo de lära sig att dölja sina betänkligheter. Då Calcutta erhöll vattenledning, vägrade de att dricka vatten, som komme ur rör, hvilka tillförde vatten äfven åt andra. Men efter någon tids betänkande fattade man det högtidliga beslutet, att »orena ting renas genom att betala deras värde» (i detta fall vattenskatten)!

Vare sig emellertid kulturen eller evangeliet kommit först, samverka de nödvändigt. Evangeliet medför alltid kultur, och äfven en vantrogen kultur är genomträngd af kristliga grundtankar. Och följden blir ständigt den, att en fortsatt beröring mellan de kristna folken och hedningarne under loppet af längre och kortare tid öfverallt bringar jäsning och upplösning i de sistnämndes stagnerande lif.

Sålunda åstadkommes tidens fullbordan. Inom naturfolken, som ega blott ringa motståndskraft, sker det vanligtvis efter ganska kort tids förlopp. Inom de hedniska kulturfolken går utvecklingen endast långsamt, kan ock tillbakaträngas för någon tid, men skall trots allt slutligen undergräfva hedendomens starka fästning. Och om det nu under »den stora kolonialaeran» är så, att icke blott ett och annat hednaland kommer under kristligt inflytande, utan ock »västerlandets» makt och påverkan omfattar hela jorden och med en förut okänd hastighet genomtränger alla land, kan man väl då hysa något tvifvel därom, att den sista stora tidens fullbordan är nära för handen?

Naturligtvis äro icke alla folk lika nära densamma. Några hednafolk hålla redan på med att kristnas, andra äro knappast berörda.

1 H. Ussing, Illustr. Missionshistoria. 31- 482 -

Och bland de stora kulturstaterna har särskildt Kina ännu blott delvis och i mycket kort tid varit öppnadt för västerns inflytande, så att man ibland är frestad att göra sig den frågan: månne öfver hufvud taget den ofantliga kolossen märkt, att man rör vid densamma? Dock skall man vid djupare betraktande också där skåda märkliga saker. Och i Japan och Indien har utvecklingen redan framskridit så långt, att ingen makt på jorden skall förmå hejda den.

Vi skola därför slutligen kasta ännu en blick på missionens ställning i dessa tre land, hvarest dess allra största uppgifter föreligga.

I Indien kunna vi af enskildheter nämna blott några få.

Den svenska Evangeliska fosterlandsstiftelsen började 1877 en ny mission i Indiens »centralprovinser» bland gon derna, ett bland urfolken, hvilka lefva här ganska spridda bland hinduerna. De svenske missionärerna blefvo understödde af den skotska frikyrkan, som 1885 öfverlät åt dem sin station i Chindvara, där gonderna äro talrikare än annanstädes. På flera stationer är evangelist-, skol- och zenana-arbetet upptaget.

På uppmaning af biskopen i Calcutta har universitetet i Oxford 1880 börjat en mission bland de bildade klasserna i Calcutta. Den drifves af ett ogift »brödraskap», som dock icke är bundet genom löften för lifstiden. Oaktadt den engelska kyrkomissionen från sin evangeliska ståndpunkt måst bekämpa oxfordarnes starkt högkyrkliga väsen, har likväl äfven den alltifrån 1889 utsändt grupper af ogifte evangelister, lefvande i gemenskap under en prästvigd ledare, för arbetet i byar och städer rundt omkring i norra Indien.

Bland de märkligaste rörelserna från vår egen tid äro de stora väckelserna i »nordvästprovinserna», där de nordamerikanske episko-pale metodisterna hafva arbetat alltsedan 1856, och hvarest under de senaste åren tusentals personer ur de lägre kasterna blifvit döpta. Missionen har under biskop Thoburns ledning drifvits tned stor skicklighet

och torde näppeligen kunna beskyllas för ytlighet, men naturligtvis få resultaten icke öfverskattas där, hvarest upptagande i kyrkans gemenskap är liktydigt med en social upphöjelse.

I fråga om de särskilda verksamhetsgrenarna kan under den senaste tiden konstateras en betydande framgång i arbetet för de unge, i all synnerhet de engelskt bildade hinduerna, samt i söndagsskolverksamheten, till hvars främjande den första världskongressen för söndagsskolan (London 1889) anställde en »sekreterare» för hela Indien.

Enligt den senaste gemensamma missionsstatistiken och folk-- 483 -

räkningen i Indien (Birma inberäknadt) 1890 — 91 beräknades de kristnes sammanlagda antal till 2,284,000 inom en befolkning på 287 millioner. Af desse äro 168,000 europeér, 201,000 syriske och ar-meniske kristne, 1,315,000 romersk-katolske och 569,000 infödde evangeliske kristne. För närvarande anslås de infödde evangeliske kristnes antal till 900,000, hvaraf 500,000 i presidentskapet Madras. Omkr. 1,200 prästvigde missionärer leda arbetet, hvari 100 missions-läkare, 1,000 kvinnliga missionärer och 32,000 infödde medhjälpare af olika slag deltaga.

Hufvudsaken är emellertid icke dessa siffror, utan en uppfattning af den andliga ställningen i Indien i allmänhet. Denna kan måhända kortast skildras genom det mycket ofta anförda uttrycket af en hindupräst: »Två saker är jag förvissad om; endast om den tredje är jag oviss. Det är säkert, att jag icke blir kristen. Det är också säkert, att min sonson blir det. Men det är ovisst, hvad min son blir.»

Af dessa ord framgår först och främst, att den gamla hedendomen icke är sinnad att dagtinga. Den eger en otrolig seghet och förfogar ännu öfver mäktiga krafter. Det finnes öfverallt en stor mängd rättrogne hinduer, som lefva på det gamla och icke för något pris vilja afvika därifrån. Från deras sida göras allt emellanåt stora försök att rentaf uppväcka en kamp emot kristendomen, af hvilken man då lånar kampmedlen (det talade och skrifna ordet). Men vanligtvis »lägger sig kämpen snart igen att sofva», ty den gamla hedendomens verksamma kraft är för länge sedan död, och den härskar endast genom tusenårig vanas tvingande makt.

Ett försök att försvara den gamla hinduismen med nutidens vapen har gjorts genom Aria Samadj, ett samfund, som bildades 1875 af en marattisk brahmin, Dajanand Sarasvata, och som åsyftar att mana hinduerna till att återvända till de gamla stigarna. I likhet med Bramo Samadj bekämpar Aria Samadj den nyare hinduismens urartande, men i motsats till den förra motarbetar den lika skarpt allt västerländskt inflytande. All visdom, religiös såväl som vetenskaplig, skall finnas i Veda-böckerna, och kristendomen förföljes häftigt genom spridande af hatfulla småskrifter, hvari Jesu lif och död göras till föremål för hån.

Men just i stridsskrifterna röjer den gamla hinduismen sin egen ängslan. Missionärer», heter det i en tamulisk traktat, »hafva kastat ut sina nät efter våra barn och hafva framträngt till de flesta af våra afsides belägna byar. Om vi fortfara att sofva, såsom vi gjort i forna tider, så skal! det inom kort icke finnas en enda, som tillbed-- 484 -

der i våra tempel, ja, templen själfva skola blifva omdanade till kristna kyrkor! . . . Huru länge skall vatten finnas kvar i en brunn, som ständigt begagnas utan att få nytt tillflöde?»' Och i en hindutidning i Calcutta skrifves: »I sanning må man förvånas öfver dessa missionssällskaps uthållighet och deras hjälpkällor. Kan undergången vara långt aflägsen?»

Hvad som vidare ligger i den anförda »förutsägelsen» af hinduprästen är det, att ungdomen glider bort från fädernas väg, en utveckling, som enligt hans mening otvifvelaktigt kommer att sluta med kristendomens seger, men hvarvid det första släktledet blir utsatt för en jäsning af den svåraste art. »Vårt land,» skrifver en infödd, »sjuder af nytt lif. Storbritannien har öppnat slussarna för västerns vetande, och verksamhet och framsteg skönjas öfverallt». Framstegspartiet, det unga Indien, växer i antal och inflytande år från år. De hafva inandats något af västerns friska luft och bryta i mycket med hinduismens vidskepelse, men blott i ringa mån med dess laster. Oaktadt kristliga idéer på mångahanda sätt omskapat deras tankar, önska de dock i det stora hela ingalunda att blifva kristne. Ofantligt många hafva i statsskolorna insupit engelskt fritänkeri, och utan personligt syndmedvetande känna de icke själfve behofvet af en frälsare, utan hysa med indisk självkänsla den förhoppningen, att det nya samhället skall utveckla sig på hinduismens egen grundval.

Denna samhällsklass, inom hvilken den upplysta hindu-ungdo-men under en gryende känsla af en nationell gemenskap, som aldrig förut varit anad i Indien, samlar sig till arbetet för stora sociala reformer, är bestämd att utöfva det allra största inflytande på det kolossala landets framtid. Därför är det ock missionens största syftemål att bringa denna samhällsklass under evangeliets inflytande. Ty här finnes tidens fullbordan i utpräglad mening: det gamla vittrar ohjälpligen bort, och uti en väldig jäsning längtar man efter någonting nytt. Åtskilliga försök att reformera hinduismen och göra den »tidsenlig» uppdyka. Västerländska spiritister och teosofer vinna stor tillslutning, så t. ex. den ryska fru Blavatsky, som

slutligen af missionärerna i Madras blef afslöjad som en ömklig bedragerska, samt den engelska fru Besant, som finner teosofiens kärna ligga i den gamla Vedareligionen och därför uppträder som ledare i hinduismens kamp mot evangeliet.

Ej underligt alltså, att från den indiska missionen utgår en maning till kristenhetens yppersta krafter. Ouds ord ensamt förmår lösa i jäsning stadda hjärtans gåta; evangeliet ensamt eger verk-- 485 -

ligen det nya lif, som sökes. Allt under det att missionsgärningen fortsättes bland lågkastfolket, hvilket — kristligt lyft — skall komma att intaga en betydande plats i det framtida Indien, taga missionssällskapen därför med växande klarhet och kraft i tu med den jättelika uppgift, som förelagts just detta släktled: att vinna för sig det unga Indien eller åtminstone tillsätta den stora utvecklingen med så starka evangeliska krafter, att »sonsonens» eröfrande är visst.

En bland de förste, som med skicklighet tagit upp detta arbete, är Londonmissionären Slater i Bangalor. Stor verkan åstadkom en f. d. ämbetsman i indiska regeringens tjänst, James Monro, som efter att hafva varit polismästare i London återvände till Indien såsom missionär och höll stora åhörareskaror i spänning genom sina engelska föredrag. Genom samma medel, muntliga föredrag, litteratur och enskilda samtal, har nu studentmissionen med kraft börjat odla sitt stora arbetsfält bland Indiens 30,000 studenter (hvartill ytterligare komma 70,000 lärjungar från de högre läroverkens öfversta klasser), och utmärkta krafter äro här satta i verksamhet dels på enskilda orter (L. P. Larsen i Madras), dels genom resemission inom det vidsträckta landet (Rob. Wilder m. fi.).

Den stora kampen har sålunda tagits upp hela linjen utöfver. De, som skåda ryttaren på den hvite hästen i spetsen för sina härskaror, de rycka framåt under oupphörlig bön med ett frimodigt hopp om, att segern skall tillfalla honom, och »sonsönerna» verkligen blifva kristne. Och hoppet styrkes vid betraktande af det infödda kristna samhället i Indien, hvarest visserligen ännu råder mycken oenighet, halfhet och slapphet, men hvarest dock allt mer och mer uppstår andlig själfständighet och troskraft. hvilket vittnar om, att evangeliet slagit rot hos det indiska folket. Så ung den evangeliska kyrkan i Indien än är, har den dock ;>frambragt en lång rad af betydande män och kvinnor, som hedrat sin tro och ådagalagt ett personligt rättsinne och en sedlig kraft, som strax igenkännas såsom kristendomens frukter.»

Den indiske författare, som yttrar sig så, fäster här särskildt uppmärksamheten på något, som är en fullkomlig nyhet i österlandet: en skara utmärkta kvinnor, hvilka icke blott själfva uppnått en hög andlig utveckling, utan som ock hafva verkat till välsignelse för vidsträckta kretsar. Vi kunna därför ej heller afsluta skildringen af Indiens missionsförhållanden på bättre sätt än genom att nämna en af dessa kvinnor, hvilkas lif och gärning lyser utöfver hela världen.

Pandita Ramabai var dotter till en lärd brahmin. Hennes mor,— 486 —

som själf blifvit gift vid nio års ålder, räddade henne från att blifva kastad i samma »ovetenhetens brunn», och hennes far lärde henne sanskrit m. m. Efter att hafva förlorat alit och utstått fruktansvärda lidanden flydde familjen under den stora hungersnöden 1876 ut i skogarna. Där dog fadern efter 11 dagars förlopp, snart därefter äfven modern och systern. Ramabai och hennes bror hittade vägen till Calcutta och ledo i åratal stor nöd. Sedan äfven brodern dött, gifte

pandita ramabai.

hon sig med en bengalisk man, som dog efter 1 1/2 års förlopp och efterlämnade henne jämte ett litet barn i det indiska enkeståndets elände.

Då beslöt hon att egna sitt lif åt verksamhet för de hundratusentals barnenkor och millioner äldre enkor, hvilkas lif icke är stort bättre än att vara lefvande begrafven. Hon reste till England vid 20 års ålder, och där mötte Frälsaren henne. Hon skänkte honom sitt- 487 -

hjärta och blef döpt 1883. Med understöd från Amerika öppnade hon 1889 en skola i Bombay för högkast-enkor. Under rasande motstånd och hån började hon med två lärjungar, men räknar nu öfver 400. De uppfostras här till ett verksamt, nyttigt lif som människor, och många af dem hafva blifvit omgifta. Hundratals hafva förts till Herren.

Då hon 1896 fick höra talas om den nya, grufliga hungersnöden i centralprovinserna, reste hon själf till dessa trakter och räddade 300 småflickor dels från hungersnöden, dels från de skändligheter, åt hvilka de i sin hjälplöshet vore hemfallna. De hafva blifvit uppfödda och uppfostrade på en landtegendom invid Puna. Och då hungersnöden spred sig till andra provinser, tog Ramabai ihop med nya arbeten, liksom ock nya skolor öppnats på flera orter.

I Puna gjorde Ramabai i början inga direkta försök att omvända sina elever. Men för sex år sedan läto 12 af dem sig döpas. Då bröt en storm lös i staden, och skolan hotades med förstöring. Men Ramabai sammankallade ett offentligt möte, och orädd vittnade hon inför den talrika församlingen af unge hinduer, som till trängsel fyllde salen, om

hedendomens sedliga och andliga träldom och kvinnornas underkufvande. Därpå lyfte hon bibeln högt upp och sade: »Jag vill läsa upp för Er, hvad orsaken är till allt edert elände: det är eder skilsmässa från den lefvande Guden-. Och sedan hon uppläst flera bibelspråk, tog hon sina lärjungars omvändelse i försvar och sade: »Edra hotelser kunna icke förfära mig. I viljen hafva oss till slafvar, men jag är en fri kristen; sanningen har gjort mig fri!» Brahminernas upphetsning var oerhörd, men hon vandrade oskadd till sitt hem, och hennes skola går framåt under Herrens välsignelse.

Ställningen i Japan.

I Japan har evangeliet på senaste tiden nått landets urinvånare, ainoerna på den nordligast belägna ön Jeso eller Hokkaido. Det är en engelsk missionär Batchelor från kyrkomissionen, som alltifrån 1881 verkat ibland dem och efter 10—12 års tåligt arbete bland dem fått upplefva en välsignad skörd.

Men den egentliga japanska missionen har under denna period rönt ett bakslag, som gjort slut på de högstämda förhoppningarna under 1880-talet, men otvifvelaktigt af Herren vändts till välsignelse, - 487 -

hjärta och blef döpt 1883. Med understöd från Amerika öppnade hon 1889 en skola i Bombay för högkast-enkor. Under rasande motstånd och hån började hon med två lärjungar, men räknar nu öfver 400. De uppfostras här till ett verksamt, nyttigt lif som människor, och många af dem hafva blifvit omgifta. Hundratals hafva förts till Herren.

Då hon 1896 fick höra talas om den nya, grufliga hungersnöden i centralprovinserna, reste hon själf till dessa trakter och räddade 300 småflickor dels från hungersnöden, dels från de skändligheter, åt hvilka de i sin hjälplöshet vore hemfallna. De hafva blifvit uppfödda och uppfostrade på en landtegendom invid Puna. Och då hungersnöden spred sig till andra provinser, tog Ramabai ihop med nya arbeten, liksom ock nya skolor öppnats på flera orter.

I Puna gjorde Ramabai i början inga direkta försök att omvända sina elever. Men för sex år sedan läto 12 af dem sig döpas. Då bröt en storm lös i staden, och skolan hotades med förstöring. Men Ramabai sammankallade ett offentligt möte, och orädd vittnade hon inför den talrika församlingen af unge hinduer, som till trängsel fyllde salen, om

hedendomens sedliga och andliga träldom och kvinnornas underkufvande. Därpå lyfte hon bibeln högt upp och sade: »Jag vill läsa upp för Er, hvad orsaken är till allt edert elände: det är eder skilsmässa från den lefvande Guden-. Och sedan hon uppläst flera bibelspråk, tog hon sina lärjungars omvändelse i försvar och sade: »Edra hotelser kunna icke förfära mig. I viljen hafva oss till slafvar, men jag är en fri kristen; sanningen har gjort mig fri!» Brahminernas upphetsning var oerhörd, men hon vandrade oskadd till sitt hem, och hennes skola går framåt under Herrens välsignelse.

Ställningen i Japan.

I Japan har evangeliet på senaste tiden nått landets urinvånare, ainoerna på den nordligast belägna ön Jeso eller Hokkaido. Det är en engelsk missionär Batchelor från kyrkomissionen, som alltifrån 1881 verkat ibland dem och efter 10—12 års tåligt arbete bland dem fått upplefva en välsignad skörd.

Men den egentliga japanska missionen har under denna period rönt ett bakslag, som gjort slut på de högstämda förhoppningarna under 1880-talet, men otvifvelaktigt af Herren vändts till välsignelse,- 488 -

ity att det tjänat till att gallra, fördjupa och innerliggöra arbetet för Guds rike.

År 1889 kungjorde tnikadon en ny konstitutionell författning för sitt land med full religionsfrihet och många nya medborgerliga förmåner. Det inflytande, som kristendomen trots sina anhängares ännu ringa antal hade vunnit i landet, märktes däraf, att till den nya riksdagen invaldes 14 kristne i andra kammaren, och en presbyteriansk kristen utsågs till dess talman. Men samtidigt började man spåra i folkstämningen en omkastning, som var riktad mot kristendomen.

Åtskilliga orsaker hade härtill samverkat. De nya kultursträf-vandena, hvarvid amerikanerna — liksom i fråga om missionen — utöfvat ett öfvervägande inflytande, hade förorsakat en hittills oanad rörlighet i affärslifvet, handel och fabriksrörelse, och medförde därigenom en sträfvan, som satte lifvets ändamål uti att förtjäna pengar. Den nya nationella utveckling, som satte frukt i den nya författningen, framkallade en politisk rörelse, som upptog nästan allas tankar och äfvenså ledde bort från det religiösa. Och den politiska väckelsen blef i Japan i ännu högre grad än annanstädes en nationell rörelse. Man hade fått impulsen från främlingarne, men mera ville man ej heller hafva; nu skulle det vara japanskt alltsammans. Genom kriget mot Kina stegrades denna fosterländskhet i en öfverväldigande grad, så att äfven de infödde kristne, oaktadt deras uppriktiga fosterlandskärlek och erkända, utmärkta förhållande under kriget, icke tycktes vara tillräckligt nationelle.

På liknande sätt som i Indien — blott vida mer samladt och medvetet — uppträdde den nationella rörelsen i förening med

en religiös reaktion. Man såg, huru den tvära öfvergången med afseende på kultur och samhällsförhållanden i det unga Japan hade framkallat en tygellöshetens anda, som hotade det nationella lifvet tned stora faror. Kunde väl detta härröra från annat än brytningen med de fäderneärfda bruken och i synnerhet öfvergifvandet af statens gamla religion? Var det icke västerns religion, kristendomen, som under-gräfde de gamla hufvuddygderna, vördnad för och lydnad mot föräldrar och landets härskare? Under denna stämning uppstod en ny-sjintoism, som ville pusta nytt lif i den gamla religionen; man började taga sjinto-religionen i offentligt skydd, och buddhismen, som allaredan rest sig till kamp, begagnade sig med ifver af dessa strömningar.

På ett egendomligt sätt kunde vidare det från Amerika och- 489 -

Europa införda fritänkeriet, som genom undervisningsväsendet vunnit insteg hos mången, härvidlag komma till att understödja reaktionen. Men den största faran låg däri, att själfva den japanska kristendomen visade sig smittad, mer eller mindre.

Många nyomvände icke blott saknade tillbörlig sedlig kraft att motstå världslighetens frestelser, utan japanesernas själfständighets-lusta, vid hvilken man med goda skäl knutit stora förhoppningar för det kyrkliga lifvets utveckling, leddes genom den nationella hänförelsen in på farliga vägar. En inflytelserik grupp bland de infödde kristne, nämligen »American Boards» kongregationalistiska församlingar, fordrade, att de främmande missionärerna snarligen skulle draga sig tillbaka och ät dem öfverlämna hela missionen i Japan. Och icke nog härmed. Själfva kristendomen skulle japaniseras icke till den yttre formen, utan i lära och innehåll. En dogmfri kristendom af originellt japanskt ursprung, i själfva verket en österländskt färgad rationalism, skulle träda i den historiska kristendomens ställe.

Lyckligtvis förblefvo de fleste af Japans teologer bibeltrogne, men under en lång tid gaf den nyssnämnda riktningen an tonen. Nisimas berömda stiftelse, Dosjisja, råkade i dess händer och styrde, utan att bekymra sig om de amerikanske gifvarnes åsikter, rakt på rationalismen. Samtidigt väcktes beträffande undervisningsväsendet förslag om at förbjuda en hvar, som icke talade japanska språket, att vara lärare till och med vid enskilda skolor och att obetingadt utesluta all religionsundervisning från de skolor, som önskade blifva erkända af staten.

Men därmed tyckes ock den antikristliga strömningen hafva nått sin höjdpunkt, och under de senaste par åren kan en ny vändning spåras. År 1899 förnyades traktaterna med de främmande makterna, och amerikaner och européer, som dittills egt rättighet att bo endast i hamnstäderna, fingo nu lof att bosätta sig öfverallt inom riket. Men detta har gifvit ny näring åt behofvet af kunskap i västerlandets språk och vetande för öfrigt, och de många, som önskade undervisning i engelska, bestormade missionärerna med böner härom, hvilka desse i regeln hörsammade, endast så framt de samtidigt fingo lof att läsa bibeln tillsammans med sina lärjungar. Den befarade nya skolreformen har icke blifvit genomförd, och inom Dosjisja har den allmänna meningen upprest sig emot de styrande, som ville förvanska denna stiftelses grundprinciper, och tvingat dem att återgå till dessa.- 490 -

Ett stort gemensamt möte af missionärer, 450 till antalet, hölls i Tokio år 1900, hvarvid man märkte, att missionen återvunnit mod och krafter. Och i följd af de särskilda missionssträfvanden, som sattes i gång till invigning af det nya århundradet, har i Tokio 1901 uppstått en högst märklig, stor och djupgående väckelse, som därifrån börjat sprida sig vida omkring i landet.

JONAS HEPBURN, 86 år gammal.

Bland missionens veteraner har d:r Verbeck 1899 aflidit och blifvit begrafven på kejsarens bekostnad, medan Hepburn ännu är verksam. Under de senaste åren har det årliga antalet döpelseakter utgjort 3 — 4,000, och det sammanlagda antalet evangeliske kristne uppgifves vara 50,000. De europeiske missionsarbetarne äro öfver 700 till antalet, de infödde öfver 800. Med afseende på kristlig litteratur, såväl dagspressen som större skrifter, står Japan främst bland alla missionsland. Den genomgångna pröfningstiden har ren-- 491 -

sat den evangeliska rörelsen från mycket af det, som icke egde verkligt värde, och har lärt missionen de bägge stora sanningarna, att den blotta åtrån efter europeisk kultur icke eger stort värde för missionen, och att missionens väg i alla fall icke uteslutande eller öfvervägande går ofvanifrån nedåt i samhället, utan väl så säkert nedifrån uppåt. Ty just inom den japanska missionen arbetades under de tidigare åren öfvervägande i städerna och bland de högre klasserna. Men i följd af det senaste årtiondets erfarenheter hafva till och med det tysk-protestantiska missionssällskapets (sid. 460) utskickade nödgats medgifva, att missionen blifvit gäckad i sina förhoppningar om att vinna de bildade klasserna, hvarför man »med klart medvetande bör slå in på den väg, som betecknas med Frälsarens ord: Kommen till mig 1 alle, som

arbeten och ären betungade!»

Kina.

Missionens utveckling i Kina har under denna period en mycket lofvande början, i det att missionssällskapen under jämförelsevis lugna förhållanden utvidga sin verksamhet öfverallt. ^Sjustjärnan från Cambridge» (sid. 460) upptog med kraft det vägrödjande arbetet inom åtskilliga trakter af det inre Kina, hvarest sex af de sju ännu verka. En af dem, Cassells, blef vid en fortsatt delning af de anglikanska biskopsdömena i Kina 1895 vigd till biskop öfver Västkina. På inlandsmissionens upprop om 100 nye missionärer anmälde sig öfver 600, men, trogen sin grundsats att antaga blott andligen välbe-gåfvade utskickade, afvisade man fem sjettedelar af de sökande; jämnt etthundra afreste 1887.

År 1883 öppnades genom en traktat tillträdet till eremitfolket» på Korea, och de infödde kristne i Futschou ditsände strax ett par af sina kateketer. Strax därpå upptogs mission därstädes af amerikanske metodister och presbyterianer, som hafva vunnit ganska mycket insteg. Till och med i den fanatiska provinsen Hunan, som blifvit kallad »mörkrets fasta borg i Kina», och hvars lärde män skröto med, att »djäfvulens kyrka aldrig skulle få fotfäste innanför Hunans rena gränser», hafva Londonmissionen, inlandsmissionen m. fi. fått insteg, och bibeln samt andra kristliga skrifter äro mycket spridda. Och 1886 utfärdades en kejserlig kungörelse (med anledning af ett påfligt sändebuds anställande i Peking), i hvilken upplystes om, att »den kristna religionen lärde människor att handla rätt och där-- 491 -

sat den evangeliska rörelsen från mycket af det, som icke egde verkligt värde, och har lärt missionen de bägge stora sanningarna, att den blotta åtrån efter europeisk kultur icke eger stort värde för missionen, och att missionens väg i alla fall icke uteslutande eller öfvervägande går ofvanifrån nedåt i samhället, utan väl så säkert nedifrån uppåt. Ty just inom den japanska missionen arbetades under de tidigare åren öfvervägande i städerna och bland de högre klasserna. Men i följd af det senaste årtiondets erfarenheter hafva till och med det tysk-protestantiska missionssällskapets (sid. 460) utskickade nödgats medgifva, att missionen blifvit gäckad i sina förhoppningar om att vinna de bildade klasserna, hvarför man »med klart medvetande bör slå in på den väg, som betecknas med Frälsarens ord: Kommen till mig 1 alle, som

arbeten och ären betungade!»

Kina.

Missionens utveckling i Kina har under denna period en mycket lofvande början, i det att missionssällskapen under jämförelsevis lugna förhållanden utvidga sin verksamhet öfverallt. ^Sjustjärnan från Cambridge» (sid. 460) upptog med kraft det vägrödjande arbetet inom åtskilliga trakter af det inre Kina, hvarest sex af de sju ännu verka. En af dem, Cassells, blef vid en fortsatt delning af de anglikanska biskopsdömena i Kina 1895 vigd till biskop öfver Västkina. På inlandsmissionens upprop om 100 nye missionärer anmälde sig öfver 600, men, trogen sin grundsats att antaga blott andligen välbe-gåfvade utskickade, afvisade man fem sjettedelar af de sökande; jämnt etthundra afreste 1887.

År 1883 öppnades genom en traktat tillträdet till eremitfolket» på Korea, och de infödde kristne i Futschou ditsände strax ett par af sina kateketer. Strax därpå upptogs mission därstädes af amerikanske metodister och presbyterianer, som hafva vunnit ganska mycket insteg. Till och med i den fanatiska provinsen Hunan, som blifvit kallad »mörkrets fasta borg i Kina», och hvars lärde män skröto med, att »djäfvulens kyrka aldrig skulle få fotfäste innanför Hunans rena gränser», hafva Londonmissionen, inlandsmissionen m. fi. fått insteg, och bibeln samt andra kristliga skrifter äro mycket spridda. Och 1886 utfärdades en kejserlig kungörelse (med anledning af ett påfligt sändebuds anställande i Peking), i hvilken upplystes om, att »den kristna religionen lärde människor att handla rätt och där-- 492 -

för skulle bemötas med vördnad», och folket förmanades att lefva i fred med missionärerna och de infödde kristne.

Under sådana förhållanden utvecklade sig missionen i alla riktningar. År 1887 bildades genom sammanslutning från flera håll ett »Sällskap för utbredande af kristlig och allmän upplysning bland kineserna», hvilket, understödt äfven af framstående kineser, utöfvat en omfattande verksamhet. Bland missionärerna har framför alla andra Ernst Faber inlagt stora förtjänster om litteraturen. Ursprungligen tysk bleckslagaregesäll, kom han 1865 till Kina, arbetade först under det rhenska missionssällskapet vid Kanton, men ifrån 1885 till sin plötsliga död 1899 tillhörde han det allmänna evangeliskt-protestan-tiska missionssällskapet, hvarvid han gjorde till sin dubbla lifsuppgift att införa européerna i det kinesiska kulturlifvet och att göra kineserna bekante med det kristna åskådningssättet.

På 1880-talet började i Kina den engelska kyrkan zenanamis-sion i stort omfång. Söndagsskolor och ungdomsföreningar hafva mångenstädes slagit rot. Och den egentliga undervisningsmissionen, som naturligtvis icke kunnat i Kina utveckla sig såsom i Indien, har dock börjat ådraga sig uppmärksamhet, i det att till och med socialt högtställde kineser sändt sina

barn till missionsskolorna för att lära engelska m. m.

År 1890 hölls i Shanghai det andra stora gemensamma mötet med Kinas evangeliske missionärer, hvarvid 445, d. v. s. öfver tredjedelen af hela antalet kom tillstädes. Mötets förnämsta resultat var, att man blef ense om en gemensam bibelöfversättning. Då sålunda 40 års oenighet i fråga om tolkningen af Guds namn m. m. blef skrinlagd, reste sig hela församlingen och sjöng »doxo-logien» (»Ära vare Fadern, Sonen och den Helige Ande!»). Under den öfverväldigande känslan af det kolossala arbetsfältet och krafternas otillräcklighet utfärdade man därpå flera högtidliga upprop till de evangeliska kyrkorna om hjälp och särskildt om att under de närmaste fem åren sända 1,000 nye missionärer till Kina.

Jordmånen var förberedd för dessa upprop, i synnerhet genom Hudson Taylors resor och skrifter. Därför frambryter vid denna tid nästan öfverallt i den evangeliska världen en ny kärlek till Kina. Äldre missionssällskap utvidgade sin verksamhet till Kina. Sålunda danska missionssällskapet, som 1892 sände sina förste budbärare dit, och som på Liaotung-halfön lyckats göra en lofvande början, hvars framtid dock nu är allvarsamt hotad genom Rysslands annekterande af dessa trakter. Nya, självständiga missionsföretag upp-- 493 -

stodo: sålunda i Sverige Erik Folkes mission, sedermera kallad »den svenska missionen i Kina» (började 1887), »det norsk-1 utherska Kinamissions-förbundet» (börjadt 1891) m. fi. Och många slöto sig till Kinas inlandsmission eller de nya alliansmissionerna. Under loppet af fem år fick missionen i Kina en förstärkning af 1,153 utskickade, hvaraf dock blott 481 män.

Den kinesiska regeringens hållning var vid denna tid ganska välvillig. Den nu så beryktade enkekejsarinnan mottog till och med på sin 60-års födelsedag nya testamentet på kinesiska såsom gåfva från alla kristna kyrkor i Kina. Därför rådde dock ingalunda öfverallt lugn. Nu liksom alltid fingo de omvände kineserna lida mycket ondt af sina egne landsmän. Från det främlingsfientliga Hunan sändes fortfarande plakat och smädeskrifter vida omkring i landet. En och annan missionär blef mördad under pöbelupplopp här och hvar, så t. ex. 1893 i Hupe tvänne af svenska missionsförbundets utskickade i Wuchang, Johansson och Wikholm. I Setschwan förstörde folkhopen på flera ställen de katolska och protestantiska missionsstationerna. Och den 1 aug. 1895 öfverföll ett stort band af »vegetarianernas» sekt i närheten af Kutschang i provinsen Fokien de församlade engelske missionärerna, mördade den älsklige Robert Stewart och hans hustru samt tvänne yngsta barn jämte barnflicka, två systrar Saunders och fyra zenanamissionärer, hvarpå de satte eld på huset. Missionärerna hade just föregående afton afslutat ett helgelsemöte med den högtidliga gemensamma bekännelsen ur den engelska liturgien: »Här offra vi oss själfve åt Dig, o Herre, med själ och kropp såsom ett förnuftigt, heligt, lefvande offer.»

De engelske affärsmännen i Kina ropade på hämnd. Men i motsats till katolikerna, som, då dylika våldsdåd begåtts mot deras egne missionärer, hade aftvungit Kina stora penningesummor, undan-bådo sig kyrkomissionen och zenanasällskapet all ersättning, hvilket gjorde ett djupt intryck på den kinesiska regeringen. Och följande år uppstod i just samma trakt en stark rörelse för kristendomen; det var synbarligen det blodiga utsädets skörd. Mångfaldige läto döpa sig, och missionärernas antal i Fokien har sedan dess mer än fördubblats.

Emellertid hade Kina i det ofvan omtalade kriget med Japan strax lidit ett förödmjukande nederlag. Kina tycktes påtagligen gå sin undergång till mötes på vanligt sätt. Dess mandariner voro för-därfvade, dess kultur förstenad, dess soldater fege, folket okunnigt och pöbeln fräck. Reformer voro nödvändiga! Det lilla, europeiskt- 494 -

påverkade framstegspartiet fick därför ett betydligt inflytande hos den unge kejsar Kwangsi, och då J. Mött 1896 på sin stora resa besökte Kina, kommo omkr. 1,000 kristne kinesiske studenter tillsammans på hans möten. Utsikterna tycktes vara ljusa. Men man hade underskattat den sega konservatismens makt. Kejsarens faster, den kraftfulla enkekejsarinnan, fattade tyglarna och inledde i spetsen för det mandschuriska partiet en reaktion, hvarunder det inrotade främlingshatet till att börja med doldes genom ett tvetydigt uppträdande. Då kejsaren med reformvännernas hjälp gjorde ett försök att återvinna makten, blef han gjord till fånge i sitt eget palats, och »reformatorerna» afrättades (1898).

Redan dessförinnan hade genom Tysklands öfvergrepp det under askan glimmande främlingshatet flammat upp i ljus låga. 1 slutet af 1897 blefvo två katolske missionärer mördade i provinsen Schantung. Biskop Anzer påkallade kejsar Wilhelms bistånd och förklarade det vara »en lifsfråga för den katolska missionens bestånd», att Tyskland besatte den viktiga hamnen Kiaotschau. Tyskland hade länge önskat en flottstation i Ostasien och begagnade gärna det lägliga tillfället, en fördel, för hvilken de öfriga stormakterna naturligtvis strax ville hafva en lämplig ersättning.

I Schantung uppstod en häftig förbittring. Det hemliga sällskapet »Den harmoniska rättvisans hand», ursprungligen

bildadt för att skydda trakten mot röfvareband, bland befolkningen kalladt »Den stora knifvens sällskap» och af engelsmännen benämndt boxarne, antog prägeln af en främlingsfientlig och antikristlig sammansvärjning. Genom fantastiska besvärjelseformulär föregåfvo de sig blifva osårbare, krigsguden utkorades till deras beskyddare, och de uppslogo sina högkvarter i afgudatemplen. Ihållande torka i de norra provinserna begagnades som medel att uppvigla folkmassorna, och upprop utfärdades att drifva de främmande djäflarne ut i hafvet och utrota -halfdjäflarne», de infödde kristne, så framt de icke ville afsvärja sin tro.

1 maj 1900 blef prins Tuan chef för Tsungli Yamen (utrikesdepartementet), och en allmän förföljelse mot de kristne med mord och brand utbröt i de två norra provinserna. Allmänt bekanta äro skräckscenerna i Peking, då de katolske prästerna i spetsen för ett par tusen infödde kristne befäste och under två månaders tid försvarade sin domkyrka och sina missionsanstalter, medan stormakternas sändebud uthärdade en fasansfull belägring, tills omsider makternas undsättningstrupper i juli eröfrade Peking.- 495 -

Emellertid grep förföljelsen mot de kristne vidare omkring sig i det väldiga riket. Kyrkor och missionsstationer gingo upp i lågor, tusentals infödde kristne marterades och mördades på det grymmaste sätt, därför att de icke ville förneka Kristus, och månge missionärer, både katolske och protestantiske, måste låta sitt lif, under det andre endast genom fruktansvärda vedermödor lyckades rädda sig. I detta afseende rådde dock stor skillnad inom olika trakter. De besinnings-fulle vice-konungarne i södra Kina bibehöllo någorlunda ordning och lugn i sina provinser. Mångenstädes varnades missionärerna i tid, och myndigheterna eller befolkningen voro själfva behjälpliga med att bringa dem i säkerhet. Endast i en provins, Schansi, flöt missionärernas blod i strömmar, i ty att den nyutnämnde vice-konungen Ju Hsien, efter hvad det påstås den egentlige upphofsmannen till boxarförbundet, i egen person ledde förföljelserna därstädes. I juli 1900 lockade han sålunda en stor skara missionärer till sin hufvudstad, Taijuanfu, under löfte om fri lejd till kusten och lät sedan på det skändligaste sätt mörda 30 evangeliske och 10 katolske missionärer jämte en stor mängd infödde kristne.

Det sammanlagda antalet af den evangeliska missionens martyrer under dessa fasans tider är, så vidt man ännu vet, 134 vuxne personer och 52 barn, af hvilka de 112 + 45 föllo i Schansi, 13 + 4 i Tschili, 8 + 3 i Tschekiang och 1 i Schantung. Till nationaliteten voro 70 + 28 engelsmän, 40+16 svenskar och 24 + 8 amerikaner. Bland missionssällskapen är det naturligtvis inlandsmissionen, som lidit den största förlusten (58 + 20). Den katolska missionen uppgifver sina förluster till inalles 58 europeiske missionärer samt barm-hertighetssystrar. Antalet af de infödde kristne, som lidit martyrdöden, kan blott ungefärligen beräknas; det har uppgifvits till 4,000 på den evangeliska och 40,000 (?) på den katolska sidan.

Naturligtvis har världen härvidlag liksom alltid begagnat tillfället att på missionen skjuta skulden för alla olyckorna. Den verkliga anledningen har dock af stormakternas sändebud påpekats redan 1891 i ett gemensamt uttalande angående de oroligheter, som då egde rum, om hvilka det säges, att de voro »icke så mycket en yttring af en inrotad ovilja mot kristendomen hos de lägre klasserna, såsom Yamen låtsar sig tro och vill förmå oss att tro, utan fastmer resultatet af en systematisk fiendskap, som hyses af de främlingsfientliga och kristendomsfientliga medlemmarne af det lärda ståndet, för hvilket Hunan anses vara högkvarteret, men hvars anhängare äro- 496 -

spridde kring hela riket och hafva representanter bland de högste ämbetsmännen.»

Befolkningen i sin helhet är, såsom förut sagts, materiellt sinnad och likgiltig för religiösa frågor och ställer sig, så framt den icke uppviglas, välvillig mot missionärerna, hvilkas kärleksfullhet och hjälpsamhet vinna hjärtan. Det myckna talet om »öfvergrepp» från missionärernas sida är en illasinnad öfverdrift af enstaka misstag, hvartill på sin höjd den katolska missionens inblandning i landets rättskipning och anropandet af Frankrikes och senast Tysklands bistånd och densammas traktan efter kinesisk rang gifvit någon anledning. Men det härskande lärda ståndet, som själft fruktar icke kristendomen, utan västerns kultur, begagnar för att uppvigla det okunniga och vidskepliga folket listigt nog det religiösa motsatsförhållande, som måste framträda öfverallt, där hedningar skola ledas bort från mörkret till ljuset.

Den djupast liggande, verkliga orsaken är Kinas tusenåriga af-stängning och högmodiga självtillräcklighet, som ännu i denna dag göra kineserna lika motsträfvige som någonsin mot främmande inflytande. Det kan icke blifva fråga om något umgänge eller samlif mellan de i Kina bosatte européerna och kineserna; missionärerna äro i självfva verket de ende, som kommit i närmare beröring med kineserna, hvarför man har dem att tacka för allt, hvad man öfver hufvud taget känner om Kinas inre lif. Och denna »kinesiska mur» af ovilja mot allt främmande har naturligtvis icke minskats genom européernas uppträdande i Kina, deras egenmäktiga öfvergrepp och samvetslösa vinningslystnad, genom deras hänsynslöshet i fråga om sådant, som för kineserna var heligt (t. ex. järnvägars anläggande öfver förfädernas grafvar), genom införseln af opium, hvilken fram-tvangs med kanonernas hjälp, genom de »kristna» stormakternas snikna

egennytta och deras soldaters barbariska krigföring, som också under det senaste kriget bidragit till att vidga klyftan.

Landets skenbara öppnande under de senaste 60 åren har steg för steg påtvingats Kina. Intet medgifvande har gjorts utan på grund af fruktan. Desto mera har bakom denna eftergiftspolitik samlat sig ett växande hat, som en gång måste komma till utbrott. Häri ligger den sanna orsaken, hvilket ock alla verklige kännare af kinesiska förhållanden bekräfta, och det är så långt ifrån, att den kristna missionen är skuld till oroligheterna, att den tvärtom är den enda makt, som skulle hafva kunnat förebygga olyckorna, så framt dess varningar hörts af den handel och politik, som bragt skam öfver det- 497 -

kristna namnet i »det himmelska riket». På grund af sin framskjutna ställning — spridd öfver hela riket — har missionen därtill måst bära lejonparten af de utståndna lidandena.

Efter Pekings eröfring uträttade stormakternas trupper icke mycket, och fredsunderhandlingarna drogo ut på tiden till hösten 1901. Förhållandena äro därför icke ännu ordnade, kejsarhofvet har först på nyåret 1902 återvändt till Peking, och det är för tidigt att bedöma, huruvida man törs lita på de tecken, som förebåda, att Kinas statsmän nu verkligen skola slå in på en reformvänlig politik, som förmår leda landet in i en stor framtida utveckling.

Emellertid hafva kristendomen och missionen ånyo rest hufvudet efter stormen. De inhemska församlingarna hafva icke krossats, utan luttrats och adlats. Missionärerna hafva återvändt till sina stationer, mångenstädes med glädje mottagne äfven af befolkningen. Ingen tänker på att inskränka missionen, utan öfverallt arbetas med ifver på att samla det förskingrade och återuppresa det fallna, och man bedjer i en lefvande tro på, att just ur den korta stundens trångmål skall en ny och större glädje födas. År 1900 har i ännu högre grad än någon föregående tid samlat kristenheten i kärlek och bön för Kina. Guds folk vill just däri se en ljusglimt af Honom, som rider på den hvite hästen, och hvilkens segertecken är korset.

Vi vilja till slut nämna några siffror, som angifva den evangeliska missionens ställning i Kina före de senaste olyckorna. De infödde evangeliske kristnes antal beräknades till omkr. 200,000. De främmande missionärerna utgjorde omkr. 1,100 män, hvaraf 2/;i voro gifte, och 700 ogifta kvinnor. Därtill kommo 3,000 infödde medhjälpare. Bibeln är öfversatt på 23 munarter, och missionen egde 23 tryckerier, 281 högre skolor och 1,766 folkskolor med omkr. 40,000 lärjungar, 5 barnhus för hittebarn, 10 skolor för blinde, 61 opium-asyler, 11 asyler för spetälske och 144 lasarett, 240 friapotek med kliniker och 20 läkareskolor.

H. Ussing, Illustr. Missionshistoria.

32 _ 498 -

Slutord.

Vår öfversikt är slut. Ännu återstår blott att kasta en samlande blick öfver hela missionsfältet. Den stora världskonferensen 1900 i New York för hednamissionen uppgifver följande siffror, uträknade af J. Dennis:

Af missionssällskap finnas inom den evangeliska kristenheten 249, hvilka sysselsätta sig uteslutande med missionen, samt 200 andra, som tillika hafva andra syftemål*). Deras samlade årsinkomster utgöra omkr. 72 mill. kronor. Af europeiske och amerikanske missionärer finnas 5,063 prästvigde, 792 missionsläkare, 1,470 lekmanna-medhjälpare, 3,567 missionärshustrur och 3,403 ogifta kvinnor, inalles 15,460. Af infödde finnas 4,053 ordinerade präster och 72,999 medhjälpare. Organiserade församlingar i hednaland räknas till ett antal af 11,000. Antalet af kristnade hedningar (af alla åldrar) uppgifves vara 4,414,236, däraf kommunikanter 1,317,684. I 15,060 söndagsskolor samlas 770,000 barn, och de föddes pen-ningoffer till missionen belöpa sig till inalles 6 '/a mill. kr.

Jämföra vi dessa siffror med ställningen vid 1800-talets början (då, enligt d:r G. Smith i Edinburgh, funnos inalles 150 missionärer, 100 infödde medhjälpare, 7,000 kommunikanter och en samlad årsinkomst af 200,000 kr.), så kunna vi få en aning om den väldiga framgången. »Af Herren är det skedt, och det är underligt för våra ögon». Eller skulle det vara en ren tillfällighet, att i det 19:de århundradet mötas dessa båda fakta: å ena sidan den materiella utvecklingen, som samlar jordens folk till en enhet och för första gången skapar en gemensam världshistoria, och å andra sidan den underbara lifsväckelsen och kraftutvecklingen inom kristenheten, hvarigenom densamma blifvit en verkande kraft af genomgripande betydelse för nästan alla jordens folk?

Med denna uppfattning kan intet tvifvel råda därom, att det 19:de århundradet har rättighet att kallas det stora missionsårhundradet. Men sammanställa vi de nämnda siffrorna med den kolossala hednavärldens hundratals millioner, som ännu vandra i dödens hemska mörker**), så måste vi nog tillägga: det är alltsammans blott en

*) Under den rådande stora söndringen är det en glädje att kunna berätta om den kyrkliga föreningen af »den skotska frikyrkan» och »de förenade presbyterianerna» år 1900. Den sålunda bildade förenade skotska frikyrkan eger inalles 400 missionärer;-det första årets missionsinkomster beräknades till 4 mill. kr.

**) Man beräknar hedningarnes antal på hela jorden till 800 millioner, muhameda-nernas till 200 mill., judarnes till 7 mill., och gentemot dessa 1,000 millioner icke-kristne hela kristenheten till omkr. 500 millioner, nämligen romersk-katolske 230 mill., grekiskkatolske 110 mill. och protestanter |50 millioner.499

början, men en väldig, lifskraftig början på det 20:de århundradets arbete.

Huru detta arbete närmare skall forma sig, om i den öppnade hednavärlden skall börja en ny, självständig kyrklig utveckling såsom en härlig aftonrodnad, innan »änden kommer», eller om blott de utvalde af det döende släktet skola insamlas, därom hafva vi ej lof att fälla någon afgjord dom. Endast det kunna vi se, att Herrens ankomst nalkas. Guds församling upplyfter sitt hufvud och smyckar sig för att möta sin brudgum, och evangeliets segertåg genom världen förbereder den stora dagen, då »världens rike har blifvit vår Herres och hans smordes» (Uppb. 11: 15). BIHANG.

I. Litteraturöfversikt *).

Här upptagas några bland de viktigaste arbetena af betydelse för missionshistorien. De yppersta eller för ett fortsatt studium nödvändigaste äro betecknade med *.

A. Allmän missionshistoria. 'Encyclopædia of Missions, by E. M. Miss. 2 stora bd. New York 1891. Statistik.

J. S. Dennis, Centennial Survey of foreign Missions. New York 1902. (Doll. 2: 50).

J. Yahl, Hedningemissionens Stilling 1845 och 1890. Kbh. 1891. Tysk öfvers. Oütersloh 1892.

— Missions to the Heathen. [Tabeller för 1889—96].

Missionskartor.

'Grundemann, Neues Missionsatlas. Calw 1896. (Mk. 9: 20). En mindre

uppl. 1896 (Mk. 2: 00). J. Vahl, Missionsatlas. Kbh. 1886. [4 stora häften med 4 bd förklaring à Kr. 1: 501.

— Lille Missionsatlas. Kbh. 1893. (Kr. 2: 00).

'Burkhardt, Kleine Missionsbibliothek. 2. Aufl., gänzl. umgearb. von Grundemann. 4 bd. Bielefeld u. Lpzg 1876—81. (Mk. 20: 00). Fortsatt af: Grundemann, Die Entwickelung der evang. Mission im letzten Jahrzehnt

(1878—88). Bielefeld u. Lpzg 1890. (Mk. 3: 60). * Grunder t, Die evang. Mission, ihre Länder, Völker u. Arbeiten. 3. Aufl.

Calw u. Stuttg. 1894. (Mk. 3: 00). E. J. Ekman, Illustrerad missionshistoria. 2 bd. 2. uppl. Sthm 1893. (Kr. 6: 00). V. Chr. Kalkar, Den christ. Mission blandt Hedningerne. 2 bd. Kbh. 1879. (Kr. 9: 50).

— Öfversigt af den evang. missionen bland hedningarne. Öfvers. Sthm 1872. L. Landgren, Öfversigt af de protestantiska missionernas uppkomst och närvarande tillstånd. 3 bd. Hudiksv. 1871—72. (Kr. 5: 55).

Strümpfel, Was Jederman von der Mission wissen muss. Berlin 1900. (1 Mk.) ./. Vahl, Lærebog i den evang. Missionshistorie. Kbh. 1897. (1 kr.).

*) Med vissa uteslutningar och tillägg för den svenska upplagan.- 501 -

•G. Wameck, Abriss einer Oeschichte der protestant. Missionen von der Reformation bis auf die Gegenwart. 5. Aufl. Berlin 1899. (Mk. 9: 00). Svensk öfvers. Sthm 1884 och 1901 -02.

C. G. Blumhardt, Missionsgeschichte. I—III. 5 bd. Basel 1828—37.

E. U. Bliss, A concise History of Mission. New York 1897.

W. Brown, History of the propagation of Christianity among the.heathen

since the Reformation. 3. ed. 3 bd. Edinb. & Lond. 1854. *./. A. Graham, The missionary expansion of the reformed churches. Edinb. 1898. 246 sidd.

J. Hall, Missions from apostolic to modern times. N. Y. 1890. Edm. Hoclder, Conquests of the Cross. 3 bd. Illustr. Lond. 1890. *D. L. Leonard, A hundred years of missions. N. Y. 1895. — Missionary annals of the 19. century. Cleveland

1899. B. Lomett. A primer of modern missions. Rel. Tract. Soc. London 1896. 160 sidd.

B. Särskilda missioners och missionssällskaps historia.

*Eugene Stock, History of the Church Miss. Soc ety. 3 bd. Lond. 1899.

Church Missionary Atlas. [Med text], Lond. 1896.

Digest of the S. P. Q. Records 1701—1892. Lond. 1892. (7 sh. 6).

A. Barry, The ecclesiastical expansion of England. Lond. 1895. 387 sidd.

Silv. Home, Story af the London Miss. Soc. Lond. 1895.

*B. Lovett, History of the London M. S. 2 bd. Lond. 1899.

./. B. Myers, Centenary volume of the Baptist M. S. Lond. 1892.

W. Moister, History of Wesleyan Missions. 5 ed. Lond. 1892. 572 sidd.

G. Smith, 50 years of foreign Missions [Skotska frikyrk.i. 14. ed. Lond. 1880.

*G. Guinness, Story of the China Inland Mission. 2 bd. 3. ed. Lond. 1894.

History of the Univ. Mission to Central Africa 1859—97. 2. ed. Lond. 1899.

Hist. Sketch of the Missions of the Amer. Board in Turkey, Asia minor and

Armenia. N. Y. 1862. * American Board, Memorial volume of the first 50 years. Boston 1861. K. G. Kjellgren, Hundra år på världsmissionsfältet. Några ord om London-

missionssällskapet. Sthm 1897. (Kr. 2: 50). E. Lund, Baptistsamfundens hednamissioner. 2. uppl. Sthm 1896.

Gareis, Oeschichte der deutschen evang. Heiden-Mission. Konstanz 1901.

[Illustr., med 11 kartor.J (Mk. 5: 00). *Mirbt, Der deutsche Protestantismus u. die Heidenmission. Giessen 1896. (Mk. 1: 20).

*0. Ilar deland, Geschichte der luther. Mission nach den Vorträgen Plitts. 2 bd. Lpzg 1894.

Scliultse, Abriss einer Gesch. der Brüdermission Herrnhut. 1900. (Mk. 2: 50). Kölbing, übersichtl. Missions-Geschichte der evang. Brüderkirche. Gnadau 1832—33.- 502 -

Körner, Das Missionswerk der Brüdergemeine. 2. Ausg. Onadau 1881. (Mk. 0: 70). *Rückblick auf unsere 150-jährige Missionsarbeit. Herrnhut 1882. 50 sid. Missionsatlas der Brüdergemeine. Herrnhut. 1895. (Mk. 3: 00). [Med geogr.

och missionshist. text.] Ostertag, Entstehungsgeschichte der ev. Missions-Gesellschaft in Basel. Basel 1865. 359 sid.

"Eppler, Oesch. der Basler Mission 1815—99. Basel 1900. 374 sid. Kühnle, Die Arbeitsstätten der Basler Mission. Basel 1896. (Mk. 0: 60). Wangemann, Oeschichte der Berliner Missions-Gesellschaft. 4 bd. Berlin 1872—77.

*Kratsenstein, Kurze Geschichte der Berliner Mission in Syd- u. Ostafrika.

Berlin 1892. (Mk. 3: 60). v. Rhoclev, Gesch. d. Rhein. Missions-Gesellschaft. 3. Aufl. Barmen 1888. (Mk. 3: 00).

Nottroth, Die Gosznersche Mission unter den Kolhs. 2. Aufl. 2 bd. Halle

1874—87. (Mk. 6: 00). Karsten, Gesch. der ev.-luth. Mission in Leipzig. 2 bd. Güstrow 1893—94. (Mk. 10: 00).

Fiensch, Kurze Gesch. d. schlesw.-holst. ev.-luth. M. G. 4. Aufl. Brecklum

1894. (Mk. 0: 40). C. Holt, Herrmansburg-Missionen 1. Kbh. 1900.

J. F. Fenger, Den trankebarske Missions Historie. Kbh. 1843. (Kr. 4: 00). H. M. Fenger, Bidrag til H. Egedes og den grønl. Missions Historie 1721—

60. Kbh 1879. (Kr. 5: 50). Logstrup, Nordisk Missionshaandbog. Kbh. 1889. (Kr. 3: 00). Med de båda tilläggen (à 0: 25): Nordens Missionærer, 1893, och Nordiske Missio-nærer, 1897.

— Dansk Missions-Selskabs Historie i 80 Aar. Kbh. 1901. L. Hertel, Den nord. Santalmission. Kbh. 1884. (neds. 1: 50). Dalhoff, Den nord. Santal-Mission 1867—92. Kbh. 1892. (Kr. 1: 00). Meddelelser om Santalmissionen (utg. af V. Rudin). 1—7. Ups. 1882—87. N. Werner, På hedningarnes väg. Bilder från Svenska missionsförbundets

missionsfält. Sthm 1898. (Kr. 4: 75). A. H. v. Zweigbergk, Den nyare ev.-luth. Tamuler-missionen. Sthm 1873. (Kr. 1: 00).

Norsk Missionsselskabs Festskrift. Stavanger 1892. (Neds. Kr. 1: 00). Landmark, Det norske Missions-Selskab. Kristiania 1889. (Kr. 2: 00). Sonimerfeldt, Den norske Zulumission. Kr. 1865. 359 sid. Beskow, Den svenska missionen i Ost-Afrika. 2 bd. 2. uppl. Sthm 1888. Evang. Fo terlandsstiftelsens mission i Ostafrika och Indien. Sthm 1900.

C. Frän särskilda missionsfält.

Europa.

J. Vahl, Lapperne og den lapske Mission. Kbh. 1866. (Kr. 4: 00).- 503 -

Asien.

Sherring, History of protestant Missions in India 1706—1881. 2 ed. Lond.

(Rel. Tr. S.) 1894. 163 sid. "History of Christianity in India. Compiled from Sherring, Smith etc. Lond. 1895. 148 sid.

G. Smith, Conversion of India. Lond. 1893. 258 sid.

H. P. Beach, The Cross in the Land of the Trident. Stud. Vol. Series. (1 sh.). Handmann, Der Kampf der Qeister in Indien. Stuttg. 1887. På svenska:

Andarnes kamp i Indien. Ups. 1896. Rob. Wilcler, Among Indias Students. Pä svenska: Bland Indiens studenter.

Ups. 1900. (Kr. 0: 50). Sluter, Keshab Khandra Sen and the Bramo Somaj. Madras 1884. Gründler, Frauenelend u. Frauenmission in Indien. Basel 1896. (Mk. 0: 25). Grundemann, Missionsstudien u. Kritiken. Gütersloh 1894. Dansk öfvers.

af Fr. Nygaard. Odense 1896. E. Løventhal, Indien før og nu. Odense 1895. (Kr. 6: 00). J. E. Clough, From Darkness to Light, the story of the Telugu Mission awa-

kening. New York. (Doll. 1: 25). V. Sörensen, Den evang. Mission i Bagindien. Kbh. 1875.

L. Bergman, Kineserne og den kristne Mission. Kbh. 1901. Vilh. Sörensen, Kina og Missionærerne. Kbh. 1900.

H. P. Beach, Dawn ön the hills of T'ang. (Stud. Vol. Series). New York 1898.

E. Faber, China in hist. Beleuchtung. (Mk. 1). Norsk öfvers. Kra 1901. J. Hudson Taylor, I Herrens kraft. Missionsbilder från Kina. Öfvers, af V.

Emanuelsson. Sthm 1896. (Kr. 1: 00). "China Mission Handbook. Shanghai 1896.

Bitter, Dreiszig Jahre protest. Mission in Japan. Berlin 1900. (Mk. 2: 60). A. Kolmodin, Från soluppgångens land. Sthm 1887. (Kr. 0: 60). Japan and the Japan Mission of the C. M. S. Lond. 1898. 219 sid. E. Stave, Om den evang. missionen i Syrien och Palästina. Ups. 1892.

Afrika.

Thornton, Africa waiting. (Stud. Vol. Series).

*Merensky, Erinnerungen a. d. Missionsleben in Südost-Afrika 1859—82. Berlin 1888. (Mk. 7: 00). S. Geraldine Stock, The story of Uganda. 2. ed. Rel. Tr. Soc. London (3 sh. 6).

A. Kolmodin, Oalla och Evangelium. Sthm. (Kr. 1: 75).

— Några ord om Ev. fosterlandsstiftelsens Gallamission. Ups. 1894.

L. Dahle, Madagaskar og dets Beboere. 2 bd. Kra 1876. (Kr. 6: 00). S. E. Jøryensen, Folk og Kirke paa Madagaskar. Kra 1887. (Neds. 1: 20). Borchgrevink, Kortf. Oversigt qver Madagaskar, dets Folk og Mission. Kra 1885. (Kr. 1: 00).

— Fire Foredrag om de sidste Begivenheder paa Madagaskar. Chicago 1900.- 504 -

Amerika.

Flood, Orønland. Kra 1873. (Kr. 0: 75). Vahl, Alaska. Kbh. 1872. (Neds. Kr. 1: 00).

*Bewete, In Dänisch Vestindien, Anfänge der Brüdermission 1732—60. 2. Aufl.

Herrnhut. (Mk. 2: 20). O. Norberg, Sv. kyrkans mission vid Delaware i Nordamerika (i f. d. kolonien Nya Sverige). Sthm 1898.

Australien.

King, Ten decades, the Australian centenary story of the L. M. S. Lond.

1895. 207 sidd. Murray, The martyrs of Polynesia. Kolmodin, Evangelii makt. Sthm 1886. (Kr. 0: 40).

* Schneider, Missionsarbeit der Brüdergemeinde in Australien. Onadau 1882. (Mk. 1: 00).

Anderson, History of the Sandwich Islands Mission. Boston 1870. Tysk bearb. Basel 1872. (Mk. 0: 80).

D. Lefnadsbeskrifningar.

*Dav. Brainerd, by Jon. Edwards. Edinb. 1824. Will. Burns, Memoirs. 4. ed. Lond. 1870. William Carey, by Q. Smitli. Lond. (7 sh. 6). Casalis, Mes souvenirs. 2. ed. Paris 1884. Öfvers, på danska. James Chalmers, Pioneer life and Work in New Guinea. Rel. Tr. Soc. 'Alexander Duff, by G. Smith. 3. ed. Lond. 1899. A. Hans Egede, Omstændelig og udførlig Relation ang. den grønl. Missions Begyndelse og Fortsættelse. Kbh. 1738. [Forts, af Paul og N. Egede]. Hans Egedes Levned, ved N. M. Petersen. Kbh. 1839. Jfr Rudelbach, Christel.

Biographi. Kbh. 1848. J. Eliot, by Wm. Oliphant. Edinb. 1828. J. Ph. Fabricius, von W. Germann. Erlangen 1865. Keith Falconer, by R. Sinker. (2 sh. 6). Allen Gardiner, by Jolin Marsli. Lond. (2 sh.). James Gilmour, by R. Lovett. Rel. Tr. Soc. (2 sh. 6). Samuel Gobat. Basel 1884. (Mk. 4: 80).

Ch. G. Gordon. En lifsbild, af C. Bååth-Holmberg. Sthm 1894. (Kr. 3: 75). General Gordon, ved Grove Rasmussen. Kbh. 1897. (Kr. 1: 75). Joh. Ev. Goszner, von H. Balton. 3. Aufl. Friedenau 1898. James Hannington, by E. C. Bawson. (3 sh. 6).

Louis Harms, von Iheod. Harms. Hermannsb. 6. Aufl. (Mk. 0: 80).

Bishop Heber, by G. Smith. Lond. 1895. (10 sh. 6).

Sam. Hebich, von 2 Mitarbeiter. Basel 1872.

John Hunt, von M. Lelievre. Bremen 1876.

Griffith John, by Robson. Lond. 1888.

Joseph Josenhans, von J. Hesse. Calw 1895. (Mk. 2: 00).

Ad. Judson, by Edw. Judson. Lond. (9 sh.).

*D. Livingstone, by W. G. Blaikie. Lond. (6 sh.).- 505 -

Livingstone, Missionary travels and researches. Lond. First expedition 7/6. Second exp. 7/6. Last journals 15 sh. Sv. öfversättning: En missionärs resor och forskningar i Sydafrika. 2 bd. Sthm 1859—60; Nya missionsresor i södra Afrika. 2 bd. Sthm 1867. (Kr. 2: 50). Missionären och Afrikaforskaren D. Livingstone, af E. Kjjellberg]. 2 uppl.

Ups. 1890. (Kr. 1: 50) Livingstone, ved V. Munch. Kbh. 1887. (Kr. 2: 00). Livingstone, ved T. Løgstrup. Kbh. 1887. (Kr. 0: 25).

*Alex. Mackay of Uganda. By his Sister. Lond. (7 sh. 6). Tysk öfvers.

Leipz. 1891. (Mk. 6: 00). G. L. Mackay, From far Formosa. Oliph. Anderson & Co. (7 sh. 6). Henry Martyn, by G. Smith. Lond. Rel. Tr. Soc. (10 sh. 6). Henry Martyn, by J. Sargent.

Robert and Mary Moffat, by J. S. Moffat. (7 sh. 6).

Rob. Morrison, by Tomnsend. Lond.

George Müller, by A. T. Pierson. New York 1899.

Murray, 40 years mission work in Polynesia and New Guinea. Lond. 1876. J. H. Neesima, by J. D. Davis. New York 1894. J. G. Paton, Autobiography. Lond. (6 sh.).

J. C. Patteson, by Charl. Yonge. 2 bd. 3. ed. Lond. (12 sh.). Tysk bearb.

af W. Baur. Giitersloh 1877. (Mk. 2: 80). V. Posselt, von Pützme u. Wangemann. Berlin 1888. Öfvers, af Grove

Rasmussen. Kbh. 1895. (Kr. 1: 75). J. Rabinowitschs Levned, fortalt af ham selv. Kbh. 1887. Rhenius, Memoir, by his son. Lond. 1841.

Schreuders Liv og Virksomhed, ved D. Thrap. Kra 1877. (Kr. 0: 50).

"Christ. Fr. Schwartz, von W. Germann. Erlangen 1870. (Mk. 4: 00).

Stockfleths Dagbog. Kra 1860. (Kr. 2: 50).

Stockfleth, af Forchhammer. Kbh. 1867. (Kr. 0: 25).

Th. v. Westen og Finnemissionen, ved D. Thrap. Kra 1882. (Kr. 1: 80).

M. Whately, Life and work. Lond.

J. Williams, Missionary enterprise in the South Sea islands. Lo.id. "John Williams u. die Londoner Südsee Mission, von W. F. Besser. 4. Aufl.

Berlin 1896. (Mk. 2: 00). Söderhafvets apostel John Williams. Bearb, af C. J. Lénström. Gefle 1847. *Zeisberger, von II. Homer. Giitersloh 1890. (Mk. 1: 00). *Ziegenbalg u. Plütschau, von TF. Germann. Erlangen 1868. (Mk. 6: 00). Zinzendorf, von Homer. Gnadau 1900.

Kortare skildringar af enskilde missionärers lif och gärning finnas i:

Mule, Livsbilleder. Odense 1861. (Neds. Kr. 2: 00).

Ny Saml. Kbh. 1880. (Neds. Kr. 3: 00). Kalkar, Livsbilleder. 4 Bd. Kbh. 1858—85. (Neds. à Kr. 1: 00). Vormbaum, Evangelisk Missions-historia uti lefnadsteckningar. Öfvers, frän

tyskan. Sthm 1862—77. 3 bd. Grove Rasmussen, Kristel. Levnedsløb. 4 bd. Odense 1887—89. (à Kr. 2: 65). Nutidsmartyrer. 1—3. Kbh. 1897 (Kr. 1: 85). Oni og fra Missionen. Odense 1895. (Kr. 3: 00).- 506 -

Leonhardt, Nat og Morgen. Kbh. 1862. (Kr. 2: 00).

* Warneck u. Grundemann, Missionsstunden, II. Die Mission in Bildern aus

ihrer Oeschichte. 2. Abth. (Mk. 5: 00 och 4: 20). Hesse, Das Missionsjahrhundert. Calw 1893. (Mk. 2: 00). C. C. G. Schmidt. Kurzgef. Lebensbeschreibungen der merkwürdigsten evang.

Missionäre. Lpzg 1836 ff. 6 bd. Ch. Yonge, Pioneers and founders. Lond. (6 sh.). A. T. Pierson, The new acts of the apostles. Lond. 1898. (6 sh.).

— Miracles of missions. 4 bd. Kra 1899. (Kr. 2: 00).

Äfven åtskilliga bidrag i serierna »Kristel. Samler» och Gudelige Smaa-skrifter» samt Meddel. från Studentmissionsfören. och »Missionsbibliotek för folket.

E. Missionsprinciper. Jøryensen, Missionslære. Kra 1899. (Kr. 2: 00).

Vilh. Sörensen, Vor Tids Missionsforventninger og Missionsresultater. Kbh. 1895.

* Warneck, Missionslehre. 3 bd. 2. Aufl. Götha 1897. *A. T. Pierson, Crisis of missions. New York 1886.

— Divine enterprise of missions.

* Dennis, Christian Missions and social progress. 2 vols. New York 1899. J. Mott, The worlds evangelisation in this generation. Äfven i sv. öfvers. Många värdefulla bidrag lämnas i berättelserna från de stora allmänna missionsmötena i London 1888 och New York 1900.

De mest betydande tidskrifterna äro:

Nordisk Missionstidsskrift, udg. af J. Vahl, 1891—98; af V. Sørensen och F.

Munch från 1899. Allgemeine Missions Zeitschrift, hrsg. v. Warneck. Evang. Missions-Magasin. Basel. Church Missionary Intelligencer and Record. Lond. Missionary Review of the world. Red. af A. T. Pierson. New York.

Jfr T. Løgstrup, Vejledning til Missionslæsning. Kbh. 1898. (Kr. 0: 25). *E. Strümpfel, Wegweiser durch die wissenschaftl. u. pastorale Missionslitteratur. Berlin 1898. (Mk. 1: 00). The best hundred missionary books. Utg. af Stud. Vol. Miss. Union. Lond. 1896. II. Kronologisk öfversikt.

543 f. Kr. föd. Gautama †.

200 e. Kr. föd. Pantæni resa till Indien.

311 och 13. Tolerans-edikten.

223. Konstantin den Store blifver kejsare.

381—392. Kejserliga förordningar mot hedendomen.

636. Muhamed †.

992. Wladimir den Store låter döpa folket i Dnjepr. 1000 omkr. Prästkonungen» Johannes af Tartariet.

1198. Trinitariernas orden stiftas.

1219. Franciscus af Assisi beger sig till Egypten.

1236. Raimundus Lullus f.

1246. Johannes af Monte Corvino f. 1300 omkr. Hela Europa kristnadt.

1330. Johannes af Monte Corvino †.

1356. Turkarne angripa grekiska halfön.

1442. Portugiserna föra de förste slafvarne till Lissabon.

1452. Nikolaus V sanktionerar slafveriet.

1453. Turkarne eröfra Konstantinopel. 1474. Bartolomeo de las Casas f.

1492. Christofer Columbus upptäcker Amerika.

1493. Den påfliga demarkationslinjen.

1498. Vasco di Gama finner sjövägen till Indien.

1540. Jesuiterorden stiftas.

1542. Franciscus Xavier landstiger i Goa.

1547. Karl V förbjuder indianslafveriet.

1552. Franciscus Xavier †.

1555. Durand de Villegaignon för en skara franske protestanter till Brasilien.

1562. Parlamentet gillar slafhandeln.

1566. Bartolomeo de las Casas †.

1583. Gilbert grundar den första engelska kolonien pä New-Foundland.

1588. England besegrar den »oöfvervinnliga- spanska armadan.

1588. Ett sällskap bildas för utbredande af kristendomen bland rödskinnen.

1600. Engelsk-ostindiska handelskompaniet stiftas.

1602. Nederländsk-ostindiska handelskompaniet får privilegium.

1604. John Eliot f.

1610. Ricci †.

1611. Hudson †.

1613. Engelska handelskompaniet börjar förvärfva landområde i Indien. 1616—1767. Jesuitstaten Paraguay.

1620. Danmark erhåller Trankebar.

1620. »Majblomman» landsätter »Pilgrimsfäderna».

1621. Justinianus von Weltz f.

1622. Propagandastiftelsen i Rom upprättas. 1622. Ett indiskt seminarium i Holland upprättas. 1631. John Eliot utvandrar till Amerika.

1634. Peter Heiling drager till Abessinien.- 508 -

1641. Thomas Mayhew utvandrar till Amerika.

1642. Tasman upptäcker Nya Zeeland.

1644. Mandsjudynastien kommer på tronen i Kina.

1646. Parlamentet stadfäster upprättandet af en missionsförening för indianerna.

1646. Eliot begifver sig ut pä sin första utflykt till indianerna vid Charlesfloden.

1655. Engelsmännen eröfra Jamaica från Spanien.

1656. Nobili †.

1657. Thomas Mayhew d. y. †.

1660 omkr. Erik Bredal, biskop i Trondhjem.

1661. Missionen på Formosa upprifves af kinesiske sjöröfvare.

1663. Eliot utgifver en fullständig bibelöfversättning.

1666. Ad. Schall †.

1668. Justinian † i holländska Guiana.

1671. Danmark erhåller S:t Thomas.

1675. Indiankriget med »Konung Filip utbryter.

1682. Thomas v. Westen f.

1682. Kväkarne utvandra till Nordamerika.

1683. Bartholomæus Ziegenbalg föddes i Lausitz d. 24 juni.

1684. Danmark erhåller S:t Jan.

1686. Hans Egede f. i Nordlanden d. 31 januari.

1686. Engelsmännen bygga Fort William.

1688. Verbiest †.

1688. Stuartarne fördrifvas.

1689. Benjamin Schultze f.

1689. John Mayhew †.

1690. Eliots sista predikoresa och död. 1693. Brito †.

1698. Sällskapet till främjande af kristlig kunskap stiftas.

1699. Chr. Th. Walther f.

1700. Zinzendorf f. i Dresden d. 26 maj.

1701. Sällskapet för evangeliets utbredande i främmande världsdelar stiftas.

1706. Ziegenbalg och Plütschau komma till Trankebar d. 9 juli.

1707. » » döpa de förste hedningarne d. 5 maj. 1709. Gründler och Bövingh anlända till Trankebar.

1709. Georg Schmidt f. i Mähren.

1710. Francke utgifver de första regelbundna missionsberättelserna.

1711. Ziegenbalg fullbordar öfversättningen af nya testamentet pä tamuliska, d. 21 mars.

1711. Plütschau kommer tillbaka.

1711. Fabricius f.

1712. Kungliga edikt mot pietismen i Danmark, okt. 1714. Sjustjärnans» böneskrift till konungen.

1714. Stefan Schultz f.

1714. Danska missionskollegiet upprättas i dec. 1715—16. Ziegenbalg i Europa.

1716. Th. v. Westens första missionsresa i Finnmarken.

1718. Ziegenbalg inviger den nya Jerusalemskyrkan.

1718. David Brainerd f. i Connecticut.- 509 -

1719. Ziegenbalg † d. 23 februari.

1720. Gründler † d. 19 mars.

1721. David Zeisberger f. d. 11 april.

1721. Hans Egede reser till Grönland d. 3 maj.

1722. Herrnhut grundlägges.

1722. Thomas v. Westen företager sin tredje missionsresa.

1725. Den tamuliska öfversättningen af gamla testamentet fullbordas af Schultze. 1725 - 1739. Chr. Th. Walther i Indien.

1726. Chr. Fr. Schwartz f. d. 22 okt.

1727. Thomas v. Westen † d. 9 april.

1727. Aug. Herm. Francke †.

1728. En berömd böndag i Herrnhut d. 20 febr. 1728. Callenberg upprättar det judiska institutet. 1728. Stationen i Oodthaab an lägges.

1731. Zinzendorf i Köpenhamn.

1732. Dober och Nitzschmann utsändas till S:t Thomas, aug.

1733. Matthias och Chr. Stach samt Chr. David utsändas till Grönland, jan. 1733. Danmark erhåller S:t Croix.

1733. Aron prästviges i Trankebar.

1735. Fr. Martin utsändes till Västindien.

1735. Gertrud Rask † d. 21 dec.

1736. Hans Egede lämnar Grönland.

1736. Herrnhutarnes mission pä Guldkusten börjar.

1736 -1756. Stefan Schultz' missionsresor.

1736. Bröderna Wesley i Georgien.

1739. Kajarnak döpes d. 30 mars.

1739. Georg Schmidt ankommer till Kap.

1741. Kajarnak †.

1741. Chr. Th. Walther †.

1741. Fabricius och Maderup komma till Trankebar.

1742. Gericke f.

1742. Schultze vänder tillbaka till Halle.

1742. Månatliga bönemöten för missionen införas i Amerika.

1744. G. Schmidt återvänder till Europa.

1745. Aron ‡.

1747. J. Th. van der Kemp f.

1747. Jonatan Edwards' flygskrift.

1747. Synod i Herrnhut.

1747. Beschi †.

1747. H. Egede drager sig tillbaka från grönländska seminariet.

1747. David Brainerd † d. 9 okt.

1749. Schwartz prästviges af Sjællands biskop Harboe d. 17 sept.

1750. Fr. Martin † d. 1 febr.

1752. Joh. Chr. Ehrhardt sändes till Labrador.

1754. Herrnhutarne försöka mission i Trankebar.

1755. »Pilgrimshuset > i Gnadenhütten öfverfalles d. 24 nov.

1757. Clives seger vid Plassey.

1758. Hans Egede † d. 5 mars.- 510 -

1758. Kjernander i Calcutta.

1759. D. Jähnicke f.

1759. Engelsmännens seger vid Quebec.

1759. William Wilberforce f.

1760. Zinzendorf † d. 9 maj. 1760. Schultze †.

1760. Salomo Schumann †.

1760. Callenberg †.

1761. William Carey f.

1762—72. Schwartz i Trichinopoli.

1764. Bone Falck Rønne f.

1764. Samuel Marsden f. d. 28 juni.

1767. Oericke kommer till Indien. 1768—1779. Cooks upptäcktsresor.

1769. Gottlieb August Francke. †.

1769. D:r Coke försöker en mission i Västafrika.

1770. W. T. Ringeltaube f.

1772. Schwartz drager till Tandjur.

1772. Kolonien Schönbrunn grundlägges vid Muskingun.

1773. Johan Evang. Goszner f.

1774—1783. Nordamerikanska frihetskriget.

1776. Stefan Schultz †.

1776. Maderup † i Indien.

1779. Cook ‡ på Sandwichsöarna.

1780. Tyska Kristendomssällskapet stiftas.

1781. Henry Martyn f. d. 18 febr.

1782. Robert Morrison f. d. 5 jan.

1783. Det eklektiska samfundet stiftas. 1783. R. Heber f.

1783. S. J. Mills f.

1785. Georg Schmidt †.

1785. Hastings kallas tillbaka från Indien.

1785. W. Milne.

1786. D:r Coke upptager en mission pä Antigua.

1786. Wilberforce inviger sig till kampen mot slafveriet.

1786. Kolonien för frigifne slafvar inrättas på Sierra-Leone.

1787. Freetown anlägges.

1787. Niels Vibe Stockfleth f.

1788. Engelsmännen anlägga Port Jackson.

1788. Ad. Judson f. d. 9 aug.

1789. Poul Egede †.

1790. C. Th. E. Rhenius f.

1791. Fabricius f.

1792. Careys missionspredikan i Nottingham d. 31 maj. 1792. Tre bröder» draga till Kap.

1792. Det callenbergska institutet nedlägges.

1792. Danmark inskränker slafhandeln.

1793. William Carey och John Thomas landstiga i Calcutta d. 11 nov.- 511 -

1793. Ostindiska Kompaniets privilegium förnyas.

1794. A. Gardiner f.

1794. Samuel Marsden ankommer till Sidney.

1795. London-missionssällskapet stiftas.

1795. Moffat f. d. 21 dec.

1796. Kina förbjuder införseln af opium. 1796. Engelsmännen eröfra Ceylon.

1796. Missionssällskap bildas i Edinburgh och Glasgow.

1796. John Williams f. i Tottenham.

1796. Mungo Park upptäcker en del af Niger.

1796. Skotska missionen i Guinea.

1796. Missionsskeppet »Duff» lämnar Themsen d. 10 aug.

1797. Nederländska missionssällskapet bildas.

1797. Ringeltaube utsändes.

1798. Schwartz † d. 3 febr.

1798. Zeisberger anlägger Gösen.

1799. Sam. Gobat f. d. 26 jan.

1799. van der Kemp ankommer till Kap d. 31 mars.

1799. Sällskapet för mission i Afrika och Östern bildas d. 12 april.

1799. Kjernander †.

1799. Religions Tract Society bildas.

1799. Missionsföreningen i Elberfeld bildas.

1799. Ward och Marshmann landstiga i Serampur.

1800. D. Jähnicke †.

1800. Carey flyttar till Serampur.

1800. Greig mördas.

1800. Thomas Burchell f. d. 25 dec.

1801. Titus Coan f.

1801. Kamehameha 1 blir konung öfver alla Sandwichsöarna.

1802. P. Fjellstedt f.

1803. Zacharias Mayhew †. 1803. Gericke †.

1803. Schreyvogel utsändes.

1803. Söndagsskolföreningen bildas.

1803. Pomare I †.

1803. Danmark förbjuder slafhandeln helt och hållet.

1803. William Knibb f.

1803. Gützlaff f.

1803. H. Nikolajsen f.

1804. Väckelse i Labrador.

1804. Britiska och utländska bibelsällskapet bildas.

1805. Richard Wellesley lämnar Indien.

1805. Henry Martyn kommer till Indien.

1806. Alexander Duff f. d. 25 april. 1806. Höstack-mötet.

1806. Engelsmännen eröfra Kap.

1807. Careys första hustru †. 1807. Pomare II fördrifves.- 512 -

1807. Morrison ankommer till Kina d. 4 sept. 1807. England förbjuder slafhandeln.

1807. Buchanans resa i Indien.

1808. Trankebar besattes af engelsmännen. 1808. Ludvig Harms f.

1808. Zeisberger † d. 17 nov.

1809. Obukahaja kommer till Amerika. 1809. G. A. Selwyn f.

1809. Missionärerna från Tahiti segla till Port Jackson.

1809. Lewis Way och Ch. Simeon bilda sällskapet för kristendomens utbredande bland judarne.

1810. American Board bildas. 1810. J. L. Krapf f.

1810. Radama blir konung öfver hovaerna.

1811. H. Martyn kommer till Persien, maj.

1811. van der Kemp † d. 15 dec.

1812. Judson, Newell, Hall, Nott och Rice draga till Serampur.

1812. Henry Martyn † d. 16 okt.

1813. Livingstone f. d. 19 mars.

1813. Ostindiska handelskompaniets privilegier förnyas.

1813. Hung-Sin-Tsuen f.

1813. Nederländska missionssällskapet börjar mission på indiska öarna.

1813. William Milne ankommer till Macao.

1813. Sällskapet för kristlig kunskap utvidgar sin verksamhet.

1814. Amerikanska baptistmissionssällskapet bildas. 1814. Marsden beger sig till Nya-Zeeland.

1814. Rhenius utsändes till Madras.

1814. Ram-Mohan-Roi stiftar ett religiöst samfund i Indien.

1814. Le Brun utsändes till Mauritius.

1814. D:r Coke †.

1814. Morrison fullbordar nya testamentets öfversättning och flyttar till Kanton.

1814. Den förste kinesen döpes.

1815. W. Burns f. 1815. Buchanan †.

1815. Kyrkomissionssällskapet upprättar en station pä Malta.

1815. Spittler m. fi. bilda missionssällskapet i Basel d. 25 sept.

1816. Jansen utsändes.

1816. Moffat utsändes till Kap.

1816. Ringeltaube lämnar Indien.

1816. Medhurst kommer till Kina.

1816. Det wesleyanska missionssällskapet bildas.

1817. Utbredningssällskapet utvidgar sin verksamhet.

1817. John Williams landstiger på Eitneo.

1818. S. Mills †. 1818. Obukahaja †.

1818. Utbredningssällskapet grundlägger högskolan i Calcutta.

1818. D. Jones och Bevan komma till Madagaskar.

1819. Kung Pomare II döpes d. 16 maj.- 513 -

1819. Missionsföreningen i Barmen bildas.

1819. Kamehameha 1 †.

1819. D:r Philip utsändes till Kap.

1819. Fisk och King utsändas till Jerusalem.

1819—1841. Londonmissionen i arbete bland buriaterna. 1819—1855. J. Scudder i Indien.

1820. Bingham och Thurston komma till Hawaji d. 31 mars. 1820. Ringeltaube mördas.

1820. Jude-missionssällskapet i Amerika bildas.

1821. Fru de Smidt † i Kap.

1821. Morrisons kinesiska ordbok fullbordas.

1821. B. F. Rønne bildar danska missionssällskapet d. 17 juni.

1821—1823. Fru Judsons besök i hemlandet.

1821. Pomare II †.

1821. Lacroix utsändes. •

1821. William Taylor f.

1822. Koleraepidemi i Serampur; Krisjnu och Ward †. 1822. Milne och Morrisons hustru †.

1822. Basel-missionssällskapet upptager en självständig verksamhet.

1822. Felix Carey ‡ i Serampur.

1822. West börjar mission bland rödskinnen.

1822. Middleton †.

1822. Miss Coke öppnar en flickskola i Calcutta.

1822. Leitner bosätter sig i Hemel en Aarde.

1823. Keopuolani †.

1823. Negeruppror i engelska Guiana. 1823. Missionssällskapet i Berlin bildas.

1823. Jolin Williams första missionsresa.

1824. Burchell utsändes till Jamaika.

1824. Ett biskopsdöme upprättas pä Jamaica. 1824 Liberia upprättas.

1824—1826. Krig mellan England och Birma.

1824—1826. Morrisons besök i England.

1825. Sällskapet för kristlig kunskap öfverlämnar arbetet i Indien ät Sällskapet för kristendomens utbredande.

1825. Missionärsysslan i Trankebar förenas med prästsysslan vid Zionskyrkan.

1825. Missionen upptages som kyrkosak i Skottland.

1825. Den förste maorin döpes.

1825. Knibb börjar sin verksamhet i Kingston.

1825. Sam. Crowther döpes.

1825. Fisk †.

1825. H. Nikolajsen utsändes till Jerusalem.

1825. Børresen f. d. 29 nov.

1825—1842. Threlkeld på Australkontinenten.

1826. R. Heber † d. 2 april.

1826. Hutchison och Thomas slå sig ned på Tonga.

1826. Jansen †.

1826. Fru Judson † d. 24 okt.

1826. Gobat kommer till Egypten.

1826. Marshmann besöker England.

1826. Goszner öfvergår till den evangeliska kyrkan.

1827. Abdul Messi †. 1827. J. Jähnicke †.

1827, Fyra Basel-missionärer prästvigas i Köpenhamn.

1828. Rhenska missionssällskapet bildas. 1828. Boardman döper Ko Tabio. 1828. Hongi †.

1828. Ram-Moham-Roi stiftar Bramo Samadj.

1828. Basel-missionssällskapet börjar sitt arbete på Guldkusten.

1828. Radarn a †.

1828—1835. Lörd Bentinck generalguvernör i Calcutta.

1829. Andreas Riis utsändes.

1829. Cockran grundlägger ett indiannybygge vid Röda floden.

1829. Lörd Bentinck förbjuder Sutti.

1829. John Wilson kommer till Bombay.

1830. Riedel och Schwartz börja arbetet pä Celebes. 1830. Duff kommer till Indien, juli.

1830. Landers expedition pä Niger.

1830. Bridgman och Abeel komma till Kina.

1830. Berlin-missionssällskapet erhåller eget seminarium.

1830. John Williams och Barff draga ut till de aflägsnare Söderhafsöarna.

1831. Missionen bland armenierna börjar.

1831. Boardman †.

1832. Hudson Taylor f. d. 21 maj.

1832. Caroline Börresen, f. Hempel f. 1832—1858. D. Wilson biskop i Calcutta.

1833. Berlin-missionssällskapet börjar mission i Sydafrika. 1833. B. F. Rønne †.

1833. Amerikansk mission börjar i Siam.

1833. Kesjab Tsjandra Sen f.

1833. Cox †.

1833. Ram-Moham-Roi †.

1833. Wilberforce † d. 29 juli.

1834. Basel-sällskapet börjar mission i Indien. 1834—1838. John Williams i England. 1834—1886. Earlen af Chichester ordf. för C. M. S.

1834. Sällskapet för främjande af kristlig uppfostran i östern bildas.

1834. Ostindiska kompaniet förlorar sitt monopol på handeln i Kina.

1834. Carey † d. 9 juni.

1834. Morrison † d. 1 aug.

1834. Negerslafveriets upphäfvande i de engelska kolonierna d. 1 aug.

1835. Svenska missionssällskapet bildas d. 6 jan.

1835. Förbud mot kristendom utfärdas på Madagaskar d. 1 mars.

1835. Skotska kyrkan öfvertager det äldre missionssällskapets arbete i Bombay.

1835. Romersk-katolske präster komma till Gambieröarna.

1835. Evangeliet får inpass på Ono.

1835. Peter Parker öppnar det första missionslasarettet i Kanton. 1835. Rhenius bryter med engelska kyrkan.

1835—1882. Titus Coan på Hawaji-öarna.

1835. Högskolan i Beirut upprättas.

1836. De syriske kristne bryta med den engelska missionen. 1836. Evangelisationsarbetet upptages i Argentina.

1836. Biskopsdömet Australien afsöndras frän Calcutta.

1836. Nordtyska missionssällskapet bildas i Hamburg.

1836. Evang.-luth. missionssällskapet upprättar ett seminarium i Dresden.

1836. Joh. Ev. Qoszner börjar sin mission.

1836—1861. J. F. Fenger ordf. för danska missionssällskapet. 1836—1862. Tellström verkar bland lapparne.

1837. Cämmerer †. 1837. Marshmann †.

1837. Det andra kvinnomissionssällskapet bildas i Skottland.

1837. C. F. Blumhardt †.

1837. Stor väckelse på Hawaji.

1837. J. L. Krapf utsändes till Abessinien.

1837. Moody f.

1837. Josef Rabinowitsch f.

1837. Den förste martyren pä Madagaskar † d. 14 aug.

1838. Rhenius †.

1838. Rhenska missionssällskapet börjar mission bland dajakerna. 1838. Regeringen utnämner en protektor för infödingarne i Australien. 1838. Sam. Marsden † d. 12 maj.

1838. Judeförföljelse i Damaskus.

1839. Sultan Mahmud †.

1839. John Williams † d. 20 nov.

1840. Leipzig-missionssällskapet upptager arbetet bland tamulerna. 1840. O. Skrefsrud.

1840. H. Stanley f.

1840. L. Way †.

1840. Ko Taboi † d. 9 sept.

1840. Traktaten i Waitangi (Nya Zeeland).

1840—1842. Opiumskriget.

1841. Den första stora Nigerexpeditionen. 1841. Skolan i Lovedale grundlagd.

1841—1845. Alexander, biskop i Jerusalem.

1841. A. W. Murray börjar mission på Loyalty-öarna. 1841—1872. Henry Venn, C. M. S:s sekreterare.

1841. Livingstone kommer till Kuruman. 1841—1868. James Broke Radja i Seravak.

1842. Walterhouse †.

1842. Engelske dissenters bilda ett eget judemissionssällskap. 1842. Hass och Kold försöka en mission i Smyrna. 1842. Frankrike öfvertager protektoratet öfver Tahiti. 1842. Norska missionssällskapet bildas i Stavanger d. 8 aug. 1842. Herman Jensen f.- 516 -

1842—1858. Selwyn biskop på Nya Zeeland.

1843. Nisinia f. d. 12 febr.

1843. Missionär Dyer †.

1843. S. Crowthers prästvigning d. 11 juni.

1843. John Morrison †.

1843. Schreuder utsändes till zulukaffrerna.

1843. Skotska frikyrkan bildas.

1844. Schreuder landstiger i Natal d. 1 jan. 1844. A. Gardiner beger sig till Patagonien. 1844. Henry Nott † d. 1 maj.

1844. Ludvig Harms blir präst i Hermansburg. 1844. Den första »K. F. U. M. bildas. 1844. Milnes högskola flyttas till Shanghai.

1844. C. M. S. börjar mission i Kina (G. Smith).

1844—1860. Karl Graul direktör för Leipzigmissionssällskapet.

1845. Rasmus Schmidt †.

1845. Danmark säljer Trankebar. 1845. Lunds missionssällskap bildas. 1845. Sara Judson f. Hall † d. 1 sept.

1845. W. Knibb † d. 15 nov.

1845—1879. S. Gobat biskop i Jerusalem.

1846. Evang.-luth. missionssällskapets säte flyttas från Dresden till Leipzig. 1846. Schreuders mission inordnas under norska missionssällskapet.

1846. Thomas Burchell †.

1846—1875. Johan Rebman i Ostafrika.

1846. Spetälskekolonien pä Robben-ön anlägges.

1846. Basel-missionssällskapet börjar mission i Kina (Hamberg och Lechler).

1847. W. Burns utsändes till Kina.

1847. Slafveriet upphäfves i danska Västindien. 1847. Domkyrkan i Calcutta fullbordas. 1847. Th. Chalmers †.

1847. Nordtyska missionssällskapet börjar verksamheten bland Euhefolket. 1847. Missionen i Trankebar öfverlämnas åt evang.-luth. missionssällskapet i Leipzig.

1847. Två kateket-seminarier upprättas pä Grönland. 1847. Skottlands förenta presbyterianska kyrka bildas.

1847. Melanesiska missionen» bildas.

1848. Negeruppror på S:t Croix.

1848. John Hunt † d. 24 okt.

1848—1872. John Gedde på Aneityum.

1849. Gützlaffs rundresa i Europa.

1849—1879. Josenhans inspektör för Basel-sällskapet. 1849. Ludvig Harms öppnar sin missionsskola.

1849. Lunds missionssällskap försöker mission i Kina.

1850. Judson † d. 12 april.

1850. Nordtyska missionssällskapet flyttas till Bremen. 1850. Taiping-upproret utbryter. 1850. A. Gardiner †.- 517 -

1850. Spieseke och Täger sändas till Melbourne.

1851. John Horden utsändes.

1851. Quldgrufvorna i Australien upptäckas.

1851. D:r Philip †.

1851. Regentombyte i Siam.

1851. Gützlaff †.

1852. Birmas andra krig med England.

1853. Frey †.

1853. Ludvig Harms utsänder sina förste missionärer.

1853. Hawajis kyrkosamfund blir självständigt.

1853. Kommendör Perrys eskader i Japan.

1853. Hudson Taylor utsändes till Kina.

1853—1889. Ouchterlony i Indien.

1854. Livingstone uppnår S:t Paul de Loanda d. 31 maj. 1854. Den andra Niger-expeditionen.

1854. Andr. Riis †.

1854. Indiens undervisningsväsen ordnas genom lag.

1854—1858. Raglands och Fenns evangelistarbete i Tinevelli. 1854. N. P. Hansen f.

1854. Mac Cague och hans hustru sändas till Kairo.

1854. Patteson följer Selwyn.

1854. John Wilkinson inträder i brittiska judemissionssällskapets tjänst.

1855. Stockholms och Lunds missionssällskap förenas. 1855. Krapf lämnar Afrika.

1855. Griffith John ankommer till Kina.

1855. Santalupproret.

1855—1885. Blomstrand i Trankebar.

1856. Ellis ankommer till Antananarivo. 1856. Nikolajsen †.

1856. Livingstone uppnår Kilimane d. 20 maj.

1856. Kina kommer i krig med England.

1856. Evangeliska fosterlandsstiftelsen bildas.

1856. Brödraförsamlingens missionärer komma till Tibet.

1857. Medhurst †.

1857. Thakombau låter sig döpas. 1857. Den tredje Nigerexpeditionen.

1857. Seapoys-upproret i Indien utbryter d. 10 maj.

1857. Religionsfrihet i Mexiko.

1857. Kesjab Tsjandra Sen sluter sig till Bramo Samadj.

1857. Duncan kommer till Fort Simpson.

1857. Spieseke och Hagenauer sändas till Australien.

1858. Livingstone utträder ur Londonsällskapets tjänst. 1858. Joh. Ev. Goszner †.

1858. Finska missionssällskapet bildas.

1858. Förlikningen i Tientsin, juni—aug.

1858. Drottning Victorias proklamation i Indien, aug.

1858. Japans traktat med England d. 26 aug. 1858—1864. Uppror pä Borneo.

1859. Utbredningssällskapet börjar sitt arbete i Birma.

1859. Lacroix †.

1859. Evangelisationsarbetet upptages i Brasilien.

1859. Williams, Verbeck och Hepburn komma till Japan.

1860. Förföljelse mot de kristne i Syrien. 1860. Freden i Peking.

1860. Missionsmötet i Nyborg.

1860. Ochs får afsked ur Leipzig-missionssällskapets tjänst.

1860. Maria Whatelys resor i Österlandet.

1860—1864. Krig mellan England och Nya Zeeland.

1861. Det första amerikanska kvinnomissionssällskapet bildas.

1861. Edinburghs läkaremissions-sällskap erhåller sin egen bildningsanstalt.

1861. Lifegenskapen upphäfves i Ryssland.

1861. London-missionen rycker in i Peking.

1861. Rhenska missionssällskapet börjar mission bland battaerna.

1861. O. R. Gordon och hans hustru mördas.

1861. Ranovalona I † d. 16 aug.

1861 -1865. Det amerikanska inbördeskriget.

1861- 1868. John Löwe i Travankor.

1862. Mary Livingstone, f. Moffat, † d. 27 april. 1862. Holland upphäfver slafveriet.

1862. Mosjesj gifver sig under England.

1862. Mackenzie †.

1862. Speke upptäcker Nilens källor.

1862. D:r Miller ankommer till Madras.

1862. L. P. Larsen f.

1862. Duncan flyttar till Metlakatla.

1863. Lincoln kungör alla slafvars frigörande från d. 1 jan. 1863. Franska evang. missionssällskapet börjar mission pä Tahiti. 1863. Danska missionssällskapet får sin egen mission bland tamulerna. 1863. Maxwell kommer till Formosa.

1863. Skrefsrud utsändes.

1863. Radama II blir strypt. 1863—1864. Gordon i Kina.

1863—1868. John Lawrence vicekonung i Indien.

1864. Crowther inviges till biskop. 1864. Duff lämnar Indien.

1864. Det första dopet i Japan.

1864. Hauhau-religionen uppstår på Nya Zeeland.

1864. Frankrike sänder trupper till Loyalty-öarna.

1864. J. D. Gordon kommer till Eromanga.

1864. Börresen utsändes, nov.

1865. Ludvig Harms †. 1865. Lieder †.

1865. Lincoln †.

1865. Evang. fosterlandsstiftelsen upptager arbetet i Ostafrika.

1865. Noble †.

1865. J. E. Clough kommer till Telugulandet.

1866. Niels Vibe Stockfleth †.

1866. Hudson Taylor återvänder till Kina, maj.

1866. Imaduddin låter sig döpas.

1866. Norska missionen på Madagaskar börjar. 1866—1867. M. Lewis bland kanareserna.

1867. Baker mördas på Fidjiöarna. 1867. W. Ooodell †.

1867. Seglationen på Amazonfloden öppnas för alla nationer.

1867. W. Bums †.

1867. Børresen och Skrefsrud bege sig in bland santalerna, april.

1867. C. J. Carlson †.

1867. Rasoherina †.

1867. Patteson flyttar sin bildningsanstalt till Norfolk.

1868. Slaget vid Fusima, febr.

1868. Finska missionssällskapet utsänder 9 missionärer till Ovambofolket.

1869. England förvärfvar landområdet kring Hudsonbukten. 1869. Stirling blir biskop på Eldslandet.

1869. Engelska kyrkomissionssällskapet upptager arbetet i Japan.

1869. Den första Santalförsamlingen. 1869—1879. P. Andersen i Siloam.

1870. Mosjesj †.

1870. J. Gilmour beger sig till Peking.

1870. Blodbadet i Tientsin, d. 21 juli.

1870. De svenske missionärerna vända tillbaka från Kunama till Massaua.

1871. Moffats hustru †. 1871. Patteson †.

1871. Murray och Mac Farlane komma till Nya Guinea.

1871. Evang.-luth. centralföreningen för israelsmissionen bildas.

1871. Murray börjar mission bland de blinde i Kina.

1871. Kapten Janes i Kumamotu.

1871. Stanley finner Livingstone, d. 10 nov.

1872. De kanadiske presbyterianerna börja mission pä Formosa. 1872. Den första evangeliska församlingen organiseras i Japan. 1872. Plakaterna mot kristendomen i Japan borttagas.

1872. Elmslie †.

1872. Löventhal och H. Jensen utsändas.

1872. Grattan Guinness upprättar Östra Londons Institut för inre och yttre mission».

1873. Livingstone † d. 1 maj.

1873. James Ross börjar arbetet i Mandschuriet.

1873. Ochs †.

1873. Schreuder utträder ur norska missionssällskapet. 1873—1875. Moodys resa till England och Skottland. 1872—1883. Biskop Steere i Sansibar.

1874. Drottning Victoria erhåller herraväldet öfver Fidjiöarna. 1874. Englands förlikning med sultanen af Sansibar.

1874. Camerons expedition i Afrika.

1874. Svenska kyrkans mission upprättas.

1874. Bailey upprättar mission för spetälske i Indien.

1875. De bägge kateketseminarierna på Grönland förenas. 1875. Henry Budd †.

1875. John Wilson †.

1875. Dosjisja öppnas.

1875. Santalerna Siram och Surju prästvigas.

1875. De skotska kyrkornas expedition till Nyassasjön.

1875. Stanley i Rubaga.

1875. Arya Samadj stiftas.

1876. Rehmann †.

1876. Tjifu-konventionen.

1876. Söndagen införes som offentlig hvilodag i Japan.

1876. Lager mördas.

1876. Mildmays judemission börjar.

1876. Shergold Smith, Wilson m. fi. utsändas till Uganda. 1876—1877. Hungersnöd i Central- och Syd-Indien.

1877. Drottning Pomare †.

1877. Evangeliska fosterlandsstiftelsen upptager mission bland Gondfolket.

1877. Det första gemensamma mötet af Kinas evang. missionärer i Shanghai.

1877. Tinevelli erhåller två biskopar.

1877. Tre infödde döpte sändas till Gallafolket.

1877. J. R. Selwyn blir biskop.

1877. Schleswig-holsteinska missionssällskapet > i Brecklum bildas.

1878. Alexander Duff † d. 12 feb.

1878. Hermansburg afsöndrar sig frän landskyrkan.

1878. Selwyn ‡.

1878. Berlintraktaten.

1878. Svenska missionsförbundet uppstår.

1878. Delitzschs hebreiska nya testamente tryckes.

1878. De engelska baptisterna sända 2 missionärer till Kongo.

1878—1879. Hungersnöd i norra Kina.

1879. S. Gobat †.

1879. Hepburn fullbordar den japanska öfversättningen af nya testamentet.

1879—1880. Cetewayos krig med engelsmännen.

1879. Biskop Ridley kommer till Metlakatla.

1880. Tahiti annekteras af Frankrike. 1880. G. M. Gordon †.

1880. Santalerna anlägga en koloni i Assam.

1880. Skoglund †.

1880. Skolstadga pä Madagaskar.

1880. Universitetet i Oxford börjar mission i Calcutta.

1881. P. Fjellstedt †. 1881. Krapf †. 1881. Arrhenius †.

1881. Svenska missionssällskapet upptager mission i Kongo.

1881. Batchelor kommer till Jezo.

1882. T. Coan †. 1882. Schreuder †.- 521 -

1882. Upproret i Egypten.

1882. Rabinowitsch i Jerusalem.

1883. Thakombau †. 1883. Moffat †.

1883. Det anglikanska biskopsdömet för Japan upprättas.

1883. Frälsningsarmen upptager missionsarbete bland hedningarne.

1883. Pandita Ramabai döpes.

1883. Tillträdet till Korea öppnas.

1883—1885. Ranovalona lll:s krig med Frankrike.

1884. »Gamle Vang» †.

1884. Förbindelsen mellan stat och religion upphäfves i Japan.

1884. Kesjab Tsjandra Sen †.

1884. Allm. evang.-protest. missionsföreningen^ stiftas.

1884. C. T. Studd och Stanley Smith anmäla sig till inlandsmissionen i Kina.

1884. William Taylor beger sig till Afrika.

1884. Rabinowitsch stiftar ett samfund för nya testamentets israeliter.

1S84. Kung Mtesa †.

1884. De amerikanske baptisterna öfvertaga Livingstones inlandsmission.

1884—1885. Internationell kongress i Berlin.

1885. Lundahl †.

1885. Khartums intagande.

1885. Helgelseförbundet bildas i Sverige.

1885. Kalkar bildar den danska föreningen för israelsmissionen.

1885. Hannington dödas.

1886. Birma blir engelsk besittning.

1886. Styrande rädet för Kinas inlandsmission införes.

1886. Studentmötet på Mount Hermon.

1887. Blomstrand †.

1887. Dahle blir sekreterare för norska missionssällskapet.

1887. Nielsen Lunds rekognoseringsfärd i Sydlandet.

1887. Duncan utvandrar till Annette-ön.

1887. Kyrkomissionssällskapet slår in på »trospolitiken».

1887. A. B. Simpson stiftar »den internationella missionsalliansen >.

1887. Keith Falconer †.

1887. Svenska Kinamissionen börjar.

1887. Kristliga litteratursällskapet i Kina stiftas.

1888. Peter Parker †.

1888. N. P. Hansen utsändes till Indien.

1889. Brasilien upphäfver slafveriet. 1889. L. P. Larsen utsändes.

1889. Maria Whately †.

1889. Fredericia-mötet.

1889. Den första världskongressen för söndagsskolan.

1889. Mikadon kungör en ny författning.

1890. Nisima † d. 23 jan. 1890. Delitzsch †.

1890. Alex. Mackay †.

1890. Uganda kommer under engelskt inflytande.— 522 —

1890. Nils Westlind †.

1891. S. Crowther †. 1891. J. Gilmour †.

1891. F. Franson grundlägger den skandinaviska alliansmissionen.

1891. Det norsk-lutherska Kinamissionsförbundet börjar mission.

1892. Den danska missionskyrkan i Madras inviges.

1893. Konung Georg pä Tonga † d. 19 jan. 1893. John Horden †.

1893. Johansen och Wikholm dödas i Hupe. 1894—1895. Krig mellan Japan och Kina.

1895. Franska flaggan hissas på slottet på Madagaskar.

1895. Blodbaden i Armenien.

1895. Rob. Stewart m. fi. mördas i Kucheng d. 1 aug.

1896. Studentmötet i Liverpool.

1897. D:r Legge †. 1897. Bunkholt †. 1897. H. Drummond †.

1897. Den första zionistkongressen.

1897. Pilkington †.

1897. Två katolske missionärer mördas i Shantung.

1898. Hawaji annekteras af Förenta staterna. 1898. Georg Müller †.

1898. Krig mellan Förenta staterna och Spanien.

1899. Herrnhutarne lämna Grönland. 1899. Josef Rabinowitscli †.

1899. D:r Verbeck †.

1900. Imaduddin †. 1900. Missionär Engh †. 1900. Boxarupproret i Kina. 1900. J. Vahl †.

1900. Stort allmänt missionsmöte i Tokio.

1901. Mackay på Formosa †. 1901. James Chalmers †. 1901. Väckelse i Tokio. 1901. Börresen † d. 23 sept. 1901. Li Hung Chang †. — 523 —

III. Namnregister.

M. = Missionär; Bp. = Biskop; Ap. — Apostel. De vidfogade siffrorna beteckna sidotalen i boken.

Rättelser och tillägg:

Sid. 93 rad 3 upp. står Bömisch läs: Böhnisch > 108 » 7 ned. .» 67 63 » 138 » 1 upp. » Mill » Mills » 148 » 1 » » Dinapar » Dinapure > 216 » 15 » » 1778 » 1779 » 264 » 2 ned. » sju » nio > 261 » 10 » » Grundert » Gundert » 271 » 16 o. 21 upp. står Gallasfolket » Gallafolket » 272 » 10 ned. » » > » » 274 » 13 » står Beartle » Bartle » 325 > 17 » » Mirat » Mirut > 334 > 13 upp. » den ännu lefvande » den nyligen aflidne > 374 > 4 ned. » James » Janes » 403 5 » » Imaduddin > Imaduddin († 1900) » 431 » 7 » » Sinabe » Sirabe > 436 » 5 > » Imarina » Imerina » 449 > 15 o. 21 ned. står Poa » Pao_ 536 -

Williams, John, il/., 195—203.

John, d. y., il/., 203. S. W., it/, i Kina, 299. » Bp. i Japan, 373.

W., il/., Nya Zeeland, 211,

305, 445. Wilson, D., Bp., 145, 253. Wilson, James, 132. Wilson, John, M. i Bombay, 260. Wilson, M. i Uganda, 476 f. Wishard 470. Witt, O., M., 420. Wladimir den Store 20. Wolfe, il/., 363.

Wutschang 362, 369, 493. Wyomik 106.

Xavier, Fr., M., 29 f.

Young 216.

Zeisberger, il/., 105—109. Zeller, Maria, 308. Ziegenbalg, Barth., il/., 55 65. Ziegenhagen 78.

Zinzendorf 88—91, 97, 99, 103, 112. Zuluerna 182, 346, 352, 418 f. Zweigbergk 181.

Rättelser och tillägg:

Sid. 93 rad 3 upp. står Bömisch läs: Böhnisch > 108 » 7 ned. .» 67 63 » 138 » 1 upp. » Mill » Mills » 148 » 1 » » Dinapar » Dinapure > 216 » 15 » » 1778 » 1779 » 264 » 2 ned. » sju » nio > 261 » 10 » » Grundert » Gundert » 271 » 16 o. 21 upp. står Gallasfolket » Gallafolket » 272 » 10 ned. » » > » » 274 » 13 » står Beartle » Bartle » 325 > 17 » » Mirat » Mirut > 334 > 13 upp. » den ännu lefvande » den nyligen aflidne > 374 > 4 ned. » James » Janes » 403 5 » » Imaduddin > Imaduddin († 1900) » 431 » 7 » » Sinabe » Sirabe > 436 » 5 > » Imarina » Imerina » 449 > 15 o. 21 ned. står Poa » Pao

Ur pressens omdömen:

»Det ligger något mäktigt talande för hvart och ett å tidernas tecken uppmärksamt sinne uti den missionsifver, som mer och mer besjälar kristenheten och hvars kraftiga exponent är den allt djupare i missionssaken inträngande och dock i bästa mening populära litteratur, som gång efter annan framlägges för allmänheten. Och bland de bästa arbeten i denna riktning, som vi läst, är föreliggande. Men vi väntade också ej mindre af ett å detta område kändt författarenamn, som gjort sig berömdt ej mindre för sitt lifliga, hänförande språk än för sin träffande bevisföring, sin entusiasm för den stora saken och sina gedigna kunskaper.»

Ny Ecklesiastik-Tidning.

»— — Här föreligger ett synnerligt tilltalande arbete, säkert det förnämsta inom missionshistoriens område, som utgifvits i Skandinavien. Författaren, hvars namn är en borgen för att arbetet är af verklig gedigenhet, klart genomtänkt och därför så klart och redigt framställdt, har i denna sin missionshistoria gifvit en verklig historisk öfversikt öfver missionens utveckling, hvarigenom denna kan öfverskådas i sammanhang med kyrkans och den allmänna verldshistorien. Det fängslande, lifliga framställningssättet, de utmärkta illustrationerna, det jämförelsevis mycket billiga priset bör förskaffa det utmärkta arbetet många vänner. Henry Ussings missionshistoria bör finna vägen till alla bildningssökandes och missionsvänners hem.»

Ledstjärnan.

»— — Den, som ännu icke subskriberat å denna missionshistoria, bör icke försumma det. Den är så ovanlig, ithy att den så klart framställer Guds ledning uti allt. Det är som om man läste en fortsättning på den bibliska historien.»

Skånes Missionssällskaps Tidning.

»— — Detta arbete är uppburet af så mycken kärlek till och hopp om missionen, så enkelt och folkligt i formen, så tilldragande med sin varma men på samma gång nyktra ton, att det bör vara för missionens vänner en rik anledning till glädje. Det vore att önska, att denna missionshistoria finge spridning först och främst bland dem, som redan hafva sin egen historia innerligt förbunden med missionens, men sedan också bland dem, som stå främmande, tveksamma, kanske ovänliga mot en angelägenhet, på hvilkens framgång dock mänsklighetens framtid så väsentligt beror.»

Lunds Dagblad.